

4980

Pravna ungeren Monarchia. sicut Fructus o
revolutum Inplantabit. utpote te dicitur Patro-
norum. vid. rejestr. Xegret witzman & Loway
u. Slovaca 1811. Rf.

Prigoty o Altopie Inplandi. wydruu poriceni: kof.
Drak. w Drakar. Medycyn. Kol. 1809. —

Wardau sy. wylkie Idu sed wotowien. —

Taki Exemp. Skopli kof. w Ilendy Anayd. w Bibl. Zabushky
wpeduburgen. vide Rejestr. dPiemigamstige porgerony.

O opunie. poc. qbya de Duchu. Kypran. dyma: Co. (Ky. wyl.) u. Slov.
exp. T. Karanunin. MS. 1802. fol. T. 3. —

Comp. Friebe Xegret - wsi Karlan.

Wylk. ofpam. em. Amay. em. wpyed. Eberix uyl. Thucosa
g. wyl. 1821. wotkar. Idu wyl. & ofyl. em. wyl.

[Faint handwritten scribbles]

XVIII. 2. 96

12.

INFLANTY

W dawnych swych, y wielorakich aż do wieku naszego
dziejach, y rewolucyach; z wywodem godności, y staro-
żytności Szlachty tameczney, tudzież praw, y
wolności z dawna, y teraz jey służących

ZEBRANE,

y

Polskiemu światu do wiadomości w Ojczystym
języku

PODANE

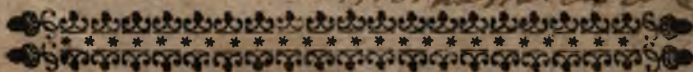
Przez

Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana

**JANA AUGUSTA
HYLZENA**

KASZTELANA Inflantkiego, STAROSTĘ Sądowego
Braławskiego, MARSZAŁKA na ow czas W. Try-
bunałkiego W. X. Lit.

Roku Pańskiego 1750. dnia 2. Stycznia.

W Wilnie w Drukarni J. K. M. Akademickiej
Societatis FESU.

P. Stawicki
p.7/gim.org.pl

Approbatio.

Imprimatur.

MICHAEL EPISCOPUS

mpp.

Handwritten text in Arabic script, likely a library or ownership mark, located at the bottom of the page.

Przedmowa.

ie z pochopu płoehych prywaty respektow, od ktorych umyśl, y kondycya moja dáleko stroni; ále szczegulnie dla publicznego pożytku, dla zaszczytu Narodu Infantzkiego, dla dowodu y twierdzy praw, y prerogatyw Obywatelom tamecznym słuźących, Infantczyk Infanty Polakom po polsku w skompendyowanym przed oczy przekładam opisaniu. Postrzegszy albowiem w politycznych, ktore się różnie nádarzały, konwersacyach, że kiedy o Infantzkich rewolucyach, y o jey tak dawney zá Krzyżakow, jak też pośledney po Unii z Rzecząpospolitą w rządach y prawach formie záchodziła mowa, nie tylko zácne y uczone z inszych miar osoby z Obywatelow Rzeczypospolitey, ale náwet sami rodowici Infantczykowie w zágajoney materyi zajéknąć się, albo też w cale zámilczeć zwykli. Szukałem, y wnet istną zna-

A

lazłem

lazłem przyczynę takowey nieprzyſtoyney w dziejach y
ſprawach własnego kraju niewiadomości: że Kronikarze
Inflantſcy, mianowicie: *Tillemanus Bredenbach*, *Dyonisius
Fabritius*, *Balthasar Ruſſovius*, *Salomon Henning*, *Lau-
rentius Müller*, *Fridericus Menius*, *Chriſtianus Kelchen*,
&c. &c. w języku ſobie rodowitym, to jeſt: w Niemiec-
ckim historyą ſwoję piſali, a z Dziejopisow Polſkich za-
den umyſlnie, y z gruntu o Inflantach nie traktował, ^(*)
chyba który po drodze tylko końcem piora cokolwiek
gabnął o tey Prowincyi, ile mu z relacyi, y z konnexyi z
przedſięwziętą od ſiebie materyą potrzeba było. Poſzło
zátym, że Szlachta Polſka, y wielu Inflantczykow przez
niewiadomość języka Niemieckiego doſkonałey nie mieli
ſpoſobnoſci nabywania doſtateczney o Inflantach nauki.
Rożne ztąd nieprzyzwoite wynikały ſkutki. *Pierwſzy*, że
1. wielu ſię takich znalazło Aryſtarchow w Rzeczypoſpoli-
tey, którzy niedoczytawſzy ſię o godnoſci urodzenia
Szlachty Inflantſkiej z ſtarożytnych *in Imperio* Familii od
wielu wiekow pochodzącey, uſzczypliwie o ſtarodawnych
Jey Imionach ſądziłi; a drudzy grubym uwiedzeni niekto-
rych Historykow Polſkich błędem, ztąd ich lekcie ſobie
ważyli: jakoby Rzeczpoſpolita nie przez traktaty, ale przez
miecz, y podbicie Inflanty pożyſkała; kiedy przeciwnym
ſpoſobem ta Prowincya ze wſzech miar wolna, y ſwobo-
dna z dobrej woli do wolney przyſtąpiła Rzeczypoſpo-
lity z zupełną w prawach, y prerogatywach koekwacyą.
2. *Drugi*, że bez objaſniającego z historyi Inflantſkiej wy-

vodu

z p. 100. 1775. X. A. Naruski - w Miſt. J. K. Chodkiewicza. 1805.
z p. 100. 1775. X. A. Naruski - w Miſt. J. K. Chodkiewicza. 1805.

wodu prawa y przywileje Obywatelom Inflantkim już to od Krzyżaków, już to przy, y po inkorporacyi z Rzeczypospolita nadane, w swoich zawitych od tak dawnych czasow różnościach, y odmianach zrozumiane y rozeznanne być niemogły. Są bowiem takie, które według przyzwoitości przeszłych czasow ustanowione, za nastąpieniem nowych w czasie y rewolucyach okoliczności zniesione, albo odmienione ustały. Są drugie, które po dziś dzień w mocy, y walorze zupełnym trwać powinny, mianowicie te, które między Krolem Zygmuntem Augustem, a Inflantami *ex pacto & convento, tanquam jura reciproca inter partes paciscentes* stanęły, y uroczystemi zobopolnie przysięgami są stwierdzone, a ztym *arbitrarily* przez przeciwnie konstytucye naruszone być niemogły, chyba do czego dobrowolne samych Inflantczykow przystąpiło zezwolenie. Z rozmaitych zaś praw, y konstytucyi od Rzeczypospolitey na Inflanty przed awulsyą do Szwecyi stanowionych, teraz te tylko dla naszych Inflant ważność mają, które ani przerzeczonym fundamentalnym paktom y kapitulacyom się nie sprzeciwiają, ani przez następujące napotym po paktach Oliwskich ustawy y ordynacye Rzeczypospolitey odmiany nieponiosły. Takowa wielorakość namnożonych praw Inflantkich pokąd porządney, y dowodney nie było informacyi z historyi teyże Prowincyi pochodzący; kiedy, z jakich przyczyn, y jakowym sposobem jedne ustały; drugie nastąpiły? zawiła sprawowała trudność do pojęcia, y rozeznanania onych. Przeto niemaż

czemu

czemu się dziwować tak frogiey w Inflantach *circa natu-
ram bonorum* konfuzyi, że kiedy wszystkie dobra Szlache-
ckie, które przedtym za Krzyżaków lennym szły prawem,
na dziedziczne y wieczyste od Krola Zygmunta Augusta
przy inkorporacyi Inflant do Rzeczypospolitey, wyraźnie
są zamienione, a zatym nie innym, tylko tym dziedzicznym
prawem powinne być dzierżane; z tym wszystkim przez
niewiadomość esencyalnego tego prawa, po więkšzey
części za otrzymaniem niesłusznym przywilejow na len-
ne, lub dożywotne poszły dzierżawy. *Trzeci*, że *in ma-
teria Statūs* respektem nabytego Rzeczypospolitey do In-
flant prawa, mianowicie: *Supremi & directi Dominii* nad
Xieństwem Kurlandzkim, y Ziemią Piltyńską; nie każdy z
naszyńców nie czytawszy historyi Inflantſkiey istność, y
stałość takowego politycznego tych krajow z Rzeczapo-
spolitą związku wywodzącey, na doskonałą zdobyć się
mogł wiadomość; która, ile na zabicie napastliwie wyszu-
kanych racyi postronnych potencyi przeciwnie interesu-
jących się; nieuchronnie jest potrzebna.

*Cel
pracy
autora*
Zmierza zatym ta praca moja do tego celu, żeby wyz
przełożone inkonweniencye z przyczyny niedoskonałey o
Inflantſkich rzeczach wiadomości wprowadzone; uprzą-
tnione y poprawione być mogły przez krotką, ale razem
jasną y wyraźną, z przednich Autorow summowaną o re-
wolucyach kraju tego historyę, przy dedukcyi zacności, y
starożytności Szlachty Inflantſkiey, y wiekopomney Jej
ślawy męstwem y krwią nabytey; oraz wszystkich praw,
przy-

przywilejow, prerogatyw, ktore jey właściwie służą. W szczególności rodowitym Infantczykom Kompatriotom moim przytomna przyśluga ten dostoiny przyniesie pożytek, że w domu swoim lepiej się rospatrzą, y poznają się z prawami swemi, a znając one, potrafią całość ich bronić y zafszczyać. Powszechnie zaś wszystkim Obywatelom Rzplitey, ktorzy tę szczupłą księgę przeyrzeć

1. zechcą; odkryje się kognicya: jakimi stopniami tak płękny kray na 100. mil rozległy, wybornemi nad portem Miastami, y wszelką do handlu zrzecznością uszczęśliwiony, urodzajem wszelkiego zboża, zwierzyną, futrami, różnego rodzaju towarami, &c. na podziw obfitujący, dostał
2. się Rzeczypospolitey? z jakiey przyczyny, y okoliczności część tychże Infant; to jest Kurlandya, y Semigallia Rzeczypospolita na osobne zamieniwszy Xięstwo ostatniemu Krzyżackiemu Hermistrzowi Gothardowi Ketlerowi w lenną
3. podala possessyą? jezeli po wygasłym tym Domie nadana
4. docześnie lenność trwać daley powinna? Co za prawo do Ziemi Piltyńskiej Biskup Infantki mieć może? &c. Na-
5. koniec z jakiego powodu część więkfsza Infant z nienad-
grodzoną dla Rzeczypospolitey szkoda Szwedom się podala? zbawienną ztąd na przyszłe czasy weźmiemy naukę, żebyśmy do takich awulsyi, y uymy krajow Rzplitey przez popełnione w politycznym rządzie-solecizmy, jak się z Infantami stało, podobnych nienastęrczali okazyi. Rzecz bowiem pewna, że stracę Infant pospieszył zły traktament
Infantczykow, kiedy prócz wielorakich innych krzywd;

nie

nie Ziomkom tamecznym, jak *Państwa subiectionis* warowały, ale obcym Gubernie, y Starostwa Inflantskie z ekluzyją samych Inflantczykow dawano; owszem własne ich dziedzictwa pod pretextem im żądancy, ale prawem niewyprobowany z nieprzyjacielem kointelligencyi zabierano, ktore Starostowie Garnizony Polskie po Inflantskich zamkach mający chćiwie zajeżdżali, y do Starostw swoich przyłączali, lub też za Krolewkiemi konsensami, jakim się podobało prawem, już dożywotnym, już lennym za pieniądze innym ustępowali. Te y tym podobne krzywdy, ktore się Inflantczykom, w brew zaprzysiężonym od Krola Zygmunta Augusta Paktom działały, gdy im zamiast wdzięczności za dobrowolne przystąpienie do Rzeczypolitey, osłabienie miłości, y równości dyfferencyą pokazywano, sprawiły rozjątrzenie serc, y obmierznienie ukrzywdzonym ku krzywdzącym, a zatym desperacka rezolucy, y konspiracya z nieprzyjacielem Szwedem nastąpiła, ktoremu się więkfsza część Inflant poddała. Ale y tam nierzetelność w dotrzymaniu Inflantczykom praw, y przywilejow przez redukcją dobr Szlacheckich od Krolowey Krystyny nadanych, do Kamery Krolewskiej, pochop dała do przeszley przez Malkontentow Inflantskich zpraktykowany woyny, przez którą Szwedom nie tylko Inflanty, ale razem Ingryą, Karelią, y część Finlandyi za jednym pogromem postradać przyszło.

Wszystko to było niezapomnianą reprezentacją szlachy, która przystąpiła do woyny, która była w rozpaczy. Napoleon rozprószył szlachtę, kiedy przelatywał nad krajem. To było pierwsze, które miało miejsce, kiedy było tylko CZĘŚĆ

CZĘŚĆ PIERWSZA

O dziejach Inflantskich od pogaństwa
do naszych czasów.

RÓZDZIAŁ I.

O kraju y Obywatelach Inflantskich
za pogaństwa.

L inflanty w Niemieckim języku *Lieffland*
w Łacińskim *Livonia* zwane, zkądby swoje z
dawnych czasów wzięły nazwisko, niezgodli-
we z sobą różnych Autorów walczą opinie.
Czy to od Publiusza Libona? albo Palemona?
który urodziłszy się Xiążęciem z Narodu Rzymskiego, uni-
kając od rewolucyi wewnętrznych tamczynego Państwa, miano-
wicie (jako *Miechovius* y *Długosz* twierdzą) od okrucieństwa
szalonego owego tyrana Nerona, wzięwszy z sobą liczny po-
czet exulantów Rzymskich, wysiadł z niemi na brzeg morza
Bałtyckiego, y na nim miasto Libo, albo Libaw od Imienia
swego zwane wyławił, a za czasem okoliczny kraj sobie
podbiwszy Libonią, czyli Liwońią nazwał, czy też (jak *Ale-*
xander

B

xander

nie Ziomkom tamecznym, jak *Pacta subjectionis* warowały, ale obcym Gubernie, y Starostwa Inflantkie z ekskluzyą samych Inflantczykow dawano; owfzem własne ich dziedzictwa pod pretextem im zadaney, ale prawem niewyprobowaney z nieprzyjacielem kointelligencyi zabierano, ktore Starostowie Garnizony Polskie po Inflantkich zamkach mający chciwie zájeżdżali, y do Starostw swoich przyłączali, lub też za Krolewskimi konsensami, jakim się podobało prawem, już dożywotnym, już lennym za pieniądze innym ustępowali. Te y tym podobne krzywdy, ktore się Inflantczykom, w brew záprzysiężonym od Krola Zygmunta Augusta Paktom działały, gdy im zamiast wdzięczności za dobrowolne przystąpienie do Rzeczypospolitey, osłabienie miłości, y równości dyfferencyą pokazywano, sprawiły rozjątrzenie serc, y obmierznienie ukrzywdzonym ku krzywdzącym, a zatym desperacka rezolucya, y konspiracya z nieprzyjacielem Szwedem nastąpiła, ktoremu się większa część Inflant poddała. Ale y tam nierzetelność w dotrzymaniu Inflantczykom praw, y przywilejow przez redukcya dobr Szlacheckich od Krolowey Krystyny nadanych, do Kamery Krolewskiej, pochop dała do przeszłej przez Malkontentow Inflantkich zpraktykowaney woyny, przez którą Szwedom nie tylko Inflanty, ale razem Ingryą, Karelią, y część Finlandyi za jednym pogromem postradać przyszło.

*do te wady niezapomnianie reprezentantów Starostwa stawali się przysiężony
władcy, który w starostwie Napoleona rozprężył strach, kiedy przysiężony
to sam przysiężony, ktore mu przysiężony, y jedyn była była* CZĘŚĆ
władcy przysiężony, dla miłości, a nie dla miłości, y jedyn była była

CZĘŚC PIERWSZA

O dziejach Inflantskich od pogaństwa
do naszych czasów.

RÓZDZIAŁ I.

O kraju y Obywatelach Inflantskich
za pogaństwa.

L inflanty w Niemieckim języku *Lieffland*
w Łacińskim *Livonia* zwane, z kądby swoje z
dawnych czasów wzięły nazwisko, niezgodli-
we z sobą różnych Autorów walczą opinie.
Czy to od Publiusza Libona? albo Palemona?
ktory urodziwszy się Xiążęciem z Narodu Rzymskiego, uni-
kając od rewolucyi wnetrznych tamiecznego Państwa, miáno-
wicie (jako *Miechovius* y *Długosz* twierdzą) od okrucieństwa
sławego owego tyrana Nerona, wzięwszy z sobą liczny po-
czet exulantów Rzymskich, wysiadł z niemi na brzeg morza
Baltyckiego, y na nim miasto Libo, albo Libaw od Imienia
swego zwane wytawił, a za czasem okoliczny kraj sobie
podbiwszy Libonią, czyli Liwoją nazwał; czy też (jak Ale-
xander

B

xander

xander *Gvagninus* (niemca) od Liwona Wanduta Xięcia Pruskiego syna, Liwonia pochodzi; obojgteney podlegá wátpliwosci.

Ja z mieysca mego zá zdaniem idac *Liwiusz*: *In rebus antiquis, si que similia veris sunt, pro veris accipiuntur, satis habeam;* że Liwonia od Liwow starodawnych tey Krainy mieszkanow Imię wzięła, naybliższe de prawdy twierdząc być podobieństwo. Jakoż z Niemieckiego *Lieffland*, albo *Limenland* tłumaczy się Liwenow kray. Umacnia mię w tym zdaniu trwająca jeszcze po dziś dzień w Inflantach godná Liwenow Familia, która z niepomney tradycyi miana jest być pochodzącą z pierwszych zá pogaństwa Obywatelow kraju Inflantskiego. Tegoż rozumienia jest *Rufsovius* w Kronice swojey Inflantskiej, także *Jacobus Schotte* in *historia de Livonia* tak pisze: *Si accuratius rem inspicere voluerimus, fateri cogimur, quod à suis Regibus & inhabitatoribus, qui Livones dicti sunt, hoc nomen terra hæc acceperit.* Ci zaś Liwowie pochodzą od owych sławnych Wendow, którzy byli niepoślednim rodzajem Sarmackiego Narodu; według świadectwa *Ptolomeusza*: *Tenant Sarmatiam Gentes maxime Venedæ per totum Venedicum sinum;* Morze zaś Bałtyckie, nád którym Inflanty powiększey części leżą, z dawna było przezwane: *Sinus Venedicus.* Jeszcze po dziś dzień w Inflantach jawne tych Wendow pozostały ślady w Miastach przezwanych: *Wenden, Windaw, Uszenwendé, &c.* od których nawet, gdy Inflanty po zaśzley od Rzeczypospolitey inkorporacyi ná trzy Wojewodztwa rozdzielone były, jedno z nich zwało się Wojewodztwo Wendeńskie.

Tych Liwow obyczaje zá pogaństwa takowe były, jakie *Tacitus* o Sarmatach świadczy: *Mira feritas, & fera paupertas; securi adversus homines, securi adversus Deos, rem difficillimam a securi sunt, ut illis né voto quidem opus sit.* Zá dostatek mieli: nie nie żadać, przedstawając ná tym, co z Oyczyńskiego kraju sobie sposobić mogli. Tym samym sobie długo trwały

trwały pokoy ubespieczali, gdy nie szukali u postronnych, ani sami co takowego mieli, coby sąsiadom do woyny pogańtą było. Chaty u nich proste, y płochę; złota y srebra weale nic, a żelaza mało co znali. Liwom to służyło, co *Guagninus* o Rufsakach pisze:

*Nec facile invenies ferrato haerentia clavo
Plaustra: facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri usu jungunt sua plaustra terebris;
Et lignum ligno consolidare solent.*

Rządzili się własnemi przy Oyczystey wolności prawami, y Rządzcow sobie sami obierali; jakoż jeszcze y dotąd w pieśniach swoich wieyskich pospolstwo wspomina *Krolow* dawnych *Infantskich*, o których kiedy, y jako panowali za pogaństwa, śladu u Autorow nieznayduję.

Religia ich pogańska bezbożną pobożnością wężom y drzewom zwłaszcza dębom bałwochwalskie czyniła pokłony, y ofiary, gaje mieli poświęcone bogom y zakłęte; świętokradztwo było w nich drzewa narużyc; z niemi się działo; co *Lucanus de Gallis* pisze: *Si robora sacra ferirent in sua credebant redituras membra secures.* Kapłanow swoich mieli w habicie podobnych do naszych Mnichow. *Divinis auguribus atq; necromanticis omnes domus sunt plena, qui etiam vestitu Monastico induti sunt;* świadczy *Adam Bremensis.*

Naydosłowniejszy Duchowieństwa Patryarcha zwał się *Krywe*, o którym *Petrus à Dusburg: Fuit, in medio Nationis huius perverse* (o Prusakach pisze:) *Locus quidam dictus Romow, trahens nomen suum à Roma, in quo habitabat quidam dictus Crive, quem colebant pro Papa; quia sicut Papa regit totam universalem Ecclesiam Fidelium, ita ad istius nutum non solum Gentes praedictae, sed & Lotavi, & aliae Nationes Livoniae terrae regebantur.* Ten arcy-kapłan pogański *Krywe* nie tylko w Duchownych, ale y w politycznych rządach pełnowładną moe y powagę sobie przywłaszczal, winowaycow sądził, a

ná śmierć skazanych sam exekwował, y własną ręką toporem uciął głowę, w głos upewniając, że się poświęcona bogom kapłańską exekucją dusza, ják nayprościefy do Nieba dostać miała. Między Bogami czoło zabierał zwany *Zemenik*, ktoremu co rok w Jesieni ućiesznemi ceremoniami oferty czynili, rodowitym językiem mówiąc: *Hæc tibi o Zemenik! gratias agentes offerimus, quod nos hoc anno incolumes servaveris, & omnia nobis abundè dederis; idem ut nobis facias in posterum, te oramus.* Przy tey uroczystości dobrze sobie dogodziwszy, pozostałe jedzenie w ką rzucali, temi słowy: *Accipe o Zemenik! gratò animò sacrificium, ac letus comede.* Nie poóledni teź był między ich Bogami zwany *Perkun*, ktoremu władzą nad zawieruchą y niepogodą przyznawali, y kiedykolwiek Niebo grubszemi chmurami frożyć się poczynało, nátychmiał gospodarze kawał polcia ná grzbiet włożywszy, náboźnie wykrzykiwali: *Cobibe te Perkune, neq; in meum agrum calamitatem immittas; ego verò tibi hanc succidiam dabo.* Kiedy się im zá powodem wojennego szczęściá, zdarzało ktorego z nieprzyjaćioł swoich, zwłaszcza Krzyżaków żywcem poimać, wnet go w zupełnym uzbrojonego orężu ná konia wśadíwszy, wolnym ogniem ná ofiarę Bogom swoim w proch palili. Podbić zá czasem od Krzyżaków pod jarzmem ciężkiefy wdychając niewoli, umarłym swoim ná grobach jedzenie, nápoj, y siekierę kładli, takowe nućąc treny: *Transi miser ab hoc rerum statu in meliorem Mundum, ubi non tibi Germani, sed tu illis imperabis; habes arma, cibum viaticum. Hæc & plura Christianus Kelchen.*

Nie mogę zámilczec przedziwney w prawdzie y do wierzenia trudney zámiany ludźi w wilkow, ktora że pogańskiemu pospolstwu w Infantach y ná Ruśi przez czartowskie omamienie byla pospolita, nie mało Autorow świadczy, mianowicie *Jacobus Schotte* pisze: *Vulgaris fama est, quod ibi vivunt adhuc gentiles, qui circa Festum Nativitatis Christi in*
lupos

lupos conversi mirā ferociā in genus humanum & cetera animalia, bruta, seviunt. Coś podobnego nawet y teraz rozsiewają o ządźcizających w głębokich lasach Łotyyszach y Rufsakach, ale do dowodney wiadomości nigdy nie przyszło.

Co się tycze Religii Chrześcijańskiej wielkie jest podobieństwo, że za czasow S. Kanuta Krola Duńskiego w tey części, którą Estonią zowią; w Kurlandyi zaś, którą przed Krzyżakami Duńczycy nawiedzali przez S. Ansgaryusza tych Narodow Apostoła, koło roku 862. naypierwey Ewangeliczna prawda ogłoszona była. Z tym wszystkim, ponieważ rzucone na ten czas na opoczyste w tych stronach pogańskie serca słowa Bożego nāsienie, pomyślnego wschodu, y krescytywy nie miało, skieruję raczey pióro do tego wieku, w którym przy zbawienney nauce, większa Inflantskich rzeczy, y dziejow się znajduje pewność; gdy za przybyciem wielu z Niemieckich Krajow Rycerskich Familii polerownieyszego życia, y kształtnieyszych obyczajow nastaly czasy.

ROZDZIAŁ II.

O przybyciu Niemcow do Inflant, o początkach Wiary Chrześcijańskiej przez Meynarda Biskupa; y o Rycerstwie *Ensisferorum*.

WTakowey dżikiey (jako się wyżej powiedziało) posturze, y ciemnych bezbożnego pogaństwa błędach zoślawały Inflanty do roku 1158. w którym za sprawą chciwey zbawienia ludzkiego Opatrzności Boskiej niektorzy Kupcy Miasta Anzeatyckiego *Bremen*, puściwszy się w kilku okrętach morzem do handlownego ná ow czas w Gotlandyi Miasta *Visbia* zwanego, nawałnym szturmem zanięsieni ná port Inflantski, tam gdzie rzeka *Dźwina* do morza Baltyckiego wpada, a teraz Miasto Ryga stoi, wyśiąć ná

1154 ład, y dla stwierdzenia nadwergężonych burzą okrętów swoich przez czas niejaki zábawić się musieli. Liwowie poblizu mieszczący niespodzianym gości nieznajomych strwożeni przybyciem, z opaczego podeyrzenia, zbrojno skupiwszy się, z nagła ná nich spadli. Postrzeżona szczupłość Cudzoziemców, y takoma upatrzonogo zdobyczu nádzieja porwczą w poganach do nácierania wzniećiła ochotę. Wszakże znalazzły w małej gromadzie dobry porządek, y więkzsy niż z razu myślili, odpor; cofnąć się náзад, y spuścić nieco z gorącego zapędu musieli. Po zgromionych raz y drugi atakach przyszło stronom do rozmowy; zależli się bowiem między Liwami, ktorzy przez częste z pogranicznymi Szwedami, y Duńczykami obcowanie nábyli nieco wiadomości dialektu Niemieckiego. Rozmowa wyjednáła pomiarkowanie, á za nią równym krokiem konfidencya y bezpieczeństwo, á zátym y frymarki nastąpiły. A tak Niemcy kupiecki zápas ná miód, wosk, y inne wieyskie towary z Liwami z korzyścią zámienili, y wesóło do swego powrócili kraju, zámowiwszy sobie w też strony wolny do dalszego handlowania regrefs. Jakoż zá powabem doznanego profitu, Kupcy Bremeńscy uczęszczali w następujące lata do tego z Portu Inflantskiego, y tam się rozgościwszy, poufale u Liwow ná rozpostrzenienie kupiectwa swego próšili, y zjednali pozwolenie, żeby się głębiey w kray ná mil sześć pomknąwszy, obronny dom, lub kařtel ná wysokiey gorze dla warownego składu towarów swoich wystawili; ktory od Liwow potym *Uxkul* był przewzany. Záłożywszy ten pierwszy grunt y twierdzę possepsyi swojej w Inflantach Niemcy, zá czasem tak dla wygody swego nábozeństwa, jako też dla oświecenia poganistwa Liwow, sprowadzili z sobą wielce przykladnego Kapłana *Meynardus* zwanego. Zwawa między Autorami o tym Meynardzie záchodzi walka; *Bfovius* mieni go być z Zákonu S. Dominika; grubym záiste anachronizmem; gdyż sam S. Dominik w dziećinnym

ćinnym záledwo kolo tego czasu mogli żyć wieku. Baroniusz zaś u Skargi pisze: Roku 1156. wzbudził Pan Bog Kanonika Sigenbergeńskiego Meynarda, który od Arce-Biskupa Bremy Artnika, y od jego Kapituły błogosławienstwo wzięwszy, z Kupcami do Inflant zajechał, y pomału z pokorą grzechy ich ukazując, Boga im jednego opowiadał. Monologium Cyterfow świadczy, że Meynard był Mnichem Cyterfem; co samo potwierdza Balbazar Russovius stary Dziejopis Inflantki, y wiele innych. Podobieństwo jest, że z Kanonika został Cyterfem. Ten Apostól Inflantki, języka kraju nieco przejawszy, lud bałwochwalski na drogę Ewangeliczney prawdy gerliwą piłnością nakierował. Pobłogosławił Pan Bog pobożnym jego usiłowaniom, ktoremi wielką liczbę Pogan na Wiarę świętą pozyskał. Celował między Neofitami wziętością y godnością Treydeńskiego traktu w Inflantach Pan y Rządzca Kobbe zwany, który z całą Familią, y z poddaństwem swoim Chrzest przyjął. Krzewiąca się za czesem prawowiernych Liwom liczba za skuteczną Meynarda perswazyą dwá Kościoły; pierwszy w Uxkulu, a drugi na wyspie Kerkholm wystał. Ażé pod tę porę zgraja niesfortnego ochotnika z Litwy, y z Ruśi wpadłszy do Inflant, Liwom wielkie szkody, a Meynardowi przeszkodę w rozpostrzenieniu dzieła swego zbawionego uczynił; tę przygodę za przyczynę, y assumpt sobie wziął Meynard do remontowania Liwom, aby sobie na zastępnę kraju, fortece murowane wystawili; zalecając wygodną do takowych struktur spůsobność przytomnych tam Niemcow swóich. Sklonili się chętnie Liwowie do życzliwej rady, y dwie Fortece, Ixkiel, y Dala wymurowali. Dokończywszy przezorne te zabiegi Meynardus, zważał: że do rozmnożoney już dobrze trzody Chrystusowey Pasterzow, y Kapłanow więcey przysposobić nakładało. Przeto wziąwszy z sobą liczną przednieyszych Inflantczykow komitywę, do Arce-Biskupa Bremeńskiego zjechał, przed którym, y całą Kapitułą wybornym tym

1192. tym ziarnem Chrystusowym z kącoku Pogańskich Liwow wybranym obecnie się popisując, nie mało Kapłanow ná zbranie pozostałego w Inflantach żniwa sobie uprošil, á sam ná Biskupstwo Inflantskie był poświęcony.

Roku 1192.
I. Bisk.
Inflant.
Meynardus.
Meynard pierwszy Biskup Inflantski powracając do Inflant nie mało Xięży, y świeckiego stanu rodowitey Szlachty Niemieckiey z sobą sprowadził, która wzbudzona już to wspañiałą żądęą dzielnego przeciwko Poganom dokazywania, już to świątobliwą rozpołtrzenienia Wiary S. zelożyą pałająca, już też pochlebnym z orężney korzyścá fortuny uniesiona powabem, Oyczynoy odstąpiwszy, do Inflant przeniosła się, y pierwszą plantę stanu Rycerskiego tam záłożyła.

1196.
Tknęła do żywego Meynarda niespodziana Liwow náwroconych pod niebytność swoję recydywa do Pogaństwa; ktorzy bezbożnie ná spłokanie Chrztu S. w rzecznych wodach kąpieli odprawowali, w prętcie jednak zá powrotem swoim pozyskał te błędne owieczki, y owszem owczarnią swoję przez rozporządzone w okoliczne strony Misyonarzow wybiegi pomyslnie rozpołtrzeniał. Szła w gorę codziennie Religia, y samemi się krzewiła trudnościami. Trwały te lata przybyzowe Wiary Chreścianańskiey do roku 1196. w ktorym nie tak wiekiem, jak troskami, y pracą wysiłony Biskup w Bogu záśnał. W manuskryptach łtarych Stefana Rutenberka Historyka Inflantskiego list Papieża Celestyna III. do Meynarda w te słowa się znajduje:

Celestinus Episcopus Servus Servorum DEI, Venerabili Fratri Meinardo Livoniae Gentis Episcopo salutem & Apostolicam Benedictionem.

Auditis laudum praeconiis, quae de tuis actis referuntur & tuae inceptae praedicationis profectu abinde commeantibus intellecto; uberes gratiarum Creatori persolvimus actiones, qui & talem tibi voluntatem dignatus est inspirare, & ex multitudine miserationum suarum proventum ei congruum indulgere.

Cum

Cum enim ipse dicat: sine me nihil potestis facere, si quid boni ab homine inceptum fuit, vel peractum, ipsi procul dubio est computandum. Licet enim Apostolicam simus edocti tuba, quod adjaceat nobis velle; sed non possumus perficere & invenire, nisi tantum ipse, quantum opus virtutis, & sua praeveniat gratia, & eadem perduxerit ad effectum, quibus nisus humanus & inutili casso labore consumetur ac penitus evanescet. Quia vero inceptae doctrinae fructus agnoscis, qui Coelestem Panem legem Domini ignorantibus gustandum cum sudore & labore plurimo praebuisti; quamvis Rachelis amplexus, quo recreaberis in claustro, te quodammodo retrahat, exercitia tamen suscepta laboriosae Liae, quae per divinam gratiam fecundior exstat in prole, nullo modo abhorreas, sed tanto potius ac fiducialius amplexeris, quanto ex eis fructus provenit copiosior, & plurimum utilitati deservit. Expediit enim & infidelibus, qui Coelesti doctrina indigent, ut eis viam lucis & salutis insinues; & conversis etiam noviter, ut panem sustentationis ac confortationis in melius sine cessatione refringas, ne si (quod absit) tua super hoc sollicitudo desistat in via, qua ceperunt, quotidiano viatico non superabundante deficiat, & ita sudor incepti laboris, ex subsequenti defectu vincatur, inutiliter emanasse. Insistas ergo Venerabilis Frater & per te ipsum, & per alios, quos tibi & vitae, & merito, & doctrinae videris adjungendos, & omni nisu coneris: ut doctrinae verbis & exemplis operum, per tuum Ministerium populus & numero & merito Creatori serviens augeatur. Nos enim de consilio Fratrum Nostrorum; authoritate tibi praesentium indulgemus: ut plenariam habeas potestatem, adjungendi tibi, quos necessarios videris, & quos cognoveris Ministeriis opportunos. Et ut haec securiori conscientia perficere valeas, & tibi noscas, & eis, quos tibi duxeris adjungendos, praedicationis officium a Nobis injunctum, Paternam ad hoc praestandum tibi impertimur benedictionem. Ceterum quia plures ex diversis Ordinibus ad hujusmodi pium officium ad instantiam tuam vel propria devotione

C

acceffe-

acceserunt hactenus, & fortè accedent in futurum; dispensandi cum eis in cibis, potibus, quin & vestibus, & prædicationis officium injungendi liberam tibi tribuimus autoritate Apostolica facultatem. Tuum igitur erit, in his talem habere, ut & speratâ doctrinæ Christi utilitas per tuam sollicitudinem cumulatius proveniat indigentibus, & tam piô studiô cum Fratribus tuis, qui semper hujusmodi laborem exercent, æternæ beatitudinis mercedem plenius valeas obtinere. Datum Lateran: 5. Cal: Maji 1193.

Nágrobek takowy Meynardowi staroświeckim stylem dany znayduje się:

*Hæc sunt in fossa Meinardi Præsulis ossa,
Nobis ille fidem dedit annis quatuor, idem
Actis millenis, centenis, nonaꝫ genis,
Annis cum senis, meritis it ad æthera plenis.*

W zamku Inflantskim Romburk nazwanym znaydowały się portrety Arcy-Biskupow y Biskupow Inflantskich z nápisami Ich znakomitsze dzieła wyrażającemi, które Jan Karol Chodkiewicz Gubernator Generalny Inflant odnowić kazał. A że tákowe inskrypcye przepísane do rąk moich się dostały, przeto ná dowod Ich akcyi pamięci godnieyszych, po każdym Biskupie podług porządku swego, ná końcu one położę. Meynardowi ten służy:

*Christum Livonibus Meinardus prædicat Anno
Millenâ centenâ nongenâ quoꝫ quartô;
Primus hic arcem Kirkholmum cis littora Dunæ
Extruit, Uxkul, Dalen, è Regione locavit.*

R. 2. Po ogłoszoney tego pierwszego Wiary Chrześcijańskiej w Inflantach Fundatora śmierci, Archi-Katedra Bremeńska, ktorey z komissu Apostolskiej Stolicy opieka y zwierzchność Duchowna nad Inflantską Dyecezyą należała, Opata *Bertholda à Lochau* Cyftersa Opata *de Luca*, ná Biskupstwo konsekrowa-
Lochau nego do Inflant bez przewłoki posłała, aby przewrotny nie-
statek

R.
1196.
H. Bisk:
Inflan:
Ber-
thol-
dus à

statek nawroconych Liwow w tył poglądać po śmierci Meynarda poczynających, Pasterską w sforze utrzymał czunością. Zawitał tedy Biskup do Inflant y przy nim okryte zaściągnionego żołnierza pułki, któreby uporczywych Liwow do postuszeństwa zapędzały, przez coby łatwieysi być mogli do przyjęcia prawa Chrystusowego. Ten jednak postępek niektórych Autorow wielce krytyczne gani pioro, nieuważając, że była w tym przynaglająca potrzeba, gdy bowiem pod czas dedykacyi kościoła Daleńskiego, zbuntowane polstwo Biskupa ze wszystkimi Niemcami wygładzić chciało, ci kwoli własney defensyi, musieli się porwać do oręża, y gdy rozpędzali tłum nacierający, nie mogło w tym razie nie być krwi zbuntowanych rozlanie. Poskromiona tym sposobem swawola, tym większą u pogan wznieciła ku Chrześcianom nienawiść, która po Liwow krainie poszła pożarem. A że Liwowie z mianey rozprawy doznali dzielności Cudzoziemcow, od Litwy y Rusi pogranicznej sukurs zaściągnawszy zająszonym ná Chrześciany puścili się impetem. Biskup małym, ale porządnym komputem dał im pole pod Kokenhauzem, y tak ich dobrze przywitał, że z wielką stratą y konfuzyą z placu ná odwrot cofnąć musieli. W tey potrzebie znaczny ow Inflantczyk Kobbe od Meynarda nawrocony, stawiwszy się mężnie przeciw niewiernym, chwalebłą śmiercią prawowierny statek ukoronował. Przerażeni Liwowie takową porażką, z Biskupem o pokoy traktowali. Zezwolić jednak ná tę kondycyą: żeby dzieci swoje w zakład wierności Chrześcianom dawali; żadną miarą niechcieli, ale tylko swe dżidy z Niemcami ná dowod zprzymierzoney przyjaźni pomieniali. Nie długo potym, gdy Biskup Bartold fundament rzucał ná wystawienie Miasta Rygi Roku 1196. z wielką popędliwością ná Niemcow niegotowych napadli Poganie, częścią ich wyćieli, częścią rozproszyli, y cokolwiek było wystawioney struktury zburzywszy, z gruzem y z zie-

nią zrownali. Obeszła nie pomału Biskupa ta zuchwałość pogańska, przeto dla defensyi własney przeciw tey napaśniczey kupie, rycerstwo swoje w pole wyprowadził, przyszło do walney potyczki, poganie liczbą, nasi mężstwem narabiali. Długo jakby szalami odważony stał los równie wątpliwy, na koniec, lubo Biskup uniesiony w tłum nieprzyjaciół od ręki pogańskiej włócznią przebity zginął, utratą jednak Wodza nieustraszona kawalerya Niemiecka czyniła mężnie, y przemogła nakoniec; porażonego nieprzyjaciela z pola zegnawszy. Ciało Biskupie na bojowisku należiome, z wielką kondukta ceremonią pochowano. Wiekopomny ma ten nagrobek:

*Bartholdus Rigam cingebat mœnibus Urbem,
Dumq; orditur opus, Livo glomerante caterva
Arma parat, bellumq; movet; consisus ab hoste
Exanimis Præsul fulvâ prostratur arenâ.*

Na Liwow uskromionych włożono powinność, żeby corocznie od kaźdey wsi miarę zboża, którą po dziś dzień syпка mianują, Duchowienstwu oddawali.

A że rzecz Chrześcianańska bez głowy y Pasterza mieć sprawy nie mogła, zgodnie obrano do Inflantckiey Katedry Olbrychta *de Buxhow* Kanonika Bremeńskiego; który w Roku 1197. potwierdzony od Stolicy Apostolskiej zaciągnął nie mało Rycerstwa, y w konwoju 23. okrętow do Inflant się przebrał. Postrzegszy na pierwszym wstępie niewystarczające najazdom pogańskim siły swoje, dla doskonalszey sobie twierdzy y obrony Miasto Ryga, (ktorego zaczęte od Biskupa Bartolda budowanie szło dotąd oporem) w Roku 1202. doskonale zakończył. Przeważ zaś Miasto: *Ryga*, (to jest *riga* z łacińskiego *poleway*) zachęcając tym hasłem siebie y sukcesorow; áżeby szczepioną Wiarę polewać pracowitym ezofa swego potem niezaniechali. Wysłał w poselstwie do Oycy S. CELESTYNA III. sprawnego Kapłana Bernarda z przełożeniem niebezpiecznych w Inflantach na Chrześcian konjunktur, á zátym

zátym uprászając, żeby ná poparcie Wiary świętey jakie Rycerstwo w Inflantach postanowił. Ociec S. ná erekcyą nowego Rycerstwa ná wzor Templaryuszow zezwolił. HENRYK teź IV. Cesarz Rzymski Dyploma ná kraje Inflantskie Biskupowi jako *Feudum Imperii* konferujące posłał, y Xiążęciem S. R. Imperii go ustanowił. Dyploma Cesarza tego jest tenoru:

Henricus DEI Gratia Romanorum Rex & semper Augustus. &c.

Ad petitionem Alberti Venerabilis Livoniensis Episcopi, Marchiam unam, per totum ejus Episcopatum, per Livoniam videlicet Lettiam, & terras maritimas instituimus & eundem ipsi Principatum, jure aliorum Principum munificentia Regali concessimus; dantes ei potestatem faciendi monetam, & fundandi Civitatem in Riga, & in locis aliis, in quibus eas fieri oportet. Si autem in partibus illis vena metalli cujuslibet, sive thesaurus occultus manifestatus fuerit, in hujusmodi jus Nostrum speciale ipse fidei, de consilio Principum Nostrorum commisimus. Statuimus igitur & sub interminatione gratiæ Nostræ firmiter precipimus, quatenus Episcopo prænominato de omnibus justitiis & rationibus, ad Regalem Jurisdictionem pertinentibus, plenè respondeatur, & per omnia intendatur, scituri quòd ipsum, tanquam dilectum Principem Imperii, sincerè diligamus. Et cum per eum Imperiales termini dilatentur, & Barbarorum infidelitas, annuente Domino, Christiano cultui subjugetur nihil eorum omittere volumus, quæ commodo suo conducere poterunt & honori.

A kiedy w tym partya z Litwy wtargnęła w okolicę Ryską, y wniwecz spustoszywszy kray z znacznym w swe strony uszła plonem, záfrasowany ciężko Biskup pospieszył dzieło zleconey sobie z Rzymu erekcyi Rycerstwa Inflantskiego, y w roku 1204. do skutku przyprowadził. Postanowienie tego Rycerstwa od Papieża CELESTYNA, y Cesarza Rzym-

skiego HENRYKA potwierdzone, y osobliwzemi nádane przywilejami; podobne do Templaryuszow zawierało powinności: żyć w bezżeństwie, Mszy pilno słuchać, y wiernych bronić; coby zaś od pogan pozyskali Rycerze, to wiecznemi do nich czasy należeć miało. Stroy postanowiony, płaszcz biały, ná którym przed piersiami wyrażone były dwa miecze ná krzyż złożone w czerwonym kolorze, y nád niemi gwiazda także czerwona. Od Oyca S. nazwane Rycerstwo: *Fratres militiae Christi*, albo *Equites DEI*, ále pospolicie slyngli pod imieniem: *Equites Ensisferi* albo *Gladiferi*, to jest Rycerze od miecza. Przy ceremoniach pafowania ná Rycerstwo nowego Kawalera, *Magister Ordinis* po plecach lekko zárywając płazem, y pałasz w rękę podając mawiał: *Accipe sorte DEI tibi qui datur, Ordinis enssem, Numinis ut terram deffendas atq; MARIÆ*. Oćiec Święty Inflanty pod partykularny zászczyt, y Obronę Najswiętzey MARYI Panny oddał, y poświęcił; zkąd też Inflanty; *Terra Mariana* zwane były.

Lotna o nowo fundowaney Kawaleryi wiadomość co niemiará żywey, y godney z urodzenia młodzi zwebila do Inflant. Skoro w komplećcie stanął, determinowany Rycerzow komput w Roku 1205. obrali sobie Wodza abo Mistrza zwanego *Winno de Rhorbach*, który ná pierwszym rządow swoich wstępie, dzielną się popisał expedycyą przeciwko Litwie wielkim nawalem kray Inflantski niszczącey. Przywitał tych najjezdcow tak mężnie *Winno*, że ledwo który z nich nazad żywcem umknął.

W tymże Roku záwitał do Inflant Biskup Muteński Legat Papieski, który uprzatając przyczyny do szkodliwego między Biskupem, á Rycerstwem rozroźnienia się, kray między stronami podzielił, y juryzdykcyą rozłączył.

Poświęcił Biskup Kościół Katedralny w Rydze, y Miasto ograniczył.

Puścił się Biskup do Niemiec szukając pomocy ná pogan, gdzie

R.
1205.

1.
Mistrz
Ensisferow

Inflant:
Winno
de
Rhorbach.

1206.

1207.

gdzie postanowiono, aby 100. grzywien srebra co rok mu z skarbu publicznego dawano.

Wiksik Xiążę Ruskie zjednoczonemi z Litwą siłami liczne swoje po Inflantach rozpuściwszy zągony w proch, y w perzynę wszystek kray obracał; spadł mu na kark niespodzianie Winno, y przełamawszy pogańskie szyki, plon zabrany ody skał, a przywódcow życiem z Chrześcijańskiej wspaniałości udarowawszy, smagle ich wypłazować kazał, y z tym napomnieniem nazał puścić, żeby odtąd swoich raczey do pługu, niż do nieprzyzwoitego sobie zapędzali oręża. Litwa szukając powetowania tey klęski, posła swego na Ruś do Nowogrodu wielkiego dla sprzymierzenia się z Rufsakami przeciwno Inflantskiej milicyi wysłał; który w drodze pod smycz jakoś Rycerzom Inflantskim podpadł; wzięty y osadzony z płochy niecierpliwości sam się przebił. Rozdrażniona tym Litwa z Rufsakami złączywszy się, znowu jak obłok spadnie na Inflanty, y okrutną zawziętością wycina y burzy wszystko; aż Winno o ranney dobie, gdy pogaństwo jeszcze pułsenne przeciera oczy, wielkim na nich natrze sercem, bijąc ich, y gromiąc; tych tylko w słusznym upale życiem zostawi, ktorych z krwawego pogromu pierzchliwa uniosła bojaźń.

Ale jak śliskie są szczęścia plującego fawory w prętee doznał Winno, gdy w Roku 1216. po gorach y wertebach niedostępnych zawisne Estończykow, Rufsakow, Prufsakow z sobą sprzyśiężonych kupy sięgając, od mnostwa przeszłony, kwiat Rycerstwa swego straciwszy, na odwrot cofnąć musiał; wnet jednak z niebywałego oplonawszy wstydu, znowu się z nieprzyjacielem sprawił, y mężnie go z placu wyparowawszy, rzęsiłym trupem pole zastał.

Uskromiwszy zawziętości sąsiedzkie, y szeroko rozprzeniwszy swoją granicę Winno, na czele kraju swego mocne zamki wystawił, a dawniejsze do doskonałszy przywiodł pory, jako to: Miasto Wende, (gdzie sobie stołeczną założył rezydencyą) Treyden, Udempe, &c. Koło

1209.

1216.

Koto tego czasu z wyspy *Osel* poganie płynącego do Rygi Kapłana *Fridericum de Cella* Zakonnika Cystersa przejawwszy, y ná brzeg sprowadziwszy, wymyślnemi mękami (drzewca między paznokcie wbijając, y wolnym ogniem piekąc) zamordowali.

Rozwiedziona z wielodzielnego dokazania *Ensisferow* sławá tknęła zazdrościwie *Waldemara II.* Krola Duńskiego; z zwyczajnego Monarchom obyczaju, sąsiedzkie powodzenia za swe własne poczytać niepomyślności. Przeto dla ujęcia Im do dalszego rozpostrzenienia się sposobow, przyładowawszy do *Estonii* (którą przedniejszą Prowincyą Infantką, Biskup, y Rycerstwo byli już po części opanowali) sobie ją podbijal. Autoryzował tę imprezę, okazała przyczyną, że zdawna kiedyś Krolom Duńskim ta kraina hołdowała. Jakoż ná głowę poraziwszy Estończykow, nie tylko całą *Estonią* z przyległemi wyspami, ale też *Kuronią*, albo Kurlandyą dobytym mieczem opanował. Miasto *Piltyń* wystawił, y Biskupem tam osadził Prałata Lugduńskiego *Ermunda*, który w Piltyńie Katedrę założywszy, ná dostojną świadczoney sobie od Krola dobroczynności pamiątkę, obraz swoy nad bramą wystawił z napisem: *Introduxit me Rex in cellam suam, ordinavit erga me charitatem suam, dicens: omnis populus obediat tibi.* A że Krol *Waldemar* niedowierzał śliskiey świeżo podbitego poddaństwa życzliwości, obronne Miasto przy mocnym kasztelu *Rewel* zwane wystawił, aby Estończykowie pod taką twierdzą, głowy podnieść nie mogli. Familiom Szlacheckim z Niemiec sobie ná pomoc przybyłym wielkie nadał dobra y wolności, zwłaszcza w Prowincyach *Haria*, y *Wierland*; żeby taką ujętych hojnością w wierności ku sobie utwierdził. Szczęśliwe te Krola *Waldemara* progressa zá ubliżenie upatrzoney już dawno nadziei zagarnienia ná się całej *Estonii* tłumaczyli sobie Biskup y Rycerstwo, á niezdołając przeważającym Krola siłom dać odpój, žal swoy skromnie do czasu

dysymu-

dysymulowali. Ale kiedy Waldemar Biskupstwo Lealskie w Estonii (nad którym jako nad krajem od Rycerstwa Infant-
skiego zawojowanym Biskup Albertus brata swego Hermana
Biskupem postanowił) sobie przywłaszczał, odkryte o tako-
wą posesyją między Krolew, a Biskupem, y Rycerstwem
zawzięły się niechęci.

W tym *Winno de Rhorbach* pierwszy Mistrz Rycerstwa En-
siferow zdradziecką ręką od wspól Rycerza swego *Wigeberta*
de Sosbat wściekłym rankorem względem odebraney sobie
Gubernii nad Miałtem y fortecą *Wenda* uniesionego, przebity,
bieg życia dzielnymi czynami wymierzony zakończył. Zaboy-
ca równą kryminałowi odniósł karę w koło żywy wpleciony.

Wakujący dośtyoności Mistrza albo Rządzczy Infant-
skiego z jednomyślney Elekcji dostąpił Rycerz z Kawalerskich przy-
miotow sławny *Volquinus Schenken de Winterstadt*. Ten do-
gadając przychylney interesom swoim konjunkturze z nie-
szczęścia Krola Duńskiego *Woldemara* (ktorego Hrabia *Hen-*
ryk de Schweryn z sprawiedliwej pomsty za zgwałcenie żony
swojej poimanego przez całe lat trzy więził, aż się okupem
40000. srebra grzywien wypłacił) naprzod Miałto *Rewel*, a
zátym y całą Estonią, Duńskie garnizony za granicę wypar-
szy, opanował. Zmocniony ná potym przybyciem liczne-
go z Niemieckich krajow ochotnika, mianowicie *Olbrychta* Xią-
żęcia Saskiego, uderzył ná *Wyssyka* Xiążęcia Ruskiego, Inflan-
ty zawiśnemi inkursyami niszczącego, y z pola go spędzi-
wszy, pierzchliwego nieprzyjaciela do Miałta *Junówgród*
wparł; tam gdy ná ofiarowaną kapitulacyą *Wyssyk* uwiedzio-
ny nádzieją, bliskiey od Nowogroda y *Pskowa* odsieczcy, gru-
bym odkazem dobywających rozjątrzył; Mistrz *Volquinus* raz
y drugi nie bez straty przypuszczone uroniwszy szturmy,
tym większym z uporczywego wstrętu zdjęty animuszem,
gdy za trzecim impetem dobędzie Miałta, w zażartym zápale
żywey nie zostawi dufszy, w ktorey bez braku pomieszaney

R.
1223.
II.
Mistrz
Ensifer:
Infant:
Volqui-
nus
Schen-
ken.

Junówgród

D

rzezie

rzezie sam Xiążę *Wyszyk* zginął; jednego tylko Kniazia Ruskiego na rzeskim koniu wolnego umyślnie puścił *Wolquinus*, aby zbliżającym się na pomoc Ruskim szykom autentycznie o tak gorący kąpieli złożył świadectwo. Z popiołów zrujnowanego Miasta *Albertus* Biskup nierównie wspanialsze od pierwszego wystawił, *Dorpat* albo *Derpt* przezwane, a mocnym go murem opasawszy, Biskupią Katedrę w nim ufundował, y na niey brata swego *Hermana* osadził; Stolicę zaś Biskupstwa *Lealskiego* do Miasta *Parnawa* przeniósł. Tam blisko *Herman* Biskup fortecę *Odempe* wystawiwszy, podał onę *Engelbertowi Tyzenhauzowi* Szwagrowi swemu, ktorego z sobą z Niemiec sprowadził. Na to mieysce pisząc *Joannes Gruber* lib: Orig: Liv: fol: 169. to dodaje: *En Origines fortune Tyzenhausorum inde à quingentis annis per Livoniam cum nobilitate generis, tum maximis rebûs gestis florentium, atq; etiamnum opibus præpollentium ac auctoritate.* Trzy tedy Dyecezye dość obszerne w tak krotkiey w Inflantach stąnęły porze; pierwsza: *Ryską* z preeminencyą juryzdykcyi nad innemi, druga: *Derpska*, trzecia *Parnawska*. O co Rycerstwo Inflantskie marzyć się, y sprogo sarkac jeło; zayrzac Duchowienstwu niby znaczniejszych possejsyi y wyboru ziemi. Wzmagaly się z tego dowodu coraz żwawsze między Rycerstwem a Duchowienstwem ressentymenta, y nie bez fatalney konsekwencyi ta scyysya domowa byłaby się obeszła, gdyby zeszany od Papieža *HONORYUSZA V.* w roku 1225. Nuncyusz *Gwilhelm* Biskup *Muteński* przez pomiarkowaną possejsyi, y juryzdykcyi dywizyą onę nie był ukołysał, y duzo záchwianą między stronami przywrócił konfidencyą.

Zaledwo tu wnętrznego pomieszania zerwała się burza, wnet druga gorsza, y do uskromienia nieużytsza powstała. *Liwowie* podbić, odwetowania dawney wolności podsyćeni nadzieją, przybrawszy sobie pomocy z pogranicznych pogan, po zgwałconych Kościołach, y miotanych w błoto Sakramen-

kramentach, frogim uporem aż tu zafzli: że wyfworowawfzy się na włafne Pany, gdzie mogąc ich wyrzynali. Rycerze aby tę rebellią (niby Hydrę wzięli) wcześniej zátłumili, po darmo tentowanych łaskawego ufpokojenia frzodkach, wftepnym bojem wiarołomnych raz y drugi zniożfzy zá sprofanowany świętokradzkim odstąpieniem Chrzeft, oítatnie im, ichże krwią pogańską dali pomazanie, ná kilkanaście tysięcy trupem położywfzy. Tak znaczna porażka do kluby pierwfzey wprawiła Liwow, y przez układną rządu y poftufzeńftwa fymetryą, doskonałe między zwierzchnością, á podbitym poddańftwem fprawiła pomiarkowanie.

Dokonał biegu życia *Albertus* Bifkup w Rydze pogrzebiony, nápis jego taki: 1228.

*Vindicat Albertus clades felicibus armis,
Arcem Dunmundam difponit ad oftia Dunæ,
Enfiferos vocat ad communia prælia Fratres;
Henricus Cæfar titulis & fede locavit,
Imperii Proceres inter Sacroſq; Dynaftas.*

Nafąpił ná Stolicę Inflantską *Mikołay* Kanonik Ryski, wyftawił *Klafztor Bernardynow* w Rydze, y *Zamek Kreutzburg*. Wyjednał z Rzymu prerogatywę obierania Bifkupa od Kapituły Ryskiey, gdyż dotąd *Archi-Katedra Bremeńska* podawała Bifkupow Inflantskich. 1229. IV. Bifkup Inflan: Nico- laus.

W tymże Roku 1229. wtargnęli Rycerze w *Kurlandya*, y tam poganow mgzną konwikcyą do wyznania Chrześcianfkiey prawdy nakłoniwfzy, pod władzą, y poftufzeńftwem Bifkupa *Piltyńskiego*, życ im kazali.

Umarł *Mikołay* Bifkup, o którym taki napis: 1233.

*Præfide Nicolao rurfus nova bella parantur,
Livonii oppugnant crescentis mœnia Rige,
Orant mox victi pacem, Dominosq; fatentur,
Gens quoq; Curonum, Christi tum sacra recepit.*

1234.
V. Bisk:
Infant:
Alberto
II. de
Saver-
beer.

Nastąpił *Albertus II. de Saverbeer*: był jeszcze przed Antecessorem swoim Mikołajem obrany od Arcy-Biskupa Bremańskiego, ale Kapituła Ryska go nie przyjęła, mając sobie od Papieża pozwoloną wolną Elekcyą. Musiał zatem ustąpić Mikołajowi, aż po śmierci jego przez Elekcyą Kapituły Ryskiej z Administratorsstwa Lubeckiego postąpił na Biskupstwo Ryskie. Pogodził Hermana Biskupa Dorpatskiego z Rycerstwem, z tym dokładem: żeby Rycerstwo broniło dobr Biskupich, y pod czas wizyty jego przyjmowało.

A że tak Biskupi, jako też Rycerze w swoich *respective* terytoryach nie mało rodowitey Szlachty Niemieckiey zwłaszcza sobie skolligowaney sprowadziwszy, krajow podbitych grunta w lenne dzierżawy jey nadawali, (z przezornego pochopu: żeby z tych hołdownikow swoich niby z gotowego Rycerzow plemienia komput Rycerski snadno rekrutowany y kompletowany być mógł) rzecz potrzebną zgodnie uznali: pewną politycznego rzadu y prawa formę prerogatywy Szlacheckie, sukcesyje y powinności z dzierżaw lennych wynikające określającą publicznym uchwalić postanowieniem; którą w samym skutku (na wzor nadanych od Krola Waldemara Szlachcie Niemieckiey w Estonii znamienitych swobod, y zaszczytow ułożoną) Mistrz *Volquinus*, y Biskupi za prawidło skombinowanego między zwierzchnością a dependencyą porządku, ogłosić, y obwołać po całym Państwie Infantskim kazali.

Kwitające wesoło powody swoje, Biskupi y Rycerstwo Infantskie, podzielonym z troskami przyjmowali ukontentowaniem; same ich szczęście ciężyc, y w podeyrzeniu być z upatrzonych z daleka trudności poczęło. Nieprześcannie dotąd w marsowych konaniach zażywani wymogli się siłą biedni Rycerze Ensfierowie, złotego żelazem dobijając się pokoju; ale kiedy prawie się witali z tą pożądaną cynozurą, nowa coraz burza, y jedne z drugiego powstające zawiachrzenie, grubemi

ją zawiękała oblokami. Z jednej strony Litwa, z drugiej Ruś skrytym zniószy się porozumieniem, drapieżne żągoty ogniem y mieczem grafsujące, ustawnie w kraje Inflantkie rospuszczała. Ani w tak żażożnych Narodach uśmierzyć, żawisne ich żąpędy, przez ładajaką, by też nie raz powtorzoną kłęskę można było, która żybt żnamienita w łudźżiach lekkich y wiatronogim barźżey impetem, niż doftożącym w kroku męśtwem rosprawujących się być niemogła. Aby też wżdy kiedy dobrze nieprzyżaćićła nąbito, y do traktatow przyżmufzono, z tym wżyżłkim przeświadczone dożnanego w nich wiaroćmśtwą przykłady z poufatego nigdy ćiefzyć się nie dały pokoju. Ustawiczna żątym y prawie nieśmiertelna odtę śćiany woyna łamemi żwycięśtwy (ktore jednak bez przepłatanego ną obie strony szczęśćia nie bywały) wyciężcały żwyciężcow, y tęskliwie w nich do spokoynego wytechnienia wżbudżały wżdychania. Liwowie mniemając się być barzo od Biskupow y Rycerśtwą śćieśnieni, upatrowali z pńłnośćią żdolney przygody do wybiććia się z jarzma pośłufzeńśtwą. Gdźżie lubo dość uħeśpieczona być się żdawała potęga Biskupow, y Rycerśtwą od wżgardzoney podbitego gminu niezdolnośći, tym barźżey jednak rozum y przezorność nakazywała, mieć się żawżże ną ośtrożnośći, im żdrada w domu y włafnego poddańśtwą konspiracya walnieyśze żą łobą ćiągła konfekwencye.

Ną domierzenie tych żewnątrż, y wewnątrż konspirujących niebeśpieczeńśtw, przyśłapiła jeśzeze ćiężżka od Kroła Duńkiego Woldemara konjunktura. Ten Pan przyśłaconego więźżeniem y żłotem niewśtydu łwego żdjęty żalem, hańbę ponieśioną męśtwem, y dokazaniem wojenoy m odwetować pośłanowił. Jakoż Miąśłta, y Fortee, ktore pod czas niedoli Krolewśkiej profitując z pogodney do rebelli pory od pośłufzeńśtwą jego były się oderwały, odebrałśy; wielkie w apparamentach wojennych układał dyspożycye, do pomśżeze-

nia

nia się nad Eniferami względem odebraney sobie Estonii zmierzające.

Zwierzili to wczesnie Biskupi y Rycerstwo, y wszystkie te niepomyślane okkurrencyje, ktore się wyżej namknęły, z nadśiloną swoją pomiarkowawszy potęgą, zgodnie osądźili za naybliższy sposob do podźwignienia się, y nabywania wystarczających odgrazającym zewsząd insultom sił, w jedno złączyć się, y inkorporować się z przestawnym na ow czas Rycerstwem Krzyżackim. Zátym wraz skutek łącząc z postanowieniem, wysłali w Roku 1229. Postlow na wyrobienie tak zbawienego dzieła do Oycy Świętego GRZEGORZA IX. takowoż do Wielkorządcy lub Mistrza Wielkiego Krzyżaków *Hermana de Salza* w Wenecyi w tey dobie rezydującego.

1229. Przeszkadzał Woldemar wymyślnemi fortelami niepopłaconey sobie takowey konjunkcyi. Jakoż oporem szła rzecz, aż do Roku 1239. kiedy Wolkin do zażartey z Litwą przyfzedszy potrzeby, gdy do mężnego swoich przynukając czynienia w sam się narażał ogień, tak sam, jako też *Hrabia de Danenberk*, *Hrabia de Lippe*, y prawie wszystkie wybor Rycerstwa Inflantskiego, poległ.

Uszczuplony ostatek Eniferow nie mogąc się inaczej poprawić, przez powtorne Poselstwo swoje wyjednał u Oycy S. GRZEGORZA IX. że pozostałych Eniferow od postanowienia dawnieyszego uwolniwszy, z Krzyżackim Rycerstwem zjednoczył. Do tey z Krzyżakami społeczności Papiież ten przydał obowiązek, żeby Inflantczycy Krolowi Duńskiemu Woldemarowi Miasto Rewel z przyległemi Prowincjami ustąpili. Co też Rycerze acz z wielkim niesmakiem wypełnić musieli.

Ale nim dalszym w Historyi Inflantskiej postąpię torem, w kroku nieco stanę, y o początkach Rycerstwa Krzyżackiego z potrzebney do doskonałego następującej narratywy objaśnienia kondycyi, kilka słow powiem; a potym o progresach Krzyżaków Inflantskich uczynię relacyą.

ROZ-

ROZDZIAŁ III.

O początkach, progressach, y różnych rewolucyach Rycerstwa Krzyżackiego w Inflantach, aż do inkorporacyi Inflant do Rzeczypospolitey Polskicy.

ROd y początek Rycerstwa Krzyżackiego rowny prawie jest z wiekiem Rycerstwa Maltańskiego, y Templaryuszow, gdyż wszystkie trzy Rycerstwa *Sæculo* XII. powstały. Roku bowiem 1181. po objęciu Krolestwa Jerozolimskiego przez *Godefrida de Bouillon* Xiążęcia Flandryi; Mąż pobożny Narodu Niemieckiego, rodowitością, y fortuną znaczny, (Imienia niewyrażają Autorowie) naprzód w Ankonie, a potym w Jerozolimie dom wielki gościnnny na przyjęcie nawiedzających w Palestynie miejsca Święte Niemców wyflawił, y za dozwoleнием Patryarchy Jerozolimskiego, przy tymże gościnnym mieszkanu Kościół wspaniały pod Imieniem Najswiętszey MARYI Panny wymurował. W tym szpitalnym budynku Pielgrzymow własnym kosztem sustentował, niedołącznych opatrywał, ubogich hoyną wspierał ręką. Przyłączyła się do tak przykładnego postanowienia pewna liczba najętniejszych Peregrynantow z Niemiec rodu Szlacheckiego, ktorzy zarázem z pobożnym Przewodzcą swoim, poślubionym na całe życie obowiązkiem BOGU przyrzekli przy namienionym Kościele, y szpitalu pielgrzymow przyjmować, chorych opatrywać, oraz mężnemi odwagami Wiargę świętą przeciwko Saracenom zaszczycać. Wprętsze odwagą, y dzielnym nad Saracenami dokazaniem tak się rozslawili, że Papięz CELESTYNUS III. od wielu Monarchow, y Xiążąt Chrześcijańskich pobudzony, ten związek Rycerski pochwalil, y

lit, y potwierdził pod tytułem: *Fratres Hospitalarii S. MARIÆ Ordinis Teutonici*; karność Zakonną według Reguły S. Augustyna im postanowił, z takim habitem: nad togą czarną do kolan wiszącą, płaszcz szeroki biały z czarnym krzyżem; które Święte znamię y ná tarczach nosili. Záprzysiężone Ich powinności były: żyć w bezżeństwie, pewne modły codziennie odprawować, ustawicznie z niewiernemi walczyć, niezmylone pełnić postuszeństwo, ná każde skinienie Rządcy swego, albo *Magistri Ordinis*. Zadnego nie pasano ná Rycerstwo, ktoryby rodowitości Szlacheckiey od ośmiu niewywiodł pokolenia: Pospolicie ich zwano: *Equites Teutonici*, tak też: *Equites Mariani*, á po Niemiecku: *Kreytsbruder*, to jest: Bracia od Krzyża; ále napotym gdy się opanowaniem obczernych krajow wzmoogli, zá panowania wielkiego Mistrza Konrada Hrabi *Celnera de Rottensztein* w Prusiech, á w Infantach Hermistrza *Lobeusza Hylzena* w Roku 1382. zjechawszy się ná walną radę do Prus, wyraźną między sobą uchwalili ustawę: żeby już odtąd się zwali: *Kreutzberren*, to jest: Panowie od Krzyża, á w Łacińskim języku tytułowali się od Krajow od siebie podbitych, to jest: Krzyżacy w Prusiech: *Domini Terrarum Prussiae*, á w Infantach: *Domini Terrarum Livoniae*. Gdy pasano ná Rycerstwo Kandydata, *Institutor* Krzyż Rycerki w ręce mu dając mawiał: *Ecce Crucem istam damus tibi pro omnibus peccatis tuis; & si servaveris ea, quæ promissisti, facimus te securum vite æternæ; á potym: Panem & aquam in copia promittimus tibi, & si quid ampliùs obtigerit, plura tibi non debemus.* Jakoż zwłazcza ná początku barzo skromnie, y pobożnie żyli; według świadectwa *Petri de Dusburg*, in *prologo operis fol. 6.* w historyi Pruskiey. Ale zá osiągnięciem potencji samym Monarchom straszliwey, wszystko się to odmieniło.

Procz Rycerzow Krzyżakow, byli też Xięża Krzyżacy, ktorzy w takowymże co y Rycerze habicie Kościołow pilnowali,

wali, porządku nabożeństwa postrzegali, chorym usługowali, ustawy y rytuały *Ordinis* Rycerzom przekładali, y tymże w Administrowaniu Sakramentow tak w domu, jako też y w bojowisku ranionym asystowali. Tym Xięży wolno było w niebezpieczeństwie przy zbroi nabożeństwo swoje miewać, podług świadectwa *Francisci Meninnii in deliciis equestribus: Sacerdotes hujus Ordinis facultatem obtinuisse, ut Sacra in armis facere possent; adeo, ut de illis verè dicere liceret: Qui laudabant in canticis, accincti sunt ense.*

Rządca tego Rycerstwa, albo *Magnus Magister* był u Monarchow w wielkiej dystrykcyi. Nościł z nadania HENRYKA Krola Jerozolimskiego Krzyż złoty w czarnym polu wyrażony; Cesarz FRYDERYK II. dodał *insigne Imperii*: Orła czarnego w órzod Krzyża wyrażonego. A w roku 1250. LUDWIK S. Krol Francuski cztery Lilie Francuskie między kwadraturą Krzyża rozłożone przydał. Takowy Krzyż nościli *Magistri Ordinis* na pierśiach nad Togą czarną, a drugdy też złotolitą; na płaszczu zaś białym na lewey stronie podobny Krzyż miewali wyszyty.

W roku 1191. pierwszym Krzyżackiego Rycerstwa Mistrzem był *Henricus de Valpot*. W roku 1200. nastąpił *Otto de Karpen*. A po nim w roku 1206. *Herman Brandt*. W roku 1218. obrany *Hermanus* Hrabia de Salza, który dla wielkich dzieł swoich pierwszy tytuł otrzymał od Cesarza FRYDERYKA II. *Magni Magistri Ordinis Teutonici*, z nadaniem sobie dostojenstwa *Principis S. R. Imperii*. Barzo ważne przywileje, y nadania od Papięzow INNOCENCYUSZA III. y HONORYUSZA III. także od Cesarza FRYDERYKA II. dla Rycerstwa swego otrzymał. Dwa tysiące Niemieckiey starodawney Szlachty (między ktoremi był Konrad Margrabia z Turyngu) wszystkich Rycerzow pasowanych miał pod swoją sprawą, ktoremi Saracenow mężnie gromił, y z rąk ich w roku 1210. Jana syna Henryka Krola Jerozolimskiego wy-

E

bawił.

bawil. W tak wyśokim był poważeniu ten Wielki Mistrz Krzyżaków, że Papież HONORYUSZ III. y FRYDERYK II. w zaśłych między sobą różnicach obrali go sobie za Arbitra, y na przeważnym jego poległi rozumie, y rozeznaniu; świadczy *Dusburg* w Kronice swojey Pruskiej: *Chronic: Pruf: Part: 1. p. 27. Accidit quod dum inter Dominum HONORIUM Papam III. & FRIDERICUM secundum Imperatorem aliqualis dissenfionis materia verteretur occulta, uterq; causam suam eidem Fratri Hermano definiendam commisit; unde factum est: quod Ipse Dominus Papa, & Imperator, ut idem Frater Hermanus in majori reverentia haberetur, ei & suis successoribus futuris in Officio Magisterii Ordinis Domus Teutonice constitutis, dignitatem Principis contulerunt; & in signum hujus Principatus Dominus Papa anulum ei obtulit, & Imperator Insignia Regalia Imperii deferenda in suo vexillo indulfit.* Gdy w prętcie potym w roku 1220. Saraceniowie znióżyli Chrześciańskie woysko, wyparli Krzyżaków z Azyi, tak Cesarz, jako y inni Xiążęta Chrześciańscy obszerne Rycerstwu possefsyje we Włofzech y Niemczech nádali, a sam Wielki Magister z Ankony rezydencyą swojå do Wenecyi przeniofł.

R. 1237. Konrad Xiąże Mazowieckie niemogąc się odjąć najazdom od pogranicznych Prufsaków; za radą Kryfłyna Biskupa Chelminskiego, Ziemię Kujawską y Dobrzyńską Krzyżakom w dzierżenie podał, wieczystym postanowieniem: aby pilnie y ustawicznie niewiernych Prufsaków Polskie y Mazowieckie kraje nieuftannemi inkursyami niszczących podbijali, ażby ich sobie zwojowali. Papież GRZEGORZ IX. y FRYDERYK potwierdzili ten Traktat; tak tedy (są słowa *Gwagnina fol: 30. w Historji Pruskiej*) siedm przednieyszych *Kontorow* mając pod sobą 20000. Rycerstwa Krzyżackiego, biorąc na się przeciwko Prufsom obronę Polaków, y Mazowsza naprzod w Dobrzyńskiej &c. Ale w liczbie Rycerstwa jest znaczna exaggeracya, y cyfrę jednę nad prawdę naddano.

A gdy

1279

A gdy koło tegoż czasu, to jest: w roku 1239. Entiferowie Inflantscy z Krzyżakami w jedno się inkorporowali, Krzyżacy zpotężnieni akcessem obszernych podbitych od siebie różnych krajow, dla doskonalszey porządnego rządzenia formy, podzielili swe Państwa na trzy Prowincye: Inflantską, Pruską, y Alemańską, to jest: Niemiecką, pod władzą y rozkazem osobnego w każdey Prowincyi Wielko-Rządzczy, którego w rodowitym języku *Landmeyer*, to jest: Prowincyi *Magister*, albo pospoliciey *Heermeister*, to jest: *Exercitus Magister* zwano: z kąd też pochodzi Hermistrzow denominacya, nad ktoremi naywyższą miał prerogatywę sam Wielki Magister.

Z tych Hermistrzow albo Rządzcow Prowincyalnych nayprzedniejszy był Inflantski, ktorego *Hartknoch* nazywa *potentissimum*, po nim szedł Pruski, poki do Prus Wielki Magister rezydencyi swojey nie przeniósł, a po nim trzeci Niemiecki. Jakoż *Hermanus de Balcken*, a potym *Conradus de Feutwangen* Pruskim bywszy Hermistrzem postąpił na Inflantskie: *Livonicus autem Prussico ea propter antepositus esse videbatur, quoniam Livonia diutius Ordinis Entiferorum Imperium agnoverat, quam Prussia Ordinis Teutonici &c. ne quis tamen existimet nudam hanc esse conjuncturam, probari hoc poterit ex eo, quod aliquando Magistri Prussici relicta Prussia Magistratum Livonicum capessere non dubitarent.* Swiadczy *Hartknoch Lib: sup: cit: fol: 412.*

Takowy Hermistrz bywał obrany od przedniejszego Rycerstwa na *Capitulum* w Prusiech zgromadzonego, y takiego zawsze z pośrzedka siebie wynaydowali, ktoremu cnotliwe życie, męstwo doznane, y wybor urodzenia dawało zalecenie. A lubo Hermistrz powinien był respektować preemincyą zwierzchności Wielkiego Magistra, wszakże w pewnych tylko ta dependencya zamykała się kondycyach, a za czasem w cale upadła. Sprawował bowiem rzady Hermistrz w Państwie swoim na potym nie tak z jego dokładu, jak we-

E2

dlug

dług baczenia, y wielkich Urzędnikow swoich rady; pisał Szlachtę na Rycerstwo, urzędy podług upodobania rozdawał, Szlachcie y Miastom na dobra y wolność Przywileje nadawał, wojnę według potrzeby wypowiadał, pokoy stawał, y inne *Regalia*, & *Jura Majestatis* sobie przywłaszczał.

1721. *Wilhelm Hertenberg* Hermitrzn Inflantski w roku 1521. od dependencyi Wielkiego Mistrza Krzyżackiego w cale siebie y Rycerstwo Inflantskie uwolnił, z nadania Cesarza KAROLA V. został *S. R. Imperii Princeps*. Powaga y godność takiego Hermitrzn na 100. mil kraju panującego tak znaczna była, że udziałni Xiążęta pomocy y protekcyi u niego szukali; nie nowina była Hermitrznom Inflantskim mieć pod władzą swoją Krolewiczow, Xiążąt y Hrabiow *Imperii*. Słynęło bowiem Rycerstwo Krzyżackie za naywybornieyszą palestrę wojenney nauki, jakoż między innemi: Synowie Krola Duńskiego Woldemara *Abel*, y *Kanutus* pod Hermitrznem Inflantskim *Hermanem de Falcke* wojowali, nabywając ćwiczenia Rycerskiey dzielności. Siły wojenne Hermitrznow w Inflantach nie zawsze równe bywały, ale według czasu, y możności przysposobione. Często jednak po kilkadziesiąt tysięcy wyprawdzali w pole, y owszem wyraźnie *Kelchen* pisze: że Hermitrzn *Bernard de Borch* w expedycyi przeciwko *Rufsakom* 100000. woyska liczył. Bo lubo samych pafsowanych Kawalerow nad kilka tysięcy nigdy nie było, każdy jednak takowy Rycerz podług proporcyi urzędu swego miewał gromadę pocztowych, lub raytarow, a z Szlachty osiadley każdy według miary fortun swoich wybrancow z zupełnym porządkiem wystawić w pole był powinien. Aż gdy za czasem przez chlubę y emulacyą między Rycerzami, wprowadził się był wielki zbytek w zaściągnienu takowych raytarow, wyraźną nierząd taki powściągniono ustawa: żeby Krzyżak bez urzędu więcey nad 10. raytarow, a *Kontor* to jest *Kommandator* nad 100. nie chował. Przywileje y instrumenta publiczne

czne Hermistrz zwyczajną korroborował całego Rycerstwa Krzyżackiego pieczęcią, która zawierała w sobie wyobrażenie Najswiętszey Panny na ośielku siedzącey, y Pana JEZUSA na ręku trzymającey przy S. Jozefie przy boku stojącym; niektorzy Hermistrzowie dokładali pod spodem swoje herby. Tytuł jego zwyczajny był: *Magister Ordinis Teutonici in Livonia*.

Po Hermistrzu pierwszy trzymał stopień godności Rycerskiej Marszałek Wielki Infantzki, *Mareschalcus Ordinis Teutonici in Livonia*, który był Hetmanem woyska, y w niebytności Hermistrza, zastępował jego władzę; po nim szli Kontorowie, po łacinie: *Commendatores*, których Gvagninus zowie Wojewodami. Mieli rząd nad znaczniejszymi Powiatami, y było ich po całych Infantach ośmiu. Po nich mnieyszą władzę mieli Fochtowie, po łacinie *Advocati*, którzy byli Administratorami albo Starostami nad fortecami y miastami. Ci wszyscy przednieysi Urzędnicy mieli miasta y zamki *immediate* do siebie należące, a z nich prowenta obracali częścią na skarb publiczny, częścią na siebie, y na swoich Pocztyowych, których każdy Urzędnik według stopnia swego naznaczoną liczbę ehować, a do tego skarbu publicznego postanowioną sumę co rocznie wnaśzać był powinien.

Biskupi w Infantach mieli osobno swoje obszerne Terrytorya z władzą y jurydykcyą nad Szlachtą pod niemi mieszającą. Pierwizy z nich był Arcy-Biskup Ryski, od którego Metropolii nie tylko Biskupi Infantzcy, ale też y Pruscy dependowali, jako to: Chelmiński, Pomezanski, Sambieński, y Suffraganami jego byli, procz samego Biskupa Warmieńskiego, który do Rzymu *immediate* należał. *Metropolitiam ejus auctoritatem agnoverunt etiam Prussici Episcopi*. Swiadczy Hartknech Lib: cit: fol: 454. Trzymał Arcy-Biskup puł miasta Rygi, a procz tego na 20. miast, y zamkow z obszernemi włościami. Drugi Biskup Dorpatski, Trzeci Biskup Ezelski,
Czwarty

4.5.
1396.
Czwarty Biskup Rewelski, Piąty Biskup Kurlandski, ktorego od rezydencyi w Pilcynie, Piltyńskim zwano. Ci wszyscy mieli dostatne, y rozlegle posseksye przy licznych miastach, y zamkach, y równą udziałnym Xiążętom apparencyą, y figurę czynili. Miewali ciężkie y częste rozroźnienia y niechęci z Rycerstwem, aż za czasem za Hermistrza *Hylzena* w roku 1391. z rozkazu Oyca S. BONIFACYUSZA z Krzyżakami się złączyć, y ich habit y ustawy przyjąć musieli. *Archi-Episcopus Rigenfis quamvis in principio ab Imperio Magistri liber, tandem tamen auctis Ordinis Teutonici viribus, Ordinis habitum induere coactus est. Hartknoch loco supra citato.* Tenże świadczy, że *Magnus Magister Henricus de Richtenberg* Biskupa Sambieńskiego *Dietericum a Cuba* więził, y na gardło osądziwszy stracić kazał. O co Papież SYXTUS IV. srogo urażony zawołał: *Deleatur pessima illa nigra Crux, maledictus enim Ordo, ubi Laicus regit supra Clerum.*

To náprzod dla objaśnienia y zrozumienia następującey narratywy wyraziwszy, wracam się do tegoż kroku historyi Infantskiey, ná którym wyżej stanąłem.

R.
1239.
I. Her-
mistrz
albo
Magi-
ster Pro-
wincial:
Infant:
Herman-
nus de
Balcken

Gdy w roku 1239. Ensiserowie Infantscy za dozwoleciem Papieża GRZEGORZA IX. zjednoczyli się z Rycerstwem Krzyżackim, pierwszym stanął Hermistrzem Infantskim *Hermanus de Balcken*, a drudzy *Falcken* pilszą, który ná tę dostojność postąpił, bywfszy Hermistrzem w Prusiech. Pierwszym jego dziełem było ządawnione między Krolem Duńskim a Ensiserami spory, y rosterki względem Estonii pomiar-kować; jakoż za włożeniem się Papieża GRZEGORZA IX. y Cesarza FRYDERYKA II. zrzekł się, y ustąpił ná Koronę Duńską Miasta Rewelu, y trzech Estońskich Prowincyi: *Haria*, *Virland*, y *Allentae* zwanych z warunkiem niezawodnego Rycerstwu Infantskiemu od Duńczyka sukursu w wyciągającej przeciwko poganom potrzebie.

W tymże jeszcze roku Hermistrz zjednoczywszy siły swoje z woyskiem

z wojskiem Duńskim poszedł na Rusałow Inflanty plądrujących, y na głowę ich zbiwszy; pierzchliwego nieprzyjaciela ścigając, aż pod murami Pskowskiemi się oparł, y tená ow czas w handlach rozstawione Miasta dobył, dopomogli tey expedycyi Krolewiczowie Duńscy Abel, y Kanut, wojenney nabywając experyencyi.

Alexander Xiąże Nowogardyi ruszył się z znacznym wojskiem na odyskanie Pskowa; po długim oblężeniu dobył Miasta, y cały garnizon Krzyżacki wyciął. 1243.

Po śmierci Hermana postąpił na dottojeństwo Hermistrzowski Henryk Hrabia de Heimburg, ale dla choroby y niesposobności zdrowia przebywszy lat 2. rezygnował rządu po sobie pamiętnego niezostawiwszy. 1245.
II. Hermistrz
Infant:
Henryk
Hrabia
de Heimburg.

Henricus de Groningen III. Hermistrz Infantski Kurlandya opanowawszy, Miasto Goldyng, y Hambot wystawił, y ufortyfikował; Kurlandczykowie teskniąc sobie pod postuszeństwem Krzyżackim, z Litwą się złączywszy rebellią wścześnie. Mendog Xiąże Litewskie gdy przybywszy Kurlandczykom na pomoc zamek Amboten obległ; Henryk onego oskoczył, wojsko pogańskie na głowę poraził, a Mendog sam za ledwo zdrowie uniośł. 1247.
III.
Herm:
Henric:
de Groningen.

Stanął IV. Hermistrzem w Inflantach Andrzej Hrabia de Sztaurland, nad Litwą y Zmudzią mężnie dokazywał, y niezmierną liczbę tamecznych ludzi w płon zabrał. Pożytkane bogate y wielkie z tamtych krajow łupy podzielił na Kościoły, Kłafzatory, żołnierze, y ubogie. Semigallią ząwojowawszy, opanował. 1250.
IV.
Herm:
Andrz:
Hrabia
de Sztaurland.

Biskup Rycki Albertus od Papieża INNOCENCYUSZA IV. na Arcy-Biskupstwo odebrawszy Pallium z nadaną do tey Metropolii duchowną jurydykcyą, nie tylko nad Biskupami Infantskimi, ale też y Pruskiemi, napotym od ALEXANDRA IV. Papieża otrzymał Bullę stolicę Metropolitańską w Mieście Rydze postanawiającą; ktora jest takowa:

ALE-

ALEXANDER &c. *Archi-Episcopo Rigensi, &c. Primatum Cathedras, & apicem cujuslibet Ecclesiasticæ dignitatis, Privilegio divinitus tradito Ecclesia Romana constituit, quam solus ille fundavit, ac supra Patram Fidei mox nascentis erexit, quæ Beato Petro, æternæ vitæ Clavigero, terreni simul commisit & Cælestis Imperii moderamen. Hinc est, quod apud Sanctam Sedem Apostolicam horum spectatur origo, eorumq; dispensantur insignia, de cujus plenitudine omnes accipiunt, ejusq; speciali munere, quod ratio personæ, aut temporis, loci, vel causæ interdum postulat, assequuntur. Sanè, cum sicut tua nobis, & Suffraganeorum tuorum insinuatio patefecit, olim in certa Ecclesia Metropolitanam non habens sedem, Livoniæ, Estoniæ, ac Prussiæ ~~Archi-Episcopus~~ vocareris, felicitis recordationis INNOCENTIUS Papa, Prædecessor Noster, tibi, ne Præsidialis honor vacillare per indeterminationem loci quodammodo videretur, aut insigne capitis nomen generali corporis appellatione confundi, ut in quacunq; velles Ecclesia Cathedrali, lege tibi Metropolitana subiecta, eandem posses sedem, cum hujusmodi Ecclesiam Pastore vacare contingeret, collocare, per suas sub certa forma literas de tua in Domino confidens circumspeditione concessit. Porro Rigensi Ecclesia Cathedrali, quæ tibi prædicta suberat lege, postmodum Pastore vacante, in ea Metropolitanam sedem, literarum auctoritate hujusmodi, prout ex ipsarum beneficio poteras, de consensu omnium, quorum intererat, deliberatione provida statuisti, ut inde appellationis nomen Metropolitanæ dignitas & Provincia sortiretur, tuq; ac Successores tui certo gaudeatis Principalis domicilio mansionis. Tuis igitur & eorundem Suffraganeorum precibus inclinati, quod à te in hac parte providè factum est, ratum & firmum habentes, illud Auctoritate Apostolica confirmamus, &c. Jure Romanæ Ecclesiæ ac dilectorum Filiorum, Magistri, & Fratrum hospitalis S. MARIÆ Teutonicorum, in omnibus & per omnia semper salva &c.*

Kolo

Koło tegoż czasu Pipinus Xiążę Pruskie okrutny morderca ludu Chrześcijańskiego mocną twierdzę ná jeźierze zbudował, ktore y do tych czas Pipinowym jeźiorem zowią, z ktorey chciał Krzyżakom szkodę czynić: ále go Krzyżacy uprzedzili, twierdzę onę opanowawszy, á samego poimawszy, rozproli mu brzuch, przywiązawszy jelito jedno do drzewa, tak długo w koło onego drzewa wodzili; aż się wszystkie jelita z niego wywiły. Tak morderstwo Chrześcian płacili.

W tymże roku w jedney bitwie Litwy z Krzyżakami trafiło się, że szyk pogański tył podał, za którym goniąc Gerardus Saski Szlachcic niektórym z nich jednym zamachem uciekającemu głowę uciął; ten ścięty przecie tąż drogą za drużyną biegał, ále nie daleko, potem padł.

W roku 1254. uderzyło znowu pogaństwo ná Krzyżakow, gdzie gdy się z obu stron mężnie potkali, poganie plac otrzymali, y więźniow nie mało nábrali. A iż mieli zwyczaj po zwycięstwie ná ofiarę bogom swym więźnia co najzacznieyszego palić: Hirkasa Szlachcica Maydeburckiego, ná ten czas więźnia, przez miotanie losow ná ofiarę wybrali, ále od znajomych pogan dwakroć był wyproszony; á gdy y trzeci raz jednoścaynie náń los padł, sam się ná ofiarę dobrowolnie poddał. Y tak Hirkas zácny Rycerz we zbroi z koniem, ná którym siedział, żywo jest spalony. W tymże poboisku Chrześcijańskim, jeden poganin znalazł kuszę napiętą, którą gdy włożył sobie ná szyję, z przygody dlubiąc, trafił ná spust, tamże mu zaraz cięćciwa szyję ucięła.

Tegoż roku Krzyżacy Infantscy Semigallow podbili, y do płacenia sobie trybutu przymusili.

Po częstych z Krzyżakami bitwach Wielkie Xiążę Litewskie Mendogus wysoce sobie poważając dzielność, y męstwo Krzyżakow, przez posły swoje Hermistrza znaydował, uymując go sobie wielkimi darami, áby Synowcom jego nie dopomagał, ktorzy się byli podali w protekcyą Krzyżacką. Hermistrz

F

prezen-

prezentow nie przyjął, y wspaniale odpowiedział: że pokoju y przyjaźni stanowić nie może z poganinem; z zaprzyężoney profesyi swojej będąc obowiązany wojować z pogaństwem. Z spolney ná potym ná mowy zjechali się z sobą Wielkie Xiążę, y Hermistrz ná granicy Litewskiej, y po wzajemnych chęci kontestacyach przyszli do tey poufalości, y pobratertwa, że *Mendogus* przyrzekł z całą familią swojá, przyjac Wiargę, y pewne prowincye Krzyżakom ustąpić; á Krzyżacy wzajem mieli mu wyjednać Krolewską prerogatywę u Oycy Świętego. Jakoż w krotce potym rzekł się *Mendog* przed Posłami Krzyżackimi *Zmudzi*, y inszych nie mało krajow ná Krzyżakow, ná którą wieczną darowiznę autentyczne dał zápisfy.

Albertus Arcy-Biskup przystanał sobie od Papieža ALEXANDRA IV. przez *Henryka Armakana* (ktory potym był Chełmińskim Biskupem) Koronę Litewską odebrałszy, wespół z Hermistrzem zjechali do Litwy z wyborną ná podziw wielu Biskupow, Prałatow, Rycerzow, y innych Panow Chrześciańskich komitywą. Przyjął W. Xiążę *Mendogus* tak znacznych gości z wytworną apparencyą, y przez Chrześc S. zbawienney nábyłszy Wiary, z wielką dał się ukoronować uroczyością.

Pierwszym Biskupem Wileńskim w Litwie został *Vitus* Dominikan, od Arcy-Biskupa Ryckiego konsekrowany.

Osiągnął władzę Hermistrzowską *Eberhard Hrabia de Saine* Pan pot žności, y rozumu równie wielkiego: za niego *Mendog* Krol Litewski ze wszystkimi ochrzeszonemi w Litwie (żałując krajow ná Krzyżakow ustąpionych) do bałwochwalstwa się wrócił. A jako z dobrego wina tym gorszy rodzi się ocet; tak ten wiarołomca z dobrego Chrześcianina, tym gorszym y zławszym stawił się poganinem; z licznemi z Litwy, ze *Zmudzi*, y z Kurlandyi pułkami ustawnie najeżdżał Krzyżackie prowincye, y one pustoszył. Odwetował za poczynione szkody

R.

1256.
V. Her:
Eberhardus
Hrabia
de Saine.

szkody sobie Hermitrż wzajemnym spustofzeniem Licwy, y Zmudzi, y wielką z tych krajow nabranego plonu pozyskal korzyść.

Nastąpił na Hermitrżowstwo Hanno Xiążę Brunszwickie, przez krotkie panowanie swoje dał się dobrze pogranicznemu pogaństwu we znaki, y rebellizujących Kurlandczykow uskromił.

Burchard de Hornhusen przeplatany szczęściem z Litwa walczył, a gdy w roku 1264. do zwawey przyszło rosprawy, Litwa z Zmudzią zkonfederowana nierownie więkzemi następując siłami, samego Hermitrza, y przy nim W. Marszałka Ordinis Henryka de Bockel, a samych Rycerzow 150. trupem położyła, 8. Rycerzow żywcem zabrawszy, 5. z nich wymyślnemi, a co raz odnowionemi mękami z woli mordowanych, aż do zgonu zámęczyła. Swiadczy Dusburgus: że widziano pobitych dusze w nocy nakształt lamp gorających do Nieba idące.

Jerzy de Eychszadt Hermitrżem stanął, za ktorego tak w Prusiech, jako y w Inflantach odstąpiła Krzyżakow orężna fortuna. Doznali zwykley śmiertelnych rzeczy odmiany, y wyświadczoney wiekami prawdy; że taż broń w tychże ręku nie zawsze równie jest siłna, y dokazująca. Z ustawnego z Krzyżakami konania narody pograniczne przychodziły z woli do wojenney doskonałości, a zważając Rycerskie Krzyżakow obroty, przejętemi od nichże sposobami, na nich nacierali. Szło zátym, iż ktorzy lekkim nie dawno byli motlochom, y za samym zdalka uzbrojonego Rycerza uyrzeniem pierzechali, teraz długim wzwyczajeniem się, y samemi razami wyuczoną sposobnością mocno stawali w kroku, y nie tylko mężnie się Krzyżakom opponowali, ale też często ich z pola rugowali. Z czego ile ferca przybywało Litwie, y Rufsakom, tyle ubywało jeżeli nie animuszu to pewnie sił Krzyżakom, bez odpoczynku z tak licznym, a co raz lepiej

1259.

VI.

Herm:

Hanno

Xiążę

Brun-

szwi-

ckie.

1261.

VII.

Herm:

Bur-

chard

de Horn

husen.

1264.

1264.

VIII.

Herm:

Jerzy

de

Eych-

szadt.

toż ze listu l.
mieszkała tu
do 1264 roku po
bitwie z Litwą
tam.

wyćwiczonym nieprzyjacielem walcząc; zwłaszcza gdy y fame podbite poddaństwo głowę podnaszać, y do dawney wolności dobijać się poezęło. Rozrywając te niepomyślne koniunktury Hermistrz, pokoy z *Mendogiem* acz niekorzystny dla siebie (bo nie mało ustąpił kraju) postanowił; zą tym już snadniey zbuntowane chłopstwo w dawnieyszą posłuszeństwa klubę wprawił.

1267.
IX. *Werner de Breithusen* mąż wielkiego serca poprawił sławę Krzyżakow, gdy bowiem *Mendog* walnym woyskiem z Litwy, y Ruśi sobie zprzymierzonych złożonym w Inflanty wtargnąwszy, Miasto *Dorpat* obległ, Hermistrz nągłym spadzszy pogromem do pierzehliwej nieprzyjaciela przymusił retyrady. Wraz potym *Tramata* Xięcia *Zmudzkiego* w granicach Inflantskich frogo goszczącego ná głowę poraził, y tymże zápędem zfakeyonowanych Kurlandczykow przepłofzył, y zamek *Grubin* na proch spalił.

1269.
X. Her: *Konrad de Mandern*. *Konrad de Mandern* w powiecie *Jerwił* mocną fortecę *Witenszteyn*, á w Kurlandyi Miasto *Nitawę* wybudował, przeciwko *Rufsakom*, y *Zmudzinom* w różnych potyczkach męźnie się sprawił.

1272.
XI. *Herm: Otto de Rodensztein*. *Otto de Rodensztein* zaráz ná pierwszym wstępie walne zwycięstwo nad *Rufsakami* otrzymał, 5000. trupem položywszy. Zebrawszy 18. tysięcy woyska lądem y morzem Litwę, y Ruś burzył; obległ Miasto *Pskow*, ále ná instancyą *Kniazia Nowogardyj*, pokoy ząwarwszy ustąpił, y z tryumfem do Inflant powrócił.

Tegoż roku *Albertus Saverbeer* pierwszy Arcy-Biskup Ryski umarł, siedziąwszy ná Stolicy niemal 38. lat. Za niego Inflanty liczyły siedm Biskupstw, jako z tey starodawney inskrypcyi pokazuje się:

*Purpureos inter Patres latiumq; Senatium
Promeruit Sedem majori Albertus honore
Auctus, qui supereminet Archi-Episcopus omnes,
Hunc*

*Hunc Caput agnoscunt septem Livonide Terra
Mitrati Patres, negat aut sua jura Magister.*

Po nim w tymże roku Jan de Lubnen stanął Arcy-Biskupem Ryskim. 1273.
H. Arcy-
Ryski
Jan de
Lub-
nen.

Na Litwę, która wtargnęła w Inflanty popędliwą śmiałością puścił się Hermistrz, y sukursiem Dunicykow posiłony wydał pogaństwu bitwę, ale przeważającą nieprzyjaciół liczbą przemożony poległ na placu z niemalą Rycerzow swoich utratą. Rozdrażnieni barżiey niż zalterowani tą klęską Krzyżacy z potrzeby uczynili cnotę, y wraz na placu obrawszy sobie nowego Hermistrza Andrzeja de Vestphalen mściwym żalem znowu się z Litwą spotkali. Ważyła się długo obojętna fortuna, aż na koniec liczba nad dzielność dokazała, zginął sam Hermistrz, y więkza część woyska Krzyżackiego. 1274.
XII.
Herm:
Andrzej
de Vest-
phalen.

Volter de Nordeck przezwany *Victoriosus* nachyloną Krzyżaków podźwignął fortunę, po kilkakroć Zmudżinow zbił, Semigallow rebellizujących uskromił, granicę swoją od Litwy, y Zmudzi walecznie rozpostrzenił; złożył dobrowolnie rządy. 1275.
XIII.
Herm:
Volter
de Nor-
deck.

Ernest de Rosburg fortecę Dynemborg nad rzeką Dźwiną wystawił, a gdy Litwacy tę twierdzę na wstręt y hamulec wybiegom swoim wystawioną zruinować usiłowali, Hermistrz ich rozgromiwszy, wpadł do Litwy, w dłuż y wszere bez wszelkiej przeszkody kraj niszczył; ale gdy nieważnie się ubezpieczywszy, wesole powracał, spadła mu z nagła na kark Litwa, y z niezmierną zdobyczą obciążonych Krzyżaków łatwo przełamawizy znacznego Rycerza Henryka Tyzenhauza trzymającego przednieyszą chorągiew *Vexillum Ordinis* nazwaną, mającą na sobie wyobrażenie Najswiętszey Panny, zabita, y samę chorągiew zabrała. Ta niešťczęśliwa w pierwszym impetie przygoda, powszechną w Krzyżakach sprawiła struchłałość, że prawie bez odporu z pola zemknęli, Hermistrza, y 70. samych Rycerzow straciwszy. 1278.
XIV.
Herm:
Ernest
de Ros-
burg. 13

K onrad

1279.
XV.
Herm.
Konrad
de
Feucht-
vangen.

Konrad de Feuchtvangen był naprzód Magister Ordinis w Prusiech, ale w roku 1280. rezygnował rządu Pruskie Mągoltowi *de Schtermberg*, a sam Inflantami władał. Ze Semigallow z postużeniſtwa się wybijających pokromić doskonale nie zdołał, zdjęty żalem złożył rządu.

1281.
XVI.
Herm.
Wilhelm
de
Schur-
burg.

Wilhelm de Schurburg krotkie dni rządów swoich na tymże rzemieśle ustawnego z pogranicznym pogańſtweſtwa walczenia, y ścierania się ſtrawił, a gdy *Pelusa* potomek Wielkich Xiążąt Litewskich emulując z *Witeneſem* o Wielkie Xięstwo Litewskie, Wiarę przyjąwszy, pod protekcyą udał się Krzyżaków, Hermiſtrz z nim się złączywszy, więkſzym męſtweſtwa, niż szczęściem z Litwą się ſpotkał, bitwę przegrawszy, ſam prawie z całym woyskiem poległ.

R.
1285.

W Inflantach, Prusiech, y na *Zmudzi* robactwa jadowitego wielkie a nie widane mnoſtwo było, ogony mające jako u rakow; kogokolwiek ten robak ukaſił, nie pomogło żadne lekarſtwo; wtorego, a naydaley trzeciego dnia umrzeć każdy muſiał.

R.
1286.

Jan de Lubnen Arcy-Biſkup Ryski umarł. Wyſtawił zamek *Romburſki*, w którym (jako wyżej namieniono) naydowały się obrazy wſzystkich Arcy-Biſkupow Ryskich z napisem przednieyſze ich dzieła wyrażającym; te wiersze napotył przez druk na ſwiat wyſzły: z których y te ſą na przeczzonego Arcy-Biſkupa:

*Excipit Illuſtres titulos Sedemq; Joannes,
Templa, Scholaſq; Viris Rige Illuſtribus ornat,
Præſcribit genti leges moreſq; feroci;
Fertur Romburgi fundamina prima locaſſe.*

III.
Arcyb:
Jan de
Fechten
1287.
XVII.
Herm.

Nastąpił na Arcy-Biſkupſtwa Ryskie *Jan de Fechten*, który z Rycerſtweſtwa ſwego zadzierał.

Stanął Hermiſtrzem *Konrad* Hrabia *de Hertzogſchtein* nieſpokoynym ſaſiadom z taką się ſtawił walecznoſcią, że nie po jednokrotnie uskromieni pokoju dopraſzać się muſieli.

Semi-

Semigallow buntujących się do poddaństwa przycisnął.

Otto de Hogenbach, za którego zajaśniała przed wrotami Inflantskiego kraju dawno wyglądana pokoju cynozura; pograniczne bowiem narody doświadczone Krzyżaków respektując męstwo drażnić ich daley ekurfyami swojemi nie ważyły się. A Krzyżacy też pożądanym ożywieni wytchnieniem spokojnego nie gabali sąsiedztwa.

Henryk de Dumpeshagen przez krotkie bo dwuletnie panowanie jego, kwitnął wefolo pokoy jeszcze w Inflantach, aż ná koniec rozrywali go zajmujące się znaczne dyfferencye między Biskupami a Rycerstwem. Gdy bowiem po pewnych waśniach Hermistrz z Biskupem Dorpatkim pojednali się, Arcy-Biskup fuspikując że oni ná zmwowie z sobą byli, y ná niego się zgodzili, pokoy ow zburzył, y Litwę ná pomoc przeciwno Rycerstwu wezwał; ktorych pomocą wsparty Krzyżaków zniósł, w krotce po tych zamachach obadwa, Arcy-Biskup y Hermistrz jeden po drugim umarł, o czym stare wiersze:

Ab dolor adversum venturos omen in annos!

Intestina parant distracti bella, Joannes,

Armipotensq; Ordo vicinas ad foedera gentes

Solicitantur, adest Vitenes Litvanus Heros

Pontifici auxilium praestat, funditq; Magistrum.

Bruno od Inflantczyków samych Hermistrzem obrany; a Jan Hrabia *de Schweryn* Arcy-Biskupem Ryskim stanął. Przywłaszczył sobie Hermistrz prawo do Elekeyi Arcy-Biskupa, ale Kapituła Ryska temu zabiegając, w prętcie sama między sobą bez wiadomości Hermistrza, wspomnionego Hrabie obrala, który zapadłszy z Hermistrzem w niepojednanę niechęć, a nie mogąc wydolać jego możności powtornie Witenesa Xiążęcia Litewkiego zwabił sobie ná sukkuis; Hermistrz *Bruno* wydawszy bitwę, ná głowę Witenesa raził, y 3000. w niewolą zabrał; ale gdy go daley pobudzi dokazanych dzieł ochota, y po wygranej zbytecznie dufając fortunie, znowu

naćiera

Konrad Hrabia de Hertzenstein.
1289.
XVIII.
Herm: *Otto de Hogenbach.*
1294.
XIX.
Herm: *Henryk de Dumpeshagen.*

1296.
XX.
Herm: *de Bruno.*
no. IV.
Arcyb: *Jan de Schweryn.*

naćiera ná Litwę, *Witenes* z tyłu zaśląpiony od Krzyżaków, á z przodu mając ná przeszkodzie rzekę, z desperacką odwagą rzucił się na nieprzyjaciela, y w tym wsparty sukursiem od Arcy-Biskupa, Krzyżaków zniósł, y samego Hermistrza ná placu położył.

1298.
XXI.
Herm:
Gode-
fridus
de Ro-
ga.

Godefridus de Roga Hermistrz, zá ktorego przyplącił Arcy-Biskup *Schweryn* Swego zwiątku z pogany, poimany od Rycerstwa (jako Dawid *Chytreus* pisze) y w więzieniu osadzony; z ktorego się uwolnawszy, do Rzymu się udał, y tam umarł roku 1307. Napis mu taki dany:

*Hic Schweryn Comes ex illustri gente Joannes
Appetit bellis Marianis, victus ad Urbem
Romanam supplex adiit, Divosq; precatur
Ultiores; illa moriens nunc Urbe quiescit.*

1300.
V. Arc:
Isaurus.

Między Kapitulą Ryską, á Rycerstwem powstała dysensya względem obierania Arcy-Biskupa; po śmierci *Szweryna*; pięknie pogodził strony Papież *BONIFACYUSZ VIII.* gdy na się elekcyą wziął, y postanowił *Isaurum* - rodem Duńczyka. *Isaurus* rok siedziawszy ná Stolicy Ryskiej, przeniesiony jest do Danii ná Arcy-Biskupstwo *Lundeniskie*; o czym świadczą te wiersze:

*Pascit oves Christi, mox Archi-Præsul Isaurus
Temperat adversas iras & fœdere jungit
Vicinos adit hinc Danos ubi Londia sedes
Præsulis alta micat, sacris dignatus habenis.*

1302.
VI.
Arcyb:
Fride-
ricus
Liber
Baro.

Nastąpił ná Arcy-Biskupstwo *Fryderyk Liber Baro* Czech, siedział ná Stolicy lat 39. rezydując zawsze u dworu Papieskiego. Co było przyczyną większego zamieszania w Inflantach; w niebytności bowiem *Patterza* wszczęte między Rycerstwem á Duchowienstwem dyfferencye szerzyły się, y niezawodną powszechną zguby odgrażały konsekwencyą; ktorey zabiegając Hermistrz, zjazd walny w roku 1304. w *Dorpacie* wszystkim stanom Inflantskim naznaczył, ná który zjechałszy się

się

się Hermistrz, Biskupi, y przednieysi Dygnitarze Rycerstwa Krzyżackiego; a od Szlachty 6. Posłow jednomyślnie uradzili: żeby dalszym niezgodom wstręt czyniąc, za wznieconą jakową z stanami dysensyą, Biskupi, Rycerstwo, y stan Szlachecki po 6. godnych mężow z pośrzod siebie wysadzili, na których finalnym uznaniu *per pluralitatem votorum* ferowanym srony z sobą się rospierające niepochybnie polegać miały, pod winą rebellii na uporczywego. Tamże postanowiono, aby się wszystkie stany wspólnie miały do obrony przeciwko poganom, y żeby żadna srona bez dokładu drugiej nikomu woyny nie wypowiadała.

Hermistrz Konrad *de Jocke* wojował pomyślnie z Russakami, y tak ich przycisnął, że o pokoy prosić musieli. Biskupstwo Ozelskie mocą odebrał; o co na instancyą Biskupow żałujących się Ociec S. kommissyą wysadził, ktora jednak nie skutecznego nie przyniosła.

Od roku 1315. aż do roku 1317. *inclusive* przez całe lat trzy zawzięł się po całych prawie Inflantach, w Litwie, w Prusiech, y w Mazowszu głód zaledwo w historyach slychany, z przyczyny wymarżłego zboża przez nateżzone frodze mrozy. Padali jak muchy ludzie, y zaledwo stawało tyle żywych, żeby grześć niezliczoną liczbę zamorzonych wystarczyli. Okropnych dokazującego głodu przykladow doczytać się u Dziejopisow Inflantskich: dzieci rodzicow, rodzice dźiatki (naturze gwałt czyniąc) na pożywanie zabijali; inni przeraźliwym jeść proszących dźiatek przeniknieni lamentem zapartych w łaźni zadusili; drudzy leniwey z głodu nie zaszając śmierci, sami ją sobie okrutnie przyspieszali. Same obrzydłe z wykopanych trupow wędzonki wyglodzonemu uboſtwu przysmakiem było. Ale w następującym 1318. roku ubłagany BOG gniew swoy zamienił w miłosierdzie, y tak obfitą dał krescencyą, że za łaſzt żyta w Rydze po trzy marki (wynosiło na ow czas nie spełna talarow trzy) przedawano,

R.
1307.
XXII.
Herm:
Konrad
de
Jocke.

G

lubo

1320. lubo przez szczupłość pozostałych ludzi, y nasiennego żyta mało co zasiano być mogło: pamiętnym na potomne czasy dokumentem: że Opatrzność Boska naylepicy w upadłych nadziejach, gdy ludzkie sposoby ustają, wydawać się zwykła.

Odnowiły się rosterki między Biskupami, a Rycerstwem, y aż o Rzym oparły się. W osobie swey Arcy-Biskup Ryki stanawszy przed Papieżem JANEM XXII. swodze się żalił na Krzyżaków, jakoby pod okazałym nabożney żarliwości, y Zakonnego Rycerstwa imieniem nie cierpiącą granic chciwością samych Biskupow, z ich Dyecezyi wypierali, klątwę sobie za nie wazyli, poddanych Biskupich, a zwłaszcza Mieszczanow Rykich okrutnie przesladowali, &c. Odpowiedział Hermitrz Rycerską bez wyboru słow rzetelnością: że daleko od prawdy się odlitrychnęły wynalezione od zajatrzonego Arcy-Biskupa oskarżenia; że cokolwiek w kofiantach za swoje mają Krzyżacy, zyskiem jest y nagrodą wojenney ich pracy z odżałowaniem zdrowia, y życia podniesioney; że raczey Duchowienstwo w nabytą od siebie pracą wojenną y przodkow swoich ziemię wdziera się; że klątwy przeciwno stopniom prawa Kościelnego mimo *monitorialium* wydaney słusznie nie apprehendowali, że Ryżanow przejętych nie jako slug Kościelnych, ale jako zdraycow oyczynny na konfessatę wziąć kazali; co rzekszy: padechwycione autentyczne pokazał listy Arcy-Biskupa, y Ryżanow poduszczające W. Xiążęcia Litt: na Krzyżaków. Ktorem przewodzącym świadectwem przerażony Papież z wielkim żalem, y poważną łaskawością upominał strony, ażeby zobopolne usazy, y zawziętości sobie darowawszy, od tąd dla zaszczytu Wiary S. w zgodzie y w pokoju żyli. Respektując na takową Naywyższego Pasterza admonicją strony do powierzchowney przynamnicy, jeżeli nie do serdeczney z sobą skłonili się rekoncyliaacyi. Po ktorey Hermitrz do swego powrócił kraju.

Za Hermistrza *Eberharda de Monteim* wzięły się żwawe niezgody między Hermistrzem, a miastem Ryż; gdy bowiem Ryżanie fortecę *Dynemunde* do Rycerstwa należąca zagnęła opanować kuśli się, ale przez pilną czuyność Gubernatora zamysłów nie dopięli swoich; rozdrażnieni żalem nie dokaza-
ney imprezy, przyległe wioski do szczętu wyćięgli bez respektu nawet niewinney płci, y niemowlęcego wieku, sarknął ciężko na tę wiadomość Hermistrz, y uprzeymie wzruszony tak dzikim postępkim, ruszył się na Ryż, w mściwym stojąc postanowieniu, wzajemnym wszystkim bez braku wyćięciem Ryżan, nie odpuszczonogo odwetować afrontu. Jakoż ścisnąwszy miasto, gdy już zawziętym szturmem do niego wpada, aż Magistrat cały grubą odziany żalobą z dobraną do przenikania ferca deprekacją u nog Hermistrza miłosierdzia żebrze. Dał się ubłagać Hermistrz, y na tych kondycyach przestał: aby przednieysi z Miasta na kolankach, onego przeprosili; aby miasto z przywilejami, nadaniami, wolnościami Hermistrzowi się zupełnie poddało; aby Ryżanie część murów obalili, y wyborny zamek dla Hermistrza rezydencyją wystawili. Ziścili wszystko upokorzeni Ryżanie, uproszone życie za tak wielką stratę w zysku mając.

W tym Litwa profitując z domowych w Inflantach rozruchów wpadła do *Semigalii*, kray do szczętu ruynując; Hermistrz zakończywszy z Ryżanami, sporym pędem na tych najeźdników napadłszy, nie mało ich urwał, samego *Olgerda* W. Xiążęcia Litewskiego ciężko raził, y z granicy swojej wyparował. Dodało to szczęście ochoty y ferca Hermistrzowi, że też na *Zmudź* wpadłszy, tak dobrze ich dogrzał, że razem z Litwą pokoy w pomyślnych dla Krzyżaków kondycyach stanowiąc musieli. Zmocniony napotym Hermistrz *Eberhard* sukursiem z *Prus*, z którym przyszedł Hrabia *de Arensburk* Kawaler Krzyżacki, dobywał *Pskowa*, gdzie wiele żołnierzów Krzyżackich od mrozów zginęło. Jeden z Krzy-

1327.
XXIII.
Herm:
Eber-
hard de
Mon-
heim.

żaków na ostrym mrozie stojąc, rzekł: gdybym był krolem Rzymskim; oddałbym królestwo za izbę ciepłą.

Kolo tegoż czasu Władysław Łokietek Król Polski nie mogąc daley znieść ustawne Krzyżaków Pruskich inkursye, ktoremi Polski kraj niszczyli wszystkie myśl swoję obrocił do uskromienia onych. Do czego zmierzając, naprzod pilnie się starał, żeby z Litwą się uspokoił, y przymierze z nią postanowił przez ożenie syna swego Krolewica Kazimierza z corką, Giedymina W. Xiążęcia Litewskiego. Na co Giedymin zezwoliwszy, y ścisłą alliansę z Polską zawarwszy, corkę imieniem pogańskim *Aldonę* z Polskimi Postami, y z poczem nie małym Panow Litewskich, y dworzan swoich, kozaków w niedźwiedzie kożuchy, a w wilcze szyki z saydakami ozdobnie (jaki w on czas był stroj) przybranych wysłał. Przyjechała do Krakowa roku 1327. a za nią, przed nią, y w kolo niey, posag jey, to jest: więźniowie narodu Polskiego, y Mazowieckiego obojey płci, z niewoli Litewskiej, pulkami ciągnęli, ktorych było 24000. Ochrzczona od *Nauklera* Biskupa Krakowskiego; y Anna ze Chrztu mianowana z ceremoniami zwykłemi Kazimierzowi Krolewicowi w 16. roku będącemu w stan małżeński jest oddana.

Ro takim zpowinowaceniu się z Giedyminem Władysław Łokietek złączywszy woysko swoje z Litwą, wpadł w Mazowieze mszcząc się, że *Wanko* Xiążę Mazowieckie Krzyżakom pomagał, a kraj ogniem y mieczem spustoszywszy, wtargnął do Prus, gdzie przeciwne woysko Krzyżaków Pruskich, y Infantskich rozproszywszy, z wielką zdobyczą nazad powrócił. Litwa poganie okrutnie tam się obchodzili, y na 140. Kościołow złupili, y spaili. Trafiło się że Litwin jeden poimał tam Mniszkę, która uchodząc zelżywości, obiecała mu taki dać olejek, ktorym namaszczonego żelazo imać się nie miało. Zeby zaś tym przedzey poganina uwiodła, kazała mu tego doświadczyć na swojey własney szyi. Uwierzył

rzył temu Litwin, y dobywszy szabli jednym zamachem ściał głowę. Tak świętym fortelem Panna zgwałconego wstyd u szła skaży.

Stoczył *Zokietek* zwawą bitwę z Krzyżakami, y sławne 1331. nad nimi odniósł zwycięstwo. Zmocniony bowiem sukkrsem Litewskim, y Ruskim bez porownania silniejsze niz Krzyżaków było, miał woysko. Objężdżając potym Król bojowisko, uyrzał Floryana Szarego Szlachcica Polskiego irodze *Sarvas.* trzema oszczepami przebitego, który leżąc jelita wyszłe w się tkal; stanawszy nad nim Król, żalością zdjęty rzekl: jak wielki bol ten cierpi; odpowie Floryan: większy jest bol od złego sąsiada. Kazał Król go podnieść, y pilnie opatrzeć, wyzdrowiałemu napotym w szystką wieś od złego sąsiada kupiwszy, darował, y aby Rycerskiej dzielności wieczne z potomkami swemi miał świadectwo, trzy oszczepy mu za herb nadał, bo pierwey koźle rogi w herbie nośił. Z niego pochodzi zacna *Zamoykich* familia.

Fryderyk Arcy-Biskup Ryski w Awenionie umarł. Ktorego 1340. go napis taki:

*Fridericus clarè prognatus gente Bohema
Ter denos absens feliciter imperat annos,
Atq; novem, terrâ nunquam Livonide visus
Pontifici comes est semper, post fata recondit
Gallia reliquias, venerans Avione sepultum.*

Nastąpił *Engelbert de Dahlen* z Biskupstwa Dorpątskiego VII. wzięty na Arcy-Biskupstwo Ryskie.

Burchardus de Dreyleve Hermistrzowską objął dostojność, wystawil na czele granicy dwie fortece: *Margenburg*, y *Frauburg*. *Margenburg* stanął pierwszym *Kommendatorem* 1341. *Arnholdus de Vistinghoff*. Stwierdziwszy sobie pokoy Hermistrz, stoczył jego z całemi Infantami przez nie mało lat 2214. zażywał. Rozkwitnęły w miastach handle; po wsiach ekonomiczna kultura; dzięki od wieku zarobliny, przez gospodarską indu- *Herm: Burchardus de Dreyleve.*

indystrya w obszernie y żyżne sposobiły się pola. Zgoła cały
 kraj w szczęśliwey stanął porze; sam tylko nędzny oracz
 jęczał pod jarzmem ustawiczney roboty, y sprawdziła się ta
 przypowieść w Infantach, ktora teraz w Polsce stynie, że
 jest: *Celum Nobilium, paradisus Clericorum, aurifodina adve-*
narum, & infernus rusticorum. A gdy przełożone na miejscu
 należym utrapionego poddaństwa skargi zamiast ulgi, y
 uchlody, przymnożenie raczey biedy, y ucisku przynaszaly;
 wyćieczona nędznych cierpliwość nadzieję lepszych dni stra-
 ściwszy, z ostatniey desperacyi zawisną w nich wzbudziła
 rezolucyą. Na Panow bowiem swoich wyfworowawszy się,
 okrutnym ich zamordowaniem podnieśioną odwetowali op-
 pressyą. Wybuchnął naprzod ten ogień w Eltonii w pro-
 wincyach do Danii należących, szedł napotym pożarem po
 całych prawie Infantach. Rozjątrzoną wściekłego chłoptwa
 zawziętość nie mając względu na kondycyą stanu, płci, wie-
 ku, wyrzynała bez braku wszystkich, ktorzy Niemieckiego,
 albo Duńskiego rodu w nieuproszone ich wpadali ręce. Bi-
 skupa Rewelskiego z całą Kollegiatą dobywży zamku *Habsel*,
 wycięgli, Kłasztor ogromny *Paris* Zakonnikow zamordowa-
 wszy, spustoszyli. Osmieleni pierwszemi bez wstrętu sukces-
 sami, pod rząd y sprawę podawszy się jednemu z szrod sie-
 bie desperackiemu junakowi, mocnym ścisnęli miasto *Rewel*
 oblężeniem. Hermistrz na usilną Krola Duńskiego proźbę
 ruszył się miastu na sukkurs, y za zbliżeniem się swoim tak
 ujął serca y odwagi rebellizującemu gminowi, że przez Po-
 stfow swoich chcieli traktować o pokoy; ale gdy wykracza-
 jąca z fluszney swey pory niewagą podali kondycyę nie
 podobne do przyjęcia, bojaźń w rozpacz zamieniwszy do o-
 statniego tchu bronić się, y głowy kłaść na głowy postanowili.
 Przyszło do potrzeby, w ktorey lubo lekki ten motloch od-
 jąc się nie mógł opatrzonemu dobrze orężem Rycerstwu, nie
 bez serdecznego jednak do zgonu opierania się, y urwania

Krzy-

Krzyżaków umierali, y aż do jednego wszyscy polegli. Ukrocona po takim rosole chłopka do buntów skwapliwość nabierać więcej nie śmiała orwartą siłą, tajemnymi jednak ponukami różnie tentowała szczęścia. Między innemi fortelami ten był niepospolity: że gdy podług dawnego zwyczaju roczną daninę do fortecy *Felin* sprowadzić mieli; zamiast zboża, uzbrojonych swoich współbraci do worów wsadzili, żeby wpuśzczeni przez bramę pod faworem tego zdradliwego wynalazku, tym łatwiej garnizon wycięli, y fortecę opanowali. Nie udała się sztuka nieborakom, bo ostrzeżeni Krzyżacy wpuściwszy ich na zamek, gdy nieznacznie z wozami przychodzących po niewielu zwoływając do inwentarzowych rejestrow pobrali, utajonych w worach iak wieprzow wykłoli. Nakoniec uprzemnie się upamiętało poddaństwo, y głowy już więcej podnieść nie śmiało. W tym zamieszaniu od pospółstwa, Rusacy pokusili się na Inflanty, y tam nabroiwszy według woli; z łupem powrocili do siebie. Dojechał ich w tropy Hermistrz, y tak ich rozprawil, że odbiedź wszystkiego plonu z znaczną ludzi swoich utratą musieli.

Wielki Mistrz Pruski zniósłszy się z Hermistrzem Inflant-^{1345.} skim tajemnie umowili z sobą jakby Litwę za poczynione sobie krzywdy, zawojować mogli, z tego umysłu upewnili sobie od różnych Xiążąt Niemieckich liczny sukurs. *Olgierd* y *Kiejstut* Xiążęta Litewscy wczesnie się dowiedziawszy o tym, nim ci nie mili goście przybyli, wszystkie zboża z pola sprzątnęli, bydło w gęste lasy wygnali, żywności żadney nie zostawując. Niewiaasty, dzieci, y starych do boju niezgodnych na miejsce bezpieczne, y warowne zamki sprowadzili, a wszystko mądze sporządzwszy, mieli się z ludem swoim na wszelkiej gotowości. Gdy już im wieść przyszła, że Krzyżacy do *Zmudzi* wtargnęli, oni też nie próżnowali. *Olgierd* z dywizją swoją do Inflant, *Kiejstut* zaś z swoją partją do *Prus* wpadł; a po obfitych sobie ziemiach bując,

kraj

kray wszystkie burzyli, y pustoszyli. Krzyżacy zaś wszedłszy w ziemię pustą, nie mając żywności, od głodu prawie umierali, y prędzey nazad z niczym powrócić musieli. Tak ich Litwa fortelem podeszła, jakoby rzekła: *jeźdź ty do mnie na głody, a ja do ciebie na goły.*

1547.
XXV.
Herm:
Gosvini-
nus de
Eicke.

Gosvinus de Eicke albo *Eickel*, ktorego drudzy nazywają *Robinus de Elsen* z Arcy-Biskupem Ryskim restytucyą Rygi sobie wymagającym, aż w Awenionie przed Papieżem rospierali się; ale nim kontrowersya rozstrzychniona być mogła, tym czasem Hermistrz przy possessyi Rygi mocno się utrzymywał.

Umarł Arcy-Biskup *de Dahlen* w Awenionie, ktorego taka inskrypcya:

*Engelbertus erat Dorpatî Presul, & inde
Accitus Rigam, summas moderatur habenas,
Oscula Pontifici Summo fert pronus ad aras,
Raptus & è terris, Aviane quiescit humatus.*

1348.
VIII.
Arcyb:
Fromold
de Tiffusen.

Miał po sobie sukcesora *Fromolda de Tiffusen*.

Voldemarus III. Krol Duński zdobywając się na pieniądze na przedsięwziętą do Grobu Pańskiego drogę; sprzedał Rycerstwu Krzyżackiemu wszystkie prowincye y miasta, ktore miał w Estonii, mianowicie trzy prowincye: *Harria, Wirland, Halentaken*, z miastami *Rewel, Narwa, &c.* ktore Hermistrz objąwszy do Inflant inkorporował; przez akces tak wybornych portowych miast, y ludnego na kilkadziesiąt mil kraju, Rycerstwu Inflantskiemu znacznych sił przybyło.

Krzyżacy walną wydali bitwę Witebskim y Smoleńskim *Rusakom*, y na głowę ich znieśli, na samym placu 10000. poległo procz tych, ktorzy od doganiających zwycięzców poginęli. Jak zwyciężyć, tak mądrze zażyć umiał Hermistrz zwycięstwa, poty dopinając zgromionych nieprzyjaciół, aż upokorzeni zaprzysięgli wieczną skromność y pokoju dochowanie autentycznym postanowieniem.

Krzyżacy

Krzyżacy Inflantsey z Pruskiemi się złączywszy, wpadli do Litwy, y pod Trokami z Litwą się spotkali; po długim w zobopolney waleczności konaniu, dotarli Krzyżacy palmy na 8000. Litwy znióżyli.

R.
1351.

Przez Polskę, Litwę, y Inflanty w Marcu, w Kwietniu, y w Maju tak gorące dni były, że już kłosa kwitnęły: uderzyły potym zimna frogie, y śnieg gwałtowny na dwa łokcie w zwyż spadł: zfrasowany oracz pracy swey pożytku mało się spodziewał; ale Pan Bog w onym śniegu, żywnością nieścychaną opatrzyć raczył. Ci co ze zboża śnieg miotali, żadnego pożytku nie mieli.

Arnold de Vietinghoff kontynuował zwawie rozpoczętą z Litwą wojnę, y pospołu z Pruskiemi Krzyżakami w roku 1361. w walney akcji, która z poranku aż do ciemney nocy trwała, zbiwszy nieprzyjaciela Xięcia *Kieystuta* w niewolę zabrał, y w Margenburku osadził; z kąd *Kieystut* podkupiwszy straż w habicie Krzyżackim szczęśliwie zemknął, y straż sama z nimże ušla do Litwy.

1360.
XXVI.
Herm:
Arnold
de Vic-
ting-
hoff.

Dobyl Kowna, y zabrał tam w niewolę *Woyduta* Syna *Kieystuta*, y przy nim 36. znaczniejszych Panow Litewskich; zamek spalił. Gdy zwycięskie rozwinawszy znaki, z weselem powracał, wpadł w sidła nieprzyjacielskie, od których ooczony mężnie poległ.

1362.

Wilhelmus Hrabia *de Freymersheyn* dekretem URBANA V. Papieży przyciśniony Arcy-Biskupowi Ryskiemu *Rygg* ustąpił, którą Arcy-Biskup *Fromhold* w dawną swoją objawszy juryzdykcyą, w prętee potym umarł. Za niego rzeka *Dźwina* puł miasta prawie Rygi zatopila; jak świadczą te wiersze:

1363.
XXVII.
Herm:
Wilhelm
Hrabia
de
Frey-
merf-
heyn.

*Postquam Fromholdo custodia credita Templi,
Ecce ubi Riga jacet mox Duna tumescit ab undis,
Præcipites trahit illa domos hominumq; catervas,
Præsentemq; urbi cladem vis fluminis affert.*

H

Stanął

1369.
IX.
Arcyb.
Sief-
fried
de
Blom-
berg.

Stanął Arcy-Biskupem *Siefried de Blomberg*, z którym no-
we mając zatargi Hermistrz, zamki, y dobra Arcy-Biskupa
najeżdżak. Chcąc się upomnieć swojey krzywdy Arcy-Biskup,
zjechał do Awinionu, y tam przed dokonaniem rozsprawy
umarł. *Jemu inkrypcya:*

*Traditur ut rerum Siefrido summa potestas;
Ordo potens bellis, & vivens ordine nullo
Sengallos Curetesq; sibi victricibus armis,
Multaq; praeterea manibus rapiebat avaris.*

1373.
X.
Arcyb.
Jan de
Zitten.
1374.
XXVII.
Herm.
Lobeus
Henri-
cus de
Hulfen.

Jan de *Zitten* osiągnął Archy-Katedrę Ryską.
Lobeus Henricus de Hulfen objął władzę Hermistrzowską,
za którego panowania jatrzyła się co raz niechęć, y emulacya
między Rycerstwem, ó Arcy-Biskupem Ryskim. A gdy roku
1378. na Biskupstwo Dorpatkie Kapituła tameczna obrała
Jana de Demerbau, który też od URBANA VI. był potwier-
dzony. Hermistrz w wiadomey na ow czas Stolicy Apostol-
skiej scyfsyi, KLEMENSA VII: trzymając się partyi, *Jana de*
Hebor za confirmacyą tego Antypapy osadził, y utrzymał na
Katedrze; Biskup *de Hebor* skoro się dobrze ufundował na
Biskupstwie, acz był dziełem y kreaturą Hermistrza, w za-
chodzących jednak jego pretensyach sposobić się mu ku my-
śli nie chciał; bolało to Hermistrza, y za wynalezioną przy-
czyną dużo następował na Biskupa; bronili go Arcy-Biskup,
y inni Biskupi, z kąd przyszło do żwawey między stronami
dysensyi.

Hermistrz puścił się na odsiecz fortecy Pruskiey *Pakow*
od Litwy ściśnionej, poraziwszy nieprzyjaciela, przymusił
go do odstąpienia. Wpadłszy potem do Litwy tak ogniem y
mieczem gościł, że na kilkadziesiąt mil chaty widać nie było.
Wyznaje *Długosz* y *Kmiarkiewicz*, że Krzyżacy pod tę porę
tak ciężko doymowali Litwie, y *Zmudzi*, że nie mogąc już
daley wydołać srogim ich inkursyom obywatele tameczni, z
ostatniey rospaczy Oyczyste kraje odbieżeć, a w postronne
się

się udać po wiele razy zamyślali. *Długos; in Hist: Pol: lib: 10. fol: 46.*

Zjechał Hermistrz do Prus na walną radę, y Elekcyą W. ^{11382.} Mistrza Krzyżackiego, na ktorey Krzyżacy wyniesieni tak wielką swoją z famemi Monarchami emulując potęgą solennie postanowili, żeby od tąd z Niemieckiego nie już *Kreysbruder* to jest: Bracia Krzyżacy, ale *Kreutsherren* to jest: Panowie od Krzyża się zwali; w Łacińskim zaś języku Krzyżacy Pruscy: *Domini Terrarum Prussiae*, a Inflantscy: *Domini Terrarum Livoniae* tytułowali się. Tak W. Mistrz Pruski, jako y Hermistrz Inflantki zganili tę dumną odmianę; ale większey liczbie ustąpić, y zamilczeć musieli.

Wrociwszy się do Inflant Hermistrz, przywitał tam do protekcyi swojey garnącego się Xięcia Pskowskiego *Syrkala*, który od zbuntowanego poddaństwa swego zrzucony pomocy szukał; Hermistrz za przyzwoitą rzecz wspaniałości swojey sądził wspierać sąsiada exulanta, y natychmiast z szustnym woyska orszakem na buntownikow się wyprawił. Pskowianie przerażeni zbliżeniem się Krzyżaków, wystali posłow swoich z pokornym oświadczeniem się, że Hermistrzowi, y całemu Rycerstwu wieczne poddaństwo ślubują, byleby *Syrgiela* Xiążęcia swego, jako nieznośnego tyrana na ich karki nie wfażał, odpowiedział Hermistrz posłom: że o-błudna y przymuszona z potrzeby pokora, a nie prawdziwa ku nam chęć, y życzliwość daje wam pochop do tey, którą mi nastreczacie subyekcyi: wnet się odmieni ten umysł, skoro przyczyna y powod onego, bojaźń z przytomnego niebezpieczeństwa minie. Jeżeli Xiążęciu swemu zaprzyśiężoney nie dotrzymaliście wiary, tegoż z wami nodu, stroju, języka będącemu, jakoż nam w tych wszystkich okolicznościach z wami się rożniącym oney dochować. Idźcie, a donieście Starzynie waszey, że nie prywata pozyskania Xięstwa waszego, ale sprawiedliwość przywrocenia onego przyrodzo-

nemu Pańu przypasała miecz do boku mego, ani go złożyć, pokąd nie dopnę skutku, dla ktorego z Rycerstwem moim na koń wsiadłem. Tak rezolutną odpowiedź zastryżawszy Psuwanie, jęli się do broni, y desperackim uporem stawili się Hermistrzowi, że aż po rześistych utarczkach zaledwo w drugim roku swojej dokazał imprezy.

W tymże roku 1382. zapadł *Jagiello* W. Xiążę Litewskie w żwawe niechęci z stryjem swoim *Kieystutem*, przeciw ktoremu żeby się umocnił, ściście zawarł przymierze z Krzyżakami; przybył mu Hermistrz na pomoc do Litwy. Poślony *Jagiello* Krzyżackim sukursiem wyprawił się na *Kieystuta*, który też nie mnieyszym woyskiem ruszywszy się, zaśląpił mu drogę nie daleko *Trok*, y gdy już uszykowane woyska czekały znaku do bitwy, zwabił *Jagiello* *Kieystuta*, y Syna jego *Witolda* pod sposobem pojednania się do obozu swego. Skoro przybyli, zabrał ich, y poskoczył z niemi do Wilna jakoby dla docierania między sobą kombinacyi. Hermistrz się zatym wrocił, a *Jagiello* w Wilnie stanawszy, zamiaśt ugody stryja w żelaza osadził, y w krotce potym zamordować kazał. *Witolda* tenże tragiczny koniec czekał, ale żona jego wolny przystęp do więzienia mając, przebranego męża w swoje niewieście suknie kształtnie z pod strazy wyprowadziła.

1385. Biskup *Ozeleński* z opacznego podeyrzenia, jakoby Biskupstwo swoje Hermistrzowi podać umyślił, od swoichże Kanoników mocno w tym był postrzegany, gdy potym w krotce Biskup przypadkiem ciężkiego spadnienia życia dokonał, Hermistrz bezprawnie y niegodziwie Biskupstwo zajachał, na resztę nie należytym świeckiey mocy usiłowaniem, a przywłaszczoną sobie promocyą, innego według swego upodobania osadził.

1387. *Witold* Xiążę Litewskie pałając gniewem na Krola *Jagiellę* względem uchybioney sobie dostoiności W. Xięcia Lit: ktorą Kroi *Skirgielowi* postąpił; z Krzyżakami (przyjemnemi onych

onych zniewoliwszy obietnicami) ścisłą zawarł alianse, gwoli ktorey W. Mistrz Pruski przez Niemen, a Hermistrz Infant-ski przez Dźwinę przeprawiwszy się, z *Witoldem* się złączyli, y' zprzymierzonymi siłami za jedno poszli na Troki. Ale tam przypuszczonemi raz po raz niewskurawszy szturmami, na samą W. X. L. Stolicę Wilno pomknęli się. Walecznie miasta, y zamku hronił Moskorowicz Podkanclerzy Koronny, y poty nacierających mężnym odporem bawił, aż jesienna pora do odwrotu Krzyżaków przymusiła. Powrócił z nimi z większą dla Krzyżaków z nabranego plonu, niż dla siebie z pozyskaney sławy korzyścią *Witold*; a z nienadanych początkow źle sobie daley tuszając, tajemnie się z Krolewem pojednał, y zagnęła od Krzyżaków się oderwawszy poprzedzającą odgłos o sobie porywczoscią, zamki Pruskie: *Furburg*, *Neybauz*, *Margenburg* ubiegł, garnizony Krzyżackie wyciął, samych Komendatorów z sobą zabrał, y tymże impetem nim Krzyżacy do sprawy przyść mogli, zapadłszy do Litwy, aż w Grodnie się oparł. Pochlebował sobie nadzieją *Witold*, że tak kształtnym Krzyżaków ułowieniem posłuży sobie w respektach Krolewskich do osiągnięcia dawno szukaney nad W. Xięstwem Litewskim władzy, ale że Krol dla przewidzianych rozruchow, ktoreby znieważony degradacyą swoją *Skirgieło* nie omylnie wzniecał, dogodzić tey ambicyi nie chciał; *Witold* pełen mściwych pasyji znowu się do Krzyżaków, ktorych nie dawno oszukał, rzucił.

Był to Pan z przyrodzoney własności do fakcyi y wykirowania wielkich zamysłow dziwnie sposobny; rozum miał bystry, dzielny był w ręku, szczęśliwy w konaniu. Chytrość z ambicyą łącząc: pięknemi imionami zaffonic, y przekształtować prywaty swoje okazałością cudzego dobra, (powabne stawiając w oczach rzeczy) kształtnie umiał; dowcip do wynalezienia sposobow, przyjemność w mowie, y w manierach do zdewinkowania sobie potrzebney według pory przy-
jaźni

W. Kopyński
W 29. r.

jaźni niezawodnemi mu byli instrumentami do sukcesu w
 napiętych zamiśłach. Temi sobie przyzwoltemi fortelami
 potrafił Krzyżaków tak ułagodzić, y pozornym tłumaczeniem
 tak się usprawiedliwić względem żadanego im nie dawno
 razu, że nową przynętą pozyskania W. Xięstwa Litewskiego
 zachęceni, puścili mimo siebie urazy, y owszem z radością
 go przyjąwszy jako w dzielnych dokazaniach doświadczono-
 wego kawalera, powszechną gwoli zamiśłow jego postanowili
 ekspedycyą. Ściągnąwszy się Rycerstwo Pruskie z In-
 flantkim, do ktorego wiele Xiążąt, y Panow z cudzych się
 krajow przyłączyło, zwłaszcza Xiąże *Lancastria Henryka*
 Krola Angielskiego Syn, wtargnęło zjednoczoną potęgą do
 Litwy. Pierwszą część woyska prowadził *Wallered* W. Mistrz
 Krzyżacki, drugiey części zastępował czoło Hermistrz In-
 flantki *Hylzen*, trzeciey Xiąże *Witold*, rozpuściwszy szeroko
 różnym traktem dla lepszey żywaości wojenne zagony, ściana-
 gnęli się pod *Kownem*, z tamtąd pod *Troki* zaszedli, y wpręctce
 zam. dobywszy, pod *Wilnem* swoje rozwiesili znaki. *Skirgieło*
 W. Xiąże Litewskie z Polaków, Litwy, Rusi, Tatarow
 słuszne zebrałszy woysko, zaszedł im w oczy, przyszło do
 wstępney potrzeby. Probowały się woyska zarownym mę-
 śtwem; siły ustawały, nie zawziętości. Cały dzień zszedł na
 utarczce; lała się krew z obu stron, a jeszcze obojętnego
 szczęścia wątpliwe ważyły się szale. *Skirgieło* zważając, że
 w ostatnim zgonie rzeczy są jego, serdecznie się sprawował,
 aż na koniec po różnych krwawych odwagach, nieustanną
 Krzyżaków natarczywością zmożony, z uszczuplonym woys-
 kiem z pola ustąpić musiał. *Witold* w pogoń uniośszy się z
 ochotnikami, srodze dojeżdżał uchodzących, ale noc ich za-
 słoniła; za ktorey faworem, po więkźzey części *Trok* dobie-
 gli, gdzie w zamku się z W. Xiążęciem *Skirgiełem* zawarli.
 Krzyżacy z *Witoldem* miasto *Wilno* ścisłym opafali oblęże-
 niem; a gdy się w zamku z niepostrzeżoney przyczyny pożar
 zawział,

zawział, w takowym tumulcie wpadli do miasta Krzyżacy, y uciekających od ognia łatwo wycięli, lub też w plon zabrali. Między zabranemi liczył się Xiążę *Konstanty Korygiełło* rodzony brat Krolewski, a *Witolda* Stryjeczny, który uniesione od ognia życie u brata postradał; kazał mu bowiem *Witold* łeb uciąć, y głowę na kopii wbiją koło murów obnieść na dowod widosny, że jak miłość, tak y zawziętość braterska w pospolitey nie stoją mierze. Ztym wszystkim Polacy z mężnym swoim przywódcą Moskorowiczem zamku walecznie bronili. Wspierał ich rada, y siłą *Narimundus* Xiążę Piński przebrańszym ludźmi swoich wyborem wszędy ich posiłkując, y przez kopane kryjomo doliny mężnie wpadając; ale swoją uwiedziony odwagą, gdy się na prowokującego śmie Rycerza Krzyżackiego z większą rezolucją, niż szczęściem wyśworował; zszadzony z konia, wpadł żywy w ręce nieprzyjacielskie. *Witold* pełen furji, że z utratą wspomnionego czasu zamku podać nie mógł, wypienil mściwie gniew swoy nad więźniem *Narymundem*, y za nogi na drzewie zawieszzonego wystawił na cel grotom, y strzałom od obłązonych wypuszczonym; na koniec własną go dokonał ręką. Tym czasem na obłązonych ciężko być poczęło; różnym niebem, y jesienną pluchotą utraپieni, głodem wynędznieni, widząc zdesperowaną sprawę, nadwerczonych już dobrze, y dymem okurzonych murów odstąpić musieli. Wracając się Krzyżacy, *Wilkomierz*, y *Nowograd* opanowali, garnizony wyśiekszy, zamki spalili.

W prętcie potym Krzyżacy nad Niemnem na granicy wystawili trzy zamki: *Menserverder*, *Menterburg*, y *Ryterverder*, z których jeden dali *Witoldami*, a dwa sobie zostawili, y obroną opatrzyl; z tych potym częstokroć wypadając, przyległe krainy pustoszyli, y z dobytym plonem w te gotowe zapadali retyrady. Krol *Fagiełło* trogim spustoszeniem krajow Litewskich dotknięony chwycił się w tej toni brzegu
nay-

najbliższego, y przez tajemnego posta, *Witolda* wzywa na
 Xięstwo Litewskie; zaczym *Witold* dopiąwszy kresu zamysłów
 swoich, y w cichości sporządziwszy się, zamek *Reyrewer* za-
 palił, kupeow z towarami do Litwy z sobą zabrał. Postrzegli
 się Krzyżacy, y z onych obudwuch zamkow w tropy za *Wi-
 toldem* wypadli; przewidział to dobrze obrotny *Witold*, y
 z uszykowanym ludem swoim stanąwszy w kroku, tak ich
 przywitał, że wnet tył podawszy za ledwo do Prus umknęli.
Witold w pogoni samych nie doścignąwszy, zamki opanował,
 y ludzie z dobytkiem zabrawszy, spał. Przybył tedy *Wi-
 told* do Litwy z więźniami, y zdobyczą nie małą, ktorey się
 w zamkach Krzyżackich nabrał, w Wilnie stanął. Przywitał
 go wesoło *Olesnicki* Namieśnik Krolewski, oraz w głos za W.
 Xiążęcia Litewskiego przyjął, y obwołać kazał.

1391.

Znioższy się Hermistrz Inflantski z W. Mistrzem Krzy-
 żackim *Konradem de Valenroden* wysłali posta swego do Pa-
 pieża BONIFACYUSZA z żywą reprezentacją, że poki Arcy-
 Biskup Ryski, y inni Biskupi Pruscy y Inflantscy nie będą z
 Kapłanow Rycerstwa Krzyżackiego, kákol niezgody, y nie-
 ustanney emulacyi między niemi a Rycerstwem nigdy się
 nie wypiele, y że zatym ścierając siły swoje między sobą,
 niemożny odpor postronnym nieprzyjaciolom dadzą, a na
 koniec wiekami doświadczoną z wewnętrznych rozdziałow, y
 domowych niezgod konsekwencyą: wszyscy poginą. Prze-
 łożona z energią przed Oycem S. takowa reflexya przewa-
 żyła wszystkie przeciwne Arcy-Biskupa Ryskiego Jana de
Zitten racye, y pomyślną Krzyżakom wyjednała decyzją,
 żeby odtąd Arcy-Biskup Ryski, y Biskupi Pruscy, y Inflantscy
 wzięci byli z grona Krzyżakow. Ktore postanowienie na-
 tychmiał jednocząc z skutkiem Papież, na Arcy-Biskupstwo
 Ryskie Jana de *Valenrod* Kapłana Krzyżackiego (bo Krzyżacy
 procz Rycerzow Kapłanow swoich miewali, jako się wyżej
 namieniło) ordynował, a przeszłego Arcy-Biskupa Jana de
Zitten

Zitten Patryarchą w innym kraju ustanowił. Nowy Patryarcha uprzejmym zdjęty żalem, z dokazaney nad sobą Krzyżaków imprezy, ciężko powracając z Rzymu w drodze zaniemógł, y życia dokonał. Napis jego taki:

*Attollunt animos equis successibus aucti
Teutonici Fratres, deturbant Sede Joannem
Cum Sociis, soli terram ditione prementes;
Hinc rediens Româ peregris cadit Exul in oris.*

Szlachta Dyecezyi Ryskiej *Valenroda* za Arcy-Biskupa przyznać, y na dobra swoje inwestytury od niego brać wzbraniała się; czym wzruszony Arcy-Biskup otwartą mocą do postulowania ich przywiódł; a dostoinieyszym, mianowicie *Tyzenhauzom* zamki, y dobra pozajeżdzał; między innemi *Kokenhauz* z dawna Tyzenhauzom nadany odebrał, y do swoich stołowych przyłączył.

1393.
XI.
Arcyb:
Fan de
Valen-
rode.

Dziwną rzecz pisze *Gvagninus* o cudowney wiktoryi przez Infantczykow nad Moskwą otrzymaney w roku 1381. za panowania tegoż Hermitrza *Hylzena*. A zatym dla zupełniejszego dowodu własne jego kładę słowa; roku Pańskiego, gdy się Zbawienie ludzkie na świat z nieba ukazało 1381. Wielki Książ Moskiewski z ludem barzo wielkim, którego było 300000. pod zamek rzezonny *Neühauz*, który leży w powiecie Dorpatskim, przyciągnął, y ow zamek obległ; tedy po wielkich a gęstych szturmach, gdy już mury rozwalone, y baszty potłuczone sztukami ku ziemi leciały, oblężęncy sprawcowani, y prawie w mocy swey ustawszy, tylko się Panu Bogu, y obronie Jego Świętey nabożnie polecali: sam też Starosta zamkowy w nocy ze czwartku na piątek nie nie śpiąc, przed ołtarzem w kościele jednym krzyżem padszy, gorącym sercem Panu Bogu się modlił, prosząc, aby ich w tak gwałtownym y frogim niebezpieczeństwie, z miłościwey łaski swey ratował, y szczęśliwie od oblężenia nieprzyjacielskiego wybawił. A w tym skoro słonce jasność swą po świecie rozwodzić

zwozić poczęło, gdy już Moskwa prawie dobrze sobie tu-
 szyla, że już miała zamku dostać; Starosta on od modli-
 twy powstałszy, a łuk co przedzwy porwawszy, y strzałę
 hartowną na ciężiwę nałożywszy, z okna jedney baszty w
 pośrzodek wojska Moskiewskiego chybko puścił, która za
 zdarzeniem miłego Boga, samego Kniazia Wielkiego w serce
 ugodziła, y zabiła. Zbiegła się Moskwa, pana od ziemi dźwi-
 gają, a on już bez duszy. Tamże z wielkim lamentem, y niewy-
 mowną żalością ciało co przedzwy z sobą porwawszy, uciekać
 poczęli, których to tam, to sam, po błotach, kniejach, lasach,
 y bagniskach Infłanczykowie z zamku wypadzcy doganiając
 siekli, bili, strzelali, y jako muchy dławili: gdzie ich wiele
 jednych pobito, drugich żywo nałapano, drudzy w lasach
 bagnistych w ucieczce potonęli. Infłanczycy obaczywszy,
 iż tam byli prawie jakąś cudowną mocą Bożą obronieni, na
 wieczną pamiątkę zwycięstwa, y dziękczynienia Panu Bogu
 w kościele zamkowym przed ołtarzem wielkim łuk pozło-
 ćisty zawieśli, y zawsze się wielkie nabożeństwo w tym ko-
 ściele odprawowało. Ale potym roku Pańskiego 1551. nauka
 Luterska wszystko zepsowała, łuk jednak nienaruszony na
 miejscu swym przed ołtarzem wiślał. Potym Iwan Wasilewicz
 Wielki Książ Moskiewski roku Pańskiego 1558. ten zamek
 opanowawszy, religią Luterską odmienił. Poty Gvagninus.

a moły
 kon. In. uban
 kolbath B
 thansaplan
 na zony

1394.
 XXIX.
 Herm:
 Wolde-
 mar de
 Brü-
 gen.

Dokonał z życiem waleczne dzieła swoje Hermistrz Hylzen.
 Nastąpił Woldemar de Brüngen, za którego w roku 1399. tak
 froga powstała zima, że więkza część morza Bałtyckiego lo-
 dem stała, tak dalece, że z Lubeka do Stralzunta, a z tam-
 tą do Danii na prośbę lądem przejeżdżano. Posłużył sobie tej
 sposobności Hermistrz, na prośbę morzem wpadł na Zmudź, y
 kray spustoszywszy, z niemalym plonem, y licznym wic-
 zniem powrócił.

1404.
 XXX.
 Herm:
 Konrad
 de Vie-
 ting-
 hoff.

Hermistrz Infłantski Konrad de Vietinghoff pod Pskowem
 nad rzeką Medną 7000. Rusakow trupem położył, z tyleż
 uciekających powrócił.

Na

Na walney całego Rycerstwa Krzyżackiego do *Margen-
burga* Pruskiego konwokacyi, między inszemi ustawami u-
chwalono, żeby od tąd Rycerz Krzyżacki nie mający urzędu
nad 10. pocztowych, a Kommandator nad 100. nie chował.

1. 27
1410.

Sposobił się Hermistrz do umowionej z Wielkim Mistrzem
Krzyżackim *Ulrychem de Jungingen* wojny, którą nie spo-
kojny raczey, niż dzielny W. Mistrz zuchwale, y z nieod-
wetowaną dla Krzyżaków stratą podniósł przeciwko Polsce
z takowych początkow:

Witold Wielkie Xiążę Litewskie gotując się na wojnę *Mo-
skiewską*, żeby tym wolnieysze miał ręce od Krzyżaków,
potrzebny raczey, niż uczciwy z nimi postanowił pokoy.
Państwa Zmudzkiego im wiecznym zapisem ustąpił, a ziemię
Dobrzyńską dla Jagiello brata swego Krola Polskiego ody-
skał. Po dokonaney z Moskwą wojnie, dotknięony żałką
ustąpionego Krzyżakom tak pięknego Xięstwa Zmudzkiego,
pogody upatrywał do odyskania go sobie. Nie trzeba było
długa czekać przyczyny, sam ją W. Mistrz nastroczył. Gdy
bowiem *Jagiello* Krol, bratu *Witoldowi* pod czas panującego
głodu posłał do Litwy zbożem, y różną żywnością nasado-
wanych 20. szkut, W. Mistrz one zabrał, natrzęsając się tą
upominającemu się Krolowi repliką: że niegodziwie prze-
ciwko nam Chrześcianom, Polacy, Litwie poganom zboże
posyłają. Nad to Kupcow Litewskich w *Ragnećie* Krzyżacy
pobili, y towary między się rozszarpali. Rozdrażniony ta-
kiemi krzywdami *Witold* niespodzianie napadszy, ziemię *Zmu-
dzką* opanował, Krzyżackich Starostow, z ich ludźmi wybił,
abo w niewolę zabrał. Żal pobitych braci, y oderwanego
Xięstwa Zmudzkiego bez opowiedzianey wojny tak hanie-
bnie rozjuszyl Krzyżaków, że do tey zawziętey na walney
radzie przystąpili rezolucyi: wszystkie siły swoje wyrzucić
na Litwę, y poty wojować, ażby onę sobie podbili, y zhoł-
dowali. Krol *Jagiello* o zawziętym umyśle ich zasłyszawszy,

złożył sejm w Łęczycy, z którego poważne poleśstwo, mianowicie Mikołaja Kurowskiego Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego do Mistrza Krzyżackiego wyprawił. Reflektował Wielkiego Mistrza Arcy-Biskup z pełną mądrych uwag dedukcją, odwodząc go od rozjątrzonego przeciwko Litwie postanowienia: Ale gdy W. Mistrz z popędliwością odpowiedział: że nie zawodnie nad Litwą ogniem y mieczem mścić się będą; rzekł Arcy-Biskup: jeśli się na Litwę oburzysz, nas w domu z woyną pogotowiu miec będziesz. Na co W. Mistrz: dobrze, że wiem ten umysł Krolewski; wolę się głową, niż nogą ująć. Jakoż w prętcie posły odprawiwszy, słowa swoje potwierdził skutkiem. Wpadłszy bowiem w Polskę, Dobrzyńia dobył y spalił, Starostę ze wszystkim Rycerstwem Polskim pościł, y w tymże impeście całą ziemię Dobrzyńską sobie podbił, y co raz głębiej Polskę do szczętu pustoszył. Krol Jagiełło w prętcie ściągawszy woysko, ruszył się na odpor nieprzyjacielowi; ale zajachawszy mu drogę Xiążęta Śląscy, y od ZYGMUNTA Krola Rzymskiego, y Czeskiego poleśtowie do pewney pory *armistitium* wyperśwadowali; pod czas ktorego Krol ZYGMUNT finalnie strony wojujące pomiarkować przyrzekł. Przyjął Krol Jagiełło kondycyę; ale uslyszawszy, że Krol ZYGMUNT uniesiony affektem ku Krzyżakom, na ich się przeważyl stronę, y w sprawie z Polakami wyrok uczynił, aby krolestwo Polskie nigdy sobie ze wschodniego kraju nie wybierało Krola, jedno z zachodniego, mieniać tam być wszystko pogany: wzruszony taką wolnemu narodowi nie przyzwoitą kondycyą: tajemnie się z bratem *Witoldem* znalazł, natężając wszystkie siły swoje na Krzyżaki. Jakoż z całej Polski, Ruśi, Śląska, z Czech zaciągawszy okiem nieczmierzone zastępy, stanął o dwie mile od *Dombrówna*, we wsi *Tanenberga*, albo *Grunwald* w roku 1410. z którym się złączył *Witold* z Litwą y z Tatarami, z ktorymi całego woyska było 180. tysięcy, albo według drugich 150. tysięcy.

tyśięcy. Zbliżyło się też Krzyżackie woysko 80000. wytwor-
nieyższego woyska z oboyna stron świat nie widział, rzędy,
tarcze, puklerze pałaly złotem, animuszki nieuskromioną u-
nafzały się ochotą. Krol pod namiotem o świtaney dobie
sfuchał Mszy, y *Witoldowi* raz po raz upominającemu żeby
się miał do szyku przeciwno już już następującemu, nieprzy-
jacielewi, od ubłagalney ofiary, aż się zakończyła, oderwać
się nie dał. W tym przybywa dwóch posłow od W. Mistrza
z dwoma gołemi mieczami, z ktorych pierwszy ten pelny
dumnego animuszu komplement wyrzekł: Krolu! W. Mistrz
Krzyżacki posyła dwa miecze, tobie jeden, bratu *Witoldowi*
drugi, żebyś sobą nie trwożył, jeśli mało ich masz, a śmieie
się potykał. Krol z powagą, y z skromnością przyjąwszy
miecze, krotko odpowiedział: mamci swojey broni dosyć,
ale y tym nie gardzę dla przygody, y w nich znak zwycię-
stwa za pomocą Bożą odbieram. Rzekł, y wnet mściwym
wzruszony żalem, ku potkaniu uderzyć kazal. Zastynie zwy-
kle przed bojem śpiewanie: *Bogarodzicy*, Litwa z Tatarami
wysnuje się naprzod, gęstemi strzałami oblaki zastania, ale
przełamane od Krzyżakow cofną się nazad; zaciągnione też
z Czechow, Ślązakow, Morawianow, &c. rotty tyl podadzą,
za ktoremi w tropy dążąc Krzyżacy, już ożionawszy zwy-
cięstwo, poufale roźnie szyku niedotrzymując, rozpierzchli
się. Ale gdy już sobie z początkow dokazujących laurowe
wili wiano, Polacy zwyciężcom palmę wydarli. Gdy się bo-
wiem rozstrzygli Krzyżacy, uderzyło na nich świeżemi siłami
Polskie woysko, y w nierządzie będących sparło. Ten po-
myślny impet większego Polakom dodał serca, że mężnie
czyniąc poprawującym się Krzyżakom do sfuszney sprawy
przyść nie dali. Sworowali się jednak nowym co raz kona-
niem Krzyżacy, y znalazł się taki, ktory przebiwszy się przez
szyki Polskie, na samego Krola dziarskim nacierał zapędem,
y już nań kopią zmierzył: ale w tym *Zbigniew z Oleśnica*
(który

(który potym był Kardynałem) zbił go z konia, a Krol leżącego na ziemi Krzyżaka rohatyną dokonał. Dopieroż *Witold* zwróciwszy zbiegłą Litwę, y Tatarow, świeżą wysilonych Krzyżaków parował natarczywością, aż nakoniec zewsząd ogarnieni, y na głowę porażeni, z pola ustąpić, y dank dzielności Polskiej przyznać musieli. Wypienił na placu duszę sam Wielki Mistrz, z którym poległo z strony Krzyżackiej na 40000: albo według drugich 30. tysięcy, ale też Polskiego woyska (podług zgodliwego cudzoziemskich Dziejopisow wyświadczenia) 60000. padło, wszakże w mniejszej liczbie większa strata, a pamiętne na wieki zwycięstwo przy pobożnym, y w Bogu ufającym Krolu. Zabrano więźniow 12000. y dwóch *Xiążąt Pomorskich*, przy wielu innych znikomitych Rycerzach.

Po tak ciężkim pogromie, różnie się gdzie niemi strach powionął, rozpierzchaęli Krzyżacy, aż się jakokolwiek skupiwszy, z dążącym już po czasie sobie na pomoc Hermistrzem Infantckim spotkali się; ten bowiem zatrudniony zawadami podroźnemi nie stanął w czasie na potrzebę pod *Grunwaldem*, gdzie bez wątpienia sukcesem swoim wątpliwsze byłby uczynił Polakom zwycięstwo, gdyby W. Mistrz Pruski niepomierzoną nadęty zuchwałością, bitwy bez jego nie był hazardował. Cofnął się zatem Hermistrz Infantcki nie co nazad; na ktorego Krol *Fagietto* wyprawił *Witolda*, a sam pod *Margenburg* się zbliżył; Hermistrz nie czując się do sił na *Witolda* wystarczających, fortelu zażył, y przez posła *Witoldowi* kształtnie przelożył: że kiedy Krol dokazał swego nad Krzyżakami, na głowę ich porażiwszy, czego by daley dopinał; nie widzi; czyby chciał uszczuplone ostatki w desperacyą, ktora siła umie, y często zwyciężców zwycięża, uprawić? Słusznieby za faworem postużoney sobie fortuny z upokorzonymi z nieszczęścia, w pomysłnych kondycyach pokoy stanowią; który nayspewniejszym, y nayslepszym otrzymanego zwycięż.

zwycięstwa bywa zyskiem; żeby go zatem w 500. tylko ludzi do oblężonego od Króla puszczonego Margenburga, gdzie powaga, y kredytem swoim wyperśwadyje Pruskim Krzyżakom, jakoby nie słorując się nad siły, nachylonym rzeczom podali ręce, y Królowi się unizywszy, wiecznego pokoju z nim postanowili przymierze. *Witold* dobrze świadomy Margenburga, z uwagi: jak wielką krwí powodzia przyszłoby się mocney dobywać fortęcy, nie postrzegł zafarbowanego pozornym kolorem podejścia, dał się ułowić; namowił Króla, żeby Hermistrza w 500. swoich wyborniejszego żołnierza przez oboz do Margenburga przepuścić kazał. Skoro tam stanął Hermistrz, pięknie Królowi wymówiwszy się, Rycerzom Pruskim, których wszystkich zawarzył był strach, nowe wraził ferca, do mężnego ich zagrzewając odporu, jakoż tak się Królowi dobywającemu mocno opierali, że Król nadtraćwszy wielu swoich, odstąpić musiał.

W krotce; potym nie wielka Krzyżaków partya spotkała się z dywizyą Polskiego woyska; dali sobie pole, y tak mężnie się bili, aż siły ustały. Zawoła w tym Krzyżak na odpocznienie, na ktore wszyscy przyzwolili. A gdy sobie czoło otarli, y nieco wytchnęli, nawet się winem wzajemnie obsyłając; dawszy hasło: znowu się z sobą ścierali. Po odnowionych po kilkakroć tymże sposobem utarczkach, Rycerz Polski z domu *Toporow* przebił się do chorągwi Krzyżackiey, y poraziwszy Chorążego, chorągiew pochwycił, y znowu się do swoich zdrowo wrocił. Skażyła ferca ta Krzyżakom waleczność, że też nakoniec tyl podali.

Pokoy stanął w kondycyach: że Król Polski miałby y zamki 1421. zawojowane Krzyżakem wrocić, a Krzyżacy Xięstwo Zmudzkie na *Witolda* do śmierci ustąpić, a po śmierci jego sobie odebrać, oraz 100000. kop Litewskich za nakłady wojenne Królowi wypłacić mieli.

Hermistrz

Hermistrz Konrad *Vietinghoff* umarł. Kojalowiecz wspomina innego Hermistrza, jakiegoś *Hermana*, o którym najmniejszej wzmianki nie ma u Kronikarzew Insfantskich. Podobnie na wielu miejscach w imionach Hermistrzowskich omyłki tak w tymże Autorze; jako y w *historii Długosza* znajdują się.

1414.
XXXI.
Herm: Teodor Teck.
Nastąpił *Dieterich de Turk*, od innych rzeczony Teodor *Teck*, za którego w tymże roku Jan *de Vallenrod* Arcy-Biskup Rycki z wyśmienitą apparencją zjechał na *Concilium* Konstancyjskie; powracając umarł w Niemczech. Napis jego raki:

*Hic Vallenrodus Francus de gente Joannes,
Tempore, quo lentis fuit Hussius ignibus ustus,
Cardineos inter sedemq, locumq, tenebat,
Indeq, Livonicos nunquam remeavit ad agros.*

1418.
XII.
Arcyb: Jan Harbundi.
Sukcesor jego Jan *Harbundi* tę potomną po sobie zostawił pochwałę, że się w pokoju kochał, słowo Boże często do ludzi miewał, zapowietrzonym w Rydze służył, y sam od powietrza zachwyconego umarł w roku 1428. Cnot jego świadectwem jest ten monument:

*Harbundus populi Rigensis pascit ovile
Pacis amans, lustrat Sacri mysteria verbi,
Pestiferum vidit multis morientibus annum,
Hos inter luctus & funera mœsta suorum
Correptus morbo, mortales exuit artus.*

1419.
XXXII.
Herm: Siegtrid Landerf Hrabia de Schpanheim.
Herm: Siegtrid Landerf Hrabia de Schpanheim.
Hermistrzem stanął *Siegfrid Landerf* Hrabia *de Schpanheim*; miastu *Parnawskiemu* wielkie nadał przywileje; z *Litwą* miał częste zatargi, ale nic pamiętnego nie dokazał. Niegodnym się czynił błogosławieństwa Boskiego (bez którego dzielność waleje) przez niesforość nieprzyłtoynego tajemnie obcowania z pewną niewiastą, z którą gdy chciał kupca bogatego ożenić, młodzian serca nie czując do znieważoney osoby, śtatecznie się wymawiał, hoynemi Hermistrza wzgardziwszy obietnicami. Zagwiewany Hermistrz potwarz zło-dzieystwa

dzieyftwa na niewinnego włożyć, y na gardło osądzić kazał. Bezbożna namowa wzięła swoy skutek. Oskarżony, osądzony, nakoniec na exekucyą wyprowadzony młodzian, widząc, że niepochybnie miał umrzeć, uprzeymym w niewinności swey zawoła głosem: ponieważ, nie słusznie ginę, do Sędziego najsprawiedliwszego appelluję, y ciebie Hermistrza za trzy dni (inni piszą, że za 13. dni) pozywam na sąd Boski. Tak okropne pozywanie przeniknęło Hermistrza, z kąd powziętą melancholią różnie wynależonemi rozrywał krotofilami, aż na naznaczonym terminie zagnała nie widomą rażony ręką zapadnie ciężko, y zaledwo te słowa wyrzekszy; *oto umieram, y widzę przed sobą tego, który mię przypozywał*: wyzionie duszę.

Hermistrzem został *Zifze de Ruttemberg*, na Arcy-Biskupstwo zaś Ryskie w tymże roku z Probstwa Ryskiego postąpił *Henning de Schanfenberk*.

Biskupi Infantsey postów swoich postali do Papieża z żalobą na Rycerstwo; przejął ich po drodze Krzyżak *Gosvin de Aschemberk*, a obnażonych, y związanych puścił pod lod, y utopił.

Hermistrz Xiążęciu *Swidrygielowi* poszedł na pomoc przećwko *Zygmuntowi*, który po śmierci brata *Witolda* stanął Xiążęciem W. X. Lit: ale gdy w Litwie wojował, froga zawzięła się w woysku Infantzkim zaraza, z ktorey przy wielu Rycerzach, y sam Hermistrz poległ. *Kojalowicz* pisze, że tegoż roku Hermistrzem był Infantzkim *Sancius*, który stroń *Swidrygiela* utrzymując, zniešiony jest pod Wilkomierzem od *Zygmunta W. Xiążęcia Lit:* ale w kronikach Infantzkich o takim *Sanciuszu*, y śladu nie znaleźć.

Stanął Hermistrzem *Franco de Kersdorff*. Skarby wielkie z Infant wyprowadził do Prus, z kąd sam był rodem, zwłaszcza pozostałe, y *ad fiscum* przypadłe składy po pewnym Kontorze *Felińskim*, który umierając zostawił na 30000. grzywien złota, y 600. grzywien srebra. Koło tegoż czasu

1428.
XXXIII
Herm;
Zifze
de
Rutten-
berg.
XIII.
Arcyb.
Henning
de
Schan-
fenberk

1457.
XXX-
IV.
Herm;
Franco
de
Kers-
dorff.

Helvigius de Hylzen Starosta Wittensteynu wydawszy za żywota na wojsko beczkę złota, zostawił po śmierci na 100000. markow w złocie, y srebrze, które także Hermistrz zabrał.

Woynę zaczęta z *Zygmuntem* Książęciem W. X. L. mocno popierał Hermistrz, złączywszy się z Książęciem *Smidrygiem*, zafzedł głęboko do Litwy, y na *Zmudz*, wniwecz kray pustosząc, a gdy za ustępującym fortelnie *Zygmuntem* w głębokie zapadł puszcze, *Zygmunt* drzewa w koło zapuściwszy, tył zaatakował, y o tak główną Krzyżaków przyprawił klęskę, że sam Hermistrz, y 600. Rycerzow, a na 20000. pospolitego żołnierza zginęło.

1439-
XXXV.
Herm:
Henryk
de Buchenor-
de.

Henryk de Buchenorde obrany za Hermistrza od Inflantkich Krzyżaków, którego lubo W. Mistrz Krzyżacki w Prusiech z władzy swojej potwierdzić nie chciał, jednak Inflantczycy na to nie zważając, mocno go utrzymali, y owszem do Pruskich Krzyżaków względem wrocenia wyprowadzonych tam do nich od przeszłego Hermistrza wielkich skarbow, żwawe stali pretensye, y do woyny z Krzyżakami Pruskiemi o włos nie przyszło, gdyby Rzym, y Cesarz wcześniej ich nie pojednał. Tenże Hermistrz potrzebą przyciśniony konwencyą uczynił z Arcy-Biskupem Ryskim, mocą ktorey za 20000. markow srebrnych zrzekł się wszelkich pretensyi do dobrych pewnych w *Semigallii*, zdawna od Hermistrzow uroszczonych.

1442.
XXXVI.
Herm:
Heidenreich
Finke
de A-
verbe-
erk.
1449.

Heidenreich Finke de Averbeark Hermistrz wystawił w Kurlandyi fortecę, y miasto *Bowsk*; do Moskwy dwa razy wtargnął, y tam przepłatanym szczęściem wojował.

Umarł *Henningus* Arcy-Biskup, który z Rycerstwem w wielkiej zgodzie y kointelligencyi żył. Ma napis:

*Fœderis Henningus confirmat jura Magistro,
Condit Lemseliam, Pebalgam, turreq; ditat
Romburgam, quæ nunc reliquas supereminet omnes;
Astra petens Rigæ compositus pace quievit.*

Jan

Jan de *Mengden* nadał Szlachcie Inflantskiej wielkie wolności, od cła, y wszelkiej daniny uwolnił. Zadarł z Arcy-Biskupem Ryskim względem juryzdykcyi nad miastem; aż przyszło do otwartej wojny, w ktorej porażiwszy woysko Arcy-Biskupa Hermistrz, samego w zamku *Kokenhauz* dobył, y więził aż do śmierci. Przy dobywaniu tego zamku ogień się zawzięł, y *Archivum* Arcy-Biskupie w perzynę obrocił z niepowetowaną dla potomków szkodą; gdyż oryginalne manuskrypta dziejow Inflantskich z autentycznymi przywilejami od Papieżow, y Cesarzow nadanemi, y naydawnieysza w tym kraju metryka takową zginęła przygodą.

1451.
XXX.
VII.
Herm:
Jan de
Mengden.

Szlachta w Prusiech z miastami się zfakcyonowała, y panowanie Krzyżakow sobie sprzykrzywszy, podała się Kazimierzowi IV. Krolowi Polskiemu. Okrutna z tąd powstała wojna Krzyżakow z Polską, aż nakoniec wysileni Krzyżacy ugodę, y wieczne przymierze z Rzeczpospolitą uczynili, Pomorską, Michałowską, y Chełmińską ziemię, o którą Polacy 180. lat z niemi walczyli, na Polskę uślepili, a W. Mistrz stał się holdownikiem Krola Polskiego z prerogatywą pierwszego Xiążęcia Rzeczypospolitey.

1454.

Rozróżniona u Krzyżakow fakcyja dwóch razem Hermistrzow obrała; jedni Jana de *Fersen*, drudzy Bernarda de *Borch* utrzymywali. W lat kilka potym za złożeniem pierwszego; Bernard de *Borch* potwierdzony na tym dostojenstwie, stryjecznego swego Symona de *Borch* Kanonika Hildzheimskiego na Biskupstwo Rewelskie wprowadził; który dwa zamki w Dyecezyi swojej wystawił: *Borkholm* y *Fegesfeyr*.

1475.
XXX.
VIII.
Herm:
Jan de
Fersen.
1477.
XXXIX
Herm:
Bernard
de
Borch.
1479.
XIV.
Arcyb:
Sylvester.

Sylwester Arcy-Biskup (ktory z Kanclerza Hermistrzowskiego postąpił na Arcy-Biskupstwo, y jako się rzekło wyży, od przeszłego Hermistrza w *Kokenhauzie* był więzty, y osadzony) z trucizny jakoby z rozkazu Hermistrza sobie podany, umarł. Napis jego:

Arce Kokenhuzia capitur Sylvester iniquus,

Ka

Carce-

*Carceris experiens sortem; prabente Magistro
Pocula letiferis haurit commissa venenis,
Lithoniae annales dedit ignibus Ordo rebellans.*

W tymże roku Iwan Wasilewicz Książ Moskiewski od Litwy oderwał Xięstwo Wielkie y bogate Nowogardją albo Nowograd wielki, z miała 300. wozow samych kleynotow do stolicy wyprowadził. Ztamąd wytoczył się zawziętym impetem ku Infantom, y nim Rycerze w domowych rostrykach rostargnieni do sprawy przyszli, Moskwa we 100000. z zażartą zawziętością w pień co żywo wycinała, y niezliczonego nabrawszy więźnia, z wielką korzyścią powrociła w swoje strony.

1480. Hermitr zebrawszy różnego ludu na 100000. na powetowanie ponieśionej od Moskwy szkody, wzajemnie wtargnął w Ruskie kraje, ale z ludzi niesfornych więcej zawady, niż woyska było, z kąd tak liczną potencją nic słusznego nie sprawił, bo lubo Pskow oblężeniem ścisnął, y przedmieście spalił, dla jesiennej jednak pluchoty dopinać większego nie mógł progressu, y z niczym powrocił. Rozdrażniła tylko ta expedycya niekorzystna Iwana Wasilewicza, który zaostrzonym resentymentem wpadłszy znowu do Infant w zażuszonej furyi wycinał ludzi bez miłosierdzia, a wszystkie kray, ktorego mógł dośiędz, krwią zboczywszy, y popiołem ofypawszy, z niezmiernym płonem nazad się wrocił. Krzyżacy wścieklemu nieprzyjacielowi zayść w oczy, y sprawić się rycersko nie śmieli, przez domowe scysysy mając siły rozroznione, z takowey okoliczności:

1480. XV. Arcyb: Stefan de Gruben bywszy w Rzymie Agentem Rycerstwa Infantskiego otrzymał od Papieża Arcy-Biskupstwo. Hermitr z prywaty swojej na jego nie zezwalał, y zakazał mu powrócić do Infant dla objęcia osiągnionej godności. Nieapprehendował, jako nie był powinien, zakazu Hermitrskiego Arcy-Biskup, y tajemnie się przebrawszy do Rygi, wjechał

wjechał na itolieę swoję. Krzyżacy na zamku rezydujący z komiśsu Hermistrza, Arcy-Biskupa zchwycili, y oczy mu zawiązawszy, tyłem go na klaczę wfadzili, a ogon klaczy w rękę mu podawszy, w tak fromotney figurze z miasta wyprowadzili. Zajachali w raz potym wszystkie dobra do Archi-dyeczezi należące, y one wniwecz spustoszyli. Arcy-Biskup uprzeymie przerażony taką konfuzją, przy wierutney mizeryi, y niedostatku z gryzoty umarł. Napis jego:

*Immersit Stephanum casu fortuna lugubri,
Velatis oculis, & spine impostus equina;
Atq; manu caudam prendens extrahitur Urbes
Concidit indulgens lacrymis fractusq; dolore.*

Sarknęli wszyscy na tak niezwyoczayne bez przykladu Hermistrza zuchwalstwo, a mianowicie obywatele caley Archi-dyeczezi z Ryżanami wsiadli na koni, y wyperowawszy Krzyżakow z miasta; zamek tam Hermistrzowski z gruntu zruynowali, y dobra Krzyżackie wzajemnie pustoszyli.

Papież wzruszony zniewagą Arcy-Biskupowi uczynioną, wydał klątwę na Hermistrza, y na Rycerzow społecznikow zbrodni jego. Za ogłoszeniem takowey po wszystkich Kościolach ekskomuniki; Rycerstwo Krzyżackie za rzecz nie godną mając, żeby pod głową od Kościoła odciągną zostawali, zjachawszy się do *Wendy* stołeczney rezydencyi Hermistrza, nie wjechałi zaraz na zamek według zwyczaju, ale się w gospodzie namowiwszy poszli do zamku. Przerażilo Hermistrza, że niebywałym sposobem, y bez spolnego z nim nakładania się, zeszedli się Rycerze; przyczyny pyta się niezwyoczaynego kongressu? za miast odpowiedzi, zaprosili go do sali dla zwyczaynego ich zasiadania, gdzie pierwszy z porządku przemowil do Hermistrza: *Domine & frater Bernarde, congregati Commendatores absolvunt te ab Officio Magistri, a zarazem obrociwszy się do Freytaka de Loringhoff rzecze: Domine Joannes surge, Beata Virgo MARIA commendat tibi Officium*

Officium Magistri. Przeląkł się serdecznie Hermitrz *de Borch* tak nieforemnego przywitania, y powolnie z miejsca ustąpiwszy zdał rzady Freytakowi; Ekonomią Margenburską sobie na dożywotną zachowawszy sustentacyą.

Jan Freytak zawzięte kłotniez Ryżanami w ten pomiarkował sposob: że Ryżanie w nagrodę zruynowanego zamku wspaniały pałac Hermitrzowi wystawić, y zamek *Dunemunde* Rycerstwu postąpić submittowali się.

Arcy-Biskupem Ryskim stanął Michał *Hildebrandi* rodem z Rewelu.

Wielki Książ Moskiewski Iwan Wasilewicz pierwszy fortecę *Iwanograd* na samym czele granicy Inflantskiej na przeciwko Narwy wystawił. O teyże dobie skazano w Rewelu dwóch Rufsakow, jednego za bestyalski niewstyd na ogień, drugiego za kućcie fałszywey monety na dożywotne więzienie. Rufsacy za złomkow swoich uymując się, przez złość opacznie udali przed swoim W. Kniaziem, jakoby mieszczenie Rewelscy zakazać się mieli, iżby samego W. Kniazia na stos skazali, gdyby go na podobnym kryminalnym uczynku złapali. Nięgodną tą exprefsyą (ktorey żaden uważny zażyć nie mógł, chyba który z wgardzonego gminu przez głupstwo, y szalenstwo) srodze się rozjuszył Wielki Książ, y zęboma zgrzytając, oczy zażarzone w Niebo obrociwszy, w głos zawołał: Boże rozśądź sprawę moję; w mściwym natychmiast zapale wszystkich kupcow Inflantskich dla handlu w Nowogrodzie wielkim, licznie się naydujących pobrać, kować, y w głębokich więzieniach przy chlebie y wodzie trzymać kazał. W prełce potym wysłał posłow do stanow Inflantskich żwawie się dopominając nieodwłoczney do rąk swoich extradycyi Magistratu Rewelskiego, że Rufsakow poddanych jego (wyż namienionych kryminalistow) karać, y jednego z nich na śmierć skazać ważyli się. Odpowiedź od Hermitrza

podług

1486.
XL.
Herm:
Jan
Freytak
de

Loring-
hoff.
1487.
XVI.

Arcyb:
Michał
Hilde-
brandi.

podług naturalney słuszności dana, rozjątrzyła barżiej W. Kniazia, y do zawisnych go na Inflanty zaostrzyła zamysłów.

Walter de Pletzenberk cywilnemi, y Rycerskiemi przymiotami zaszczycony kawaler Hermistrzem stanął; za którego męstwem, y rozumem Inflanty do naydoskonalszey szczęścia y powodzenia przyszły pory. Drażniła go Moskwa zaraz na początku wynalezionemi umyślnie przykrościami; przyszło do tēy niesfory, że z fortecy Iwanogroda garnizon Ruski ni-by przez igrzysko, y dla rozrywki z armat bijąc w śród miasta Narwy, kilku mieszczzen mianowicie samego Burmistrza Burynga na samym rynku ubili; gdy się satysfakcyi dopraszało miasto, doymującym śmiechem y urąganiem zamiast odpowiedzi odbyto zestanych. Przesiłona takowym kontemptem cierpliwość Hermistrza w serdeczną nakoniec zamieniła się rezolucyą. Uczynił naprzod traktat alianfy na pokromienie Moskwy z Alexandrem W. Xiążęciem Litewskim, którego gdy z sukurszem według postanowienia na terminie doczekać się nie mógł, (bo Alexander po zmarłym bracie Krolu Janie Olbrychécie gotując się na Koronę Polskę, był zatrudniony) zebrawszy nie tak liczbą jak ochotą, y dzielnością Rycerską znamienite woysko, wpadł nagłym nawałem na Ruś, rozpuszczonemi różnie czatami kray ruynując, y plony zabierając. Porwała się Moskwa z stanowisk swoich, y w 40000. skupiwszy się, ciągnęła do dania wstrętu Krzyżakom. Poprzedził nadchodzących Hermistrz, y niepostrzeżonym impetem jak piorun zleciał im na kark. Nie dał potrwożonym przyiść do szyku, ale rozgromionych srodze parzył, rąbiąc na pował, y nie żywiąc by jednego. Rospierzchnął się nieprzyjaciel na wszystkie wiatry, á Krzyżacy z zdobyczą wesóło nazad powrócili. Dopinałby był daley Hermistrz doznanych sukcesow, gdyby zawzięta w woysku swoim morowa zaraza do domu go nie przynagliła; przezornie onę rozrywając Hermistrz, rozłożył żołnierza na kwatery zimowe.

Z tym

1493.
XLI.
Herm.
Walter
de Pletzen-
berk.

Z tym wszystkim wzmagała się co raz srożey zaraza, którą Hermistrz o łoszeko uderzony, o włos z światem się nie pożegnał. Postużyła ta sposobność Rufsakom, że nie mając wstrętu w niezmierzoney liczbie jak szacanieza wpadli do Inflant, y rostoczywszy się po całym kraju, palili, pustoszyli, y krew ludzką jak wodę leli, według upodobania dozadzając zawziętości swojej; powracając na 40000. niewinnego ludu w niewolą zabrali. Hermistrz pokrzepiwszy się nieco po chorobie, nowo zaciągłemi pocztami rekrutował woysko swoje przez zarazę dużo uszczuplone, y w 7000. tylko dobrze okrytey kawaleryi, a 6000. lekkiego żołnierza wkroczył do Moskwy, ogniem, y mieczem wetując ruinę kraju swego. W. Książ Wasil Iwanowicz syn przeszłego, dowodzą zaciągnąłszy wiadomość o szczupłym kompucie woyska Krzyżackiego, wyprawił na nich 100000. Moskwy, a 30000. Tatarow z wyraźnym ordynansem, aby tę garstkę ludzi ogarnęwszy, żywcem jak trzodę bydła do Moskwy na stolicę zapędzili. Ta niezmierna powódź woyska Moskiewskiego na 12. części rozdzieliwszy się różnemi szlakami na wszystkie strony, nieznacznie z daleka osaczyła niby zwierze upatrzone Krzyżaków, a co raz w ciągu zblizając się, Hermistrza z małym gronem swoim bezpiecznie Pskowa dobywającego, koło w koło w wielkiej pod miastem na mił kilka równinie niby łańcuchem ściśnęła. Postrzegł się Hermistrz nie prętko być w matni; a gdy z sobą nie wie co czynić! passuje się, na zamiarę nieszczęścia nowo zaciągnę Rotmistrz z pułkiem swoim raytaryi Niemieckiey do Moskwy się przerzucił. W tak okropnym razie rezolutny Wodz samą tylko wspaniałością serca powszechną u swoich tłumi, y rozrywa struchłałość. Było to w sam dzień Krzyża Świętego. Uszykowawszy w prętkę woysko, serdecznym do swoich rzeczce marszem: w ostatnim bracia stojemy kresie; nadziei życia nie mamy; tylko w meśtwie, y odwadze, która w desperackim razie często dokazywa

kazywa y zbawia. Idźmyż torem przodków naszych, którzy żyć, lub umierać za oyczyznę w równym kładli zysku. Zwycięzemy: w korzyści nam będą oyczyzna, pokoy, sława; polegniemy: lepszy nas żywot w nagrodzie czeka: wieczny z Bogiem. Wiara nasza, profesysa nasza, sprawiedliwość sprawy naszej zakładem nam są, y rękoymią tey nadziei. Toć y zwyciężyć, y umrzeć jednako nam dobrze y wesoło! Ja wam przy odwagach pokażę, jak miło umierać za oyczyznę. Przywodząc owo wam razem będą, y przykładem; rzekł, y skinąłszy na swoich, wskok się rzucił na nieprzyjaciela; a na przod ze wszystkich armat Moskwię na ow czas nie barzo wiadomych wypaliwszy, wskoczy w środek nawału Tatarow; rozproszywszy ich niesforne szyki, z Moskwą się na podziw ściera; mało co szkodziły Rycerzom zbroynym hartowne nieprzyjaciół strzały, które według zwyczaju wieku owego wypuszczone gęstością swoją słońce zaćmiały; obrotny zaś Hermistrz dogrzewał im, y parzył rzeźnistym ogniem, tamci mnostwem y ogromnością, nasi ferce y odwagą narabiali; cztery razy okrażeni, y ściśnieni od całego woyska, tyleż razy walecznie się przebili. Mściwym Moskwa zdjęta wftydem, że podolać tey garstki nie mogła, ponowioną co raz po własnych trupach nacierała zawziętością, a Krzyżakom z samego dokazania przybywało ochoty, y serca, aż nakoniec po całodziennej do późnego zmierzchu batalii, Moskwa na głowę porażona, gęstym polem na mil dwie zastawszy trupem, wielkopomny Infantczykom tryumf zostawiła. Technące ledwo co wygrzawszy konie Hermistrz, poskoczył z lżejszym ochotnikiem na rozproszonogo nieprzyjaciela; kogo dopadł, tego nie żywił. A że noc zaśloniła uciekających, y pora dościgła do dania wytchnienia tak sobie, jako y woysku samym zwyciężeniem wysilonemu; nie dopinał daley palmy Hermistrz, ale do swego się kraju wesoło wroczył. Dziwowali się, y za ledwo dowierzali tak wielkiemu szczęściu swemu Krzyżacy, które

L

Bogu

Bogu samemu jak należało przypisując, uprzeymie onemu po wszytkich Kościołach czynili dzięki.

Arcy-Biskup *Hildebrandi* na nieśmiertelną pamiątkę, y dziękczynienie Bogu za tak wyborne zwycięstwo postanowił, żeby Święto Podwyższenie Krzyża S. (ktorego dnia ta bitwa z Moskwą się toczyła) nie z mnieyszą jak Wielkanoc uroczystością obchodzo po Infantach, y żeby tegoż dnia solenna procesya koło każdego kościoła odprawowała się z obnoszeniem Najświętszego Sakramentu, y śpiewaniem Hymnu: *Te DEUM laudamus*, z przydaniem na końcu: *Grates nunc omnes reddamus Domino DEO, qui sua benignitate nos liberavit de Ruthenica potestate.* Z wierszem: *Hinc oportet &c.* znajduje się to w Breviarzu Ryskim wydanym w Amsterdamie w r. 1513. Wiadomością tak wielkicy kłęski niby piorunem przerażony Książ W. pojąć tego żadną miarą nie mógł, w jaki sposob tak mała Infantczykow liczba niezmierne woysko jego poraziła, z kąd dzielną Krzyżaków cnotę wyłoko sobie poważając, natychmiast na lat 50. pokoy zawarł. Od tego czasu Moskwa, y Ruś Rycerzow Infantyskich pospolicie żelaznym ludem nazywała. *Hildebrandi* Arcy-Biskup umarł. Dany mu napis:

1509.

*Bellipotens en Plettenbergius atq; Michdël
Conjuncti Moschos felici Marte retundunt;
Auspicijsq; suis præscribunt fœdera pacis,
Egregiam statuunt laudem, famamq; perennem.*

1509.
XVII.
Arcyb:
Gaspar
de Lunden.

Nastąpił po nim *Gaspar de Lunden*, który zerobił na tę Historykoy pochwałę: *Fidelis justitiæ & pacis Custos.* Ap-probował historyą Błogosławioney Tekli uczennicy Pawła S. ktorey głowa w Kościele Ryskim cudami słyęła.

Namieniono wyżej, że za Hermitrza *Hylzena* obywatele Xięstwa Pskowskiego szukali złączenia się z Infantami; ponowili tę chęć swoję w tymże roku 1509. przez posłow swoich, dopraszając się u Hermitrza *Plettenberka*, żeby ich do Infant inkorporował z okazji powstałych domowych rozruchow

chow między starszą, a pospolstwem, ale gdy Hermistrz między chęcią pozyskania sobie tak pięknego Xięstwa, a bojąznią rozdrażnienia przez to Moskwy, z którą nie dawno pokoy postanowił, ociągał się z daniem ostatniey rezolucyi, przednieysi Pskowianie do W. Kniazia *Wasila Iwanowicza* rekurs czynili: żeby dawną rządu Arystokratycznego formę (ukróciwszy pospolstwu swawolę) przywrócił. Wielki Książ zażył tey pogody, y rzekomo dla pomiarkowania dogadzając ich proźbie, wjechał do miasta, a nieznacznie ściągawszy tam woysko, miasto opanował, możnieyszych w niewolę zabrał, y całe Xięstwo do Moskwy przyłączył.

Hermistrz wyprawił fukkurs Pruskim Krzyżakom na Polaków pod sprawą Kommandatorow *Ryskiego*, y *Goldynskiego*, ktorych Polacy pod *Bartenszteynem* znieśli, y Kommandatorow poimali. 1516.

Soleanna zaszła konwencya między W. Mistrzem Krzyżackim, Olbrychtem Margrabią Brandeburskim, a Hermistrzem Infantyskim *Plettenberkiem*; mocą ktorey *Plettenberk* dla siebie y sukcesorow Twoich Hermistrzow Infantyskich od wszelkicy dependencyi, y subordynacyi W. Mistrza Krzyżackiego się uwolnił. Potwierdził to postanowienie *KAROL V.* Cesarz, y Hermistrza *Principem Romani Imperii* uczynił, a stanom Infantyskim wolną w sprawach appellacyą *ad Cameram Imperii* domieścił.

Arcy-Biskup *Gaspar de Lunden* przybrawszy sobie za Koadjutora *Jana Blankensfelta* męża uczzonego, y gorliwego (który od Oycy S. uczyniony naprzod *Legatem* Apostolskim, stanął, potym Biskupem *Rewelskim* y *Dorpatkim*) śmiertelnie zakończył życie. Pamiątkę jego niesie ten napis:

*Aurea Gaspari sunt tempora; nescia belli,
Nam parto gaudebat Livona terra triumpho;
Associant animos, Fraternali jura colentes,
Grata DEO merita solvunt praeconia laudis.*

1528.
XVIII.

Arcyb.
Jan
Blan-
kenfelt.

Wyż rzezony Koadjutor objął po nim rządy Arcy-Biskupie. W teyże dobie Rycerstwo Krzyżackie w Prusiech w cale u- stało, y zakończyło się, pomieniony bowiem Olbrycht Mar- grabia Brand. W. Mistrz Krzyżacki Luterską zarażony sektą odstąpił swego zakonno-rycerskiego stanu, y żonę pojąwszy Dorotę corkę Fryderyka I. Krola Duńskiego, Prussy z Krolem Polskim Zygmuntem I. rozebrał, á sam holdownikiem kro- lestwa Polskiego zostawszy, Xiążęciem Pruskim stanął; wię- ksza też część Krzyżaków za wiarołomną swoją głową poszła w tropy, y polutrzywszy się żony pobrali. Mało ich było, ktorzy zaprzyśiężoną Bogu dotrzymując profesyją, odbiegli Pruskich krajow herezyą zarażonych do Niemiec, gdzie Krzy- żacy mają swoje Kommendyerye, przenieśli się, tam w *Margenheymie* w mieście, ktore leży *in circulo Franconiae*, obrali sobie W. Mistrza *Waltera de Kromberk*.

Nie od rzeczy będzie namienić nie przerwana aż do tąd sukcesyją W. Mistrzow Krzyżackich po przeniesioney z Prus do *Margenheymu* rezydencyi, ktorych porządnie tu kładę: po *Walterze de Kromberk* w roku 1543. nastąpił *Wolfgang de Michling*, w roku 1566. *Jerzy Hunt de Wenkbeym*, w roku 1572. *Henryk de Bobenhauzen*, w r. 1595. *Maxymilian Arcy- Xiąże Austryackie*, w roku 1618. *Karol Arcy-Xiāże Austry- ackie*, w roku 1630. *Jan de Vesternack*, w roku 1634. *Jan Ga- spar de Stadion*, w roku 1639. *Arcy-Xiāże Leopold*, w roku 1664. *Ludwik Antoni Xiāże Neyburskie*, w roku 1694. *Fran- ciszek Ludwik Xiāże Palatinus Rheni* Biskup Wraclawski.

Wielki Mistrz *in Collegio Principum Imperii* miejsce bierze po *Arcy-Biskupie de Bensacon*.

Wracam się do *Insfant*, gdzie roku 1525. sekta Luterska weszła z *Pomeranii* tym sposobem: *Erasmus Manteufel* Biskup *Kamiński* z *Pomeranii* jako gorliwy Pasterz zajmujący się kąkol Luterskiey herezyi wypielając, Jana *Bugenhagen*, który błędy Luterskie rozsiewał w mieście *Trepetal* wygnać z kol- legami

po
ktorym na
szpif uera
znieszy
Klemens
August X.
Bawarski
Arcy Biskup
y Elektor
Kolofel.

legami swemi kazał. Z tych exulantow jeden Andrzej *Knopgen* za promocyą brata swego Kanonika Ryskiego, nie wiedzącego, że tań w sobie zarazę kacerską, Kaznodzieją w Rydze w kościele S. Piotra stanął; y przybrawszy pomocników sobie z tychże wygnancow z Pomeranii, naprzod dyszkretnie zwo-
dniczą rozsięwał naukę, y w bawełnę uwijał, a potym w klar y ubespieczoną już przez namnożonych adherentow śmiało-
ścią onę ogłaszał. Przybył na pomoc z Rostoka predykant Sylwester *Tegel Mriier* szukając w Rydze spadkow po bracie swoim; ten zwawie gębę rozwiódzły na ceremonie kościelne, y obrazy, pobudził popółstwo do takowego szaleństwa, że rzuciwszy się oślep na Katolickie, y Ruskie kościoły, złupilo one ze wszystkich ozdob, poświęcone Bogu naczynia spro-
fanowało, obrazy SS. zerwawszy, y zdeptawszy powyrzucało. Wtędził się tak nieznośnych excessow w neofitach swoich sam obłudny reformator Luter, ganiąc im te rozruchy w liście swoim do przedniyszich miast Infantzkich: Rygi, Rewla, y Derpta pisany, którym wykład swoy Psalmu 127. im dedykował. Wszakże przyrodzone są skutki głowę podno-
szącey herezyi: tłumić, mieszać, burzyć; ani kąkol wzrostu nie bierze bez zagłuszenia dobrego nasienia. Chwycili się tey zarazy sami Krzyżacy. Nawet Duchowni łatwo się do nowey skłonili sekty, zwłaszcza na to hasło: *Crescite & multiplicamini*. A tak dysydenści co raz się obficiey w apoftatach krzewiąc, y gorę biorąc, tak ścisnęli, y zastraszyli Arcy-Biskupa Ryskiego Jana *Blankenfelta* z dotrwającym w prawey wierze Duchowieństwem, że unaszając zdrowie od szalonego popółstwa luterskiemi maxymami opojonego z miasta ustatpił do *Kokenbauza*: Dysymulował Hermistrz z prywatnych swoich respektow wzmagające się rozruchy, y owszem sam zdawał się tajemnie sprzyjać, y pobłażać dokazującey herezyi; a gdy pod pozorem pomiarkowania miasta z Arcy-Biskupem, do Rygi wjechał; zamiast podzieloney do rąd z Arcy-Biskupem

nad

nad miastem Rygą juryzdykeji, całą sobie samemu przywłaszczył. Na potwierdzenie zupełney nad miastem władzy Magistrat z Mieszczanami uroczyście Hermistrzowi złożyli przysięgę. Arcy-Biskup myśląc o skutecznym nakłonieniu Ryżan do pierwszego postufzeństwa środkach, udał się do Wielkiego Kniaźcia Moskiewskiego Bazylego, przekładając mu zelżywe w Infantach od kacerstwa sprofanowanie kościołów Ruskich, y pomocy jego szukał. Srodze urażona Hermistrza y stany Infantskie tak szkodliwa z zagraniczną potencją kointelligencya. Sejm złożono w Wolmarze, na którym Arcy-Biskup mocno przyciśniony, korporalną przysięgą zgromadzone Rycerstwo ubespieczyc musiał, że dalszych z Wielkim Kniaźciem Moskiewskim praktyk, y korespondencyi zaniedba; przyrzekł przytym: że miał Hermistrzowi od tąd rządach cywilnych być postufznym z sukcesorami swemi. Wyjachawszy z Wolmaryi Arcy-Biskup, publicznym kasował manifestem cokolwiek z przymusu na tym zjeździe czynił, y postąpił. A chcąc sprawę swoją przeciwko Rycerstwu w Rzymie tym mocniej popierać, sam się tam wybrał; z kąd potym wyrzekłszy się rebellizujących owieczek, do Hiszpanii się udał, y tam w *Torkwemadzie* umarł, jako z tego napisu widać się daje:

*Pristina detrectant Rigenses jura Joanni,
 Divisi diversa probant oriente Luthero,
 Ejiciunt Claustro Monachos ritusq; novarunt,
 Hispanias Præsul querulus discedit in Oras
 Torquemudæ moriens, causam, vitamq; relinquit.*

1529. Po śmierci jego ani powaga restryptow Cesarzkich, ani XIX. godność urodzenia Xiążęcia Brunszwickiego Jerzego, który Arcyb. był Kandydatem na Arcy-Biskupstwo Ryskie, nie dokazały u Tomasz Ryżanow, żeby się dawney Arcy-Biskupiey poddali juryzdykeji. Ustępując nieprzelamanemu uporowi Xiąże Jerzy, do Scho- Niemiec się wrocił, a stolicę Ryską osiągnął Tomasz Scho- ningen.

ningen. Przez lat kilka expostulował z Hermistrzem, względem wrocenia sobie dawney nad Rygą władzy z przynależnemi do stolicy swojej dobrami, ale gdy uporem Hermistrz narabiał, przypozwał go do Cesarza. A widząc, że dekretów Cesarzkich nie respektowano, udał się do Olbrychta Xiążęcia Pruskiego, z ktorego porady brata jego Wilhelma Kanonika Kolonńskiego obrał sobie za Koadjutora. Tego Pana poważając sobie, y apprehendując Rycerstwo Infantzkie, y Ryżanie skłonili się do ugody. Determinowali się Ryżanie wrocić dobra Arcy-Biskupie, y Kapitulne, oraz uznać Arcy-Biskupa za Pana swego świeckiego, y jako takiemu przysięgę wierności wypełnić; zamowili jednak sobie: wolność sumnienia, y nad kościołami swemi luterskiemi żadney Arcy-Biskupowi mocy nie zostawili. Arcy-Biskup duchowney władzy ustąpić, y samą tylko cywilną kontentować się nie chciał. Nakoniec za interwencją stanów Infantzkich, odłożono tę kontrowersyą między Arcy-Biskupem y miastem do lat dwóch. Po dwuletney deliberacyi Ryżanie przez posłów swoich Arcy-Biskupowi też samę piosnkę śpiewali: że By polityczna iurydykcyą nad miastem Ryżkim była podług dawnego zwyczaju między Hermistrzem y Biskupem równa; w duchownych zaś sprawach żadney nie przyjmując dependencyi od Arcy-Biskupa. Nie pomogły przelożone im remonstracye, że Arcy-Biskup bez władzy Duchowney próżneby imię noził, y nie byłby tym, czym się zwał. Coż jest Biskup bez rządu Duchownego? Co Pasterz bez owieczek? tylko figura bez istoty. Gdy zaściętości Ryżanów żadnym sposobem odmienić nie można było; Arcy-Biskup w prywatne z Hermistrzem wchodził rady, jakby miasto Ryżg uchodzić, y opanować. Ryżanie doszedszy tych zamysłów, natychmiast Arcy-Biskupowi z całym Duchowieństwem ustąpić z miasta kazali; wszystkie ich dobra opanowali, y wydanym manifestem oskarżali Arcy-Biskupa o postępnę na miasto praktyki; gwałtowne zdzierstwa swoje tym

pozornym

pozorsym zaſtaniając płaszczykiem. Arcy-Biskup przypo-
zwał miasto do Kamery Cefarskiej, ktorey wyrokow obawia-
jąc się Ryżanic; przyłączyli się do związku Xiążąt Ewange-
liczney sekty zwanego: *Fœdus Smalcaldense*. Dufając tey
konfederacyi, już hardźiey sobie poczynali, y na sam dzień
Bożego Narodzenia przez poſtów ſwoich przy powińszowa-
niu, poſtuſzeńſtwo Arcy-Biskupowi wypowiedzieli:

1535. Arcy-Biskup po niezliczonych pracach, y wexach żalem, y
frafunkami zmorzony dokonał życia ſwego. Napis ma taki:

*Rige Schenningo Cives parere recusant,
Omnis egenus Opis, nunc his, nunc supplicat illis,
Et tandem Socium ſedis Regniq; recepit,
Marchiacâ natum præluſtri ſtirpe Dynaſtam.*

1536. XX. Naſtąpił na Arcy-Biskupſtwo Wilhelm Xiąże Brandeburſkie
Arcyb: z Koadjutora oſtatni Arcy-Biskup Ryſki.

Takowoż po *Plattenberku*, ktory 40. lat panował, Hermi-
helm. ſtrzem ſtanał *Hermanus de Brugenny Haſenkamp*; za ktorego
XLII. zawzięły się nowe od dysſydentow zawieruchy; bo oſmie-
Herm: leni wyż namienioną unią Szmalcaldzką, rozpuſćili cugle za-
nus de Brugen: wziętey ſwojej na Duchowieńſtwo Katolickie niechęci; rzu-
ney. ćili się na Kłaſztory; ktorych w Rydze było znamienitych
pięć: jeden OO. Bernardynow; drugi OO. Franciszkanow;
trzeci OO. Dominikanow; czwarty Kłaſztor S. Katarzyny
Panien Zakonnych, piąty także Panieńſki S. Magdaleny, z
pierwszych czterech wyprowadźwiſzy Zakonnikow, biczem
przed sobą pędząc, y ſmagając, z miasta wyrugowali, y ten
sam bicz na ratuszu na pamiątkę tak pięknego dzieła zawie-
ſili. Kłaſztory, y domy Boże ſprofanowali, y na mieſzkanie
poſpolite obroćili. Sam Kłaſztor Szlacheckich Panien S. Ma-
gdaleny zoſtał nienaruſzony, z reſpektu na ſzlacheckie familie
z ktorych tam mieſzkające Zakonnice pochodźily, a w ſzczeg-
ulności z oſobliwego poſzanowania tameczney Xieni zwa-
ney *Adelheyd de Vrangeln*. Ta złączony mając do wielkiej
pobożno-

pobożności dowcip bystry; do nie wzruszonego w Wierze S. y karności Zakonney statku, nietrwożliwą na umyśle wspa-
niałość; samym heretykom wprawiła niejaką ku sobie uczci-
wość, y rewerencyą. Utrzymywała w tak doskonałej karno-
ści Zakonnice, że poki żyła, żadna nigdy za proz klasztorney
wynieść nie śmiała. Gdy wszyscy Katolicy w prześladowaniu
ostabiali, serce tracili, od Wiary odpadali, ona sama dys-
sidentom murem się nieprzełamanym stawiała. Po śmierci jej,
sukcesorka Elżbieta *de Denhoff* przeciwnego w cale była u-
myśłu, bo sama niektóre heretyckie maxymy chwaliła, y ob-
serwowała, y do wielkiej niesforności innym Mniszkom prze-
wodniczką była. Twierdzą jednak drudzy Autorowie, że się
napotym szczerze upamiętała, y pobożnie życia dokonała.
Za nią razem siedm Panien zakonnych przewróciwszy się,
habit, y welum zrzuciły, y z wielkim heretykow aplauzem,
y tryumfem z klauzury do łożnicy procesjonalnie się prze-
niośły. Pozostałe cztery Panienki zwane: Anna *Topel*, Anna
Notken, Notalia, y Anna *de Vetlen* poślubioną Bogu czyłtość,
y zakonność mocno dotrzymały w tym klasztorze. Naostatek
tych czterech Panien predykanci najeżdżali sortelami różne-
mi. Zakazali naprzod aby nie śpiewały hymnu: *Salve Regina*,
jakoż nie śpiewały; ale głośno czytały: potym zakazali śpie-
wania choru; coż czynią ubogie? nie śpiewały, ale jednak go-
dźiny swoje głośno każda czytała. Widząc Ministrowie, że
sztuka się im nie udaje, y one statecznie przy swoim stoją,
tę ostatnią machinę na ruinę ich statku przypuścili, postano-
wiwszy żeby każdego tygodnia było kazanie luterskie w ich
kościółce, y żeby na nie z pospolstwem Panny zakonne bywa-
ły. Bywały one w prawdzie, ale miasto słuchania, w chorku
swoim gdzie na rozstawionych krzesłach siedziały, czytały
swoje modlitwy; gdy się predykantom nie udawało, dali
pokoy, y kazać daley przestali. A gdy inne pomarły, Anna
Topel aż do czasow Stefana Batorego trwała sama jedna w Za-

1541. konnym życiu, aż go pobożną śmiercią tam zapieczętowała.
 Staęła dyslimitacya krajow Inflantkich z W. X. Litew-
 skim przez zobopolnych Komissarzow, mianowicie od Litwy
 przez Xiążęcia Jana Radziwilla Starostę Zmudzkiego.

Wilhelm Margrabia Brandeburski Arcy-Biskup Ryski, że
 luterskiemu sprzyjał kacerstwu, tym sposobem wyjednał so-
 bie przywrocenie juryzdyki Arcy-biskupicy, ze wszystkimi
 do niey należącemi dobrami.

1549. XLIII. Herm: Jan de Recke.
 Jan *de Recke* objął rządy Hermistrzowskie, za którego
 frogie panowało powietrze. W roku 1550. w samym Dorpa-
 dzie w krotkiej porze na 14000. ludzi wymarło. Namnożyło
 się było w tym mieście predykantow, ktorych wszystkich
 do jednego powietrze sprzątało; a z Katolickich Xięży, lubo
 ich w samey Kollegiacie 12. codzienne odprawowało nabo-
 żeństwo, żadnego zaraza nie tknęła.

1551. XLIV. Herm: Henricus de Gallen.
Henricus de Gallen Hermistrzem obrany, za niego *Iwan*
Wasilewicz II. zwojowawszy Tatarskie krolestwa: *Kazan*,
Astrachan, *Syberya*, &c. wyniosły zawiązał animusz do rozpo-
 strzelenia granic swoich, y przekształtowania w polity-
 cznieyszą formę grubego narodu swego. Z tego umysłu wy-
 stał zamieszkałego w państwie swoim Niemca *Schlita* za posta-
 do Cesarza KAROLA V. który Cesarzowi pochlebną czynił
 nadzieję o sklonney ku Wierze Katolickiej W. Kniazia dy-
 spozycyi, y że zjednoczonemi z Cesarzem siłami Wiarę Chrze-
 ścijańską przeciwko Turkom zaszczycać umyślił. Tym forte-
 lem otrzymał pozwolenie wyćwiczonych w różnych naukach,
 y w rzemieślniczych kunsztach ludzi zwłaszcza pułkarczow
 znowić, y w swoje odsyłać kraje; jakoż zwabił ich wielką
 liczbę do Moskwy za przynętą fczodrze im postąpionego
 traktamentu. Postrzegł już po czasie Cesarz popełniony prze-
 ciwko zdrowey polityce bład swoy, y Hermistrzowi cią-
 gnących ku Moskwie Niemcow przepuszczając przez Inflanty
 zakazał; ale już ich tam po dostatku napłynęło, od ktorych
 nie-

nieobyczajna dzikość, y ciemna niewiadomość narodu tego, poloru cywilnego, y w rycerskim ćwiczeniu experyencyi nabyła.

Tym czafem Inflanty w głębokim opływając pokoju, do naywyższego nie bywały przedtym szczęśliwości wzmogły się stopnia; tak dalece: że jako *Ludarius* twierdzi, doczesnym zwać się mogły rajem. Portowe miasta: Ryga, Rewel, Derpt, Narwa, &c. zawrociły do siebie wszystkie prawie towary, ktore na Rusi, w Litwie, na Zmudzi, y w samych Inflantach znaydowały się, a z nich zamorskim handlem niesłychanych nabywały bogactw. Obfitość zaś y dostatek pieniędzy po miastach przyczyniała ziemianinowi łatwości, y sposobności do zpieniężnienia z pożytkiem cokolwiek w domu żywności, y krescencyi zbywało. Zasmakowany pożytek zagrzewał ochotę gospodarską do przysposobienia więkzey co raz krescencyi, jako doświadczonego niezawodnych intrat początku. A zatym podsycony doznany zyskiem oracz rzesko y wesoło pracował, y mieysca nawet z natury do urodzajow trudne ustawnym przemysłem, y usiłowaniem sposobił, y przymuszał ku swemu pożytkowi. Do kwitnącego w szczęściu y pokoju kraju napłynęło zewsząd obcych ludzi, ktorych gotowy zysk, y łatwość wyżywienia do rzeźwey zachęcała pracy, y indystryi. Z indystryi pożytek, z pożytku obfitość szczęśliwe sprawowała powszechney pomyslności powodzenia, z ktorych Inflanty w dostatki obfite okazały y przystojną wzięły posturę, jako z następującego jey krotkiego wyobrażenia każdy sobie snadno miarkować może.

A naprzod od Biskupow poczynam, ktorych w Inflantach władało pięciu w powadze możności, y dostatkach udziałnym Xiążętom zawsze dostarczających. Pierwszy Arcy-Biskup Ryski *S. R. I. Princeps* dystyngwował się od innych Biskupow wytworną pompą y apparencyą, jako Prymas y Metropolita nad Pruskiemi, y Inflantskimi Biskupami. Miał sto-

Ma

łeczna

leczną rezydencyą w Rydze, y juryzdykcyą polityczną nad połową miasta; bo druga połowa do Hermistrza należała. Miasta y zamki *immediatè* do Archi-dyecyezi należące były: *Treyden, Lemsal, Salis, Vansel, Ronnenburg, Schmilten, Se-
svegen, Schvanenburg, Margenhauz, Kreyzburg, Kokenhauz,
Lenvard, Pebalge, y Uxkul, &c.* z dependującemi od nich rozległemi włościami.

Kapituła Ryska z osobna trzymała miasta y zamki: *Dalen, Suntzel, y Kremon* z kluczami swemi.

2) Do Biskupa *Dorpatkiego* y Kapituły jego całe miasto *Derpt*, albo *Dorpat* należało; tudzież zamki y miasta: *Ollentorn, Va-
renbek, Tyrempe, Neithauz, Odempe, Sagnitz*, y wielce impor-
tujące Opactwo *Falkenau*.

3) Biskup *Ozelski* trzymał miasta y zamki: *Arensburg, Habsal,
Leal, Lode*, stary *Parnaw*, y znaczne Opactwo *Padis*.

4) Do Biskupa *Kurlandskiego* należały zamki y miasta: *Piltten,
Amboten, Niebus, Dondagen, Angermund, Edwalen* z depen-
dującemi kluczami.

5) Biskup *Rewelki* miał procz części miasta *Rewlu*, zamki: *Borkholm, y Fegesfeyer*, y różne inne rozległe dwory, y włości.

W tych swoich państwach Biskupi mieli zupełną polityczney juryzdykcyi władzę *cum jure gladii* nad Szlachtą pod niemi mieszkającą, która *immediatè* od nich dependowała, jako ich hołdownicy.

I Co do Rycerstwa Krzyżackiego w *Infłantach*: to ich rząd polityczny był złożony naprzód z *Hermistrza*, który był głową, y Rządzącą naywyższym w prowincyi, y który od *Plettenberka* zaczynając, miał razem prerogatywę *S. R. I. Principis*. O dostojności y władzy jego już się wyżej fol: 27. namieniło. Procz powszechnego nad całemi *Infłantami* rządu, y szafunku skarbu publicznego, z którego szły expensa na dobro pospolite; w szczególności miał *Hermistrz* do osoby swojey, y stołu swego *immediatè* należące miasta, y zamki:

Venden,

Venden, w którym stołeczna jego była rezydencya, Neymil, Kirkholm, Wolmar, Aries, Trykaten, Ruin, Burtnek, Karkuz, Helmet, Ermes, Rodenpeys, z kluczami do nich przynależnymi, w Rydze miał rezydencyalny pałac z juryzdykcyą nad połową miasta z pewnemi prowentami z cła idącemi.

Po Hermistrzu pierwszy był w porządku *Marschalcus Ordinis*, albo Marszałek prowincyalny, do jego prowentow te zamki były oddzielone: *Dunemunda*, gdzie miał rezydencyą, *Nirama*, *Ascherad*, *Lenburg*, *Jurgenburg*, &c.

Po Marszałku szli Kontorowie to jest: *Commendatores*, których było ośmiu; do których należały zamki y miasta przednieysze, z przyległemi do nich powiatami, jako to: do Komendatora *Felińskiego* miasta y zamki: *Felin*, *Oberpalen*, *Lais*, *Tarvast*, z włościami swemi. Do Komendatora *Parnawskiego* zamek y miasto *Parnaw*, z całym powiatem *Parnawskim*. Do Komendatora *Rewelkiego* miasto, y zamek *Rewel* z całym powiatem. Do Komendatora *Margenburskiego* zamki: *Margenburg*, y *Aisfel*, z przyległemi włościami. Do Komendatora *Dynenborskiego* miasto y zamek *Dynenbork* z całym powiatem. Do Komendatora *Goldyńskiego* miasta y zamki: *Goldyng*, *Schrunden*, *Azenpot*, *Durben*, *Alszwang*, *Cobeln*, *Fraunburg*, &c. Do Komendatora *Windawskiego*: *Windaw* z powiatem. Do Komendatora *Dobeluskiego* miasta y zamki: *Dobeln*, *Neueburg*, &c.

Po Komendatorach szli *Fochitowie*, albo *Starostowie*, ktorzy już mnieyszą niż Komendatorowie mieli juryzdykcyą y posesyją. Było ich także ośmiu, do których należały te miasta y zamki: do *Fochra* albo Starosty *Sonenburskiego*: *Sonenburg*, *Dageden*, *Mohen*, &c. Do Starosty *Wittenszteynu*: zamek, y miasto *Wittenszteyn* z powiatem. Do Starosty *Wafemberkiego* zamki, y miasta: *Vasemberg*, *Tolsburg*, *Tolkoven*, &c. Do Starosty *Narwy*: miasto y zamek *Narwa* z powiatem. Do Starosty *Rzeżyckiego* miasta y zamki: *Rzeżyca*, *Lucyna* z przy-

z przyległemi włościami. Do Starosty Grubińskiego zamek *Grubin* z swemi kluczami. Do Starosty Kandawskiego zamek *Kandawa* z różnemi dworami. Do Starosty Selberskiego miasta y zamki: *Selburg*, *Bowsk*, &c. słowem 68. murowanych miast, y zamków należało do samego Rycerstwa Krzyżackiego.

A z osobna Szlachta w nadanych sobie od Hermitrów dobrach wspaniałe y mocne zamki wystawiła, y każda prawie familia miała swoy zamek, w którym stołeczność y twierdzę imienia swego zakładała; jako to: familia Tyzenhauzow miała liczne zamki w Archi-Dyeczezy Ryskiej, y Dyeczezy Dorpatkiej: *Berzen*, *Erla*, *Randen*, *Kongetal*, &c. Do Platterberkow należał zamek *Lude*. Do Grotuzow *Rundal*. Do Sakienow *Sakien*. Do Rozenow *Majan*, *Kleynorooop*. Do Ungarow *Purkel*. Do Taubow *Etz*. Do Wietynghoffow *Idzel*, który się potym przez sprzedaż dostał Borehom. Do Hylzenow *Hilzenberg*, *Afcher*, *Vogerden*, *Ulzen* Tyzenhauzom przedany. Do Platterow *Weysenzee*. Do Kurfzelow *Zomerphal*. Do Ropow zamek *Roop*. Do Walow *Walhow*. Do Denhoffow *Denhoffburg*. Do Treydenow *Treydenhoff*. Do Hanow *Hanenhoff*. &c. &c. Tak wiele innych zamków do różney familii należących nie wspominając.

Do tak obfitocy w miastach, y zamkach przygłtych, y budownych dworach, y wsiach na wszystkie stany szczęśliwości przyszły Inflanty przez zamierzony z Moskwą na lat 50. pokoy, który kwitnął bez wszelkiej od sąsiedzkich narodow przeszkody. A zatym nieprzerwane w pokoju powodzenia nabawiły kraj przez się żyzny, y z naturalney nad morzem sytuacyi do handlow sposobny niewypowiedzianym bogactwem.

Ale ta jest śmiertelnych pod słońcem rzeczy kondycya, że żadna szczęśliwość w kroku długo się nie ostoi. Procz fatalney z gornych wyrokow przyczyny, że *letis hunc numina rebus crescendi posuere modum*; naturalne też takowego kwitną-

kwitnącego w szczęściu kraju w nagłą ruinę przekształtowania zachodzą racye. Nabyćcie bowiem szczęścia doczesnego pochodzi z rzeźkich obrotów, pracowitego starania, y mężnego usiłowania, y chce być podobnymi, ktorymi powstało środkami stwierdzone, y dochowane. Jakoż państwa jak męstwem y dzielnością bywają nabyte, tak męstwem, y dzielnością konserwują się, które gdy przez pokoy długi, y z niego spływające rokoszy, y pieczętoty w gnusność, y miękkość zamieni się, następuje zatym miłość zbytnia wygodnego życia, a z tąd słabość serca, nieodwaga, y żal straty dostatkow. Zamieszкана zaś długimi laty miękkość, y wygoda łatwo wojenną twardą przodków w sukcesorach odmieni, y rozpięści naturę. Młodź bowiem przy wygodney edukacyi hartownej wojennemi niewczasami oycow swoich zdrowia pozbywa, a przeciwnie niedotkliwą, obozowych potraw, froższego powietrza, sadyg, y niedostatkow żołnierskich nie cierpiącą przeymuje kompleksyą; z tąd gdy zagnęła powstanie z ktorey strony napaść, y do mężnego odporu mieć się trzeba, aż tu nieochota, trwoga, niesprawa, pierzchliwość, *Et*. słowem: między niezliczonym ludem męża nie masz, a między mężami żołnierza nie znaleźć.

Z tego w wszystkiego wydaje się jawnie ten doświadczony ludzkiej niesformości narow, że śladniey w przeciwności, niż w szczęściu, w dobrym trwać umiemy. Opływając w pokoy, dostatkow nabywamy, ktorych smakiem nieugaszone bogactw przy mnożenia wzbudza się pragnienie; jako woda gorączkę gasząc zapala, tak przy mnożone dostatki drażnią raczy żądze, niż napelniają. Zirytowane zaś łakomstwem chęci wielu złęgo za sobą ciągną konfekwencyą: zdzierstwo, zazdrość emulacyą, wngtrzne niezgody, zdradliwe praktyki, y tym podobne piekielne furye; które gdy dopelnia przeznaczoną od wiekow miarę, nieustrzeżona ruina, y pewny koniec zepsowanego w obyczajach kraju nastąpić musi.

Strafny

Strafny na potomne wieki przykładem idący w tropy za niepomerną szczęśliwością zguby stały się Inflanty. Pięćdziesiąt-letni żądzą z boku przeciwnością niezalterowany pokoy wprowadził w kraj obfitujący nie tylko do potrzeby, albo wygody, ale do wszelkiej roskoszy dostatek; z dostatkow rodził się zbytek: z tey zaś płodney wszelkiego złego matki rozkrzewiły się emulacye w apparencyach, rozrzutność w biesiadach, wyuzdana w roskoszach rozpusta, wiarołomna u Xięży, y Krzyżaków lubieżność. A zaty m nastąpiło skwapliwe chwytywanie się takowey zwodniczey religii, która pobłażając występkom, a chuciom dogadzając, y poślubioną Bogu czystość za nic waząc, dokuczające zawiedzionego sumnienia gryzoty potlumiała, y w niejaką wprowadzała bezczulość. Szło zaty m apoftatyczne wyrzeczenie się jedno zbawienney Wiary, powierzchowne tylko względem habitu Krzyżackich ustaw dochowanie, wierutne Boga, y strasznych sądow Jego zapomnienie, z ktorey nieszczęsney genealogii wyniknęła na koniec ostatnia Infant zguba y ruina.

Trudne są do wierzenia te haniebne zbytki, y niesłychane rozpusty, ktore się działy pod ow czas w Inflantach w epikureycznych roskoszach zatopionych. Bezwstydne nierządy w pospolite poszły obyczaje, *non vitia erant sed mores*. Krzyżacy, ktorzy przedtym wiek pędzili na marsowych trudach, y na wspaniałych y walecznych dokazaniach, teraz w domowych dyffidencyach, w nikczemnych emulacyach, z sobą się ścierają na biesiadach, na polowaniu, na igrzyskach, na próżnowaniu, albo na gnuśniejszych niż same próżnowanie zabawach dni swoje trawiają! Patrzało z gory na te wszystkie niesfory niezmrzużone na postęпки ludzkie Boskie oko, prętką pomstę gotując do miary występkom.

A lubo niezmierne bogactwa przez złote te czasy wpłynęły do Inflant; do publicznego jednak skarbu mało co weszło, Hermistrzowie bowiem, Kommandatorowie, y inni Urzędnicy

statūs

statūs na siebie, y na przefadzające się figury, y apparencyje swoje, tudzież na z bogacenie kolligatow swoich prowenta zabierali. Biskupi z całym Duchowieństwem do żadnych podatkow nie byli obowiązani, Szlachta też wyproszonemi od Hermistrzow przywilejami, od wszelkicy uwolniła się daniny. Miała bogate snadno u Hermistrzow rowney się dokupowały od podatowania wolności. Sam tylko chłopiek nędzny stękał pod niecznośnym w pracach, y płacach uciemiężeniem, ktors szczególnie na Pana swego, a bynamnicy na dobro pospolite ponaszał. Prywata zatym pożerała przychody, a skarb pospolity do wierutney przychodził nędzy na kształt tego, jak się dzisiaj w Polsce dzieje: *Divites singuli, pauperes universi.*

Gdy Infanty w takim nierządzie zostawały; panował pod ow czas w Moskwie *Iwan Wasilewicz II.* który zapatrując się na obszerną, ludną, bogatą, a sobie pograniczną prowincyą Infantką przez dyssensyę własne rozdwojoną, y z sobą walczącą, w porządku politycznym upadłą, w wojennym ćwiczeniu zaniedbaną; łatwo się domyślił, że mu do pozyskania tak pięknego połowu pogodę, y sposobność same nastęrczającą fata. Zważył dobrze, że w tak lichy postaci, przy zepsowanych obyczajach Krzyżacy nie będą mogli zdołać przeważający jego potędze. Nim tedy jeszcze dobiegła pora postanowionemu między Moskwą, a Infantami pokojowi zamierzona; y gdy jeszcze y wesolo u Krzyżakow działo się wszędzie, tajemnie z daleka y nie postrzeżone Car *Iwan* czynił dyspozycyę do ukrytych zamysłow swoich zmierzające. Zaciągnął z Niemiec doświadczonych Officyerow dla wymunsztrowania woyska swego, sprawił liczną y porządną artyleryą, dostatnią opatrzył się amunicyą, a to wszystko tak kształtnie y wcześniej sporządził, że żadnego nie sprawił podeyrzenia Krzyżakom w roskoszach swoich karą Bożą zaslepionym.

Gdy tedy w roku 1553. zawarte na 50. lat inducye wyszły, wysłał Car posta swego do Staow Infantskich pretendując

N

płacenia

placenia hersczu względem Biskupstwa Dorpatkiego, mieniąc, że ten kawał kraju zdawna do Ruśi należał. Hermistrz *Henricus de Gallen* przez wzajemnych posłow swoich: *Volnera de Wrangel*, y *Ottona Grothusa* refutował tę rekvizycyą wywodem jawney jey niekuszności. Odpowiedziano grubym odkazem: że rozkaz tak wielkiego Monarchy stoi za dawod kuszności, y że dysputować się, y ociągać się woli Carskiej jest zarobić na nieodpuszczoną jego urazę. Z tym wszystkim nakoniec, żeby tym zdradliwicy uhespieczyć Inflanty, odnowiono traktat pokoju na lat 15, z tym jednak dokładem: żeby zachodzące od Moskwy pretenzyc, mianowicie względem trybutu od Biskupstwa Dorpatkiego, nim trzy lata upłyną pomiarkowane były.

Widząc Hermistrz że pokoy z Moskwą na śliskim stoi le-dzie, prosił *Gustawa* Krola Szwedzkiego o pomoc y pomyslną otrzymał deklaracyą.

1555: Moskwa w Finlandyi obległa *Viburg*, *Gustaw* Krol Szwedzki przybywszy na odsiecz, Moskwę na głowę poraził; wszakże zwycięstwa popierać nie mógł, zawiedziony od Krzyżaków, którzy wedlug postanowioney z Szwecyą alianzy na pomoc nie przybyli: dla kłotni domowych między Hermistrzem, a Arcy-Biskupem Ryskim powstałych z takiego powodu:

Wilhelm Margrabia Brandeburski Arcy-Biskup Ryski przybrał sobie za Koadjutora *Krzysztofa* Xięcia Mekeloburskiego, a to mimo wiadomości, y konsensu stanow Inflantskich. Sprzeciwił się ten występkek traktatowi *Wolmarskiemu* w roku 1546. między stanami Inflantskiemi postanowionemu, na którym mocny stanął warunek, żeby na godności tak świeckie, jako y duchowne w Inflantach, samego tylko indygenę obierano. A zatym Hermistrz y całe Rycerstwo za gwałtownika ustaw oyczystych Arcy-Biskupa uznali, y przeciwko niemu się armowali. *Zygmunt August* Krol Polski uymując się za Arcy-Biskupa jako siostrzana swego, wyprawil posła *Kaspara* Łądzkiego

dzkiego do Hermistrza z remonstracją: że Krolowie Polscy mając sobie zdawna od Stolicy Apostolskiej zleconą opiekę y obronę Arcy-Biskupstwa Ryskiego, Krol za powinność sobie poezyta: postyzęgać całości, y dostoiności jego; przeto zaśtyfzawszy o odgrażającym Arcy-Biskupowi od Rycerstwa Krzyżackiego niebezpieczeństwie, wcześniej się klaryguje; że go bronić y zaszczycać, od nieprzyjaciela potrafi. Hermistrz lekce sobie Krolowską przestrogę waząc, zjazd złożył w Wolmarze, na którym dawnieysze postanowienie potwierdzili stany Inflantkie z dokładem: że jeśliby Arcy-Biskup przeciwnie poczynął, y cudzoziemca Xięcia Mekelnburkiego za Koadjutora utrzymywałym samym za nieprzyjaciela oyczyzny miał być poczytany.

Przybył w tym niespodziany gość poseł Moskiewski do Nerptu z prezentem smycza chartow Biskupowi od Cara, ale przytym żwawie ponawiając pretensyą trybutu z tego Biskupstwa. Za nie przezorną radą Kanclerza swego pozwolił Biskup na pewną daninę, którą co trzeci rok wyliczyć przyrzekł; w nadziei: że tym czasem konjunktury odmienią się. Odebraną na piśmie deklaracją poseł z uczciwością za nadro założył, y uśmiechając się rzekł. już Bogu dzięki urodziło się dzieciątko, weźmie wkrótce wzrost, y mówić za sobą potrafi.

W tymże roku gorzał w Inflantach straszny kometa wiszący kary Bożey przepowiednik.

Henryk de Galen Hermistrz zniósłszy się z stanem Rycerskim obrał sobie za Koadjutora, y sukcesora *Wilhelma Furztenberka* Kommendatora Felińskiego. *Gasspar de Munszier* Marszałek Rycerstwa rozjątrzony; że go ten honor ubiegł, zawział strogi rankor na Rycerstwo; y w zdradliwe wkraczał z postronnemi korespondencye; a gdy nawet zebrałszy kilka chorągwi, zamki *Danemund*, y *Ascheraden* opanować usiłował; zdany jest od Hermistrza jako zdrayca na chwywanie. Ale Arcy-Biskup przyjął *Munsziera* do siebie, y na expostulacyą

lacyą Hermistrza wydać go nie chciał. A że Arcy-Biskup czę-
sto się z Krolew Polskim, y Xiążęciem Pruskim bratem swoim
znaszal, zlecił Hermistrz Fochitowi albo Staroście Rzeży-
ckiemu Wernerowi *Schal de Bell* żeby przeszkadzał tey kor-
respondencyi, kurforow przeymował, z ktorey okazyi Łą-
dzki od Krola Augusta do Arcy-Biskupa posłany, w drodze
przejęty, y ciężko raniony trzeciego dnia umarł.

Hermistrz z stanami Inflantskiemi pisali do Arcy-Biskupa
woyną grożąc, jeśliby się nie upamiętał, y z stanami się nie
pojednał; Arcy-Biskup dufając w kolligatach wysłał Dworza-
nina swego Jerzego *Taub* do brata Woyciecha Xięcia Pru-
skiego pomocy żądając; pogoń Krzyżacka dopędziwszy po-
sła, poimała y zabiła.

Henryk Gallen sprzykrzywszy sobie takowe rozruchy, zdał
rządy *Fursztenberkowi*.

1557.
XLV.
Herm:
Wilhelm
de Fur-
szten-
berg.

Wilhelm de Fursztenberk przeciągnął żołnierzow Ryskich
na swoję stronę; z ktoremi dobył *Kokenhauz*, gdzie Arcy-
Biskup z Koadjutorem był się zamknął: wzięto obudwuch w
niewolą; pierwszego w fortecy *Absel*, drugiego w *Szmeltynie*
osadzono. O czym zastryżawszy Krol *Zygmunt August*, do-
pominał się przez posła swego uwolnienia Arcy-Biskupa, ale
Krzyżacy zuchwale postępując, posłowi audyencyi odmowili.

Krysfyan III. Krol Duński na instancją Xiążąt Pruskiego,
y Mekelnburskiego przez posłow swoich miarkował, y godził
domowe w Inflantach rozruchy. Skłonili się Krzyżacy do je-
go medycy, y ugodę ułożyli w tych punktach: że Arcy-
Biskup z Koadjutorem mają z aresztu na wolność być wy-
puszczeni; że dobra Arcy-Biskupie w sekwestrze będą u Bi-
skupa Dorpatkiego aż do decyzyi w tey sprawie wszystkich
stanow Inflantskich. Tym czasem na sustentacyą jego cztery
klucze mają być odłączone. Zbraniał się Arcy-Biskup pod-
pisać takie pomiarkowanie, pokądby nie było od Krola Pol-
skiego wuja y opiekuna swego approbowane. Przeto posłowie
Duńscy

Duńscy jachali do Krola po ratyfikacyą. Ale Krol *August* nalegal, żeby Arcy-Biskupa, z Koadjutorem wraz uwolniono, z zupełnym dobr, y dostojenstwa ich przywroceniem, y żeby Krolowi wojenne nakłady Krzyżacy nagrodzili. Opuściwszy z tym poslow Duńskich; wysłał za nimi posła swego z dobytym mieczem do Hermistrza, z deklaracyą, że tym kluczem otworzy sobie obronne więzienia, w których trzyma tak poważnych aresztantów.

Jakoż ściągawszy 100000. woyska w Litwie pod sprawą Mikołaja Radziwiłła Xięcia Niefwiskiego, do ktorego 3000. Prusakow przybyło, zbliżał się Krol ku Inflantom, y stanął pod Poswolem. W porę jeszcze przybyli posłowie FERDY-NANDA I. Cesarza, y innych Xiążąt Niemieckich, ktorzy zaştanowiwszy mściwe Krola zápędy, ubłagali go, y pokoy wyjednali w takowych kondyeyach: żeby Arcy-Biskupa z Koadjutorem wolnych puszczone, żeby dobra stołu jego wroczone mu były, żeby Hermistrz w osobie swojej z przednieyszemi Urzędnikami przybył do obozu, y Krola przeprosił; żeby 60000. talarow Krolowi za expensa wojenne wyliczył; żeby Starosta Rzeżycki *Werner* w Wilnie publicznie Krola przeprosił o zabicie posła Ładzkiego, y przysięgą się wywiodł, że nie z jego naprawy jest zabity; żeby nakoniec traktat Wolmarski przeciwko Arcy-Biskupowi był skasowany. Wypęnił szczerze te warunki Hermistrz, wypuścił Arcy-Biskupa z Koadjutorem, wrocił mu klucze od miasta Rygi, y sam go wprowadził do miasta, gdzie stolicę swoją objawszy Arcy-Biskup, nową na wierność przysięgę od Mieszczan, y Szlachty od siebie dependującey odebrał, y Wilhelma Xięcia Mekelnburskiego przy bytności Cesarzkich, y Krolewskich poslow za Koadjutora swego postanowił, y potwierdził. Hermistrz we 300. koni znaczniejszych Rycerzow stawił się w obozie Litewskim pod Poswolem, y Krola przeprosił. Krol wspaniale urazę darowawszy, do ściśley Hermistrza przypuścił

ścił przyjaźni. A że spory o granicę między W. X. Litewskim, a Infantami zachodziły, zdana jest kognicya granicy na spólnych Kommissarzow, ktorzyby się według rozgraniczenia w roku 1541. przez Jana Radziwiłła Starostę Zmudzkiego postanowionego sprawić mieli; napisano tym Kommissarzom rotę juramentu, jeśliby się w czym nie zgodzili, miał być arbitrem tej różności Xiąże Prymas Arcy-Biskup Gaieznicki, ktoraby strona jego wyrokowi się sprzeciwiała, rzecz, o którą idzie, tracić miała. Zeby zaś Prymas nie zdał się być ktorey stronie przychylniejszy, osobliwą miał być obowiązany przysięgą. Kommissarze co pięć lat wyjeżdżać, y granicę odnowić; a dla czynienia sprawiedliwości w krzywdach zobopolnych po trzy osoby z kaźdey strony dla rozsądzania onych zjechać się na granicę mieli.

Zawarł razem Hermistrz z Krolew *Zygmuntem Augustem*, ale tylko jako z Xiążęciem Litewskim moeny traktat do spólney obrony przeciwko Moskwie, y tak Krol z Senatorem Litewskimi, jak Hermistrz z Komendatorami swemi przysięgą potwierdzili wszystkie warunki między sobą postanowione.

Zjawił się w tym czasie człowiek dziwny, który z wyższych Niemiec przez Polskę, y Litwę do Infantów zawędrował. Cudowne prowadził życie, w najeźszych mrozach samym tylko worem przykryty, z miejsca na miejsce przechodził, napominał lud o łakomstwo, hardość, próżnowanie, y już już zbliżającą się karę Boską opowiadał; jał nużny nieprzyjmował, ale nastręczał się kaźdemu na robotę, którą pilnie niby nad ludzkie siły pełniąc, gorącą modlitwą przeplatał, w nagrodę sam tylko prosty brał pokarm. Powiadał się być postem od Boga. Po drodze z Rewla do Narwy zginął, kaźden wiedzieć nie mógł, gdzie się podział.

Liga stanów Infantkich z Krolew Polskim uczyniona uraziła srodze Iwana Cara Moskiewskiego. Mściwym wzruszony rankorem posłał do Biskupa Dorpatskiego, żeby mu wraz poślą-

postąpiony trybut zapłacił, y żeby stany Inflantkie cerkwie od lutrow złupione restaurowali, a nade wszystko, żeby zaściagnioną z Niemiec raytaryą rozpuścili. Skoro na ten ostatni punkt nie roztrośnie zezwolili Inflancczykowie, y z sił swoich się wyzuli, tym bezpieczniey Iwan na ostabionych nalegał, żeby trybut wypłacili. Zgodzili się nakoniec posłowie Inflantscy na 40000. talarów za uroszczone od Cza pretensye, a prócz tego, trybutu na każdy rok po 1000. czerwonych złotych z Biskupstwa Dorpatkiego postąpili. Skoro te pomiarkowanie stanęło, w Moskwie na stolicy rozkazał Car posłom, żeby przereczona summa wraz zapłacona była. Wymawiali się posłowie, że nie z pieniędzmi przyjachali, upewnijając o nieodwłoczney exolucyi, skoro wiadomość o zawartey ugodzie stanom Inflantkim przyniosą. Car zaprosiłwszy posłowa na obiad, nakrytemi połmiskami stoł zastawić kazał; jak zasiadli, odkryto połmiski próżne przed posłami. Rzekł im ztym Car: próżnemi słowami bez pieniędzy mię karmicie; ja wzajemnie takowymże was cześćuję obiadem. Opuściwszy głodnych do gospody, oznaymić im kazał, żeby się do domu wrócili, gdyż sam skutecznieysze poselstwo w kilkadziesiąt tysięcy do Inflant wysłał dla odebrania sobie trybutu powinnego. Powracających posłowa kazał prowadzić odległym od zwyczajnego traktu wybočeniem, y wymyślnemi im drogę trudnić przeszkodami.

Na prośbę zaś wysłał spiesznie 40000. woyska swego pod 1558.
konną nie zrownanego okrutnika Tatarzyna zwanego *Syr-galey*, który nie opowiednie dnia 22. *Januarii* niepostrzeżonym nawałem spadłszy na kark Inflancczykom w poufałym bezpieczeństwie zanurzonym, ogniem y mieczem bez wstrętu grafsował. Nie było okrucieństwa, które by opuścił *Syr-galey*; dzieci na pal wbijał, niewiaśtom pierśi urzynał, brzemiennym wnętrzości rościł, innym boki roztwierał, y one prochem nabawiwszy zapalał; zacie panie, y panny naprzod gwał-

gwałtownie zelżone w głęboką niewolę do Tatarskich odsyłał krajow. Pierwsze te zadatki Tatarskiego okrucieństwa złożywszy *Syrgaley*, nim się Inflantczycy rekolligować mogli, w prętcę na Narwę do Iwanogroda się zwrocił, y tam obozem stanawszy, listem swoim obwieścił Inflantczykom: żeby za tą pierwszą chłostą czyli pożałowaniem Moskiewskim powolnieyszemi byli, y z uniżonością Carowi trybut wypłacili.

Tak okrutne Tatarzyna tego nawiedźiny skażyły ferce Inflantczykom, że nie czując się do sił na obronę wystarczających, ani mogąc w tak ścisłym czasie skolligowanej zaciągnąć pomocy; *armistitium* na miesiąc wyjednać sobie musieli. Pod czas ktorego wyprawili dawnych postów do Cara z sumą 60000. talarow. Nieprzyjął Car pieniędzy pod pretextem naruszonego od Inflantczyków *armistitium* przez zabicie pod Narwą kilku Rufsakow. Niepomogły upokorzone postów błagania, y ekuzacye, wysłał spiesznie woysko pod Narwę. Po słabey obronie dobywszy miastą, przyległy zamek z wybornym miastem *Wezenberk* opanował, y lud wszystek w pień wyciął. Pomyślnemi uniesiony początkami Car, haniebną zawzięł dumę, y już o żadnych z Inflantami traktatach słyszeć nie chciał, owszem u siebie dawno ułożoną wielkomyślną plantę zawojowania całych Inflant dopinać postanowił. Natężając zatym wszystkie siły swoje na tę nędzną prowincyą nowym 80000. woyskiem wtargnął do Biskupstwa Dorpatkiego, y zamek *Neubauz* opasał; przeszkadzał mu mocno Hermitrż w kilka tylko tysięcy, y podjazdami oblężencow urywając, do odstąpienia przymusił. Moskwa więkzych nabywszy sił, prętko się wrocila na tenże zamek, ktorego przez akord pozyskawszy na Derpt uderzyła. Po wytrzymanych pierwszych impetach, przedmurek ten Inflant przez kapitulacyą podać się musiał. Wzięto w nim Biskupa Dorpatkiego *Hermana Weylanda*, y przeciwko kapitulacyi w lat kilka potym do
Moskwy

Moskwy odesłano. W tey obronnej twierdzy złożone były skarby Szlacheckie, (á te niezmierne być musiały, kiedy samego tylko Szlachcica Fabiana Tyzenhauza skład zawierał w sobie 80. tysięcy talarow) które zarazem ze wszystkim złotem, y srebrzem w mieście znalezionym do Moskwy odesłano. Nieprzepuszczano kościołom, y owszem samym grobom, złupiono z nich cokolwiek drogiego było. Rosło serce Carowi temi sukcesami, y już całe Inflanty w pochlebney pożońał sobie nadziei; tak poufale, że się Xiążęciem y Panem Inflant-
 skim wszędzie pisał. Do Cesarza *Ferdynanda I.* y do *Zygmunta Augusta* Krola Polskiego wysłał posłow, przez których zaczęta z Inflantami wojnę okazałemi usprawiedliwiał przyczynami: że cerkwi Ruskie lutrowie sprofanowali, y złupili; że Biskupstwo Dorpatkie postąpionego trybutu nie wypła-
 ciło; że wolnego handlu Ruskąkom broniono; &c.

Wilhelm Fürsztenberk, (ktory z wielu Krzyżakami luter-
 skiego się chwycił kacerstwa) ustąpił rządy Hermistrzowski
 Gotardowi *Ketlerowi*, ktorego starodawna familią idzie z
 Xięstwa *Bergen* albo *Montium*. Ostatni ten Hermistrz żeby
 jakkolwiek Inflanty podźwignął, wyprawił Jerzego *de Sie-*
bergen Komendatora Dynemundy do Aufzpurga do FER-
 DYNANDA I. Cesarza, y stanow *Imperii* na Seym tam zebra-
 nych z przelożeniem oplakanego stanu Inflantkiego pomocy
 skuteczney dopraszając się. Cesarz z stanami wymawiał się
 zawikłemi w Niemczech rozruchami, y zaledwo 100. tysięcy
 złotych na zaciągnięcie woyska przeciwko Moskwie postąpił.
 Posel Inflantki tak szczupley summy przyjąć nie chciał, y
 z nieszczęm powrócił.

Moskwa w 130. tysięcy wtargnąwszy do Inflant, zmierzała
 ku Rydze zwykłego okrucieństwa swego wszędy okropne
 zostawując przykłady. Ale za zbliżeniem się Krzysztofa Xię-
 cía Mekelnburkiego Koadjutora Ryskiego z raytaryą z Prus

o

zacią-

1559.
 XLVI.
 Herm:
 Gotard
 Ketler.

zaciągnioną, zastraszoną większym o mocy jego, niż w rzeczy było odgłosem, na głowę nazad się cofnęła.

Hermistrz zwołał do Rygi stany Inlantskie, a naradzając się z niemi jak się ratować? rzekł żałośnie: Przyszliśmy bracia do zgonu rzeczy naszych; nad przepaścią stojemy, w którą nas grzechy nasze pędzą. Odpadliśmy razem od wszystkich, co życie miłym czynić może, powabow! kraje nasze w wierutney ruiny zażrzebione w dzikie zarastają głogi. Bracia nasi albo pobić, albo w cięższej nad śmierć jęczą niewoli; na nas samych pułnocny tyran ogień y żelaza gotuje, nie żeby nas prętko pozabijał, ale żeby dowcipnym okrucieństwem długo umierać nas przymuszał. Coż nam pozostaje? tylko ostatek siły nasze wystawić na szaniec, rzucić się desperacko na nieprzyjaciela, y mściwie umrzeć. Ale coż po tej rozpacz? z ktorey sam nieprzyjaciel natrzaskać się będzie. Chwalbna jest odwaga, gdy z uwagą się łączy; uważna jest, gdy się orzeźwia nadzieją zbawiennego skutku; bez nadziei zaś narażać życie, y dać się zabijać, nie męstwo jest, ale nierozum y desperacya. Bywa w prawdzie y sama desperacya cnotą, kiedy w trudnych przygodach nadzieję niejaką przeciwko nadziei mieć może; jeżeli zaś o źbło nie widząc podobieństwa do sukcesu ślepym uwodzi się impetem, nieuchronney następując się śmierci, już to nie rycerską odwagą, ale istnym zwać się powinna szaleństwem. Więc gdy znamy to oczywiście, że szczegulne siły nasze podobieństwa nie mają do ratowania nas od tak możnego Monarchy, który całym pogromem mocy swojej nas się ujął; po coż próżnie nieudolnością naszą przeważającą bez porownania drażnić potęgę? czy żeby mściwicy y przedzy nas pokonała? stwierdzmy raczej słabość naszą dostarczającą ktoregokolwiek poblizszego państwa pomocą, a umoenieni akcessem sił zprzymierzonych dany odpor zawiśnemu nieprzyjacielowi, y nie koniecznie jeszcze poginiemy.

Pochwa-

Pochwalily stany Inflantskie zdanie Hermistrza, y wszystkie głosy przypadły do tey rezolucyi, że kiedy sami się bronić nie zdołają, a nadzieja upadła doczekania się wesprzenia od Cesarza, y rzeszy Niemieckiej; ostatni do podźwignienia się pozostaje szrządek; żeby z sąsiedzkim którym inkorporować się państwem. Ale ktoreby krolestwo dla Inflant przyzwoitsze było, rozroznione zachodziły zdania. Jednych konfyderacya spolności religii luterskiej, ktora już w Inflantach przemagała; sposobna od morza w handlach kommuniacya, bliska w podobnym stroju, y obyczajach korrellacya, do Szwecyi lub Danii skłonnieyszemi czynila. Drugzy idąc za Hermistrzem powabnieysze allegowali przyczyny do złączenia się z Polką. Przymierze nie dawno pod Poswolem z Krolem Zygmuntem Augustem *quá* W. Xiążęciem W. X. Lit; zawarte dostojnym już być krokiem tłumaczyli do zjednoczenia się z tym państwem. Nicoszacowany też wolności Polskiej kleynot tyle za sobą czynił powabu, ile wstrętu y trwożliwych apprehensyi wzbudzało wolnym Inflantczykom jednowładne Monarchow Szwedzkiego y Duńskiego panowanie. Nakoniec Hermistrz ważnemi racjami zaprawił wszystkich ferca do tey jednotchnącej rezolucyi; żeby postanowioną z Krolem Augustem pod Poswolem ligę ściśleyszym jeszcze umocnili traktatem, y tym bliższy stopień złożyli do zupełnej unii z Rzeczpospolitą Polką.

Nieodwłocznie zatym sam Hermistrz puścił się do Krakowa, y tam Krolowi, y Senatowi Polskiemu przelożył przyczynę przyjazdu swego. Namawiał się Krol długo z Senatem, z jakaby deklaracyą Hermistrza odprawił. Ale Polakom nie zdało się w niefortunne Inflantczykow mieszać się konjunktury, y z własnym niebezpieczeństwem tonących ratować, dla ich obrony na siebie rozdrażniając Moskwę. Odłożył tedy Krol całą rzecz do przybycia swego do Wilna, a tym czasem z dobrą nadzieją odpuścił Hermistrza.

W pręctce potym Krol złożył zjazd walny w Wiloie, ná który zjechałszy Hermistrz Infantzki, Xiążę Arcy-Biskup Ryski, z Koadjutorem swoim Xiążęciem Mekelnburskim, y wielu przednieyszch Offycyalistów Infantzkich; traktowali z Krolem y z przytomnemi tam stanami W. X. L. Hermistrz żywo remonstrował, że własny jest interes W. X. L. zastępować Inflanty od napaści Moskiewskiey, bo ile przybędzie sił Carowi tak potężnemu przez się Monarrze przez zawojowanie możney, y ná 100. mil przestronney prowincyi Infantzkiey, tyle przybędzie nieprzyjaznemu sąsiadowi sposobności do zagarnienia Litwy; á zatyń ná dyszkrecyą Moskwy zostawić Inflanty, byłoby Litwę ná jatki wydać. Przez zdrową tedy konsekweneyą należy pożar sąiedzki pilno gaścić, jeżeli nie dla przyjaźni y kompasysi nad sąsiadem, to przynamniey dla własnego warunku, y ubezpieczenia. Przypominał nakoniec traktat Poswołski, według ktorego nieodstępłą zyczliwością Litwa z Infantami spólnie przeciwko Moskwie obstaować miała. Weyrzawszy Krol w doyrzałość y słuszność tych reflexyi z konwikcyą przełożonych, po długich myślach y namowach z stanami W. X. Litewskiego, postanowił nakoniec własnymi dziedzicznego państwa swego W. X. L. siłami (ponieważ Polska w weynę Moskiewską wdawać się nie chciała) bronić y zaszczycać Inflanty; ná co sposoby y kondycye przez solenny traktat z Infantczykami byly umowione; ktorego tenor jest taki:

Notum sit omnibus & singulis, praesentibus & futuris.

Cum superiore anno Sacri Romani Imperii Provinciam Livoniam Magno Ducatui Lituaniae vicinam, foederatam & voluntate conjunctam Moschorum Princeps armis invasisset, multisq; in ea caedibus editis, atq; patratris longè, latèq; vastavisset, & complura oppida, atq; arces ibidem in suam potestatem redegisset, magnum praete-

præterea captivorum numerum inde in servitutem abduxisset; ita nos DEI Gratia Gothardus Ketlerus Ordinis Teutonicorum in Livonia Magister, atq; Ordo noster, cum videremus nos totamq; Livoniam positam esse in summo discrimine, atq; Mosci viribus imparem, ad Serenissimum & Illustrissimum Principem, Potentissimumq; Domirũ, Dominum Sigismundum Augustum DEI Gratia Regem Poloniae, Magni Duc: Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiaeq; &c. Dominum & Hæredem, Dominum amicum, & vicinum nobis charissimum confugere, opem Sacrae ejus Majestatis in rebus nostris dubiis implorare, coacti essemus: & si Regia Majestas cum Consiliariis suis Regniq; Poloniae & Magni Duc: Litv: perpenderet: quanta pericula suae Regiae Majestati in defendenda Livonia adversus Moschos adeunda essent, quantusq; sumptus, quantus apparatus in id bellum faciendus, tum & illud imprimis veniret in mentem; fœdus ipsi cum Moschis hoc tempore intercedere, atq; obstare quo minus Livones armis adversus Moschos juvare posset, tamen cum & conditiones, quibus jurejurando, fideq; hosti data soluta esse posset, ipsi proponerentur, & multa præterea adducerentur in medium: quam ob rem Livoniae periclitanti ferri ab ea subsidium oporteret; post multos tandem variosq; tractatus ultrò citroq; habitos, miserta vicem ac cladem conjunctæ ipsi provinciae ita nobiscum & Ordine nostro constituit, atq; pactionem ejusmodi fecit.

Primò quidem ut soluta jurejurando, atq; fœdere licite pro Livonibus contra Moschos arma sumere videri S. R. Mtas possit, contulimus nos Ordinemq; nostrum, & Livoniam totius ditionis nostrae, in fidem Clientelam Sacrae ipsius Reg: Majestatis non derogando Sacri Romani Imperii directo Dominio; habentes ad eam rem plenam facultatem atq; mandatum à nostri Ordinis statibus, & omnibus nostris subditis cujuscunq; gradus aut conditionis illi sunt; atq; ejus protectionis & sumptuum bellicorum nomine, quos & postea si bellum gerendum erit, & nunc jam statim in apparatus ipsius belli facere Sacram ejus Regiam Majestatem

festatem haud parvos oportebit, tum etiam gratitudinis ergo tradituros nos illi promissimus certos tractus, arces, Praefecturas, & Praesidatus in Livonia jure obligatorio.

Primò quidem tractum omnem, qui incipit à finibus Mag: Duc: Litv: Drugicensibus, ac deinde excurrit secundum fluvium Dunam usq; ad districtum Ascherad, Praesidatu ipso Ascherad cum suis bonis omnibus ex utraq; parte fluvii Dunæ excepto.

Item arcem & Praesidatum Bawsko, & quidquid ipse Praesidatus in suis finibus antiquitus continet, vel quidquid habet, aut habere poterit reddituum, pectigalium, & emolumentorum servatis limitibus, atq; terminis antiquis inter Livoniam, Samogitiam, & Curoniam, ita ut suarum cuiq; rerum certa & stabilis possessio hucusq; continuata maneat.

Deinde tradituri sumus ipsi Regiae Majestati arces, & Praesidatus: Rositen, Lucen, Dupeburgen, & Selburgen, cum redditibus, utilitatibus, atq; emolumentis eorum, ac omnibus oppidis, villis, pagis, curiis, locis, vasallis, & subditis tam nobilis generis, quam plebeji, & universim cum omnibus iis, quicunq; ad ipsos Praesidatus pertinent, velut ex antiquo ipsi Praesidatus: Bawsko, Rositen, Lucen, Düneburg, & Selburg distincti sunt, & terminati, & quemadmodum ab Antecessoribus nostris Magistris Livoniae sive Commendatoribus possessi sunt, & administrati; nihil excipiendo, vel in nostros, aut Ordinis nostri usus, ibidem reservando, cum eodem quoq; jure, & dominio; quod nobis, vel Ordini nostro in eos competit Praesidatus.

Regia verò Majestas vicissim pro se & omnibus suis successoribus promittit, quòd manentibus his pactis & conditionibus nos, nostrosq; successores legitimos, Ordinemq; nostrum, & Livoniam totam adversus omnem vim, atq; impetum Moschorum in armis, viribus, & copiis tuebitur, & defendet, successoresq; ejus tuebuntur & defendent, quamdiu Livoniae ipsi pax cum Moschis sive armis, sive pactione; & conditione aliqua non fuerit constituta; pactis tamen atq; foederibus apud oppidum Pasvuliae ante biennium

biennium initis, quantum videlicet ad expeditionem bellumq; cum Moschis communibus viribus gerendum pertinet, veluti ex ipsis foederibus liquet; ita ut posteriora pacta executionem illorum non impediant, manentibus nobis cum Regia ipsius Majestate integris atq; salvis.

Promittit quoq; Sacra Regia ejus Majestas pro se, & successoribus suis, quod singulis in Praesidatibus memoratis subditis nostris tam Nobilibus, quam ignobilibus, Spiritualibus, & secularibus militibus, & equestris ordinis hominibus oppidanis, rusticis, colonis, jura, privilegia, libertates, leges, Sacra, Ritus, Religionem apud nos usu receptam, & consuetudines inveteratas, quibus haectenus usi sunt, integras conservare velit, neq; illius subditorum bona mobilia & immobilia temere auferri, invadi, vexari, aut diripi, passura, ut nec ipsa insolitorum, aut non ferendorum vectigalium & tributorum onere, atq; exactione ipsos gravatura est.

Quod vero ad Nobilitatem atq; vasallos illorum Praesidatum attinet, Officiales Regii jus dicent, & administrabunt secundum leges & consuetudines Livoniae provinciae, relicta unicuiq; libera ad ejus Majestatem provocandi facultate.

In gerendo etiam communibus viribus adversus Moschos bello, illum morem & consuetudinem tenebimus, ut Praefecti exercituum Regiae ipsius Majestatis castra sua quoties fuerit opus cum castris atq; copiis nostris Livonicis conjungant, concilioq; inter se mutuo communicent; quo ordine videlicet & consilio rem ex utilitate communi gerere debeant.

Quodsi Divina adjuvante beneficio partem aliquam hostilis regionis atq; terrae occupare atq; subjugare nos communibus viribus contigerit; tum partitio atq; divisio ipsius ex aequo inter Regiam Majestatem, atq; nos fieri debet, dummodo regiones ipso bello quaesitae ex eo numero non sint, quae praeteritis annis a Magno Ducatu Litv: per Moschos sint abstractae, & occupatae. Namq; ex Regionibus si occupatae fuerint, regiae ipsius Majestati,
atq;

atq; Magno Duc: Litv: cedere, atq; adjungi debebunt, eadem quoq; ratione & illa, quæ Livonibus per Moschos sunt erepta, si recuperabuntur in ditione & potestate nostra, & Livoniæ manere debebunt.

Atq; etiam quoties ejus Majestatis exercitus ad propulsandum hostem in Livoniam duci necessitas inevitabilis postulaverit, providebitur ne subditis nostris, provinciæq; ulla devastatio, aut damnum aliquod per milites Regiæ ipsius Majestatis, fiat.

Perfecto autem cum Moschis bello, aut pace certis quibusdam conditionibus composita, si nos successoresq; nostri à Regia ejus Majestate, vel ipsius successoribus præsidatus memoratos ipsi tradendos, habere, atq; consequi voluerimus; summam in vim sumptuum bellicorum: hoc est florenos 600000. viginti quatuor grossos Litvanie pro singulis florenis numerando: Sacræ Regiæ Majestati, aut ejus successoribus prius numerabimus, quâ pecuniâ numeratâ, arces & Præsidatus prædicti dimitti nobis in eodem statu, in quo eos accipiet sua Regia Majestas per ipsam, vel successores ipsius sine ulla difficultate, & cunctatione debebunt.

Verùm si missa legatione ad Moschum, Livonia pacem obtinerit, ita ut bellum hosti inferre necessarium non sit, summam illam integram à nobis vel Ordine nostro S. R. M. nos exiget, sed pro ratione sumptuum minore pecunia contenta erit.

Æquum etiam censemus, si quid adversus pacta apud Posvolum inita utrinq; commissum est, ut ex præscripto illorum juicetur iis, qui aliquod damnum, injuriam aut vim perpeffi sunt; utq; hac ratione unusquisquis justitiam debitam consequatur.

Conventum etiam inter nos est, ut ante omnia mittat S. R. M. suos oratores ad Moschorum Principem, ita ut sub tempus Divi Martini constitui illic possint, denuntiantes illi, ut à Livonibus veluti jam Clientelæ Regiæ ejus Majestatis populis abstineat, neq; in eam S. R. I. Provinciam, quæ nomine protectionis & Clientelæ Sacræ ipsius Regiæ Majestatis jam quodammodo facta esset, hostilia arma inferat, utq; etiam ablata omnia, & occupata

occupata unâ cum captivis restituat, damnaq; illata resarciat, alioquin S. R. M. defuturam Livonibus non esse. Sub idem vero tempus Divi Martini, nos Præsidentus memoratos per commissarios nostros hominibus Regiis, qui ad accipiendam possessionem à Regia ipsius Majestate mittentur, tradere, & dimittere sine ulla cunctatione debebimus, atq; subditis omnibus illorum locorum & Præsidentuum injungere & præcipere, ut Sacrae ejus Majestati, ejusq; Præfectis & Officialibus in omnibus pareant, & obediant; nomineq; omnium reddituum, vectigalium & tributorum, ita ut ex antiquo soliti sunt, respondeant. Hoc etiam adjecto, ut si quid Commendatores vel Præfecti illorum Præsidentuum in illis arcibus sive Curiis rerum vel debitorum suorum habeant, exportandi, & exigendi illa justum atq; liberum tempus habeant; quâ in re à Præfectis Regiis adjuvari & non impediri debeant.

Quantum etiam victus, comعات instrumenti bellici & domestici in ipsis arcibus relinquetur, tantundem in restitutione Præsidentuum ex inventario rursus reddetur.

Quoties expeditionem adversus Moschos, vel alios quoscumq; hostes facere contigerit, conventum inter nos est, ut nobilitas, quæ Præsidentibus ipsis tradendis continetur, quoq; ad ferenda munia bellica antiquitus est obligata conjungere se nobis, & nostris successoribus in ipsa expeditione sit adstricta &c.

Atq; ea omnia ut tanto majore fide, Religione & auctoritate sancirentur inter Sacram ejus Regiam Majestatem, & nos Gotardum Livoniae Magistrum, Ordinemq; nostrum, adhibito jurejurando, atq; à Regia Majestate obsecrata & manu nostra subscripta obligationis formula exhibita, servaturos nos sanctè & inviolabiliter illa promisimus. Actumq; est istud à nobis memorato Magistro Livoniae Vilnae apud ejus Regiam Majestatem existentibus ultima die mensis Augusti, anni 1559.

Rownym sposobem y Arey-Biskup opisal się Krolowi, że się podaje w protekcyą jego z całą Archi-dycezyą swoją, y że mu postępuje w zestaw dwa zamki; Margenhauz, y Lenuard

P

w sum-

w summie 100000. złotych Polskich za nakłady wojenne.

Po zakończonych traktatach Hermistrz z Arcy-Biskupem powróciwszy do Inflant, postąpiłone Krolowi zamki Xiążęciu Mikołajowi Radziwiłłowi Wojewodzie Wileńskiemu w posseksyą, poddali, y traktat Wileński przysięga potwierdzili.

Tym czasem Jan *Von Maningbusen* Ozelski, y Kurlandzki Biskup z Fryderykiem II. Krolom Duńskim tajemnie traktował, y onemu obadwa Biskupstwa za 20000. talarow. przedał.

Za tym przykładem idąc Maurycyusz *Wrangel* Biskup Rewelski, temuż Krolowi Biskupstwa swoje za pewną summe spuścił.

Krol ZYGMUNT AUGUST dogadzając transakcyi swojej z Inflantczykami, obronę ich zlecił Janowi Chodkiewiczowi; y do Moskwy wysłał Marcina Wołodkowicza Pisarza W. X. L. donosząc Carowi: że kiedy się Inflanty przez traktaty, zaprzysiężone poddały w protekcyą, y obronę Litewską, Krol za rzecz jedną sobie poczyna; po zawartey tak ścisley między oboyma narodami lidze, Litwę bronić, czy Inflanty? żeby zą tym dał pokoy. Inflantom domawiał się. Odprawił Car posta z odpowiedzią: że nie tylko zdawna kray Inflantzki po większey, części do Ruśi należał, ale nadto Biskup Dbrpatski autentycznie nie dawno obowiązał się temu Carowi do płacenia trybutu, y tym samym go za własnego Pana swego uznał, a potym z daniny y posłuszeństwa się wybijał; do ktorey jego rebellii wszystkie stany Inflantzkie przystąpiły, y oney broniły; nadto cerkwi Ruskie w Inflantach popalili, kupcom Ruskim handel tamowali. &c. &c. Ze za tym sprawiedliwą wojnę na nich podniosł, od ktorey nie da się nikomu, odstraszyć, stojąc mocno przy tym umyśle: Inflanty do Ruśi przyłączyć.

Xiążę *Magnus*, brat Krola Duńskiego przybył do Inflant dla objęcia Biskupstw: Piltyńskiego y Rewelskiego Krolowi Duńskiemu zaprzędanych, a sobie od Krola brata postąpionych. Traktował z nim Hermistrz w Parnawie, a po długich umowach

umowach y koncertacyach; widząc, że bez sił żadne racye, by nayważniejsze nie popłacają, podać mu te Biskupstwa z Opactwem *Padis* musiał.

Moskwa trzema szlakami do Inflant w padła, na którą Fryderyk *Felkierzamb* Proboszcz Katedralny Ryski miał liczną partyą Szlachty; ta mężnie się raz y drugi stawiała, ale nakoniec trudno było wydołać przewyższającym siłom nieprzyjaciela, wielu barzo życie na placu położyło, y sam Proboszcz zabity został.

Gaspar de Siburgen Starosta Margenburki na same zbliżenie się Moskwy, nie czekając ataku poddał zamek; skazał go za taką nieodwagę Hermistrz na dożywotnie więzienie.

Gdy Moskwa Arcy-Biskupstwo Rykie, Kurlandya, y Pilten wniwecz bez odporu pustoszyła; wyprawili się Krzysztof *de Zyburgen* Starosta Kandawski, *Reynhold Zasse*, y nie mało rycerstwa w kilka tysięcy ludzi; spotkali się z nieprzyjacielem blisko *Ermis*, ale oskoczeni, y ściśnieni od nie równie większey partyi, wszyscy albo na placu polegli, albo w niewola się dostali. Po tey klęsce powarzeni strachem Inflantczyey nie dali się więcej nawołać uniwersalami Hermistrza, y już do słuszney sprawy przyść nie mogli. Tak gorącą odmianę w ~~Inflantczykach~~ sprawiła zamieszkała gnuśność, którą przerobić, y reformować w starożytne odwagi już próżno było. Porażone przytym heretyckimi błędami sumnienie na śmierć, y groty życie wystawić ociągało się; bo nie masz bezpieczeństwa, nie masz odwagi bez sumnienia.

Moskwa z nieudolności Inflantczykow nabierając siły, y ochoty, w pień wyśiekszy, cokolwiek w jey ręce żywego wpadło, pomknęła się pod zamek *Felim*. Forteca ta była na wybor obronna, garnizonem słusznym osadzona; á co większa: sam stary Hermistrz *Fürsztenberk* po abdykacyi swojey, poufale w tey się twierdzy z skarbami swemi zamknął. Szlachta też okoliczna cokolwiek pieniędzy, y z splendorow do-

mowych od drapieżnego nieprzyjaciela uprowadzić mogła, tam złożyła. Wątpienia nie było żeby tak dobrze opatrzony zamek nie miał długim odporem wstręt uczynić nieprzyjacielskim sukcesom. Ale niebieskim wynokom, które Ioflanty do szczętu zgubić postanowiły, zabiegi y przezorności ludzkie przeszkodzić nie mogły. Zaledwo Moskwa ściśnęła fortecę, wnet garnizon z zaściągionych raytarow złożony pod pretextem niedosłego żołdu frodze się zbuntował, y w klar się ogłosił, że chce kapitulować z nieprzyjacielem. Obumarł na poły stary Hermistrz przerażony tak straszną deklaracją. Przybranemi, których żal y desperacya nastęrczyć mogła, słowami perswadował, prosił, zaprzyścięgał na honor nacyi, na Imię Boże, na sumnienie Chrześciańskie, żeby na wieratną swoją, y całego Rycerstwa Krzyżackiego hańbę y zgubę, nie wydali go nieprzyjacielowi. Dobył nakoniec skarby swoje, y hojnością, wiarołomnych uymował. Ale zdraycow ni sumnieniem ni honorem się rządzących, ani proźby, gorące z łzami zmieszane poważnego starca, ani oferty jego nie zmiękczyły; cnotę y wiarę zgwałciwszy, zgodzili się z Moskwą, na tę kondycyą, żeby każdy z nich wolno wyszedł z zamku z tym wszystkim, coby z sobą zabrał. Dobyli zatym złożone tam skarby, które między sobą rozebrawszy, zamek z szędzimym Hermistrzem Moskwie w ręce oddali. Nie ućieszyli się, hultajez zdradzieckiej zdobyczy swojej, bo Moskwa wszystko im zabrała, odartych jak palec puściła, wymawiając im na oczy szkaradę bez sumnienney ich niewierności. Sprawdźła się na nich przypowieść: *Proditionem amo, proditorem odi*. Hermistrz też *Ketler* ścigać y przeymować zdraycow wszędzie kazał, ktorzy wpadli w ręce już na pal wbić, już od koni na ćwierci roztargnieni: przypłacili dobrze (infzym na przykład) złości swojej:

Moskwa Hermistrza Fürsztenberka z Hermanem Biskupem dawniej w Dorpacie poimany przy wielu innych w różnych okazjach

okazyach zagarnionych Infantczykach do stolicy odesłała. Tam sobie Car z otrzymanych w Infantach zwycięstw uroczył tryumf. Wodzone na nim po parze więźniów Infantkich przez całe miasto z nieznośnym urąganiem. Widowisku temu przypatryć się kazał Car wyprowadzonym z więzienia dwom Tatarskim z Astrachamu, y Kazanu Xiążętom. Gdy mimo nich prowadzono więźniów Infantkich, rzekł jeden w głos: Słusznie ta was Niemców hańba potyka; podaliście wy Moskwie rozgi na nas, ktoremi nas ochłostawszy, temiz was samych nauczycielów swoich teraz zacina. Przymowili się do Officerów Niemieckich, ktorych Iwan Wasiliewicz zaciągnawszy do woyska swego, y za ich sprawą artyleryą sporządziwszy, Tatarów zawojował. Po tryumfie, Hermistrza Fûrsztenberka, y Hermana Biskupa w uczciwym przecie więzieniu na dożywotnią zawarto niewolą; innych zaś więźniów Infantczyków bez dystynkcyi osob oddziennie po ulicach wodząc smagano, y wymyślnym okrucieństwem trapieno, aż do umoru.

Po wziętym *Felimie* rozplynęła się Moskwa po całych prawie Infantach, wszędzie podług woli y dyszkrecyi swojej postępując. A że nieszczęście pojedynczo iść nie zwykło, trzeba jeszcze było na domierzenie ruiny Infantckiej chłopom w Estonii na własnych się zbuntować Panów, wyrzynając ich bez litości. Oblegli zamek *Lode*, w którym Szlachta była się zamknęła, ale im się tam nie powiodło: bo Krzysztof *Moninghusen*. Rycerz zebrawszy nieco jazdy, y napadłszy na nich, co nie miara hultajskiego mięsa narabiał, y chłopską rebellią uskromił.

W zawitych tyoh konjunkturach powiaty Estonkie: *Harryas*, y *Wika*, także y miasto *Rewel* przez posłów swoich przestrzegli Hermistrza, że jeżeli prętkiego do salwowania ich nie pokaże y zażyje sposobu z nieodbitey potrzeby podadzą się Erykowi Krolowi Szwedzkiemu. Cieszył ich Hermistrz dobrą

dobrą nadzieją, y do wierności napominał; a tym czasem Krolowi Polskiemu dał znać o bliskim niebezpieczeństwie oderwania się Estonii do Szwedow, jeżeli temu wczesnie nie zabieży. Krol chcąc sprawić zwłokę, czego skutkiem jeszcze nie mógł, zażył posła Cesarzkiego, który zjechawszy do Rewla, Miastu, y Szlachcie imieniem Cesarzkim mocno zakazał takiego odzuczenia się do Szweyć, nadzieję im czyniąc prętkiej z Polskiej pomocy. Wszakże gdy się do zamierzonego czasu sukurs z Polski deklarowany nie zjawił, traktowali z Krolem Szwedzkim miasto, y Szlachta Estońska, y jemu się podali. *Gasspar Oldenbok* Komendant zamku Rewelskiego Szwedom się bronil, aż ścisłym przez sześć niedziel przymuszony oblężeniem przez akord zamek podał.

Krol Eryk przybywszy do Rewla przyśięgę na wierność od Szlachty, y miasta Rewla odebrał, miasto ufortyfikował, y słusznym ubezpieczywszy garnizonem, *Larsa Fleminga* Gubernatorem postanowił.

Xiąże *Wilhelm* Arcy-Biskup, y *Hermistrz* widząc, że Szwed w Estonii się funduje nalegali mocno u *AUGUSTA* Krola, aby według paktow w Wilnie zawartych opponował się nieprzyjacielom, y nie dopuszczał im gniezdzić się w Inflantach. Krol wyprawił Xiążęcia *Mikołaja Radziwiłła* z kilką tysięcy jazdy. Xiąże stanawszy obozem pod Rygą, stany Inflantkie zaprosił do siebie na konferencyę; na którą zjechali się od wszystkiego Rycerstwa, y Szlachty Inflantkiej obrani pełnomocni posłowie, ktorych było 12. z każdej prowincyi, albo Kommanderyi po dwóch, jako to: *Filip de Olden-Bokum* Sędzia Kurlandski, *Jan Wrangel de Waidemar*, *Otto Grottauz*, *Walentyu Hanne*, *Jan Tryden*, *Jan Plettenberg*, *Alexander Netelhorst*, *Nicolaus Wal*, *Jan Szmeling*, *Jan Aurep*, *Krzyzstof de Roppe*, *Dyonizy de Hülsen*. Tych tedy wywodnie, y żywo reflektował Xiąże *Radziwiłł*, że kiedy z jedney strony Moskwa, z drugiey Szwed znaczne kawaly zachwyciły od Inflant, a zátym

zátym przez przymnożonych nieprzyjaciół, kondycya kraju Inflantkiego co raz gorszeje; tak dalece: że Krol wszystkie siły Państwa swego natężywszy, zaledwo Inflanty od tak wielu, y tak możnych uzurpatorow bronić, y zaszczycać podola; przeto nie jest rzecz słuszną, żeby Krol siebie, y Państwo swoje na szaniec wystawił na obronę Inflant, dla tak szczupley, y nakładom wejennym bynamnięcy nie korespondującey summy, w ktorey mu kilka zamków postąpiono; trzeba żeby się stali jednym ludem z Litwą, jeżeli Krol zé nich, jak z własnych poddanych ująć się ma. Zaszły zátym z stanami Inflantkiemi namowy, y deliberacye; ułożoną w ukoncertowanych kondycyach plántę do przyszłego finalnego dzieła, ktore odłożywszy do Seymu w tymże roku na miesiąc 8bra w Wilnie naznaczonego, Xiążę Radziwiłł do Krola powrócił.

Gdy Krol AUGUST z Senatem, y Szlachtą Litewską zawitał na Seym do Wilna, Xiążę Wilhelm Arcy-Biskup, y Hermistrz z konfyliarzami swemi, y z postami od stanow Inflantkich tamże przybyli, y długo z Litwą traktowali. Zachodziły już z jedney, już z drugity strony walne trudności, y zarzuty, bez ktorych dzieła na długie wymierzone wieki stawać nie zwykły. Po utartych zobopolnych sporach, stanął pomyślnie traktat na tym; że nim z Koroną Polską na Seymie powszechnym zaydzie nowe postanowienie, tym czasem Inflanty do Wielkiego Xięstwa Litewskiego łączyć się y inkorporować, y tymże jak Litwa sposobem podlegać, Krolowi jako Wielkiemu Xiążęciu Litewskiemu podać się mają; przy warunkach w tymże traktacie sobie zamowionych. A że pod imieniem *Pactum subjectionis* zapisano traktat; uraziło to nieco Inflantczykow domawiających się; żeby gdy wolni do wolnego narodu przystawają, *pacta* zachodzące nie już *subjectionis*, ale *unionis* & *incorporationis* nazywały się. Dali się jednak uspokoić ważnością; tey racyi: że ponieważ Inflanty z Wielkim Xięstwem Litewskim w jedno państwo, y w jeden się naród łączą,

iączą, to tym samym powinny na równości kondycyi z Litwą poprzeżać, która jako zostaje w subyekcyi, y w posłuszeństwie dziedzicznego Xiążęcia y Pana swego, tak y Inflanty przez koekwacyą prawa, y natury z W. Xięstwem Litewsk: traktaty swoje pod imieniem *Paſtorum ſubjectionis* zawierac muſzą.

Przednieysze tych paktow kondycye takowe ſą: 1mo. Zeby Krol AUGUST zaſtępowal Inflanty u Cezarza, y Rzeszy Niemieckiey respektem ſubjekcyi ſwojej Krolowi uczynioncy. 2do. Aby Krol y ſukceſorowie żadney religii odmiany w Inflantach nie czynili, ani czynić nie dopuſcili. 3tio. Aby obywatele Inflantſcy przy przywilejach ſwoich, y całości tak duchownych, jak y ſwieckich praw nienaruszeni zoſtawali, a mianowicie Szlachta przy ſwoich godnoſciach, prawach, juryzdykcyach, y wolnoſciach zachowana byla. 4to. Aby wſzyſcy Urzędnicy byli języka Niemieckiego. 5to. Hermiſtrz ſtan ſwoy duchowny odmieniwszy, Xiążęcy ma mieć tytuł, y pewny kawał kraju Inflantſkiego, to jeſt: Kurlandya y Semigallia ma z potomkami ſwemi prawem lennym trzymać; nadto ma być Gubernatorem, albo Namieſtnikiem Krolewskim w Inflantach. A jak Krol Xiążęcia *Magnuſa* ukontentuje w pretenſyach jego do Piltyna, ma być uczeſtnikiem Piltyna, &c. Co wſzyſtko z ſamego tenoru tych paktow doſkonaley zrozumieć ſię daje:

Paſta Subjectionis inter Divum olim Regem, Sigismundum Auguſtum, & Gotthardum Kettlerum,
Magiſtrum Teutonici Ordinis in Livonia,

Vilnae d. 28. Novembr: A. 1561.

inita.

Sigismundus Auguſtus, Dei gratiã, Rex Poloniae, “
Magnus Dux Lityvaniae, &c. Significamus praesen- “
tibus literis Noſtris, univerſis & ſingulis, quorum “
interfeſt.

interest. Cùm terra Livoniæ Nobis, ex parte Magni
 Ducatûs Nostri Litvaniæ, & vicinitate, & multis,
 partim antiquis, partim novis, pactis & foederibus
 devincta & confociata, jam ab aliquot annis imma-
 nissimi hostis Moschi crudelibus armis, incendiis &
 vastationibus propemodum funditûs everfa ac de-
 solata esset, ita ut extrema quæque illi imminerent,
 nec quidquam certiùs esset, quàm quod ad primam
 quamque incursionem illius præpotentis hostis, illud
 quod reliquum, tam in Dioecesi Rigensi, quàm in
 terris Magistri Ordinis Teutonicæ fuerat, similibus
 cladibus exscinderetur, & in durissimam servitutem
 hostilem veniret, quemadmodum jam magna pars,
 propter multarû civitatum, arcium, propugnacu-
 lorum, amissionem venerat, & ob maximam in omnes
 partes depopulationem, vastitatemque ferrò atque
 igni in ea allatam, & propter quotidianas incursio-
 nes, magnumque hostis ad ejus reliquias occupandas
 apparatus, ad eam angustiam & difficultatem Or-
 dines illius redacti essent, ut nequaquam opibus,
 viribusque propriis statum suum defendere, atque
 se à servitute & crudelitate hostili tueri ac vindi-
 care possent. Ideo Illustrissimus & Magnificus Do-
 minus Gothardus, *Equestris Ordinis Teutonicæ* in
 Livonia Magister, *Nobilitas*, civitates, statusque &
 Ordines illius universi, dum & omnia domestica
 consilia

consilia sua convulsa, & se ab aliorum præfidiis, præfertim Sacræ Cæsareæ Majestatis, & Statuum Romani Imperii, destitutos animadverterent, à vicino etiam Rege Sveciæ terrâ marique peterentur; tam suo, quàm civitatum, aliorumque Ordinum Livonia, ad dictum Magistrum spectantium, nomine, crebris internunciis. & literis præsentem calamitatem & gravissimum periculum Nobis exposuissent, multisque precibus opem & auxilium Nostrum implorassent;

Nos & commiseratione afflictissimæ Provinciæ, & amore totius Reipubl: adducti, & ne barbarus hostis latius pro sua libidine in populo grassaretur, dedimus negotium Illustrissimo Principi, Domino Nicolao Radziwill, Duci in Olyka & Nieswiz, Palatino Vilnensi, &c. ut iterum in Livoniam properaret, & primò quoque Rigam peteret, ibique tam cum ipso Magistro, quàm cum illius Ordinibus ac civitatibus, de memorata Provinciæ defensionis ratione tractaret. Cumque in illis tractatibus ab omnibus perspiceretur; nisi communibus viribus tam Polonorum, quàm Litvanorum, defensio suscipiatur; non posse potentiam hostilem reprimi, Polonorum verò auxilia, nisi deditio quoq; ad Regnum Poloniæ, non solum Magnum Ducatum Litvaniæ, fiat; nequaquàm adduci posse: tandem ad hunc extremum casum, ita ut sit in rebus desperatis, & præsentis periculo expositis, devenium

deventum est, ut de facienda deditioe statuerent, eoq; nomine communis profectio tam ab ipso Principe prænominato, quàm ab Ordinum ac civitatum nunciis, ad Nos susciperetur.

Sed quia prædicto Principe aliorumq; Ordinum ac civitatum nunciis ad Nos Vilnam venientibus, & subjectionem certis conditionibus Nobis, Regno Poloniæ, M. D. Litvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæq; cæterisq; ditionibus Nostris profitentibus, Senatus Poloniæ copiam tunc non habebamus, sine quo subiectio ipsa ex parte Regni ritè atq; commodè peragi non possit, *necessario hujus rei tractationem in Nostram in Poloniam profectioem, ex parte Regni rejicere Nos oportuit.* Ne verò interea, dum hæc ad Senatores & Ordines Regni Nostri perferuntur, atq; ibi ab eisdem Ordinibus approbantur, multis modis afflictæ Livonia, vel in spe dubia, vel in ancipiti statu rerum suarum, vel etiam ope destituta, & extremæ depopulationi hostili exposita relinquatur, indeq; mutata voluntate, vel servitutem tyrannicam, vel alias quantumvis iniquas conditiones subire cogatur, sed ut & illi de indubitata ope & præsidio Nostro, & Nos vicissim de constanti fide & voluntate eorum certi simus:

Ita tandem post varios multosq; tractatus hoc tempore inter Nos & prædictum Principem, aliorumq;

Ordinum

Ordinum ac civitatum nuncios, conventum est, ut *“ ipsa Livonia exnunc Nobis, ut Regi Poloniæ, Magno Duc: Litvan: Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Domino ac Hæredi, subjecta sit & maneat, dum certi aliquid de approbatione Procerum Regni retulerimus. “*

Quandoquidem verò hoc negotium ad Regni conventum proxime in Masovia futurum, & ad status & Ordines Regni rejecimus, in eo quidem conventu sanctè promissimus, & autoritate harum literarum promittimus, ut à Senatoribus cæterisq; Ordinibus Regni Nostri in Polonia, professa subjectio tam Principis prædicti, quam subjectorum suorum, in commune seu conjunctū cum Regno, Ducatu Litvaniæ, & cæteris Dominiis recipiatur & approbetur, juxta tractatus hic Nobiscum initos, utq; interea Livonia à Nobis totis viribus Regni, Magni Duc: Litv: cum omnibus adjunctis ditionibus Nostri, tam adversus Moschos, quam adversus omnes alios hostile aliquid illi molientes defendatur & propugnetur, & civitates arcesq; amissæ armis repetantur. Si verò præter spem Nostri, status Regni Nostri Polon: in subjectionem istam consentire, & ita Livoniam, conjunctis viribus, prout conditiones prænominatæ ferant, defendere nollent; Livonia verò à solis Proceribus Litvaniæ ad modum præscriptum defensa fuerit, ex tunc, prout exnunc, Magno huic Litvaniæ Ducatui incorporata, illique unita esse censeatur. Cum

Cum autem in conditionibus subjectionis illud “
inter cætera contineatur, quod tam prædictus Prin- “
ceps, quam subditi & civitates sibi à Nobis caveri “
postulârint, *ne deditio & subjectio illa, quam Nobis, “*
ut Regi Poloniæ, Magno Ducatui Litv: aliarumq; “
ditionum Nostrarum, extremis casibus & periculis “
adducti obtulerunt, apud Cæsaream Majestatem aliosq; “
Imperii Ordines Germania, illis damno & fraudi sit; “
bona fide spondemus, & recipimus, Nos interea, “
donec cum Senatoribus quoq; Regni de Livonia “
in fidem & subjectionem recipienda acturi sumus, “
omnem curam & diligentiam adhibituos, ut vel per “
internuncios, vel per literas Nostras, Cæsareæ Ma- “
jestatis aliorumq; Imperii Ordinum, inprimis verò “
Magistri Ordinis Teutonici per Germaniam animi ac “
voluntates ad probandam hujus facti necessitatem, in- “
ducantur & flectantur. Quod si id planè confici non “
poterit, huc tamen totis viribus incumbemus, ne “
vel Princeps, vel subditi, ullum detrimentum, tam “
in honore & fama, quam in bonis & fortunis, ex hac “
necessaria deditione patiantur, nec ullam Imperii “
proscriptionem, aliavè gravamina, hoc nomine in- “
currant, vel si incurrerint, Nos tamen providebimus, “
ne hoc cuiquam publicæ vel privatim fraudi sit. “

Dedimus præterea fidem, sicut & præsentibus “
literis sanctè damus, recipimus atq; promittimus, “

Nos

Nos tam Principi ipsi, quàm civitatibus aliis, vel subditis suis cujusq; Ordinis vel status fuerint, liberum usum religionis, cultusq; Divini, & receptorum rituum, secundum Augustanam Confessionem, in suis Ecclesiis, totiusq; rei Ecclesiasticæ integram administrationem, sicut eam hactenus habuerunt, liberè permisimus, nec in ea ullam mutationem facturos, neq; ut ab aliis fiat, permissuros.

Omnia etiam eorum jura, beneficia, privilegia, sæcularia & ecclesiastica, præsertim Nobilium, tam simultaneæ investituræ jus, quam & libertatem gratiæ in successione hæreditaria ad utrumq; sexum, superioritates, præeminentias, dignitates, possessiones, libertates, transactiones & plebiscita, immunitatesve confirmaturos esse, denique & jurisdictionem totalem, juxta leges & consuetudines moresq; antiquos.

Cum *provocatione* tamen eorum, qui tam ex Nobilibus, quàm civitatibus, immediatè imperio nostro, vigore præsentis cum ejus Illustritate transactionis adjiciuntur, ad *Vicegerentem nostrum* per Livoniam, vel Senatū, Senatores, Judices Nostros, per Nos in civitate Rigensi constituendos, eligendos communibus *Equestris Ordinis*, hoc est, tam ipsorum membrorum *Teutonici Ordinis, quàm Nobilitatis Livoniæ*, suffragiis, idque non ex aliis, quàm indigenis &

benè possessionatis illius provinciae incolis, nempe ex Nobilibus, Vasallis & Civitatum Senatoribus, membrorum etiam Ordinis, qui, mutato statu, totos se huic provinciae dederunt: ita tamen, ut eisdem subditis Nostris Equestris & civilis conditionis indifferens sit appellatio, prout cuius appellanti provocare visum fuerit, nempe immediate ad Nos, vel mediate ad vicces gerentem, vel ad Senatum Nostrum praefatum. Illi vero, qui dicti Principis jurisdictioni subiecti & ratione dominiorum ejus subditi erunt & manebunt, ad suum tantum Principem provocabunt. In causis tamen gravibus & maximi momenti, licebit Equestri Ordini à Principe suo ad conventum provincialem terrarum Livonia, juxta veterem consuetudinem, provocare.

Præterea recepimus, prout praesentibus recipimus, subditos provinciae illius penes magistratum suum Germanicum relicturos esse &c. Proinde officia, praefecturas, praesidiatus, judicatus, burggravatus, & id genus, non aliis quam nationis ac linguae Germanicae hominibus, ac adeo indigenis, collatos esse, quemadmodum in terris Prussiae conferre soliti sumus.

Et quidquid publice vel privatim universis & singulis de jure & æquitate competere videtur vel videtur, Nostris literis & diplomatibus confirmatu-

ros, nec ullam in prædictis diminutionē, sed potiùs “
 pro Regia Nostra gratia & beneficentia augmentum “
 & accessionem facturos, quemadmodum exnunc re “
 ipsa, vigore præsentium diplomatum, confirmamus, “
 approbamus, augemus, ratificamus, attestamur & “
 comprobamus, confirmareq; & comprobare qui- “
 busvis hominibus privatim & publicè, nunc & in “
 posterum, quocunq; tempore benignè super ea re “
 compellati fuerimus, debebimus, ac ad eundem mo- “
 dum *in reliquis civitatibus Livonia, Imperio Nostro “*
subjectis, Officiales nostros constituemus; durante tamen “
 tumultu bellico, reliquas arces hosti vicinas & pe- “
 riculo expositas indifferenter per cujusvis nationis “
 & lingvæ Officiales administrabimus, quorū Nobis “
 virtus, fides, integritasq; fuerit spectata; ita tamen, “
 ut nihil attentent, faciant, jubeant atq; mandent, “
 quàm quæ pro defensione civitatū ac arcium facere “
 videbuntur, nisi fortè in Nostrū & Reipubl: damnū “
 vergere quid isti animadverteriat, tum ad Nos ea “
 de re referant, & pro virili satagant, ne quid detri- “
 menti ad Nos & Rempubl: redundet. Jus autem, ju- “
 stitiam & potestatem gladii exerceant tam in cives, “
 quàm Nobiles, *Magistratus civitatum* atq; arcium “
 Præfecti, sepositis armis, & optata pace recuperata, “
 non aliis, quàm indigenis natione & lingvâ Germa- “
 nis, præfecturas in tota provincia concedemus. “

Porro

Porro Illustri Domino Magistro Livonia, cum ad
 Equestris Ordinis consilium & nostram approbationem
 statum mutaverit, ut per conjunctionem affinitatis,
 & Principum amicitia suffultus, contra hujus pro-
 vinciae hostes eò solidior firmiorq; compareat, Du-
 calem titulum, ad instar Illustris Domini Ducis in
 Prussia, cum omni dignitate, insignibus & privilegiis
 Ducalibus tribuemus, ita ut Vasallus Noster, feudata-
 riusq; Princeps sit, quemadmodum exnunc Illustrita-
 tem ejus pro Vasallo Nostro Principe, suscepimus, ha-
 bebimus, atq; habemus.

Ac quo vicissim Illustritas ejus certâ sit, quam-
 primum voluntatem Regni Nostri Senatorum ex-
 ploraverimus, aut illi cum Senatu Nostri Magni
 Ducatus Litvaniae super ea re convenerint, quotam
 Livonia partem à Nobis & Successoribus Nostri in
 feudum habere, tenereq; debeat Illustritas sua cum po-
 steris suis ex linea masculina descendentes, has
 arces subsequentes, districtus, atq; praesidiatus cum
 jure, suae Illustritati concessimus in feudum, atq;
 concedimus, (non obstante, licet ipsa infeudatio, ti-
 tuliq; insignium & honorum solennis attributio nunc
 concedi nequeat, quae omnia ad Nostrum ex Polonia re-
 ditum differenda esse duximus) possessionem illorum
 omnium Illustritati suae assignavimus, contulimus,
 atque conferimus, primum totum illum tractum

R

Cur-

Eurlandiæ & Semigalliæ, incipiendo à falso mari “
 sursum sequendo fluvium Hilgæ, ascendendo ad “
 antiquos limites, per Radivilum inceptos & dispo- “
 sitos, inter Samogitiam, Litvaniam, & Russiam ab “
 una, & Livoniam ab altera, partibus, versùs Distri- “
 ctum Polocensem ad Dunam fluvium, descendente “
 verò Duna usq; in mare falsum; adeò, ut quidquid “
 in istis terminis cis Dunam versùs Litvaniam con- “
 tinetur, & ad Ordinem Livoniæ spectabat, nunc & “
 in perpetuum apud Illustritatem suam & ejus hæ- “
 redes masculos permaneat, Curias videlicet, bona “
 & Nobilitatem, quæ ad arcem Duneburgensem, ex “
 hac parte fluminis Dunæ versùs Litvaniam, spe- “
 ctârunt; arcem Selburgam cum toto districtu; Cu- “
 rias item, Nobilitatem, & omne id, quod videlicet “
 ex hac parte ad arcem Ascherat spectavit; arcem “
 Bauško, Neuguth, cum iis, quæ ad arcem Kircholm “
 pertinebant; arces Mitthaw, Tuckum, Neuburg, “
 Doblen, Kandow, Alswangen, Schründen, Frawen- “
 burg, Zabel, tum & illas arces, quæ Nobis oppignora- “
 ta sunt, Goldingen, Hasenpoth, Durben, Windaw, “
 in summa octuaginta millium. Arcem verò Grobin in “
 quinquaginta millibus Illustrissimo Principi Domino “
 Alberto, Marchioni Brandebürgensi, in Prussia Du- “
 ci, itidem oppignoratam, & illas quidem summas Illu- “
 stritati ejus remittimus, arcem verò Grobin ere nostro “
 apud

apud ipsum Illustrissimum Dominum in Prussia Ducem
 eliberabimus, ac dabimus operam, ut ab ipsa oppignora-
 tione primo quoq; tempore eliberetur, atq; in possessione
 Illustritati suæ tradatur. Ad eundem modum &
 arcem Bausko ex possessione & usufructu Reverendis-
 simi & Illustris: Principis, Domini Archi-Episcopi
 Rigensis, eliberabimus, & ut ejus possessio ad Festū
 Paschæ Illustritati ejus tradatur, curaturi sumus.
 Ex altera verò parte Dunæ solam arcem Dunamun-
 dam Illustritati ejus ad tempora vitæ concedimus.

Pro Nobis verò, & Serenissimis Successoribus No-
 stris, ratione suscepta defensionis, & adiutorum, ac
 etiam nunc adeundorum, multorum periculorū & cer-
 taminum, quæ Nobis pro Livonia prope modum jam de-
 speratis rebus sumpsimus, totum tractum & omnem
 reliquā provinciam ultra Dunam, vigore præsentis
 contractūs cum Illustritate ejus iniri, reservamus.

Primum & ante omnia, arcem & civitatē Rigen-
 sem, cum omni, quod in ea antiquitus obtinuit, jure,
 dominio & proprietate, meroq; & mixto Imperio,
 apud Imperatores Romanos obtento, de quo Nobis
 Illustritas ejus condescendit, illudq; Nobis resigna-
 vit, prout præsentibus resignat, cedit & condescen-
 dit, & ab homagio, quo civitas illa Rigensis Illustri-
 tati suæ tenebatur, absolvit, absolvereq; & renuntiare
 corā Legato Nostro in civitatem Rigensem per Nos

ablegando publicè, tum & patentibus literis suis, “
 etiamsi civitas illa ei rei adversari velit, aut quo “
 modo reclamet, & ab ipso homagio liberos facere: nec “
 non omnia diplomata, ab Imperatoribus Romanis super “
 ea re obtenta Nobis tradere tenebitur, eamq; sicut & “
 reliqua omnia, quæ sequuntur, potestati, meroquè “
 & mixto Dominio Nostro, permittere, sicut jam ex “
 nunc harum literarum vigore permisit, ac permit “
 tit, tanquam scilicet eam civitatem, cujus salute & “
 conservacione salus & cōservatio reliquæ provinciæ “
 nititur, ex amissione verò extremum illi provinciæ “
 excidium, vicinis autem dominiis Nostriis præsens, “
 certissimum & indubiatum periculum impendat. “
 In ea tamen civitate Rigensi & arce, non pereгри “
 num aliquem alienigenam & adventitium ad geren “
 dum magistratum & alia officia præficiemus, sed ex “
 indigenis Germanicæ Livonicæq; lingvæ & nationis. “
 Et alterum quidem officialem arcis, qui rei militari “
 & præsidiis Nostriis, alterū verò, qui rebus urbanis “
 Burgravius præsit, ex Senatorio civitatis illius “
 Ordine, per illos deligendo, per nos autem confirmando, “
 ad exemplum civitatis Gedanensis, constituemus, “
 qui tamen Nobis, Regi Poloniæ, Magno Ducatui “
 Litvaniæ, speciali jurejurando obstricti sint.

Sequentes verò civitates & arces, præsidiatus, “
 præfecturæ, tractus, pro Nobis cesserunt, tam vi “
 delicet

delicet illæ, quæ adhuc in potestate Ordinis per-
 manserunt, ut sunt arces Kircholmia, Ascherad,
 Duneburg, ad ripas Dunæ sitæ, Rositen, Lutzen,
 Trikatën, Ermis, Helmet, Karkus, Weifesten, cum
 tota Jervia, arx & civitas nova Parnovia, Sahra,
 Rugia, Burtneck, & arx & civitas Wolmaria, Wen-
 dena, Wolfard, Arries, Segewalt, Schüjen, Jurge-
 burg, Nithow, Lemborch, Rodderppeus, Neumole:
 Dein & illæ, quæ jam in potestatem hostis perve-
 nerunt, & armis Nostri recuperandæ sunt, videlicet
 Ducatus Esthonia, Episcopatus Derpatensis, quan-
 tum in eo sua Illustritas interesse habet, cum omni-
 bus illarum Nobilibus, Vasallis, Curis, fundis &
 universis bonis ad eas spectantibus, de quibus omni-
 bus, certis personis, quæ adhuc ex Ordine Teuto-
 nico restant, necnon Consiliariis & aliis honestis
 Viris de Republ: Livoniensi bene meritis, pro judi-
 cio & arbitrio Nostro, servato delectu, adhibitaq;
 in personis proportione Geometrica, concedemus
 providebimusque. Munitionibus tamen interim o-
 mnibus in Nostra & Successorum Nostrorum po-
 testate reservatis.

De persona tamen Illustrissimi *Domini Magistri*
 fecus statuimus, tanquam de ea, quæ in Nos singulari
 fidè & observantia semper propendit, præ cæterisq;
 Regni Nostri se observantissimam præbuit. Ideo

paren

parem gratiam & benevolentiam Nostram illi re-
 ferre volentes, dignum existimavimus, cui *locum-
 tenentia titulum ac prærogativam* in arce & civitate
 Rigensi concederemus, prout præsentibus conce-
 dimus, ut in ea resideat, jus & justitiam cum aliis
 Officialibus Nostris administret, quam ad rem cer-
 tum stipendium annuum illi suo tempore concede-
 mus, assignabimusq;.

Præterea inter cætera & hoc inter Nos & Illu-
 stritatem suam convenit, ut permutatione *Episcopatus
 Curoniensis*, pro Sonneburga arce, & curiis Leal &
 Habzel Illustrissimus Holsatiæ Dux, Magnus, con-
 tentetur, quam ad rem Nostram illi recipimus o-
 peram, ut cum reliqua Curonia, Episcopatu quoq;
 Curonienſi Illustritas ejus potiatur.

Nevè cum limitum indiscussorum vicinis Illustri-
 tatis ejus controversiam aut difficultatem habeat, pro
 Regia Nostra autoritate curabimus, ut primo quoq;
 tempore fines ad præscriptum pactorum Potzuo-
 lensium & posteriorum Vildensium regantur, &
 certi constituentur in tota illa vicinia limites; in-
 terea verò neutra pars alteri damnum inferat, aut
 litem & difficultatem moveat.

Cumq; tractus Dunæ sursum atq; deorsum limi-
 tes inter Nos & Illustritatem ejus constituat, æqui-
 tatis ratio postulat, ut mediæ fluvii in piscando

& aliis

& aliis commoditatibus ejus Illustritas perpetuo
gaudeat, quæq; insulæ, sive mediamnes alteri par-
ti viciniore sunt, apud eandem partem maneat.

Et cum hoc sexenniali bello, suæ Illustritatis,
quàm etiam Nobilitatis Curoniensis, præcipuè vero
eorum Districtuum, qui penes Nos manebunt, vires
exhaustæ sint, relaxatam Illustritatem suam & No-
bilitatem ab oneribus hujus belli, aut saltem ut hoc
præstent aut nitantur, quæ commodè pro modulo
suo possunt, volumus. Alio autem tempore eadem
sit ratio, quæ Illustritatis Domini Ducis Prussia.

Nevè etiam à Gedanensibus & Rigensibus ob eas
alienum contractum sua Illustritas molestetur, Regia
Nostra intercessione studebimus, ut aut in gratiam
Nostrâ sua Illustritas pecunia liberetur, aut non prius,
quàm commodè solvi possit, repetatur. Quemad-
modum & Wendensibus, Wolmariensibus, Pernovien-
sibus, ex mera Nostra gratia & beneficentia Regia, in
solvendis eorum debitis aliquid opis, per subministra-
tionem rei frumentaria & alterius generis commea-
tus, adferemus.

Moneta etiam cudenda facultatem Illustri Domino
Magistro concedimus, ad pondus & valorem Litvani-
cæ, & ut ejus promiscuus & indifferens usus sit, tam
in Litvania, quàm in Livonia. Volumus attamen, ut
ex una parte Nostra effigies, vel insignia Regni &

Magni

Magni D. L. in altera Illustritatis ejus, exprimantur.

*Si quid porro Illustritati suæ vendendum, impigno-
randum, permutandumve fuerit, super hoc Illustritati
ejus libertatem facultatemq; concedimus: ita tamen,
ut ad nos & Severissimos successores nostros de eo primo
loco referatur, Nobisq; optio detur, si talem oppignora-
tionem ipsi acceptare voluerimus: sin minus, tum Illu-
stritati ejus liceat, cui volet.*

Dabimus etiam operam, quando Ducatus Estho-
niæ cum civitate Revaliensi, vel transactione aliqua
justa, & nomini Nostro honorifica, vel per belli ra-
tiones, recuperatur, ut Illustritati suæ æqua portio,
vel in bonis, vel pecunia, concedatur; sumptibus
belli, si hoc nomine contra Sereuissimum Sveciæ
Regem insumendi erunt, ante omnia Nobis refusis.

Tormenta item bellica, quæ Nobis ad præsens in-
cessione arcium & civitatu n relinquuntur, bellô
confectô, pro ratione quantitatis qualitatisve, a No-
bis restituantur.

Judæis verò nulla per totam Livoniam commer-
cia, vectigalia, teloniave ullo unquam tempore con-
cedemus.

Curabimus etiam, ut interea temporis, dum a
Magno Ducatu Nostro Litvaniæ absumus, & nego-
tium subjectionis in Polonia ex parte Regni tractamus,
Livonia necessariis copiis militaribus, tam ad præsidia
castrorum

castrorum & civitatum, quæ id à Nobis postulave-
rint, quibusvè id necesse fuerit, quàm ad arcendam
subitaneam incursionem hostilem, in futurum even-
tum instruatur & firmetur.

Hæc omnia & singula Nos prædicto Principi ali-
orumq; Ordinum ac civitatum Nunciis sacrosanctè
& religiose servaturos, Nos jurejurando spopondi-
mus. Ipse autem Princeps pro se & suis subditis, cate-
rorumq; Ordinū, utpote universæ Nobilitatis & civi-
tatum Nuncii, vicissim fidem suam sacrosanctè præstito-
solenni jurejurando obstrinxerunt, sicut & præsentibus
obstringunt, quòd ab hoc tempore & in posterum, in ea
fide, voluntate & obsequentia, quam Nobis semel detu-
lerunt, constanter permansuri & firmiter persevera-
turi sint, tanquam fidelem Vasallum & subditos decet
Imperio & potestati Nostræ subiectos. Nos verò pari-
ratione Principem ipsum benevolentia & favoribus,
subditos verò illius & Nostros clementia, & beni-
gnitate Nostra Regia, profecuturos, ornatos &
aucturos, Nos recipimus & præsentibus, interventu
jurisjurandi Nostri Regii, recipimus, harum testi-
moniò literarum, quibus in fidem sigillum Nostrum
præsentibus est subappensum. Datū Vilnæ xxviii.

Mensis Novembris, annò Domini M. D. LXI.

Regni verò Nostri XXXII.

S

Postłowi

Postowie Stanow Infantyjskich w swojey plenipotencyi mieli
 ten pryncypalny sobie dany kommis, żeby procz artyku-
 łow z Xiążęciem Radziwiłłem wczesnie w Infantach
 do paktow *Subjectionis* umowionych, y ułożonych podali
 Krolowi do approbaty pewne dla samey tylko Szlachty *re-*
servata, ktorych Xiąże Radziwiłł traktując z Stanami Infant-
 skiemi, nie chciał *privata autoritate* Szlachcie Infantyjskiej
 assekurować, ale do woli Krolewskiej odłożył. Przyjął Krol
 łaskawie takowe we 26. artykułach zawarte dla Szlachty In-
 fantyjskiej kondycye y warunki, na ktore osobliwy wydał
 przywilej, na wieczne czasy one stwierdzając, y korreboru-
 jąc. Te zaś są esencyalniefsze punkta: 1mo. Zeby kościoły
 zruynowane były reparowane, y żeby posesysye do Ministrow
 kościelnych należące były im przywroczone. 2do. Zeby byli
 zachowani przy religii swojey. 3^{tio}. Zeby szpitale y klasztory
 dla ubostwa, wdow, sierot, y upadłych przez wojnę ludzi,
 były restaurowane, z przywroceniem dobr zdawna do nich
 należących. 4to. Zeby magistrat był sprawowany przez osoby
 Niemieckiego narodu. 5to. Zeby Urzędy y Starostwa samym
 tylko rodowitym Infantczykom do bize ośiadłym (rownym
 jak w ziemiach Pruskiej obyczajem) nadane były. 6to. Zeby
 appellacya szła od mniejszych jurydykcyi do Trybunału w
 Rydze od Krola z Sędziow, lub z Senatorow Infantyjskich
 złożonego, a z tamtąd *immediate* do Krola. 7mo. Zeby pos-
 sesysye, y dobra lennością sobie przedtym nadane, już od tąd
 dziedzicznym prawem trzymali; to jest: żeby zupełną moc,
 y wolą mieli szafować jak chcąc dobrami swemi, dać, daro-
 wać; przedać, zamienić, &c. nie podlegając powinności wy-
 prawienia konsensu J. K. Mści. 8vo. Zeby każdy zostający w
 spokojney possessyi dobr swoich, by też przywilejow przez
 rewolucye wojenne straconych pokazać nie mógł, był przy
 nich utrzymany y potwierdzony. 9no. Zeby Szlachta Infantyjska
 do wszystkich prerogatyw, praw, y wolności, ktoremi się

Polska

Polska Szlachta zaszczyca (tymże zgoła jak Prussacy sposobem) byli przypuszczeni. 10mo. Zeby dziedzictwo, y sukcesya dobr była dochowana nie tylko *in descendentis*, ale *collaterali linea*, tak po mieczu, jako y kądzieli idącym: tak jednak, żeby męska płeć miała preferencyą. 11mo. Zeby Szlachcie Inflantckiey ta subiekcyja u Cesarza nie szkodziła. 12mo. Zeby żołnierz Polski kraju Inflantckiego nie pustoszył. 13tio. Zeby dawny gruntow rozmiar był zachowany, y żeby każda włoka (z Niemieckiego *haken*) trzymała 66. sznurów, na każdy sznur rachując po 60. sążni. 14to. Zeby Szlachcie Inflantckiey wolno było towary swoje przez Litwę, y inne Polskie kraje prowadzić, y one według potrzeby gdziekolwiek składać, bez przeszkody y zatrudnienia, a mianowicie: żeby od płacenia cła za towary na zawsze była wolna; do ktorey jednak wolności kupcy należeć nie mają. 15to. Zeby dawne gościńce, y publiczne drogi były konserwowane. 16to. Zeby przez wojnę w niewolę zabrani mogli być za staraniem Krolewskim wykupieni. 17mo. Zeby Szlachta służbę wojenną nie według dawney za szczęśliwych czasow powinności, ale według proporcyi spustoszonych teraznieyszą wojną dobr swoich odprawowała. 18vo. Zeby żaden za gołostawnym udaniem z dobr swoich nie był wyzuty, ale za dowiedzioną przez wszystkie prawa stopnie winę, był karany. 19no. Najeźdźców y gwałtowników żeby gardłem karano. 20mo. Zeby kupcom zwłaszcza cudzym, y przechożym nie wolno było po dobrach, y wsiach Szlacheckich zakupować zboża, futra, chmielu, y tym podobnych rzeczy. 21mo. Zeby Szlachcie wolne było używanie puszczy swojej, z wolnym zwierząt, y ptactwa biciem, &c. 22do. Zeby zbiegli poddani Panom swoim byli wydani. 23tio. Zeby poddanych Szlacheckich do inney procz panom swoim powinney roboty, y posłuszeństwa nie pociągano. 24to. Zeby granica krajow Inflantckich strzeżona była, y żeby złodzieje, y hultaje nie byli przez nią przepuszczeni.

puszczeni. 2570. Zeby sprawy raz sądzone nie były odnowione. 2670. Zeby moneta Inflantska była teyże wagi, y walu, co Polska, y Litewska. Co wszystko obfidey, y dostateczney z samego zródła nadanego przywileju wyczerpnąć można, ktorego tenor taki:

Privilegia, Nobilitati à Divo olim Rege, SIGISMUNDO AUGUSTO, circa subjectionem universæ Livoniæ, indulta.

SIGISMUNDUS AUGUSTUS, DEI gratiâ Rex Poloniæ, Magnus Dux Litvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæq; &c. Dominus & Hæres. Notum facimus per præsentis literas, quorū interest, aut in posterum quoquo modo intererit, universis: *Cūm Livonia Provincia gravi ac diuturno Moschico bello, multisq; cladibus afflictâ, vastata, atque magna ex parte in potestatem hostium redacta esset: cūmq; & propter multarum civitatum, arciumq; & propugnaculorum, amissionem, & ob maximam in omnes partes depopulationem vastitatemq;, ferro atque igni in eam allatam, & propter quotidianas incursiones, magnumq; hostis ad ejus reliquias occupandas apparatus, ad eam angustiam ac difficultatem Ordines illius redacti essent, ut nequaquam opibus viribusq; propriis statum suum defendere, atq; se à servitute crudelitatemq; hostili tueri ac vindicare possent;*

Illusterrimus ac Reverendissimus Dominus Gvil-
elmus

elmus, *Archi-Episcopus Rigenfis*, *Marchio Brande-*
burgenfis, *Stettiniæ*, *Pomeraniæ*, *Cassubiorum* &
Vandalorum, *Dux*, *Rugiæ Princeps*, *Bürggravius*
Norinbergenfis, ac *Illuſtriſſimus Dominus*, *Gotthar-*
dus Ketlerus, *Equęſtris Ordinis Teutonici in Livonia*
Magiſter, *Statusq;* & *Ordines Livoniarũ univerſi*,
 & *civitatum Nũncii*, dum & omnia domestica præ-
 ſidia ſua convulſa, & ſe ab aliorũ præſidiis de-
 ſtitutos animadverterent, magnam autem ſpem in
 Noſtro ditionũq; Noſtrarũ auxilio deponerent,
 matura deliberatione habita, publicoq; & concordi
 omnium conſenſu, ſe *Provinciamq;* ſuam in fidem &
potestatem Noſtram tradiderunt, ac in perpetuum di-
 tionibus dominiisq; Noſtris, adinſtar terrarum *Pruffiæ*,
 adjunxerunt & incorporarunt.

Itaq; Nos & foederibus & vicinitate conjunctæ
 Nobis provinciæ periculo, clade, vaſtitate, ſervitute
 permoti, & pro Chriſtiani Principis Officio perti-
 nere ad fidem Noſtram intelligentes, ut homines
 Provinciamq; Chriſtiani nominis à cæde, popula-
 tione, ſervitute, barbari ac crudelis hoſtis prohi-
 beamus, eodem in fidem & ditionem Noſtram ac-
 cepimus. Qua quidem fide ac neceſſitate, in jure,
 libertate, fortunis, omnibusq; commodis cæterorũ
 ſubditorum ac dominiorum Noſtorũ conſervandis
 & tuendis obſtriſtos eſſe, Nos devincimus & ob-
 ſtringimus.

Cum

Cum autem inter reliquos Status ejusdem pro-
 vinciae Livoniae, qui ad profitendam & recogno-
 scendam subjectionem suam apud Nos comparue-
 runt, universus Equestris Ordo totius illius Pro-
 vinciae, nempe ipsa Nobilitas, indigenae tam ultra
 citraque Dunam habitantes, per certos Nuncios, &
 Plenipotentis suos, videlicet Nobiles, Rempertum
 Gilzemium, Juris Doctorem, Gregorium Francken,
 Fabianum à Borch, Henricum & Joannem de Med-
 hem, cum sufficienti plenipotentiæ suæ mandato,
 sigillis multorum Nobilium ex tota Provincia Li-
 voniae consignato, apud Nos comparuissent, Nosque
 suo ac totius Nobilitatis Livonicae nomine, de con-
 firmatione jurium, libertatum, privilegiorum &
 immunitatum suarum, humiliter atque suppliciter
 compellâssent; obtulerunt Nobis in scriptis certa
 capita seu articulos, quos à Nobis in omnibus eorum
 punctis, clausulis & conditionibus, confirmari, ap-
 probari & ratificari, debita cum instantia supplica-
 verunt; quorum quidem capitum seu articulorum
 tenor de verbo ad verbum sequitur, & est talis:
 I. Primum & ante omnia Sacrae & Serenissimae
 Majestati Vestrae, Domino nostro Clementissimo,
 & tum libertatis nostrae vindici, tum & liberatori,
 in quo omnem spem & fiduciam liberationis nostrae
 concepimus, debita qua par est humilitate, nostro
 totius

totius Nobilitatis Livoniæ nomine supplicamus, ut Sacrosancta nobis & inviolabilis maneat Religio, quam juxta Evangelica Apostolicaq; scripta purioris Ecclesiæ, Nicænæ Synodi, Augustanamq; Confessionem, hæctenus servavimus, nevé unquam ullis sive Ecclesiasticorum, sive sæcularium, præscriptis, censuris & adinventionibus, gravemur turbemurq; quovis modo; quod si præter spem acciderit, nos tamen juxta Sacrosanctæ scripturæ normam, qua præcipitur plus DEO, quam hominibus, obtemperandum esse, nostram retineamus Religionem, consuetasq; ceremonias, neque nos in ulla ratione ab hac avelli sinamus. Si verò errores, quorum malus ille dæmon autor est, in illa subori continget, ut hisce dirimendis tollendisq; Evangelici Apostoliciq; Doctores purioris Ecclesiæ Augustanæ Confessionis adhibeantur.

II. Proximum est, ut Ecclesiæ conserventur, collapsæ restituantur, & quæ ministris puri Evangelii Doctoribus sive Concionatoribus, & istorum honesta sustentatione, non provisæ, ut hisce ex liberalitate Sacræ Regiæ Majestatis provideatur; & si quis census fundiq; hisce adempti, vel suppressi fuerint, ut illi vel restituantur, vel æquivalente pretio compensentur.

III. Ne pauperes negligantur, illorū enim juxta

atque

atq; Religionis rationem habendam esse censemus. “
 Cum nobis porro constet, quanta sit calamitas pau- “
 perum, qui hac bellorū clade ex divitibus pauperes “
 facti sunt, suppliciter petimus, ut collapsa hospi- “
 talia bonaq; illis olim consecrata restituantur, & “
 in quibus ante locis antiquitus erecta nulla fuerint, “
 ut erigantur, & tam à Sacra Vestra Regia Maješta- “
 te, quam à Principe Nostro, pro Regia munificentia “
 & liberalitate, dotentur. Quo factō CHRISTUS, “
 qui hæc in se collata reputabit, Vestræ Regiæ Ma- “
 jestati, Regnorum ditionumq; suarum feliciorē “
 splendidiorēque faciet gubernationem. Ac cum “
 hoc bello (proh dolor!) afflictissimæ, maritis pa- “
 rentibusq; cæsis, multæ viduæ, orbæ parentibus “
 virgines, in eam egestatem redactæ sint, ut, quo “
 vitam tolerant, vix habeant, obnixè oramus, ut in- “
 primis de collegiis cœlibum virginum ita consti- “
 tuatur, ut afflictissimæ & miserrimæ viduæ virgi- “
 nesq; maritis parentibusq; orbatae, in hæc recipi- “
 antur, necessarioq; victu amictuq; prospiciantur, “
 donec vel cœlibem optent vitam, vel sanctum pe- “
 tant matrimonium. Neq; enim in hoc vel cœlibum “
 virginum, quarum numerus non ita magnus est, vel “
 præfectorum earundem privatum commodum, sed “
 commune potius bonum spectandū est. Utq; idem “
 in cœnobiis Monachorum, si illa Sacræ Regiæ “
 Majestati

Majestati Vestræ aliquando ex manibus hostium restituta fuerint, constituatur, propter miseros exanimatos senes, & pupillos parentibus orbos, paternisq; bonis destitutos, qui in iisdem ali, educari, & humanioribus literis erudiri, poterunt, cum maximo Reipublicæ commodo. Ita enim ex cœnobiis præfatis vetus Collegiorum forma restituetur, ex quibus honorifica Ecclesiæ & Reipublicæ organa, quodocunq; necessarium fuerit, depromi poterunt.

IV. Cùm nihil Respublicas magis quassare atque concutere soleat, quàm legum, consuetudinis atq; morum, mutatio; Sacra Regia Majestas Vestra bene constitutas Respublicas hac ratione, non modò servandas, sed collapsas restituendas, prudentissimo atq; verè divino consilio censuit, quòd per Illustrissimum atq; Magnificum Principem ac Dominum, Nicolaum Radziwiłł, in Ołyka & Nieswiz Ducem, Palatinum Vilnen: Dominū nostrū gratiosissimum, Principibus, Nobilibus, civitatibus, atq; Statibus Livoniæ, sub ipsius Sacræ Regiæ Majestatis plenæ potestatis mandatiq; proposito scripto promiserit, nobis non solum Germanicum Magistratum, sed & jura Germanorum propria atq; consveta, concessuram, permissurā, atq; confirmaturam se esse, quod & ad præsentis statūs conservationem, & collapsi erectionē restitutionemq;

T

faci

facit plurimum. Ut autem certum atq; commune aliquod Provinciale jus, quo omnes Provinciales teneantur, ex consuetudinibus, Privilegiis, latisq; sententiis, auctoritate Vestræ Sacræ Regiæ Majestatis, constituatur, etiam atq; etiam oramus, ut ad eam rem certi homines, in Jurisprudencia versati, ex auctoritate Majestatis Vestræ designentur, qui talem formulam Juris Provincialis concipiant, componant, & communibus Reipubl: Livoniæ Ordinibus consentientibus ad recognoscendum, confirmandum & promulgandum, Vestræ Sacræ Regiæ Majestati offerant.

V. Ut solis indigenis, & bene possessionatis dignitates, Officia & Capitaneatus, *adinstar terrarū Prussie*, conferre dignetur, prout nobis Regiæ Majestatis nomine promissum est, atq; præscribantur nobis dignitates, officia & Capitaneatus, & quando & quibus quisq; præficietur.

VI. Quamvis inficias ire non possumus, *appellationis remedium ad Tribunal Regium, superioritatem Sacræ Regiæ Majestatis maximè respicere*, neq; nostri instituti sit, illam attenuare velle: Tamen putamus, Sacram Regiam Majestatem, propter commodum & profectum Provincialium, aliam viam, & eam quidem compendiosiore, & consensûs communis arbitriô, & Vestræ Regiæ Majestatis approbatione, invenire consti-

constituereq; posse, ne vel propter itinerum difficultatem, lociq; intercapedinem maximam, vel propter miserorum inopiam, plures causas in iudicia delatas differri, & divitibus improbis, malevolisq; hominibus insolentiæ materiam præberi, contingat; consultum itaq; nobis videtur, ut Sacra Regia Majestas Vestra in civitate Rigensi, tanquã totius Provinciæ Metropoli, certos Judices seu Senatores suos constituat, idq; ex indigenis per nostrum Equestrem Ordinem delectos, per Majestatem verò Vestram confirmandos, qui semel bisvé in anno Rigam statis temporibus unã conveniant, & causas appellationum, ex autoritate Majestatis Vestræ, decident: ab illo verò Senatûs Majestatis Vestræ iudicio, in causis gravibus, & maximi momenti, ad Tribunal Majestatis Vestræ, non minùs ex Archi-Dioecesi, quàm ex Majestatis Vestræ, & Illustrissimi Domini Magistri ditionibus, hoc est ex tota Provincia, ad Majestatem Vestram, tanquam ad supremum & hereditarium Dominû nostrû, appelletur; ita tamen, ut temerariæ & frivolæ appellationes præcidantur, statuatur expressa pœna in temerariè appellantes, & extrahentes litem sine justa, legitima & probabili ratione, & ut taliter delinquentes condemnentur in decimam partem causæ, cujus dimidia pars fisco Majestatis Vestræ, altera dimidia pars appellato, dependatur.

VII. Cùm hoc propriũ Regium decus sit, atq; ipsa Majestas, quæ neminem vel minima læsione offendere, unicuiq; quod suum est tribuere, quod uniuscujusq; est, ex amplitudine munificentia suæ adaugere, consuevit, liberalissimè Vestrae Sacrae Regia Majestatis nomine promissum est nobis omnibus atq; singulis, de quorum nomine missi sumus, quòd nobis atq; ipsis, beneficiorum, feudorum, à Principibus & prædecessoribus suis acceptorum diplomata, consignatas literas, possessiones, consuetudines, privilegia, ac libertates, & quæcunq; longissimo temporum usu acquisivissent obtinuissentque, inviolabiliter servari & confirmari, sed si quæ majora ipsis omnibus atq; singulis ex usu esse possent, quòd ea quoq; ex Regia liberalitate de novo concedi deberent. Quam Regiam facilitatem, clementiam & benignitatem ut observanti pectore animorum nostrorum prosequimur; ita eam fortunis nostris omnibus, vita, saluteq; ipsa demereri, sedulò parati erimus. Proinde petimus, qua decet humillimã observantiã, ut non modo quæ antea dicta sunt præstentur nobis; verùm cùm plures sint in Livonia, qui cum consanguineis suis atq; aliis familiis, jus simultaneæ sive conjunctæ manûs contrahendi facultatem olim nacti sunt, ut hoc ipsum privilegium, à Vestra Sacra Regia Majestate cæteris quoq; omnibus, videlicet universæ Nobilitati, æquè illis, qui sub

dominio

dominio *Domini Magistri* cæterorumq; Principum mansuri, ac illis, qui Sacræ Regiæ Majestati Vestræ immediatè subditi futuri sunt, nostrisq; personis ex liberali favore, pro Regio Vestro splendore atq; amplitudine, gratiosissimè concedatur, in omnibus illorum bonis feudalibus, quæ modò obtinent, quæ in futurum quovis modo, sive speciali gratia, sive contractu licito, obtinere poterunt, non modò cum consanguineis, affinibus, sed aliis quoq; exteris familiis atq; sociis, tale jus simultaneæ sive conjunctæ manûs coire atq; contrahere; hoc est, ut habeamus liberam & omnimodam potestatem, de bonis nostris disponendi, dandi, donandi, vendendi, alienandi & in usus bene placitos, non requisito Majestatis Vestræ consensu & alterius cujusvis superioris, convertendi.

VIII. Si fortè in hac belli calamitate, deprædatione, ignevè vel alio casu, cujusq; diplomata, monumenta privilegiorum, libertatum, aliarumq; concessionum atq; obligationum, amissa, absumpta, perditæq; essent, ut illa à Sacra Regia Majestate novis diplomatis, non modò innoventur, si de bonorum hæreditatione tranquilla atq; continua possessione constituerit; verùm ut etiam obligatoriarum literarum, quæ hoc tumultu bellico perditæ sint, fructu ii non careant, qui duorum vel trium testium auctoritate obfirmare possint, tales literas penes ipsos fuisse, & ex
adverso

adverso de soluto, numerato, vel satisfacto, per alia
literarum argumenta nil constet.

IX. Ut Sacra ipsius Regia Majestas Nobiles atq;
Proceres Livoniæ omnium honorum, dignitatum,
jurium, libertatum atq; prærogativarum, quibus ha-
ctenus tam Ecclesiastici, quàm Sæculares, Barones,
atq; Nobiles Domini, Regni Polonici utuntur & fru-
untur, juxta formam atq; modum, quibus Prutheni
sub Sacra ipsius Regia Majestate positi ab ipsa obti-
nuerunt, participes facere dignetur.

X. Ut nobis libertatem gratiæ (ut vulgo appellant)
pro Regia benignitate concedat, quemadmodum in
successione feudorū subditū Ducatus Esthoniæ, Har-
riæ, Wironiæ, ac Diocesis Rigensis, olim à Regibus
Danorum singulari beneficio usq; in hunc diem ob-
tinuerunt, ut eodem modo nos ejusdem privilegii
fructum, ex Vestræ Sacræ Regiæ Majest: ampliore
augustioreq; munificentia, capessere, atq; cum per-
petua Augusti nominis celebratione posteris nostris
relinquere possimus; hoc est, ut habeamus potestatem
succedendi, non modo in descendenti, sed etiam in
collaterali, linea utriusq; sexus; ita tamen, ut præfe-
ratur masculinus, & fœmellæ pro modo facultatum
dotentur; masculis verò non existentibus, fœmellæ
in omnibus succedant, *salvo tamen Majestatis Regiæ
jure fisci, seu jure caduco.*

XI.

XI. Cùm nos Sacræ Regiæ Majestati Vestræ, illiusq; Regno, Magno Ducatui Litvaniæ, ac ditionibus, inevitabili necessitate in hisce nostris angustiis, quibus *propter barbari hostis insolentiam ad extremum cum Principe nostro redacti, & ab Imperio Romano deserti, nos, vitamq; nostram, parentes, uxores, & liberos, tueri non possumus, sed medius fidius in hostis crudelissimi potestatem venire oportuerit, priusquam ab Imperio defenderemur, in subjectione consenserimus;* Sacra ipsius Regia Majestas efficiat, quemadmodum cautum est, ut propter hanc Principis nostri deditionem, nosq; subditos, apud invictissimū Imperatorem, Electores, Principes ac Status Romani Imperii, tūteatur honorem, substantiamq; nostram, *ne censurâ Imperii publicâ, aliavê infami nota vexemur, damnovê afficiamur, quin potius indemnes conservemur.*

XII. Ut nos in posterum à Sacra Regia Majestate non solùm contra Moschum, sed quoscunq; hostes nostros, conjunctis Regni Poloniæ omniumq; ditionū suarum viribus, de factō defendamur, hostem in propriis ditionibus integra belli mole quamprimum adriamur, ne vel hostilibus, vel sociis armis, sociorum terris graviora majoraq; damna inferantur: meliùs etenim est ex hostium sanguine æstuarè, quàm nostri sociorumq; deprædatione perditioneq; saginari.

XIII. Ut nemo in suis graniciebus atq; constitutis
 limitibus

limitibus prædiorum fuorum, qui ex certis monumentis liquent, perturbetur, sed in possessione illorū à Sacra ejus Regia Majestate tueatur. Si verò qui limites temporum vetustate corrupti amissivè essent, ut illi sive per delegatos, sive per arbitros, prout æquitatis postulaverit ratio, innoventur restituanturq;. Ubi verò in terris Livoniæ dispersi inter se Nobilium, item rusticorum, agri habentur, & ut Germanicè appellantur, *Strevulande und Hakenlande*, isti secundum consuetam mensuram unicuiq; integri, absq; ulla diminutione, læsionevè permittantur, ut scilicet juxta veterem præscriptam formam quilibet uncus aut mansus agri, quem vulgò *Haken* nominamus, sexaginta sex funes, sive ut dicitur, bastas, quarum bastarū quælibet sexaginta sex Faden contineat. Quæ verò ex vastis nemoribus, multo longoq; sudore acquisita, primi occupantis, juxta juris communis ordinationem, manebunt, nisi prior occupans illa deinceps pro derelicto habuisset ac alius ea abundè possedisset, legitimèq; præscripsisset, ut is quoq; in tali possessione retineatur, tueaturq;.

XIV. Ut Nobilibus Livoniæ integrum atq; liberum sit, per Regnum Poloniæ, M. D. L. aliasq; suæ Regiæ Majestatis ditiones, Regalibus viis, & ubicunq; ipsis negotium fuerit, absq; ulla remoratione telonii aliarumvé datiarum impositione, vel requisitione, liberè

ire

ire atq; transire, mercatoribus exceptis, idque tam terrâ, quam mari, cæterisq; fluminibus, cum omni immunitate permittatur. Et si aliquem istorum in præfato Regno, Magnoq; Ducatu Litvaniæ, aliisq; ditionibus, quidquam deponere contingat, ut idem sine ulla molestia, ulloq; telonii & quarumvis aliarû datiarum gravamine, inde revocari & reduci, quandoq; visum fuerit, integrum liberumq; maneat.

XV. Ut, confectò hóc bellò in Livonia, veteres regales & communes stratæ restituantur in pristinum statum, serventurq;, reliquæ verò ab usu communi alienæ præcludantur, propter varia incommoda, quæ ultrò citròq; dominis vicinis eorumq; subditis inde suboriri possunt.

XVI. Ab hostibus pro defensione communis patriæ capti, & postliminii jure, & redemptionis beneficio per Vestram Sacr: Reg: Majest: fruantur atq; gaudeant, ut, etsi servitutis calamitate mortui censeantur, tamen spe recuperandæ libertatis vivere videantur.

XVII. Quamvis major pars Nobilitatis per hostem partim bonis suis feudalibus spoliata, partim diuturnitate belli fortunis exhausta, ut uxorum atq; liberorum sustentationis plerisq; planè nihil, aliis vel minimum, supersit; tamen illos singularis orga Sacram Vestram Regiam Majestatem observantia, item fortunarum, libertatum, dignitatis, vitæ etiam atq;

U

salutis

salutis propriæ, respectus eò impellunt, (quæ ipsi partim beneficio Vestræ S. R. M. hæctenus utcunq; servata sunt, partim DEI beneficio servata ac restituta iri sperant) ut non modò ipsam omni honore veneratione, sed vitâ atq; salute ipsa illud libenter contestabuntur. Et cum plurimi nostrorum nihil reliquum habeamus præter vitam, hanc parati sumus quoquo tempore apud S. R. M. Vestram exponere: Reliqui verò etiamsi & ipsi belli quinquennialibus sumptibus exesi; tamen se illi offerunt, & nos unâ cum eis offerimus ad omnia, quæ possibile esse poterunt, speramusq;, Vestram S. R. M. si ad expeditionem bellicam eo, quo consueveramus, equitatu propter exhaustas vires prodire non poterimus, illud non tam ulli neglectui, aut protervitati, sed impossibilitati, imputaturam esse. Postulamus itaq; ut unusquisq; secundùm restantes facultates bellicam expeditionem S. R. M. Vestræ serviat, non autem secundùm eas, quas ante, rebus integris stantibus, obtinuit, & ut eodem planè modo, si qui extra numerum sui debiti ac soliti equitatus ac servitii, in honorem atq; commodum S. R. M. Vestræ, plures equites atq; milites educere possent ac vellent, stipendia conferantur, quemadmodum cæteris Sacræ Vestræ Regiæ Majestatis, Regni, & Magni Ducatus Litvaniæ, incolis numerari & conferri consueverunt, utq;

utq; id tam in præfenti, quàm futuris, belli temporibus perpetuò fervetur.

XVIII. Cum digna vox Majestatis Regnantis fit, fateri, Imperium subiectum esse legibus, ne deinceps ullus Princeps, ullus Magistratus, sive superior, sive inferior, vel quivis alius, extra cognitionem causæ, Nobiles vasallos, vel quosvis alios, possessionibus temerè exuat, destituat, spolièt: sed si quid juris in alium habere quisquam putarit, hoc ipsum coram iudicio ordinario Senatorum Majestatis Vestræ Regiæ, vel Provinciali conventu, experiatur. Non enim æquum est, ut in propria causa quis ipse sit iudex. Sicut enim jus oritur ex facto; ita de uniuscujusq; facto aut culpa non nisi mediante jure, lege & sanctione, per iudicem decidi debet. Nemo itaque in posterum causâ indictâ, non convictus, neq; legitimo juris processu damnatus, fortunis aut facultatibus suis exuatur, quemadmodum antea exuti sunt nonnulli honesti, & in suos Principes & Magistratus obedientes, fideles & officiosi, cives. *Et ut in tali facto liceat oppresso ad Tribunal S. R. M. Vestræ Regium, extraordinariè, coram notario, instrumento gravaminis, & de salvo conductu ad cognitionem causæ Sacræ Regiæ Majestatis Vestræ, supplicare.*

XIX. Ut nullus, eujuscunq; eminentiæ aut conditionis existat, personis, castris, domibus aut posses-

tionibus alicujus, ullam violentiam inferre, incur-
siones facere, in publicis stratis insidias ponere, præ-
sumat. Qui autem super his convictus, ut juxta le-
ges capitis pœnâ plectatur. Simili modo hi, qui ho-
nestas matronas, viduas, virginesq; raperent, vel per
vim stuprarent, comprimerentvé, cum aliâs ipsis om-
nis debeatur honos atq; reverentia, ac meritò, ut
eodem capitis supplicio puniantur.

XX. Cùm etiam mercatores, præsertim peregrini
sive exotici homines, in Nobilitatis ac civitatum in-
juriam, pelles, frumenta, lupulum & alia mercium
genera, in villis ac pagis clam & publicè cœmere,
negotiationesq; illicitas exercere, soleant, ut illud
Vestrae S. R. M. auctoritatè caveatur, prohibeaturq;
ne id de cætero fiat. Ut autem ratio Dominorum
Nobilitatisq; habeatur cum pellibus ferarum & be-
stiolarum, Sacra Regia Majestas Vestra providebit.

XXI. Quemadmodum antiquitus omnibus Livoniæ
Proceribus, Nobilibus, Equitibus, Vasallisq; libera in
universum hucusq; ferarum lustra atq; meatus fue-
runt, ipsaq; venatio liberrima, ita sylvarum, nemo-
rum, pascuorum, pratorum actuumq; liberrimum
habuerunt usumfructum, quod ex feris bestiolisq;
sylvestribus pelles, quas vulgò *Wildoverck* nominat,
ex nemoribus sylvisq; omnium lignorum usum, qua-
lemcunq; meliore fructu habere obtinereq; potue-
runt,

runt, quod *Waldtrerek* dicimus, in omnibus speciebus ejusdem, in cinerum sive liquoris piceae extractione, sive aliis lignorum diversis sectionibus, is comparari unquam poterat; ita quoque mutua atque transitoria fiat & est adhuc hodie servitus, quam ultrò citròque alter in alterius fundo liberrima habet apum pascua & mellifluas arbores. Quemadmodum hæc omnia investiturarum monumentis, longissima præscriptaque consuetudine, adhuc hodie ab omnibus Nobilibus obtinentur & servantur; ita quoque omnes Nobiles atque Proceres Livoniæ hæctenus habuerunt jus coquendæ cerevisiæ, illiusque ad suas tabernas vendendi potestatem, absque ullius impedimento, vel dationem vel assessoriorum gravamine. Ne verò in posterum callidis officiariorum adinventionibus, ne dicamus expilationibus, in talibus libertatibus quoquo modo graventur, petunt Nobiles ac Proceres Livoniæ, ut hæc specialiter privilegio Regio explicentur, ne omnia impræsentiarum, nocuisse olim, sed quæ expressa jam prodesse & in futurum & perpetuum profuisse, videri poterunt; publica tamen contributione, & alio vectigali, communi consensu Ordinum & universæ Nobilitatis, ad Sacræ Regiæ Majestatis Vestræ & Reipublicæ necessitatem, pro tempore decernenda, semper excepta.

XXII. Ut rustici, qui vel per Principis concessionem

nē in alicujus potestate fuerunt, ab aliis nōn capiantur, neq; detineantur, sed ad ejus, cujus interfit, postulationem exhibeantur, nisi certis diplomatum argumentis, vivisq; testibus edocere quis poterit, illos sibi à legitimis ipsorum Dominis concessos atq; translatos esse, manebunt in potestate ejusdem, in quem eum in modum concessi translatiq; fuerunt, aliàs restituantur secundum receptum morem & antiquam consuetudinem Livoniæ.

XXIII. Ut hætenus Nobilium rustici ad sola Dominorum suorum opera fuerunt obstricti: ita petimus provideri, ne ad alia servitia in libertatis nostræ præjudicium cogantur, sed ut antiqua consuetudo observetur.

XXIV. Ut fines terrarum diligenter observentur, ne prædones & grassatores ingrediendo impunè grassentur.

XXV. Ne lites atq; controversiæ transactionibus judicatæ vel sopitæ in posterum resuscitentur, Suæq; Sacræ Reg: Maj: inclytisq; Senatoribus molestiam inferant, *ut in genere transactiones ac definitive sententiæ omnes à Principibus Livonia dictæ lataq; per Sacram Regiam Majestatem Vestram confirmantur.*

XXVI. Cum sæpenumerò in Livonia acciderit, quòd nonnulli Nobiles à propriis rusticis clam occisi sint; ut verò in posterum à talibus flagitiis deterreantur,

antur, petunt Nobiles Livoniæ, ut de singulari gratia, meriq; Imperii Sacræ ejus Regiæ Majestatis potestate, suis curiis capitalis civilisque judicii privilegium, quemadmodum Nobiles Estoniæ Ducatus olim à Regibus Danorum consecuti sunt, & in hunc usq; diem obtinent, annectatur concedaturq;.

XXVII. Ultimò, cum ex monetæ inæqualitate hætenus varia & inexplicabilia damna atq; incommoda Livoniæ illata sint; petimus de illa etiam certum quid constitui, scilicet, ut ea excudatur in posterum monetæ, quæ in gravi valore & æstimatione par Polonica & Litv: existat, ut ultrò citròq; Polonica Litvanicaq; moneta in Livonia, Livonica è converso in Polonia & Magno Ducatu Litvaniæ, currat.

Nos itaque SIGISMUNDUS AUGUSTUS, Rex Poloniæ, & Magnus Dux Litvaniæ, præfatus, &c. præinsertos articulos XXVII. & humiles supplicationes universi Equestris Ordinis Nobilitatis Livoniæ, tanquam justas ac legitimas, *authoritate Nostra Regia, tanquam directus Dominus, cui merum & mixtum Imperium in totam Provinciam, vigore præsentis subjectionis Nobis professæ, competit,* in omnibus earundem postulationum & articulorum clausulis, punctis & conditionibus confirmandos, approbandos & ratificandos esse, duximus, prout confirmamus, approbamus & ratificamus præsentibus hisce literis

Nostris,

1561
 Nostriſ, decernentes eas abhinc, & in poſterum, ro-
 bur debitæ & perpetuæ firmitatis obtinere debere,
 utili tamen dominio Illuſtriſſimi Domini Magiſtri
 per hanc confirmationem Noſtram, in terris Illuſtri-
 tatis ejus, nihil derogantes, harum teſtimoniô lite-
 rarum, quibus, in fidem præmiſſorum, ſigillum No-
 ſtrum præſentibus eſt ſubappenſum. Datæ Vilmæ,
 feriâ ſextâ poſt Feſtum Sanctæ Catharinæ, Annô
 Domini M. D. LXI. Regni verô Noſtri An: XXXII.

GDy to pracowite dzieło ſubjekcyi y inkorporacyi Inſtant-
 ſkiey przez bliſko namienione pakta, y traktaty do ſwo-
 jey przychodziło doyrzałości, Xiążę Wilhelm Arcy-Biſkup
 Ryſki nieſpodzianie odciągnął ſię przyſtąpić do podpisu go-
 towych już inſtrumentow; ſpytany zatym od Krola, jakie-
 goby był ſentymentu? takową dał na piſmie odpowiedź:

Sereniſſime Rex & Conſobrine Clementiſſime: cùm
 ōmni loco & tempore pro eo, ſanè ac debui, con-
 ſilium, ac voluntatem Sereniſſimæ Majeſtatis Veſtræ
 excelſo loco habuerim, camq; ſemper tanquam uni-
 cam mearum actionum normam libentiſſimè ſim ſe-
 cutus; nihil equidem acerbius mihi injuſtiusq; foret,
 quàm in quoquam ſententiæ & arbitrio S. R. M. Ve-
 ſtræ refragari. Cæterū quo minus mihi nunc quidem
 integrum ſit, præciſè acquieſcere & accomodare me
 ſaluberrimis monitis & conſilio Majeſtatis Veſtræ
 conſentiendo nimirum in conditionem Subjectionis

S. R.

S. R. M. & unionis cum M. D. Lit. quando scilicet Ordines Regni Poloniae in suam fidem & tutelam recipere Livoniam recusaverint, hanc causam, & obstaculum esse, S. R. M. Vestra gratiosissime arbitretur, quod mihi caeterorum domi relictorum Ordinum ac statuum Archi-dioecesis meae hac in parte plenaria potestas, & licentia deficiat, quibus inconsultis, aut non consentientibus, nihil quidquam propria autoritate in tantae rei magnitudine me juris sumere, aut statuere posse, clementissime Majestas Vestra excusatum habeat. Quare submissè, magnaq; qua possum humilitate clementiam Majestatis Vestrae imploro, dignetur eadem hac in re tantillum dilationis & temporis pro gratia sua Regia aequi boniq; ferre, donec ego propitia Divinitate ad meos reversus, statuum de hac subjectionis approbatione, unitis viribus & suffragiis concordibus reliquorum Senatorum Equestri Ordinis, civitatum & subditorum meorum; id enim ut primo statim die fiat, deq; eo S. M. Vestra per me certior fiat, nihil studii & operae praetermittam. Quodsi verò praeter spem & expectationem S. R. M. Vestra precibus meis hac in parte nihil tribuendum existimaverit; ego quidem quod attinet ad me, facile consilio & monitis S. M. Vestrae acquiesco, proq; mea persona me S. R. M. V. ut Regi ac Domino meo Clementissimo, ac Consobrino sub-

W

jicio;

jicio; in quem secundum DEUM fiduciam totius reliquæ salutis meæ, dignitatis, vitæ & fortunarum anchoram defigo, & in ejus tutelam, & protectionem me totum dedo, atq; submitto; neq; dubito S. R. M. Vestrâ me adversus omnium hostium oppressionem, & violentiam suis armis & viribus defensuram, meam verò addictissimam voluntatem S. M. Vestra nunquam à se alienam fore certò sibi persvadeat. Ut autè consensus ad eundem modum à reliquis quoq; statibus, & subditis meis obtineatur & impetretur, relinquo arbitrio S. R. M. Vestræ velitné eas partes certis Oratoribus suis ad Nos mittendis committere? an verò mihi, cujus operam, & studium sibi singulare hoc nomine pollicebitur, id negotii demandare? jam autem quod ad me attinet, totum me, universamq; salutem meam fidei & Clientelæ Serenissimæ Majestatis Vestræ humiliter commendo, atq; committo; & rogo, ut me Clientem suum fidelem gratiâ fovere, & Clementiâ suâ Regiâ complecti, atq; prosequi nunquam desinat. Ego pro immortalibus beneficiis immortalem, perpetuamq; gratitudinem, omniaq; studia, & obsequentissimam voluntatem S. R. M. Vestræ defero, & polliceor.

Po tej deklaracyi przysiągł Arcy-Biskup, ale tylko z osoby swojey, na wierność takową rotą:

Ego Gvilhelmus DEI gratiâ Archi-Episcopus Rigenſis, Marchio Brandeburgen: &c. Juro quòd

ab

ab hac hora deinceps fideliter & integerrima fide
servaturus sum Serenissimo Principi Domino, ac Do-
mino SIGISMUNDO AUGUSTO Regi Poloniae,
Magno Duci Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae,
Samogitiae, Livoniaeque; Domino & Haeredi, Domino
& Consobrino meo Clementissimo; quaecumque hic
Vilnae, a me cum S. R. M. sua acta, facta & transacta
sunt, secundum formulam Majestati suae Regiae super
hoc porrectam; sic me DEUS adjuvet & Sanctum
Ejus Evangelium.

Hermistrz złożył przysięgę wierności w tych słowach:

Juramentum Magistri Livoniae.

EGO N. Juro, quod ab hac hora & deinceps *fidelis*
ero & obediens Serenissimo Principi, pleno titulo,
&c. Domino & Haeredi, profectum illius fideliter
procurabo, in negotiis Regiis & Ducalibus fideliter
consulam, & secreta, quae mihi qualitercumque con-
credita & communicata fuerint, in eorum detrimen-
tum nemini pandam. Sic me DEUS adjuvet, &c.

Przystąpili nakoniec przytomni Konsyliarze, y Urzędnicy
Inflantscy, także pełnomocni od stanów Inflantskich postowic,
y przysięgę wypełnili w tej formie:

Juramentum Ordinum Livoniae, SIGISMUNDO
AUGUSTO, Vilnae, per Legatos praestitum.

NOs Commendatores, Advocati, Nobiles, Vasalli,
cives, civitatum Proconsules, Consules, nostro

& reliquorum nostrorum amandatorum nomine *promittimus & juramus, quod exnunc & deinceps fideles & obedientes erimus Serenissimo Principi & Domino, D. SIGISMUNDO AUGUSTO, DEI gratiâ Regi Poloniae, &c. pleno titulo, &c. Domino & Hæredi, ejusq̃ Successoribus Regibus, ac Regno Poloniae, Magnis Ducibus, & M. D. L. suæ Sacræ Majestati Regiæ, Regno ac Ducatibus assistemus, necnon ejus Successoribus, contra quoslibet inimicos, quibuscum nullos tractatus, nulla fœdera, inducias aut contractus, faciemus, sine suæ Majestatis Regiæ consensu & approbatione; sed nos in omnibus fideles, observantes & obsequentes, omni loco & tempore, præstabimus, consilium & alterius generis mandata nobis credita, ad suæ S. R. M. damnum, non revelabimus, sed fideliter exequemur, omnemq̃ machinationem, quam practi-
cari suboleverimus in præjudicium Regiæ Majestatis & Ducalis dignitatis, custodiemus, præcavebimus, & pro posse nostro, summa fide impediemus. Sic nos DEUS adjuvet, & Sacrosanctæ Evangelicæ veritatis professio, nec non Crux, supplicium, ac mors Domini nostri JESU Christi.*

Krol odebrawszy od stanow Inflantskich ná wierność. y sub-
jekcyą przyśięgi, sam wzajemnie też na nienaruszone służy-
cych im praw, y wolności zachowanie solennie zaprzyśięgił
w te słowa:

Jura-

Juramentum Regis Poloniæ, circa

subjectionem præstitum.

EGO SIGISMUNDUS AUGUSTUS, DEI gratiâ
 Rex Poloniæ, Magnus Dux Lit: Ruffiæ, Pruffiæ,
 Mafoviæ, Samogitiæ, Livoniæq; Dominus & Hæres,
 juro, spondeo & promitto, ad hæc Sancta DEI E-
 vangelia, quod omnia jura, libertates, privilegia, im-
 munitates Provinciæ Livoniæ, Ecclesiasticas & Sæ-
 culares, Ecclesiis quoq; & Spiritualibus earum statui,
 Archi-Episcopo, Episcopis, Principibus, Magistris,
 Capitulis, Commendatoribus, Advocatis, Nobilibus,
 Vasallis, Civibus, incolis, & quibuslibet personis,
 cujusq; statûs ac conditionis existentibus, per Impe-
 ratores Romanos & alios quoscunq; Reges, Duces,
 Principes, Ordinis Teutonici Magistros, & alios le-
 gitimos Magistratus, illi Provinciæ & Statibus con-
 cessas, manu tenebo, servabo, custodiam, & attendam
 in omnibus conditionibus atq; punctis. Omnia illicite
 ab eadem Provincia alienata, aut per hos belli tu-
 multus Moschorum avulsa, pro posse meo & con-
 junctarum Provinciarum mearum, ad proprietatem
 ejusdem Provinciæ, armis sive pactionibus recupe-
 rabo, aggregabo; terminos ejusdem Provinciæ non
 minuam, sed pro posse meo diminuta & in hostium
 potestatem redacta recuperabo, defendam & dilata-
 bo. Sic me DEUS adjuvet, & hæc Sancta Evangelia.

Do-

Dokonawszy Krol ten walny z Infantczykami interes, zakończył na nim zjazd Wileński. W prętcie potym wyprawil Xiążęcia MIKOŁAJA RADZIWIŁŁA do Infant, żeby postanowione w paktach *Subjectionis* kondycye do rzetelnego przyprowadził skutku:

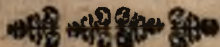
1562. Stanął Xiąże Radziwiłł w Rydze na początku roku 1562. z piękną przednieyszey młodzi Litewkicy komitywą przy assystencyi kilku okrytych chorągwi. Zwoławszy tam na zamek wszystkie stany Infantskie, przekładał im autentyczne zaprzyiężonych w Wilnie paktow instrumenta, y nie odwlocznego ich dopominał się wykonania. Hermistrz zatym z miejsca powstał, y po mianey mowie, którą Infantczykow od postuszeństwa swego wolnemi być ogłosił; habit swoy Hermistrzowski, jako to: płaszcz biały, y togę złotą złożył, krzyż złoty, pieczęć wielką *Ordinis*, y inne dostojenstwa Hermistrzowskiego ozdoby, tudzież *Diplomata* Cefarskie, y całe *Archivum* Rycerstwa Krzyżackiego, y Szlachty Infantskiej, nakoniec y klucze od miasta Rygi do rąk Xiążęciu Radziwiłłowi oddał. Toż samo uczynili Dygnitarze, Oficjalisztowie, y wszyscy zarazem Rycerze złożywszy swoy stroj Krzyżacki, w świecki się odzieli. Wraz Xiąże Radziwiłł imieniem Krolewskim mianował bywszego Hermistrza *Ketlera* Xiążęciem Kurlandskim y Semigalskim, oraz Namieśtnikiem Krolewskim nad całemi Infantami, y solennie go na pomienione Xięstwa inwestyował. A nakoniec Szlachta, y miasta Semigalii, y Kurlandyi przysięgli nowemu Xiążęciu swojemu na wierność. Tę niepospolitą przekształtowanych w nową formę Infant scenę zawarła ochocza od Xiążęcia Radziwiłła uczta y akkomodacya.

Owoż jak nagła rzeczy ludzkich odmiana! Rycerstwo Krzyżackie w Infantach od blizu 400. lat zamieszkałe z fundamentu swego wz ufzone w momencie ustało! Rycerstwo samym Monarchom straszne, ktore nie dawno w rozwiedzionym szczęściu

szczęściu swoim kwitnęło do zazdrości postronnym narodom, do tey oplakanej przyszło doli; że cny stan swoy porzucić, y wyrzec się sam swego zaszczytu, w którym na świat sływał musiał! właściwa tak smutney zamiany przyczyna: rozbujana przeszłemi spokojnem i laty wolność, upadła według ustaw Krzyżackich karność życia pod strażą ubóstwa y w strzeżliwości zakonney wychowanego, wzgarda, y obrzydzenie starożytney religii, a upodobanie takowey, która świętokradzkie Krzyżakom dyspensowała małżeństwa, y żelaznych owych mężow (jak ich pospolicie Russacy nazywali) przez lubieżne zaprzysiężonego bezżenstwa przestąpienie miękkiemi, y cieleśnemi uczyniła, y od mężnych, y krwawych odwag ziażiła, tak dalece, że temuż nieprzyjaćielowi, który nie dawno z daleka na same ich weyrzenie zwykł pierzchać, nie mogąc się odjąć, żeby ich w swoje nie postrzygł niewolniki, obcey szukać musieli protekeyi. *Sic pereunt felicia Regna!*

Ponieważ Xiążę Arcy-Biskup Ryki w Wilnie prywatnie tylko od swojey osoby Krolowi się submittował; to już dopiero wszystkie stany Archidiecezyi Ryskiej do teyże przystąpiły Dni, y subjekeyi, y na wierność Krolowi przed Xiążciem Radziwillem poprzysięgli; same tylko miasto Ryga krnąbrnym uporem narabiało, co raz trudniejszy wynajdując kondycye. Xiążę Radziwilł Pan bystrego dowcipu, y głębokiey polityki z hardym, y już pod ow czas ku Szwedom skłonnieyszym miastem długo y ostrożnie traktował, już to łaskawemi uymując sobie mieszczany deklaracyami, już to groźną do ich upokorzenia nadstawiając rezolucyą, aż nakoniec przelamał ich zaciętość, y do nakładney Krolowi, y Rzeczypospolitey nakłonił subjekeyi w pewnych kondycyach ograniczoney.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

O rewolucyach Infantzkich pod Krolami Polskimi
aż do czasow naszych.

ZYGMUNT AUGUST Krol Polski uroczystemi wieczno-
trwałey subiekcyi, y unii paktami osiągnawszy Pro-
wincyą Infantzką, y onę w rzetelną objawwszy posesysyą,
wyprawił posłow do Eryka Krola Szwedzkiego z expoſtulacyą,
że kiedy ſtany Infantskie z dobrowolney, y jednomyślney
woli, y urady podały ſię Krolowi, y z W. X. Lit. w jedne
polityczne ciało złączyły ſię; powinna zatym, y Estonia,
ktora od wielu wiekow będąc inkorporowaną do Infant pro-
wincyą, przez niezgodziwą dysmembracyą do Szwecyi ſię
oderwała; do rowney z całemi Infantami wrocić ſię kondy-
cyi, y pod jednym zoftawać Panem. Zaſtaniał ſię Krol Eryk
pozorem przeciwoych racyi, że Estonia, y jey ſtolica miasto
Rewel w oſtatniey znaydując ſię toni opuszczona od Hermi-
ſtrza, z naturalney ſtuſzaości naybliſzszego ſię chwyciła brze-
gu, gdy ſię Szwecyi poddała; á zatym nie tylko wſteczną
odprawił poſłow Polkich deklaracyą, ale ówſzem Gubernatorowi
ſwemu Eſtońskiemu intymował, żeby cokolwiek je-
ſzcze kraju Eſtońskiego przy Infantach zoftawało, bez od-
włoki ſobie podbił, y zawojował. Gubernator ręczo zebra-
wſzy, co mógł woyska, ukrytym ſzlakiem podeknął ſię pod
fortecę *Wittenszteyn*, y żwawo onę dobywał. Ale Mikołay
Talwoſz spadł na Szwedow, y ich rozgromiwſzy, 400. ży-
wcem zabrał.

Jan Xiążę Finlandskie rodzony Eryka Krola Szwedzkiego
poślubił ſobie w Wilnie Katarzynę ſioſtrę Krola Zygmunta
Augusta. Bolało to ſrodze Cara Iwana Waſilewicza, ktory o
nię już dawno gorąco konkurował; tchnący pomſtą zaſtąpił
tajemnie w Infantach na wielu mieyſcach paſy, żeby ją prze-
jeżdżającą zachwycił; ale Krol mocnym konwojem przez
Rygc.

Rygg, Parnaw, y Rewel aż do Finlandyi Xiążęcia z żoną przeprowadzić kazał. Przed wyjazdem swoim z Wilna tenże Xiąże Finlandskie wygodził Krolowi 126000. talarow, za którą sumnę wziął w zastaw zamki Inflantskie: *Wittenszteyn, Helmet, Karkus, Ermis, Trykad, &c.* Uraziło to Krola Eryka brata jego, że się go nie dołożywszy, pojął Katarzynę, y pieniądze pożyczyl Krolowi Polskiemu, ktorego za nieprzyjaciela sobie poczytał. Rożne z tąd na umyśle kreśląc podeyrzenia, rankorem zdjęty wziąć go, y osadzić na więzienie kazał. W tey konjunkturze Jan *de Arko* żołnierz doświadczony, zleconą sobie mając Gubernią od Xięcia Finlandskiego nad zamkami Inflantskimi w zastaw puszczone, o te zamki z Moskwą skryćie, y zdradziecko traktował. Odkryła się jeszcze w czas napięta zdrada; wzięto Gubernatora, y w Rydze na śmierć skazano. Nie dopomogły mu gerące ze łzami lamenta, y proźby za życiem swoim; na okup ktorego dobrowolnie się podejmował na łańcuchu przed stąynią jako pies przy chlebie y wodzie dozgonnie pokutować; musiał podnieść przykładną eksekucyą; bo za jedno z swemi adherentami po wszystkich ulicach rospalonemi kleszczami szarpany, a nakoniec w koło był wpleciony. Zamki zaś Krol w swoją odebrał posesyją.

Zawarł życie Xiąże Wilhelm ostatni Arcy-Biskup Ryski, wszystkie dobra swoje testamentem odkazawszy Krolowi. Swiadczą manuskrypta Inflantskie, że poświęcenia nie miał na kapłaństwo, y że się zarażiwszy herezyą luterską był powodem do upadku y ruiny całemu Duchowieństwu Inflantskiemu pociągając one do niegodziwego małżeństwa. Nie wyrażają jednak jeżeli sam miał żonę; napis ma taki:

*Brandeburgiate stirpis generosa propago
 Marchio Guilhelmus premeret cum cana senectus
 Ordinis Enssiferi stimulis agitatus acerbis
 Impetitur bellis, mox captivatur ab hoste;
 Mille & quingentos sex quinquagintaq; Phæbus*

X

A nato

1563.

1556.

*A nato Christo cursu compleverat annos,
 Exstitit ille dies, & fons, & origo malorum
 Terris dira minans fulgore cometa coruscant.
 Indignam deluit vicina Polonia sortem
 Principis Agnati, justisq; accingitur armis,
 Integra Guilhelmo redeunt sic jura priora.
 Patreno moriens tradit sua regna Polono;
 Moschica Livonide victricia signa perosi
 Fœdera Litvanis jungebant legibus æquis.*

Zastyszawszy Krol o śmierci Arcy-Biskupa, wyprawił do Rygi Stanisława Narkuskiego Scholastryka Wileńskiego, który imieniem Krolewskim wspaniały zmarłemu Arcy-Biskupowi sprawiwszy pogrzeb, zamki, y dobra do Arcy-Biskupstwa należące na Krola zajechał; procz zamku *Dalen*, w którym się zamknął Xiążę Mekeluburskie Koadjutor przeszłego Arcy-Biskupa. Ten Xiążę wstecz świadczonym sobie od Krola znamienitym dobrodziejstwom na Luterską przerzuciwszy się sektę, udał się do Eryka Krola Szwedzkiego, y jego pojawiwszy synowicę *Elżbietę*, pośilkami Szwedzkiemi Arcy-Biskupstwo Ryskie opanować usiłował; ale Gotard Xiążę Kurlandskie jako Administrator całych Inflant mając pod swoją władzą partyą woyska Litewskiego na obronę Inflant zesłanego, natarł na fortecę *Dalen*, y szturmem ją dobywszy, Xiążęcia poimał, y pod pilną strażą do Krola w Wilnie będącego odesłał. Krol do serca tknięty tak szkaradną Xiążęc a tego ni wdzięcznością, kazał go do Warszawy, a ztamtąd do Rawy na zamek zaprowadzić, gdzie osadzony przez 1 t 6. przesiadział.

1564-

Car Iwan stawszy się Krolowi niepojednanym na głowę nieprzyjacielem, szpetnie ułożonym miu iestem wypowiedział mu wojnę, y dawszy nieco Inflantom pokoy we 200000. piechoty, a w 80000. jazdy sprzyśiężonym na ostatnią całej Litwy zgubę umysłem podemknął się pod Połock. Stanisław Dowoyna Wojewoda Połocki bronił się z zamku dość walecznie;

lecznie; ale nakoniec podać się musiał; wzięty z całym domem, y na stolicę zaprowadzony, o to mianowicie frodze był więziony, że Iwanowi bronil przedtym tytułu Carskiego.

A ponieważ Szwedzi przez częste inkursye do Inflant, jawnie się po nieprzyjaćielsku obchodzili, Krol August z Fryderykiem Kolem Duńskim przeciwko Szwedom traktatem się sprzymierzył, ktorego Duńczyk drogo przypłacił po kilkakroć od Szwedow porażony na morzu.

Gotard Xiąże Kurlandskie pojął za małżonkę Annę Xiężniczkę Mekelaburską, y akt weseloy w Krolewcu solennie odprawił. 1565.

W tym roku Inflanty nie miały nagabania od Moskwy, ktora wszystkie moc swoję wywarła na Litwę; wtargnęła dwoma wojskami, jedne pod wodzem Szuyskim, a drugie pod Serebrym. Pierwsze zniost na głowę Xiąże Mikołay Radziwiłł, 25000. trupem położywszy, między ktoremi y sam wodz Szuyski poległ, w Wilnie w Cerkwi Matki Bożey potym pochowany. Liczył się między zabitemi Jozef Bykor Goliat Moskiewski, bo na puł piąta łokcia wysoki. Nie wiedział o tey swych kłesce Serebry; aż Kmita Starosta Orszański o niey mu z umyślnego fortelu oznaymił, żeby zrozumiał jak Moskwa sobie za tą nowiną pocznie; ktorą tak się przeległa, że zaraz nazad wszyscy się cofnęli. Kmita za niemi się udał, y frodze ich bił, y gromił, niemających, że Xiąże Radziwiłł z wojskiem zwyciężskim na nich bije. Po rospędzoney Moskwie Kmita w oboz wjechał, w ktorym 25000. naladowanych wozow zabrał.

Krol AUGUST z pewnych okoliczności rzucił podeyrzenie na Gotarda Xięcia Kurlandskiego, y oddaliwszy go od Gubernii Inflantskiej, Jana Karola Chodkiewicza Starostę Zmudzkiego, y Marszałka Wielkiego W. X. Lit. za Generalnego Gubernatora całych Inflant postanowił. Dotknęło to Xięcia, y Stany Inflantkie takowe naruszenie *Pactorum Subjectionis*, 1566.

X2

według

według których sami tylko rodowici Inflantczykowie do Gubernii, y rządow tey Prowincyi należeć mieli. A lubo Xiążę Gotard z opacznych tak dobrze wywiodł się impostur, że sam Krol AUGUST niewinność jego jawnemi objaśnioną wywodami wyznał; z tym wszystkim z ważnych przyczyn administracyi Inflant wrocić mu nie zdało się, ale ją przy Chodkiewiczu zostawił. Z początku przyjeł go marszcząc się Inflantczycy, wszakże na potym łatwo ich sobie ujął przyrodzoną wymowę, y rozsądku przyjemnością, y taką równie miłość, y poważenie dla siebie u nich wyjednał, iż na walney Stanow Inflantskich Konwokacyi w Wendzie odprawioney wszystko to, cokolwiek z Krolem o nowej Inflant formie tajemnie ułożył, na nich bez wstętu wymógł, y wyperfwadował. Stawił im przed oczy nieporównaną łaskę y dobroć Krola, który zastępując Inflanty od tyranii Moskiewskiej, własnymi dziedzicznymi W. X. Litewskiego siłami wzruszył, y odwrócił od Inflant na siebie samego, y na kray swoy Litewski tak żwawego y mocnego nieprzyjaciela Cara Iwana. A lubo na Seymach Koronnych od Polski żadnym obycajem sobie pomocy y ratunku uprosić nie mogli, Krol jednak nie oglądając się na własne niebezpieczeństwa, nie dał się od przedsięwziętey Inflant obrony odstraszyć, dla ktorey na własnym karku żwawą z Moskwą wojnę dźwigać musi, y już Połock utracił. Rzecz zatym słuszną, ażeby Inflantczykowie wzajemną wiernością, y życzliwością odpowiadając dobrotliwej protekcyi Krola Imści, y dobrym chęciom Stanow W. X. Litewsk: odrzućiwszy cokolwiek jeszcze w prawach, obyczajach, y w rządzenia formie różnego być może od W. X. Lit. tak się z nim złączyli, y inkorporowali, żeby przez trwałą, stateczną, y wieczną przyjaźń, braterstwo, y zjednoczenie w jedno Państwo, y jeden naród, y zgoła w jedne nierozdzielne ciało z W. X. Litewskim zamienili się; jakoby jednym tchnąc duchem, y żarliwością, za całość nierozdziel-

nego,

nego już odtąd powodzenia swego, tym mocniej y poufalej złączonemi siłami obstawali, rowny już interes za spólną Oyczyznę mając. Zastanowili się z uwagą nad taką propozycją obywatele Inflantscy, y długą przy różnych niezgodliwych zdaniach passowali się deliberacją. Chodkiewicz kształtnie wynaydował zachęcenia, y przynuki; aż nakoniec roztargnione zjednoczył chęci. A tak stany Inflantskie jednym serce, y uśc wyznaniem na takie wieczney unii z Litwą się zgodzili postanowienie:

I. Iż niesąc na sobie smutne doznanie; że *pluralitas Principum*, to jest: mnostwo, y różność Rządzców Inflantskich więcey zguby niż korzyści Inflantom przyniosła, y że nic nie jest zbawieńszego dla dobra pospolitego, jak jednostaynym wszystkich obywatelów umysłem pod jedną zostawać głową, y jednym się rządzić postuszeństwem: przeto Krola Jmści Polskiego tym Imieniem, że jest Xiążęciem Litewskim, y Potomków jego Wielkich Xiążąt Litewskich za Pany swe dziedziczne tymże właśnie sposobem jak Xięstwo Litewskie przyznawać, y im wiargę, y postuszeństwo pełnić chcą.

II. Ze się od W. X. Litewsk: na wszystkie potomne czasy nigdy odrywać, ani odłączać nie mają; owszem przez ten nigdy nierozwiązły ściśtey unii, przyjaźni, y braterstwa z Litwą węzeł mają być jednego Pana: jednemż poddanemi, y członkiem jednego ciała, a jednym ciałem jedney głowy.

III. A okrom tego, który będzie Wielkim Xiążęciem Litewskim żadnego innego za Pana: nie przyznawać ani przyjmować nie będą, ktoremż zaś wolnościami, prerogatywami, y dostojnością W. X. Lit: się cieszy, y onych używa, temi zgola wszystkimi y oni zaszczycać się mają zarowno.

IV. Nizkim traktatow, ani sprawy tak czasu pokoju, jako y wojny przeciw tey Unii z Wielkim X. Lit: mieć nie mają, ale w nienaruszoney one utrzymać, y dochować mają całości.

V. Zjazdy y Szymy: spólnie mieć z Wielkim Xięstwem Litewskim,

tewskim, y nierozdzielnie o dobrym pospolitym radzić będą, a na tych zjezdziech Senatorowie y Posłowie Inflantscy miejsca swe mieć, y zasiadać mają.

VI. Krol Jmści ma stany Inflantkie zamowić, y zastępować u Cesarza, y Rzeczy Niemieckiej względem tej Unii z Litwą.

VII. Przy Auszpurskiej Konfessyi mają być zachowani. A z dobr Arcy-Biskupich Krolowi Jmści postąpiionych *Collegium* dla uczonych ludzi ma być założone, y klasztor dla panienek, y wdow, także szpital dla ubogich.

VIII. Stany wszystkie jednym się prawem zarownie sądzić mają bez naruszenia przywilejow dawnych.

IX. Sądy, Zamki, y Starostwa wszystkie mają być Szlachtą narodu Inflantkiego opatrzone; a wszystkie ziemia Inflantka ma na cztery powiaty być rozdzielona, to jest: na Ryki, Treydenki, Wendenki, y Dyneborski; nad każdym powiatem jeden Senator z tamczący Szlachty ustanowiony być ma, y po trzy osoby za Sędziow w każdym powiecie mają być z Szlachty tamczony y obierane.

X. Ci Senatorowie Inflantscy mają być przyłączeni do komputu Senatorow Litewskich.

XI. Pozwy y mandaty do sądow pod pieczęcią W. X. Lit: wyisać mają. Dekreta zaś pieczęciami samych Sędziow stwierdzone będą.

XII. Apellacya nie ma iść za granicę, ale tamże w Inflantach przed generalnym Inflant Administratorem, y czterma Inflantskimi Senatorami, każda sprawa finalnie rozszadzana będzie.

XIII. Takowe dekreta *ultima instantie* pieczęcią Inflantką, ktora od Krola Jmści dana będzie, pieczętowane będą.

XIV. Akta y dekreta mają być po Niemiecku pisane.

XV. Przywileje, mandata za Dworem, y inne z Kancelaryi Krolewskiej publiczne do Inflant expedyce pod samą tylko pieczęcią Litewską wychodzić mają.

XVI. Moneta też sama będzie w Inflantach, co y w Litwie.

XVII.

XVII. Cokolwiek prawa, prerogatywy, wolności y zaszczytu służy Senatorom, Szlachcie, Miastom, y innym Stanom W. X. Lit: to zgoła samo y Infantczykom jako współbraćci Litewskim na zawsze służyć powinno.

XVIII. Administrator generalny Infant ma być wzięty z narodu Infantzkiego, albo Litewskiego, y ma naprzod być prezentowany stanom Infantzkim. A gdyby na nim dla jakowych sfałszanych przyczyn przestać nie chcieli, wolno im będzie o drugiego prosić.

XIX. Ta Unia z W. X. Lit: jeżeli przy wyrażonych wyżej kondycjach od Króla Jmści y wszystkich stanów W. X. Lit: potwierdzona będzie, a potymby przyszło Litwie z Koroną Polską zjednoczyć się, tedy też ziemia, y stany Infantzkie z wolnościami, y prawami swojemi jako członek W. X. Lit: do teyże Unii z Koroną, przy W. X. L. ma być przypuszczona.

Taki instrument wicezney z Litwą Unii, przy namienionych artykułach ułożywszy Chodkiewicz z stanami Infantzkimi, y korroborowawszy go podpisem swoim, y wszystkich Infantczyków na tym zjeździe przytomnych, uwiadomił Króla o wszystkim, co się stało. Król AUGUST bez odwołki w Grodnie walny Sejm stanom Litewskim złożył, żądając zakończyć, y ugruntować takowe dzieło; na który posłowie Infantscy zjechawszy, na wiekuiłą z Litwą Unią przy warunkach wyżej położonych poprzyśięgli. A Król wzajemnie za usilną stanów Litewskich prozbą osobliwym konfirmacyjnym przywilejem swoim przy podpisie wszystkich Senatorów, y Panów Litewskich, tak tę wiekuiłą Unią Litewskiego, y Infantzkiego narodu, jako też nie mniey wszystkie punkta, y kondycje wyżej wyrażone umocnił, stwierdził, y ratyfikował; nadawszy tymże przywilejem ziemi Infantzkiej tytuł Xięstwa, y Herb: Gryfa białego wspiętego na nogi na czerwonym polu, trzymającego miecz u nogi prawey, a na pierśiach litery: S. A. które znaczą: *SIGISMUNDUS AUGUSTUS*.

Przywi-

Przywilej ten koſfirmujący *Pacta Unionis* z Wielkim Xięstwem Litewskim, tak ſię w ſobie ma:

**Privilegiũ unionis Provinciæ Livoniæ
cum Magno Ducatu Litvaniæ.**

In Nomine Domini feliciter, Amen.

Cũ omnia, quæ noſtra ætate geſta & ad poſteritatem transmittenda ſunt, literarũ monumentis & ſigillorum appenſionibus muniri ſoleant, quò ab erroribus & oblivionis incommodo vindicentur. Proinde Nos **SIGISMUNDUS AUGUSTUS**, Rex Poloniæ, &c. Notum teſtatumq; eſſe volumus, quorum intereſt, univerſis & ſingulis, præſentibus & futuris notitiam harum habituris. Quòd cũ Nos ſuperiore tempore gravibus Reipublicæ Livoniæ rationibus poſtulantibus, cum pleniffima facultate de omnibus & ſingulis rebus, tam ſpiritualibus, quàm ſæcularibus, tamq; publicis, quàm privatis ordinandis, diſponendis & conſtituendis ablegãſſemus ad ſtatus ejuſdem Provinciæ, Illuſtrem & Magnificum *Ioannem Chodkiewicz*, Baronem in Słow & Bychow, Samogitiæ, Livoniæq; Capitaneum & Adminiſtratorem Generalem, necnon Magni Ducatũ noſtri Litvaniæ Archi-Marchalcum ſupremum, in Livonia exercituum noſtrorum Capitaneum & Campiductorem noſtrum, Plocellenſem Teſchoviensẽque Tenutarium, ſincerè Nobis

Nobis dilectum, Senatorem nostrum: ac ibidem in Comitibus publicis varii tractatus cum statibus Livoniæ, partim de nova ineunda defensionis ratione, partim etiam statûs spiritualis in sæcularẽ mutatione haberentur, post diligentem & sedulam consultationem deliberationemquẽ, unanimi omnium Livoniæ statuum consensu atq; suffragio placuit, proq; indubitato habitum est, Livoniam inhiantibus undequaq; hostibus immanissimis nec tueri, nec defendi, nec conservari commodè posse, nisi initâ priùs cum Magno Ducatu nostro Litvaniæ, tanquam amicis & vicinis propinquioribus, certâ concordia, societate, confœderatione ac perpetua quadam fraternitate, ut sic conjunctis utriusq; domini consiliis, operâ, auxiliis & viribus, hostium crudeles insultus commodius sustinerentur ac reprimerentur, hacquẽ ratione plùs, quàm misera & afflictâ Provincia ex faucibus illorũ erepta, tanquam postliminio pristinæ paci, tranquillitatisq; restitueretur. Quam quidem viam & rationem cum tanquam salutarem ac plùs quàm utilem sibi omniq; posteritati suæ fore, incolæ statusq; Livoniæ omnes tam spirituales quàm sæculares perspicerent, hanc, quæ sequitur, unanimi consensu omnium cum statibus & ordinibus M. D. nostri Litv: concordiam, confocietatem & perpetuam fraternitatem iniêrunt, constituerunt ac confirmârunt, cujus capita hic subiecta sequuntur:

Y

Inprimis

I. Inprimis eum hæctenus luce clarius Livones com-
 pertum habuissent, suoq; malô experti essent, plura-
 litatem Principum illi Provinciæ plus periculi &
 dissensionis, quàm commodi, salutis atquæ utilitatis
 attulisse, idquæ se bene perspectum habere, concordia
 nihil sanctius atq; utilius esse, præsertim, cum unus
 aliquis Princeps regimini præsit, ac moderetur ad-
 ministratq; omnia; ideo communi omnium suffragio,
 id omnes Status tam Archi-diocesis Rigensis, quàm
 reliquæ Provinciæ Livoniæ Trâsdunenensis receperunt;
 proq; seipsis suisq; successoribus sanctè & inviolatè
 sub fide & juramento præfinito promiserunt, se in po-
 sterum Sacram Serenissimâ Majestatem Regiam præ-
 sentem atq; feliciter regnantem, videlicet Serenissi-
 mum ac Potentissimum Principem ac Dominum SI-
 GISMUNDUM AUGUSTUM, DEI gratiâ, Regem
 Poloniæ, eundemq; Magnum Ducem Litvaniæ, Rus-
 siæ, Prussiæ, Samogitiæ, Livoniæ Dominum & Hæ-
 redem, Dominû nostrum clementissimum & posteros
 legitimosq; successores ejus Majestatis, pro suo vicini-
 no, vero, supremo & hæreditario Principe Dominoq;
 habituros, agnituros, veneraturos, culturosq; sequè
 Majestati ejus Regiæ, tanquam Magno Duci Litva-
 niæ, quæ jam in Provincia Livonia merum & mixtum
 Imperium habet, & habitura est, Successoresq; legiti-
 mi ejus Majestatis habituri sunt, in omnibus justis
 & licitis,

& licitis, ut fideles decet subditos, obedientes ac fideles futuros, locò verò Regiæ Majestatis nunc præfatum Illustrem & Magnificum *Ioannem Chodkiewicz*, & deinceps omnes reliquos à Regia Majestate, suisq; Successoribus Magnis Ducibus Litvaniæ pro tempore existentes Administratores, modo, quò inferius descriptum est, ordinatos pro vero legitimoq; Magistratu acceptare, habere, eisq; in omnibus licitis & honestis debitam obedientiam præstare tenebuntur. Salvis tamen bono titulo obtentis, atq; à Majestate Regia confirmatis, neq; huic præsentì novæ ordinationi Reipublicæ adversantibus Privilegiis, Libertatibus, juribus atq; consuetudinibus receptis.

Volunt etiam nunc & in posterum, promittuntq;, pollicentur atq; spondent robore suarum scriptionū, memores fraterni amoris erga se Statuum atq; Ordinum M. D. Lit: præstitæ benevolentia, latiq; fideliter, quantum in illis fuit, auxilii, nec illos, nec eorum Successores posse aut debere sese à Magno Ducatu Litv: sejungere, avellere, subtrahere, tergiversari sempiternis ullis temporibus, imò unà & pariter cum M. D. Lit: esse unius Regis & Principis fideles subditos, membrumq; unius corporis perfectū, unumq; corpus unius capitis, prout fraternitate atq; amicitia conjunctos, mutuoq; nexu devinctos conglutinatosq; fratres atq; amicos decet.

3. Quinimo post discessum (quòd utinam serò contingat) Majestatis Regiæ, unà pariter conjunctimq; inseparabili modo cum Mag: Duc: Lit: nullum alium Principem ac Dominum agniture, recepturi, habituri, veneraturi; sunt, præterquam cum duntaxat, qui ex progenie, posterisq; Majestatis suæ divinitus M. D. Litv: illisque pariter legitimè datus concessusq; fuerit: ita tamen, ut quibus Privilegiis, libertatibus, prærogativis & beneficiis, Status atq; Ordines Magni Duc: Litv: gaudere, uti, fruiq; apparuerit, iisdem quoq; ex æquo Livones gaudeant, utantur, fruuntur.

4. Nullos quoq; tractatus, pacta, transactiones, confederationes cum ullo Principum vel quovis Reipublicæ Statu tam belli, quam pacis tempore, tam publice, quam privatim, præsertim verò in contrarium vel quovis modo hanc hæreditatem & unanimum fraternæ conjunctionis coagulationem labefactare aut violare possit, in præjudicium M. D. Litv: habituros esse, nisi unà & pariter cum M. D. L. ejusq; omnium consensu & approbatione, salvis nihilominus utriusq; Domini, à Pontificibus Romanis, Imperatoribus, Regibus, Magnis Ducibus, Archi-Episcopis, Magistris Ordinis Teutonici, aliisque Principibus & Dominis concessis libertatibus, Privilegiis, prærogativis, & immunitatibus quibusvis.

5. Volunt etiam, eòq; nomine se suosq; obligant im
 poste-

posterum cum Senatoribus & Statibus M. D. Litv: conventus atq; comitia communia celebrare, proq; posse suo consilia, opem atq; operam, pro communi Reipublicæ salute, fideliter communicare & in medium conferre, eandem sortem in rebus prosperis & adversis æqualiter sustinere: utq; hi convētus utrinq; semper communes sint, Senatoribus & Nuntiis Livonicis sessio atq; locus in conventibus M. D. Litv: decens atq; conveniens assignari debet, quò vocati comparere atq; in commune unâ eâdemquē formâ consulere tenebuntur. Idq; maximè, ne quid, insciis illis, in rebus Livonicis constitutur vel decernatur.

6.
Ne item hæc concordia atq; Societas incolis Livoniæ fraudi damnovè sit, cum ipsa Sacra Regia Majestas pro se actura præstaturaq; est, tum etiam omnes & universi Status ac Ordines M. D. Litv: pro sua parte acturi præstaturi; sunt, ne ob professam ejus Majestati, communi Principi ac Domino nostro clementissimo, tam necessariam subjectionem & initam hanc utrinq; fraternitatem, incolæ Livoniæ, quàm Nobiles, tam civitatibus degentes, à Serenissima Romanorum Imperatoria Majestate, Statibus Imperii Romani, aut aliis quibusvis, qui jus aliquod in Provincia Livoniæ se habere putaverint, ullam honoris nomini suo exprobrationem, aut facultatum aliquod damnium sustineant, vel deniq; præscriptionis censurâ graventur, bannovè Imperii submittantur. Ad

7. Ad hæc quoq; Provincia Livonia, ac omnes incolæ ejus, in vera & agnita religione prædicationeq; verbi divini & usu sacramentorum, juxta ordinationem Augustanæ confessionis, conservari ac retineri debent, nec concionatores alterius confessionis, in eandem Provinciam ad mutandum vel innovandū quicquam in doctrina religionis unquam admitti intrudivē debebunt ac poterunt. Præterea ad conservandum in ea Provincia religionis & divini ministerii statum, veræq; doctrinæ propagationem, ut homines eruditi, qui non tantum Ministerii munere in docendo & administrandis sacramentis fungantur, verum etiam vitæ sanctimoniâ irreprehensibiles sint, in Livoniâ accersantur & alantur. Atq; ut honorificum collegium aliquod primo quoq; tempore fundetur, ac instituat, in quo stipendiis idoneis foveantur Doctores ac Professores, ex quibus tandem Superintendentes, Consistoriales, Visitatores, Concionatores, Scholarum Rectores, Professoresq; literarii haberi & eligi possint, imò ut ex hac ratione erudiantur educenturque, qui & Reipublicæ aliquando præsent: plures etiam scholas & Ecclesias pro rustica plebe instituendas & stipendiis ornandas juvandasq; esse placuit. Nec minus ut Coelibum virginum cœnobium conserventur, tam propter honestarum & minorenium Nobilium, quam aliarum virginum educationē,

tum ut senes & annosæ matronæ in iis alantur, exulæ & ab utroq; hoste Moscho videlicet & Sveco profligatorum, ac bonis exutorū in illa Provincia habeatur pia ratio, hospitaliaq; seu xenodochia liberalius dotentur.

Cum etiam sublatum veterem Ecclesiasticu statum 8.
tam in Archi-diocesi, quàm in reliqua Provincia Livoniæ ordini prius subjecta, & in sæcularem mutatū prorsus esse constet, æquum ac justum esse ducunt, ut inter se incolæ Livoniæ sive sint de Nobili stemmate, sive alia dignitate vel conditione præditi, aliquam patriarū legum constitutionem & fraternitatis compositionem faciant, ad quam quisque respicere debeat, aut possit, ut, sicuti nunc & in posterum uno eodem utuntur utenturq; dominio, iisdem libertatibus, iisdemq; legibus vivant & teneantur, utq; in ea conjunctione nullus præ alio sibi usurpet prioritatem aut præminentiam, præterquam eam, quæ in dignitatibus atq; honoribus per gradus a sua Majestate collata est, atq; conferetur, salvis tamen Privilegiis, beneficiis & libertatibus personalibus & singulorum.

Cumque Incolæ Livoniæ ferè omnes sint origine 9.
Germani, lingvæ, morum, Magistratûs ac Legum patriarum assveti, unde Judicia, Officia civitatum, arcium regimina nullis melius, quàm indigenis committi possunt, æquitati imprimis consulendo, sibi & posteris

posteris cavent, ut porro Magistratus indigena & Germanus in Livonia habeatur ac retineatur, eaq; Provincia in quatuor districtus, nempe Rigensem, Treidentsem, Vendentsem ac Duneburgensem partiat, quorum cuivis præcipuus aliquis auctoritate, usu & peritia rerum præditus ex indigenis Senator præficiatur, & ut in singulis hisce districtibus tres iudices terrestres, ad hæc duo de Nobilitate Assessores & Notarius tam in civilibus, quàm in criminalibus causis & negotiis cognoscant, jus dicant & justitiam administrent, secundum leges patrias & consuetudines rationabiles ibidem usu receptas: Civitatibus tamen juribus suis municipalibus ac privilegiis, consuetudinibus atq; statutis integris ac salvis, dummodo bono publico, consuetudini, juri & libertati ab antiquo possessæ non adversentur.

10. Qui quidem præfati Senatores, de numero, compagine membroq; Senatûs M. D. Lit: haberi, censerî, honorariq; debent, inq; publico M. D. Lit: confessu locum & sessionem certam & decentem obtinebunt.
11. Præfati verò districtuum iudices ad vocandos in jus citandosq; homines sigillò Sacræ Majestatis Regiæ adinstar Provinciarum reliquarum Magni Ducatûs Litvaniæ utentur, causas verò decisas propriis suis appositis sigillis consignabunt atq; edent.
12. Placuit quoq; atq; convenit unanimiter, ita judiciis
per

per suos districtus distributis, appellationum causas extra Provinciam Livoniæ non trahi, sed per Dominum Administratorem prope existentem & quatuor Senatores districtuum cognosci & justificari debere.

Decisæ verò actiones per Dominum Administratorem, & quidquid præterea tam ad publicorū, quam privatorum negotiorum expeditionem pertinere videbitur, ea omnia sub sigillo officii à Sacra Majestate Provinciæ Livoniæ dando edentur, exhibebuntur & confirmabuntur. 13.

Acta etiam omnia idiomate Germanico concepta, literis mandabuntur atq; edentur, sub eodem sigillo, per Secretarios & Notarios Domini Administratoris Latinæ & Germanicæ lingvæ peritos. 14.

Cum etiam contraria Mandata Regia, quæ hæcenus ex diversis Dicasteriis & Cancellariis sæpe ex ignorantia emanarunt in Provincia Livonia, haud leves difficultates pepererint, jam verò Livonia cū Magno Ducatu solum, immediatè atq; hæreditariò conjuncta sit, omnibus & singulis placuit sigillum duntaxat Litvanicum in tota Livonia locum habere & acceptari debere, ita tamen, ut illo Sigillo omnia Privilegia, libertates, consuetudines Germanicæ usitatae, jura ac leges Incolarum, & quidquid præterea personæ bene meritæ per justam informationem & sine detrimento Provinciæ Livoniæ, legitime à Ma-

jestate Regia obtinuerunt in Livonia, vel adhuc obtinebunt, ratificentur & confirmentur.

16. Debet quoq; jam conjunctis & perpetuo connexis Provinciis Litvania & Livonia, moneta uniformis ejusdemq; grani & ponderis excudi, quæ utrinq; in contrahendis commerciis indifferenter acceptetur.
17. Porro, quòd si fortè Senatores, Status, Nobilitas, vel civitates M. D. Lit: majoribus libertatibus gaudeant, quàm Incolæ Livoniæ, ut illæ non minus ad Livones tanquam Confratres Statuum atq; Ordinum M. D. Lit: ad posteros illorum omnes extendantur, sintq; Livonibus cum Magno Ducatu communes.
18. Atq; ne futuris unquam temporibus administratio- nis nomine in Livonia aliqua vel controversia vel ambiguitas oriatur, convenit, ut per Sacram Regiam Majestatem, tam consilio Senatorum M. D. Lit: quàm etiam Livoniæ, tanquam unius jam conjuncti Senatûs, & utrorumq; communi consilio & suffragio indigenæ Livoniæ, eo verò deficiente, solum ex Magno D. Lit: Administrator Germanicæ Lingvæ peritus, & muneri gerendo idoneus nominetur, eligatur & constituatur, qui subditis Regiis & Incolis in Livonia publicè præsentetur & offeratur. Quòd si tum hi subditi in persona præsentata quidquam se desiderare putaverint, causasq; ob quas administrationi Livoniæ commode præesse non possit, habuerint, liberum eis erit, eo
nomine

nomine Sacrae Regiae Majestati supplicare, agereque, ut persona magis idonea, administrationi praeficiatur.

Postremo placuit quoque, ut intercedente unione 19.
M. D. Lit: cum inclyto Regno Poloniae simul & non divisim iisdem punctis, clausulis & conditionibus Provincia Livonia cum M. D. Litv: Regno uniatum, atque jam fit pars & membrum Magni Ducatus, salvis tamen utriusque Dominii Privilegiis, libertatibus propriis & specialibus.

Atque ita ab utrisque tam Magni Ducatus Nostri Litvaniae quam & Provinciae Livoniae, Statibus ac Ordinibus, submissa atque ea, qua par est, reverentiam, petitione a nobis est, ut, cum in tali animorum coalitione & conjunctione utriusque Dominii nostri utilitas haud leviter versaretur, eam acceptare & ratam gratamque habere, auctoritateque Nostra Regia ratificare, approbare & confirmare dignaremur. Nos itaque SIGISMUNDUS AUGUSTUS Rex Poloniae, Magnus Dux Litvaniae, &c. considerantes petitionem eam aequitate niti, tum ea in re pacem, tranquillitatemque publicam, communemque omnium salutem versari; ideo praefertam transactionem, concordiam, societatem & fraternitatem, inter Magnum Ducatum Nostrum Litvaniae & Provinciam Livoniam, uti praemittitur, in omnibus suis punctis, articulis, clausulis & conditionibus (per illos accurate prius perlectis, revisis atque

perpensis) autoritate Noſtra Regia ac principali acceptandas, ratificandas, approbandas, corroborandas & confirmandas eſſe duximus, prout præſentibus ac perpetuò hoc valituro Diplomate acceptamus, ratificamus, approbamus, corroboramus & confirmamus, Provinciamq; Livoniam exnunc M. D. L. reverà conjungimus, conſociamus, adjungimus & conglutinamus irrevocabiliter modoq; inſeparabili, decernentes ea omnia & ſingula, uti præmittuntur, perpetuum firmitatis robur habere debere perpetuò & in ævum, recipientes ſanctèq; promittentes verbo Noſtro Regio, atq; ſub onere præſentis juris jurandi, Reipublicæ Magni Ducatûs noſtri Litvaniæ (utpote cujus Livonia nunc pars atq; membrum effecta eſt) tam pro Nobis quàm Succellorib9 noſtris, Nos præſcriptæ ſocietatis, fraternitatisq; univerſa & ſingula capita, uti in antecedentibus expreſſè continetur, firmiter ac inviolabiliter omni modoq; ſervaturos, nec vel in minimo illorum puncto labefacturos, eiſvé contraventuros, nec, ut à quoquam alio, quantum in Nobis erit, violentur, labefactentur aut quoq; modo illis contraveniatur, permiſſuros, conceſſurosvé. Salvo tamen in omnibus præſcriptæ conſociationis ac fraternitatis punctis, articulis & conditionibus jure ſuperioritatis, ac præeminentia Noſtræ, integriſq; omnibus regalibus

bus ac principalibus Nostris quacunq; ratione Nobis, Magnoq; Ducatui fore competentibus.

Deniq; cum ex præmissis pateat, haud obscure provinciam Livoniam, sublatis priorum Ordinum, Statuumq; spiritualium & sæcularium differentiis, pari jure, modo & ordine sese ex æquo Nobis, Magnoq; Ducatui Nostro Litvaniæ inseparabiliter adjunxisse, partemq; corporis Magni Ducatûs nostri factam esse, ubiq; incolas illius, una eademq; lege in posterum vivere atq; iisdem juribus & judiciis tenere oportere, nullô relicto locô pristinorû statuum differentiis. Ideo totam Ultra-Dunensem Livoniam, tam Archidiœcesin Rigensem, quàm reliquam Livoniæ partem tamq; eam quæ hoc tempore Imperio nostro paret, quàm quæ adhuc successu temporis, Divina favente clementia, à Nobis recuperata Dominiis nostris addita fuerit, Ducali Dignitate ac titulo insigniendam, ornandam atq; decorandam auctoritate Nostra Regia esse duximus, prout præsentibus literis nostris insignimus, ornamus & decoramus: volentes, hoc perpetuò valiturò edictò, ac privilegiò Nostrò decernentes, totam Livoniam Nostram Ultra-Dunensem, exnunc & in posterû pro Ducatu Nostro Ultro-Dunensi ab omnibus & singulis haberi, censeri, nominari, dici, scribi, reputari venerariq; debere & oportere perpetuò & in ævum.

Eidemq;

22. Eidemq; Ducatui certa & propria insignia concedentes, videlicet in campo rubro Gryphum album erectum, & dextro pede anteriore gladium strictum gestantem, in pectore verò primas seu initiales literas aureas Nominis Nostri scilicet S. & A. simul conjunctas cum supra posita iisdem literis corona prout eadem pictoris industria accuratiùs hic concepta & expressa cernitur, cujus usus erit perpetuis temporibus, in more reliquarum Provinciarum M. D. Litv: adhærentium, nempe ut in vexillo terrestri, deinde sigillis officiorum, in moneta & aliis id genus rebus publicum usum concernentibus. In quorum omnium fidem & robur perpetuum, præsentibus manu Nostra subscripsimus, & sigillum Nostrum appendi jussimus. Actum & datum Grodnæ in conventionione Generali M. D. Nostri Litv: præsentibus & ad promissa omnia consentientibus imò verò instanter eadem à Nobis petentibus, videlicet Reverendis in Christo Patribus Illustribus, Spectabilibus, Magnificis, Generosis & Nobilibus *Valeriano Vilnensi, Victorino Wierzbicki Luceorienti, Georgio Piętkiewicz Mednicensi, Nicolao Pac Kijoviensi* Episcopis, necnon *Nicolao Radziwiłł*, Duce in Dubinki & Birże, Palatino Vilnensi, Archi-Cancellario Magni Ducatus Litvanix, Mozirensi, Lidensi, Borisoviensiq; Capitaneo, *Georgio Chodkiewicz, Castellano Vilnensi*, Supremo Exercituum Magni Ducatus

Ducatūs Litvaniæ Duce ac Grodnaensī Capitaneo, *Stephano* Duce Zbaraski, Palatino Trocensi, *Georgio Chodkiewicz* Castellano Trocensi, Bielscensiq; Capitaneo, *Ioanne Chodkiewicz* Barone in Szklow, & Bychow, Samogitiæ Livoniæq; Capitaneo & Administratore Generali, Archi-Mareschalco Magni Ducatūs Litvaniæ, Plotencensī, Jessoviensiq; Tenutario, *Constantino* Duce in Ostrog, Palatino Kijoviensī, Mareschalco Wołynensī, necnon Wlodymiriensī Capitaneo, *Paulo Sapięha*, Palatino Novogrodensī, *Alexandro*, Duce *Czartoryski*, Palatino terræ Wołyniæ, *Stanislao Pac*, Palatino Witebscensī, *Basilio Tyszkiewicz*, Palatino Podlachix, Pisenensiq; Capitaneo, *Georgio Tyszkiewicz*, Palatino Brestensī, Wilkowiscensiq; Capitaneo, *Georgio Ofcik*, Palatino Mscislaviansī, Braclaviensiq; Capitaneo, *Romano* Duce *Sanguszko*, Palatino Braclaviensī, Szitomitiensiq; Capitaneo, *Melchiore Siemiot*, Castellano Samogitiæ, *Paulo Sapięha*, Castellano Kijoviensī, *Georgio Szymkowicz* Castellano terræ Polocensis, necnon Leplensī Capitaneo, *Michaële Rosiński*, Castellano Luceorinsī, *Georgio Woltowicz*, Castellano Novogrodensī, Słonimensiq; Capitaneo, *Paulo Pac*, Castellano Vitebscensī, Dorsunicensiq; Capitaneo, *Gregorio Tryzna*, Castellano Podlachix, *Ioanne Hayko*, Castellano Berestensī, Wilkieni; Capitaneo, *Ioanne* Castellano Duce Solomerecki,

cki, & Capitaneo Mscislav: *Andrea* Duce Kapuſta,
 Castellano Braclav: Owrucenſiq; Capitaneo, *Nicolao*
Talwoſz, Castellano Minſcenſi, Duneburg: Capitan:
Euſtachio Wollowicz, Vice-Cancellario ac Mareſchal:
 curiæ M. D. Lit: Brezeſten, Kobrinenſiq; Capitaneo,
Nicolao Naruſzewicz, Theſaurario Terreſtri M. D.
 L. Markov: Miodelenſiq; Capitaneo, *Nicolao Kiſzka*,
 Pocillatore Sacræ Regiæ Majeſtatis M. D. Lit: Dro-
 hicinenſiq; Capitaneo, *Nicolao Olechnowicz Doroho-*
ſtayski, Primario Dapifero M. D. Litv: aliàs Stolnik:
 Valanenſ: Tenutario, *Ioanne Szymkowicz*, Mareſchal:
 ac Notario S. M. R. in M. D. L. Tikocinenſ: Wilko-
 mirienſiq; Capitaneo, Mareſchalco R. M. *Petro Za-*
borowſki, *Luca Swirſki*, *Ioanne Wollowicz*, *Ioanne Wol-*
czek, *Ioanne Swirſki*, *Ioanne Iarzingez*, *Paulo Oſtro-*
wicki, Notariis Sacræ Regiæ Majeſtatis, *Laurentio*
Wayka, *Michaële Haraburda*, *Baſilio Drzewiński*, *Ma-*
thia Sawicki, aliisq; quàm plurimis officialibus tam
 terreſtribus quàm curiæ Noſtræ ac Nunciis terrarum
 in præſentibus Comitiis congregatis, Sincerè & fi-
 deliter Nobis dilectis. Die xxvi. Menſis Decembris
 annò Domini M. D. LXVI.

SIGISMUNDUS AUGUSTUS.

CHOD-

C HODKIEWICZ powróciwszy do Inflant cokolwiek w 1567. paktach Unii Inflant z Litwą postanowiono było, do zupełnego przyprowadził skutku, mianowicie w czterech wyżey namienionych powiatach Inflantskich uprzywilejowani stanęli Senatorowie pod imieniem Kasztelanow, jako to: Rycki, Treydeński, Wendeński, y Dyneborski, którzy przy Administratorze appellacyine sprawy finalnie sędzili, po powiatach zaś obrani Sędziowie *prime instantie* juryzdykcyą sprawowali, y tym sposobem mowy cywilny porządek w Inflantach rozkwitnął.

Same tylko miasto Ryga do zupełney Krolowi subjekeyi y postuszeństwa zdać się nie chciało, domagała się równości praw z miastem Gdańskim, y różne sobie czyniła excepcye, ktore *Furibus Majestatis* jawną czyniły uymę.

Postanowił Krol AUGUST wojnę przeciwko Moskwie, y 1568. całą Litwę pospolitym ruszeniem uzbroił. Było widzieć wytwornego 60000. jazdy, a 30000. piechoty piękną artyleryą opatrzonego. A że przednieyści Kniaziowie, y Panowie Moskiewscy sprzykrzywszy sobie tyranią Cara swego tajemną z Krolm znalazali się korespondencyą, nie płonna nadzieja była, że coś wielkiego przy pomysłoey konjunkturze tak piękne y porządne woysko dokazać miało. Ale napięta konspiracya odkryła się w Moskwie; wszystkiemi mękami, ktore zawziętość, y dowcip wymyślić może, wytracono nie tylko sprzyśiężonych malkontentow, ale nawet ich żony, dzieci, przyjaćioł, czeladź, acz niewinnych zarowno bez braku zamordowano; y owszem same bydło, konie, kotki, &c. &c. y cokolwiek żywego do nich należeć mogło przez niestychaną pomstę wytracono. Pomieszaly zamysły Krolewskie niespodziewane mianey kointelligencyi wyjawienie, y na lekkich tylko exkursyach w Moskiewskich krajach cała zeszła kampania; z ktorey gdy się Krol wrocil do Grodna, znalazł przed sobą *Magnusa Xigcia Olsztyńskiego* o siostrę Krolewską Annę

konkurującego, ale że nie pomiarkowaną założył kondycją; postąpienia sobie w posagu całych Inflant, z niczym był odprawiony.

Na Lubelskim Seymie przyszło do pożądanego skutku dawno już tentowane, ale aż dotąd jeszcze niewydoskonalone dzieło Unii W. X. Lit: z Koroną Polską; na ktorej dotrzymanie Postowie też Inflantscy poprzyśięgli w te słowa:

Ego N. juro Domino DEO Omnipotenti quod ab eo tempore & in posterum, totum Actum Unionis mutuae Ordinum omnium Regni Poloniae & M. D. Litv: quemadmodum in literis, inscriptionibus, ac obligationibus mutuis est descriptum, plene, realiter, & in effectu cum Successoribus meis, omnibus fratribus meis, Nobilibus, & aliis Incolis Ducatus Ultra-Dunensis Livoniae, & quibus hic missus sum, tenebo & observabo, in omnibus punctis & articulis, quemadmodum in illis literis ultrò citròq; inter Dominos Polonos & Litvanos datis continetur; & pro posse meo semper curabo, omnemq; dabo operam cum fratribus meis, a quibus hic missus sum, ut hoc commune Nosstrum, cum inclyti Regni Poloniae, & M. D. Litv: Ordinibus Unionis vinculum firmum, inviolabile perpetuis temporibus maneat. Ita me DEUS adjuvet trinus & unus, & hoc Sanctum Evangelium.

Same zaś Inflanty zarowno do Korony, y do Litwy jako do spojonego w jedno państwo przyłączono; ktorego postanowienia przez Konfityucyą taki jest tenor:

Ziemia Inflantska, na ktorej też nie mniej Koronie Polskiej, jako y W. X. Lit: należy, y przez którą się wiele utrat podjęło; przeto według konkluzyi, a konfityucyi seymu Parczewskiego, przy tych państwach, jako już przy jedney Rzeczypospolitey, onę zupełnie zachowujemy: także y obronę spólną, jako y inne państwa nasze, opatrywana być ma: już rady Inflantskie, y od innych stanow Postowie, ktorzy tu przysłani są, z tamtąd Nam Krolowi Polskiemu, y Koronie przysięggę uczynili. A dalszą sprawę, y to, coby do tego należało,

należało, na przyszły Seym Koronny odkładamy, na który od wszech stanów z tamtąd tu Posłowie z zupełną mocą przyślani być mają.

A że Posłowie Inflantsey, w instrukcyach swoich od braci wyrażoną mieli przestrogę, żeby do niczego na tym Seymie nie przystąpili, ażby im wszystkie dawniejsze prawa y przywileje, mianowicie *Pacta Subjectionis* roku 1561. tudzież *Pacta Unionis* z Litwą roku 1566. od zjednoczoney już Rzeczypospolitey odnowione y potwierdzone były, taka zaś rewizya, y rostrząśnienie dokumentów Inflantzkich, y confirmacya onych na tym Seymie zaprzętionym walnym Unii Litwy z Koroną interesem pomieścić się nie mogła; przeto Krol ewinkując Posłom Inflantzkich, y ubezpieczając stany Inflantkie względem nieomylnego na bliższym Seymie praw im służących od wszystkich stanów Rzeczypospolitey korrobowania, ofobliwą dał kaucyą takim reskryptem swoim:

SIGISMUNDUS AUGUSTUS DEI Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volinae, Podoliae, Podlassiae, Livoniaeque. Notum & testatum facimus tenore praesentium, quorum interest universis & singulis: missos huc esse ad Comitata Regni Nostri Generalia Nuntios Livoniae Ducatus Ultra-Dunensis Magnificos, Generosos, ac Nobiles Viros Jacobum Mak Rigensis, Ottonem ab Ungern Baronem in Purkel Treydensis Districtus Castellatum, Joannem à Munster, Reumpertum Gilschemium utriusque Juris Doctorem, Theodoricum Aderias, & Laurentium Offembergium Consiliarios & Judices Regios Ultra-Dunensis Ducatus, ut Unionis actum unum cum Ordinibus M. D. Lit.: cum Regno Poloniae perficerent, sed eosdem certis & legitimis causis hoc ipso tempore cum Ordinibus M. D. Litv.: praedicto Juramento sese obligarent, ad idem Juramentum cum praedictis Lituaniae Ordinibus praestandum admittos non esse. Quam ob rem cum deinceps praedictos Nuntios

pro officio & auctoritate Nostra Regia admonuissemus ne diutius
 fidem & subjectionem suam à Regno Poloniae cum M. D. Litv:
 jam unito desiderari paterentur, sed sigillatim & à Ducatu Li-
 tvaniae se junctim Juramentum Nobis à Regno debitum presta-
 ret; causas tum illi suas affererant, quam ob rem id salvâ illo-
 rum conscientia, salvo apud suos honore, & dignitate facere non
 possent; inprimis quòd ex literis evocationis Nostris eos tamq̃
 membrum M. D. Litv: ad conficiendam unionem cum M. D. L.
 inchoatam ad hæc Comitibus constaret evocatos esse; deinde quòd
 Mandatum speciale, à Statibus Livoniae acceperant ejusmodi, in
 quo expressè caveatur, ne ullos novos tractatus, & à prioribus
 initis tractatibus diversos inirent, tum verò articulus in pactis
 expressus, Livoniam cum M. D. Litvaniae simul conjunctim, &
 non divisim, una eademq̃ lege, modo, iisdem punctis & conditio-
 nibus Regno uniri jubeat, postremò, quòd Ordines Livoniae, Or-
 dinibus Litvaniae, & è converso mutuam juramentum prestitif-
 sent. Quas quidem causas eam non esse parvas existimaremus,
 & tum illius Provinciae, atq̃ adeò universæ Republicæ Nostræ
 plurimū interesse animadverteremus, ut Livoniae Ducatus Ultra-
 Dunensis cum Regno, modò jam prædictò, cum M. D. Litv: copu-
 lato & unito copularetur & uniretur, perduximus hos justis &
 legitimis rationibus Nostris ad juramentum sigillatim Nobis &
 Regno adinstar omnium Ordinum M. D. Litv: præstandum, id
 verò his conditionibus, ut cavendum & promittendum illis ver-
 bo Nostrò Regio statueremus, quin præsentibus literis Nostris
 cavemus & pollicemur: Eis hanc juramenti præstationem in po-
 steriorum notitiam non esse, neq̃ hoc nomine ipsos quicquid diffi-
 cultatis, aut molestiæ quoq̃ percepturos, insuper etiam eorum
 omnium jura, privilegia, prerogativas, libertates, leges, con-
 suetudines in proximis futuris Comitibus auctoritate Nostra Re-
 gia, accedente ad hoc etiam Regni consensu confirmaturos, ra-
 tificaturos pollicemur. &c. &c.

Osobli-

Osobliwy Przywilej inkorporacyi Kurlandyi do Krolestwa
Polskiego z Litwą spojonego Gotardowi Xiążęciu Kurland-
skiemu był wydany tego tenoru:

**Incorporatio Ducatus Curlandiæ &
Semigalliæ cum Regno Poloniæ,**
Lublinski, die 3. Aug: annò 1569. signata:

SIGISMUNDUS AUGUSTUS, DEI gratiâ Rex
Poloniæ, M. D. Litv: Russiæ, Prussiæ, Masoviæ,
Samogitiæ, Kijoviæ, Volhyniæ, Podoliæ, Podlachiæ,
Livoniæ, Significamus præsentibus literis Nostris,
quorum interest universis & singulis: Quòd cum Il-
lustr: D. Gothardus, in Livonia Curlandiæ & Se-
migalliæ Dux, Generosos, Fridericum à Kanicz, &
Michæelem à Brunow, Consiliarios & Senatores suos
ad Nos Regniq; Nostri Ordines cum certis mandatis
ablegavisset, atq; hi ipsi literis fidei suæ plenipoten-
tiæ prædicti Illustris Domini Ducis demonstratis, id
sibi ab Illustritate sua injunctum esse dicerent, quo
nomine Illustritatis à Nobis Regniq; Ordinibus po-
stularent, ac enixè peterent, ut, quoniam negotium
Unionis Regni Nostri cum M. D. Litv: ad salutarem
finem exitumq; optatum jam pridem DEO immortalis
adjuvante perduxissemus, tempusq; adesset, quò Li-
voniæ quoq; à barbaro & truculento hoste majorem
in modum populatæ & afflictæ per Nos aliquando
consuli possit, *subjectionem Illustris Domini Ducis &
subdito-*

*subditorum ejus, de communi sententia atq; assensu omni-
 um Ordinum Regni cum Ducatu Litvoniae uniti, acce-
 ptaremus: Nos, etsi memoriã tenebamus, superiori-
 bus annis, quo tempore ab Ordinibus Livoniæ cre-
 bris literis atq; Nuntiis ad eam ipsam subjectionem
 acceptandam sollicitaremur, sortem illius Provincie
 atq; calamitatem miseratos, hanc ipsam privatim &
 persona Nostra, in fidem atq; protectionem Nostram su-
 scepisse; tamen & illud etiam meminimus, cum præ-
 dicta subjectio præsentiam Senatûs Polonici ac ple-
 niorem deliberationem requireret, rejecisse Nos hujus
 ipsius rei tractationem in tempus aliud ad eam rem con-
 ficiendam commodius. Quod cum se Nobis obtulisset,
 faciendum esse existimavimus, flagitantibus præser-
 tim Illustris Domini Ducis Plenipotentibus, & unio-
 ne Regni cum M. D. Litv: absoluta & perfecta, &
 ejus Illustris subjectionem per supradictos Plenipo-
 tentes Illustritatis ejus Nobis delatam de consensu &
 voluntate omnium Ordinum Regni & M. D. Litv:
 ita ut ante dictum est, uniti, in præsentibus Regni
 comitiis acceptaremus, quemadmodum præsentibus
 literis Nostris acceptamus, ipsumq; Illustris Princi-
 pem in fidem & clientelam Nostram Regniq; Nostris
 cum omni Ducatu, & ditionibus Illustritatis sue, pu-
 blico Regni cum M. D. Litv: uniti nomine, recipimus;
 nimirum ut ab eo tempore in posterum Illustris sua ejusq;
 heredes*

*heredes cum Ducatu Curlandico Semigallicoque Regno
Nostro cum Ducatu Lit: unito, tanquã uni & indiviso
corpori, perpetuis temporibus subieiatur & incorpore-
tur, ac in clientela & defensione Nostra & Regni, cum
M. D. Lit: uniti, permaneant, speramus autem Illu-
stritatem suam, & ejus Illustritatis posteros, in ea fide,
voluntate, subiectione, quam Nobis Regnoꝝ cum Duc:
Litvania unito per supradictos plenipotentes detulerunt,
constanter permansuros & firmiter perseveraturos.*

Quibus Nos vicissim defensionem Nostram, Regni
Nostri, ac conservationem omnium privilegiorum,
libertatum, immunitatũ à Nobis eisdem concessorum,
libertatibus tamen Nostri Regni non adversantium,
pollicemur atq; promittimus; quæ privilegia, immu-
nitates, libertates, tum renovaturi, confirmaturi, &
in plenioram formam redacturi sumus, cùm Illustr:
sua Nobis, Regnoꝝ Nostro debitum homagium præ-
stiterit. In cujus rei fidem & testimoniũ manu Nostra
præsentes subscripsimus, & sigillum Nostrũ appendi
jussimus. Datum Lublini, in Conventu generali Re-
gni, die 3. Mensis Aug: annõ Domini 1569. Regni
verò Nostri XL.

Na tymże Seymie Krzyżtof Xiążę Mekelnburskie prze-
szły Koadjutor Ryski po wytrzymaney sześć-letniey detencyi
na wolność jest wypuszczony, ale naprzod taką po sobie
dawszy na piśmie kaucyã:

Cautio

Cautio Christophori Ducis Megapolensis.

Serenissime Rex & Domine Domine Clementissime. Quod jam pridem edoctus calamitate mea per me ipsum libenter fateor & agnosco; id nunc quoque summa S. R. M. Vestrae gratia, atque clementia impitatus dissimulare non possum, majorem esse erga nos Vestrae Majestatis Serenissime gratiam, quam ut ulla unquam merita assequi posse videantur. Ego enim cum beneficio S. R. M. Vestrae & Coadjutor Archi-Episcopatus Rigensis factus, post ex gravissima Magistri Livoniae obsidione ac vinculis liberatus, & multis aliis S. R. M. Vestrae Officiis ac beneficiis affectus essem; tamen vel fervore aetatis ipsius meae, vel pravis nonnullorum consiliis incitatus ad Ericum XIV. Svecorum Regem hostem publicum Majestatis Vestrae defeceram, posthabitâ deinde S. R. M. Vestrae Consanguineo & Domino ac Benefactore meo: pro quo sanè factò ac excessu meo, illud etiam justo admodum DEI judicio reportavi, ut in posterum S. R. M. Vestrae in captivitatem devenerim in eaque conditione & fortuna annos pene sex versatus sim desertus ab amicis, destitutus à propinquis, nudus ab omni prorsus cum meorum praesidio, tum omnium aliorum. Et tamen S. R. M. Vestra, cum amici mei & noti mei dereliquissent me, ipsa assumpsit me & pro juvenilibus erratis, atque adversum se commissis meis, hanc gratiam mihi sua singulari clementia reddidit, ut me & in custodia admodum clementi per id tempus habuerit, & rebus ad victum necessariis benignè cum omnibus meis prosecuta fuerit, & spem praeterea semper fecerit gratiae atque Clementiae suae Regiae, dummodo à tumultibus istis bellicis respirassem.

Quibus sanè omnibus & multis praeterea aliis in rebus uti summam meam culpam, ita summam S. R. M. Vestrae gratiam atque clementiam libenter ex animo mea sponte agoosco, & quoad vixero, omni mea grata memoria, omni debita precatione,
 omnibus

omnibus demissis bene nati, ac bene instituti Principis studiis & obsequiis perpetuo agnoscam.

Non vero unquam nec verbo, nec facto, nec per me, nec per alium contra S. R. M. Vestram Regnumq; Poloniae, aut reliqua dominia vel feuda S. R. M. Vestrae, amicis inprimisq; cum Serenissimis Friderico Daniae, & Joanne Sveciae affine Majestatis Regibus vindictam exercebo, nullamq; eorum Dominiis significationem ullius hostilitatis dabo, sed eos pariter cum S. R. M. Vestra Domino & Benefactore meo, & cum omnibus S. R. M. Vestrae confederatis Vasallis, Servitoribus & omnino cum omnibus S. R. M. Vestrae addictis, omni meo studio colam & observabo, nunc quidem Archi-Episcopatu Rigensi, quem beneficio S. M. V. Regiae antea obtinui, sponte mea in gratiam ejusdem M. V. cedo, Juriq; si quod unquam ad eum aut ad Capitulum Rigense habui, solemniter omni, quo possum meliori modo, via & ratione, publice & clara voce renuntio, neq; me deinceps ad ea juris aliquod habere pretendo, nec habiturum esse unquam pretendam, omnes etiam & singulos, quorum forte fidem jurejurando obstrictam in Livonia & obligatam habui, hoc jurejurando solvo & libero, solutosq; & liberatos pronuntio. Inq; harum omnium rerum signum & testimonium illustrius, Privilegia & quaecunq; alia ad Archi-Episcopatum dictum & Capitulum pertinentia penes me habeo, S. R. M. Vestrae trado, nec plura me habere hic profiteor, & si forte haberem nunquam me iis usurum, sed omnia S. R. M. transmisorum esse polliceor.

Atq; his sane de causis cum debita reverentia S. R. M. Vestram accedo, eamq; humiliter oro & obsecro, ut praeteritis erratis ac commissis meis pro Sua singulari clementia & erga afflictos humanitate ignoscere, & deinceps omnia boni clientis & consanguinei officia de me sibi polliceri & me nunc jam omnibus auxiliis destitutum, & in solum DEUM, ac solam Majestatem Vestram projectum ex mera sua Regia gratia liberum pronuntiare, ac conditioni mrae Ducali restituere dignetur. Et. Et.

Bb

Spro-

Sprowadzony na publiczną audyencyą do Krola pokorną złożył u tronu deprekacyą, na którą od Majestatu Podkanclerzy Piotr Myszkowski tak odpowiedział:

Quandoquidem S. R. M. D. N. C. nihil aliud post DEF maximi gratiam apud se charius habeat, quam ut non solum apud populos sibi subiectos justii, prudentis, elementis & moderati regiminis laudem obtineat, verum etiam ad exteris quoq; nationes innate virtutis & bonitatis sue præconia transmittat; ideo dubitari à nemine debet; quòd Regia illius Majestas sicut adversò Celsitudinis Vestre casu cum ob nature sue bonitatem, tum propter hanc conjunctionem ac necessitatem, quæ Majestati Regiæ cum Celsitudine Vestra atq; adèd cum Nobilissima familia Megapolitana intercedit, vehementer commovebatur; Ita nunc non potest deprecationem Celsitudinis Vestre non grate accipere, ac Celsitudini Vestre gratulari; quòd jam tandem ad eum exitum hoc negotium pervenerit; quem Regia Majestas quantum in ea situm erat, jam pridem exoptabat. Cum itaq; DEO volente hoc negotium tali ratione transactum sit; Sacra illius Majestas D. N. C. oblita jam omnium offensionum, quibus aliqua do à Celsitudine Vestra laceßta fuerit, gratiam, amorem, & benevolentiam suam Celsitudini Vestre perbenignè offert, libenterq; in posterum omnia Officia amica Illustri Celsitudini Vestre prestabit, quotiescunq; Majestas illius Regia gratum id fore Celsitudini Vestre intelliget.

1570. Jan Tauba, y Elerd Krusz Szlacheckiego rodu z Inflant w niewolę od Moskwy zabrani pozyskali sobie tak dobrze Carską poufałość, że ich obowiązawszy naprzod sobie ścisłą do dochowania mu wierności przysięgą, poważną do pełnomocnego z Inflantczykami traktowania ukredensował prerogatywą, y jak Posłów swoich do nich wysłał, w nadziei: że przez ich jako ziomków tamecznych powabne pomyty, Inflanty nie dobywając miecza, łatwo pozyszcze. Kusili się oni naprzod pochlebnemi obietnicami złudzić miasta Inflantkie,

żeby

żeby się Carowi ochotczo poddały; ale gdy im się te intrygi nie powiodły, do subtelniejszego się rzucili fortelu. Udali się do Gotarda Xiążęcia Kurlandskiego, powabem go w doczesnych rzeczach nayokazalszym Krolewskiego nad Infantami tytułu, imieniem Cara korrumpując, y od Polski odrywając. Przezorny Xiąże postrzegł te piękne sidła, y nie dał się onemi ulowić. Zaczym do *Magnusa* Xiążęcia Holsztyńskiego adres czynią, Infantką mu od Cara prezentując koronę. Młody Pan łatwo się dał uwieść tym, co u świata jest naydroższego; y w raz się bez uwagi pochlebney chwyciwszy nadziei, Postów wyprawił do Cara dla gruntownego sobie ubezpieczenia tak wspaniałych obietnic. Powrócili Postowie z pomysłą rezolucyą, którą opojony Xiąże sam pospieszył do Cara. Przyjęty od tegoż Monarchy z niepospolitą dystynkcyą y ludzkością szczęśliwy sobie (gdyby na słowach szczęście zawisło) w takich kondycyach zjednał traktat: 1mo. Ze ma pojąć w małżeństwo Carownę *Maryą* synowicę Carską. 2da. Ze w posagu mieć będzie Infanty pod tytułem osobnego krolestwa, ktorego ma być dziedzicznym Krolew. 3ta. Gdyby potomkow nie miał, albo gdyby ich nie stało, naybliższy z kollateralney jego linii ma być Sukcesorem na krolestwo Infantkie. 4ta. Car sobie nic więcey nie zachowuje do Infant, jak tytuł Protektora, z pewną co rok małą importancyi daniną w rekognicyą takowey opieki.

Skoro się wrócił do Infant Xiąże *Magnus* mniemany Krol 1571. Infantki, wymyślnemi karefsami uymował sobie miasto *Rewel*, żeby mu się dobrowolnie, jak ogłoszonemu już Infantkiemu Monarsze submitowało. Przydając wagi, y przynuki swoim zachęceniem, pozorne wywodził remonstracyę; że przez spowinowacenie się z tak potężnym całej Rosyi Monarchą, łatwo mu będzie uzbrojoną perswazyą Infanty do swego postulzeństwa nakładnemi uczynić; ale żałuje spuszczenia ich, jako już kraju swego: że to będzie fundamentem polepsze-

nia ich kondycyi, węzłem zgody, zakładem pokoju, y stałey szczęśliwości, kiedy roztargnione Infant części, w jedno się spoją krolestwo, y jemu się bez przymuszania podadzą, &c. Napełnione takim omamieniem manifesta, nie tylko w Rewlu, ale po wszystkich miastach, y miasteczkach Infantzkich rozrzucić kazal; wszakże gdy te słowne przymiżenia ostrożnych Infantczyków przewrócić nie mogły na jego stronę, udał się do śł otwartych. Wsparty Moskiewskim woyskiem żwawo nacierał na miasto *Rewel* Szwedzkim garnizonem dobrze opatrzone; strawił próżnie koło ośm miesięcy na dobywaniu miasta, a nic słusznego nie dokazawszy, z konfuzyą od okurzonych dymem murów odstąpić musiał.

Tak niepomysłna expedyeya zaostrzyła niecierpliwość Xiążęcia *Magnusa* na namienionych wyżej Infantczyków *Tauba*, y *Kruze*, ktorych zdaniem y radą do rząd się rzadził. Wymiatał im na oczy, że jego, y samego *Cara* srodze zawiedli obłudą swoich deklaracyi, iż całe Infanty do powolnego nowemu Krolowi poddania się w prętcie przywieść mieli.

Po takim sfukaniu ckliwo na fereu poczęło być tym mężom, a nie płonną zachwyćwszy o *Car*skiey urazie, y pomście apprehensyą, wcześniej jey unikać, y do Polskiey partyi przerzucić się postanowili, ktorey żeby się początkiem dobrym przyśluzyli, miasto *Dorpat* Moskwą ofadzone fortelem ubiedz, y na Polskę opanować umyślili. Dopinając tych zamysłów, wyprawili Rotmistrza *Rozena* z kompanią raytarow Niemieckich, ktory wpuszczony do miasta na garnizon Moskiewski ognia dać kazal, rozumiejąc po mieszczanach Niemcach, że go rzeżwo sekundować-miel. Ale gdy ich jako nieprzestrzeżonych do pomocy nadwołać się nie mógł, ogarniony od Moskwy z ludźmi swemi na placu poległ. Rozjuszona zdradliwym postępkim Moskwa rzuciła się na niewinnych tego miasta obywatelow Niemcow; mordowała y wyrzynała ich przez całe trzy dni, bez żadnego nad samym niemowlęcym wiekiem użałowania.

Krol

Krol AUGUST ostatni z JAGIEŁŁOW familii plemińskiej 1572.
 umarł w Kniszynie, do kąd chorego z Warszawy dla odmiany powietrza przewieziono. Nazywano go *Rex crastinus*, że w radach y sprawach był nie rychłym.

Car Moskiewski IWAN ugłaskany nadzieją, że go samego, albo ktorego z synow jego Polacy za Krola obiorą: Polskich krajow nie najeżdżał; zatym y Infanty Polskie cokolwiek zakosztowały pokoju. Ale tym większą usilnością sam Car w 80000. woyska, mając przy sobie Xięcia *Magnusa* wysworował się na Estonią Szwedom hołdującą. Naprzod na znamienitą fortecę *Wittenszteyn* siły swoje obrocił; opierał się garnizon nieprzelamanym męstwem, y nacierającą Moskwę z wielką ich stratą po wiele razy odpędził. Nie cierpiący zwłoki nieprzyjaciel szturm po szturmie przypuszczał. Nie strzymała nakoniec forteca, podała się na dyszkrecyą. Groza wspomnieć, co za dyszkrecyą nastąpiła. Porwano Kommandanta *Beja*, Officyerow Szwedzkich, y cokolwiek Szlachty, y znaczniejszych mieszczan byłb, na różnie żywych pieczono. Strawiono dni kilka nad tak okropną exekucyą, ciała spieczone psom, y zwierzętom w łup, y pokarm w pole wyrzucano.

Podzieliwszy Car na różne szlaki woysko swoje, na dezolacyjną głębszey Estonii, sam z Xięciem *Magnusem* powrócił do Nowogrodu Wielkiego, gdzie akt ślubowin Xięcia *Magnusa* pod tytułem Krola Infantskiego z Carową Maryą; z przyzwoitą odprawił pompą, y apparatusem. 1573.

Tym czasem w Polsce stanął Krolm Henryk Walezyusz Xięże Andegawenskie z pigknemi dla Polskiej kondycyami; że miał zaciągnięone od przeszłych Krolow na krolestwo Polskie dlugi spłacić, wojnę z Moskwą swym sumptem prowadzić, awulsa do państwa Polskiego przywościć, prowenta swoje z Francyi na potrzebę, y ozdobę Polski aplikować, 100. młodzi Polskicy we Francyi edukować, &c.

Krol Henryk po koronacyi swojej trzy tylko miesiące pa- 1574.

nowa-

nowawszy, uwiadomiony o śmierci Karola IX. Krola Francuskiego brata swego, nie opowiednie odjechał do Francyi, y tam oyczyste objął krolestwo.

1575. Garnizon Niemiecki w Parnawie z przyczyny nie doyscia sobie od kilku lat żołdu frodze się zbuntował, y tak frodota uwiódł się niewiernością; iż naprzod z Krolew Duńskim, a potym z Xiążęciem *Magnusem* w targi wchodził względem poddania im tej wysmienitey fortecy z miastem. Car zastyszawszy o takim tam nierządzie, podeśłał w prętcie woysko swoje pod władzą Kniazia Romanowicza; bronilo się miasto z zamkiem dość walecznie, y długo, y na 7000. dobywający Moskwy trupem położyło, aż nakoniec nieustannemi szturmami zwątlone, ile gdy żadney odsieczy spodziewać się nie mogło, poddać się musiało.

W Polsce była Elekcyja nowego Krola, na ktorey Uchański Prymas Maxymiliana Cesarza Krolew Polskim ogłosił, mając po sobie znaczną część Panow Polskich; ale więkza partya sprzeciwiła się jemu, obstawając przy Stefanie Batorym Xiążęciu Siedmiogrodzkim z kondycyą, żeby Annę Krolewną Zygmunta I. corkę pojął za żonę. Stefan ktoremu dzielność, y rowny naywyższemu dostojenstwu umysł pierwszą były do korony zapowiedzia, utrzymał się szczęśliwie przy Elekcyi swojej, temiż, ktoremi na nie zarobił heroicznymi cnotami; ile gdy prętko potym śmierć Maxymiliana poprzedziła rozruchy, ktore z tej scyfsyi zapewnie powstać miały. Car bowiem Maxymilianowi sprzyjał, y z tym do niego Posła swego wysłał; że Elekcyą jego wszystkiemi siłami wspierać umyślił. Ten poseł przez Kurlandya jadąc ciężko na zdrowiu zapadł. Gdy w tej chorobie w *Tukumie* mieście tamedznym przed Xiążęciem Kurlandskim, ktory go nawiedzał, Car swego mile wspominał, y dobroć jego wystawiał, Xiąże z podziwieniem mu powie: a jako tak frogiego Pana kochać możecie? odpowie Posel: wrodzoną tę mamy ku Carowi naszemu miłość, że bez
względu

względu na jego postęпки złe albo dobre, uprzeymie mu sprzyjamy; z przykładu, który ci powiem, dowod mieć bę-
 dziez niezrażoney ku niemu żadną mąk frogością życzliwo-
 ści nazzey: Przed wyjazdem moim z stolicy, Car pewnego
 bojara na pal żywego wbić kazal; a on zapomniawszy siebie
 samego w tak okrutnych bólach, ręce podnosząc do nieba,
 wołał: *Hospody pomiluy Cara! Hospody pomiluy Cara!*

Moskwa na Xiążęcia Holsztyńskiego podbiła wiele miast, y
 fortec, jako to: *Padis, Lemsal, Treyden, &c.*

W Jesieni w tym roku koło S. Marcina w kolo Rewla na
 mil kilka wypadł tak gęsty, y głęboki śnieg, że nie mało po-
 drożnych nie mogąc się z niego wybić, mizernie poginęło.
 Przez kilka dni żaden się nie ważył ruszyć z chaty, ani nawet
 konno przebrnąć przez nawalone śniegi nie można było.

Moskwa w śrzed zimy ścisnęła miasto *Rewel* moenym oblę-
 żeniem; dało miasto mężny odpor, y tak dokuczyło Moskwie,
 że nadtraćiwszy część woyska swego reysterować się musiała.

W kilka miesięcy potym sam *Car* wyprawił się z niezmiernym
 woyskiem na Inflanty; każdy rozumiał, że niedokazaną
 nad *Rewlem* imprezę odwetować postanowił. A gdy *Xiąże*
Magnus dla zrozumienia celu tey expedycyi zjachał do *Cara*,
 ożiębł z tym był przywitany: że kiedy nie umiał do tąd
 z dodanym sobie wielokrotnie sukursiem Moskiewskim dobrze
 się sprawić, y pozyskać Inflanty, nie chce już *Car* więcej dla
 jego zaszczytu na jatki wydać ludzi swoich, ale sam idzie na
 Inflanty, żeby tak kosztowną ludzi, y wojennych nakładów
 dla niegołożonych stratę, przez zawojowanie tego kraju so-
 bie nagrodził. Zdrętwiał *Xiąże* na tak niesforemny komple-
 ment; a gdy jeszcze z dalszych Monarchiy tego dyszkursow
 wyrozumiał, że się w całe ku niemu odmienił, ile gdy jawnie
 natrząsał się z Krolestwa jego Inflantkiego; szpetnie widząc
 się być zawiedzionym, pożegnał w prętcę *Cara*. Powroci-
 wszy do siebie, przez poufałą osobę skrycie ztrażał się z

Xia-

Xiążęciem Kurlandskim, jakby za jego medycyą Krola Polskiego sobie zjednał łaskę, y protekcyą. Tym czasem w mieście *Wenden* mieszczanie z sobą się sprzyśgęszy, nagle na garnizon Polki uderzyli, y do ustąpienia z fortecy przyuśili, á sami się Xiążęciu *Magnusowi* poddali; ktory tam swojā zalozył rezydencyą, głąboko do czasu pokrywając przychylnie swoje ku Polsce intencye. Podobnyż hunt w *Wolmarze* wzniećili mieszczanie, y Polakow z zamku wyforowali, á samego Kommandanta do Xiążęcia *Magnusa* pod strażą odesłali; ktorego Xiąże natychmiast wolnego puścił, pod sekretem jemu zwierzyszcy się o rozpoczętey swojey z Polską negocyacyi.

Car Iwan nad mniemanie wszelkie nie już na *Rewel*, ale na Polskie Inflanty z niezmierną następował potęgą. *Margenbauz* na czele granicy stojąca forteca, pierwszą zawisnemu nawałowi stała się ofiarą. Zburzywszy ten zamek do szczętu Car, tymże zawziętym impetem zamki: *Lucyn*, *Rzeżycę*, *Dynembork*, *Kryźburg*, *Seswegen*, &c. opanował; Szlachtę z tych zamkow mimo postąpioney kapitulacyi w niewolę do Moskwy zaślął. Pogodną Car upatrzył chwilę do rozpostrzenienia bez wstrętu sukcesow swoich w Inflantach, kiedy Krol STEFAN na upartych Gdańszczanow wszystkie wywierał siły, y na tenże koniec Administratora Inflantskiego Chodkiewicza pod Gdańsk ściągnął.

Gdy Car dopinając pomyslnych zapędow swoich zbliżał się ku Rydze, zwyż namienionay Kommandant, wypuszczony od Xięcia *Magnusa* prosto do niego zjachał, y powierzone sobie Xięcia *Magnusa* zamysły, w klar mu wyjawil. Pono umyślnie z politycznego fortelu wśadził Cara na Xiążęcia, żeby tą dywersyą od Rygi go oderwał, jakoby Polskich Inflant wcale nie poźionął. Jakoż postużyła mu ta mniej chwalebna sztuka: Car bowiem jak sztyletem tknięty na sercu doniesioną sobie o Xięciu przedsięwziętey z Polską kointelligencyi wiado-

wiadomością, pałając pomstą w skok się wrocił na *Kokenbauz* fortecę ludźmi *Magnusa* osadzoną; wszedłszy do miasta, które mu, nie wiedząc o zawziętym jego rańkorze, z radością bramy swoje otworzyło, 50. osob przedniejszych od Xiążęcia *Magnusa* dependujących różnym, które wściekła zażartość wymyślić mogła okrucieństwem pomordowawszy, innych wszystkich mieszczan z dziećmi, y z żonami na wiekuiłą do Moskwy zassał niewolą. Rowne nieubłaganey zapalczywości tragedye mściwy Monarcha po inszych fortecach *Magnusowi* hołdujących sprawował, mordując, y bez litości tych wszystkich do ostatniego ducha dręcząc, ktorzy mieli nieszczęśliwie należeć do tego Xięcia. W Lenwardzie szędziwego od 80. lat starca *Kaspára de Munzter* przeszłego Rycerstwa Krzyżackiego Marszałka, wylupiwszy mu naprzod oczy, do śmierci zasmagano; drugich zacnych ludzi wolnym ogniem pieczono; szczęśliwy był, komu prętko umierać pozwolono. Zbliżył się nakoniec Car pod *Wenden* stołeczną Xięcia rezydencyą; stanąwszy pod samym miastem, nakazał do Xiążęcia, żeby nieodwłocznie przed nim stanął. Xiążę zatrwożony źle sobie wroząc, dwóch dworzan swoich *Kurszela* y *Plettenberka* z unizonym wystął komplementem. Dodało zapalu Carowi, że się sam Xiążę w osobie swojey nie stawił; kazał namienionych jego dworzan do biodr obnażyć, y batogami chłostając do miasta nazad zapędzić. Postrzegł tu Xiążę *Magnus* w jak strasznym zostawał rażie; rozpacz go ogarnęła, y zdrowa odbiegła rada. Nakoniec z potrzeby czyniąc cnotę, wyjechał do Cara w asystencyi 25. nadwornych Offycyalistow swoich. Skoro za miastem stanął, oskoczyła go Moskwa żwawie się dopominając wpuszczenia siebie do miasta. Xiążę struchlały przez bojaźń kazał otworzyć bramy, a sam się zbliżał ku obozowi. Skoro postrzegł Cara, skoczywszy z konia; upadł na kolana, a rowno z ziemią unizywszy, o litość y odpuszczenie żebrzał. Car go haniebnie zsfukał, za wierutne-

go niewdzięcznika łajac, który jak kondel wściekły (te słowa jego były) rękę dobrodźciza swego, z ktorey znamienite odbierał dobrodźcystwa, jadowitym kłem przekąsał, kiedy z deklarowanym swoim nieprzyjacielem Krolem Polskim sprzymierzył się, a tym samym na głowę, y życie jego galić ważył się, &c. Po takim kordyacyjnym zgromieniu, kazał go z ludźmi jego do zburzoney chaty bez dachu stojącej zaprzeć. Tam Xiążę pod ścisłą strażą na wszystkie frogiego powietrza wystawiony przykrości, w głodzie, y chłodzie na gołcy ziemi leżąc kilka dni, y nocy przengdznąć musiał.

Tym czasem Moskwa z wściekłą furją wpadłszy do miasta, niesłychanym prawie pod słońcem okrucieństwem nad niewinnym się państwa ludem. Gwałcono jawnym niewstydem niewinną pleć, a potym tymże znieważonym osobom, nosy, uszy, y pierśi urzynano. Rąbano na powal każdego, który im się nawinął bez braku; pełno było po ulicach widać technące jeszcze konającym duchem ciała, y w poł żywe trupy, jedne bez rąk, drugie bez nog leżące, y z nierychłą się śmiercią pasujące. Nie słychać było, tylko jęki, narzekania, desperackie przekłęstwa z okrutnego bolu wzbudzone. Z tym wszystkim te serdecznego politowania godne widoki, ktoreby y kamienne wrzuciły wnętrzości, nie już kłóły, ale barżicy drażniły mściwą tyrannią. Wyszukano z miasta znaczniejszych, smagano ich naprzód okrutnie z głowy do nog, ranę w ranę zatapiając, a potym pluszczące krwią rozważny fortelnym okrucieństwem nad żywym żarem z woli dopiekiwano poty, pokąd ducha, y życia w wysmażonym ciele stawało. Innym język z tyłu przez kark wydzierano, a Burmistrzowi miasta, w oczach swoich Car pierśi otworzyć, y żywemu ferce wyzarpać kazał.

Od pierwszego wpadającej do miasta Moskwy impetu unikając wielu godnych ludzi wdarło się do zamku, y w nim się zawarło. Tam gdy słyszają wzbijające się pod niebiosą jęki, y lamenta

larenta wśpół-braci swoich na katowniach z śmiercią walczących; a gdy jeszcze postrzegą z daleka okropne nicuprozoney zawziętości widowiska: pale, koła, żelaza, ognie, &c. które na nich czekały; drętwiejąc od strachu, ośtatniey się chwycą desperacyi, zgodnie uradziwszy dobrowolną raczej śmiercią poprzedzić owę, którą w śród okrutnych mąk od nieubłaganych morderców dla siebie wygotowaną przed oczyma widzieli. W tey straszney stwierdziwszy się rezolucyi, znalazają prochy pod przestronną w zamku salę, w ktoreyby się ta oplakana ludzi gromada pomieścić, y razem zgubić się mogła. Zdał się niektórym ten wyszukany sposob śmierci mniej przyzwoity; zkađ Szlachćic zwany *Stube* wołał, żeby go własny sluga pokonał. Ten Panu ośtatniey tey usługi nie odmówił; naprzod jemu, a w raz potym sobie w łeb z pistoletu dogodziwszy, na trupie Pańskim poległ. Drudzy skaziwszy sobie serce, w głębokich sklepach, y lochach skodkiego życia szukali ratunku; tych mało było; wszyscy inni gdy już już nieprzyjaćtel przez zburzone armatową nawalnością mury wpiera się w zamek, wielkim pędem wpadają do sali, y tam hartowną cierpliwość z rozrzewnionym w żalach mieszając lamentem, ściśle się na wieczną obłapiwszy waledykę, przenikającym przez niebłoty zawołają głosem, ducha swego Stworcy Naywyższemu polecając. Na te hasło, jak było na znowie, Rotmistrz *Boysman* przez okno lont zapalony do podstawanego przymknie prochu, aż tu zarazem wszyscy strasznyim ogromem wyfadzeni pod obłoki z zgruchotanych ciał wypienią duszę. Sam tylko namieniony Rotmistrz *Boysman* przez okno prochowym wyparty impetem w pol żywy jeszcze w Moskiewskie wpadł ręce; zanieśiony do *Cara*, słabym głosem opowiedział przyczyny, y okoliczności tak desperackiego dzieła. Po krotkicy relacyi, gdy zawarł mowę, y już konać poczynał, zawzięty Monarcha jakoby też kamień w pierśiach za serce nośił, zayzdroszcząc mu tak

prętkiej śmierci, na pal go wbić kazał. Wytropiono na potym tych, którzy w płonney nadziei ratowania życia po lochach, y murowych rozwalinach byli się zakradli, katowano ich do śmierci różnie y wymyślnie; mianowicie godnego Szlachcica *Heningbusen* smagano poty, aż wszystkie mu wnętrzności wypadły.

Ruszył się nakoniec Car, z Wendy z sobą więźnia Xięcia *Magnusa* prowadząc, y fortec przyległą dobywał; z których Polskie garnizony widząc się być bez nadziei sukursu, dobrowolnie ustąpiły, miasta nieprzyjacielowi przez przyśtoyne podawszy kapitulacye.

Stanąłszy w Dorpacie Car, na usilną rożnych Monarchow przyczynę Xięcia *Magnusa* z aresztu wypuścił, mocnym sobie upewniwszy rewersałem holdowniczą wierność jego z wyliczeniem od Xięcia 40000. czerwonych złotych za wojenne spezy.

1578. Bolały serdecznie Krola STEFANA Moskiewskie najazdy, y spuśczenie Infant; temporyzował jednak cierpliwie, mając ręce zaprzątione z Gdańszczanami, których pomyślnie pokromiwszy, szczerze myślił o wojnie z Moskwą. Wyśłał naprzod Haraburdę Posła swego do Cara z expośtulacją; á gdy ten nic słusznego wyrobić nie mógł, wyprawił Bazylego Łopacińskiego, żeby Carowi wojnę wypowiedział. Łopaciński skoro stanął na stolicy, y swoim się ogłosił poselstwem, Ministrowie Moskiewscy przestrzegali go, żeby dla Boga podług dawnego zwyczaju przy zapowiedzi wojny, miecza gołego Carowi nie prezentował. Posel mąż wielkiego serca rzeczwo im odpowiedział: że prawem narodow ubezpieczony, nie zmyli z powinności charakteru swego. Jakoż na publiczney audyencyi śmieie zbliżywszy się do Cara, razem mu list od Krola, y miecz dobyty podał. Wzruszył Monarchę z natury popędliwego tak serdeczny postępek, y już zajmując się gniew jego na zmarzczonym czele, y frogim wyczerzeniu

rzeniu wyczytać można było; ale jednak w prętcie się postrzegszy, uczynił gwałt dobywający się pasy, y wypogodzoną twarzą z Possem rozmawiał, nakoniec z uczciwością go do gospody odprowadzić kazał.

Tym czasem pokrzepieni od Krola dobrą nadzieją Inflantczykowie, skupiwszy się, Moskwę gdzie mogąc gromili, z miast wyrzucali, garnizony Polskie przyjmując. Sam nawet Xiążę *Magnus* do Piltyna z żoną, y familią się przeniósł, y cale się Krolowi Polskiemu poddał.

Mąż walczny Pułkownik *Wilhelm Plater* Dynemborka dobył, opoiwszy naprzod garnizon Moskiewski gorzałką, którą im fortelnie w ręce wpraktykował.

Procz wielu innych miast mianowicie *Wenden* Polacy z Inflantczykami się złączywszy, opanowali. Na powetowanie tej straty Moskwa w kilkadziesiąt tysięcy zbliżyła się ku temuż miastu; ale Alexander Chodkiewicz mocno ich z tamtąd spłoszył. A gdy y powtornie naćierała, Andrzej Sapięha potomek Xiążąt Litewskich, potym Wojewoda Połocki złączywszy się z Szwedami, wydał bitwę, 6000. trupem położył, y całą artyleryą zabrał.

Krol BATORY z walnym wojskiem wyprawił się na Moskwę, y Połocka dobywał. Broniła się zwawie y długo Moskwa, po różnych rycerskich fortelach, nakoniec kotlarczyk jeden przypadszy z rospalonym węglem, y z łuczywem smolnym więź zapalił, z ktorey się frogi ogień zawzięł, y Moskwę przymusił do poddania się. Ten kotlarczyk Połotyńskim potym zwany, y nobilitowany wziął herb: rękę z pochodnią, a po śródku strzałę. Po wziętym Połocku wojsko Polskie popierało szczęścia swego dalszym dokazaniem, y różne miasta y fortecy, jako to: *Sokol*, *Susse*, *Czarniejow*, *Tarowle*, &c. walecznie opanowało.

Krol z Szwedami postanowiwszy alianse, frodze Moskwie dogrzewał. Wielkiż, y Uświaty opanował, Wielkie Łuki spalił, y infze

y inſze różne zamki podbił, a Krol Szwedzki z drugiey ſtro-
ny od *Rewla* dokazywał.

1581. Po Seymie Warszawskim Krol znowu ruſzył ſię na *Moſkwę*.
Wziąwſzy *Kraſno*, *Oſtrow*, *Gr. Pſkow* miało wielkie, y ma-
rtem otoczone obległ, woſko *Moſkiewskie* na odſiecz idące
znioſł. Trwało obleżenie przez zimę, a tym czaſem część
woyſka *Polskiego* przyległe niſ czyła kraje. Przestrzeżony
Car, bojąc ſię, żeby *Polacy* do *Nowogardyi*, y *ſtolicy* nie
zaſzli, przez poſta ſwego proſił *Papieża*, ażeby *Krola* do po-
koju nakłonił. Wyprawił *Papież GRZEGORZ XIII. Poſſemina*
Soc: JESU do *Moſkwy* dla ſkojarzenia pokoju z *Polakami*,
po którymby *Car* potęgę ſwoję na *Turki* z *Pany Chrzeſćcian-*
skimi zjednoczył, y ſam ſię ſklonił do ſpołeczności z *Kośció-*
łem Katolickim.

W *Inſtantach* *Szwedzi* wzięli *Iwanogrod*, y inne zamki
Moſkwą oſadzone; a gdy tym czaſem *Krol BATORY* trawił
czas przedłużonym *Pſkowa* dobywaniem, uſtyſzawszy o pro-
greſſach *Szwedzkich*, żaląc ſię na *Szwedow*, że mu według
traktatu na ſukkurs nie przyſzli, rzekł: *Dum ego plagas &*
retia cuſtodio, a Svecis aprl cupiuntur.

1582. Za medyacyą *Poſta* *Papieſkiego Poſſemina* ſtanał pokoy mię-
dzy *Moſkwą*, a *Polską* przez przymierze do lat 10. mocą któ-
regu całe *Inſtanty* przy *Polszcze* ſię zoſtaly, także: *Połock*,
Wieliz, *Gr. Moſkwie* wrocono *Wielkie Łuki*, *Zabłocie*, *Ne-*
wel, *Oſtrow*, y inne zamki zawojowane.

Po dokonaney z wiekopomną ſławą wojnie, odebrał *Krol*
Inſtanty w ſwoją poſſeſſyą, y jako zwycięzca powracając,
wſtąpił do *Rygi*. Nim wjechał do miasta, bawił ſię w zamku
na przedmieſćiu, umawiając ſię z *Ryżanami*, aby *Kościół* je-
den *Katolikom* z tych przywrócili, które na ſektę ſwoję za-
brali. *Ryżanie* ociągali ſię; po przewłokach gdy *Krol* nale-
gał, wyprawili do *Krola* *Sendyka* mieyſkiego z *Radnemi*, do-
praſzając ſię dalſzego *fryſztu* na *deliberacyą*. Obruſzony *Krol*
odprawił

odprawił ich w te słowa: *Ite & dicite istis bestiis me hoc die non comesturum, donec Templum, quod volo, ingrediar.* Na ten piorun wnet klucze przynieśli. Chciał Krol zagniewany dwa Kościoły odebrać, Katedralny *S. Mariae*, y Farski *S. Piotra*, ale ubłagany kontentował się *S. Jakuba*. Uczynił expiacją, y rekoncyliacją sprofanowanego Domu Bożego Melchior Giedroyć Biskup Zmudzki. Po intonowanym *Te DEUM laudamus*, pierwsza Msza z wielką uroczyścią, y uprzejmą Katolikom radością odprawiła się; po nabożeństwie nawiedzał Krol Kościół *S. Magdaleny*, y przy nim Klasztor Panien Benedyktynek, gdzie zastał tylko trzy Mniszki: barzo w leciech podeszłe, których luterka niezachwyćła zaraza. Zwały się *Anna Topel*, *Anna Notken*, *Otylia Kieyzerling*. Najstarsza z nich *Anna Notken* przez starość na oczy upadła; pytała się, gdzieby Krol był, a Krol tuż będąc rękę swoją jey podał, ktorey się ona mocno ująwszy, głęboko westchnęła, y rzekła: Nieśmiertelne naywyższej Opatrzności pełniemy dzięki, o Krolu! że nam cię jak z nieba spuściła Pana Katolika Bogoboynego, sprawiedliwego, przez ktorego nam Wiara, y Kapłani nasi przywroceni będą! to to jest czegośmy przez długie lata żadały, y aż do tey zgrzybiałej starości z płaszczem wyglądali! miło już nam teraz umierać będzie, gdyśmy się pożądaney doczekali godziny, w ktorey siebie tu witamy przytomnego Krola y Pana, Katolika, Obrońcę, y Restauratora jednozbawienney Wiary naszej; tobie się polecamy, tobie Kościół nasz, Klasztor, dobra y przywileje nasze oddajemy, y do wolney twojey dyspozyeyi rezygnujemy. Napelniło Krola obowiązaniem na duszy pociechą (jak sam wyznał *X. Possewinowi*) tak serdeczne poważney y świątobliwey Staruszki przywitanie; upewnił je łaskawie o protekcyi swojej Krolewskiej, y świętym ich się modlitwom polecił. Uważał Krol dobrze, że po śmierci tych Mniszek już innym tam mieszkać nie będzie rzecz przyzwoita, dla sweywoli, liczący,

y. pogon-

y pogorszenia między heretykami. Przeto weyrzawszy w przywileje Klasztoru tego, fundował przy nim *Collegium Soc: JESU*, y obadwa Kościoły S. Jakuba, y S. Magdaleny podał OO. *Soc: JESU*, naznaczywszy X. Piotra Skargę za Starzszego y Kaznodzieję Polskiego. A gdy OO. *Soc: JESU* nie ehcieli się ważyć obeymować tych Kościołow bez wiadomości, y dyspozycyi Starzzych swoich, rzekł Krol: *Ego vobis loco Provincialis ero.*

Demetryusz Sulikowski uczyniony od Krola Proboszczem S. Magdaleny, wnet potym postąpił na Arcy-Biskupstwo Lwowskie.

Krol ukracając zbytnie zuchwałstwo Ryżanem, Burgrabiego swego w mieście ustanowił, y inne różne w politycznym rządzie odmiany uczynił. A gdy mu się doniosło, że poddaństwo Inflantskie zbyteczną od Panow swoich ponasza niewolą, y tyranją, zwołać ich dziezną gromadę, y przed sobą stawić kazał; przełożono im łaskawie od Krola, że Krol dotknięty kompasyą nad ich nazią y oppresyą, chce im przez swoje postanowienie solgę sprawić; mianowicie zamieniając zwyczajną do tąd w tym kraju karę okrutnego miotłami smagania na inszą lżeyszą, to jest więzieniem, lub też płaceniem pieniędzy, &c. Chłopi nad wszelkie mniemanie podziękowawszy pokornie za pełne Chrześcianskiej litości ferce Krola Jmści, prosili gorąco, żeby ich raczey przy zadawnionych zostawione zwyczajach; gdyż mają to z doznania, że odmiany by też pozor dobrego miały, w samey jednak rzeczy więcej złego, niż dobrego przynaszać zwykły, rośmiał się Krol uprzeymie na niekzemność ferca, y umysłu poddaństwa tego, y rzekł: *Phryges nonnisi plagis emendantur*, niechże się zostaną przy dawnym ćwiku swoim.

1583. Z Rygi pospieszył Krol do Warszawy na Seym, na którym różne respektem Inflant stanęły Konstytycye; mianowicie dwie: pierwszą postanowiono Biskupstwo Wendskie zamiast Arcy-Biskupa Ryckiego, y innych dawnieyszych Biskupow Inflantskich. Drugą podzielone Inflanty na trzy *Presidatus*, albo Wojewodztwa; ktorych Konstytycyi tenor jest ten: Kon-

Konstytucye Inflantskie R: 1582.

Stephanus DEI gratiâ Rex Poloniae, &c.

Significamus tenore præsentium, quibus expedit
 universis præsentibus & futuris harum notitiam
 habituris. Quia nos per DEI gratiam recuperatâ de
 potestate Moschi Provinciâ Livoniâ ejus statui ac bo-
 no Ordini prospicientes, ac defensionis & justitiæ ra-
 tionem habentes, adq; exemplum inprimis terrarum
 Prussiae Nos accommodantes, infra scriptas leges, &
 Constitutiones ei Provinciæ de consilio consiliariorû
 Nostrorum dandas & promulgandas esse duximus,
 damusq; & promulgamus præsentibus. Jura tamen
 Nostra Regalia integra Nobis omnia reservando.

Episcopatus Venedensis.

Inprimis DEO Optimo gratias pro victoria con-
 cessa agentes ad ejusq; cultum actiones Nostras
 referentes, fundavimus Episcopatum in eadem Pro-
 vincia, in locum Archi-Episcopatus, & Episcopatuû,
 qui fuerint superioribus temporibus primûm discor-
 diâ internâ, deinde verò hostili gladio exterminati.
 Cujus sedes Venedæ futura est, ubi etiam Canonico-
 rum Collegium instituímus, ac item per Civitates,
 Villas, & Oppida Nostra Regalia, Parochias & Scho-
 las ritûs Catholici ereximus.

Dd

Tres

Tres Præsidatus Livoniæ.

PROvinciam Livoniam, quæ adhuc à Nobis parta est, in tres dividimus partes, tum juris dicendi, tum defensionis causâ. Quarum prima erit Venden: atq; id, quidquid inter flumen Dunam, & Goviam, & inde ad fines Moschoviæ versus *Opoczka*, supra *Margenhausen*: situm est, ad Præsidatum Venden: spectabit, inclusis etiam arcibus *Margenhausen*, *Lucen*, & *Rozyten*. Altera Derpatensis, quæ à flumine Govia ad fines usq; Moschoviæ extendetur, & versus Felinum, *Vilscher* lacu terminabitur. Tertia Parnaviensis, quæ Felinum, Pernaviam & cæteras arces inter Goviam flumen, & mare, & lacum *Vilscher* continebit.

Præsides Livoniæ.

QUibus quidem in partibus singuli Præsides Venden: scilicet, Derpatensi, & Parnaviensi præerunt eo jure & auctoritate in illa Provincia quâ Palatini in Prussia sunt: cum quibus etiam necessitate exposcente, ad bellum movere debebunt, postquam prædicti Præsides à Nobis vel Gubernatore Livoniæ, vel locum tenente, vel Commissario Nostro admoniti fuerint.

Succamerarii.

STatuimus ut in eadem Provincia tres itidem Succamerarii sint Venden: Derpaten: Parnavien: eadem

dem authoritate & functione, quâ Succamerarii sunt in terris Prussiae. Idem finibus inter Nobilitatem regendis præerunt.

Vexilliferi.

TRes itidem prædictæ Livoniæ Provinciæ regiones, tres suos Vexilliferos habebunt, subq; signis à Nobis illis attributis, necessitate exposcente, ut supra scriptum est, dictæ Provinciæ Nobiles, & Incolæ ad bellum & defensionem progredientur.

Judicia Terrestria.

Judicia Terrestria in singulis Præsidatibus quot annis bis celebrentur, ita ut in Præsidatu Venden: prima Judicia feriâ tertiâ post Dominicâ: *Quasi modo geniti*; Secunda, feriâ tertiâ post Lamperti, in Parnavien: duabus post hebdomadibus: in Derpaten: duabus post aliis observentur. Ex quibus quidem Judiciis Terrestribus appellationes ordinariæ fient ad Conventum Livoniæ.

Innych praw tegoż Seymu do Inflant się regulujących, jako mniey teraz już potrzebnych tu nie kładę, ale odsyłam *ad Volum: Legum Tom: II. fol: 1040.*

Po ufundowanym Biskupstwie Wendeńskim stolica Biskupia założona jest w Wendzie, pierwszy ją zaśladił Jan Andrzej Patrycy mąż wielkich nauk, y faworyt Krolewski; był rodem z Krakowa. Odnowiwszy pięknie zamek w Wendzie, pod herbem swoim ten dał napis:

Dd 2

Harefis

*Herefis & Mojschi postquam devicta potestas,
Livonidum primus Pastor ovile rego.*

W Rydze w tym roku wyżey namieniona Mniszka *Ottilia Kieyzerlingk* pobczną śmiercią zapieczętowała wiek swoy, w którym 100. lat z gorą liczyła. Pogrzebowi jey asystował Xiążę Jerzy RADZIWIŁŁ. Kardynał od Krola na Generalną Infant Gubernią zesłany. A że jeszcze nie był Kapłanem, przyjął *Sacros Ordines* w Kościele S. Jakuba *Soc: JESU*, y prymicye w sam dzień Wielkonocny celebrował. Gdy Subdyakony brał przy frekwencyi niezliczonego ludu, spytany po kilkakroć: jeśli by się determinował do zachowania wieczny czystości? wyniosłym głosem (umyślnie żeby heretycy dosztyfzeli) odpowiedział: że tak jest. Dziwowali się tey heroiczney w buynym wieku, y w wysokim stanie rezolucyi przytomni heretycy, y między sobą poszeptem. mówili: żal się Boże! tak młodego Pana, że się za omamieniem Jezuickim w tak ciężką, dożywotnego bezżenstwa podał niewolą.

Otto Schenking Proboszcz Katedralny Wendeński gorliwie się krzątał koło nawrocenia pospolstwa na Wiarę Katolicką. Zwoławszy z różnych miejsc chłopstwa Łotewskiego starszyńcę, jawnemi wywodami dowodził im błędy heretyckie; a że na jedną y drugą stronę chwając się, żadney się szczerze nie trzymali, potrzebował po nich, ażeby w niedziel cztery determinowali się, jeżeli Katolicką Wiarę przyjmują, albo nie; chłopstwo gdy po różnych radach zgodzić się na jedno nie mogło, obrało sobie za arbitra do obrania Wiary, y dania rezolucyi Biskupowi niejakiego starca ubogiego, zupełnie na jego polegając wyroku. Chytry starzec żeby się podobał Szlachcie luterskiej wiary, od ktorey jałmużnę bierał, tak im kazał odpowiedzieć *Schenkingowi*: my ludzie prostacy nie mamy tyle światła na rozumie, żebyśmy doskonale rozeznali prawdę między Katolicką, a luterską wiarą; ale mamy Panow uczonech, y w pismie biegłych, którzy nie równie lepiej sądzić

sądzić o tym potrafią. Tych tedy naprzod trzeba nawrócić, to y my łatwo damy się pociągnąć za przykładem Panow naszych. A tak pobożny Prałat za tym razem u głupich proflakow nic dobrego nie wyrobił.

Odprawiła się rewizya dobr Inflantskich, Krolewskich, y Szlacheckich przez Kommissarzow od Krola naznaczonych: Stanisława Pękoławskiego Starostę *Margenburskiego*, Teodora Skumina Pifarza W. X. Lit: Jana Tyzenhauza *de Berfon*, Daniela Hermana, Samuela Cerazyna. Wszakże znaczna część Szlachty przed tą Kommissyą nie stawała, proteffując się: że takowe wymożenia produkowania przywilejow paktom Inflantskim byly przeciwnie, w ktorych wyraźnie sobie obwarowali Inflantezykowie, że sama spokojna dobr possessya miała być każdemu twierdzą, y prawem słusznego dzierżenia; gdyby komu przez wojenne rozruchy dokumentow zbywało.

Gdy w tymże roku Xiążę *Magnus* dokonał życia w Piltynie, bywszy przez lat 18. odmienney fortuny igrzyskiem, obywatele ziemi Piltyńskiej obrali sobie za Gubernatora Jana *Bera* Szlachcica możnego, y wysłali go do Krola Duńskiego Fryderyka II. jego się oddając protekcyi. Kardynał Radziwiłł Gubernator Inflantski upominał ich, ażeby pamiętając na to, że Xiążę *Magnus* Polszcze się poddał, nie ważyli się inszego Pana szukać, ale Piltyńczykowie upornie przy Duńczyku obstawali. Na poskromienie rebellizujących wyprawił Kardynał Oborskiego Pułkownika z kilką chorągwiami, który się walecznie z nimi ucierał, aż z działa uderzony pod zamkiem *Emelden* poległ na placu. Czym wzruszony Kardynał rzeźwicy następował na Piltyńczykow przez Pękoławskiego, y Mikołbja Korffę Pułkownikow, ktorzy acz kilka miast y zamkow opanowali, ze wszystkim ich jednak przelamać nie mogli. Aż Jerzy Fryderyk Margrabia Brandeburski Xiążę Pruskie Krola Polskiego z Duńskim w ten sposob pogodził, żeby każdy w Piltynie do czasu to dzierzał, co w possessyi miał, nim doskonałe nastąpi pomiarkowanie. Stany,

1584.

Stany Inflantkie wysłały Postów swoich do Wilna, gdzie Krola czekali. Tam Postowie slyszeli młodzieniaszka ledwo co nad 10. lat wieku mającego syna Podskarbiego W. X. L. wytworną mową Krola witającego. Nieostrożne w tey oracyi kontenta: aby Krol za Błogosławieństwem Boskim Moskwićm zwojowawszy, y Inflanty pozyskawszy, *transmarinos* luterskim kacerstwem zarażonych potłumił, czyli za morze zapędził, a kray prawowiernemi osadził; przejęły jak sztyletem tychże Postów tłumaczących słowa namienione szczególnie być wymierzone na obywatelów Inflantkich. A gdy jeszcze w grawaminach od siebie przełożonych, mianowicie względem wielu bezprawnego procesu, przez szczególną Starostów potencją zajachanych dobr, nie pomyslnego od Krola nie uslyszeli, który ich do Seymu odsyłał; z rozjątrzonem żalem powrócili do swoich, y perory namienioney nienawisne rozwodząc z exaggeracyą expresse, pflowali serce Inflantczykom ku Rzeczypospolitey tak dalece, że już w ten czas zapatrywali się na Szwedów, wynaszając kondycyą Estonii pod Szwedzkim panowaniem w wielkim pobłażeniu zostających, y onę nad swoje przekładając.

W tym roku umarł w Moskwie Iwan Wasilewicz od autorów słuznie *flagellum Livoniae* zwany, nastąpił syn jego Teodor Iwanowicz.

1585.

Zajął się w Rydze rozruch wielki względem wprowadzenia Kalendarza nowego od Papieża GRZEGORZA XIII. postanowionego. Gdy Magistrat respektując wolą Krolewską używani tego Kalendarza poprawionego miastu nakazał; pospolstwo pobudzone od Predykantów zawarwszy bramy mieyskie, rzuciło się szturmując na mieszkanie Burgrabiego Krolewskiego *Eikiusza*, y wielu innych Katolikom przychylniejszych mieszczan, których domy złupiwszy, Magistrat przymusił do znieścienia tego Kalendarza, y pozwolenia tego wszystkiego czego żądali. Nad to jeszcze intentowali kryminalną akcyą
Syndy-

Syndykowi miasta *Wellingomi*, y Sekretarzowi Janowi *Thestyuszowi*, że będąc delegowani od miasta do Krola, nie podług dancy sobie instrukcyi się sprawili, cwfzem Krolowi różne kondycye mimo wiedzy miasta postąpili y podpisali. Ale *Thestyusz* do Gubernatora zemknął na zamek, y tam się Krolewską protekcyą zaszczycony bawił. *Ekiusz*, który z namienionym *Wellingiem*, y *Thestyuszem* jedno rozumiał, zbiegł do Krola szukając sprawiedliwości y bezpieczeństwa od Ryżan. Krol śmiałością buntowniczą miasta wrzuszony zlecił Xięciu Kardynałowi, żeby sędownie weyrzał w przyczyny powstałego nierzędu, y winnych ukarał. Kardynał rozprawę nakazawszy u sądu swego, dość skromny na miasto ferował dekret, żeby cokolwiek z Magistratem wstecz woli Krolewskiej postanowiło, kassowano było, żeby Kalendarz nowy był przyjęty, a Burgrabiemu *Ekiuszowi* żeby miasto przy deprekacyi 10000. talarow za gwałt wyliczyło, &c. Ryżanie przez zwykłą kraprność za ociężliwy mając ten dekret, do Krola samego appellacyą założyli, ktorey im Kardynał nie bronil.

Względem Piltyna do zupełnego przyszło pomiarkowania w taki sposob: że Krol Duński za uroszczone do tey ziemi pretensye, dał się uspokoić summą 30000. talarow, którą mu Margrabia Jerzy Fryderyk Xiążę Pruskie Imieniem Krola Polskiego wyliczył, a sam do oddania sobie tey summy, ziemię Piltynską w zastawną objął posesysyą. Ktorey postanowionej z Krolm Duńskim względem ziemi Piltynskiej tranzakcyi ^{Positum an sine patrii secunde} formalia. te są: *Vide Statum Cause Episcopatus Piltinen:*

Xiążę Radziwiłł Kardynał odjeżdżając do Wilna w Rydze w Kościele S. Jakuba wystawił na wybor piękny, y kosztowny Oltarz z tym napisem: *Radziwiłł Olyca & Nesvisi Dux uisitatio Compostelle D. Jacobi Sepulchró Episcopatu Vilnensi auctus, & à STEPHANO Poloniae Rege pace per uictoriam ex Moscho comparata in Livonia ejusdem S. R. M. locum tenens*
consti-

v. pr. h. in
Sob. p. 90.
Hatus Compa.

constitutus, oblati in hoc Altari susceptorum Sacrorum Ordinum Primitiis à GREGORIO XIII. Pontifice Maximo, S. E. Romane Presbyter Cardinalis creatus, in honorem DEI-pare Virginis, olim hujus Provinciae Patronae, DD. Jacobi & Georgii Martyris Aram hanc sui grati, piiz, animi monumentum, DEO Trino & Uni dicavit annò M.D.L.XXXV.

Zamoyski Hetman Koronny w zasługach na się y potomkow swoich wziął *Jus Patronatus* na jedną Dziekanią y Kanonią Wendenką.

1586. Krol będąc w Grodnie sędził sprawę Ryżan o tumult wyzey namieniony; stanął dekret prawie we wszystkim potwierdzający wyrok Xięcia Kardynała Radziwiłła, w teyże rzeczy ferowanej, nakazano przy tym komparycyą przed sądem Krolewskim trzech pryncypalnieyszych osob z mieszczan, ktorzy pierwszą pochodnią byli do wzniecenia tey rebellii. A gdy oni w czasie postanowionym nie stanęli, wypadła na nich kondemnata na gardło. Nie powściągnął ten dekret Ryżan, ale większą w nich sprawił fermentacyą, która ich do tey szaloney wzbudziła odwagi, że na kontrapunkt Sądowi Krolewskiemu, mianego do tąd w detencyi Syndyka swego *Wellinga*, takż Jana *Thestyusza*, ktorego z zamku Ryskiego morzem uchodzącego zachwycili, na gardło osądziłi, y lby im pourywali. Łatwo się domyślić, jak ciężko Krola obruszyla taka wyuzdana effronterya, którą żeby skutecznie uśmierzył, kazał w prętcie nad Dźwiną blisko miasta wystawić Cytadelę, ktoraby miasto na wędzidle trzymała, y rozpuśćę pospolstwa hamowała. Zeby zaś ani same miasto przez się, ani przez ktorego z postronnych Monarchow przeszkodzić nie mogło tey imprezie, kazał Krol Raytaryą Infantką pod sprawą Pułkownika *Ferensbacha* miasto z daleka opasać, y pafsy wszystkie założyć. Miasto w takim razie poczęło przychodzić do rekolekcyi, a zważając wiszące nad sobą fatalne pomsty Krolewskiej skutki, Postów swoich wysłało wymawiając swoje sprawy,

sprawki, y rozgniewany Majestat przeblagając. Krol Postow na oczy nie przypuścił, to tylko donieść miastu kazał, że jeżeli bez odwłoki nie podadzą się pod dyszkrecyą łaski, lub niełaski Krolewskiey, potrafi jak ich zażyć. Zięćto się, co Pismo-święte mowi: *Sicut rugitus leonis, ita est terror Regis, qui provocat eum, peccat in animam suam.* Zadrżało miasto słyszając Krola gniewem pałającego, y szczerze myśliło o najbliższych sposobach wyjednania sobie klemencyi Krolewskiey.

Provs
cap: 20.

Ale zawisne *fata* zazdrościły Polszcze tak walecznego Monarchy; gdyż w samym razie pozyskania Estonii od Szwedow, y rozpostrzenienia szeroce granic Polskich od Moskwy, gdy już się na to był przysposobił, zapadł na zdrowiu w Grodnie, y po krotkiey chorobie umarł. Przed śmiercią spytany jakby się miał? odpowiedział słowy Tertulliana: *Quinquaginta quatuor annos peregi: scio quales dies fuerint, quales verò futuri sint in posterum ignoro.* Ostatnie słowa jego były: *In manus Tuas Domine commendo spiritum meum.* Padło podeyrzenie na dwóch Włochow Medykow zwanych: *Nicolaus Buccella*, y *Symon Simonius*, że przekupieni śmierć Krolowi przysposobili. Samą treść wszystkich tego Wielkiego Krola pochwał wyraża to jego *Epitaphium*: *In templo plus quàm Sacerdos, in Republica plus quàm Rex, in Sententia dicenda plus quàm Senator, in Iudicio plus quàm Iureconsultus, in Exercitu plus quàm Imperator, in acie plus quàm miles, in adversis perferendis, injuriisq; condonandis plus quàm Vir, in Publica libertate tuenda plus quàm civis, in amicitia colenda plus quàm Amicus, in convictu plus quàm familiaris, in venationibus, ferisq; domandis plus quàm leo, in tota reliqua vita plus quàm Philosophus.*

Ile gorzkiego żalu Rzeczypospolitey, tyle poćiechy Ryżanom przyniosła rozgłoszona śmierć Krola, o którym dobrze wiedzieli, że na ich harde karki mściwe wecował miecze. A lubo zesłany od Rzeczypospolitey do Ioslant generalny Komisarz Stanisław Pękołowski Starosta Margenburski upominał

Ee

Ryżan

Ryżan do spokojnego zachowania się pod czas *interregnum*, oni jednak śmieley sobie postępując, OO. Soc: JESU z miasta wyrzucili, którzy się za miastem do zamku reysterować musieli.

1587.

Umarł Gotard z ostatniego Hermistrza pierwszy Xiążę Kurlandki. Zostawił dwóch synów Fryderyka, y Wilhelma y dwie corki Annę, y Elżbietę. Annę pojął za żonę Xiążę Ołbrycht Radziwiłł Marszałek Wielki W. X. Lit:

Kolo tegoż czasu Jan Patrycy Biskup Wendeński z tym się rozstał światem.

Na walney w Warszawie Elekcyi między wielą innemi do Korony konkurentami dystryngowali się: Maxymilian Arcy-Xiążę Austryacki brat rodzony Rudolfa II. Cefarza, Zygmunt Krolewic Szwedzki, Teodor Car Moskiewski. Nawet y Han Tatarski swoją się Rzeczypospolitey do Korony przepowiedział ochotą; zalecali go Postłowie jego, że do obozowych niewczasow dobrze jest przyuczony; a w potrzebie szkapowina, kontentować się może. Względem religii upewniał: *tuus Pontifex, meus Pontifex, tuus lutherus, meus lutherus.*

Zygmunt z Jana Krola Szwedzkiego, y z Katarzyny siostry Zygmunta Augusta zrodzony za staraniem Matki, a pozwoleniem Oycy w Katolickiey religii był wychowany; a gdy informator jego *Arnhold Grothuz* Infantczyk sentymenta luterskie wrazić mu usiłował, Krol Jan Ociec do szpady się porwał, y rzekł: *Educabis filium meum in spem utriusq. Regni.* Owdowiała Krolowa Anna siostra rodzona Katarzyny gorące czyniła zabiegi do stanow Rzeczypospolitey za siostrzanem swoim Zygmuntem Krolewiczem Szwedzkim, y z pilnego nie spuściła starania, aż stanął Elektem. Asz Elekeya rozdwoiła się, partya bowiem jedna obrała Maxymiliana, druga Zygmunta, utrzymał się jednak Zygmunt, przez Zamoyckiego Hetmana zniószy Maxymiliana, y samego w niewolę zabrałszy.

Biskup-

Biskupstwo Wendeńskie otrzymał Andrzej Mielniński Opat Trezmeński, ale w prętcie w tymże roku umarł.

Nastąpił Otto Jerzy *Schenking* Infantczyk z Probostwa Wendeńskiego na tę Katedrę wywyższony, trzymał w Polsce dwa Opactwa: Sulejewskie, y Witowiskie, Suffragana sobie dobrał *Butlera* Infantczyka, Biskupa Samaryjańskiego, y oraz Kanonika Wendeńskiego. W Wolmarze ozdoba Kaplicę Mistrzów Infantkich, gdzie się oni grzebli, y swoje tryumfy odmalowane mieli, zniost z przyczyny niewiadomey, z niepowetowaną krzywdą pamiętney ich na potomne wieki sławy.

ZYGMUNT Krol nalegał u Ryżan aby OO. *Soc: JESU* reindukowali do miasta, ale oni zakamiali w uporze, umawiali się; zaledwo nakoniec naklonić się dali do przyjęcia *Hermana Torsdorfa* Xiędza Swieckiego człowieka wielce cichego, y skromnego, ktoremu Kościoły y *Collegium* OO. *Soc: JESU* poddali.

Marcin *Kromer* Biskup Warmieński wiele Xięży przysłał do Infant na podźwignienie Wiary S. tam przytlumioney.

Anna *Topel* Xięni umarła w Rydze 138. lat mająca. Chcieli OO. *Societ: JESU* mieszkający jako wygnancy w zamku za miastem przy jey pogrzebie mieć nabożeństwo, ale Ryżanie przystęp bronili, a ztym prywatnie ją pogrzebli w Kościele S. *Magdaleny*. Została sama jedna z Moiszek w Klasztorze *Anna Norken*, statkiem y wielkością serca broniąc Klasztor swoy od heretykow. A gdy dwóch *Predykantow* czasu pewnego przyszło do niey w odwiedziny, y wiele jey o Wierze nagadali, kuszac, y probując statek jey, ona rzesko im odpowiedziała: Jam już była, kiedy waszey wiary jeszcze nie było, y dobrze pamiętam, kiedy y jak nastala; choway mnie Boże, abym miała tę nową przyjac wiarg, ktora odemnie jest młodsza.

Polacy *inter Pacta conventa* włożyli, żeby Estonią Krol ZYGMUNT od Szweygi do Polskich Infant przywrocil, ale Krol nie chcąc urazić Oycy swego, ktory na tę alienacyą za-

dnym sposobem nie pozwalal; ziszczenia takiej kondycyi obojętnemi zwlekal deklaracyami.

1589. Zjechali się w Rydze ZYGMUNT III. z Oycem JANEM Krolewem Szwedzkim, gdzie się namowiwszy w sprawach Krolestw swoich ostatnią sobie dali waledykcyą, bo w lat dwie potym Krol JAN umarl.

Na Seymie Warszawskim w tym roku różne postanowienia względem ziemi Inflantkiej stanęły, wymieniono Starostwa, ktorych alternata w rozdawaniu Polskiemu, y Litewskiemu narodowi dochowana być miała, listy y przywileje do tey Prowincyi pod dwiema pieczęciami Koronną, y W. X. Lit: dawać kazano, infze zaś zamki, y dobra Inflantczykom zasłużonym do dzierżawy podać, także *minutiora bona* chudym pacholkom zasłużonym nadawać pozwolono. Przywileje Inflantczykom od Arcy-Biskupow, y Hermistrzow nadane, potwierdzono. Rewizorow naznaczono do zweryfikowania procentow, Starostw, y Dzierżaw Inflantkich, o Xięstwie Kurlandskim taka stanęła Konstytuoya:

Xięstwo Kurlandskie.

Gdzieby *deficiente Stirpe* Xiążęcia Kurlandskiego Gotarda, y synow jego dzisiejszych Xiążąt: Fryderyka, y Wilhelma Kurlandska ziemia przypadła do obu narodow y państw spólnie przyłączona być ma, równością taką, jako jest o ziemi Inflantkiej wyżej napisana.

1590. Przyjchali do Rygi Seweryn Bonar Kasztelan Krakowski kalwin, y Leo Sapieha Kanclerz W. X. Lit: delegowani od Krola dla pomiarkowania zachodzących z Ryżanami trudności; Bonar jako heretyk heretykom sprzyjając, postanowil przeciw woli Krolewskiej, aby OO. Soc: JESU do miasta nie wpuszczono-

wpuszczono dla objęcia Kościoła S. Jakuba im od Krola BATOROGO postapionego, przeciwnie Leo Sapieha reindukcyi OO. Soc: JESU należney pretendował. Przeto (jak akta OO. Soc: JESU Ryskich świadczą) Ryżanie na wieczną pam iątkę Bonara Protektora swego, S. Seweryna Męczennika wyrzucili z Kalendarza, a imię jego miasto Seweryna włożyli, tym sposobem, którym święta uroczyste zwykły się wyrażać.

W Warszawie naznaczono do Inflant Kommissarzow na rewizyą dobr stołowych, y na *scrutinium* strony niewierności, która się pokazała po niektórych obywatelach Inflantskich, gdyż sami Inflantczykowie o to prosili, aby niewinni dla winnych do niestawy nie przyszli.

Stanął dekret Krolewski na reindukcyą OO. Soc: JESU do miasta Rygi. Anna Notken ostatnia Mniszka na 100. lat mająca, ktorych 80. na poświęconey Bogu służbie w Klasztorze strawiła, a z tych zaś 40. lat między heretykami w przesładowaniach, y mizeryach przeżyła; dotrzymany statek pobożnym ukoronowała końcem. Przed skonaniem świętymi Sakramentami opatrzona; psalmy *Graduales* odprawiwszy, krzyż na czele y piersiach wyraziwszy oddała ducha BOGU. Pochowana w Kościele S. Magdaleny. Po jey śmierci kuśli się Ryżanie opanować Klasztor Panielński z Kościołem, ale właśnie w porę doszedł ich dekret Krolewski na przywrocenie OO. Soc: JESU na to miejsce. Jakoż Kommissarze Krolewscy OO. Soc: JESU z zamku, w ktorym już pięć lat od *expulsi* swojey mieszkali, wprowadzili do miasta, y Klasztor z Kościołami S. Jakuba, y S. Magdaleny im oddali. Bolała barzo Ryżan takowa reindukcyą, jednakże respektując na dekret Krolewski, za tym razem nakładnem się stawili.

W Krakowie odprawił się akt weselny Krola ZYGMUNTA z ANNA Arcy-Xiężniczką Austryacką; rzucano monetę z inskrypcyą na jedney stronie: *Amer distantia jungit*; a na drugiej: *Ast animos sociasse juvabit*. 1592.

Umarł

Umarł w tym roku Jan Krol Szwedzki Oćiec Zygmunta, za ktorego jeszcze życia Karol Xiążę Sudermaniński rodzony brat Krolewski wicherzył w państwie, y Duchowienstwo luterskie na swoję stronę fakcyonował. Udawał, że Krol Jan Katolickiey Wierze sprzyja, y wprowadzić ią do Szwecyi zamysła; wczesnie tym fortelem układając sobie stopnie do korony Szwedzkiey po śmierci Krola brata swego. A że przez porządek sukcesyi ZYGMUNTA Krola Polskiego przeskoczyć nie mógł, przez fakcyę, y zamieszania Krolestwa, dopinal kresu ambicyi swojey; bystry w rozumie, y z młodych lat do dzieł Rycerskich sposobiony dufał w sobie, że zastępujące przebędzie trudności, y Zygmunta synowca swego jako Katolika w nienawiść Szwedom podawszy, od korony odstrychnie.

1593. Pierwszą zapowiedzią tych jego zamysłów był po śmierci Krola Jana wypraktykowany umyślnie zjazd stanów krolestwa Szwedzkiego w mieście *Upsal*, na którym zdewinkowane osoby puścily odgłos; że Krol ZYGMUNT z gromadą Xięży Katolickich, mianowicie OO. *Sec: JESU* przybywa do Szwecyi dla wprowadzenia Wiary Katolickiey, y że dla skutecznego dokazania tey imprezy, liczny komput Polskiego żołnierza z sobą prowadzi. Zkonsternowane takimi dyszkursami stany umiał Xiążę uymować sobie, y okazałością dobra pospolitego okraszać zdania y rady swoje, na których wszyscy polegając prawem postanowili, żeby używanie Katolickiey Wiary w całym państwie było zakazane, y żeby Krol ZYGMUNT nie był koronowany, aż przy inszych prawach, y przywilejach krolestwa tę samę potwierdzi ustawę, a tym czasem za Rządzcę, y Protektora krolestwa Xiążęcia Karola ogłosili.

Xiążę Sudermaniński mocą tey sobie powierzoney władzy zakazał Gubernatorom miast, y fortec Estonii, służyć ordynansie Krola ZYGMUNTA, jeżeliby dość czyniąc *Pactis conventis* z Rzeczpospolitą Polską, Estonią⁵⁰ Polskich Instanc przy-

przywrocić, y Polkiemi garnizonami zamki tameczne osadzić chciał. A przecież z takowych swoich jawno przewrotnych postępkow pięknie się sprawując Krolowi, pisał list, y do *Sztokolnu* Krola na koronacyę zapraszał.

Krol ZYGMUNT ze Gdańska przy asyffencyi Nuncyusza *de Mala-Spina* y wielu Panow Polskich do *Sztokolnu* morzem popłynął, gdzie stanawszy pokrywał z dyszkrecyą urazy swoje do Xiążęcia Karola stryja swego; przytomnym zaś stanom Szwedzkim przelożył: że jako nie godźiwie bez wiedzy, y dokładania się Krolowskiego walną radę w mieście *Upsal* złożyli, tak też ustawy takiego nieprawego zjazdu nieważne są, y żadnego, a pogotowiu Krola samego wiązać, y obligować nie mogą. Stany z naprawy Xiążęcia Karola na wszytkie do rozruchow pilnującego sposobności w brew Krolowi sprzeciwiając się, jawną się odgrazali rebellią, jeżeliby Krol uchwał *Upsalskie*nie potwierdził. Krol gwałtowney potrzebie ustępując, na wszytko nakoniec zezwolił.

Odprawił się zatym uroczyfty akt Koronacyi, po ktorey Krol do Polski powrócił, zostawiwszy formę rządu, jaka miała być we Szwecyi pod niebytność Krolowską zachowana. ¹⁵⁹⁴ Wszakże Xiążę Karol bynamnicy się do niego nie stosował, ale przybrawszy sobie Konfilyiarzow, publiczne interesas według własnego upodobania kierował, zaszczycając jednak rządy swoje pod Imieniem Krola ZYGMUNTA.

Otto Biskup Wendeński do Rzymu zajechałszy, oddał ¹⁵⁹⁵ posluszeństwo Papięzowi, przywiódł tam z sobą siostrzana swego, ktory przy pocałowaniu nog Papięskich zaraz bez ^{Kwiatk:} żadnego napominania heretyckich się błędow wyrzekł, a ^{fol: 793.} Ka-
tolikiem być się wyznał.

Na Seymie Warszawskim Polkowie Infantscy *Reynbold* ¹⁵⁹⁸ *Brakel*, y *Otto Denhoff* przekładali stanom Rzeczypospolitey żal y utyskanie obywatelow Infantzkich; mianowicie o to: że Infantczykom prawa, y pakta nie są dochowane przez
rozdanie

rozdanie dobr y Urzędow na Niepatryotow tamecznych; skarżyli się o najazdy, y zajazdy fortun Szlacheckich, przez Starostow, y garnizony Polskie; o odnowione po tylekroć dobr Szlacheckich rewizye, &c. &c. Przewo stany Rzeczypospolitey lepszy porządek wprowadzając do Inflant, uchwalili na tę Prowincyą nową Ordynacyą w te słowa:

Ordynacya ziemi Inflantckiey.

CHęć ziemię Inflantcką, dla ktorey tak wiele się krwi,, przelało, w dobry porządek wprawić, przy bytności,, Posłow teyże ziemi Inflantckiey postanawiamy. Naprzód,, aby sposob Sądow, ktory od ś. p. Krola STEFANA Przd,, ka Naszego, ziemi tamtey pod pieczęcią Koronną jest po,, dany, y od Nas samych w roku 1589. wydany nie jedno od,, wszystkich trzech Narodow, Polskiego, Litewskiego y In,, flantckiego zachowany był, ale y do skutku przywiedziony. 5. Dla czego Sędztwa, Przełożeniństwa, y Urzędy pewnym oso,, bom, ktore sobie mają *equaliter* obrać na pierwszym zje,, zdzie, a Nam prezentować. A jeśli by ich y teraz nie obrali,, tedy My onych *pro hac vice* zwierzchności Naszey zaraz po,, damy, ktore do tego godne być rozumiemy: aby jeśli by ktore,, wakowały, Kommissarzom, ktore z Seymu tego do Inflant po,, ślemy, z trzech narodow posłać *equaliter* poruczamy: kto,, rzy zarazem do uchwały Sądy, y Urzędy sobie zleczone za,, cząć mają, y bez wszelakiey zwłoki odprawować. Wojewod,, trzech ziemi Inflantckiey, mieysce w radzie skoro po Wo,, jewodach Koronnych y Litewskich uchwałą Seymu tego,, naznaczamy na mieysce Prezydentow. Kasztellanow trzech,, osiadłych, po jednym z każdego narodu postanawiamy,, ktorym mieysce w radzie zaraz po Kasztellanach Koronnych,, y Litewskich ukazujemy. Z strony prawa, ktorymby się lu,, dzie Szlacheckiego stanu sądzić mieli, pozwalamy, aby się,, z sobą znieśli, y z prawa Polskiego, Litewskiego, y Inflant,, skiego

orig. zachowa
nr. 12 124
20 spetmal

skiego dawnego z wiadomością Komisarzow Naszych na „
jedno prawo zgodzili, zostawiwszy approbacyą onego przy- „
szlemu Seymowi. Ktorem sądom, także y prawu temu, który „
sobie obrać wszytkich trzech narodow ludzie, ktorego- „
kolwiek stanu y kondycyi, ktorzy w tamtey ziemi majetno- „
ści jakie, bądź Ziemskie, bądź Nasze Krolewskie trzymać „
będą, podlegać, y posłuszni być mają. Seymiki według sta- „
rego zwyczajū tamtey ziemi składane, y obchodzone być „
mają, to jest: jeden tylko seymik w *Kieśi My* y *Potomkowie*, „
Nasi za jaką Rzeczypospolitey potrzebą, albo przed walnym „
Seymem Koronnym składać mamy. Ktorzy przez odległość „
tamtey ziemi mają poprzedzać seymiki Koronne. A instru- „
kcyą propozycyi posyłać ma Kancellarya Nasza do Biskupa „
Wendeńskiego. A do tego seymiku wszyscy mają należeć, „
wedle Konstytucyi Krola STEFANA, y Posły swe posłać po „
dwa z każdego narodu. A iż naybarżiey y na Konstytucyą „
Seymow 1589. y 1590. ziemia tamta przez Posły swe, y „
przedtym y teraz utyskowała; mianowicie, iż *ad equalita-* „
tem w rozdawaniu zamkow Infantzkich rowno z narodem „
Polskim, y Litewskim przypuszczeni nie są: tedy chcąc pro- „
źbie ich w tym dogodzić, wysyłamy Komisarze swe z „
Seymu, ktorzy aby na przyszłym Seymie wzięwszy tam o „
wszytkim dostateczną sprawę, Nam odnieśli. A My nie „
będziemy od tego, abyśmy ludziom narodu Infantzkiego, „
indigenis dobrze y znacznie zasłużonym rozdawać nie mieli: „
wszakże za konsensem Panow, rad oboygą narodu na Seymie „
Iż też Infantczykowie to sobie za ciężar być przekładali, „
że do sądowych spraw dwu pieczęci Polskiej, y Litewskiej „
używać musieli, względ na słuszność mając, dopuszczamy „
im, aby na te sprawy, ktore na Seymie y za Dworem Na- „
szym idą, mogli pod pieczęcią Ziemską pozywać: ktore „
pozwy w tey ważności mają być, jako gdyby z Kancellaryi „
Naszey wydane były. A iż Posłowie ziemi Infantzkiej od „

wszystkich trzech narodow dla pewnych y ważnych barzo ,,
 przyczyn tamtey Prowincyi, o wieczność Nas, y Stanow ,,
 Koronnych, y W. X. Lit: prosili, jako dla tego, y żeby Dy ,,
 gnitarze, y Urzędnicy Ziemscey przykładem wszęch państw ,,
 osiadli byli, y dla tego aby się fundowali w mieszkanie ku ,,
 większey obronie tamtych krajow: przeto tych rzeczy jako ,,
 słusznych nie odmawiając, do inszego Seymu odkładamy ta ,,
 kowe daniny. A *interim* Komisarze z Seymu tego do tcy ,,
 ziemi Inflantskiy posyłamy, ktorzy powinni będą wszy ,,
 stkie dobra Nasze we wszystkicy Inflantskiy ziemi rewiz ,,
 dować, y inwentować, y do Nas na Seym blisko przyszły ,,
 odnieść: zaczym My będąc od nich informowani, wieczno ,,
 ści dawać nie odmawiamy. Nakoniec aby inkwizycya prze ,,
 ciwko tym, ktorzy o jaki występpek są obwinieni już też ,,
 koniec był kiedy tymże Komisarzom Naszym z Seymu ,,
 tego, ktore wysyłamy, tak z Senatu, jako z koła Pofelskiego ,,
 do Infant poruczamy: ktorzy żeby w *Wendzie*, albo *Kiesi* ,,
 jako w pośrzodku ziemi tamtey Inflantskiy, przyzwawszy ,,
 do siebie sądu Ziemskiego, za ktorymby się tych, co kogo ,,
 prawem pokonywać będą, *scrutinia* wedle prawa wychodzi ,,
 ły, ktore pieczęcią Ziemską zapieczętowane do Nas na Seym ,,
 blisko przyszły przyniosą: także y relacją o rewizyi przy ,,
 wilejow. Na ktorym Seymie, jeśli by rzeczy te o występkach ,,
 nie mogły być skończone, już potym o tych, ktorzy by obwi ,,
 nieni byli, wieczne milczenie nakazujemy. Jeśli by jednak co ,,
 było, czym się ludzie wszystkich trzech narodow uciążani ,,
 być rozumieli, y pokazali Nam to, dopuszczamy im to, y ,,
 pozwalamy, że y potym będą mogli do Nas y do Stanow ,,
 o zniesienie ciężarow proźby swoje przynosić. A żeby te ,,
 wszystkie rzeczy do skutku swego przywiedzione były, y ,,
 ziemia tamta w rząd jaki wprawiona była, stateczne Komi ,,
 sarze Nasze z Seymu tego jako nayrychley być może tamże ,,
 zeszlemy, ktorzy nie jedno te rzeczy, ktore im poruczemy ,,
 odpra-

odprawować, y do exekucyi przyprowadzić, ale coby jedno,,
 obaczyli być potrzeбно y pożyteczno tamtey ziemi Infant,,
 skiey wszystkiey, odprawić y postanowić będą mogli. A inne,,
 rzeczy do Nas na Seym odniosa; także y skargi te, które tu,,
 są do Nas odniesione, o gwałtowne pobranie majątności, y,,
 o infze wszystkie krzywdy trzech narodow wszystkich mają,,
 czy Komisarze kognicyą uczynić, y do posesysyi tych coby,,
 byli gwałtownie ruszeni przywrócić, bez wszelakiey zwło,,
 ki, y appellacyi: á wszakże *à cognitione de juris proprietate*,,
 wolna do Nas ma zostać appellacya. Osobliwie się też starać,,
 mają żeby X. Biskup Wendeński do posesysyi y używania,,
 całego, y do zupełnego Biskupstwa wedle fundacyi Przodka,,
 Naszego Krola STEFANA przyszedł, *salvo tamen jure ad-*
vitalitio presentis Capitanei Derpaten: & aliorum Nobilium.,,
 Czy Komisarze mają prowenta wszystkich zamkow, y dobr,,
 Naszych rewidować, y każdego z osobna dochody opisać, y,,
 rozgraniczenie zamkow, y miast wszystkich uczynić. Dla,,
 czego mają być przydani Pisarze po jednemu tak z Korony,,
 jako y W. X. Lit: skarbu: które to rewizye opisane, przez,,
 Komisarze podpisane y zapieczetowane, dla czynienia li,,
 czby napotym do obu skarbow oddać mają, y wszystkie,,
 inne rzeczy (á mianowicie strony poboru pewny jaki spo,,
 sob naleść, y postanowić) którym w instrukcyi od Nas zle,,
 cone będą, odprawić y skończyć.

Na tymże Seymie odnowiono Konstytucyą Komisarzow
 naznaczającą na rozgraniczenie Powiatu Brańskawskiego z
 Xięstwem Kurlandskim od Dźwiny rzeki aż do Kurczyn je-
 ziora.

We Szwecyi przyszło do jawney rebellii przeciwko Kro-
 lowi Zygmuntoowi. A gdy Krol sam do Sztokolma się wybrał
 Xiążę Karol mu z woyskiem zastąpił drogę, y okręty Kro-
 lewskie pod Stekiemburgiem zabrał, lub rospędził. Zwiodł
 napotym z Krolem bitwę, y przymusił Krola do wydania

Senatorów Szwedzkich przy Królu będących, y do podpisania traktatu zgody y amnestyi z ubliżeniem godności Królewskiej ułożonego. Król Szymon za cztery miesiące naznaczył, a sam nie dufając Xiążęciu Karolowi, nie już do Sztokholma według umowy z Xiążęciem, ale do Gdańska nazad żeglugg obrocil.

1599. Komisarze Szymonu Warszawskiego deputowani do Inflant na rewizyę dobr Szlacheckich Zadźwińskich, jako to: Jan Demetryusz Sulikowski Arcy-Biskup Lwowski, Leo Sapieha Kanclerz W. X. L. Maciey *Lenick* Kasztellan Derptski, Dawid *Llcben* Pisarz Ziemi Wendeński, Jan Wilczek, Piotr Ostrowski zjechawszy do Wandy nakazali stanom Inflantskim zjazd dla produkowania dokumentow na dobra posesysyi swojej. Jakoż po więkšzey części stanęli przed tą rewizyą Inflantscykowie z wywodem prawa y przywilejow na dobra swoje. Było jednak nie mało takich, ktorzy za ubliżenie paktom *Subjectionis* & *Incorporationis* z Litwą tłumacząc takową Komisyą, protestowali się przeciwko niej, y dobra swoje pod rekognicyą nie podali.

1600. Karól Xiążę Sudermański nie wypowiedziawszy wojny Polsce, wpadł do Inflant; a że tam dobr rewizyę nie przezornie w krytyczney okoliczności świeżo odprawioną, wielu sprawiła malkontentow, snadno mu było chętnych y zachodzących go, z przywitaniem obywatelow opanować. Zagarnął bez wstępu miasta, y fortece: *Parnaw*, *Salis*, *Felin*, &c. oparł się aż o Dynebork, w ktorym Generał *Ferensbach* moeno się bronil, y dwa razy Szwedow odbil, za trzecim jednak szturmem dobył miasta Xiążę Karól, y w nim znaczny depozyt w srebrze y złocie *Ferensbacha* zabrał. Spytany *Ferensbach*: czemu by skarbu swego wcześniej nie uprowadził? odpowiedział: *ut Carolus victor intelligeret, sibi non cum homine nibili rem esse.*

Zastanowił szczęśliwie Szwedow zapędy Xiążę Krzysztof Radzi-

Radziwiłł Wojewoda Trecki, który woysko swoje z dywizyą *Ferensbacha* złączywszy, zaszedł Szwedom w oczy, y bitwę im wydał pod Wendą, gdzie ich na głowę raził, y aż do Esto-nii zapędził. Wszakże gdy dla zastępujących różnych prze-zkąd Xiążę Radziwiłł popierać nie mógł tego zwycięstwa, ile gdy woysko niepłatne obozować daley wzbriało się, ale się różnie po leżach rozłożyło; Xiążę Karol pokrzepiwszy się nowym sukursiem znou wkroczył do Inflant, y postradane miejsca łatwo pozyskał. *Kokenbauza* dobywszy Szwedzi nie-słychaną jadowitością z poimanemi obchodzili się Polakami, do defek bowiem przez ręce y nogi przygwożdżonych w pław na Dźwinę puszczali.

Xiążę Krzysztof Radziwiłł, y Karol Chodkiewicz Hetman ^{1601.} Polny przyspieszyli na ratunek do Inflant, y cofnioną tam naszych przywrócili fortunę. Dobywali *Kokenbauza*, który im żwawie się opierał mocnym od Szwedow osadzony garni-zonem, aż nakoniec się przez akord podał. Chodkiewicz u-niesiony pałającym pomsty affektem, Szwedow tam zabranych za ich okrucieństwo nad naszymi wycinać y topić kazał; Xią-żę Radziwiłł jednak cnotę łącząc z dzielnością nie mało ich zwłaszcza znaczniejszych z żonami, y z dziećmi swoją od mściwego miecza zaskonił protekcyą, ile że się przez kapitu-lacyą poddali.

Xiążę Sudermański stanął z flotą pod Rygą, y woysko wy-fadziwszy na ląd, batterye wysypywał na dobywanie miasta, ale skoro zachwycił wiadomość, że Krol ZYGMUNT z woyskiem ciągnie do Inflant, wnet się nazad cofnął do okrętow. Poprzedził Krola Zamoyski, y pod Rygą obozem stanawszy, przez trębacza Xiążęciu Sudermańskiemu list zaskął, rzeźwe-mi terminami wyrzucając mu na oczy wiarołomne jego z Krolew postępkę, y że *contra jura gentium* nie będąc od Polski gabanym, bez opowiedzi woynę zaczął. Nakoniec wyzywa go na pojedynkę, żeby rycerską szeregulaie między sobą.

lity wiary dotrzymają, y na tey expedyeyi przeciwko Karolusowi służyć będą. A jeśli by który z tych obywatelów, w bitwie zginął, tedy potomstwa ich do dobr dziedzicznych, wedle praw swych wracać się mają: także w dobrach Naszych dożywoćia potomstwu ich dawać będziemy, zachowując jednak *in suo robore* Konstytucyą anni 1598. w rozdawaniu wieczności.

Także: znowu: uchwalono komisją na rozgraniczenie ziemi Zmudzkiej z Xięstwem Kurlandskim, y powiatu Braławskiego z tymże Xięstwem.

Vide Volam: leg: Tom: II. fol: 1528.

Dawszy wytchnienie przez zimę woysku swemu Zamoyki, na pierwszym wstępie wiesienney pory popierał swoje w Inflantach dzieła; dobył przednie fortecy: *Felin y Wazenberg*, y daleyby ten mężny Wodz sukcesą swoje rozpostrzenił, gdyby go nagła nie zaskoczyła przestroga, że u dworu nieprzyjaciele przez opaczne udania zrażali go z respektow Krolewskich, w których do tąd według nie porównanych zasług swoich obfitował. Zdał zatem kommendę Karolowi Chodkiewiczowi Hetmanowi Polnemu W. Xi. Lit: a sam do Krola pośpieszył.

Chodkiewicz śladami dzielnego antecessora swego postępując, naprzod mocny zamek *Wittenszteyn* opanował, zatymsię 1603. miasto *Derpt*, w którym magazyn był Szwedzki, ściśle opasał, y głodem przymusił do poddania się. To już Estonią otworem mając, rozpuszczonemi partyami najeżdżał, y pustoszył.

W zawichrzoney przez Xięcia Karola Sudermańskiego Szwecyi powzięta przeciwko Krolowi ZYGMUNTOWI rebellia do tey dojrzała pory, że na walnym zjeździe stany Szwedzkie w klar wypowiedziały posłuszeństwo ZYGMUNTOWI, a Karola Xięcia Sudermańskiego Krolom sobie postanowili.

Sudermanczyk żeby nowo osiągniony przez rebellią tytuł Krolewki walecznością swoją sobie stwierdził, wpadł do Inflant w kilkanaście tysięcy, y wydał bitwę naszym pod

Witten-

Wittenfzteynem; ale porażony z placu zemknął, y koło trzech tysięcy swoich dolczyć się nie mógł.

1805. Do odwetowania tey klęski spofobił się w Szwecyi przez całą żimę Sudermańczyk, a na wiosnę wodą, y lądem na Infanty nacierał. Gdy Rygi dobywał, usłyszawszy o Chodkiewiczu, że w kilka tylko tysięcy nań idzie, poprzedzić, y nie spodziewaną natarczywością atakować go umyślił. Wybrawszy się tedy w 14. tysięcy spotkał się z Chodkiewiczem pod *Kirkholmem*. W samą porę gdy już się ścięrały woyska, przybiegł naszym na pomoc Fryderyk *Ketler* Xiążę Kurlandki w pław przez fale Dźwińskie przerznąwszy się z raytaryą swoją dobrze uzbrojoną, Chodkiewicz przez zmyśloną ucieczkę zwabiwszy Szwedów z gory na równinę, nieporównaną dzielnością rozposćierał się z nieprzyjacielem. Trwała bitwa przez trzy godziny; poległo Szwedów na placu kilka tysięcy, między ktoremi liczył się Xiążę Brunszwicki Fryderyk. Sam Karol Sudermańczyk nieomylnie byłby w ucieczce wpadł naszym w ręce, gdyby Szlachćie Infantki Henryk *Wrede* gdy już już nasi dopadali, świeżego konia nie był mu podał, y swego życia dla jego salwowania nie odżałował, bo natychmiast był od naszych rozśiekany. Dobięszy okrętów swoich Karol Sudermańczyk, spiesznie do Szwecyi się wrocił. Chodkiewicz z tryumfem wjechał do Rygi, y jako postanowiony od Krola generalny Infant Gubernator rządu objął.

1806. Zaprzatnione miał ręce Krol ZYGMUNT przez nieszczęśliwy w Polsce powstały przeciwko sobie rokosz do popierania tak znakomitey wiktoryi nad Szwedami. Bo lubo pogromiony nieprzyjaciel cofnął się do Estonii, y Chodkiewicz całe prawie Infanty przepędził tryumfem, jednakże Szwed w prętcę, wiedząc o zamieszaniu domowym w Polsce, na jeźdzał znowu Infanty, y przednieysze pozyskał fortecy.

1807. Na Seymie Warszawskim nowa stanęła Ordynacya ziemi Infantki, ktora obywatelów Infantkich do alternaty Sta-

kościw

roftw Inflantfkich przypufzcza, y we wfzyftkich ich z Polfkim y Litewfkim narodem rownemi czyni. Poftrezgfy bowiem ftany Rzeczyfpolitey, że Inflantczykwie dla róznych przeciwo paktom y przywilejom fwoim poczynionych fobie krzywd, do Szwedow się rzucali, takową Konfytucyą wiernie przy Rzeczyfpolitey ftójących utrzymać y utwierdzić umyśliły, ktorey tenor jest ten:

Ordynacya ziemi Inflantfkiey.

A iż naydują się niektorzy obywatele ziemi Inflantfkiey, z narodu Inflantfkiego, ktorzy przez wfzyftek czas, panowania ś. p. Krola STEFANA Przodka Nafzego, tak y przez wfzyftek czas panowania Nafzego, wiary, ftateczności y cnoty fwey Nam dotrzymali, y teraz chociaż w wielkich fwych, za fpuftofzeniem ziemi Inflantfkiey niedostatkach, wcale wiernie dotrzymywają, w ktorych liczbie y Rotmiftrz Nafz Henryk *Ramel* poczytać się ma za wierne usługi fwoje: takowych tedy wfzyftkich *fidem* terazniczyfzą Konfytucyą *cum confenfu omnium Ordinum* objaśniamy, y do wfzelakich ozdób, *dignitates & officia*, y do alternaty Stawo- roftw Inflantfkich, y infzych dzierżaw w Inflanciech, rowno z narodem Polfkim, y Litewfkim, jako fpolney Rzeczyfpolitey obywatele przypufzczamy, y z wiadomością Panow Rad przy Nas mieszkających dawać mamy: nadto majątności dziedzicznych Ziemfkich kupować, albo po małżeńftwach, doftawać w Koronie y w W. X. L. y one pod takim prawem y prerogatywami trzymać, pod jakim Obywatele oboyg narodu trzymają, pozwalamy. A iż za naftąpieniem Xiążęcia Karolufa Sudermańfkiego do Inflant, fiła Szlachty z narodu tamecznego Inflantfkiego przepomniawfzy pierwszego wyftępku fwego, temu oſtatniemu podobnego, udali się do Xięcia Karolufa, y z nim broni fwe podnieśli przeciwo Nam, y Rzeczyfpolitey, *ipfo facto* takowi wfzyfcy od majątności,

Gg

praw,

praw, swobod swych już odpadają. A jeśliby który pod ,,
 pretextem nienuaruzenia wiary swey co u Nas *ad malè nar-*
rata uprosił, otrzymał w ziemi Inflantskiej, tedy wolno ,,
 będzie każdemu takiego wyjawić y nań instygować, dobra ,,
 po nim u Nas uprosić. A *forum* przed Panem Hetmanem ,,
 Naszym być ma, ktorego na ten czas juryzdykcyą w ziemi ,,
 Inflantskiej będzie, jednak *salva appellatione* do Nas, ktore ,,
 dobra takowe My według woli y łaski Naszey, komu się Nam ,,
 podobać będzie, ludziom zasłużonym z narodu Polskiego, ,,
 Litewskiego y Inflantskiego konferować powinni będziemy. ,,
 Warujemy do tego, aby wszystkie te trzy narody: Polski, ,,
 Litewski y Inflantski, który jest zrownany teraznieyszą ,,
 Konstytucyą z Polskim y Litewskim narodem, podeyrzanym ,,
 narodu tamecznego ludziom dla niedotrzymania wiary ich ,,
 nie mogli przedawać, dawać, ani w summach żadnych dobr, ,,
 ani dzierżaw zastawiać pod winą 1000. grzywien Polskich, ,,
 ktore delatorowi odłożone y oddane być mają, we 12. nie- ,,
 dzieł po dekreście. A ten, któryby kupił albo na zastawę ,,
 komu pieniędzy swych dał, takowe kupione, albo na zastawę ,,
 trzymane dobra y dzierżawy traćć ma, o co *forum* także ,,
 do Nas, a preskrypcyą w dochodzeniu zbiegłych poddanych ,,
 do trzech lat y trzech miesięcy deklarujemy. Sprawy też ,,
 z ordynacyi już osądzone, od których *appellatio non inter-*
cessit approbujemy. Warujemy y to, aby Szlachta *in compe-*
zenti foro przed Komisarza w Inflanciech będącego *du-*
zante bello y pozywana y sądzona była *salva appellatione*. ,,
 A Szlachćica ośiadłego do sądow mieyskich za arefztem po- ,,
 ciągać nikt nie ma.

Vide Vo-
 lum: leg:
 Tom: II.
 f: 1531.

Po tyle razy postanowione prawo o dochodzeniu sprawie-
 dliwości W. X. Lit: z Xięstwem Kurlandskim ponowiono, y
 nową komisjąznaczono do rozgraniczenia powiatu Bra-
 sławskiego z tymże Xięstwem.

1608. Krol ZYGMUNT mając roztargnione siły przez wojnę
 Mo-

Moskiewską nie podolał Chodkiewicza wspierać przeciwko Szwedom w Inflantach grafsującym, którzy aż pod Rygę podeszli, y Dynemundę opanowali.

Wyflużona krwawemi odwagami zwłaszcza pod *Kirkchul-* 1609.
mem estymacya Xiążąt Kurlandskich na Seymie w Warszawie wzięła publiczne świadectwo przez Konstytucyą z pozwoleniem Xiążętom wykupić powiat Piltyński z posesysyi Xiężney *Anschpachowey*, która po śmierci męża swego Xięcia Margrabiego Jerzego Fryderyka, tymże eo Xiążę mąż jey trzymał prawem zastawnym, Piltyński powiat objęła. Prawo w te słowa jest ułożone:

Xiążęta Ichmć Kurlandskie.

ZA wielkie y przeważne przeciw Nam y tey K. P. posługi, które Xiążęta Ichmć Kurlandskie przez te wszystkie Inflantkie ekspedycye z wielką odwagą osob swych, a szkoda Xięstwa y dostatkow własnych czynili: Pozwalamy Piltyński powiat z tey, która jest summy u Xiężney J. M. *Anszpachowey* wykupić, y za takimże prawem trzymać, za jakim od pomienioney Xiężney J. M. do tąd był trzymany. A Konstytucyą *de usuris, tempore belli Moschovitici* za Krola STEFANA Antecessora Naszego uczynioną na terazniejszą wojnę *in toto* reasumujemy. Xiążęciu też Fryderykowi z osobna za odwagę, którą sam w osobie swey na posługach K.P. a osobliwie w potrzebie *Kirkcholskiej* pokazaował, lub w Koronie, lub w W. X. Lit: za instancyą Posłow Ziemijskich opatrzenie pra-

Gg2

wem

wem dożywotnym *ex occasione* naznaczamy: tego dokładając, że *ratione* tych dobr, *juri communi* podlegać będzie.

Krol ZYGMUNT Moskiewską zaprzątiony wojną nie mogli rzeźwiey dopomodz Inflantczykom. Uplynęło zatym lat kilka na samych tylko lekkich z Szwedami utarczkach z przeplatana na obie strony korzyścią. Inflanty najezdźającym ustawnie partyom na łup wydane nie powrotne ponaszaly szkody. Przyszło nakoniec do tego, że wielu Inflantczykow widząc, że przez tak wiele lat w czasie, a nie biedzie mieli odmiany, odbiegli zruynowanych y popiołem przysutych dobr swoich, same od zawisnych najezdźnikow unaszając zdrowie; z kąd kray bezludnym został, y w zarostłych głogiem zdziczał polach.

1610s

Xiążę Karol Sudermanczyk na wszystkie ku szkodzeniu Polsoze pilnując okazye, gdy rozległa o niego oparła się sława o dzielności woyska Polskiego, którą w Moskwie wszędzie zwycięskie sobie zaszczerpila laury; żeby zaстанowił nie popłatne mu powodzenia naszych, nieodstępna z Bazylim Suyskim Carem Moskiewskim zawarł ligę, y 5000. Szwedow posłał na odpor sukcesom Polskim. Ale opacnym skutkiem: bo waleczny ow Hetman Żółkiewski pogromioną wielokrotnie z Szwedami Moskwę do tey nakładney ku woli swojey przyćisnął powolności, że własnego Cara swego Bazylego Suyskiego, y dwochi braci jego w ręce mu wydała, a Krolewica Polskiego Władysława za Cara sobie obrała, y na niego poprzyjęgła.

1611.

A gdy wiarołonna Moskwa nie dotrzymała tego postanowienia y owszem na Polskie woysko w Moskwie w stołecznym mieście pod sprawą Gaśiewskiego będące zdradliwie uderzyła, Pblaey miasto zapalił; a potym rozproszywszy Moskwę, skarb niezmierny y korony Carskie zabrali, y do Polski uścąpili.

Krol tym czasem Smoleńska dobywszy, do Warszawy na Scym

Seym się wrocil, na ktorym Zolkiewski Hetman podobnym staremu Rzymowi tryumfem wjechał do miasta, y Krolowi więźniow Suyskiego Cara y dwoch braći prezentował.

Na tymże Seymie znowu ponowiono komisya między Xięstwem Zmudzkiem, a Xięstwem Kurlandskim, także rozgraniczenie powiatu Braślawskiego z tymże Xięstwem, a mianowicie reasumowano Konstytucyą o czynienie sprawiedliwości między W. X. Lit: a Kurlandyą. Ktora tak opiewa:

Sposob sprawiedliwości z Powiatow W. X. L. z Xięstwem Kurlandskim.

Sposob prawa Powiatu Wilkomirskiego, y Upitskiego z Xięstwem Kurlandskim za częsta instancyą tych obywatelow Wilkomirskiego y Upitskiego, także też za instancyą przez Posly Ichmćw Xiążąt Kurlandskich Fryderyka y Wilhelma, o krzywdy na obiedwie ftronie zachodzące *vigore hujus conventus* postanawiamy, aby z tych powiatow Wilkomirskiego, y Upitskiego Marszałkowie, y Podkomorzowie, osob cztery wyjeżdżać do roku po dwa kroc to jest: raz na Szrodoposćcie, drugi raz po S. Bartłomieju na miejscach pewnych tym granicom Kurlandskim przyległych do miasteczka Zeimel w powiecie Upitskim, a do miasteczka Rakliszek w powiecie Wilkomirskim. A Xiążęta Ichmość Kurlandscy maja też naznaczyć dwoje miejsca w ziemi swej, tymże miejscom przyległe, deputowawszy też od siebie cztery osoby z:

ziemi

ziemi swcy. obywatelów Kurlandskich, którzy powinni będą zjachawszy się na jedno miejsce, sądzić o wszelakie krzywdy tych powiatów obywatele, y innych obywatelów, także y inisi obywatele Xięstwa Kurlandskiego prawem W. X. Lit: y Maydeburkim, skuteczną sprawiedliwość kazdemu ukrzywdzonemu czynić mają. A o te krzywdy obywatele Kurlandscy mają donosić procesy do ksiąg tych powiatów, y ekstrakty brać, ktoremi swych krzywd dowodzić będą: podając pozwy przez woźnych zwyczajem prawa W. X. Lit: ktore żadnym sposobem burzone być nie mają: a ukrzywdzeni tych powiatów y innych, mają też zapisować swoje krzywdy przed Starostami zamkowemi Xiążąt Ichmów Kurlandskich, y ekstraktami także krzywd swych dowodzić y pozwy według ich zwyczaju obywatelom tamiecznym podawać, ktore także żadnemi sposoby nie mają być zrazane pod tytułem Xiążąt Ichmów Kurlandskich. A tych Komisarzów dekreta mają być ważne zostawując tylko *salva appellatione* w kryminalnych rzeczach, Obywatelom Litewskim do Trybunału Wileńskiego *inter causas officii*, a obywatelom Kurlandskim przed Xiążęta Ichmów Kurlandskie: ktore sprawy tak długo sądzić mają, poki ich na terminach stawać będzie. Do ktorych spraw z pośrzedku siebie Pisarza obrać mają, a odprawę w rzeczach osądzonych tak W. X. L. jako

jako y Xięstwa Kurlandzkiego powinni czynić będą.

Szlachcie Powiatu Piltyńskiego prawa y wolności zaszczycająca stanęła Konstytucya w tych słowach:

Powiat Piltyński.

Szlachtę powiatu Piltyńskiego przy dawnych wolnościach ich, a z strony czynienia sprawiedliwości między niemi samemi, przy dawnych zwyczajach jako do tąd byli, zostawujemy. W czym Xiążęta Ichme Kurlandscy, ktorzy na wykupienie Starostw w powiecie Piltyńskim, wolność mają, nie derogować, y w odprawowaniu sądow na mieyscach zwykłych, żadnego impedymentu czynić nie mają. Wszakże apellacye od sądow ich do Nas y sądu Naszego, a nie gdzie indziey iść mają, tak jako sprawy sądowe Infantzkie.

We Szwecyi po śmierci Karola Sudermanczyka Gustaw Adolf był tegoż uzurpatora za sukcesora na Krolestwo był uznany.

W Infantach inducye z Szwedami na krotki czas stanęły 1612. umowione tylko między Gubernatorem Chodkiewiczem, a Generalem Szwedzkim *de la Gardie*, ktore po wiele razy po wyszłym czasie były odnowione.

Na Seymie Warszawskim ponowiono wielokrotnie postanowione Konstytucye o rozgraniczenie między powiatem Braślawskim a Xięstwem Kurlandzkim. Także względem komisji Xięstwa Zmudzkiego z tymże Xięstwem Kurlandzkim, tudzież o czynienie sprawiedliwości między powiatem Upińskim a Xięstwem Kurlandzkim.

Gustaw

1614. Gustaw uzurpator Królestwa Szwedzkiego odstręczając Moskwę od Królewica Władysława, forsztylował na Carstwo brata swego Karola Filipa; jakoż przeciągnął na swoją stronę nie małą w Moskwie partya, którą popierając Szwedzkim wojskiem, opanował znakomite miasta y fortece, nawet samę Nowogwardyą wielką. Moskwa postrzegł y się, że tak Polakom, jako y Szwedom szczególnym stała się igrzykiem, obrala sobie Cara z postrzodku siebie Michala Fedorowicza przez matkę z linii dawnych Carow pochodzącego.

1615. W Xięstwie Kurlandskim, y w ziemi Piltyńskiej między Szlachtą, a Xiążęciem Kurlandskim Fryderykiem zawisnę zachodziły spory y niechęci; Szlachta bowiem Kurlandska władzy Xiążęcey nie przyznawała tak przestronney nad sobą mocy, jakicy Xiążę pretendował. Szlachta zaś Piltyńska wcale się zbraniała jurydykcyi Xiążęcey, mieniając się być *immediate* dependującą od Rzeczypospolitey. Dway bracia Szlachta *de Holden* ludzie majątni, y w naukach wypolerowani, ustnie y na piśmie wywodzili y zaśczycali wolności Szlachty Kurlandskiej y Piltyńskiej, ściśłą rządóm Xiążęcym zakładając granicę. Srodze to uraziło familią Xiążęcą, zkąd mianowicie Xiążę Wilhelm brat panującego Xięcia Kurlandskiego Fryderyka nieukojonym na *Noldow* zajęty gniewem, żwawemi na nich zakazywał się pogrozkami; na które gdy *Noldowie* w wydanym manifestie żywszemi niż Xiążętom podobać się mogło, odpowiedzieli terminami; Xiążę Wilhelm *Noldow* przez Nitawę do Rygi w funkcyi Komisarzkiej od Króla im zleconey przejeżdżających w gospodzie napastować, y pozabijać kazał; o które zaboystwo Wilhelm konde mnowany w sądach Królewskich, ujechał do Szwecyi.

1616. Na Seymie Warszawskim nową do Infant naznaczono rewizyą taką Konstytucyą:

O In-

O Inflanćiech.

DOnieśli do Nas Posłowie oboygą narodu, że w
ziemi Inflantkicy siła się ludzi takowych nay-
duje, ktorzy nie dotrzymawszy Nam wiary w tych
woynach, y zamieszaniu Prowincyi tamtey, po cichu
znowu do majątności swych przychodzą, y one trzy-
mają. Zaczym nie tylko Rzeczypospolitey wielkie
prejudicium się dzieje, ale y ludziom wiernym narodu
tamtego, że się z niemi pospołu tacy równają. Przeto
do uznania tego z objaśnienia, mianujemy Wiele-
bnego X. Jana Kuczborskiego Biskupa Chełmskiego:
Wielmożnego Jana Karola Chodkiewicza Starostę
Zmudzkiego; y Hetmana W. X. Lit: jako Komisarza
Generalnego ziemi tamtey: á przytym urodzonych:
Stanisława Konarskiego Gdańskiego, Malborkiego
Starostę: Holschuera Derpskiego Kasztellanow: Ma-
cieja Smoguleckiego Starostę Bydgoskiego: Stanisła-
wa Niemierę Chorążego Mielnickiego: Melchiora
Wajera Starostę Kościerzynskiego: Rajeckiego Mar-
szałka Witkomirsk: Śicińskiego Marszałka Upitkie-
go: Tyzenhauza Starostę Dynammundskiego. Ktorzy
mają zjachać na czas pewny od Nas im naznaczony. Y
to odprawiwszy jako nayporządniczy, na przyeszły Seym
Nam y Stanom wszystkim dostateczną relacyą przy-
nieść mają. Ciz mają rewidować zamki tamtey Pro-
wincyi, jakoby słuszną opatrność swoją mieć mogły.

1617. Wyrażeni wyżey Komisarze od Krola y Rzeczypospolitey autoryzowani zjechali do Kurlandyi, y juryzdykcyą swoję ufundowawszy w Nitawie *formulam regiminis* Xięstwa Kurlandskiego ułożyli y postanowili w ten sposob: żeby sąd nadworny Xiążęcy złożony był ze czterech Oberatów, to jest: pierwszych Konsyliarzow, jako to: Lantchof-mistrza, Oberburgrabiego, Kanclerza, Landmarszałka; ci mają być wzięci z ośiadley Szlachty Kurlandskiej, z którą rowny ma mieć w Kurlandyi *Indigenat* Szlachta Polska y Litewska, byleby tam miała ośiadłość swoję. Kiedy Xiążę Kurlandski jest *minorennis*, albo nie jest w swoim Xięstwie, takowóż po zasley śmierci jego wyż rzeczeni Konsyliarze juryzdykcyę y sądy jakoby żył y był przytomny sprawować mają, nie naruszając jednak w niczym prawa Krola Jmci y Rzeczypospolitey. Po tych czterech Konsyliarzach miejsce mieć mają Starostowie więkși, albo Grodowi, ktorych czterech naznaczono, dwoch w Semigallii Nitawskiego y Zelbuskiego, a dwoch w Kurlandyi: Goldyńskiego y Tukumskiego; Xiążę ich sobie z ośiadley tameczney Szlachty obierze, a z tych czterech Starostow Grodowych Xiążę podwyższyć ma, ktorego sobie obierze na on urząd *Oberata*, to jest: *intimi Consilarii* gdy zawakuje. Ci Starostowie Grodowi przy Afsepsorach od siebie według upodobania z przytomney Szlachty zasadzonych mają sędzić *in prima instantia* Szlacheckie y Mieyskie sprawy. Appellacya od ich sądu ma iść do Nadwornego sądu Xiążęcego, a od tego sądu Xiążęcego w sprawach, ktore szacunek 600. złotych przechodzą, albo gdy rzecz o część y honor idzie, appellacya ma być wolna do sądow relacyinych J. K. M. na mieściac Marca, y Oktobra. Postanowiono jeszcze mniejszych ośm Starostow nad pewnymi miastami, z ktorych Xiążę na Starostwa Grodowe gdy zawakują, wybrać y pomknąć ma. Sprawy kryminalne mają być sędzone od sądu Nadwornego Xiążęcego przy Afsepsorach czterech Starostach Grodowych z wolną

z wolną do sądow relacyinych appellacyą, procz w sprawach publicznych kryminalow. Zjazdy publiczne mają się odprawić w Nitawie co lat dwie przez Posłow z każdego Powiatu wysłanych, na którym nic nie ma być uradzono przeciwnego prawom Rzeczypospolitey. Wolne *exercitium* Religii Katolickiey w dobrach każdego Szlachcica, któryby był, albo został Katolikiem, mocno obwarowano. Dla doskonalszey wiadomości tey fundamentalney rządu y cywilnego porządku Xięstwa Kurlandskiego Konstytucyi, tu ją słowo w słowo kładę:

Formula Regiminis Ducatum Curlandiae ac Semigalliae in Commis: Mitav: mense Martio anno 1617. promulgata.

Nos Joannes Kuczborski, DEI & Apostolicae Sedis gratia Episcopus Culmensis ac Pomesaniae; Adamus Tabois, Samogitiae, Maximilianus Przerebski, Zawichostensis Castellani, Capitaneus Petricoviensis, Andreas Mleczeko, Judex Terrestris Upitensis, Guilhelmus Kochanski S. R. M. Secretarius, Serenissimi & Potentissimi Principis & Domini, Domini SIGISMUNDI III DEI gratia Regis Poloniae, Magni Ducis Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae & c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorum & hereditarii Regis, Domini nostri Clementissimi, Ordinum & Regni & Magni Ducatus Litvaniae, in Curlandiae & Semigalliae Ducatum, Districtum & Piltinensem, plena cum potestate Ablegati Commissarii,

Significamus presentibus literis Nostris, quorum interest universis & singulis: Cum inter alia Commissionis in Curlandiae & Semigalliae hoc Ducatu obeunda negotia illud quoque junctum Nobis esset, ut jura & leges certamque rationem & formam, qua & Ducatus hic recte & ordine regi & gubernari, & justitia iis, quorum interest, administrari possit, auctoritate nostra Commis-

sociali præscriberemus constitueremusq; Nos id ipsum æqua & diligenti, tum primorum pactorum, quibus hæc Provincia Regno Magnoq; Ducatui Litvaniæ adjuncta est, tum decretorum Comitiatium, Instructionisq; nostræ, ratione habita, re cum Illustri Principe, Friderico, in Livonia Curlandiæ & Semigalliæ Duce, atq; cum Nobilitate universa, communicata, in hunc, qui sequitur, modum explicasse, sancivisseq;, ac usum in posterum frequentandū promulgasse, sancireq; & promulgare præsentibus literis nostris.

In primis sub regimine Illustris Curlandiæ & Semigalliæ Ducis supremi Consiliiarii & Assesores sint hi, Landhoffmeister, Cancellarius, Burgravius, & Landmareschalcus, omnes quatuor Nobiles indigenæ, beneq; possessionati, cum duobus Doctoribus, Jurisconsultis, Nobilibus iidem, si haberi possint, vel iis deficientibus, ex civico statu.

Cancellarius sit vir doctus, atq; ad obeundum sustinendumq; illud munus idoneus, cui defuncto ex majoribus minoribusve Capitaneis, vel reliqua etiam Nobilitate, ubi nimirum vir gerendo muneri par inveniri possit, substitui à Principe debet.

Nomine autem Indigenarum etiam Poloni & Litvani Nobiles, in Curlandiæ & Semigalliæ Ducatu bene possessionati, comprehendantur.

Principem si abesse à Ducatu, vel minorennem, aut infirmum esse, vel etiam mori, contigerit, præfati Consiliiarii Jurisdictionem & Judicia exercebunt, mandata & sententias, aliq; omnia administrationis munia, Principis nomine, quamdiu in vivis erit, expedient, ac promulgabunt, atq; hæc Jurisdictio eorum etiam mortuo Principe indivisa, atq; in solidum censeri debebit, & uno pluribusve eorum defunctis, reliqui suo munere plenè fungantur; Jure tamen Sacræ Regiæ Majestatis & Reipublicæ per omnia & in omnibus salvo.

Secundùm hos Consiliiarios, Assesores proximo loco in Ducatu sint Capitanei majores quatuor, duo in Semigallia, Selburgensis & Mitaviensis, & si Sacra R. Majestas ac Respublica, Ducatus quoq;

quoq; Curlandici partem sub unius ejusdemq; Principis regimine esse voluerit, in Curlandia totidem, *Goldingensis* & *Tuckumensis*, qui & ipsi ex indigenis beneq; possessionatis à Principe eligantur; ex quorum quatuor Capitaneorum numero, si quis ex Consiliariis præfatis Supremis decesserit, alius in locum defuncti à Principe surrogetur.

Hi autem Capitanei majores quatuor singulis Nobilibus & ignobilibus, quorum jurisdictio illis attribuetur, in causis primæ instantiæ, adhibitis Assessoribus, quos habere potuerint, jus dicent; *Selburgensis* nempe *Selburgensibus*, *Duneburgensibus* & *Ascheratensibus*; *Mitaviensis*, *Mitaviensibus*, *Bauscenburgensibus*, *Nehogutensibus*, *Ekaviensibus*, *Baldonensibus*, *Sessaviensibus*, *Grentzhaßensibus*, *Doblinensibus*; *Goldingensis*, *Goldingensibus*, *Vindaviensibus*, *Alschvangensibus*, *Hasenpotensibus*, *Durbensibus*, *Gramfdensibus*, *Schründensibus*; *Fraenburgensibus*; *Tuckumensis* autem *Tuckumensibus*, *Candaviensibus*, *Sabelensibus*, *Talsensibus*, *Acensibus*. Quibus quidem Capitaneis Majoribus quatuor, sive ii defuncti, sive in locum Consiliariorum Principis defunctorum successi, fuerint, ex Capitaneis minoribus, quos Princeps voluerit, succedant. Neque verò quisquam, sive Consiliariorum, sive Capitaneorum commemoratorum omnium, absq; gravi & justa legitimaq; causa, de qua Princeps cum Consiliariis & quatuor Capitaneis majoribus cognoscet, locò movebitur; juxta autem cognitione facta removeri poterit.

Judicia Capitaneorum majorum quovis anni tempore, solis diebus Festis exceptis, exercebuntur, salva jurisdictione Nobilium singulorum in territoriis ac fundis eorum, secundum pacta illis competente.

Ab hoc autem judicio Capitaneorum appellationes ad judicium Principis aulicum supra nominatorum Consiliariorum interponantur.

Judicia aulica quotannis bis celebrentur, singula spatio septimanarum quatuor, aut minori, si nimirum tanta frequentia causarum non sit, circa Festum Trium Regum, & TRINITATIS, à quibus

à quibus appellationes omnes indistinctè, in causis excedentibus summam sexcentorum florenorum, & honorem concernentibus, ad Regiam Majestatem deferantur: *Partesq; terminū ad prosequendam appellationem, ex lege hoc habebunt* Judicii tempus, quod Pruthenicarum causarum expeditioni in Aula Sacræ Regiæ Majestatis datum est, mensium scilicet Martii & Octobris, eademq; appellationes ad Sacram Regiā Majestatem interpositæ ad judicium Relationum S. R. M. proprium, præterito judicio. *Affessoriali devolventur, atq; ibidem, juxta leges & consuetudines Curlandicas, determinabuntur.*

Literæ inhibitoriæ processus, Judicio Principis pendentes, retardantes & cobibentes, ante interpolitam appellationem ex Cancellaria Sacræ Regiæ Majestatis non extradentur: *impetratæ autem nec justitiam dimorari, nec judiciorum auctoritatem sistere, neq; judicata rescindere, poterunt, & impetrator earum amissione causæ multari debebit.*

Nemo omnium sive Nobilium, sive Incolarum, bonis suis, suis legitima cognitione & judicio, privetur.

Magistratus omnes & singuli Civitatum, & Oppidorum Decuriones, omnibus requirentibus justitiam intilataam administrabunt, depactioresq; ultra salaria assignata, aut sportulas usitatas à quoquam non exigent, sub pœna restitutionis & damni emergentis refusione.

Processus in omnibus Judiciis sive criminalibus, sive Civilibus, sive inferioribus, sive supremis, summarius sit, & oretenus omnia proponantur, non in scriptis: sententiis verò Judicum merita causarum, ut in Regno Poloniae moris est, inserantur: partibus tamen statum causæ suæ, pro informatione Judicis, brevissimè conscriptum exhibere liberum erit.

Nobilium causæ criminales à Judicio Aulico Principis Consiliariorum, adjunctis quatuor Capitaneis Majoribus, determinentur, appellatione ad Sacram Regiam Majestatem salva; exceptis tamen causis publicorum criminum, invasionum, spolii, incendiorum,

rum, violentæ deforationis, fæminarum raptûs, deprædationum, homicidiorum ex dolo atq; insidiis factorum, in quibus appellationes non admittuntur.

Post sententiam definitivam sive Judicii Aulici Principis, sive Capitaneorum quatuor, præter appellationem, nullum aliud beneficium parti gravatæ contra sententiam latam tribuetur, sive sit restitutionis, nullitatis, revisionis, vel quodcumq; quo lites protrahantur, sola declaratione sententiæ obscure pronuntiata excepta.

Si lis inter Principem & Nobilem sive unum, sive plures, de possessionibus aliisq; rebus orta fuerit, causa ea immediatè coram Regia Majestate intentabitur. Quodsi etiam Sacra Regia Majestas, Successoresq; ipsius, quibusdam ex Ducatu Curlandico aut Semigallico ex causa justa ac legitima fide publica cavendum, salvumq; conductum tribuendum, existimaverint, illi pro Jure Regiæ Majestatis in hunc Ducatum Supremo, directoq; Dominio, apud Illustrem Curlandiæ & Semigalliæ Principem, Successoresq; ejus, sacrosancti semper erunt, ac esse debebunt.

Non dabuntur autem salvi conductus hominibus ullis facinorosis, sed tantùm si quis, ex sinistra aliqua delatione, offensionem Principis Successorumq; ejus incurrerit, vel adversarii alicujus potentia prematur, aut alia aliqua justa de causa dignus præsidio ac patrocinio Sacræ Regiæ Majestatis videatur; dabunturq; conductus tales non à jure, sed à vi tantùm & potentia, eatenus, ut qui eos impetraverit, juri nihilominus se sistere, reiq; judicate parere, teneatur; duranteq; salvo conductu impetrator modestè se gerat, nullum injuria afficiat, & publicum salvum conductum illum ad notitiam omnium, maximè autem Magistratûs, à quo vim veretur, adducat, itq; ad sex tantùm mensium spatium dabuntur, intra quos menses, & jure experiri, & alia negotia sua honesta gerere, administrareq; qui salvum conductum habuerit, possit: spatium autem eâ exactio, alium præter hunc impetrare eî liberum sit.

Erivole Principem, aut Consiliarios, ad Tribunal Regionis citantes,

citantes, aut pertrabentes, & à quibusvis aliis sententiis, sive ipsius Principis, sive Consiliariorum, sive aliorum Judicum inferiorum, temere appellantes, aut Principem suum, vel quoscunq; alios, sine causa apud Regiam Majestatem traducentes, damna omnia omnesq; sumptus refundant, ac præterea Judicio Regiæ Majestatis, pro rei qualitate, arbitraria pœna puniantur.

Executio rerum judicatarum ab Officialibus & Magistratibus in præjudicium eorum, quorum interest, non solum retardari non debet, verum unicuiq; vincenti, sive indigenæ, sive extraneo, æquali modo administrabitur, sine protelatione & mora, sub pœna refusionis damnorum, totiusq; ejus, quod intererit partis læsæ, restitutione.

Executores negligentes pœna quinquaginta Hungaricalium, toties, quoties id commiserint, puniantur, & partes executioni resistentes pœna violatæ pacis publicæ irremissibiliter puniantur, à quibus pœnis nulla provocatio dabitur.

Mandata adversus executionem obtenta nullius valoris erunt, & qui ea impetraverint, pœna viginti Hungaricalium, Magistratus autem sive executores talibus obtemperantes, quinquaginta, mulctentur.

Conventus publici singulis bienniis Mitaviæ celebrentur, ad quos singuli districtus, postquam articulos deliberatorios nacti fuerint, Nuntios suos cum sufficienti potestate ablegabunt.

In quibus Conventibus nihil decernetur, quod pactis Subjectionis fundamentalibus, & Ducatibus investituris & hujus Regiminis formæ, eut ordinationi, sit contrarium, horum enim omnium æterna autoritas esse & observari debet; Salvis Conventibus extraordinariis in casu necessitatis, ex legitima causa per Principem, communicato prius cum Consiliariis consilio, celebrandis.

Si tamen Princeps ejusmodi conventum indicere recusaverit, autoritate Regiæ Majestatis is indicetur. Gravamina enim, Jura hujus Provinciæ concernentia, re cum Consiliariis primùm

COMMUN-

communicata, si Conventus haberi, vel impetrari à Principe non possit, vel extra Conventum ad Regiam Majestatem deferre unicuique liberum erit, quorum gravaminum (si causa justa & necessaria postea deprehensa judicataque fuerit) deducendorum sumptus ex ærario Provinciali publico refundantur.

Liberum verò sit esseque perpetuò debeat Dominis Consiliariis, eùm à Nobilitate ad hoc requisiti fuerint, de iis, quæ Leges & Privilegia afficiunt, si fortè aliqua in parte (quod absit) læsæ fuerint, præmonere Principem, ut salvas velit habeatque libertates, Privilegia & Jura, omnium & singulorum incolarum hujus Ducatus, qua ex admonitione, nullam, qui eam interposuerint, indignationem, vel pœnam, vel contemptum, aut odium, incurrant.

In Conventibus illi tantùm ad Consilia accedant, qui per leges & consuetudines admittuntur, omnibus aliis, qui jus suffragiorum non habent, penitus exclusis. Quibus autem munus hoc competit, ut de rebus communibus deliberent, maturè, debitoque tempore adsint, modestissimeque se gerant, procul omni tumultu, armis item insolitis omnibus remotis, ordine in dicendis sententiis observato, qui à Mareschalco, quem in singulis conventibus eligent, constituetur. Sententiæ sint liberæ, sed nonnisi Directoris jussu proferendæ, vota non anticipanda, nec cuiquam præcidenda. Is verò, qui ad prius dicta nihil habet, quod addat, aliorum sententiæ non invitus subscribat.

Vasallagium Principis quod attinet, eùm ejus quantitas & qualitas literis investituræ suæ Illustritatis, ad normam Ducum Prussicæ, determinata sit, huic ordinationi investituræ Illustritatis suæ Illustrissimum Principem Curlandiæ & Semigalliæ præsentem, & futuros Successores, stare debere, omnino censemus.

Vasallagium autem hoc, & servitia Equestris Nobilitatis, nonnisi commotione Regni & Reipublicæ præcedente, præstabitur, sub pœna legibus Regni, de expeditione publica, sancita, exceptis periculis repentine à quocunque finitimo hujus Provinciæ

hoste ingruentibus, quo casu lustrationes & expeditiones bellicæ, collaró tamen cum Consiliariis hac de re consilio, à Principe decerni poterunt.

Servitia Nobilitatis à Principis Vasallagio sejuncta signis separatis, sub uno tamen regimine ductuq; Principis, expedientur, ad eamq; æqualitatem deducantur, ut ex viginti uncis singulis, singuli Equites boni atq; idonei, quorum in prælio usus esse possit, armis, omnibusq; aliis rebus bene instructi, sistantur.

Ad quorum uncorum revisionem ab ipsa Nobilitate quatuor Nobiles, & à Principe duo ex Consiliariis, omnes ad hunc actum jurati, deputantur.

Præf. cti militum servitii Nobilitatis ab ipsa Nobilitate nominentur, bini ad singulas præfecturas, ex quibus Princeps unum, quem probaverit, confirmabit atq; constituet.

Ærarium provinciale publicum instituat, & certus contributionis modus in quolibet conventu publico statuatur, in quo sanciendo pluralitas votorum concludet, cui ærario unus ex Capitaneis quatuor, duo ex Nobilitate, præficiantur.

Titulum Nobilibus convenientem, den Edlen, Illustrius Princeps in literis, aliisq; diplomatis suis, in posterum tribuere sese velle, sponte sua obtulit, modò inter eos, qui revera nobiles sunt, & qui plebeji, constituto Judicio Equestri, quod Ritterban appellatur, discrimen fiat; quam in rem Nobilitas cum Principe consensit.

Recessus omnes, nullis exceptis, cum penitus sublatis, & ab Illustri Principe Friderico Nobilitati sponte condonati, cassatiq; sint, nos quoq; ab examine illorum super sedendum esse putavimus, ideoq; omnes eos recessus tollimus & abrogamus auctoritate Nosstra Commissoriali.

Ad Oppignorationes in Semigallia à præfate Illustri Principe Friderico in Curiis Bershoff, Barbelen, & Ellern, factas, siquidem Domini Consilarii Illustris Principis eas oppignorationes ex gravibus causis, partim persolvendi æris alieni, temporibus belli

belli pro defensione Reipublicæ ab Illustri olim Parente Illustratissimæ suæ contracti, cujus summa sexaginta millia florenorum excedat, partim priorum debitorum nomine in usus publicos contractorum, profectas, atq; Curias præfatas non magni momenti fundos esse, liberationesq; non difficulter fieri posse, assererent; ideo Nos declarationi huic illorum inhærentes redemptiones præfatarum Curiarum (nisi fortè moderni possessores desuper S. R. M. approbationem impetraverint) faciendas esse statuimus.

Gravamina omnia privata, tam in Semigallia, quàm Curlandia, deputatis ad hanc rem certis ex Consiliariis Principis atq; Nobilitate personis, aboleantur.

Cum creditoribus quoq; Fratris Illustrissimus Princeps Fridericus juxta pollicitationem, quam in compositione cum Nobilitate fecit, si illam partem Ducatus à Sacra Regia Majestate consecutus fuerit, bonis modis componet.

Ante cætera verò omnia hoc sancimus, ut Catholicæ Religionis, atq; ac Augustanæ solius Confessionis, pactis primæ subjectionis permisæ exercitium in hoc Ducatu Curlandiæ & Semigalliæ liberum sit, secundum præscriptum Romanæ ejusdemq; Universalis Ecclesiæ, Illustri Principe, Friderico, universaq; totius Ducatus Nobilitate, ad seriam postulationem Sacre Regiæ Majestatis, eam in rem consentientibus: Ut nimirum quilibet Nobilium in suis bonis hereditariis, Sacella, Oratoria pro cultu Divino privata Templaq; ædificare, vel collapsa restaurare, Sacerdotesq; Catholicos ad se uccersere, eorum ministerio pro se, familia, subditisque suis, citra cujusvis impedimentum, citra coactionem utriusq; religionis, uti possit, absq; tamen diminutione Juris quoad redditus, sive ad Patronos, sive alios quoscunq; pertinentes, ita, ut si unus tantum sit Patronus Ecclesiæ & iste Catholicus fiat, Templum sibi cum omnibus redditibus retineat, si autem plures Compatroni, quorum unus Catholicam Religionem suscipiat, & peculiare Templum in bonis suis construat, nihilominus onera, quoad consuetas Augustanæ Confessionis pensiones, ferat.

ferat. Tenebitur porro Magistratus Politicus ex officio, nomine liberi exercitii religionis, securitatem ab omni vi, injuria, contumeliisq; cuilibet prestare. Ad munia quoq; publica in Ducatu hoc, Catholicis, qui idonei fuerint, aditus pateat, salvis per omnia juribus, privilegiis, cautionibus, confirmationibus, Ducibus & Nobilitati Curlandicae, quoad exercitium Confessionis Augustanae, usumq; suarum Ecclesiarum omnium ab eis edificatarum, vel edificandarum, quocunq; Magistratu succedente, necnon administrationis rei Ecclesiasticae, per Serenissimos Poloniae Reges benigne concessis.

Calendarium novum in omnibus Imperio Sacrae Regiae Majestatis subjectis Provinciis receptum ad postulationem Nostram nomine Sacrae Regiae Majestatis factam, Illustris quoq; Curlandiae & Semigalliae Dux, Fridericus, consentiente ejusdem Nobilitate omni, recepit. Quod ut ad primam Januarii anni futuri Millefimi Sexcentefimi Decimi Octavi diem introducatur, promulgetur, constanterq; in posterum ab Illustri Principe, ejusq; in Ducatu Curlandiae & Semigalliae Successoribus legitimis, servetur, autoritate nostra Commissoriali constituimus.

Apostatae aliiq; transfugae utrinq; tam ab Illustri Principe moderno, quam ejus Successoribus, sine omni mora & contradictione, repetentibus extradantur & restituantur.

Novus Princeps Curlandiae & Semigalliae jurejurando, quod Sacrae Regiae Majestati atq; Reipublicae prestabit, se quoq; Nobilitatis universae, omnium praeterea & singulorum privatorum, libertates, privilegia, jura, immunitates, sartas atq; rectas servaturum, contestabitur.

1618. **N**A tymże Seymie reasumowano dawne Konstytucye względem rozgraniczenia Powiatu Braślawskiego y Księstwa Zmudzkiego z Kurlandją, ktore do skutku nie przychodziły.

1619. Po wyszłych inducyach Szwedzi naszych znowu najeżdżali w Infantach, Dunemundę wzięli, y Goldynge w Kurlandyi ludźmi

ludźmi swemi osadzili, nawet sławny ow Wojennik Inflant-
ski *Ferensbach* dla prywatney pomsty na Xiążęciu *Koreckim*,
ktory z Litwy z dywizyą swoją do Inflant przybywszy, duzo
się mu naprzykrzał, z Szwedami się znaszał, ale w prętcie się
postrzegszy, Krola ZYGMUNTA przeprosił, a znaszając zma-
zę nie dotrzymaney wierności, tym waleczniej z Szwedami
się ścierał, aż ich z pomienionych zamkow wyrugował.

Gułstaw Szwed oświadczal się; że pragnie końca wojny^{1620.}
Inflantkiey y z umysłu tego różne do pokoju zmierzające
czynił propozycye; ale zasłyszawszy o klęsce naszych pod
Cecera, y że Krol ZYGMUNT w Kościele od szalonego czło-
wieka *Piekarsk*iego ciężko czekaniem raniony, nie był w
sposobności rządu państwa; a z drugiey strony tajemną z
Sztambułu upewniony wiadomością, że Turcy, y Tatarowie
na Polskę wszystkie swoje natężają siły, ociągał się postano-
wić pokoy o Inflanty, y wątpliwemi deklaracyami uwodził
Krola, zapatrując się na dalsze konjunktury, ktoreby inte-
reksom jego sprzyjały, a tym czasem potężnie się morzem y
lądem armował, y wcześniej się sposabiał do wykonania skry-
tych замыśłow swoich.

A gdy Osman całym pogromem potencyi swojej na Polskę^{1621.}
się wywarł, Krol ZYGMUNT, ktory rzetelnością y kandorem
swoim cudzą mierzył przewrotność, nie rozumiał, żeby fry-
jeczny jego Gułstaw z Chrześciańskich mógł się tak hanie-
bnie wyzuc sentymentow, y w ten czas go atakować, gdy
Bisurmańska zajadłość na Polskę wszystkiemi zwała się siła-
mi; poufale eokolwiek było w Inflantach Polskiego żołnierza
(300. ludzi garnizon osadziwszy w Rydze) na Turkow spro-
wadził z samym Gubernatorem Inflantkim *Chodkiewiczem*.
Ale nie poplacały u Gułstawa względy na interes Chrześciań-
stwa, nastąpił potężnie na Inflanty morzem y lądem, y ła-
two pobrawszy nie opatrzone miasta y fortecy, Rygę obległ.
Xiążę Radziwiłł zebrał co mógł żołnierza y poditąpił pod
Rygę.

Rygg, usiłując wodą sukurs do miasta wprowadzić; gdy mu się ta impreza nie powiodła, a Szwedzi na niego następowali, pomiarkowawszy się z siłami swemi, przezornie do Litwy nazad się wrócił. Miasto odstrzelało się dość mężnie, że nawet pod samym Gustawem konia ubito; ale gdy po wytrzymanych przez cztery miesiące żwawych od oblężyców atakach żadnego z Polski nie miało sukursu, a Gustaw srodze rozjuszony stratą ludzi swoich od Ryżan już to wyćieczkami, już też walecznym odporem pozabijanych do ostatniego gotował się zamachu, którym miasta dobywszy, wszystkich mieszkańców wyciąć mocno postanowił, y tę powziętą rezolucyą Ryżanom oznaymił, szczupły im na godzin tylko sześć naznaczywszy termin do dania ostatnicy rezolucyi, jeżeli mu się nieodwłocznie chcą poddać? albo nie? Ryżanie w tak niebezpiecznym razie między sobą deliberując, gdy niektorzy przychylniejsi Polakom czynić jeszcze mężnie, y do ostatniego bronić się ducha radzili, większa nierównie partya ku Szwedom skłonniejsza zasadzając się na racyach wielkości niebezpieczeństwa od mściwego Gustawa gdyby miasta dobył, widosney niezdolności do wytrzymania szturm przy nadwergżonych murach y straconych już za miastem obronnych okopach, a przytym skażonych bez nadziei sukursu Polskiego garnizonu sercach; kapitulować z Szwedami nie już zyczyla, ale mocno wymagała, y przeciwną stronę ku swemu zdaniu gwałtem nakłoniła. Przyszło zatem do ułożenia akkordu z Szwedami, po którym Gustaw do Rygi wjechał, y miasto z zamkiem opanował. Natychmiast Gustaw wszystkie armaty Polskie z zamku y wałow sprowadzić na okręty swoje, a Szwedzkie na ich miejsce postawić, tudzież OO. Soc: *JESU* y Polskich ludzi, ile ich w mieście było, do Litwy konwojować kazał, a tam we 14000. wyprawił się do Kurlandyi. Nitawę opanował, z ktorey Xiążę Kurlandski do Litwy się szalwował.

Ryżanie

Ryżanie, żeby niewinności kolorem przyozdobili przed światem poddanie się swoje Szwedom, apologicznym listem Krolowi się usprawiedliwili; ktory tu kładę:

Literæ Spect: Senatûs Rigenfis scriptæ
ad Regiam Majest: Poloniæ, post expugnationem urbis.

Serenissime ac Potentissime Princeps, Domine
Clementissime, servitia & obsequia nostra
promptissima cum veneratione.

NOn dubitamus Regiam Majest: Vestram, auditione jam accepisse, summoq; dolore affici, in eam fortunam nos fatali quadam rerum conversione devenisse, quam nec ipsamet Reg: Majest: Vestra unquam credidit, nec nos eventuram aliquando opmati sumus: sed DEUS Regnorum & imperiorum terminos constituit ac mutat, prout ei visum fuit; nec humana sagacitati datum est, reconditos Divini mysterii recessus perscrutari, qualemcumq; tandem duritiem vel iniquitatem præferre videantur. Meminit Reg: M. V. in proximè præteritis generabilibus Comitibus per nuntios nostros tam publicè quàm privatim literis nostris frequentibus periculi magnitudinem à Sveciæ Regno nobis imminentem, nos humillimè ac querula voce exposuisse. A nonnullis sanè, rem & tempus prudenter pensitantibus fides nobis habita fuit, à nonnullis vicissim derogata, qui vel præoccupati animi affectione vel sinistra aliorum credulitate & opinione ducti fuerunt. Gavisi tamen fuimus, quòd Republ: gravissimo Turcico bello alibi implicatâ, Reg: M. V. partem aliquam sollicitudinis suæ in miseram Livoniam derivare ac perficere dignata fuit, ut Illustr: Principi, Domino Radziwillo Campiductori M. D. L. cura tuendæ Livoniæ publica auctoritate committeretur. Collegerat is mox copias aliquas, ut nobis, relatum est, sed qua
aliò

aliò postea abductæ sint, quòd non leves authores securitatem Livoniæ, quocunq; tandem animo, pollicerentur. Deinde aures R. M. V. iteratis literis cùm fatigaremus, responsum tulimus, Illustrissimo Domino Palatino Vilnensi hanc curam Livoniæ defendendæ incumbere: quò auditò, haud parùm turbati sumus; quippe jam notum erat, eundem Dominum Palatinum, ad subeundas Generalis in Polonia Ducis vices, esse à Reg: Majest: Vestra in Podoliam evocatum: cui gravissimo oneri suscipiendo, ut maxime suffecturus sit, tamen Livoniæ curam eum vix in tanta rerum mole gerere posse, & jure fore excusatum, statuimus: postea iterum ad Illustr: Dominum Campiducem remissi fuimus, cùm bona pars temporis effluxisset, hostis verò noster summò studio ac diligentia ad rem conficiendam pergeret. Quamobrem non destitimus deinceps quoque tam Reg: Majest: Vestram, quanquam maximis occupationibus distentam, quàm ipsum Dominum Campiducem, orare, interpellare, obsecrare, ut quâ fieri possit, summa celeritate, auxiliares copiæ cogerentur, ac in Livoniam mitterentur; facilem enim & expeditum brevemq; esse è Suecia in Livoniam transitum, qui à nemine præsentiri vel prænuntiari queat: itaq; operam dandam esse Domino Campiduci, ut prior possessionem campi adipiscatur; sic enim multis rebus potior futurus sit, posteriorem verò, ut bene instructus armatusq; veniret, multis incommodis obnoxium fore. Quamvis autem Dominus Campidux ad summam diligentiam nihil reliquum fecisse videatur, quo minùs justum exercitum & maturè colligeret ac in Livoniam duceret: tamen ab hoste tùm nostro diu bellum præparante præventus fuit, qui classe sua instructissima portum flumenq; Dunæ mox occupavit, militemq; in continentem exposuit, ac post paucos dies, adventantibus reliquis copiis terrestri itinere, in urbis conspectum universus exercitus prodiit & castra metari cœpit, ægges, fossas, munitionesq; plurimas, admirabili festinatione, auxit & firmavit: deinde grandioribus tormentis summa vi ac prepotentia pinnas munitionum nostrarum ita verberavit, ut vix consistendi

consistendi locus fuerit: Nihilominus animo impavido, quantum omnino per vires nostras licuit, restitimus & vices reddidimus, ut non pauci in castris hostilibus ceciderint. Sanè non parva nos sollicitudo curaq; inceperat, quod trecentos tantum milites, licet summo studio, in viciniore Germania ac Livonia acquisitos, conducere potuimus. Nam Daniæ Rex aliiq; Principes militem cogentes & amplo stipendio allicientes, magno nobis impedimento fuerunt: in ipsa verò Livonia, armis virisq; omnino exhausta frustra milites acquisiti fuerunt. Huic tamen malo ut quacunq; ratione mederemur, equitum præfectos Ceridonem & La-Barre, qui Illustrissimo Domino Zamoyscio Palatino operam obstrinxerat, sed serò venturus erat, peculiari stipendio conduximus, ut arci in communi periculo præessent: quæ res vires nostras distraxit ac labefactavit. Quamvis autem cives nostri militesq; mira animorum alacritate, quævis pericula subire non detrectaverint: tamen singulis ferè diebus, non paucos fortuna belli absumpsit. Sed spes auxilii à Republ: ferendi animos diu sustentavit, præsertim cum Illustris: Domius Campiductor ultra Dunam conspiciendum se præbuit, ac velitando hostiles ibidem copias aggressus fuit, quæ tamen vix duodecimam partem exercitus efficiunt, qui, ut ex certissimis authoribus didicimus, nonaginta novem vexilla peditum, equitum viginti & unum, in singula vexilla centum & quinquaginta viris computatis, complectitur. Postea verò quàm à duabus septimanis aliquotq; diebus, ex quo Dominus Campiductor, unam tantum noctem moratus, recesserat, nulla amplior spes suppetiarum affulsit, Civitas autem arctiori in dies obsidione premeretur, numerus militum ad dimidiam partem imminueretur, civium quoq; juvenumq; non pauci interiissent; non ita ex omnibus partibus hosti occurri potuit, ut voluntas & necessitas nostra requirebat. Igitur propius ad munimenta nostra movens hostis, nocturno tempore ea suffodere cuniculosq; agere ita properavit, ut tribus in locis eos perfecit, longumq; in spatium quatuordecim nimirum orgyrum diduxerit, suppositis vi-

ginti quatuor cadis pulvere nitrato repletis, jam jamq; in aërem cum certissima superstantium pernicie vallum disjecturus erat, nisi foeminei sexus & parvulorum misericordia animum oppugnantis subiiisset. Itaq; omni humani auxilii respectu nobis præciso, cum ne unus quidem de quingentis illis peditibus, quos Gedano submissum iri Reg: M. V. promiserat, compareret, essetq; res ad extremum adducta discrimen, habitò cum Domino Castellano Vendem; aliisq; Nobilibus tum Equitum Præfectis Capitaneisq; rei bellicæ peritis consiliò, rem desperatam esse omnibus conclamantibus, in colloquium descendimus; pactiq; incolumitatem uxorum, liberorum, tum omnium jurium ac libertatum nostrarum, in fidem ac ditionem Serenissimi Regis Gustavi Adolphi concessimus. Qua in re admirabilem victoris clementiam & lenitatem satis prædicare non possumus, qui summa moderatione animi hanc fortunam suam superavit, ac nos vivere còegit; idq; supplicantibus nobis benignissime largitus est, ut si intra triennii spatium pax æquis conditionibus inter utrumq; Regem coiret, cum omni jure & libertate illibata, in ditionem Regiæ Majestatis Vestræ redeundi nobis potestas sit. Sanele coram S. R. M. V. affirmamus, idem coram DEI justissimi & omnium Angelorum facie, in ultima illa mundi disquisitione testificaturi, paratissimos nos fuisse, unà cum uxoribus & liberis omnibusq; fortunis, certissimam oppetere mortem, si ulla vel laus vel utilitas ad Sac: Reg: M. V. & Rempubl: promanare potuisset; nisi quoq; pietas erga DEUM & fidei nostræ commissos, à tam crudeli facinore ac furore nos revocasset; quin ipsam Reg: Majest: Vestr: id improbaturam, persuasum nobis fuisset. Quorum autem culpa hoc Reipubl: Poloniæ detrimentum acciderit, DEUS judicabit, qui omnium animorum occultos recessus perspexit. Dum autem facere coacti sumus, quod Divina humanaq; jura ac naturalis ratio, tum omnium gentium laudata exempla permittunt, quæsumus Reg: M. V. non voluntati vel ulli culpæ nostræ, sed fatali cuidam ac immutabili rerum conversioni imputare dignetur:

quin

quin summa ope in eam curam incumbat, ut omnis causa fundendi innoxii Christiani sanguinis in cœlum clamantis, è medio tollatur, pax firma tandem stabiliatur, vastationibus ac direptionibus finis imponatur, quiesq; oppressis & defatigatis populis restituatur. Alioquin cœlum & terra testimonium contra injustos oppressores perhibebunt, & ira Divina magis magisq; incensa, iisdem dolorem sempiternum inuret. Certè Livonia omnis, tantam Christiani sanguinis effusionem nunc nauseat ac horret. DEUS victoriarum author Sacræ Regiæ Majestati Vestræ optatissimum triumphum contra barbaras gentes largiatur, cujus gratiæ innocentiam nostram commendamus, Datum Rige die 20. Septembris, annò 1621.

Takowymże stylem wymawiali się w liście swoim Xiążęciu Radziwiłłowi Hetmanowi Wielkiemu W. X. Lit: w te słowa:

Literæ Spect: Senatûs misæ ad Illustr:

Ducem CHRISTOPHOR: RADZIWIŁŁ Campiductorem M. D. L. post expugnationem urbis.

Illustrissime Princeps, Domine Gratosissime.

Obsequiorum nostrorum promptitudinem debita cum observantia.

Quantas in difficultates gravissimum hoc bellum, nostram Civitatem diuturnis calamitatibus jam antea concussam, conjecerit, ipsamet Illustr: C. V. jam antea, tam ex publica fama, quam ex crebris literis nostris cognovit. Equidem memoriâ tenemus, in nuper præteritis Comitiiis, apparatus hostilium armorum præsentientes, per nuntios nostros, & Sacræ Regiæ Majestati & universis Ordinibus, nos periculi magnitudinem ob oculos posuisse, maturaq; auxilia nobis submitti opemq; ferri, prout Respubl: tenetur, ac fides publica exposcit. Summis precibus

cibus orâsse: non enim esse in nostra potestate, totius belli molem cervicibus nostris suscipere aut sustinere; non esse prudentiæ, cum universi Sveciæ Regni viribus, nostras imminutas & afflitas vires comparare, aut vana ostentatione supra sortem fortunarum nostrarum, imbecillitatem agræ Civitatis extollere, id agentes, ne publica cura imminueretur & nostræ fortitudini onus gravissimum permitteretur. Eandem quoq; in sententiam Illustr: Cels: Vestr: multa dixisse & scripsisse non ignoramus: quominus autem secundis auribus hæc omnia acciperentur, fatalis quidam torpor, aut præconcepta ex privatis opinionibus & finistris suggestionibus securitas offecisse videtur. Quamvis autem ex publico Comitiorum decreto Illustr: Cels: Vestr: Livoniæ defendendæ partes, ut publica dignitas fidesq; efflagitat, commissæ fuerint: tamen postea, nescimus, quorum instinctu aut artificio, multa objecta fuerunt impedimenta, quominus tam necessaria defensio tempestivè susciperetur. Quamobrem non destitimus, frequentibus literis, aures Regiæ Majestatis & procerum fatigare, ne tantum periculum negligenter, aut longè remotam enervatamq; provinciam Livoniam incendio proximam tempestivis subsidiis destituerent. Non defuit quidem Regiæ Majestati voluntas aut animus clementissimus, sed quòd contra commune Comitiorum placitum ad Illustris: Dominum Palatinum Vilnensem rejecti fuerimus, qui Livoniæ defensionem præstiturus sit, valde mirati & simul turbati sumus, quòd Dominum Palatinum ad totius Regni & Reip: universæ tutelam, & supremi Ducis munus jam in Podoliam evocatum & designatum esse sciremus. Interim non parum temporis pretiosissimi periiit; cujus quidem jacturam nos summo cum dolore deploravimus. Itaq; literis iteratò ad Regiam Majestatem missis, hanc moram deprecari sumus; tum demùm responsum nobis fuit, Illustr: Cels: Vestræ hanc provinciam esse commissam. Ab eo tempore, non quiescisse Illustr: Cels: Vestræ statuimus; quin omnia quæ tanti negotii magnitudo requirit, summâ diligentia & celeritate parâsse, ut in tempore
 rebus

rebus laborantibus succurreret, ac muneris sui dignitatem ac Reipubl: fidem tueretur, idq; pluribus literis suis restatum fecit. Sane non mediocriter, hisce auditis, recreati fuimus; attamen temporis & rerum momenta ponderantes, solitudinem nostram de partis adversæ mirifica vigilantia & celeritate omittere non potuimus, jam tum animo providentes, qui prior campi possessionem adeptus fuerit, eum multis modis fore potiozem, possisq; ac firmatis semel castris, difficultates maximas alteri obiecturum. Non inficias ibit *Illustr: Cels: Vestr:* crebras in eam sententiam nos literas scripsisse, quarum exempla, si opus fuerit, bona fide publicè ubiq; exhiberi ac recitari non abnuimus. Nunc plurimo labore ac molestiâ, militis conscribendi & necessaria parandi diligentiam *Illustr: Cels: Vestræ* constituisse, facile conijcimus, eo præsertim tempore, quò immanissimus Christiani nominis hostis Turcarum Imperator, bello Regnum Poloniae aggressurus erat, omnesq; vicinæ regiones armis virisq; exhaustæ, vix domestico suo subsidio sufficerent. Interea, quod valde metuimus, classis Suecica instructissima portum nostrum occupavit, militem exposuit; exercitus reliquus unâ cum Serenissimo Sueciæ Rege, terrestri itinere Parnaviâ supervenit: nec mora, ubi locorum opportunitatem contemplatus fuit, castra & tentoria fixit, aggeres & munitiones circa Civitatem, cis ultraq; Dunam extruxit, magnâq; festinatione, quod valde mirandum est, omnes viarum aditus & itinera interclusit, arctissimaq; obsidione Civitatem terrâ mariq; circumvallavit. Haud tamen ita animis consternati fuimus, ut non modis omnibus pro virtum nostrarum mediocritate resisteremus: & quamvis numerus conductorum militum supra trecentos non assurgeret, tamen promptissima civium & juvenum alacritas supplevit, & summo conatu vim hostilem propulsavit. Cæterum singulis diebus, aliquot ex tam exiguo numero tum civium tum militum, violentissima & continua tormentorum verberatione fortiter ceciderunt: spe tamen auxilii Reipubl: animos sustentârunt; præsertim cum *Illustr: Cels: Vestræ* ante dies circiter

titer novemdecim ultra Dunam in conbectum hostis venisset, ac velitando eum provocasset. Verum enimvero cum præter opinionem Illustr: Cel: Vestra, perspecta hostilis aggeris firmitudine, tum militis copiâ ibidem collocatâ, quæ tamen vix duodecima pars totius exercitûs fuit, ab ea die succurrere nobis non potuerit; Civitas autem majori vi in dies, non tantum aperto Marte, sed clandestinis quoq; cuniculis oppugnaretur, & pulvis nitratus in locis subtus aggerem & propugnacula nostra, circa portam arenosam postus & occultatus, certissimam ac inevitabilem perniciem nobis omnibus minitaretur, nobisq; nulla ratione tanto periculo obviam ire liceret: habitò cum Domino Castellano aliisq; Nobilibus, tum Capitaneis, & equitum Præfectis, rei bellicæ peritis, consiliò, rem desperatam esse animadvertimus: ac proinde in ipso extremi periculi articulo, ut omnes jam tum fatebantur, & nunc, visâ adversæ partis potentiâ ac horribili apparatu, sine dubitatione affirmant, colloquendi veniam petimus, eâq; impetratâ, certis conditionibus, in potestatem ac ditionem Sereniss: Sveciæ Regis, omnium consensu, juxta certæ formulæ præscriptum concessimus, vitamq; ac salutem omnium reliquorum civium, uxorum ac liberorum, tum fortunas, admirabili ac perpetuò prædicandâ victoris clementiâ, cujus animum DEUS ipse inclinavit, conservavimus, id quod jure Divino & humano, tum laudatis exemplis omnium gentium, concessum esse, omnes sana ratione præditi noverunt, satiùs habentes, fatali dispositioni, cujus mysteria perscrutari mortalibus non est datum, ceu vi majori cedere, ac meliori fortunæ nos civitatemq; prudenter tam validum ictum declinando, reservare, quàm vanâ ac stolidâ ferociâ, viriumq; nostrarum ignoratione, instar brutorum in cædem promiscuam ruere, uxoresq; ac parvulos innoxios, furentis militis libidini cædiq; prostituere: ex qua re nulla laus nobis, nullum emolumentum Reipubl: fuisset expectandum. Nunc Divino beneficio, tum Serenissimi Sveciæ Regis, Domini nostri clementissimi summa moderatione, Christianû sanguinem fundere abhorrentis, vivimus,

& intu-

Et intuentes exercitûs robur viginti millium virorum bene armatorum numerum superans, tum cuniculorum tribus in locis supendo opere factorum, qui universa Civitatis ruinam attraxissent, summis in cælum laudibus efferimus clementiam Serenissimi Regis Gustavi Adolphi, qui insciis nobis ac minime credentibus, militis impetum prædæ ac direptionis avidissimum, imperio ac sapientiâ suâ cohibuit; alioquin ante dies aliquot extremam cladem ignorantes passi fuisset. Nunc Illustr: Cels: Vestra sine animi passione aut afflictione judicet, judicent omnes Christiani Reges & Principes, num præter jus ac fas quicquam commiserimus, quod cum cives nostri continuis sex fere septimanarum diurnis ac nocturnis vigiliis, excubiis, ac laboribus in restauranda munitione defuncti essent, militum verò pars dimidia, ac non pauci civium juvenumq;, tum bajulorum occubissent, nobisq; validissima hostilis impressio, diversis in locis, tum subterraneum periculum, ubi 24. caai pulveris pyriti occultabantur, ob oculos versaretur, suppetiarum spes nulla appareret, deniq; alia quoq; necessaria nos deficerent, humanitatis quàm crudelitatis majorem rationem habuerimus, ac certam victoris clementiam experiri quàm interire maluerimus. Quanta animi magnitudine ac moderatione fortunam suam temperaverit victor, vel hinc apparet, quod subiectionis nostræ pacto hanc conditionem apponi permiserit, ut si interea pacis negotium æquis legibus transigi posset, eadem fide & integritate, quâ nos suscepit, salvis juribus & libertatibus nos è nexu suo dimitteret, ac redire ad pristinum Dominum pateretur. Damnosissima nobis fuit hæc obsidio, in qua supra quindecim millia globorum in Civitatem sunt missa, à nostra quoq; parte in principio pro virili responsum fuit: at postea, propugnaculis superioribus violentiâ hostili derurbatis, cessare coacti sumus. Igitur hoc solum superest, ut Illustr: Cels: Vestra summa animi contentione pro sua autoritate elaboret, ut funestissimo huic bello Livoniam consumenti, Litvaniæ similem fortunam minitanti, invito quoq; Rege, à prudentissimis Ordinibus finis imponatur,

ponatur, Reipubl: decus & existimatio vindicetur, & oppressis per summam injuriam populis ac subditis fidelissimis & innocentissimis, de quorum sanguine luditur, pax & tranquillitas tandem restituatur. Hanc multis precibus ac votis continuis supra annos jam viginti oravimus, hanc etiamnum jure exposcimus: alioquin ad sanctissimum Domini nostri JESU Christi tribunal, in ultimo & æquissimo judicio accusaturi, qui privatae suae cupiditati, gloriam DEI & Ecclesiae salutem postposuerunt. DEUM autem sine pace nemo videbit. Hæc libero & soluto animo, nullo metu, aut minis opresso ingenuè scribimus, ut in utraq; fortuna animi nostri firmitudinem probaremus. DEUS Optim: Max: Illustr: Cels: Vestr: salvam conservet, ac Rempubl: Polonam contra immanissimos Christiani nominis hostes tueatur. Datum Rige 20. Septembris, anno 1621.

Odpowiedział im Xiążę Hetman, y żywą energią refutował ich usprawiedliwiające się przyczyny, y exkuzacye; którzy respons tego jest tenoru:

Literæ Illustris: Ducis Radziwillii, ad Splm Senatum Responsorie.

Christophorus Radziwill, DEI gratia Dux Birzarum & Dubinkorum S. R. Imperii Princeps, Exercituum M. D. Litv: Dux.

Speçtabili Senatui ac omnibus Ordinibus Civitatis Rigenf: Salutem.

POsteaquam de deditione urbis Vestræ, certis primùm nuntiis, deinde literarum Vestrarum significatione accepi, equidem pro eo, ac par erat, graviter casum hunc & acerbè tuli; non quòd jacturam istam S. R. M. Domino nostro clementissimo & Reipubl: damnū aliquod irreparabile afferre existimem, sed quòd vobis

vobis fortunisq; vestris fatalem quendam & funestum diem presentiscere mihi videar. Non enim tam inhumanus sum, ut humanis non ingemiscam casibus, nec tam durus, ut amicitiae, quam vobiscum integrè colui, oblivisci queam. Qualem itaq; habueritis amicum hactenus, nunc tandem cum Sacr: Reg: Mti & Reipubl: eademq; operâ mihi quoq; amici esse desistis, cognoscite, & simul quid de facto vestro sentire cogar, quidq; S. R. M. & Rempubl: de eo iudicaturâ putem, accipite. Urbem florentissimam omniq; rerum & armorum copiâ instructam & abundantem, cum spes propinqui auxilii præstò esset, ultrò hosti tradidistis, obliti nexus & sacramenti, quò Regiæ Majestati & Reipubl: obstricti tenemini, nec memores, tam festinatum & præceptum consilium quis tandem maneat exitus. Quòd enim destitutionem primùm, deinde vim hostilem querimini, excusationem hanc quònam pacto S. R. M. totiq; orbi sitis approbaturi, vobismet ipsis reputandum relinquo. Ac primam quidem prætensionem quòd attinet, efflagitasse vos opem & auxilia Reipubl: verùm & fatendum est; sed nec id falsum aut diffidendum, opem & auxilia Reipubl: in Comitibus Regni decreta, ac tandem ingruente bello submissa vobis esse. Hic fortassis vel tarditatem, vel infirmitatem accusabitis! sit sanè aliqua in ferendo auxilio mora interjecta; idcircone vos à nobis publicè desertos, usq; ad invidiam apud exteros jactabitis? cum auxilia, licet non ita, ut cupiebamus, maturè, non tamen vicissim sic serò venerint, quin præsentem calamitatè saltem ad paucos adhuc dies durando declinare in manu vestra esset, ac tarditas ista cuiusvis potiùs cause, quam oblivioni aut incuriæ vestri periculi imputari deberet. Quicquid enim hic moræ fuit, totum id cum in hostem Commissarios nostros in tractatibus ludentem, & sub induciarum spe bellum integro triennio contra nos præparatum occultantem, rejici debet, tum in sinistras suggestiones, quæ, ut scribitis, effecerunt, ne nos priores possessione campi adepti fuerimus. Quod si penes eos, qui infidam pacem suggererunt, hæret crimen, hujus tarditatis quid cause est, quo-

minus vestra vos istius culpæ condemnet confessio, qui literis quibusdam vestris pacis futuræ spem facere non dubitastis? Quid multis? venisse auxilia multos ante deditorem dies, diffiteri non potestis, cum ante 20. diem cœptæ obsidionis exactum, signa nostra volitare in vestro ac hostis conspectu videritis. Nempe nostra vos paucitas animos despondere cœgit! An vos fortunam belli numero bellatorum metimini, ac non potius præpotentis DEI patrocinio, qui meliori causæ deesse non solet? quoriam in eadem causa eundem hostem longè imparibus copiis congressi superavimus? exciderantne animis tot inclyta nostrorum decora & victoriarum tropheæ? quibus magnum illud numen testatum est, esse sibi curæ iniquè suscepti belli ultionem. Nec mihi deerat animus, per ausa & vestigia majorum vadendi; dedisset mihi, utinam, nuper ad ripam Dunæ pugnandi copiam hostis, cum etiam afflicta morbo & profligatam valetudinem meam, decernendi cupidus, in propulsationem periculi vestri impendere non dubitarem. Sanè longo jam post hominum memoriam tempore, Regiones istæ non nisi exigua manu contra numerosos hostium exercitus defensæ sunt, ut mixari mihi subeat, potuisse vos hoc tempore numerum exercitus nostri despicere, cum præsertim in dies auclior fieret, & confluentes undiq; copia expectarentur. Paucitatem quoq; conducti præsidii prætenditis! id verò sub admirationem venit, Civitatem longo jam tempore præsentis belli præsciam, tam malè de mercenario milite sibi prospexisse, cum tamen memoriam hominum nondum excefferat, tempore pacis longè majorem eorundem numerum intra mœnia sua alere consuevisse: Quid quod præter urbanam cohortem, equitum quoq; præsidium a me concessum tuendæ urbi superfuit. Sed præterea, itanè mosculæ virtutis Riga inops fuit, ut etiam absq; conducto milite vigiliis ac laboribus civium vestrorum ultra exiguum mensis unius & octo dierum spatium defendi nequiverit? miles stipendio astringitur, vobis verò pietas, vobis fides, vobis omnia Divina humanaq; jura in tanta præsertim plebis concordia & constantia, necessitatem durandi

randi

ranti imponebant. An pauca præteriti præsentisq̄, temporis habuistis urbium exempla, quæ in tristissimam conditionem & deploratissimam fortunam (licet in causa haud iusta) sese ultrò dejicere, quàm in fidem oppugnantis concedere maluerunt? vobis verò quid defuit? an vos inopia Civitatis comæto & annonâ non modò ad necessitatem, sed etiam ad abundantiam instruatissimæ terreat? an de suppetiis S. R. M. jam jam redituris desperabatis? at literis meis per vestros internuntios transmissis testatum vobis feceram, me ab urbe recipiendarum reliquarum copiarum causâ saltem ad castra digressum fuisse, ac interea minimè otiatum fuisse, licet id in conspectu vestro non fieret. Quis animò suò præsentiscere, aut conjecturâ assequi poterat, vos nulla fracti animi significacione data, interea dum redeunte morbo implicitus, jam jam ventura auxilia præstolor, tam festinatam deditioem, me nullo modo præmonito, deproperaturos fuisse? Sed nimirum ruinam turrium supposito pulvere pyrio machinatam declinare voluistis. Priminè Rigenses hoc genere oppugnationis sunt petiti? aut nulla ex arte militari evitandi cuniculos ratio ostendebatur, cum in affluentia promptissimæ plebis fossores deesse non possent? Deniq̄, cum tanta vos premeret necessitas, aut jam animos despondere inciperetis, gravè videlicet aut factu nimis difficile fuit, me vix aliquot milliariibus ab urbe distantem impendentis discriminis commonefacere, qui dedecus hoc & detrimentum Reipublicæ etiam capitis mei periculo, si qua sortè sineret causazè Deus vè, avertendum puta vissem. Clementiam victoris prædicatis. Hæc quidem homine & principe Christiano, si quæ alia virtus, maxime digna est; sed si hæc vera sunt, ut vera ex nostratibus intelligo, ac ideo libenter ipsi licet hosti laudem hæc in parte tribuo certè in istam clementiam deliquistis, siquidem vano terrori ac metui ante deditioem nimium indulgistis. Quantum dedecus quæ vè culpa commissæ sit, videtis! Nunc quàm miser sit futurus ac calamitosus adeò præcipitis consilii eventus, considerate. Ac nescio sane, an non perire semel expugnatis satius fuerit, quàm lento

Veluti cruciatu confici, & cum sempiterna nominis infamia, non uno letho interire? Riga enim ut Svecis nunc, ita brevi nostratibus expugnabilis erit. Sed vos, ô Rigenfes, qualem sortem Civitati vestrae, ex quo castitatem & integritatem fidei sua amisit, tempora minitentur, videte. Taceo mala, quae vos ab hostilibus praesidiis maneant, ut se prima initia dant qui vobis Civitatis vestrae munitiones, quas tam parvo negotio capi permittitis, nunquam sine numerosa militum custodia concedent. Nam libertatem quidem verbis polliceri, quam re vobis incolumem praestare proclivius erit, quam semel delibata, florem suum utinam recuperare possit. Judicate, quantum de opibus vestris decrescat, mercaturâ Civitati ademptâ! sed quid dico de opibus? imò quam angustam sortem extremamq; pauperem rationes vestrae subiturae sint, mature expendite. Quid vobis nunc vestra in Rempubl: profunt merita? quid decantata fides & fortitudo? si cum maxime florere debebant, exaruerunt. Infelix & nefastus dies, quo primum ad tractatus allecti estis, ille vobis invidit, quominus fiducia meritorum vestrorum, jura & libertates vestras apud Reg: Majest: & Rempubl: longius proferre possetis. Bene cum iis actum video, qui pulcherrima morte damnosam patriae deditioem in ista obsidione praeverterunt: melius cum iis, qui pro aris & focis strenue dimicantes, ab omnibus tractatibus puros & immunes animos retinuerunt; optime cum illis, qui spontaneum exilium amplecti, ac desertis patriis laribus clementiam S. R. M. & fidem Reipubl: implorare constituerunt. Vestra de pace obtestatio satis est patetica, sed hoc tempore, permissis Marti habentis, vix aliquid ponderis habitura, nisi tota res in integram restituta fuerit. Quis enim non vitio verteret S. R. M. & Reipubl: si tam enormem injuriam, quam nobis barbarico bello intentis hostis hic, nulla Christiani sanguinis ratione habita, intulit, negligeret. Ut ut tamen est, vestrum est, pacem optare, non vero nos ad eam, Rege invito, faciendam commonefacere: apud nos enim ut cuiusvis ordini, ita multo magis Magistratui à DEO nobis concessio sua debet

debet constare libertas & prerogativa, quam imperiosis contentionibus, in causa praesertim tam iniqua, violare fas non est. Quamvis autem DEI gratia ita comparatus sum, ut aequitate causae fretus, modo pugnam non detrectet neque defugiat hostis, de summa rerum decernere possim & audeam: tamen, ne à pacis consiliis abhorrere videar, siquidem pars adversa animum suum nobis candidè declararet, pro ea quam à S. R. M. & Republ: accepimus facultate, non parceremus labori, ut aliquid in salutem harum provinciarum confici posset. Haec sunt, quae literis vestris provocatus respondendum auxi, quae quidem à vobis eo, quo à me scripta sunt animo, acceptum iri confido, cum in his literis non hostem, sed veterem vestrum amicum egerim, plus condolentiae quam iracundiae, benevolae commonefactioni, quam minacibus verbis, utpote salutis non exitii vestri cupidus, indulserim. Non possum enim dissimulare meum vestri causa dolorem, cum non moenia, non aedificia, non turres vestras, sed virtutem Rigensum toties à me summo conatu defensam, & laudatam, concidisse, elanguisse, fractam, conculcatam, insultationibus malevolorum, qui talia de vobis dudum ominantes, meum in vos affectum criminabantur, prostrutam intelligam. Valete, pristinos animos capeffite, & R. M. & Reipubl: nostrae de profligatis ante viginti septem dies barbarorum quinquaginta millibus, ac obtento in Valachia campi dominio, congratulamini. Datum ex Castris ad praedium Newgut die Octobris anno 1621.

Literæ Apologeticæ Spect: Senatus,
 Praeinsertis Illustrissimi Principis CHRISTOPHORI
 RADZIVILII Exercituum M. D. Litvaniae
 Campiducis literis oppositæ.
 Illustrissime Princeps.

Obsc-

Obsequia nostra pro præsentis Status conditione
Illustrissimæ Celsitudini Vestræ deferimus.

Accepimus literas Illustris: Cels: Vestrae in Castris ad prædium Newgut mense Octobri, annò proxime præterito editas, quas ad nostras literas hostiliter expugnatae urbis nostræ indices Illustr: Cels: Vestra rescribendas censuit; easq; in consessu nostro, presentibus Tribunis ac Senioribus utriusq; Collegii, publicè recitari fecimus. Ex quibus Illustr: Cels: Vestram ob deditionem urbis nostræ vehementer dolere, miserari quoq; pristinae amicitiae memorem hoc infortunium nostrum, & humanum hunc casum, ut hominem quidem ferre, gravissima tamen cum fama ac honoris nostri contumelia, nos cum perfidia ac inconstantiae, tum pusillanimitatis ac precipitis, in delecta ultrò hosti urbe, nulla urgente gravi necessitate, nec præmonitâ Illustr: Cels: Vestrâ, consilii accusare, atq; exind: secuturos perpetuos angores & cruciatus, imò panolethriam & fatalem interitum nobis Civitatisq; nostræ ominari, ac proinde ad reassumentos pristinos animos & ad congratulandum Regi & Reipubl: Polonae de obtenta super in Valachia contra Tartaros & Turcas victoria, nos pro veteri confidentia adhortari intelleximus.

Ad varia istarum literarum, quas primâ dictavit animi perturbatio, argumenta, inter se & cum re uti gesta est pugnantia, non erat quidem ab initio animus nobis rescribere quicquam. Graves enim arduaeq; rationes spem nobis faciebant fore, ut tempori, quæ veritatis filia est, perturbati hîc iudicii error cederet, atq; cum jam satis præter meritum nostrum (humano more loquendo) afflicti, & iniquam sedientis fortunæ aleam experti essemus, sibi à contumelia & læsione honoris nostri, quem semper salvum illibatamq; conservavimus, temperaret. Frequenti autem auditione in dies accipimus, quàm iniqui ac periculosi in castris Illustris: Cels: Vestrae inq; vicinis locis de nobis & expugnatione urbis nostræ etiamnum spargantur sermones, quamq; ignominiosam

1710

ipsa Illustr: Cels: Vestra in nuperis suis ad Dominū Benedictum Hintz Collegam olim nostrum & alios oclusis passus literis (à quarum missione impofterum in nostram nostrorumq; perniciem meritò abstinendum) de inevitabili hac derelicta ac omni auxilio destituta Civitatis deditioem mentionem faciat. Proinde ne in vindicando honore & existimatione nostra segiores videamur, aliter facere non potuimus, quin ad literas Illustr: Cels: Vestrae ea regereremus, quæ simplicem nostrum candorem & innocentiam arguerent. Testis sit hujus orationis ipse DEUS, testes sint qui viderunt, amici, irimici: audiat quoq; ea, quæ gesta sunt, legatq; mundus, & ad normam rectæ rationis sine affectu dijudicet. Quoniam verò author literarum nimia Hyli acie nos perstringit, ac demonstrare nititur, Regia Majestatis & Reipubl: Polona nomine præstita esse, quæ à supremo ac directo Domino ad avertendos à Civitate sibi subjecta belli casus & exitus requiruntur; è contra à nobis officii fideiq; metas transgressis facta esse quæ omitti, omissa quæ fieri debuerunt: muneris nostri esse arbitrati sumus, pro innocentia nostra asserenda evidenter ostendere, Regiam Majest: & Rempubl: Poloniam nihil præstitisse, quò tristissimus hic casus à nobis & Civitatis nostræ certicibus averteretur; Nos verò ne à priori statu nostro & jure superioritatis Regni Poloniæ avelleremur, præstitisse omnia, quæ à bonis ac fidelibus subditis honoris ac conscientia ratio postulat. Quod dum facimus, calamum nostrum ita temperabimus, ut veritatis cynosuram secutus Regiæ Majestati ac Reipubl: Polonæ nihil debrabar, tribuatur, unde major notis nostrisq; factis, quàm par est, accedat æstimatio.

Non putamus operæ pretium esse longiùs hic recensere, quàm gravè in Regno Sveciæ anno 1598. & 99. & unde subortum fuerit bellum intestinum: Sanè ignis ille succensus in Regnum usq; Poloniæ eiq; adherentes Provincias suas ejaculatus est scintillas, quæ in tantam belli flammam exarsere, ut non solum Livonia tota, nobilis illa Provincia, non unius olim sed variorum Magistratuus sedes ac mater fecundissima, hostiumq; potentium,
etiam

etiam non accersitō aliunde auxillō, acerrima propulsatrix, in cinerem sit redacta; verū etiam potentissima Polonia ac M. D. Lit: ditiones in restringendo hoc cruenti belli incendio totos viginti annos occupata, ingentem virium, virorum ac opum jacturā subierint. Tantū novissimas istas inducias biennales Illustr: Cels: Vestræ uti Campiducti operā & instinctu die 15. Novembr: annō 1618. presentibus nostris internuntiis, inter utraq; Regna sancitas, eidem in memoriam revocandas esse duximus, & quidem in hunc finem sancitas, ut interea temporis, interventu Christiana orū Principum, quod caput hujus inter utraq; Regna exortæ controversiæ est, vel sopiretur planè, vel per Senatores utriusq; Regni universales inducia longiores (ad quam rem plenioribus mandatis instructi accedere vellent) pangerentur.

Quam telam exorsurus Illustr: Dnus Jacobus de la Gardie, Generalis Exercituum Sveciæ Dux & Esthoniæ Gubernator, literas Reveliæ die 12. Octobr: annō 1619. id est, priori ab induciis renovatis anno ad Ducem Exercitus M. D. L. & Commissarium Livoniæ Generalem Illustr: Dominū Joannem Carolum Chodkiewicz dedit, quibus significat, velle quidem Regem ac Dominum suum biennales istas inducias sanctè observare; deinceps verò, iis elapsis, in incertitudine ista, ex certis rationibus quæ in iisdem literis enarrantur, ampliùs minimè versari, sed cum ipso Rege Polonia vel perpetuam & constantem pacem vel plurium annorum inducias inire, ac tum Pernaviam quoq; ultro restituere velle. A qua sententia dimoveri nulla ratione potuit Sveciæ Generalis, adeo ut, etiamsi Generalis Litvaniæ creberrimis suis literis ac nuntis ad prorogandam pacem terminum sibi locumq; præfigi flagitaret, atq; eam ob rem in Livoniam ipse, de morbo suo ac itineris molestia parū sollicitus veniret, tamen ante directam & perspicuam resolutionem ad propositos articulos, ne tempus quidem aut locum præfigere, nedum ad ultiores tractatus progredi voluerit: de quibus omnibus transmissa & nobis exemplaria Illustr: Cels: V. jam tum certiore reddidit.

Cum

Cum verò voluntas ac animus Regis Poloniæ ad pacem suo nomine (quod unicè pars urgebat altera) stabiliendam, neq; propenderet ipse, neq; ulla ratione permoveri posset, quid aliud inde, adhibita in consilium ratione, quam belli redintegratio expectari potuit? atq; ita se rem habere, variis ex locis adeoq; ipso Regno Sueciæ & nos & ipsa Regia Majestas Poloniæ edocta fuit; nimirum bellum terrâ mariq; summis viribus præparari, in promptu esse omnes belli gerendi rationes & instrumenta, Regni incolæ Ducum peritissimorum operâ tot annos assiduis exerceri armis, & imprimis omnes has machinationes caput Civitatis Rigensis peti- turas esse; de quo ipso Regia Majestas quoq; ne incauti ab hoste opprimeremur, peculiaribus suis literis nos præmonitos voluit. Quid quòd in Regno Poloniæ jam dudù ad bellum hoc Turcicum, quod expositione causarum secundarum prudentes ac cordati viri non pauci prævidebant atq; certò prænu- tiabant, res spectare videretur; ac sub idem fere tempus, quò induciæ expirabant, uterq; exercitûs Polonici Dux cum flore selectissimi militis (quod infelix istius funestissimi belli initium fuit) à barbaris in Valachia oppressus interierit. Talia considerantem decuit sanè Reg: Majestatem tanquam directum Dominum Livoniæ & Rempubl: Polonam, partem sollicitudinis suæ in hanc quoq; desolatam Provinciam & Civitatem impendere, & vel exemplo aliorum Principum, qui in similibus casibus idem non rarò præstiterunt, ad securitatem fidelium subditorû, suo titulo ac nomine insignitam pacem & suspensionem armorum, dum melior sese daret occasio, sine præjudicio negotii principalis amplecti, vel si id placeret minùs, Provinciæ ac Civitati de iis quæ ad necessariam defensionè pertinerent, maturè providere. Quàm nos ingruentis hujus belli & irruptionis hostilis metus, ex variis indiciis conceptus torserit! quàm non forent nunc eæ Civitatis plus quam vicennali bello exhaustæ vires, quæ sustinendæ potentiæ majori pares esse possent! quanta esset totius Provinciæ, imprimis arcis Rigensis ac Dunæmundensis vastitas ac desolatio! satis sollicitè Internuntii

Mm

nostri

noſtri non tantum ſuperioribus annis ſed & in proximè Varſavia celebratis Comitiiſ Regiæ Mti explicatum reddidere; atq; ne nos ſiæles ſubditos ſuos Reg: Majeſti: in tanto rerum discrimine deſereret, qui potius ob impendentis Turcici belli periculum, vel oblatas ab hoſte diuturnioris pacis conditiones acceptare, vel in tempore deſenſionem Livoniæ meditari dignaretur; tum quoq; ut accèſſu principaliores, imprimis Rigenſem ac Dunæmundenſem omnium præſidio nudatas muniri, milite, annonâ, bellicoq; apparatu inſtrui, & noſtræ quoq; Civitati, ſi obſidenda foret, ſtipendia in quingentos aut ſexcentos milites ad ſex meſes, pulverem pyrii, globosq; ſubminiſtrari, (accepta à nobis cautione, reſtituenda fore omnia, ſi obſidio ſecuta non fuerit) deniq; ſufficientem exercitum priorè hoſte in poſſeſſionem campi venire juberet, per omnia ſacra tatius Civitatis nomine ſunt precati; ſin minùs, Divinum Numen totiusq; mundi judicium obreſtari ſunt.

Fateri quidem cogimur, Regiæ Mtiſ ſolicitudinem, ſtatim ac quantum de infauſta ſtrage Valachicâ accepit, eluxiſſe ex eo, quòd, non expectatis Comitiiſ, per peculiareſ literas Illuſtr: Celf: Veſtræ utpoſe Campiduci deſenſionem Livoniæ commendârit, ad conſcribendum exercitum ſufficientem univerſaleſ literas tranſmiſerit, Ducem Curlandiæ & Semigalliæ, nec non Ultra-Dunenſem, Curonenſem, Piltenſemq; Nobilitatem, hancq; ipſam urbem noſtram, hoſte ingruente, ad Illuſtr: Celf: Veſtræ remiſerit. Nec depoſuit hanc curam Regia Mtiſ etiam in ipſiſ Comitiiſ DD. Senatorum & Internuntiorum Terreſtrium votis & aſſenſu adjuta, imò Illuſtr: Cuiſ Va auctore & promotore ſumma animi contentione adegit, ut, ſive ad pacem ſive ad bellum res ſpectaret, omnia iſta conſilia & actioneſ nonniſi Regiam prudentiam & paternam ſolicitudinem præ ſe ferrent. Etenim non tantum Commiſſio DD. Commiſſariis de prolongandis ſub titulo ac nomine Regiæ Mtiſ in certum tempus induciis edi juiſſa, verumetiam ſi tractatus non ſuccederent, Illuſtr: Celf: Veſtræ unanimi omnium Ordinum ſuffragio à Regiæ Mtiſ poteſtas defendenda Livoniæ & belli

belli perendi data, sumptus ex arario M. D. L. decreti, nostriq;
adeo Internuntii responso solatii pleno dimissi sunt, atq; nos sicubi
necessitas postularet, ad Illustris: Cels. Vm utpote Campiducem
ire iussi sumus.

Non minori laude dignum censemus animum Illustr: Cnis V^o
utpote quæ eâ quâ decebat fide & industria Mandata Regiæ
Mtis exequi, omnia conquirere quæ ad hanc expeditionem face-
rent, equitatum peditatumq; exiguo temporis spatio partim colligere,
partim Capitaneos ac Præfectos constituere, iisq; colligendæ
militis potestatem dare non intermisi. At verò maximo dolore
affecti sumus, cum intelligeremus, sana hæc consilia tam subito
interversa esse, inventosq; alios, qui, dum Illustris: Cels: Vestr:
præpropera Fratris laudabilis memoriæ Principis Janusii & C.
Castellani olim Vilnensis mors à Comitibus iusta citius avoca-
ret, amabilem spem pacis Regiæ Mtæ sub priori Statuum non
ipsius Regis asssecuratione incundæ facerent, Livoniæq; defensionem
jam d' cretam in suspensio relinquendâ fuaderent, idq; non tantum
contra communem Ordinum legem, sed & speciale mandatum à
Regia Mte Rdmō Dno Cancellario Regni datum. Et hæc ipsa
mandata tractandi cuinam data sunt? non Illustr: Celsni Vestræ
Campiductori sed Domino Generali M. D. Litv: Joanni Carolo
Chodkiewiczio (tametsi ille ex decreto Comitibus contra Turcas
Dux iturus erat) & prioribus Commissariis: ad quid? ut pacem
vel inducias non Regia manus nōmenvē (à quo parti alteri ne
latum unguem recedere certum erat) sed DD. Senatorum dun-
taxat autoritas confirmaret. Sed & hoc maxime doluimus, quod
tum demum præsidia in arcibus collocare & militiam instruere
Illustr: Cels: Vestræ permissum fuerit, quando tractatus felicem
finem sortituri non essent, & bellum redintegrandum foret; ob-
serato interea arario Mag: Duc: Litvania.

Hæc consiliorum metamorphosis animos nostros tanto reddidit
perturbatiores, quanto bellum terrâ mariq; valide restaurari,
relationes, quas sub initium noviter incuntis anni ex diversis

locis accepimus, confirmârunt certius. Eaꝫ Illustr: Cels: Vestra non tantum ex variis literis nostris, sed & ex iis, quæ noster ad exequias dicti Dni Castellani Vilnensis fratris Illustr: Cnis Væ missus Internuntius retulit, abundè intelligere, atq; non sibi soli habere, sed eadem quâ nos diligentia Regiæ Mti & DD. Senatoribus Regni Mq; D.L. communicare dignata fuit. Quid autem cæteri consultores invidi? præconceptâ semel de induciis ad priorè normam redintegrandis opinionem mordicè tenere, in clausula ibidem inserta, quæ nonnisi prævia denuntiatione trimestri, si tentati tractatus malè cefferint, arma resumere jubet, si mam spem locare (quæ tamen denuntiatio armorum 28. Martii facta est) cum ratione insanire, quasi bellica hæc expeditio vel contra Moschum, vel pro Palatino Rheni adornata esset, hostem viresq; hostiles, utcumq; res ceciderit, (quod maximum in bellis peccatum est) præ se contemptui ducere, Rigam urbè censere ejus potentia, quæ expugnari non possit, & maximum defensionis subsidium ab indigenis vicinorum aliquot Samogitiæ districtuum, necnon Ducatûs Curlandiæ & Piltenensis expectare; parum attendentes quæ rulas nostrorum voces & lamentationes, qui in Comitibus superioribus aliquot publicè nostro nomine contestati sunt, non esse ampliùs eas Civitatis nostræ vires, quæ solæ obsidionem nullis subnixæ præsiidiis aut auxiliaribus copiis sustinere possent: Quàm parum etiam spei subsit in Provincialium subsidio, quibus solenne semper fuit limites potiùs tueri suos, quàm contra hostem in aciem prodire, Regiam Majestatem & anteriores belli Duces non latuit, idq; superiora testata sunt tempora ac bella in Livonia gesta, atq; adeò ipsammet Illustr: Cels: Vestr: experientia magistra satis, prob dolor! edoctam dedit.

Hanc infelicitatem nostram imis suspiriis deploravimus, variisq; literis ac nuntiis nostris coram Regia Mte & DD. Senatoribus, ope atq; auxiliò Reipubl: imploratò, questi sumus. Sed surdis narrata est fabula; atq; nos eandem, quam Livonia semper, fortunæ aleam nunc quoq; experiri coacti sumus; sic sanè nunquam

nunquam antea maturè auxilia submissa, nunquam Provincia contra hostes Reipubl: defensa, sed quasi derelicta atq; hostis arbitrio objecta fuit: amissa verò; non tam contra hostes, quàm miseros indigenas subditosq; innocentes totis viribus sevitum est, perfidiæ ac læsæ Majestatis criminis incusatos, quod miracula edere, soliq; armatorum hostium potentiam propulsare non potuerint, aut superati in iis, quas inhabitârunt, arcibus & territoriis, sponte in exilium migrare noluerint.

Facillima sanè hæc videtur religionis nationisq; extirpandæ ratio, præsentè Illustr: Cels: Vra aliisq; Nobilibus Vendæ annò 1618. votis comprobata eorum, qui zelo quodam spirituali inflammati, felicem propagandæ religionis progressum interitu Provincia & imprimis hujus Civitatis metiri, & de reformanda in universum & statui Ecclesiastico vicissim subjuganda atq; approprianda Provincia desperare visi sunt, nisi prius ad Volmarie Vendæq; vastitatem ac desolationem Riga quoq; redacta fuerit: Quorum sententiæ alii immeritò quòdam erga nos conceptò odio, licet plurimis in rebus ab iisdem dissentirent, hæc in parte ab blandiri non dubitârunt. Cui rei etiam non parum fortasse adjuvanti attulit hereditarium contra Illustr: Cels: Vm & Domum ipsius Ducalem odium, verbis factisq; expressum, quò viæ ad virtutem exserendam, & bene de Republ: merendum Illustr: C. V. occluderentur, de nobis verò cultæ cum Illustr: Cels: Va & Ducali ejusdem prosapia mutuo amicitie (quæ unica invidiæ hujus ac malevolentie mater est) quasi vindicta sumeretur.

Ad assequendū autem hunc scopum, intenti in hanc occasionem fuère oculi eorum, qui eo potissimum tempore, quo plurimùm se autoritate sua efficere posse sperabant, Regem optimum in id induxerunt, ut de successu tractatum ex præscripto prioris formulæ instituendorum nullatenùs dubitaret, aut denuntiationem armorum nullius momentì esse crederet. Non carebat res periculo, quod hac ratione commissa Illustr: Cels: Væ publica Comitiorum autoritate defensionis præparatio usq; ad dubium eorundem

dem tractatum eventum suspensa, expeditio bellica & militis collectio, clauso interea M. D. Lit: arario, inhibita, ino copia jam conscriptæ variis illecebris ac artibus abalienatæ à Capitaneis & Equitum Præfectis fuerint, non sine insigni Illustris: Cel: Væ cujus militiæ nomina sua jam professe erant, contumelia.

Perniciosa ista consilia quis exceperit exitus, etiamnum in propatulo est. Persuasioni enim Reg: Majestati factæ tractatuum eventus minimè respondit; siquidem dictus D. Generalis Exercituum Sveciæ Dux, non expectata nostrorum Commissariorum, qui in tanta re plus nimio socordes fuerant, declaratione, per literas satis efficaces Borgis die 28. Martii ejusdem anni 1621. editas nomine Seren: Regis sui, indictis armis, inducias resignavit; & cum nihilominus ad tractandam sub conditionibus supra expressis pacem, si modo nostri simili mandato, sine quo inanes futuræ essent omnes istius Conv: us actiones, instructi venirent, terminum iis primam diem Maji & locum inter Oberpabulum & Album-Lapidem præfixisset, ibi tum nostri adeo imparati ad rem accessere, ut arctitudinem istius termini, quem tamen ipsi metu impendentis periculi tempestive impetrare debebant, deprecari, dilationis veniam petere necessum habuerint.

Nos visis hisce literis advertimus statim, convenire hanc externam hostis actionem, cum omnia us que de ipsius præparatione ac intentione nobis relata fuerant: & hæc ipsa hinc inde allata ad nos nuntia, & quid de iis nos sentiremus, Domini Commissarii quoq; loco & tempore designata congressi scirent, omnem operam dedimus, ablegato ad eundem locum publicis sumptibus, è civium numero, qui que ibi agerentur, studiosè attenderet, & ceteri via ad nos referret, & imprimis capita Instructionis, de quibus nobis contra consuetudinem Regni Poloniæ quicquam scire hætenus non licuit, quò ad formam & materiam nobis transmittenda à Dnis Commissariis impetraret. Res autem ipsa ostendit, cum nostrorum instructio Regia manu ac sigillo insignita non esset, repudiata pace, certo ad arma deus rem venturam esse; neq; vanum

vanum fuisse timorem ac sollicitudinem Rigenſium, quibus antea de bello vociferantibus, quaſi vel puſillanimes eſſent, vel privati rebus ſtuderent, fides habita nunquam fuit.

ſed & ab ipſa denuntiatione belli forte ſuffeciſſet adhuc tempus ad deſenſionem præparandam neceſſarium, niſi novum repente eumq; pernicioſum quam plurimi tam in aula Reg: Majeſt: quam hic in vicinia ſparſiſſent errorem, quaſi Svecica iſta belli expeditio in rem Sereniſ: Electoris Brandenburgici, promovendi tantum feudi Pruſſici ergo ſuſcepta quidem, ſed nunc, re per L. D. Commiſſarios feliciter tranſacta, & promiſſione pacis apud Sereniſſimũ Regem Sveciæ impetrandæ, Regiæ Majeſt: Poloniæ inter reliquas conditiones ab Electore facta, poſita ac ſopita eſſet. Quæ jucunda quidem at falſa perſuaſio, mentes quam plurimum hominum occupavit adeo, ut torpore quodam lento quaſi fascinati debitam ſollicitudinem deſenſionis fere deponerent, non attendentes; in rebus tanto cum periculo conjunctis, indictis publicè & notoriè præparatis armis, ex alienis cauſis & longè petitis circumſtantiis, timenda potiùs omnia, quam incerta ſperanda eſſe. Contra quorum opiniones tam per literas quam ore tenus vehementer diſputavimus atq; miſiſtis creberrimis ad Regiam Mtem ibidemq; in aula residentes DD. Senatores ac Officiales, necnon ad M. D. L. Exercitus Ducem & Livoniæ Commiſſarium Generalem, tam ante quam poſt ipſius in Podoliam abitum (ad quem Regia Mtas nos literis quibuſdam ſuis remiſerat) porro ad Illuſ: Ceſ: Veſtr: Slackoviam uſq; ad DD. Senatores M. D. Litv: ad Conventum & Tribunal Viſnienſe, tum quoq; ad 4. iſtos diſtrictus, quibus tuendæ Livoniæ provincia demandata erat Uptienſem, Wiſkomirienſem, Reſienſem & Braclavienſem, ſimulq; ad Ducatum Curlandiæ, Nobilitatem Piltenſem, & ad paucos eos, qui adhuc in Livonia reſidebant arcium Capitaneos, literis ac nuntiis, quanta nobis inſtarent pericula, diligenter ob oculos iſdem poſuimus, vires ac potentiam hoſtis terrâ mariq; inſtrubiſſimi propædium adventuri, ejuſq; in obſidenda hac urbe decretũ immu-

immutabile aperuimus; preces & suspiria literis jungentes, ut aut Regia Induciarum assecuratione huic malo obviam iretur, aut praesidia qualiacunq; Germanorum Polonorumvè, peditum equitumvè (quod antea nunquam, dum melior nobis fortuna arderet, admisimus, quin nostro potius stipendio milites octingentos, imò plures, qui ad numerū interdum millenariū accedebant, aluimus) & copiae quoq; subsidiariae necessitati nostrae submitterentur, arces Dunemundensis, Kokeahausensis, Rigenensis omni praesidio & annonā destituta, maturè rebus ad obsidionem tolerandam necessariis instruerentur; praeterea ut illam arcis Rigenensis ruinosae ac inermis partem, quae occupata maximum Civitati periculum minitaretur, nobis destruere liceret; considerarent periculi magnitudinem, in quo si desereremur, fore praediximus, ut vicinae quoq; Provinciae exitii nostri damna participaturae essent; insuper per Secretarium nostrum in aula Regia agentem, summò quò potuit fieri studio Revdum Dnum Archi-Episcopum ac Primatem Regni, necnon DD. Consiliarios, Officiales, ac cubuli Regii Praefectos sollicitavimus (quod ipsum quoq; Dnus Marechalculus Terrestris Curlandiae Dionysius abHülßen, & à DD. Commissariis missus Internuntius Vrangelius Equitum Praefectus fideliter graviterq; praestiterunt) exorarent deniq; Regiam Mtem, ut perpensa hac extrema, quā undequaq; Regnum cingeretur, necessitate, exempla aliorum Principum secuta, hac vice inducias Regii tituli authoritatis iniret atq; confirmaret: si minus, legitimam, ut dictum, defensionem praestaret. Sed illudnè profusis quidem lachrymis obtineri potuit; hoc verò Regiae Mti literae multiplices & responsa per Dnm Archi-Episcopum reddita sanctè nobis promiserunt, non desertū nos, sed debitè defensū iri.

Postea cum jam in discrimen res deducta esset, praesidiariam 400. peditum manum Gedanò expectare jussi sumus; ac tum demum Illustr: Cels: Vae universales literae expeditoriae traditae, atq; erarium Litvaniae reclusum est, cum jam robur ac flos militiae è Litvania, Livonia, Curlandia & ex hac ipsa Civitate

sonqui-

conquisitus contra Turcam in Podoliam abductus, collecti quoque contributionum in Comitibus decretarum redditus Provinciales jam hinc avecti essent. Atque eodem demum tempore è Thesaurò Litvanicæ Revisor quidam cum aliqua pecuniæ summula ad nos venit, qui arces Dunæmundensem, Kokenhausensem, Rigensem, imploratò nostrò in subministrandis materiis operariisque auxiliò, muniret.

Ingruentem verò hostilem impressionem ac obsidionem etiam tum pro fabulæ ac ludibrio nihilominus habitam esse vel inde patet, quòd nostrò in aula agenti Secretario objecta contra Jesuitas Actores amicos nostros multis rerum argumentis comprobatos exceptio armorum amputata sit, quasi ea, uti Jesuitæ asserebant, ad eludendum tantum Judicium prætenderetur; citationes quoque criminales ratione causæ hæctenus à nobis monetæ, vigore Privilegii & continui usûs, quæ sanè tam in pondere quàm valore monetam Regni & M. D. Litv: superabat, ad instantiam Instigatoris (unde tantisper, donec auxilia Reipubl: subvenirent, solatium caperemus) per eundem Revisorem Thesauri Litvanici nobis insinuatæ sint: egregium verò tormentorum numerum, sub sufficienti nostra cautione Dunæmundâ abducendi, ac lapidum quendam acervum de summitate arcis Rigensis dejiciendi potestas nobis denegata sit, satiusque ductum, tam nos, quàm Dunæmundenses machinas hostis direptioni objicere.

Parem quoque fidem ac animorum propensionem apud Tribunal Vilnense ac Conventus præfatorum quatuor districtuum atque viciniam omnem reperimus; nimirum, non esse credenda quæ Rigenses de bello spargerent, Panico terrore eos perculsos esse, cedere animis; proinde neque veriti sunt nimiam nostram credulitatem, quæ copias subsidiarias Reipubl: in Provinciam attraheret (siquidem Mars ipse nondum oculis cernetur) publicè accusare atque flagitare à nobis, ut eadem literis nostris repudiatæ gradum sistere juberentur; ni fieret, contra nos protestari, quinimo et temeritatis devenire, ut irrupturi etiam hostis potentiam ac

N n

obsidio-

obstationem vel totum nos annum tolerare posse inepte statuerent, publicèq; profiterentur.

Ex hac hominum incredulitate majus ad curam & sollicitudinem Illustr: Cels: Væ augmentum accessit, quippe quæ paci non confisa unâ nobiscum de bello ingruenti vociferari non destitit, ad auxilium nobis mature ferendum, campumq; occupandum promptissima, si quæ ad bellum gerendum necessaria erant ad manus habuisset, aut eâ quâ decebat celeritate comparare potuisset. Non prætermisimus Caroli literis nostris compellare Illustr: Cels: Vm, cum videremus militem tumultuarium, qui justum exercitum conficeret, tempestivè satis conscribi, nobisq; suppetias venire non posse, dignaretur quantocyus milite atq; apparatu bellico arces præfatas munire, atq; imprimis in nostram Civitatem præstidia mittere, de quibus quidem, ut in bello fieri solet, nunquam non spes nobis ab Illustr: Cels: Va facta, sed tamen ne unicus miles submissus in Civitatem fuit: præterquam quod Schwartzhoffum equitum Præfectum Illustr: Cdo Va turmâ suâ Dunæmundam nudam ac inermem occupare, nos verò commune periculum eidem frumentum, sal, potentiam, aliâq; necessaria suppeditare jussit. Nec minorem nobis difficultatem peperere bini illi equitum Præfecti Vilhelms de La-Barre & Gabriel Ceridon, qui licet vigore literarum Universalium nomine Illustris: Cnis Væ per nos ipsi exhibitarum cum cohortibus suis defensionem arcis Rigensis suscipere tenerentur, ab initio tamen propter nuditatem arcis ac defectum omnium rerum hanc provinciam, & quidem non immeritò, detrectârunt.

Ex his & aliis rerum testimoniis, quis non videt in diem vixisse omnes, nec fuisse præter Illustr: Cels: Vm & nos quemquam, qui periculum ullum belli metueret? in tanta verò rerum perturbatione animis tamen fracti non sumus, quin majori alacritate & industria, pro modulo virium nostrarum, nihil intentatum reliquimus, quod ad propulsandos hostiles impetus conservandamq; Civitatem pertinere videretur. In specie præter eos, qui jam
Civitatis

Civitati merebant, Capitaneos, Officiales ac milites, alium in-
 super rei militaris peritiam insignem Capitaneum Vilhelmum
 Schourten, efflagitatu nostro Lubecæ exauthoratum, nostro stipen-
 dio conduximus, data tum simul ipsi & deinde per literas pote-
 state, quantumcunq; militum numerum secum ad nos traducendū.
 Similiter & Capitaneum Joannem Hillen aliosq; quāmplurimos
 Officiales, tormentorum magistros, & quicquid militis tumul-
 tuarii conquiri potuit, authoravimus: ad hæc machinas nostras
 bellicas & armamentaria, quantum per temporis brevitatem li-
 cuit adornari, triremes ac munitiones ad fluvium Dunam repa-
 rari, valla mœntaq; pristinae firmitati restitui, novum illud pro-
 pugnaculum angulare ad D. Jacobi portam ingenti labore ac
 sumptu consummari, fossas expurgari, loricas cespiticias ad basin
 vallorum erigi, loca quæ non satis tuta viderentur ac hosti per-
 via muniri, juventutem armis exerceri, omniaq; ad debitam
 defensionem necessaria quā potuit fieri solertissime, ordinati ac
 disponi curavimus. Quibus in rebus omnibus tantam alacritatem
 nostrorum videre fuit, ut pro se quisq; unā cum suis domesticis,
 adinstar operariorum in fossis vallisque molestissimos quosq; labores
 subire non detrectaverint, adeoq; hemicyclos Semilunia, loricas
 vallorum, aliaq; similia opera in locis hostili machinationi perviis
 ac nudis, summa celeritate ante adventum hostis perfecerint, me-
 riti applausum, admirationem ac laudem peregrinorum in Urbem
 adventantium. Neq; verò etiam arci Rigensi ac Dunamundensi
 idoneis opificibus, operariis, tormentorum magistris & materiis,
 aliisque rebus necessariis, nec non annonā, instrumentis bellicis ad
 fidem publicam iisdem subministratis, ope atq; auxilio nostro,
 domestica opera quodammodo postponentes, defuimus.

Insuper cum Dominus Nicolaus Okun Vice-Capitaneus Arcis
 Rigensis, nobilis miles, ejusdem, licet 25. tantum præsidiariis
 Litvanticis vulgò Wybrańce dictis custodiretur, strenuum se de-
 fensorem professus, ad quoscunq; fortune ictus fortiter sustinendos
 unā nobiscum paratus esset, perpenso summo, quod eadem arx vi-

cina ruinosa nobis minaretur periculo, cum praefatis equitum Praefectis de La-Barre & Ceridone, defectum pediatatus equitatu non tam in usum urbis nostrae quam in terrorem hostis supplere volentes, 8. Augusti convenimus, ut se in arcem cum equitatu suo transferrent: & promissum quidem ipsis in capita & septimanas trium talerorum una cum pabulo in equos, ultra quod à Rege merebantur, quamdiu nobis adfuere, integrum, juxta quietationes nobis redditas, stipendium exsolvimus, sed exiguum sanè vicissim emolumentum exinde percepimus. Ac quoniam equitum Praefectus de La-Barre non Illustr: Cni Væ sed Dno Palatino Podolia Zamoyscio militiae sacramento obstrictus erat, cautionem à nobis extorsit, si hæc conventio fortè sibi fraudi foret, aut rejecto per Illustr: Cm Vm calculo ipsius damnum aliquod ac diminutionem in stipendio regio sentire cogeret, illud nos resarcire, atq; in omnibus ipsum commilitonesq; ejus indemnes præstare cogeremur. Quæ conditio tantam in hoc negotio difficultatem peperit, ut duodecima demum Augusti summa ita necessitate jubente ad finem sit deductum, prout ad Regiam Majestatem & Illustr: Celsi: Vm perscripsimus. Sanè nos tanto sumptuum dispendio supersedere potuissemus, si necessitati Arcis istius tempestivè Repubi: succursum ivisset.

Silentio hic præterimus sumptus ingentes, quos durante obsidione in opifices ac operarios, quorum operis agrè ipsi carere potuimus, ad reparanda valla ac propugnacula arcis ruinosa & inermis contra hostiles impetus construenda, non pari quidè semper numero sed propè centenarium æquante, conductos erogavimus: tum quoq; quod ex conventionione cum praefatis Equitum Praefectis inita, nostram manum, quæ ad minimum 60. ad centum usq; præter equitatum, constabat viris, cum præsidio arcis conjungere & tam in usum arcis quam Urbis aggerum fossores ingenti sumptu, Belgarum more, durante obsidione alere coacti simus.

Præterea cum jam hostis eum sua classe 160. navibus constante, una Augusti ad ostium Dunæ appulisset, & quarta ejusdem
ipsum

ipsum flumen intrasset, castraq; metari ad Mublgrabium coepisset, quippe potentior, quam cui copta nostra navales exiguae resisterent (quae tamen ipsae pro mediocritate virium suarum naviculas binas interceptas in praedam duxere) nos imbecillitatem nostram & absentiam exercitus campestris, in quo unice salus suburbiorum nostrorum sita erat, considerantes, non habita ratione ulla adificiorum nostrorum magno pretio secunda tertiag; vice erectorum, molendinorum, hortorumq;, excultissimorum necnon calamitatis & miseriae inquilinorum, concordi omnium Ordinum suffragio decrevimus, incendio consumenda, inq; cinerem redigenda suburbana omnia. Nec mora; jaeturam hanc animose aspernati, in sua quisq; aedificia & hortos saevire, certatim ignem ferrumq; immittere, arbores luxuriantes & fructiferas una cum sepimentis hortorum excidere, in medio igni fumoq;, quacunq; in circulo suburbano extabant, magno labore nec sine periculo solo equare.

Quid ultra? cum neq; Lubeca neq; Borussia, multiplici ac numerosa militum collectione, eb quam crescere in dies ac augeri in immensum stipendia necesse erat, evacuata, copias ulla nobis reliquas fecissent; in hac vero Urbe totaq; Livonia ac Curlandia, viris in Poaoliam abductis, exhausta non posset conquiri major militum numerus, quam qui (exceptis tormentorum magistris) ad trecentos assurgeret; neq; subvenirent Gedano à Regia Majest: atq; ex Litvania ab Illust: Cels: Va flagitata ac promissa saepius praesidia, Nobiles Livones quocunq; vellet, quorum aliqui operam suam nobis offerebant ipsi, ad id inducendos, eosq; tanquam viros strenuos ac militares mediocri stipendio mensuo apud nos in communi hoc periculo alendos censuimus, ut hac ratione copiae nostrae contra hostem auctiores redderentur: verum illi majus quam par erat & fortunae nostrae paterentur, & quidem in equites nulli nobis aut sane parvo usui futuros, stipendium necnon alias immunitates ac libertates nos postulare saegebant; ac procul à Fove & fulmine nos solos furori saevientis Martis propinare, nostri infortunii spectatores agere, ac post nostrum naufragium,

quocunq;

quocumq; fortuna inclinare, cursum suum dirigere se potius velle
 vixi sunt, quam vestra & communis miseria partem aliqua capere.

Cujus farinae plures quoq; inventi sunt, qui procacitati lingua
 plus nimio indulgentes Civitati insultare, sermones de bello sper-
 nere, postea vero ingravescenti in dies discrimini ad cum uxori-
 bus ac liberis sese subducere, ac arcium custodiam vix uni aut
 alteri rusticorum vel multercularum committere non dubitarunt,
 ut mirum hi ipsi, qui lingua potius quam animo fortes in libero
 campo Rigenses sub sui iudicii censuram etiamnum vocant, nec
 vident mantica quod in tergo est: paucos Nobilium excipimus,
 qui in urbem hanc commigrantes ad subeundam nobiscum utriusq;
 fortunae aleam sese vigore certae cujusdam conventionis obstrictos
 esse voluerunt.

In tanto rerum defectu, cum nihilominus urbs vestra pro vi-
 rili defendenda esset, nolimus deesse officio nostro, aut animos
 despondentes hostis actiones otiosis oculis intueri: quin potius fideles
 cives nostros eorumque hospites, peregrinos, servitores, necnon
 operarios armis accinximus, latiq; disciplinae militaris legibus,
 Auditorum ac Officialium imperio parere iussimus, quemcumq; tan-
 dem successum Divinum Numen largiturum esset.

Cum vero jam ordines viriq; armorum capaces in quadrifa-
 riam urbis regionem, arcem, aliq; propugnacula ac munitiones
 tam superiores quam inferiores distribuere, ex distractione
 virtutum nostrarum in varia loca infirmitudinem ac paucitatem
 praesertim oriri necessum fuit. Trecenti enim illi stipendiarit
 in triremibus ac munitionibus ad flumen, in arce, in binis illis
 Semiluniis ad pomerium portae stabulariae, & ad propugnaculum
 arenarium dispositi, continuis vigiliis ac molestiis mancipati sunt.
 Nec melior cives nostros ac incolas fortuna mansit, qui in amplis
 illis ac vastis quadrigeminiis urbis partibus contra hostem terra
 mariq; nocte dieq; nobis insidias struentem in praesidiis alternis
 per vices locorum disordinati, toto obsidionis tempore vix arma,
 pedum vestes deponere, aut quietem ullam capere potuerunt. Et

quamvis

quamvis ab Illustr: Cels: Vestra tam subito hoc praesertim perturbatissimo Reipub: statu, justum exercitum, qui nostrae defensionis sufficeret conquestum iri valde dubitavimus, ac recordatio eorum, quae antea Provinciales in simili casu facere consueverunt, in varias ac ancipites cogitandi curas animos nostros distraberet, non potuimus tamen nobis non polliceri certo de Illustr: Cels: Vestra, eandem, sicubi ad decernendum acie cum hoste sese non satis instructam sentiret, cum iis ipsis, quas haberet copiis acceleraturam. Et ad continuas preces nostras justum exercitum praesidiarium in urbem introducturam fuisse. Quod sane viis ad nos aditibusq; nondum interclusis factu oportuit. Hostis quidem posteaquam eductas ex navibus copias, simulq; eas, quae terrestri itinere advenerant, lustrasset, ac fortissimis castris ad Mublgrabium se munisset, contemplatus opportunitates locorum propius Urbem, in velitari pugna cum nostratibus penes palastram jaculatoriam quam perticam aviariam vocant iuncta, de propugnaculis et turri arenaria strenue, exceptus est. Sed postea 12. Augusti literis nos monere cepit, ut nimirum internuntios nostros in castra ad Mublgrabium mitteremus, qui certis conditionibus secum ibidem paciscerentur, acceptoq; a nobis debito responsu; (non esse videlicet muneris nostri tractare cum hoste, a Regia Majestate Polonia in Comitibus eo ipso mense celebratis vel subsidia idonea vel compositionis media, quae ne tum quidem impossibilia visa sunt, ad affectionem nostram procul dubio decretum iri) non moratus diutius, a mane statim diei sequentis, nempe (13. Augusti) triremibus ac navigiis quibusdam, quae septem debebant vexilla peditum, Duva flumen adversum ascendit, ac sine mora in insula minori e regione arcis propinqua sita, aggeres struere; eodemq; statim die ingenti conatu et impetu ab hac urbis parte castra metari incipit, Eris autem virtuti nostratium in frangendis hostilibus hisce impressionibus terram marique, factis, prima facte ablandiri fortuna visa est, benignq; sese decernunt iuncta, dum signis illis septem militum pedem referre coactis, insignes binae triemes globis transverberatae

verberatae penè aquis mergerentur, quarum tamen altera ma-
 chinis quibusdam bellicis & commatu onusta, in pradam ducta,
 altera in aquis igni consumpta est; navis quoq; Jovis nomine
 insignita vix evaderet, & militum non pauci interirent: de turri
 similiter, cui ab arena nomen est, aliisq; propugnaculis ab hac
 parte certatim emissa globorum fulmina per medios viros ipsiusq;
 Regis tentoria ruentia, magno numero obvias cohortes ferirent,
 proximos quoq; Regi ac Principi viros sternerent: attamen quod
 in bellis solenne esse solet, non eodem diu fortuna lata permanisset
 loco, sed mutavit vices: siquidem hostis jaèturam suorum horren-
 dis tormentorum ictibus caesentium susq; deq; ferens, ea ipsa no-
 ète à ripa Dunæ fluminis ad Hintzii prædium usq; atq; inde
 per montes arenosos usq; ad Mublgrabium longinquos aggerum
 tractus fossasq; profundas perfici, propugnacula itidem lignò ter-
 ràq; firmata (14. Augusti) in prædiis Hintzii & Rigemannul
 contra Illustr: Cels: Vm erigi curavit, & circa vesperam è lon-
 ginguo in turrim, propugnaculum angulare & Semilunium,
 quibus arena nomen indidit, displodendi tormenta initium fecit.
 Tum quoq; penes D. Georgii Nosocomium (die 15. Augusti)
 validam munitionem exeruxit; quam quidem primo diluculo diei
 insequentis bini Regli equitum Præfetti nostris militibus stipati
 adoriri atq; destruere conati sunt, forti sanè impetu, sed parùm
 felici successu, licet de vallis quoq; & propugnaculis nostris con-
 tus ille strenuè jvaretur, mox (eodem) penes prædium Wittia-
 num munimentum tormentarium vulgò Battoriam dictum, funda-
 vit, atq; ex eo globos 25. pondo in tarrim nostram arenariam,
 de qua pridie ingentia hosti damna illata erant, atq; nunc vices
 strenuè reddebantur, ejaculatus est: postero die, qui erat decimus
 septimus Augusti, missis sine intermissione in urbem globis, Præto-
 rium, templa, ædesq; quamplurimas ruinis deformavit, atq; novù
 insuper munitionis opus in horto Domini Proconsulis Rami fieri
 fecit. Simili ratione intra paucos hosce dies ultra Dunam penes
 turrim, validum propugnaculum deproperavit, ex eoq; & aliis
 vicinis

vicinis castellis in portas nostras, inq̄ ipsam urbem indefinenter fulminavit, ac nominatim triremes nostras adeò quassavit, ut ex altera majori tantum non submersa tormenta noctu versatili tympano extrahi vix potuerint, reliquæ in influentem paludem concameratam intra urbis pomœria subductæ atq̄ occultatæ fuerint; imò ut ne equos quidem suos equitum Præfecti in arce tanto jaculorum discrimini obnoxia, sed in urbe potiùs alendos existimarent, ipsi verò excubias ibidem alternatim agerent.

Aperire quidem dignata erat Illustr: Cdo Va nobis (15. Aug:) per Gvillum Barberium Gallum, suum de turbandis per impetum Kozakorum Lisowscianorum ab hac parte hostis machinationibus, & de sua impressione ab illa parte in hoste facienda, consilium; ad quod perficiendum nostras quoq̄ vires cum Illustr: Cels: Va conjungere, triremibus ac navigiis nostris eidem adesse, tormenta, pulverem, globos, palas, aliq̄ instrumenta bellica communicare jubebamur: verùm cum jam hostis à discessu Barberii, loci, quem ipse aliq̄ paulò ante lustraverant, opportunitatem occupasset, aggeribusq̄ eundem firmasset, facile videre fuit, nullam superfore rationem consilii istius in effectum deducendi. Unde non vana animos nostros subiit sollicitudo, ni subito Illustr: Cdo Vra nobis succursum veniret, omnes viarum aditus adeò oclusum iri, ut impossibile deinceps futurum sit Illustr: C. V. multis millibus ad nos auxilio suo sublevandos perrumpere: quod ipsum exitus postea comprobavit. Quare expeditis hinc (18. Augusti) per medios hostes & circumstantia pericula Nobili Friderico Buring & villico nostro Henrico Wessel Illustr: Cels: Vam, præterquam quòd jam antea à Barberio ac variis nuntiis necnon ex literis nostris statum nostrum didicisset, denuò de ingravescenti in dies obsidione nostra informandam, ejusdemq̄ opem ac auxilium, antequam ab hoste arctiùs constringeremur, impetrandum duximus.

Interea temporis hostis minimè otia tus est: etenim versùs portam arenariam nocturno tempore fossas triplicatas & sinuosas, usq̄ ad molam aquariam, atq̄ inde ulterius per hortu Michæelis

Braueri Pharmacopola usq; ad firatam lapidibus plateam ante D. Jacobi portam, prope ipsas urbis fossas, ac simul eadem operâ ex iisdem fossis suis in distinctis locis, prout quisq; commodus ipsi visus est, mirabili celeritate, munitiones (quas Battorias vocant) tam veras quàm fallaces seu imaginarias duci erigiq; curavit. Ex quibus (die 20. Aug:) angulare propugnaculum Jacobæum, & imprimis laterales nostras munitiones continuis validisq; tormentorum istibus non incassum verberavit. Sed de nostris quoq; propugnaculis hosti satis iracundè responsum fuit: unde & Chiliarchæ seu Triduni Sittonis munimentum unâ cum machinis ibidem positis disturbatum est.

Posteris diebus fortalitium sive castellum in insula Ebbiana, ex quo nostratum non pauci, homines, equi, qui aquam è Duna haustum itaverant, petiti sunt, & alia bina castella sive munimenta ad intercludendum planè per aquas transitum, alterum in insula D. Proconsulis Joannis Friderici, alterum è regione in Jesuitarum nimirum insula Däwelsholm diela, erecta sunt: quæ nos summis viribus, de vallis, aggeribus Duna, triremibus ac navigiis nostris fulminando, impedire, sed frustra conati sumus; in qua tamen pugna utrinq; non pauci præter vulneratos mortem oppetière.

Die 23. Augusti ex omnibus simul munimentis suis hostis terna propugnacula nostra angularia & turrim arenariam vehementi & continua globorû 24. & 50. libras pendentium explosione quassavit, adeo, ut contignatio turris superior decideret, dielaq; propugnacula non leuiter concuterentur; lorica quoq; licet 20. amplius pedes Geometricos lata essent, pertinaci globorum vi perirebrata, securitatem excubantibus præstare vix possent. Equidem globi majores mille amplius hac die (quamvis non minorem ferè numerum alii dies sibi vendicent) in urbem immissi sunt, à quibus templa, turres ac ædificia nostra foedè deformata fuerunt. Quare considerantes periculû in dies crescentis magnitudinem, eodem die iteratio piscatores eos, qui ultra fanum D. Barbaræ, decimo
ab hinc

ab hinc milliari, apud Illustr: Cels: Vm in castris aliquanto diutius detenti, tandem sine responso literario per tot viarum discrimina

1. Septembri:

22. Augusti

reversi erant, sub conticinium noctis, hinc cymba quadam summo cum vitæ discrimine ad Illustr: Cels: Vestr: expedi-
vimus, ab eademq; ut succenturiatam tandem nobis opem ferret, instantissimè rogavimus, præsertim cum ad varias literas & tabellarios nostros nihil dum hucusq; nobis responsum esset.

Hostis verò de die in diem nostras munitiones quassare non desit; unde magna turris arenariæ portio (24. Aug:) deturbata, ac turris curiæ sæpius trajecta est. Et noctu quidem etiam navigiis in Semilunium seu Semicirculum pomœrii stabularii & aggeres Duxæ tentata est impressio, sed hostis inde suo, imò & nostro detrimento viriliter repulsus abiit. A mola deinceps arenariæ, (25. Augusti) fossæ ad ipsam usq; Civitatis fossam productæ, & bina munimenta extructa sunt, alterum in superficie domûs cerdonis non procul à pomœrio portæ arenariæ, alterum ad portam D. Jacobi penes hortum Happachii; simulq; mortaria ignivoma in iisdem posita ac plantata, latera quoq; propugnaculorum Civitatis totum diem valdè conquassata, insigniterq; corrupta sunt.

Nequè verò etiam nostra siuerunt propugnacula, de quibus missa tormentorum tonitrua sævissimè in hostes grassata sunt, ac obvia quæq; nunc crates vimineas, nunc tormenta, tormentorumq; Magistros, nunc Officialium magnam partem rapuere, præter eos, qui de grege militum cecidere, uti à transfugis postridie nobis relatum est. Nec mirum quod & hîc & illic continua & perpetua illa jaculatione tormenta nonnulla disrupta sint.

Hac nocte hostis denuò latus urbis quod Duna alluit navigiis adoriri conatus, sed retrocedere coactus est. Durante verò totam noctem mutuo jaculantium certamine, dum streperent creparentq; utrinq; bombardæ, ecce piscatores illi summo in periculo versati redeunt, & literas responsorias Illustr: Cnis Væ die 2. Septemb: 23. Aug: in castris anonymis exaratas, interjectæ hæctenus moræ

indices nobis exhibent. Quibus perlectis, quod nonnihil temporis quidem collectioni majoris exercitus, qui erecto ultra Dunam propugnaculo perrumpendo sufficeret, datum esse; nunc vero Illus: Celsi: Vm copiis auctiorem tandem recta ad nos tendere, atq; ad expediendam salutem Civitatis etiam cum capitis sui periculo, brevi se hosti ac Civitati conspiciendam præbere velle, significarent, idq; ipsum etiam nobis Dni Benedicti à Wahlen equitum Præfæcti scheda solatii plena confirmaret, ingenti lætitiâ tota nobiscum Civitas perfusa est, præsertim cum nocte dieq; insequenti globis utrinq; inter se certantibus, classicum in urbe caneretur, & concursus undequaq; fieret.

Sed non solidum nimis hoc gaudium fuit. Hostis enim eadem vehementiâ (27. & 28. Augusti) propugnaculis Civitatis tam angularibus quàm lateralibus extremè conquassatis in Semilunium arenarium favire perrexit, plurimosq; nostratium è medio sustulit, candentesq; globos jacere in urbem cœpit. Insuper omnes viarum exitus & diverticula, quæ solus Dunæ fluvius reliqua adhuc fecerat, munimentis ac navigiis hinc inde dispartitis arctissimè clausit, adeò ut ne sagacissimis quidem tabellariis nostris, licet eadem quàm antea astutiâ transitum sæpissimè molientibus tranare liceret. Sanè tantus furor hostis atq; indefessum in oppugnanda urbe nostra studium fuit, ut una hora 90. & 100. amplius globos 25. 50. etiam 64. pondo in nostra propugnacula explosos numerârit, à quorû reparatione, quæ magno labore, sumptu ac periculo constabat, nulla nox immunis mansit. Hac quoq; die porta arenosa exterior, atq; interioris fastigia convulsa ruebant: conatusq; est hostis (29. Aug:) nocte clandestina virgultis fossam Civitatis sub Semilunio arenario adimplere, sed cum plurimi hinc inde caderent, cessare ab opere incepto coactus est. Quid multis? perière quidem non pauci militares ac strenui viri, qui eorum ducere contra nos & viros præ cæteris se ostendere voluerunt, machinis æneis ac sclopetis longioribus nostratium isti; ac tum quoq; cum terrestri & aquatico apparatu in Semilunium propu-

propugnaculi, quod ad portam stabuli est, nocte quæ diem 30. Augusti antecedebat, tentaretur irruptio, plurimi, fugatis cæteris, mortem aut vulnera in prædam reportârunt: Sed tamen nostrates quoq; eadem fortuna belli excepit; nunc hic, nunc ibi cecidit alius, aut faucibus ingemuit, sive civis ipse, sive in civium numero militaret; nunc optimus quisq; ex iis, qui machinis bellicis præsumt, discerptus, nunc stipendiarioꝝ pars magna jactis in Semilunium pyrobolis (quos Granadas vocant) vulnerata, ambusta, miserq; perempta jacuit. Cum itaq; robur militare talè in dies ratione decresceret, atq; infirmitudine non minus ex continuis vigiliis, molestiis, ac laboribus contracta, eorum qui arma capefferent contra hostem numerus minueretur, convocari in domum collegiatam mercatorum cives ac quicumq; ætate militari essent, jussimus, eosq; ut in eodem virtutis ac fortitudinis cursu perdurarent, admonitos, *Illustr: Cels: Væ adventu & spe prope diem adventuri auxilii solati sumus, propositis honoris ac utilitatis præmiis iis, quicumq; in prima statione contra hostem pugnaturi ac caput periculis objecturi essent.*

Hæc cum auribus animisq; accepissent, & ad arma hilari vultu plenisq; spei animis vix digressi essent, ecce repentinus totam urbem pervasit rumor, adesse quasi DEUM ex machina *Illustr: Cm Vm & se cum vexillis suis ultra Dunam conspiciendam præbere.* Tum verò superfundenti sese lætitiæ vix temperatum est, certamen in gaudio fuit; juvenes, pueri, senes, fœminæ, mares, voce manibusq; significare publicam lætitiæ; non audire eos, qui volitantia signa videre; multam sibi deesse ad gaudii summam rati, nisi etiam oculos quisq; suos lachrymis, quas perpetuus angor pueris fœminisq; expresserat, madentes, hilari hoc spectaculo passum refectumq; irent; ivère omnes, quicumq; ire vel reptare poterant, alii ad Dunæ aggeres se proripere, nil veriti glandes hominum equorumq; voraces; alii in valla globis undequaq; volantibus obviam; alii turrium cacumina antehac nunquam à se trita, aut nunquam terenda fortè deinceps, spectatum jucundum pugne

pugna praeludium scandere, nec machinas in se directas timere: triremibus confestim è concamerato supra influentem pomœrio, ubi in hunc casum parata servabatur, in altum eductis, Christophorus Bûrcken de Boitzenburg Capitaneus noster, per medios hostes ad ripam, qua Illustr: Cdo Vestra perruptura credebatur, viam sibi quærere conatus est; reliqua navigia ac cymbæ, quid ultra mandaretur, & quodnam sequi deberent, expectare jussit. Sed cives nostri nondum percepta Illustr: Cels: Væ intentione & consilio, cæco quasi impetu ducti; Ad quid, inquit, moras inanes noctimus? quin coniecti in cymbas munimenta (erant illa in insula Ebbenii, Saggeri, & in prædio Rigemannianæ contra vim munitissima) adorti, viam Illustr: Cels: sæ certò ad nos perrupturæ sternimus? & ingrediere naves, trajice Dunam, frustra prohibente Senatu, inter se quoq; gratificantes Illustr: Cels: Vestræ clamare, laudare signa, laudare equites hastatos, diem ipsum laudibus ferre, quò Illustr: Cels: Vm Liberatorem suum ad se cernerent, miseræ suæ & tam arctæ obsidioni suam facturum, dignum cui vitam fortunâsq; suas unicè acceptas ferrent

Erant tamen qui rem altiùs perpendentes modum lætitiæ suæ imperabant, solliciti, ultra quid futurum esset; imprimis cum nondum collatis cum Illustr: Cels: Væ sententiis res cœpta esset, & à celeritate, in qua maxime negotii feliciter expediendi cardo versabatur, fortuna non staret. Etenim licet Illustr: Cels: Vm cum copiis suis ad montem usq; explicatv ordine progressam, in ipsum deinde propugnaculum globis de monte jactis pulsatum imperterritò animò per media discrimina impetum facere, cum hostibus extra se proripientibus pugnam velitarè varia victoria & ancipiti Marte inire, castra quoq; (quanquam in loco non satis tuto) tota nocte posita videremus; attamen cum subito hostiles undiq; copię equestres, pedestres, ad propugnaculum confluerent, facile ex ipsis loci situ conjecimus, diu Illustr: Cels: Vestr: ni glaudi averet, ibidem morari non posse, atq; subito in ventos abiurum gaudium tam subito exortur. Nihilominus gratulabundè
de felici

de felici adventu Illustr: Cels: Væ nuntium nostrum cum literis nocte silenti, quid animi Illustr: Cels: Væ haberet, quidq; à nobis fieri vellet, exploratum misimus. Sed spe desiderati responsi frustrati sumus. Etenim Illustr: Cels: Væ comperta, majorem esse hostis in murissimò illo loco potentiam, quam quæ viribus Illme Cnis Væ frangi aut superari posset; castris se tenere, non satis securam videri; nec viam esse, qua annona subveheretur clausis; aut, imminuta hostium manu, mutua auxilia ac copie utriusq; nostrum conjungerentur; (quamvis præfatus Capitaneus noster postero etiam die fortiter triremibus in hostem irruere, ripam, quæ ab illa parte Dunæ est, aucupari, atq; viam Illustr: Cels: Væ, non sine cæde ac sanguine nostratium, ad nos perumpendi aperire summò studio anniteretur) captò in arena consilio, altera statim ab adventu suo die (nempe 31. Aug.) media, castra sua in quibus Illustr: Cni Væ discumbenti globi tormentarii non leve creârunt periculum, incensa à se deserenda censuit, eoque ipso nos inter spem & metum anxios magis reliquit, qui id in votis unicè habuimus, ut vel per hunc ipsum nuntium ratio consilii istius & causa dumtaxat abitus nobis aperta fuisset; is verò Skaddiam usq; 32. milliaria Illustr: Cels: Vestrum sequi coactus, inde æquum cum dubio responso ad nos remissus est.

Super repentina hac rerum vicissitudine læta totius Civitatis facies mutata, vultus hilarabandi tantùm non in lachrymas versi, ac tristi silentio defixi plurimam animi, hoste imprimis clamore ac fragore bombardarum triumphos super abitu Illustris: Cels: Væ ac júbila passim sonante, ac Theonino morsu ex aggeribus suis ac fossis prope urbem sitis, fugam (ita discessum Illustr: Cnis Væ nominabat) nostratibus excubias agentibus exprobrante, atq; eo ipso indubitatam sibi jam animosiorè spem potiùda urbis factam gloriantes; nostratibus verò sub tanta gravissimæ obsidionis mole tandem se succubituros subverentibus. Quamquam nos rationes, quibus mota Illustr: Cdo Vra abijt, altiùs perpendentes, in communi hac tristitia dolori nostra modum statuimus; quòd, cum è
Speculis

speculis turribusq; nostris hostiles copias pedestres ac equestres sursum deorsumq; Dunam immenso agmine conglomerari prospiceremus, quæ facili negotio Illustr: Cui Væ obsessis undiq; viis cinctæ, necessitatem pugnandi in loco importuno imposituræ essent, Illmo Cdo Va opportuno tempore abitum molita, se suosq; servârit, spe freti non dubia, Illustr: Cels: Vestram brevi majori cum fructu auxillis viribus ad officium redituram. Hæc dum sunt, hostis obsidioni majori virium conatu incumbendum sibi ratus (1. 7bris) vigilantiam nostratium & alacritatem ab omni parte tantopere exercuit, ut armis perpetuo accinctis nulla quiete ac securitate pene perfrui liceret. Jamq; promotis noctu propius Semilunium, quod propugnaculo arenario adheret, & ad ipsos Semilunii pedes vineis ac gerris suis, novæ cædi nostratium, qui conatui huic obstiterant, causam dedit: eademq; operâ, munimento quodam prope cataractas pomœrii exterioris adstructo, ad cuniculos nostros in fraudem suam paratos penetrare conatus est; cui cum nostros cataphractariis lanceatis stipati strenuè obviam irent, catapultis ignivomis (quas Granadas vocant) in Semilunium projectis magnam stragem edidit: similiter cum machinis majoribus utriusq; hisce binis diebus validè certaretur, & hic & illic magna cædes edita est, hostiû verò etiam quàm plurimi bombardis ac sclopetis nostratium sigillatim percussi nulla non die ceciderunt.

Continuis hisce fulminationibus diei addita nox, noctiq; dies altera, quâ templa turretsq; quaternæ templorum ac Prætorii quoq; insigniter lancinata, ac in æde D. Joannis à lychnucho pensili deturbato plurimi terrore plagisq; percussi sunt; ab ignitis globis ferreis fornices D. Petri, ædiumq; tecta passim incendium hausere, quod tamen operâ ac industriâ eorû, quibus restinguendi ignis provincia in quaternis urbis partibus demandata erat, per DEI gratiam mox restinctum est; glandes verò plumbeæ sclopetorum, quemadmodum durante obsidione, ita nunc imprimis densissimè, in arce domuum, in templis, inter suggesta ac populum, dum Sacra fierent, volare ac decidere vise sunt, quibus tecta ædium ac templorû valdè sunt conquassata. Atq;

Atq; his ita peractis, denuo per tubicinem hac ipsa 2. 7bris die cum literis ad nos missum, hostis dedi sibi urbem, posteaquam subsidiaria Polonorum manus jam fugisset, postulavit. Deductus ille est, re cum Dno Castellano Gothardo Joanne à Tisenhausen aliisq; Nobilibus, necnon cum Dno Vice-Capitano ac Revisore arcis Rigensis & Regiis equitum Præfatis deliberata, in urbem, literæ acceptatæ, & in consilio consueto recitatæ sunt, communicatõq; cum præfatis Dnis consiliõ, de responso dando consultatio suscepta est. Sed cum προβαλεµα illud, an tubicen iste salvo conductu donandus, & cum literis in urbem receptandus esset, disparitate votorũ ac sententiarũ justõ diutiùs protraheretur, hostem in propugnaculum angulare arenarium & Semilunium ejusdem violentam impressionem facere nuntiatur: inde classicum canitur, ad vallorum defensionem summa contentione festinatur. E Mansfeldiana cohorte audaciores quosq; cum quibus incursionem molientibus nostrates strenuè dimicabant, Mars jure suo pignorus est, alii cuniculis in eum casum præparatis in ætrem disjecti vitam finière. Proximè insequentibus diebus (3tia 4taq; Septemb:) similiter varias hinc inde turbas interdium noctuq; utrobiq; tam ex castris quàm navibus hostis dedit; eiq; beneficio fossarum occultarum publicam Civitatis fossam aquariam sub Semilunio virgultis adimplere frustra impedito, facile fuit, gerras suas loricae aut prætenturæ semilunii supersteruere, cùm huic conatui, infra tormentorum lineam, nonnisi violenta excursione, quam nec locus ille, nec vires nostræ admittebant, obviam iri posset: atamen præmiis ac braviis propostis, stipendiariorum fortissimum quemq; induximus, qui gerras istas harpagonibus disturbatas incendio absumerent, hostemq; munimento expellerent. Tentata, quæ consuluimus, fortiter, peracta feliciter: gerræ aliæ disturbatæ, aliæ incensæ, ne quicquam hoste hoc facinus impediante, sed tamen Granatis ac missilibus ignivomis in Semilunium jactis, plurimi etiam nostratium perempti ac vulnerati sunt. At verò quia hostis eo in nido pedem firmissimè fixerat, facili negotio denuo ibidem evasit superior & fortior.

PP

Cdm

Cum itaq; propugnacula angularia ac munitiones laterales ad D. Jacobi & Arenariam, novamq; portas indefinenti tormentorū fulminatione magis magisq; destruerentur ac corruerent, nos vice versa dies noctesq; fabros lignarios, murarios, operarios, vires ipsos, eorumq; servitores operi accinximus, ac per eisdem nil cade triū, quatuor, quinq; ac plurium singulis noctibus pereuntium deterritos, loca ruinam passa summo studio, assiduo labore ac sumptu restaurari fecimus. Produētis præterea aggeribūs suis ad fossas usq; Civitatis propè Jacobinum propugnaculum, erectisq; duobus munimentis, hostis, ejusdem propugnaculi pinnas validè quassatas dejecit, inferiores loricas ad basim Valli extructas glebis gerrisq; deturbatis adimplevit, locumq; ad repellendam hostilem irruptionem planè ineptum reddidit. Mox pontem supernè ac utrinq; ligneamine tectum ac vestitum horà octavâ matutinâ, summa celeritate ac vehementia fossæ aquariæ Civitatis superinjici jussit, operâ ac studio Joannis Jacobi fabrorum lignariorum magistri & N. Hornikii excubiarum in cohorte Mansfeldiana Præfetti, quos promissione egregiæ remunerationis delinitos ad tentandum hoc facinus Regia Majestas induxerat: Pons verò ille, noctis tenebrosæ beneficio, per eos qui fossam aquariam tranârunt, fune crassiori ad palos lorica inferioris alligatus, cum multò quàm par erat longior esset, in curvaturam retortus est; Et nihilominus Hornikio super eodem ponte cum militibus suis præcunte, reliqua manus auctore ac Duce Jacobo Sittonio imprimis, aliisq; Capitaneis, strictis gladiis ad irrumpendum compulsæ, lorica inferiore conscendere; alia quoq; Sittoniana cibilias sive Regimen ut dicitur, in propugnaculum Semilunare portæ arenariæ similem irruptionem facturum, utriusq; propugnaculi extremitates occupare satagebant. Quæ conamina quò felicis cederent, tormenta in nostrates strenuè reluctantes, & sclopetis alternas vices reddentes directâ ac explosa sunt: ast favente nobis fortuna, pons ille ita redintegrari non potuit, ut ordini statarto militum transcurrentium ferendo par esset, quin insuper de propugnaculo angulari arenario

arenario noctu iterum reparato, ictu grandioris machine rumpitur, mergiq; coepit. Unde militum alii, ruptura pontis disjuncti premere vestigia eorum, qui lorica jam tenebant, non poterant, verum *¶* hi *¶* illi praesens periculum evitaturi, gradum referre, atq; ad munimentorum asyllum confugere sunt coacti. Magna hic caedes utrinq; facta est; Capitaneo Sittoni crus vulnerato mutila pars deinceps recidenda fuit; vexilla bina nova, alterum aquila candida Regni, alterum equo sylvestri M. D. L. insignibus decorata, tum prima vice hosti ostentata super propugnaculo D. Jacobi angulari, binis signiferis nostris e manibus tormentorū vi excussa, quorum alter, simulq; cum ipso non pauci civium juvenumq; ac eorum, qui tormentis praesunt *¶* operantur, necnon militum ac operariorum ex acceptis ante hostem vulneribus paulò post perière; unus de quatuor Senatoribus, quorum singuli singulis civium classibus praesunt, graviter vulneratus periculum vitæ adit.

Sedato hoc tumultu, tubicinem, qui à 2. 7bris bucusq; dentus erat, literali responso instructum (5. 7bris) dimisimus, cum ea declaratione, constantissimè nos penes Regem ac Rempubl: Poloniam perseveraturos, etiamsi extrema nobis fortuna subeunda foret. Tum verò sollicitudo hæc animos nostros occupavit, nullum non moturū lapidem hostem, quò pontem, quem diximus, cum aggere sive lorica combinatum ad impetum redintegraret; proinde maturatò consiliò, circulis non tantū piccis de propugnaculo jactendis, sed aliis etiam artificiosis ignibus cymbâ reconditis, eundem incendio absumendū, atq; ex compacta in fossa urbis trabibus rate, quæ undiq; circumiecta tormenta debebat *¶* magistris, globis catenatis dirumpendum censuimus. Non cessit hac nocte consilium incendii, variis ac numerosis excubitoribus sum justo ordine inter se dispositis insidiis avertentibus; interim tamen subimpletam glebis gerrisq; lorica inferiore, procuratione Dni Sub-Camerarii aliorumq; ex civium numero ad id deputatorum, per fossores mercenarios, non sine periculo (tormenta enim jam antea in hanc

lineam directā, statim ac ex motu indicium laboris sumptum est, non parum damni dedere) repurgamus, necnon munitiones superiores ac laterales valde labefactatas, ad hostem facilius repellendum, reficimus; & nihilominus de rate compactali, dum hac fiunt, in munimentum hostis & pontem machinas præfatas, quantum possumus, exoneramus. Sed hostis similiter eadem nocte, biremibus in Duna flumine magna copia adventantibus, aliud machinari visus est, ad cuius insultum excipiendum omnia tam in urbe quam in arce parata esse oportuit. Noctē verò quæ sextam Septembris diem præcedebat, operā juvenis cujusdam mercatoris ignis ille artificialis pontem corripuit, & qua aquam pertingebat totum combussit, cujus restinguendi studio licet flagraret hostis, continuis tamen jaculationibus nostratum aversus est.

Cum itaq; videret, destructo ponte tum in eo loco sibi rei agendæ occasionem adeptam esse, in agendis cuniculis ad propugnaculum arenarium majori quàm antea studio pervexit. Nos verò plures cunicularios ex stipendiariorum numero conduximus, qui ministerio operariorum suffulti ad cuniculos hostis in semilunio cuniculos contrarios agerent, & ab interiori quoq; propugnaculi parte caput sive fontem cuniculorum in omnem eventū derivarent. Porro & alia opera instans periculum perficere nos iussit: ex consilio peritorum rei bellicæ, crudelem militum nostrorum & perpetuam lanienam Semilunium, intersectum, novo aggere fossâq;, quæ vallo utrinq; jungebatur, præmuniri, portas quæ Duniam respiciunt infirmiores, operâ civium obstipari, necnon compagem strabium densissimam tergo portæ arenariæ, cujus claustra prope modum revulsa erant, agglutinari, terrâq; suppleri; similiter & loricas recentes vallorum, ligneas munitiones, pavimenta fenestrasq; machinales reparari, atq; alia necessaria opera assiduis hominum equorumq; laboribus diurnis ac nocturnis fieri iussimus. Verùm enim verò hostis, tam cuniculariorum (quorum numerus in tot partes dividi poterat, ut ternæ horæ in orbem operi attribuerentur) quàm ararii Svecici viribus, majoribus, quàm quibus exhausta

exhausta nostra Civitatis reliquia responderent, subnixas, nostrates assiduo labore subterraneo penè confectos superavit. Ac licet varia fortunâ equo tamen Marte in ipsis cuniculis pugnaretur, ita ut, quò visus auditusq; raperet, alter in alterum cominus bastis gladiisq; sævirent, nostrates insuper jaculis ignivomis seu Granadis in hostiles cuniculos projectis irrupentibus strenuè obsisterent; tandem tamen res Svecica fuit superior, nostrosq; ad latus declinare cœgit: qui tamen sequenti nocte animosè in cuniculo isto adversus hostem tuendo se gesserunt, ut jactis in hostem missilibus nuper inventis eum loco depulerint. Postridie hostis celeritate sua & numero nostros fessores circa meridiem antevētit, ac magna vi ad nostros cuniculos ac simul ad inferiores munitiones portæ proximas penetrare laboravit; atq; Semilunio jam ferè potitus erat; denuò tamen à nostris cum damno suo repulsus fuit: de laterali quoq; propugnaculo ad portam D. Jacobi ita excepti fuerunt oppugnantes, ut non pauci, sicut ex loco sanguinis consperso apparuit, interierint.

Sed nec hostis sibi defuit, quin ex ingentibus tormentis, quæ mortaria vocantur, saxa stupenda magnitudinis in Civitatem misit. ac simul reliquis grandioribus tormentis globos ignitos ejaculando vicem suam ultus est: ubi iterùm nonnulli civium nostrorum in Vallo consistentium necnon aliquot equites in arce perierunt, qui partim extincti, partim semianimes in domus suas deportati, magno cum uxorum & liberorum ejulatu excepti fuerunt. Quin singulis diebus tam cives quàm juvenes, milites, tormentorum magistri & operarii ab hoste interempti, nec parvo numero sepulturae mandati sunt: plurimi præterea vulneribus affecti, ac diuturnis laboribus, durante obsidione, debilitati in gravissimos morbos inciderunt, atq; hoc modo propugnantium numerus valde fuit imminutus.

Postridie, qui erat Dominicus & nonus dies mensis Septembris, hostis majoribus tormentis & saxorum ejaculationibus, in quibus aliquot, centum & sexaginta librarum pondus equarunt, Civi-

tatem

tatem petere strenuè perrexit, idq₃ sub ipsum Sacerorum tempus, quò euntes ac redeuntes è templo periculis obnoxii fuerunt; lapides enim & igniti globi passim in plateas & forum decidebant: interim cunicularis hostilibus sub artificioso tectò, ad Civitatis fundamenta penetrare satagentibus, presente militia nostra prefecto, sarissis & gladiis utrinq₃ pugnatam fuit; eòq₃ in conflictu non pauci occubuerunt.

Porro sub tempus vespertinum summa vi nostros cuniculos invasit, & mox Petardam, ut nominant, ibidem occultatam succendit, opus nostrum violenter disjecit, in quo predictus Dominus Prefectus, dum intentius operi incumbit, summum vitæ aut captivitatis discrimen adiit: hujus invasionis successum & eventum ipse Rex cum Principe fratre ac supremo belli Duce (ut postea compertum fuit) è loco propinquo speculati sunt; atq₃ in hoc demùm conflictu miles Civitatis è textorum foeditate ab hoste capitur, qui statum Civitatis detegere ac revelare coactus est; quo audito, hostis ad cogitata & consilia sua exequenda, imprimis verò ad hemicyclum seu Semilantum occupandum animatus fuit; nec mora, integrum militum regimen ad invadendum locum mittit; duo Capitanei Joannes Bannier & Laschapel Gallus, quibus se postea Most Scotus de Mansfeldicis copiis junxit, principium invasionis fecerunt, & propugnaculo nostro jam ante ad radicem semidivuto, necnon inferiori munitioni pertinaci assultu imminere cœperunt, ac quominus in suo proposito tardarentur, liberumq₃ aditum ad propugnaculum Jacobeum sibi patefacerent, Petardam ad portam inferioris munitionis affixam inflammârunt, fumoq₃ reecti, magna vi nostros adorti sunt, ac in supremam loricam nonnulli strictis gladiis evaserunt. Mansfeldicas copias Gustavus Horn cù suo regimine subsequutus est, & nostros graviter exercuit.

Non cessatum quoq₃ est à nostra parte modis omnibus efficere, ut consilia hostilia frangerentur: itaq₃ ex duobus tam novæ portæ quàm Jacobi propugnaculis & occultis lateralium munitionum fenestris poctu preparatis, grandiora tormenta in subeuntes frequenter

quenter dislosa, tum è superioribus locis ad portam arenosam, saxa, trabes, picci circuli, artificiosi ignes & machinula, Granaten dicta, devoluta & projecta sunt; milites quoq; inferius collocati viriliter assilientem hostem tam Germanum quam Szeicum aliquoties repulerunt, quo in certamine filius Laschapelli Vexillifer promptissima audacia, paterna voce animatus, cum aliis Officialibus & militibus, ac cum ipso Petarda magistro (ut ex loco superiori vidimus, ac captivi postea retulerunt) occubuerunt. Tandem hostis multitudine superans & prævalens inferiori munimento & basi propugnaculi arenarii per vim potitus est, ac dum nostrates in superiori parte & alibi in profligandis irruentibus occuparentur, cespitem fodere, ac introversus latibula parare festinavit, omnesq; nostrorum ex cavernis ejicere eos molientium conatus & labores elusit. Atq; in hac pugna ultra centum cives, milites, artifices miserè perierunt.

Nihilominus nocte sequenti super istis propugnaculis nota munitiones subitaneo opere excitata atq; utriusq; defensionis remedia adhibita sunt, aggeres fossaq; ducta, quibus pars lesa & occupata à reliquo corpore recideretur, hostiq; usui non esset: consultatum quoq; fuit, an ulla ratione hostis ex suis latibulis expelli ac vallum liberari possit, dictisq; variis sententiis, ut cujusq; ingenium ac experientia tulit, tandem placuit postriate summo manè eruptionem improvisam esse tentandam, forte cunicularios exturbari aut in suis cubilibus cædi posse: quam ad rem perficiendam reliqui civium, militum, juvenum, mirificam alacritatem præ se tulerunt. Igitur sub diluculum diei decimi 7bris parati omnes aderant, destinata executuris, pars per arenosam, pars per Jacobeam portam exiterant, ac vigiles hostiles jam ceciderant. Cæterum rem altius perpendentes prudentiores & diu in militia versati consilium esse summo cum periculo conjunctum viderunt: tam valido enim exercitui reliquas Civitatis & exiguas per se vires simul objicere temeritatis summa esse judicârunt, itaq; in ipso executionis actu revocati sunt. Sequenti die, habito cum
peri-

peritoribus consilio, è re visum fuit, principalem cuniculum perficere, Vallumq; quantum vires sinerent, summa celeritate scindere, ac nova opera ex trabium contignationibus in locis commodis festinanter extruere, unde hosti irrupenti vi summa resisteretur. Quamvis autem à nonnullis latior quædam divisio sive separatio Valli interioris ad mœnia usq; Civitatis ostenderetur, ubi novo propugnaculo opus esset, quod altissimis fossis præmuniretur, unde turò tormenta majora in subiturum hostem exonerare liceret: tamen à nostris Capitaneis S rei bellicæ peritis perfectum fuit, rem esse majoris laboris, quàm qua intra aliquot septimanarum spatium perfici posset: hostem interim, qui nocturno tempore jam propugnaculo potitus erat, continuato labore subter propugnaculi dilatandis cuniculis acriter inhaerere, omniaq; ad assultum validissimum diligentissimè præparare; nec obstiturum ei novum propugnaculum, cum ex altera parte liberum transitum ad reliqua munimenta, Valli longitudinem sequendo, habiturus sit.

His ultrò citroq; disputatis S pensitatis, temporis ac virium nostrarum ratio habenda fuit: constabat enim etres ac milites aliquot septimanas obsidionis incommoda, vigilias, labores diurnos ac nocturnos pertulisse ac defatigatos esse: hinc impossibile fore tantum opus perficere ac simul hostem ex loci occupati possessione depellere, prout ipsi quoq; primi consilii auctores fatebantur: itaq; quod in manu fuit, cuniculum principaliorem jam cæptum, ut vires nostra sinebant, continuare ac loca ruinosa in circuitu Valli versus inferiorem loricam S Jacobinum propugnaculum trabibus, materia terraq; restaurare perreximus: sed neq; hostis interea in perducendis cuniculis cessavit, continuisq; tormentorum fulminationibus, ut jam antea, ita nunc maxime à primo diluculo in multam noctem Civitatem undiq; infestavit; ac observatū fuit sepe intra vertentis horæ spatium, centum amplius globos in Civitatem missos fuisse, quibus brevi temporis intervallo omnes nocturnos labores S opera nostra diruit S corripit. Quæ res magno detrimento nobis fuit; vix enim tutus consistendi locus in
 vallo

vallo relinquebatur, unde non pauci militum, Civium, ac eorum qui tormentis onerandis ac disflodendis occupantur singulis diebus periēre; imò tanta fulminationis eis ac ultra Dunam fuit vehementia & globorum crebritas, ut in platea arenosa, tum ad Dunam non pauci oppressi; in ipsis quoq; ædibus, arcis & conclavibus nonnulli vulnerati ac cæsi sint: ac nisi posterus dies, qui erat undecimus 7bris continua pluvia occupatus hostile consilium retardasset, procul dubio cuniculi præparati sub propugnaculo arenario incensi, & simul irruptio in Civitatem à copioso milite in infidiis jam collocato & armato vi summa fuisset tentata.

Die 12. 7bris hostis à summo manè usq; ad horas vespertinas horribili boatu grandiores lapides, globos ignitos & pyrobolos in urbem eructavit, summoq; cum impetu in Civitatem diversos per locos, quos dispositis Capitaneis scripto designaverat, irrumpere decreverat. Verùm Serenis: Princeps Carolus Philippus frater Regis, necnon Illustris Comes Jacobus de La-Gardie, supremus Dux belli, Illustr: quoq; Comes Mansfeldicus & D. Falkenberg aule Principis Magister, aliiq; Officiales optimo animo intercesserunt, & apud S. R. M. per dictum fratrem, uti postea nobis relatum est, preces obnixas interposuerunt, ut postremas ad Civitatem literas prius mitteret, quam ultima tentaret; in quo se exorari passus est: itaq; à tanta tempestate tertio tubicinem ablegavit, qui ex consilio omnium Civitatis Ordinum, necnon Domini Castellani & Nobilium, Vice-Capitanei arcis, Revisoris, & equitum Præfectorum intra Civitatem, acceptus literas attulit, quas recitari publicè fecimus; atq; in iis sextam ab earundem insinuatione horam pro termino dedendæ urbis peremptorio sub comminatione extremi exitii præfixam esse percepimus: mox magna cum animorum consternatione ac gemitu de extrema Civitatis fortuna cum præmemorato Nobilitatis cœtu consultatum fuit: nemo enim periculi magnitudinem, quod ex colloquio cum hoste seu primo deditiois gradu consequi solet, non perspexit, omnemq; occasionem devitare ac declinare ex animo non optavit: *Vicissim ob oculos omnium*

omnium versabatur præsentissimum periculum; Primò namq; hostis tribus in locis subter munimenta Civitatis versus mœnia & portam Aren. ad multos passus jam penetraverat, & secundum valli longitudinem cuniculos in modum trianguli formatos, pulvere pyria oppletos instructosq; habuit: hoc enim & plura alia captivi ac transfugæ nobis retulerunt; quin nos ipsi certis ex indiciis & argumentis, imprimis ex egestæ terræ tumulis, quæ è vallo cernebamur, tum quoq; post expugnatam urbem plus opinionis deprehendimus. 2. Novum item pontem loco prioris à nobis corrupti & ustulati, versus Jacobæum propugnaculū præparatum in vallo consistentibus ostendit. 3. Continua fulminatione, tantoq; impetu portam arenosam omnesq; munitiones præsertim ultimam scissuram, in qua milites nostri excubabant, verberavit ac ignitis jaculis milites infestavit, ut singulis horis aliquot è medio sustulerit, nullusq; modus resistendi nobis superesset, sed propugnatores intra fossæ recenter ductæ latebras sese occultare coacti fuerint. 4. Alia item scissura inferioris munitionis versus Jacobinum propugnaculū adeò tormentis majoribus & minoribus impetita fuit, ut in ipsis valli cavernis milites vix tuto latere, nedum arma movere potuerint; ideoq; quod certissimis ictibus densitatem novi operis penetrantibus subinde interficerentur, magnis clamoribus & precibus nos obtestari sunt, aliam rationem pugnandi iniremus, ac sese potiùs in acie contra hostem constitueremus, ubi pugnando honestiùs caderent, neq; ita inglorii intra munimentorum claustra adeò sædè instar captivorū mactarentur. 5. Porta arenosa planè ab hoste dejecta & nudata fuit, ut transitus juxta valli longitudinem versus novam portam quasi patefactus videretur, cum refici eadem, uti necessitas exigebat, & muniri contra vim majorem minime posset. 6. Aquam ex fossa Civitatis derivando, hostis ad hemicyclum jam occupatum pontem straverat, sic præparatum, ut quinque conjunctis simul facilem transitum præberet. 7. In Duna flumine omnis generis navigia, rates, trabiumq; compagine bene munitas & ferreis catenis consolidatas ac pântones ad oppugnationem

tionem necessarios in promptu habuit. 8. Exercitum ex tredecim Regiminibus conflatum, quorum singula mille ducentos vel trecentos, alia plures pedites bene exercitatos armatosq; continebant, necnon 24. vexilla equitum quatuor propemodum millium adduxerat. 9. Magna copia tormentorum muralium, majorum & minorum, omniq; apparatu necessario optimè instructus fuit, ut vix in potentissimarū urbium obsidionibus similis conspecta fuerit copia, adeo ut à curiosis quibusdam observatum fit, unius diei spatio nonnunquam duodecim, tredecim, imò quindecim millia librarum pulveris tormentorum disphosione consumpta esse, excepto quòd sclopetarii in suis fossis latentes dies noctesq; imbrem globorum in Civitatem miserunt, & plateas publicas passim infestârunt. 10. Ipse Rex cum Principe fratre in castris summa diligentia & cura, postpositis omnibus periculis, cuncta administrârunt, secundùm illud; Urget præsentia Turni. 11. Insuper peritos & spectatæ virtutis belli Duces, Capitaneos & Officiales tam indigenas quàm extraneos, rei armamentariæ & architectonicæ militaris peritiâ insignes, aliosq; ingeniosos pyrobolorum artifices secum habuit; instrumentis quoq; & aliis utensilibus castrensibus, tum aliquot fossorum millibus abundè instructus fuit; nec tantum damni ex unius vel alterius tormenti, quantum nos ex sclopeti ruptura, sensit. 12. Quamvis navigium cum machinis ignivomis vi tempestatis in portum Vindavien: conjectum fuerat: tamen durante Civitatis obsidione, Rex, ut ex captivis didicimus, novos pyrobolos & incendiarias catapultas aliquot centenas, quorum illi 160. libras, hæc 400. penderunt, in hospitali Georgiano præparari curaverat, quibus sub irruptionem universalem Civium domus funditus everterentur, ac Civitas universa constagraret. 13. Nobis contra omnis propugnandi & defendendi facultas in munitionibus urbis non solùm adempta ac recisa fuit; 14. Sed apparatus etiam noster in cuniculis agendis, ob inopiam artificum hujus generis & aliarum rerum, cùm hostis potentia & scientia minimè fuit comparandus, 15. Numerus stipendiariorum aliàs

exiguus, & tormentariorum, aliorumq; bello operantium supra dimidiū fuit imminutus; multi civium juvenumq; præfenti morte occubuerunt, non pauci læsi ac vulnerati domi interierunt: hinc parum viriam superfuit ad propulsandas in circuitu urbis hostiles impressiones; imò in universa Civitate vix mille armis ferendis idonei restabant. 16. Discessus Illustr: Celsi: Væ ex quo se conspicendam præbuit, & reditus diu dilatus, cū nec terminus nec modum literis suis exprimeret, animos civium labefactavit. 17. Regii equitum Præfeti, Capitanei, aliiq; militares viri, ut sæpius jam antea, ita nunc quoq; postremò ad consilium adhibiti, conscientiam suam apertè testati sunt, nullam se urbis servandæ rationem videre; licet etiam cum instructo justoq; viginti millium armatorum exercitu Illustr: Cdo Va veniret, hostem tamen loco opportuno, & castris munitissimis, fossis aggeribus & sepimentis confisum, inde pelli, aut Civitatem ex manu illius eripi non posse; id quod Dnus Castellanus & alii ex Nobilitate jam antea privatim, nunc palàm testificantes audivere. 18. In excubiis & vigiliis è tanto exercitu facile fuit hosti aliquot virorum chiliadas disponere, & singulis diebus commutare, dum vix quinto quoq; die vices in orbem redirent: contra cives nostri totam æstatem laboribus continuis, in reparandis munitionibus occupati fuerunt, in ipsa quoq; obsidione sine ulla quietis intercapedine eos arma ferre, in suis quosq; stationibus sex septimanas perdurare, cæli ac hostis injurias infomes perferre oportuit: fabri quoq; ferrarii, lignarii, cæmentarii, & id genus opifices, sine intermissione laboribus diurnis ac nocturnis quassatas partes reficiendo, ruinas instaurando, nova opera extruendo, ita defatigati fuerunt, ut vires ferè nullæ jam viderentur superesse: atq; in omni Civitate, præter ægrotos & senio confectos, quisq; sui officii partibus strenuè perfunctus est. Tandem, optima tormenta Civitatis majora & minora nimio usu rupta fuerunt: pulveris quoq; pyrii, cujus sanè licet superioris belli necessitatibus sæpissimè subministrati immensa copia diligentissimè congesta servabatur, penuria propè timenda

timenda fuit. Præterea Civitas arctissime circumvallata erat, ita ut viæ omnes interclusæ spem defectûs nostri supplendâ nullam nobis relinquerent.

Quare in hoc extremo necessitatis puncto, dum inter sacra & saxum versaremur, salutisq; ratio nulla appareret, secundum pietatis & rationis præscriptum, ac Divina humanaq; tum omnium gentium jura conclusum est, ex duobus malis minimum eligendum esse, atq; more gentium & multarum insignium Civitatû exemplo petentium, ut oblatae in sex hõras armorum feriæ in triduum prorogarentur, nullo alio fine ac instituto, quam ut interea cuniculi, si fieri posset, aliaq; defensionis opera contra hostem perficerentur, simulq; tempus differretur, quò Illustr: Cels: Va quod suis abiens ex castris ad Dunam positus, literis Skaddiâ missis, promiserat, nobis succurrendi facultatem haberet, auctioribusq; copiis reverteretur: Quam in sententiam, eâdem horâ septimâ vespertinâ scripta nostra declaratio in castra Suevica missa fuit, ac simul petatum, ut per tubicinem nostrum eo nomine ablegatum responsum daretur. Is verò tubicen sub eandem vesperam in urbem sine mora remissus fuit, & feriæ armorum vix ad horam quintam pomeridianam posteri diei impetratae sunt, sic tamen ut Civitas iisdem quoq; teneretur.

Itaq; (die 13. 7bris) convocato manè Senatu, omnibusq; Civitatis Ordinibus, cum rei magnitudo mature perpenderetur, cunctorum assensu, ne ante communem conclusionem pessum iremus, hæc qualiscunq; mora ad horam quintam, nisi ad Regem horâ nonâ matutinâ literis, acceptata fuit. Tum verò Rex simul postulavit, ut Civitas deputatos sub fide publica in castra ad tractandum negotium mitteret, ac Regios obsides intra urbem reciperet. Cum itaq; summa Civitatis undiq; deserta necessitas & angustia in consilio publico omnium oculis proposita eunctationi locum non relinqueret, selecti è numero ordinis Senatorii, more antiquo & recepta consuetudine, mittuntur ad Collegium civium, qui rem omnem iisdem accuratè proponerent, & de omnibus ad salutem

salutem Civitatis pertinentibus consilia conferrent: quò auditò, universa civium communitas cum gemitu & suspiriis communem calamitatem & miserias deplorârunt, ac quoniam extremâ fortunâ Civitas staret, in eam sententiam iverunt (prout Tribuni ac Seniores postea more solito Senatui retulerunt) ut majoris securitatis gratia obsides utrinq̃, mitterentur, ac summo studio in eam curam incumberetur, ut si ulla ratione fieri posset, armorum suspensio eodumq̃, obtineretur, donec Illustr: Cels: Vestra cum auxiliariis copiis à S. R. M. decretis, diuq̃, à nobis expectatis superveniret, nosq̃, è periculo eriperet: idem etiam nos sensimus & judicavimus.

Quamobrem ad castra denuò scripsimus, fieri non posse, ut intra tam angustum temporis spatium, res & causa gravissima rectè deliberaretur; moram igitur ampliorem nimirum viginti quatuor horarum, (omissa certis de causis obsidum mentione) rogavimus: interim bona fide ab armis cessaretur, ad Civitatis munitiones miles propius non accederet, fossæ Civitatis materiâ non impleverentur, pontes non admoverentur, aut quid aliud in damnum Civitatis tentaretur: atq̃, cum hoc responso tubicen, qui ea nocte venerat, remittendus in castra erat; sed cùm is iusto tempore præsto non esset, alius mox quærendus erat, qui dum abitum parat paululumq̃, cunctatur, mox è vigillum statione in turribus collocatorum nuntiatur, ingentem militum numerum ex castris hostilibus sub signis incedere ac Civitati imminere, diversisq̃, in locis consedis, qui jussi erant (uti postmodum comperimus,) nisi intra præstitutum terminum certa animi nostri declaratio obviam iret, ut protinus, incensis præparatis cuniculis, irruptionem in Civitatem facerent.

His auditis Cives quidam fidelissimi, cùm contra utriusq̃, collegii sententiam obsidum mentionem in iis literis factam non esse intelligerent, flagitare cœperunt, nos quoq̃, annuimus, ut avertendi extremi periculi causa, de mittendis utrinq̃, obsidibus & colloquio mutuo sub salvo conductu instituendo, clausula iisdem literis

litteris jam paratis insereretur, locusq; & tempus, quo obsides convenirent, designaretur. Nec dubium est, singulari DEI providentia consilia miserorum gubernantis contigisse, quòd hæc clausula litteris adjecta fuerit: hac enim ratione hostis ira mitigata, & preparata jam irruptionis impetus retardatus fuit. Cæterum non nisi ad 12. horam posteri diei inducias Rex concessit; quo quidem die, (qui fuit 14. 7bris) convenire placuit, ubi salvi conductus formulam hostis more militari nostris obsidibus euntibus & redeuntibus misit, similemq; cautionem à Civitate postulavit. Super hoc responso consilia cum Castellano Vendensi, cum Vice-Capitano arcis, cum Revisore ac equitum Præfektis communicata, & ab iisdem approbata sunt. Igitur à parte Civitatis D. Henricus ab Ulenbrock Pro-Consul, D. Joannes Ulrici Syndicus nomine nostro; è Civium Communitate Joannes Witten & Gideon Ridder utriusq; Collegii Tribuni deputantur & ablegantur, qui omnes animo ægre ac tristissimo hanc Provinciam decernere ac suscipere coacti sunt; id quod memorati Dn: Castellanus & reliqui Nobiles, tum alii ad consilium adhiberi testari possunt. In tanta enim consternatione nemo fuit, qui non toto pectore tunc miserimum Civitatis statum & fortunam sit aversatus, crebrisq; gemitibus deploraverit, adeò ut omnes mortem præsentem, si qua inde salus in civitatem redundaret, quàm hanc legationem obire aut jubere maluerit: attamen faciendum fuit, quod ultima necessitas imperavit.

Quare missis utriusq; obsidibus, à Civitate post exhibitas fidei litteras petitum fuit, ut juxta oblatam primis litteris conditionem inter neutrales locus sibi relinqueretur, eamq; ob causam promitterebatur grandis auri argentiq; summa; ad quam conficiendam singuli civium, uxorum & liberorum suorum aurea & argentea ornamenta conferre paratissimi erant; saltem ut in fide Regni Poloniæ sibi manere permitteretur. His aliisq; rationibus animum hostis flecti posse credebant, præsertim cùm petitio pietate nitri videretur; Regnum nimirum Polonicum gravissimo bello Tur-

cico

tico jam implicatum esse, Rigensem quoq; Civitatem fidem & constantiam Regi & Reipubl: Polonæ juratam probando (quod laudem potius quam vituperium mereatur) nullam Regi Sveciæ ejusvè subditis injuriam intulisse; ac proinde æquum esse, ut vim omnem hostilem à Civitate Rex Sveciæ absteineat, & copias suas abducat: sin æquissima hæc petitio ad innoxii Christiani sanguinis effusionem inter populos religionis vinculo colligatos prohibendam non admitteretur, reliquum sibi esse, ut Divino auxilio contra omnem vim se suaq; tueatur.

Ad hæc ipse Rex respondit: quandoquidem certam induciarum securitatem manu Poloniæ Regis cognati sui subscriptam & signatam, salva quidem causa principali, obtinere non potuerit, nec voluntaria Parnaviæ restitutio à se oblata promissaq;, urgente tanto belli Turcici periculo, accepta sit, facile se hinc conjectare & prævidere, si ex animi sententia Turcicum bellum profligatum fuerit, quid sibi & Regno subditisq; suis deindè expectandum fiet: propterea invitum se ad stabiliendam pacem, finitis prioribus induciis, hoc bellum suscepisse, eoq; animo ad Civitatem cum exercitu venisse, quæ licet per se nullâ ipsum injuriâ lacefferit; sit tamen Regis Poloniæ subdita, hostis sui adjutrix, ac ceu domus belli, ex quâ omnes contra Regnum Sveciæ expeditiones, tanquam ex equo Trojano prodierint & promotæ sint: hanc igitur oppugnandi sibi necessitatem imponi, ita ut eam aut in potestatem suam redigat, aut omnino ceu noxium sibi suoq; Regno nidum destruat; præsertim cum Civitas Rigenfis, cui alias ob religionis communionem, tum Germanicæ gentis jura, mores, & institutâ faveat, minimè exemplum civitatis Gedanensis, quæ ceu neutralis hoc bello durante quieverit, imitata sit, nec oblatum imprimis literis hoc beneficium suum, antequam tanti sumptus in obsidenda hæctenus urbe erogati essent, quâ par est gratiâ acceperit, sed superbè spreverit, ac præcisè Polonis adherere perstiterit: jam in eo esse, ut Civitas categoricè animum suum declaret, an sit deditionem factura, nec ne?

Cum

Cum à Civitatis nuntiis replicando reponeretur, quicquid ex fide debita Regi Poloniae haecenus praestitum sit, id accusationem aut culpam non mereri, nec crimini dari posse, ubi crimen nullum commissum sit: cum item de neutralitatis natura, requisitis & effectis in utramque partem diligenter disputaretur, Rex, repudiatis iis omnibus, immotus in sententia sua perseverans, ut confestim, quid in interiori mentis recessu absconditum habeant, & sibi tandem faciendum putent, paucis exprimant instando urfit, aut quid extrema fors belli ferat, periclitentur. At Civitatis nuntii precibus suis inherentes, alteram simul conditionem obrulerunt, ut, si omnino neutralitas denegetur, saltem ad unius mensis spatium (quod beneficii aliae quoque Civitates & arces non raro expertae sint) arma suspendantur, ut interea Ducem belli cum auxiliariis copiis nuper conspectum, qui cum supplemento majorum virium brevi se rediturum, & Civitatem ab obsidione liberaturum receperit, de periculo commonefacere possint; haud grave & molestum suae Regiae Majestati hoc fore, cum ipsamet palam professa sit, ad configendum acie cum hoste auxilia laturo satis sibi virium & animi esse; & si id minus sibi integrum esset, tutum se in castris munitissimis omnem hostilem impetum propulsare, ac nihilominus animi destinata contra Civitatem effectui dare posse: sic autem fore, ut vel Civitate plane destituta, vel repulsis subsidiariis copiis, majori cum gloria victoriam reportaret, nostramque de re tanta conventionem ab omni criminis suspicionem immunem praestaret; id vero maxime eam ob causam, ne nostro facto in Regno Poloniae laudatissima gentis Germanicae, & Augustanae imprimis confessionis homines per calumniam praegraventur.

Ceterum Rex iterum opposuit, non tanti se gloriam hanc empturum, ut, quam fortunante DEO manu nunc teneat victoriam, eousque differat, & in castris arenosis diutius hereat: idcirco categorica resolutione animum aperiant, serio imperavit. Ibi vicissim ablegati statum Civitatis, quae tota mercaturae dedita &

R r

dedicata

dedicata sit, exposuerunt, commerciorum usu eam cum regionibus proximis imprimis cum M. D. Litv: esse conjunctam, Kempubl: Poloniam polleere viribus & facultatibus, metuendam esse horribilem vastitatem Livoniae & infinitas miseras, subditorumq; extremam oppressionem ac exitium, Regnum autem Sveciae longo locorum intervallo disjunctum; & quae alia tum in mentem veniebant, atq; in ejusmodi casibus consideratione digna videbantur, summò studio exaggerarunt, obnixè rogantes, supra oblatarum conditionum alterutram Rex acciperet, atq; ancipitem belli aleam evitaret; extrema enim Civitatem subire paratam esse.

Sed frustra haec omnia; etenim Rex ne tantillum de suo proposito remisit, nisi quòd Civitatem cum omni suo jure, forma gubernationis, moribus & consuetudinibus, quibus haecenus Poloniae Regno subiecta fuit, se conservaturum, omnibusq; viribus ac fortunis defensurum, nec ullum vel cum capitis sui periculo necessarium officium praetermissurum promitteret, & subjectionem denuò instantè urgere non destitit, Civitatem exitio proximam esse, idq; ab ipsa non intelligi, oportere, ut cuniculos paratos oculis suis nuntii inspiciant, deinde de salute sua consultant, finemq; licitationis faciant, nec patientiam suam nimio plus tentent, aut extremum casum experiantur, quem ipse Rex bene ergo civitatem imprimis vero erga imbellem sexum animatus abhorreat, Deum contestando, se sola commiseratione innocentium foeminarum ac liberorum ductum lenioribus hucusq; mediis usum esse, alioquin si vim ultimam adhibere cogeretur, militum furorcm ac licentiam cuncta pervadentem, se auctoritate aut imperio suo coèrcere non posse, quibus inditis ac frementibus hucusq; imperum non permisit: quodsi jam clementiae locum dare velint, mature & sine ulteriori cunctatione occasionem arripiant, seram deinde ac inutilem fore paenitentiam.

Verum Civitatis nuntii certis mandatorum limitibus constri-
cti, cum amplius progredi non possent, bona se fide ad Civitatis
Ordines relaturos omnia sanctè promiserunt: atq; hanc quoq;
gratiam

gratiam Rex largiretur, ac tridui inducias concederet, orârunt. At Rex moræ jam pertæsus præcisè negavit: tandem precibus iteratis victus, per Illustres Dn: Generalem belli Ducem, Dn: Archi-thalassum, & Dn: Thesaurariû usq; ad meridiem sequentis diei negotium ampliavit. Sub vesperam nuntii in Civitatem, cum Regit obsides essent dimissi, revertuntur, ac postridie (15. 7bris) summo manè tam Senatui quam Tribunis ac Senioribus universiq; civiû communitati, necnon D. Castellano & aliis supra nominatis, bona fide ac diligentissimè quæ acta sint, retulerunt.

Fam omnes sana mente præditi senserunt, propositis hucusq; conditionibus nihil præfici, nec interitum Civitatis, licet maximâ fortunarum nostrarum partem pro salute patriæ profundere parati essemus, declinari posse, sed validissimum assaultum universalem, cui tamen paucitas superstitem virorum nostrorum minimè sufficeret, excipiendum & depellendum fore, in quo omnium nostrorum vita salusq; periclitaretur: & hanc quidem ipsam patriæ consecrare non dubitassetus, s; publica salus hoc modo expediri, sexusq; fæmineus imbellis, liberi ac pupilli miserrimi fidei nostræ commissi, atq; omnia quæ in humano consortio inq; oculis DEI sunt carissima, à furentis Martis rabie ac miserabili excidio vindicari potuissent. Verùm enimvero, quoniam bujus rei consequenda spes fortuna nobis omnem præcideret, neq; subvenirent à Rege & Repub: Polona nobis debita & ab Illustr: Cne Va promissa auxilia, imò ut maximè in hunc usq; diem obsidionem tolerassetus, eventu rem comprobante, non subvenissent: unanimi consensu ac concordibus suffragiis, accedente quoq; assensu D. Castellani & omnium reliquorum Regis Poloniæ fidelium subditorum, omnium gentiû jura & exempla similia pristina ac recentis ætatis sequi ipsa fati inevitabilis necessitas omnibus humanis consiliis superior cõegit: quod si enim cõtra legem DEI perpetuam conscientiæ regulam ad ultimæ desperationis desaviam prolabi, & voluntaria pernicie corpora nostra ma&anda præbere voluissemus; rament civitas Regi & Regno Poloniæ conservari non potuisset. Satiùs itaq; fuit vi

majori cedere, ac prævitis tractatibus (quos unâ cum prioribus
 Deputatis ex Senatorio ordine D. Thomas Ramus collega noster,
 D. Joannes Majer Secretarius, è civium verò Communitate vi-
 ginti circiter viri consummârunt) Svecorum Regi victori nos
 dedere, generali confirmatione omnium jurium & privilegiorum,
 necnon incolumitate Polonia Regis subditorum, si manere nollent,
 quâ vita quâ fortunis pridie Regii ingressûs impetratâ. Sed &
 hoc precibus nostris à Regia Mte obtinuimus, ut si intra trien-
 nium pax inter utrumq; Regem coalescat, in ditionem Reipubl:
 Polonæ, salvis juribus & statu nostro redeundi nobis facultas sit.

Haud equidem inficias imus, ex insperata hac mutatione tan-
 tam tristitiam nostros omniumq; civium animos incessisse, quantam
 à primordio Civitatis Majores nostros nunquam sensisse credimus.
 Nihilominus DEI immortalis justissimi rerum humanarum mo-
 deratoris arbitrio & voluntati nos acquiescere oportuit, cujus
 etiam beneficio à presentissimo interitu vindicatos nos esse gra-
 tissimis animis agnovimus: & tunc primùm intelligere cœsimus,
 quòd fides nostra Regi & Reipubl: Polonæ præstita, judicii & ra-
 tionis nostræ captum in discernendo quo in versati fuimus peri-
 culo, longè superârit, & quòd solius DEI præpotentis miseri-
 cordia totum hoc negotium sapientissimè ita temperatum sit, ut
 præter votum ac expectationem nostram, magno cum Svecici
 militis murmure ac fremitu, spe prædam capta urbis jam devo-
 rantis, mitiori exitu res terminaretur: Hoc idem tam Jesuitæ
 quàm alii, qui tum fortunæ nostræ socii fuerunt & liberè à nobis
 discesserunt, voce, manibus, ac sigillis suis ingenue testati sunt,
 ac nobiscum immensam hanc DEI benignitatem deprædicârunt.

Jam quo animo erga Rempubl: Polonam fuerimus, vel inde
 quoq; evidenter apparet, quòd D. Castellano, Revisori, equitum
 præfectis, equitibus, aliisq; Romane religioni addictis, quin ipsis
 quoq; Jesuitis, postpositâ privatæ litium, quibus Civitatem
 implicârunt, memoriâ, omnia humanitatis officia præstiterimus,
 ac proinde non minori cura de salute eorum solliciti, mox inter
 primas

primas deditiois leges, incolumitatem corporum fortunarumq̄
 difficulter pacti simus, ut abituris licuerit res suas vendere, &
 sine impedimento aliò transferre, prout ejusq̄ rationes & volun-
 tas tulit: Jesuita sanè vix similem æquanimittatem nobis exhi-
 buissent, si forte ipsis tali pacto salutis nostra ratio habenda foret.

Cæterùm quòd nos à Republ: Polona deserti, tanto cum facult-
 tatum nostrarum publicarum & privatarum dispendio ferè irre-
 cuperabili, in hanc fortunam incidimus, id propter peccata nostra,
 quæ DEUS coram vultùs sui lumine ponit, & latentium cau-
 sarum nexus pro admirabili sua sapientia ad ejusmq̄ effectum
 disponit, nobis evenisse agnoscimus, ac proindè æquiori animo no-
 bis ferendum ducimus. Causam fortasse haberemus justam omnes,
 de neglecta defensione nostri conquerendi, quam Rex & Republ:
 Polona ex solenni jurejurando ad Divini & humani juris præ-
 scriptum præstare calamitosis subditis debuit, (ut ex formula sub-
 jectionis annò 1561. à Sigismundo Augusto Rege Viænæ jurata,
 quâ Livonia defensionem suscepit, videre licet; quò etiam Stephani
 Regis annò Christi 1581. Drohicini ex pacto Civitati promissa
 tutela spectat) omnemq̄ culpam calamitatum ac miseriarum &
 inde nascentium dolorum desertoribus nostris imputandi: siquidem
 ad DEI omnipotentis exemplum, beneficiis suis bonos foventis &
 malos punientis, terrestres quoq̄, Reges & Principes sese confor-
 mare decet; quorum officio convenit, subditos paterno affectu &
 benevolentia prosequi, contra omnes Injurias tueri, hostium ma-
 chinationes vigilanter observare, omnem defensionis apparatus,
 pecuniam, militem, commeatum, arma maturè conquerere, &
 munitiones, castella ac arces præsidiis ac rebus omnibus necessariis
 instruere, itinera ac viarum claustra custodire, hosti cum instructo
 exercitu obviam ire, aut si viribus inferior sit, pacem firmare,
 omnia deniq̄, consilia sua & actiones, non ad sui solius affectionem
 aut dignitatem, non ad interitum innocentium subditorum, sed
 ad universorum ac singulorum salutem dirigere. Verùm enim-
 vero animis ad pietatis normam compositis, iram Domini peccatò
 ulciscen-

ulciscantis portabimus, voluntatem illius pro decreto accipemus, ac quæ mutari non possunt, patienter feremus; DEUMq; Imperatorem supremum, à cujus dispositione tanquam causa prima tenent constitutiones, conservaciones & mutationes humanarum communionum societatumq; sine murmure ac gemitu secuturi sumus, quod sine ipsius nutu ne capitis quidem pilum decidere sciamus.

Quamvis etiam, ut humana ratio fert, à Sveciæ Regno, ejus intuitu hoc infaustum bellum motum est, non magis quam ceteræ Regni Poloniæ civitates & regiones affligendi ac gravandi fuisset; tamen præ reliquis omnibus infeliciores in tanta mala incidimus; dum commerciorum usu cum Litvans ac Russis ad alias Civitates Polonicas derivato privati sumus; maritima quoq; navigatio ingenti damno nobis constitit, ubi aliquoties naves nostrorum civium mercibus onustæ, modo 10. modo 20. ab hostili classe interceptæ fuerunt; huc accedit terna suburbiorum nostrorum hortorumq; evastatio, & rerum tam Polonicis quam Svecicis subditis creditarum amissio ac immensa æris alieni magnitudo: nec inter breve temporis spatium hæc calamitas stetit, sed annos jam viginti duos sine ulla misericordia & liberatione supremi Principis admodò duriter habiti, & quorundam publicas privatasq; opes attriti sumus, quanquam aliis Civitatibus Reipubl: Poloniæ, cum quibus tamen si non in potiori, certè in pari subjectionis causa versamur, fortunam non invidemus, quod extra belli periculum jure commerciorum & neutralitatis magno cum suo commodo fruuntur. Attamen DEI judicio hæc omnia committentes, Regi & Reipubl: Poloniæ etiam in his calamitatibus nostris censuræ iniquitate non sumus obtrectaturi: sic enim persuasi sumus, nihil in perniciem nostram à Rege vel Reipubl: destinata voluntate profectum esse; at verò si quid erroris in consiliis humanis commissum est, sapientissimis quoq; Regibus & Rebuspubl: idem accidisse & accidere posse constat.

Simile quoq; ab Illustris: Cels: Vestra de nobis judicium expectabamus, cui quidem cura rei Livonicæ demandata, spesq; inde optima

optima nobis facta fuerat; Verum ut supra memoravimus, præter expectationem utriusq; nostram evenit, quod ex singulari odio nonnulli tam Illustr: Cels: Væ quàm Civitati nostræ, imò Germanicæ nationi & Evangelicæ religioni infesti, malorumq; in Livonia consiliorum auctores, rem in Comitibus bene consultatam atq; ordinatam intersum iterint, unde nihil tempestivè, nihil solemniter, & eâ quâ conveniebat formâ sub Regis titulo ac ehirographo ad prorogandas inducias, salto principali negotio, effectum; belli in Sveciæ Regno præparatio alio sensu accepta & explicata; Civitati nostræ, non attentis crebris nuntiorum illius obtestationibus in Comitibus publicis apertè interpositis, nimis vires tributæ, ac Svecici hostis respectu propè invicta aestimata, copiæ collectæ dissipatæ, thesaurusq; oclusus fuit, atq; persuasum, quasi ex vicinis regionibus & districtibus M. D. Liv: si qua necessitas ingrueret, fœditi negotio miles tumultuarius, quò vires hostiles propulsarentur, colligi posset. Ea est, quæ ex malevolorum consiliis exorta est detestanda securitas! hinc Illustr: Cels: Vestra conatus in paranda matura defensione, & tempore necessitatis nobis succurrendæ voluntas retardata fuit; hinc neq; nobis, neq; arcibus, uti Illustr: Cels: Væ sepius sperare jusserat, tempestivè prospicere potuit; hinc destituta Provincia, & æstivata necessariis auxiliis Civitas in præsentem statum devenit. Attamen hujus rei culpam Illustris: Cels: Væ non perinde ut aliis imputandum arbitramur: non enim nos latebat, Illustr: Cels: Væ non voluntatem optimam, sed alia adminicula, sine quibus tanta negotia conscribi non possunt, defuisse.

Quapropter vicissim confidebamus, Illustr: Cels: Vestram, quæ quid in literis suis ob gravissimum hunc casum nullâ nostrâ culpâ, humano more loquendo, accersitum, commiserationem quandam præ se ferre videtur, nobis, qui, ut viros bonos decet, contra virtutis & conscientie præscriptum nihil penitus commissimus, in hac calamitate nostrâ, pro ea, quâ pollet judicii dexteritate, literis suis aculeatis & injuriosis, publicè insultaturam, famamq;

& bono-

Et honorem nostrum fugillaturam non fuisse, dum crimiando exprobrat, ac si nulla necessitate urgente, fidem et jurisjurandi religionem, Civitatem victori dedendo, violassemus; cum tamen non solum ex nostris literis, sed aliorum quoque, fide dignorum à nobis discedentium ceu testium oculatorum, qui actionibus nostris interfuerunt, relatione melius et rectius fuerit informata: sed quia nihilominus collibuit Illustr: Cels: Væ, tam graviter in nos invehi, non possumus non hanc intolerabilem injuriam ad animum revocare acerbe molestèq; ferre.

Nam quod Illustris: Cels: Vestra desertionem nostri et subsidii defectum, necnon vim et potentiam hostilis exercitus eam, cui nos succumbere oportuit, negare nititur, quid aliud facit, quam quòd viventis corporis animam, aut meridiani solis lumen negare auserit? Sic autem habeat Illustr: Celsitudo Vestra, se istis conjecturis et suspitionibus epistolæ suæ insertis, veritati ac justitiæ, in tam notorio factò, nihil derogare posse.

Quod enim (1.) ad ædificia, mœnia, munitiones et arma attinget, Illustr: Cels: Vestræ obscurum esse non potest, urbes etiam florentissimas, castraq; munitissima, atq; omni rerum et armorum abundantia instructissima, si vi majori oppugnentur, exitio tandem subjacere, nedum si viris et præstitis destituantur: id quod omnium temporum, cum primis nostri sæculi exempla, tam Germaniæ, quam Italiæ, Hungariæ, Belgii urbium et arcium munitissimarum, ubi magna bella gesta esse scimus, testantur, quibus Rigenfis Civitas non per omnia æquanda venit.

Præterea (2.) quòd militum inopiam Illustr: Cels: Væ nostræ culpæ imputat; apud bonos gravesq; viros parum momenti habet: quippe virium nostrarum proportionem Illustr: Cels: Vm attendere oportuit, nec plus à nobis pro equitate iudicii sui exigere, quam facultates nostræ ferunt. Cum in ditioem ac fidem Regni Poloniæ concederemus, bene nobis consciis fuimus imbecillitatis nostræ, ejus imprimis intuitu subjectionem professi, ac defensionem contra Picinos hostes à Rege Stephano uno eodemq; folio pacti sumus.

sumus. Itaq; non nostris propriis viribus, sed Regni & Reipubl: opibus defensio nostra nitebatur; in quam sententiam publica Comitiorum decreta promulgata sunt; utinam executio eorum subsecuta fuisset! Porro quòd majora olim præstitimus, ac sub exordium hujus funestissimi belli circiter mille pedites nostris sumptibus aluimus, ex quibus alios sæpius unà cum tormentis, annona, & necessariis rebus ad expugnandas & tuendas arces & oppida aliasq; Reipubl: operas, cùm publica necessitas flagitabat, contestandæ perpetuæ fidei nostræ ergo promptissimè suppeditavimus, necessariam conclusionem ad præsens tristissimum tempus non infert, quo ab illo felicitatis gradu diutinis armorũ & hominum injuriis longè deturbati sumus. Nam (ut satis Illustr: Cni Væ constat) eadem est Rerumpubl: & communitatum conditio & natura, quæ humani corporis; atq; ut medicus in curando eo accuratè circumstantias omnes pensitat, ac succulento validoq; fortiora medicamenta largiori haustu, quàm infirmo & macilento propinat: ita nec Illustr: Cels: Va à Civitate diuturni belli languore macerata, exhausta, tot damnis terrâ mariq; confecta & defatigata, tantum roboris, quantum antea sana ac robusta præstitit, expectare potuit aut debuit. Atq; ut maxime omnes facultatum reliquias in conducendis mille circiter peditibus insumpturi, literas & mandatarios nostros Lubecam ac in Prussiam miseramus, per vastam quoq; Livoniam summò studio militem conquisiveramus; colligere tamen supra numerum jam ante definitum plures non licuit. Qua in re haud dubiè fidei nostræ fides habenda erat, cùm ipsamet Illustr: Cels: Vestra Regius belli Dux, missis undequaq; expeditoriis Regiæ Majestatis literis, operâ Officialium suorum exquisitissimâ, ne ducentos quidem milites Germanicos conscribere potuerit: ut silentiò prætereamus, quanta cum difficultate Polonæ Reipubl: militiæ Præfecti in bello nupero contra Turcam, quamvis amplum stipendium proponerent, vix dimidiatum numerum militum cõegerint, unde insignis quidam Præfectus non abs re gemebundus optasse dicitur, ut ex lapidibus milites in tanta necessitate

cessitate excitarentur. Ad quid ergo insimulatur unica Civitas, quod plus quam universa Respub: difficillimo hoc tempore prestare non potuerit. Errat quoq; Illustr: Cels: Vestra, dum innuit, nos pacis tempore 300. & plures milites stipendiò nostrò alere consuevisse: secus enim docent rationum nostrarum commentarii, nec vires nostræ tantis sumptibus non necessariis suffecissent.

(3.) Objicit Illustr: Cels: Va duo equitum vexilla sub Præfektis Labarre & Ceridone, subsidio nobis missa: at non meminit, eos regio stipendio non contentos, singulari mercede menstrua nimirum duodecim taleris de singulis equis, exceptò pabulo, conducendos, atq; non tam in usum Civitatis, quam arcis præsidium, quò etiam destinati erant, nobis alendos fuisse. Quodsi ibidem stationem suam obissent, milites nostri, quorù numerus aliquando ad 70. 80. vel 100. circiter assurgebat, propriæ nostræ necessitati subtraherent, præsidio arcis quotidie submitendi non fuissent. Jam quantum equites, quorum absentiam milites nostri supplere debebant, præstiterint, Illustr: Cdo Va facile dijudicabit, ac sine dubio ex iis cognovit, qui à nobis discesserunt. Quidam in iis linguâ admodum prompti fuere, sed manu inertes, super mensa vel ipsum debellaturi Alexandrum: sed ubi Rhodus, non semper saltus erat.

(4.) Illustr: Cels: Vestra nobis Civium obedientiam & concordiam objectat, magistratui, quasi vel ignaviæ vel infidelitatis accusari possit, periculum fortè creatura: non invidemus civibus obedientiæ & patientiæ laudem, quam laborando, vigilando, pericula depellendo, malaq; alia ferendo, promeruerunt; verùm nos quoq; universi & singuli omnibus animi corporisq; viribus partem non minimam totius molis sustinuimus, ac non tantùm ordine statumq; sed curis quoq; & in periculis adeundis priores fuimus, idq; tam cives quam peregrini, qui à nobis discesserunt, verissimum testabuntur. At qui hæc ipsa omnium in civitate Ordinum concordia fidem nostram erga Regnù Poloniae & constantiam arguit, atq; Illustr: Cels: V. omnesq; alios confutat, qui vel hunc vel illum Ordinem pusillanimitatis aut perfidiæ suspitione onerare satagunt:

gunt: Si enim, cum contra hostem pro Rege & Regno Poloniae fortiter pugnaremus (quod tot innocentium sanguine testatum fecimus) nulla animorum disjunctio apparuit; quis est, qui pusillanimitatis nos merito accuset, qui summa necessitate adacti, in eadem animorum conjunctione cum civibus, tam iis qui abierunt quam qui manserunt, perseverantes, maestissimo vultu & animo deditioem fecimus? & quidem tum demum, cum civium militumque numerus, ut supra memoratum est, valde imminutus esset, periculi magnitudo usque ad verticem capitis increvisset, & fiducia secundum DEUM posita in subsidiis Illustr: Cels: Vestrae, (quae duodecimam saltem hostilis exercitus partem ad Dunam adorta resiliit, & semel retrogressa ad nos non rediit,) evanisset. Quod autem concordia illa vires nostras imbecilles, quae tam validum & numerosum exercitum propulsarent, auctiores reddere poterit, Philosophorum leges ratiocinari non sinunt.

(5.) At arctiori, Illustr: Cels: Vestra inquit, cives fidei vinculo, quam milites conducti ad profundendum sanguinem & extrema subeunda tenebantur: Recte sane; id enim actioni Illustr: Cnis Vestrae plane respondet, quae militis sui sanguinem majore in pretio habuit, quam ut cum hoste potentiore dimicaret, ac periculosam certaminis aleam jaceret. Idem de jure certis axiomatibus evincere laborat: sed quatenus haec viris belli peritis probari possint, dies docebit. Civium fidem & constantiam erga supremum Principem verbis non extenuabimus, quam quanti & nos & illi fecerimus, factis utrinque testificati sumus: vix tamen Illustr: Cels: Vestrae dare possumus, cives armorum imperitos, extra belli strepitum educatos, periculorum insolentes, extra vocationis suae ordinariae terminos plus contra hostem, quam milites singulariter hoc nomine stipendiis conductos in officio suo ordinario prestare teneri: alioquin ex hac militiae professione pauci fortes milites existerent, paucae quoque civitates conservarentur, pauciores item caperentur: licet in eo pares sint cives & milites, quod utriusque pari fidei, pietatis, omniumque Divinorum & humanorum jurium

vinculò adstringantur (id quod nostrates mutua certandi emulazione testatum fecere) neutri tamen ultra possibile obligentur. Quotidiana experientia demonstrat,munitiones præsiaria aliquot millium militum manu firmatas, necdum in tanto periculi gradu constitutas, ad deditiõnem compulsas esse, præsidia ad Dominos suos reversa, facti sui apud eosdem non vituperium, sed excusationem meruisse, quippe non ignaros, humanis potiùs ingemiscendum esse casibus, quàm famæ aut honori devictorum quidquam detrahendum. Cujus rei plurima pristini ævi, tum nupera quoq; exempla civitatum Juliaci, Reinbergi, aliarumq; munitionum in memoria recenti hærent.

(6.) Absurdum est quod objicit Illustr: Cdo Va, comteatum nobis non defuisse: in eos enim, qui simul viribus ac copiis satis instructi, ex metu inani, nulla cogente necessitate deditiõnem faciunt, hoc torquere licet: nos verò annonæ defectum causam deditiõnis nunquam prætendimus. Feriatus utinam ab armis hostis esset, usq; dum annona nostra defecisset, maturè tamen satis è Podolia succenturiata subsidia, licet integrum ibidem annum morata, subvenissent. Sed ab abundantia comteatûs quæ salus ?

Quando devictis sita res in cuspide ferri est,

Vivantné an tristi exitio absumantur Achivi ?

(7.) Porro libuit Illustr: Cni Væ turrium & tectorum ruinam ceu ridiculam causam animorum consternatorum & subsecutæ deditiõnis nobis affingere; cùm tamen ex tot literis nostris clarè perspexerit, vix mulierculas aut minorenes nostros isto ruinarû vel tectorum fragore perterrefactos fuisse, nedum ut nos admodum commoti simus; licet continua majorum tormentorum terribilia fulmina, tum ignitorum globorum & grandiorum lapidum ejaculatio, haud parum damni Civitati dederint. Sic autem statuat Illustr: Cels: Va hanc continuam tormentorum disphlosionem, etiamsi ædibus nostris solv æquatis, imbelli cœtui necessitas in subterraneas cellas ac specus migrandi imposita fuisset, minimè causam deditiõnis fuisse, nisi (quod ipsamet Illma Cdo Va innuit)

cuniculi

cuniculi artificiales subtus propugnacula Civitatis nulla ratione à nobis prohibendi, tum violenta in munitiones extremè quassatas irruptio cervicibus nostris jamjam imminens, & quæ illam consequi solent, infinita mala, quibus virium nostrarum imbecillitas respondere minimè poterat, animos nostros terrore non vano percussos ad deditonem inclinasset.

(8.) At non primi (Illustr: Cels: Vestra regerit) Rigenses hoc genere oppugnationis sunt petiti. Verùm hoc quidem & fatendū est; sed nec id falsum aut diffidendum, non primos esse Rigenses, qui cuniculis expugnati & victi sint. Hic Illustr: Cels: Va nos insimulat, quòd contrariis cuniculis hostiles non everterimus! facile est linguā consilia jactare sua, carpere aliena, sed manu præstare difficile. Non desuimus officio nostro, pro virium nostrarū modulo, ut in reliquis rebus ad defensionem civitatis parandis, ita in hoc hominum genere conducendo, & laboribus continuis mancipando, quibus diu multumq; hostiles machinationes in hemicyclo inferiori ad portam arenosam elusimus. Quòd autem hostis noster artificibus cuniculariis aliisq; instrumentis & adminiculis instructior, nos numero, firmitate & celeritate superaverit, nulla hic nostra culpa est. Quòd aquilam accipiter, Sveciam Riga viribus & potentia non æquet, neutri crimini dari posse obviū est.

(9.) Quid ultra? hæc culpa, hoc crimen est. Illustr: Cels: Va nobis insultat, quòd unius saltem mensis & septimanæ spatium obsidionem toleraverimus: Nos verò inde conjicimus, Illustr: Cm Vm nondum esse de his rebus rectè edoctam, nec percepisse, quanto cum impetu hæc aquilonaris tempestas in civitatem incubuerit, quamq; gravis fuerit humeris sub onere fatiscentibus: si ipsamet Illustr: Cels: Vestra hic fuisset, aliter sentiret; certe patientiam suam satiasset. Non est quod temporis brevitatem vel dierum numerum, sed periculi magnitudinem & hostilis exercitūs robur computet, justaq; estimatione ponderet. Ipsamet Illustr: Cdo Va in castris suis trans Dunam, non quinq; septimanas, non quinq; dies, sed vix octodocim horas, vi majori & periculi metu ita jubente,

bente, commorata est! & nobis vitio vertere non veretur, quod necessitati, quæ in quinq; septimanis ad extremam lineam assurrexit, cedere coacti simus? jam si quis miretur, quod alteras quoq; septimanas quinq; interitûs nostri paroxysmum non sustinuerimus, miretur ille & hoc, & accuset ægrotos, quod periculoso & vehementi morbo correpti, septimo, nono vel undecimo die vitam claudant, nec ad vigesimum vel trigesimum diem supervixerint.

(10.) Et licet sint quædam urbium, ut Illustr: Cels: Va nobis objectat, quæ vim hostilem superârunt: nunquid etiam non meminit Illustr: Cels: Vestra multo plura recenseri urbium exempla, quæ nostra longè munitiores, milite atq; omni apparatu instructiores, hostibus non æquè potentibus victas manus dederunt? nobis quidem id jure gloriari licet, si ulla unquam civitas, certè nostram inevitabilis fati violentia & necessitate adaptam, ac summas in angustias detrusam, deditiois justissimam causam habuisse. Nec dubitamus, si vel optimus belli Dux vel Hæctori similis nobis adfuisset, eum, cognita periculi magnitudine, maturiùs ad hæc ipsa remedia expediendæ salutis publicæ fuisse descensurum. Nos enim quod usq; ad ultimum temporis articulum desperabundis similes negotium traxerimus, ac spem contra spem conceperimus, simplici quâdam & ingenuâ fiduciâ, fidem erga Rempubl: Polonam illæsam conservaturi, inducti sumus: sed & retinendi pristini commerciorû usûs & libertatis studiû; partim etiam tantarum machinationum ignoratio audaciam nostram obfirmavit.

(11.) Atqui instat Illustr: Cdo Vestra & immeritò culpam in nos rejicit, quasi non satis de tanta, quæ nos premebat & animos despondere cogebat, necessitate à nobis commonefacta sit; alioquin se etiam capitis sui periculo nobis succursuram fuisse! prob Deûm atq; hominum fidem, quæ hæc accusatio est? testamur oculos auresq; Illustr: Cels: Vestræ arctissimæ obsidionis, & tonitruum hostilium judices; testamur tot nuntios & creberrimas literas nostras, quas, dum via patebat, & satis grave & factu difficile erat, eo nomine ad Illustr: Cels: Vestr: missitavimus. Quid verò
 responsi,

responsi, unde spem certam auxilii subventuri caperemus, tulerimus, testes sunt ipsæ, quæ diligenter à nobis asservantur Illustr: Cels: Vestra literæ. Sub adventum hostis Illustr: Cels: Vestra Vizunis die 3. 13. Augusti, scripsit, se proximè sequenti septimana infallibiliter in castra venturam; quæ autem & ubi, non exprimit. Postea cùm hostis advenisset, iterum scribit Illustr: Cels: Va ex eodem loco die 6. 16. Augusti, se absq; omni dubio prius a castra in Curlandia ad Dunæ ripam posituram. Deinde cùm Birzas rediisset, pollicetur Illustr: Cels: Vestra die 11. 21. Augusti, ut in prioribus quoq; literis sæpè promisit, se ducentos pedites vel haydones (quos tamen non vidimus) nobis auxilio, si cuperemus, missuram, in reliquis quoq; nobis operâ & studiô suo non defuturam, ac in castra (quorum locum tamen non exprimit) quamprimùm venturam; interim se doceri vult, quid hostis agat aut moliat. Porro cùm apud Barbaræ fanum copias colligere cœpit, literas mittit die 3. Septembris styl: nov: scriptas, brevi nobis & hosti conspiciendam se præbituram; id quod accidit, sed conspectus ille non diu duravit, plusq; tristitiæ reliquit quàm gaudii attulit. Tandem post suum recessum Illustr: Cels: Va die 30. Augusti
10. Septemb: ex castris Skaddiensibus scribit, quæ literæ 4. 14. 7br: die nobis primùm redduntur, cùm hostis ad Dunam viribus ac firmitudine loci sit superior, se copias majores collecturam ac reddituram esse: diem tamen, quo & quantis cum viribus ventura sit non exprimit. Deinceps autem cùm ob interclusa itinera literas vel nuntios mittere prohibiti fuimus, nihil literarū ab Illustr: Cels: Vestra accepimus. Non inficiamur optimo animo Illustr: Cm Vm fuisse affectam, & uti antea, ita nunc quoq; communem salutem Provinciæ defensam voluisse; sed quia tantum virium colligere non potuit, quæ hosti ad Dunam munitissimis castris firmato æqua proportione responderent, prudenter sibi & Reipubl: consuluisse, nec tam gloriolam suam quàm publicam salutem, quæ in Illustr: Cels: Va & in milite consuebat, spectasse; id nimirum considerando, semel tantum in bello peccare licere: ac si forte in
prælio

prælio miles *Illustr: Cels: Væ* occubisset, latam hosti fenestram patefactum iri in Litvaniam & Curlandiam excurrendi. Quî sit autem, quòd similes rationes nostræ in simili ac fortè majori periculo apud *Illustr: Cels: Vm* locum non inveniant? cur sceleris ac perfidiæ locò habetur, quòd hoste longè inferiores, & tanquam indagine undiq; clausi & inter malleum & incudem constituti, id remedii genus salutis servandæ gratiâ elegerimus, quò à certissimo interitu nos & universam Civitatem, uxores liberosq; vindicaremus. An tam vili pretio à *Cels: Vestra* æstimamur, ac si sanguis nostrorum omnium, non eadem dignatione à DEO ac Christiano orbe censeretur, quâ stipendiarii militis? certè id nemo nobis persuadebit.

(12.) Tandem in victoris clementiam nostris literis deprædicatam nos deliquisse *Illustr: Cdo Va* arguatur, quasi ea fretis ira victoris minùs formidanda atq; adeò tam festinata deditio deproperanda non fuisset! sed verba sunt in publica calamitate miseros & oppressos subsannantis; nec operæ pretium in confutandis istiusmodi cavillationibus facturi sumus. Nam in summis angustiis & manifesta virium inopia, potentissimi hostis extremam patientiam tentare, spretaq; oblata misericordia iram armatorum in se concitare, id verò extremæ dementiæ est. Perstat igitur solidum ac immotum veritatis fundamentum, à nobis summa vi oppressis ac planè derelictis nihil commissum esse, cujus non possit coram DEO & universo orbe ex politicis & militaribus legibus reddi expedita ratio; siquidem ea urbium & castellorum, utcunq; sunt munitissima, ratio est, ut, si à potentiore hoste labore non interrupto & indefinenti oppugnatione premantur, ac undiq; arctissimè cincta subsidiis prohibeantur, in potestatem oppugnantis veniant, necessum sit.

Nunc supereft, ut rationes *Illustr: Cels: Vestra* examinemus, quibus probare nititur, auxilia Regis ac Reipubl: submissa esse. Primò asserit *Illustr: Cdo Va* in Comitiiis publicis ea esse accreta; fatemur equidem; quippe de iisdem per responsa publica nuntiis

nostris.

nostris data, tum per varias literas Regias in Civitatem missas bene sperare subinde jussi sumus; sed sperare tantum: quæ enim decretorum executio? quæ arcium præsidia? quæ subsidia contra vim obsessis suppeditata? ipsamet Illustr: Celsitudo Vestra literis suis Vlnæ die 4. 14. Julii datis queritur, grave sibi, imò impossibile esse exiguas copias, nedum justum exercitum, in hoc rerum statu colligere.

(2.) Sed Illustr: Cels: Vestra quicquid hic in ferendo auxilio moræ culpæve intervenit, totum in hostem bellum integro triennio contra nos præparatum occultantem, & Commissarios in tractatibus ludentem rejicere satagit. Quid ad nos? Regia Majestas hanc causam dicat: Utinam verò Poloni in præparandis defensivis, maximè sub exitum induciarum, armis sollicitudine sua hosti respondissent, fortè in tantas misérias tristissima Livonia & Civitas nostra conjecta non fuisset.

(3.) Hæc Illustr: Cels: Vestræ de hoste est sententia: de nobis verò ferè non absimilis: nimirù nos spem pacis literis quibusdam nostris fecimus; nos in causa fuimus, quòd copias Illustr: Cdo Va ferò collectas ferò in campum duxerit. Valdè hic errat Illustr: Cdo Va: in hanc enim sententiam non meminimus, ullas unquam à nobis ad Illustr: Cm Vm literas missas esse, nec in Cancellaria nostra conceptas servari scimus: illud verò recordamur, multorù invidiam ac odia in nos concitata esse, quòd soli præter Illustr: Cels: Vestram de pace desperavimus, atq; hac ratione inanium sumptuum bellicorum atq; injuriarum militis passim populabundi authores futuri essemus.

(4.) Quamvis item Illustr: Cdo Va innuat, hæc auxilia ingruente bello nobis submissa esse: tamen ex ipsis Illustr: Cels: Vestræ diverso tempore ad nos ante ac post deditionem missis literis contrarium apparet; in quibus omnibus de difficultate copiarum confandarum queritur, spem autem de majoribus quotidie confluentibus facit: in iisdem quoq; literis aperitè fatetur, se tardè quidem, sed non serò, vigesimo scilicet ab obsidione die cum volitan-

tibus vexillis trans Dunam sese conspiciendam præbuisse: tandem in literis ad Skaddiam eodem, quò hinc discederet die scriptis, ostendit, nondum se virium satis habere, sed augmentum plurimum copiarum expedire. Hæc minime consonant cum illa assertionem, statim ingruente bello auxilia missa esse; ea enim nostra Civitati laboranti adesse, non aliis in locis periculo vacantibus habere debuissent.

(5.) Illa verò ipsa quæ è longinquo conspeximus subsidia, quid nobis profuerunt? non magis quàm famelico panem, vel aegroto pharmacopoliù eminus intuenti, quando re præsentem frui non datur. Sanè gaudium nostrum de adventu Illustr: Cels: Vestra in literis nostris gratulatoriis Illustr: Cels: Vestra magno cum periculo per stationes hostium noctu missis, exposueramus; plus autem solatii ex præsentia Illustr: Cels: Va & liberatione cepissemus: quam-obrem petisimus, quid animi haberet, quid postredie contra hostem tentandum, quidq; à nobis præstandum putaret, nos certiores redderet; nos enim ad omnem casum paratos fore. Verùm Illustr: Cdo Vestra rem in eo cardine versari perspexit, ut postredie celeriter pedem referre coacta sit, literæ autem ejus in castris ad Skaddiam eodem die datæ, ob infesta itinera, non nisi quarto post die nobis redderentur.

(6.) Unde neq; spes ea, quâ nos tot literis suis bucusq; Illustr: Cels: Vestra lætavit, potuit esse tam pertinax, cui tanta urgente necessitate ulterius inniti, aut tuto confidere possemus. Quæ enim hæc spei nostra anchora? auxilia esse in propinquo; exercitum Illustr: Cels: Vestra augeri; propterea Illustr: Cm Vm Dunâ recessisse, quia hosti non sufficeret, sed brevi cum majori exercitu esset reditura. Constat ex sacrarum Literarum testimonio, Abrahamum quidem Patrem credentium in spiritualibus celebrari, quòd spem contra spem fecerit; attamen cum captivum fratrem suum Lotum ex Regum infidelium manu redempturus erat, non sola animi fide nitebatur, sed 318. servorum suorum auxilio, sumptis armis, manus quoq; movebat. Num efficaciorẽ fidem Rigensibus quàm

quàm Abrahamo Illustr: Cels: Va tribuet? utinam hostis famâ adventuri auxilii deterri à proposito potuisset, libenter spem indubiam ac tenacem aluissimus! esto sanè si deditioem dies aliquod differre valuissimus (quod tamen in nostra potestate non erat situm) quò pæto tandem Illustr: Cels: Vestra nos undiq; firmissimis munitionibus circumvallatos è periculo eripuisset? cum longo post tempore, quò omnes copie sine dubio sub signis convenerant, Mitrovia à Rege duabus tantum universi exercitus partibus obfessa opem ferre nequiverit, nec iteratò ad pugnam provocata cum hoste ad castra usq; Illustr: Cels: Vestrae progrediente configere, sed vi majori, quamvis equitatu instructior, & patenti in campo securior periculo se subducere potuisset, cedere maluerit. Qua quidem in re Illustr: Cels: Va vires suas cum hostilibus conferendo, tempus, locum, occasionem, futurosq; eventus prudenter pensando, tanquam cautus belli Dux, quod optimum visum fuit, delegit. Quo igitur jure nos reprehendit, quod dubie spei de auxiliis in hanc usq; horam non subventuris frustra innixi, crudeli temeritate extrema periclitari, atq; in vastam exitii voraginem nos præcipitare abhorruimus?

(8.) Neq; est quod Illustris: Cels: Va nos infamulet, ac si paucitatem copiarum suarum despexissemus, ac DEI præsidio justeq; cause minus essemus confisi; ex omnibus enim actionibus nostris liquet, plus nos fiducia in DEUM quàm ipsam Illustr: Cels: Vm collocasse, qui vitam ac sanguinem multo tempore cum interitu multorum virorum bonorum impendimus, tum Illustr: Cels: Vm licet parva manu armatam constanti sollicitudine accersivimus. Quin ipsamet Illustr: Cels: Vestra in causa politica nonnisi cum ratione DEO confidit, nec temerè tam exiguis copiis cum valido exercitu configendum, sed meliori tempori & fortunæ ad usum Reipubl: prudenter se reservandam censuit. Cur ergò nos ceu sensus communis expertes nudis promissis & spei frustranea tam diu inniti oportuit, donec propugnacula Civitatis per cuniculos in aërem disjecta, urbs quoq; incendio, cadibus ac rapinis vastata direptaq;

direptaq, fuisset? etsi autem hanc fiduciam nostram ispō factō
 liquidō comprobata eventus sefellit, Divinam tamen justitiam
 accusare Christiana pietas veras: rursus à Repub: Polona, Illust:
 Cne Va aut alio quocunq, accusari non meremur; quin omnia quæ
 evenerunt, occulto & imperscrutabili DEI judicio committenda,
 & in silentio ac spe fortiter sustinenda arbitramur.

Tandem metum quendam Illust: Cdo Vestra nobis impropereat,
 qui ad deditionem nos perpulerit: quodsi muliebri aut puertili
 iste metus fuit, est certè, cujus nos meritō pudeat; sin talis, qui in
 constantem & fortissimum quemq, cadere solet, & ad eadem con-
 silia confugere eos non raro justis, injuria est, quòd Illust: Cels:
 Vestra ignominia notam nobis inurere & nos eadem operâ in-
 sulare non veretur, quòd impia Pbocensium desperatione ac stolidâ
 ferocia uxores liberosq, diripiendos, trucidandos, aut perpetua
 servitute opprimendos, furenti militi non propinaverimus:

Dulce & decorum est pro patria (non cum patria) mori.

Si eodem nos quò Illust: Cdo Vestra affectu duceremur, justius
 Illust: Cels: Vestra metus objici posset, ideo, quòd band diu ultra
 Dnnam morata, nunquam reversa, periclitanti Mitazie opitu-
 lata non sit, pugnam deniq, cum hoste detrectaverit: sed consci-
 entia nostra & prudentissimorū virorum judicia non permittunt,
 siquidem Illust: Cels: Va prudentia hoc impatandum censemus;
 ac similem vicissim censuram apud Illust: C. V. jure merebimur.

Summâ ergò ab Illust: Cels: Vestra injuriâ afficimur, literis
 ac dieteris ejusdem incessiti, ac si urbem ultrò, præcipiti metu,
 nulla urgente gravi necessitate, nec præmonitâ Illust: Cels: Vestrâ,
 obliti nexûs ac sacramenti fidei, Regiæ Majestati & Reipub: Po-
 lonæ debitæ, ruinam turrium ac adium evitaturi tradiderimus,
 fortuituinis ac constantiæ pristinæ immemores, castitatem & in-
 tebritatem fidei nostræ amiserimus, ac decantata merita nostrâ
 obscuraverimus.

Hæc talia ab Illust: Cels: Va sub subarato pristinae amicitia
 auro, ac fucata inò etiam in ipso literarum Illust: Cels: Vestra
 vestibu-

vestibulo resignatae benevolentiae pallio, jactata in improprium nostrum per calumniam crimina fronti nostrae inuri non patiemur, eaq; aequo animo ferre nec possumus nec debemus; quin Illustr. Cas. Vm aliosq; omnes, qui eandem cautionem concinunt, aperta contradictione redarguimus, quippe qui sub veritatis & innocentiae tlypeo satis nos tutos esse scimus. Quomodo enim Regi & Regno Poloniae fidem hucusq; nostram integram illibatamq; conferuimus, quantumvis supra viginti & duos annos belli alieni & a nobis non excitati ingentia mala & calamitates, aliis interim urbibus quastum & lucrum ex nostra pernicie facientibus, perpessi simus: (quod praecleara Regis & Reipubl. Poloniae testimonia non pauca asserunt, & res ipsa palam loquitur) ita in praesenti obsidione nunquam animos nostros subiit, ab ista fide & obedientia deficere. Et quidem hanc fidem concordia civium nostrorum, (de qua fortasse multi in Polonia dubitant, Illustr. Cels. verò Va certo perstrasa est,) comprobavit, quippe quae in eo potissimum consistebat, quod durante obsidione non per transfugam, non schedam ullam, imò ne verbulum quidem hostis de statu nostro edoctus fuerit, licet praemium mille talentorum ei, qui captivum vel alium quempiam statum Civitatis nuntiaturum exhiberet, propositum esset; excepto saltem quod, praeter pugnantem in cuniculis textorem captum, ante captos tractatus famulus militis cujusdam, & inter armorum ferias Lotavicus puer transfugerint: quod ut laudem maximam nobis, sic summam hosti admirationem & simul anxietatem peperit.

Atq; ab hoc fidei nostrae & constantiae tetragono, non ulla animi fluctuantis affectio, non odium aut amicitia, non utilitas aut dignitas ulla, vel quidquid mortalia pectora movere solet, nos dimovere aut abstrahere potuit: sed solius ineluctabilis fati violentia ac praesentissima ponolethria horror cum ingenti dolore nos abrupit, arulsit, & Regis Sveciae imperio subiecit. Hoc ipse I EUS Opt: Max: omnes latentes animorum recessus perscrutans, in ultima illa mundi disquisitione testabitur; tum per se quoq;
notoria

notoria esse putamus, quæ in luce clarissima, & oculis totius orbis gesta sunt, ut omnium bonorum & militia peritorum judicia non vereamur. Quin Regia Majestas ipsa Dominus modo noster clementissimus, hac fide & fortitudine nostra tantopere fuit delectatus, ut, quamvis magnis sumptibus ac laboribus, imprimis vero tormentarii pulveris jaçtura immani, necnon multorum insignium Officialium, tum militis numeroꝝ sanguine hæc expugnatio sibi constiterit, tamen animo verè regio & excelsa hæc virtutem nostram cedro dignam judicârit, & clarissima voce, sub ingressum urbis nos obtestatus sit, majorem se fidem, fortitudinem & obsequia à nobis non postulare, quàm quæ Regi & Republ: Polona hæctenus & in hac ipsa obsidione præstitimus.

Quamobrem utrum Republ: Polona vel Illustr: Cels: Vestra, quæ & præsidio & subsidio non astitit, de nobis; an verò nos de Republ: Polona ac Illustr: Cels: Va justitiam conquerenti causam habeamus, videat & judicet Dominus DEUS & universi prudentes domesticis affectibus soluti.

Porro non possumus non debementer mirari, exprobrare Illustr: Cui Vm nobis, se ob favorem suum erga Civitatem, cujus merita in publicis Comitibus & alibi prædicaverit, multarum invidiam subivisse! sic enim existimamus, id nos de Republ: Polona abundè à primo subjectionis, imò multo ante tempore meruisse: satis enim merita nostra tam Ordinum utriusq; status, necnon Nuntiorum terrestrium Nobilitatis universa, tum quorundam Jesuitarum, longè ante quàm nos mutuâ amicitia jungeremur, testimoniis & documentis comprobantur. Jam quòd Illustr: Cels: Vestra ex quo bellum in Livonia, D. Chodkiewiczio Moschovitica militiâ occupato, nomine Respubl: gessit, nostra obsequia & auxilia, quibus jam antea ejus in hoc munere antecessoribus adesse consuevimus, similiter experta est, eaq; ut par fuit, simul cum aliis commendavit, rem fecit excelsa sua dignitate, tum ipsa veritate dignam; ac si pristina fortuna mansisset, in hoc studio libenter perseverassemus. Nunc conscientiam nostram virtus & integritas perfectissima

ima consolantur, nec cujusquam odium promeruimus. Si qui tamen forte animo malevolo in nos fuerint, quorum cupiditates ex-
 plere nequimus isti ingenii sui ductum secuti sunt, nobis vero
 accidit, quod vulgatum habet verberium: Virtuti comes invidia.

Ceterum, quam nobis Illustris: Celsi: Vestra malorum ex hac
 conversione oriundorum iliadem ominatur, nos ipsi in consultatione
 dedenda urbis praetidimus; sed communis omnium nostrorum in-
 teritus, & inexorabilis fati, cui cuncta cedere coguntur, extrema
 necessitas, Dictatoris potestate consilium conclusit. Interim tamen
 de insuita DEI benignitate, qui ex tot malis insigne aliquod
 bonum pro sua admirabili sapientia elicere potens est, non desperan-
 tes, patientissimis animis meliora expectamus: is enim forte iram
 suam placatus nostrig, miseris avertere; averteriis vero nostris
 bellorum cupidis & innocentium perniciem machinantibus mala
 consilia & cogitationes in capita eorum rependet. Soler enim
 DEUS per bellorum saetiam utriusq; partis peccata plerumq;
 castigare. Non equidem negamus, partem calamitatum, quas
 Illustr: Celsi: Vestra literis suis recensuit, quaq; bellum comitan-
 tur, nos jam sentire: verumtamen nihil sub sole stabile est; & nulla
 Respubl: fortunam ita faventem habet, in qua membra suos non
 patiantur manes: nec sub Polonico imperio gravaminum & que-
 relarum expertes fuimus; fides nihilominus & constantia nostra
 illibata permansit. Si praesidia toleramus, quae jure regio ac suo
 sumptu victor Civitati imposuit, meminimus, ad securitatem
 & letamentum Civium nostrorum hoc pertinere; sane militari
 disciplina juxta praescriptum ordinationis Regiae, quam Guber-
 natori suo discedens reliquit, adeo coercentur, ut aliquot mille
 militum, tam in Civitate quam in castellis circumjacentibus col-
 locati, vix tantum molestiae nobis creent, quantum jam ante pauci
 Haydones in arce Rigenst indulati nobis inferre non dubitarunt.
 Quodsi ex toto non omnia nunc succedunt, consolatur tamen nos
 solennis rerum humanarum vicissitudo a DEO ordinata, ubi pro-
 spera cum adversis, cum paupertate divitiis, valetudo cum morbo,

CUM

cum bello pacis felicitas non Rigæ tantum, sed in universo orbis theatro invicem commutantur. Si fortunarum nostrarum jacturam fecimus, & Germania, Gallia, Hungaria, Bohemia, Austria, Polonia, Belgium, aliq̃ regna exempla infinita varianti fortunæ nobis suppeditant, quæ plurimos virtute, divitiis & honore excellentes viros supra civilem sortem erectos, proximis annis de summo felicitatis gradu, ad pauperlem extremam deturbavit, imò non paucorum ædes ac prædia, uxoribus atq̃ liberis immaniter trucidatis, plerisq̃ in barbarorum servitutem abductis, igne ferroq̃ devastavit: nam DEUS in celo habitans, terrarum orbem justitia & æquitate moderatur, nec personarum rationem habet. Esto Rigenses aliquot cives amissas suas opes qualescunq̃ nunc luxere! certè illustres viri Senatorii Ordinis sortem suam querula voce aliquando deplorabunt: si commerciorum usus cum Russis, Litvanis & Curlandis turbabitur & in damnum Civitatis imminuetur, equidem ipsi quoq̃, qui à quatuor jam sæculis Rigensium commerciorum utilitate fructi sunt, haud dubiè parùm emolumenti inde repartabunt: si periculum nobis à Polonia Regno imminet, profectò M. D. L. & Curlandiæ (cujus invasio præter meritum nobis à quibusdam affingitur) non minora à Sveciæ Rege impendent pericula: si paupertatis onere gravabimur, sanè Litvani vel Curlandi divitias non cumulabunt: nondum è Civitate vestra DEUS & fortuna planè exulatum abitt; supersunt & hinc etiamnum Divinae benedictionis semina, cujus fructus mirificè succrescentes grata subinde mente, quantum satis est, decerpimus.

Ceterùm quam in literis suis Illustr. Celsi: Vestra pingit triplicem felicitatis differentiam, ceu mirabilem & vix refutatione dignam, non admodum moramur, Divinæ legis & rationis humanae normam secuti. Quodsi felices laudeq̃ digni sunt, qui fortiter pro patria occubuerunt, quidni & illi, qui vitam & sanguinem pro communis salute profundere paratissimi, Divinam tamen providentiã ad majores Reipub: usus conservati sunt? sanè utrisq̃ laudatarum gentium more & instituto præmia ac honores sunt decreti.

decreti. Illos verò, qui ab omnibus tractatibus puros ac immunes animos retinuerunt, prorsus ignoramus: Nam in hoc gravissimo negotio nihil clam, sed omnia aperte, in publicis consiliis tam prætorii, quàm utriusq; civium Collegii more antiquissimo sunt acta, consultata, cum præsentibus quoq; Nobilibus & Officialibus Regiis communicata, ac unanimi omnium consensu definita & conclusa. Quodsi quis aliud in lingua promptum, aliud in pectore clausum habuit, summiq; periculi tempore dissimulandi artificio usus est, ubi dissimulationi nullus est locus, minimè felix is est censendus, sed gravissimam reprehensionem incurrit. Jam nullo modo conscientia inquinatur, cum ad præscriptum Divini ac humani juris, & juxta optimarum gentium exempla, vi majori imbecilliores cedunt, honestissimisq; conditionibus salutem paciscuntur. Exempla omni ævi pro nobis faciunt, quæ si allegare liberet, facile demonstrari posset, vix sub sole Regnũ aut Dominium fuisse, quod à potentiore suo tempore non fuerit superatum, & ubi victi gravissima quæq; perpeffi, pacem pecuniã vel quacunq; ratione non redemerint. An verò inter felicissimos numerandi sint, qui cum uxoribus ac liberis è Civitate migrarunt, omnes sana ratione præditi judicent. Atq; ut maximè ad exemplum paucorũ, qui in mutuo commerciorũ usu omnes fortunas suas Reipubl: Polonæ incolis crediderunt, urbe excessissemus, quorsum tandem migrandum nobis fuisset? Valde periculosum est, robustissimo in rebus humanis fato reluctari; ac proclivius, vetus domicilium & fortunarum reliquiæ deseruntur quàm recuperantur; quippe extra Rigam ubi aliam Rigam reperiamus, planè nescimus. Sed quidni etiam vicinis gentibus equè grave & incommodum futurum esset, si veteres hinc migrassent coloni, & soli Sveci civitatem insedisent? Satis est ad extremum discriminis articulum, neglectis omnibus fortunis, fidem constantissime cultam etiam sanguine obsignasse: Nunc per vim majorem Serenissimi Sveciæ Regis inviti à Reipubl: Polonæ corpore, quæ nobis ex pacto tutelam debebat, divulsi, & nexu obligationis reciproca, secundum omnium gentiũ jura, & exempla soluti, &c. &c.

Ua

Nati

NAsi walną z Turkami wojną zaprzątzeni, nie mogąc się w prętcie zdobyć na wystarczające do odporu Szwedom siły, lekkimi tylko chorągiewami sam, tam w Infantach Szwedów najeżdżali, y urywali.

Łatwo się domyślić, do jakiej nędzy, y spuściznienia kraj Infantki przychodził przez takowe przeciwnych sobie partyi ustawne wybiegi y najazdy. Miarę wziąć można wietrucney na ew czas w Infantach mizeryi z tey przygody: Gdy na pewnym miejscu przy posiedzeniu Gburow Łotyżow z osobna każdy przekładał swoje dolegliwości, narzekając na głód y wojenne spuściznienia, niektory z nich dobrze podżyły głęboko westchnął, y rzekł: już w wieku moim kopę lat y więcey liczę, á nie zakosztowałem nigdy szczerzego pokoju; oświałem, ponaszając niezliczone biedy, y utrapienia, á końca doczekać się nie mogę ani tych mizeryi, ani gorzkiego życia mego, á jak teraz widzę eo raz, to gorzey! któżby mi dał, żebym tey nędzy dokonał z życiem! oto! powiada, dobywszy worek z pieniądźmi; mam tu cokolwiek jeszcze monety, temu wszystko oddam, któryby się nade mną zmiłował, á żywego mię pogrzebł. Drugi Łotyż czy z głupstwa? czy z łakomstwa na ten worek, szepnie mu w ucho: że ja gotowy ten miłośnierny uczynek na tobie wypełnić. Starzec się natychmiast porwał, á poszedłszy na stronę, z tymże swoim oprawcą jamę wykopał, y dał się żywego zagrześć. Skończywszy tę robotkę Łotyż, z pozyskanym za swoją pracę workiem chlubnie się przed kompanią popisuje; ale wzięty gardłem przyplącił tak szaloną powolność swoją.

1622. Xiążę RADZIWIŁŁ z Nitawy Szwedów wyparował; wnet Gustaw z świeżym wojskiem przybywszy, Nitawę odebrał, y dalsze czynił progresy.

1623. Stanęły inducye z Szwedami na rok jeden, ktore po wyiściu terminu jeszcze na lat dwie były przedłużone. Nie nacieszyli się biedni Infantczykowie z tego trzyletniego wytechnie-

technienia, bo w spuŃstoszonym do Ńzczętu kraju powszechny głod, a z niego wynikające zarazy frodze panowały.

GuŃtaw przy weŃsołych sukcesach swoich Ńzczerze z Polską 1625. pokoju szukał, żeby napiętey perŃwazyami Francuza y Xiążąt Niemieckich heretykow, na poniżenie Domu Austryackiego imprezie swojey tym prędzey dogodził. Lew Sapieha Wojewoda Wileński przezornie życzył Krolowi, aby po wytrzymanych tylu dolegliwoŃci Ńtosach Rzeczypospolitey w upragnionym dał odetchnąć pokoju, ile kiedy Szwed doŃc nakładne do zawarcia traktatow podawał Ńrodki. Krol coby czynić wątpliwą uwodził Ń się myślą; wszakże nakoniec dał Ń się przez PolŃw Austryackich przeważyć na tę rezolucyą, żeby Szweda do korzystniejszych obligować pokoju kondycyi; uwiedziony deklaracyą znakomitego przez flotę Hiszpańską sukursu, która na morzu Bałtyckim Szwecyą infestować miała. GuŃtaw rozjuszony, że do pożądanego rozpoczęte traktaty nie dotarł sukcesu, zerwał inducye y z Ńwieżym woyskiem wpadł do Infant, zaŃzedł mu Ńmiało w oczy Lew Sapieha Hetman Wielki W. X. L. y sprawił Ń się z nim mężnie w Semigallii, ale przeważający siłe Szwedzkiey uŃtąpić musiał. PrzebiegŃszy GuŃtaw pomyŃlnemi progressami Infanty, y Kurlandya, wtargnął do Litwy; PoŃwole y Birze opanował, y one mocnym garnizonem osadził.

Najeżdżali Szwedzi Powiat Dyneborski, GaŃsiewski Wo- 1626. jewoda Smoleński znakomity w dziełach rycerskich wojennik fortelnie Szwedow przez namowionego chłopa, który Ń się im za przewodnika naŃręczył, w gęŃtą uwiodŃszy puszczę, na głowę zniost. Poległ w tey potyczce Pułkownik Zygmunt Plater doŃwiadczony dzielnoŃcią Kawaler.

Popierając progressa swoje GaŃsiewski, natarł pod Dyneborkiem na Generała Szwedzkiego Horna z trzema regimentami w Lixnie Ńtojącego, zkąd go wyparowawszy, spotkał Ń się z Pułkownikiem Szwedzkim Laskopelem, dywizyą jego

zniosł, y samego żywcem poimał. Lew Sapieha Hetman Wielki W. X. Lit: przybył na pomoc Gaśiewskiemu do Inflant, z którym ścigając Horna uchodzącego stanęli pod Kryżborkiem nad rzeką Awiksztą. Gustaw Generała swego Horna sekondując, z nim się złączył, y przez rzekę przeprowić się dla uderzenia na naszych usiłował; przeszkadzał Szwedom Hetman z Gaśiewskim, y z przeciwnego brzegu w oczy stanął, tak dobrze z armat dogrzewał, że się nazad cofnąć musieli. W tey akcji kula z działa pod Gustawem konia rozdarła, pistolety y kulbakę skruszyła, a samego o ziemię impetem uderzyła; takim przywitaniem z imprezy swojej zrażony Gustaw na odwrot się puścił. Szedł za nim w pogon Gaśiewski aż do zamku Daleńskiego, a dobywszy go, nie mało Szwedow po za Dźwinie znajdujących się wyciął, y z licznym więźniem powrócił do obozu. Zawdzięczając BOGU Gaśiewski doznane w tey expedycyi błogosławieństwo jego, OO. Soc: *JESU* w mieście Dyneborku bawiącym się, y szczęśliwszey rewolueyi do powrocenia do głębszych Inflant, z kąd ich Szwedzi wygnali, wyglądającym, nadał od siebie nabyte dobra *Aula* zwane y zapisał na Kościół Dyneborski, który Starosta Dyneborski Lacki z pod zamku tamiecznego przestawił do miasta, y z luterskiego na Katolicki zamieniwszy OO. Soc: *JESU* podał w dzierżenie. Dostała się nie mała praca Misyonarzom Soc: *JESU* w tym kraju, w którym przez nieprzerwane od lat kilkudziesięciu wojennych inkursyi nieszczęśliwości zdziczali ludzie bez Kapłana, bez nauki Chrześcijańskiej po głębokich puszczech tulając się prawie po pogańsku żyli, y dziełkami stali się satyrami. Klaniali się dębom, lipom ogromnym y wysokim, bostwo im jakiś przyznawając, pod ktoremi się zgromadzali, y uroczyście ofiary sprawowali; wycinali pilnie Misyonarze te zabobonne świętości, a na ich miejsce zbawienne Krzyża S. znamię stawiali. A gdy na pewnym licznym Łotyżow zgromadzeniu Misyonarz katechizujący się pytał:

coby

coby też rozumieli przez figurę krzyża? różni różne śmiechu godne dawali wyłożenia; jedni twierdzili, że to jakiś porywezy człowiek za zbrodnie swoje na krzyżu był zawieszony; drudzy lepiej mówili, jako od swoich dziadów słyszeli, iż niejakię poczciwey matki dziecię według ich języka *Puysz* zwary, od okrutnego rodzica tak srogo był rozpięty; inni inne dalekie od prawdy mieli rozumienia y opinie. Taka co pożał się Boże w zadziczałym przez wojnę kraju wierutna o początkach Wiary S. panowała niewiadość! Trafiło się, że gdy Misyjonarz o prawdziwym BOGU y Zbawicielu naszym przekładał Łotyżom naukę, y głupie ich bezczułym drzewom adoracye na oczy wymiatał, weteran z nich jeden nie zewszyskim od rzeczy odpowiedział: Nauczasz nas Oycze, co jest BOG? y jak go chwalić; y sami już znamy błąd nasz, żeśmy prawdziwemu BOGU kłaniać się y służyć mu jak należało, nie umieli; poznawamy, że drzewa bogami być nie mogą; które podcięte upadają, więdniję y schnąć umierają; poymujemy, że BOG jest jedyny, niestworzony, niewidzialny, nieśmiertelny, którego się siekiera ująć nie może, ale poki żadney nauki o tym jednym BOGU (o którym nam opowiadasz) nie mieliśmy, czy źle? y owszem czy nie według rozumu sprawowaliśmy się? że nie wiedząc co jest BOG? z rozumu jednak dochodząc: że jest coś nad nami najwyższego, nayogromniejszego, nayokazalszego, jako to wyniosłe, rozległe y wyborne drzewa czciliśmy, usiłując przez to w samey rzeczy chwalić y wielbić tego, który jest Naywyższy, Naygodniejszy, Nayzacniejszy, a my go poznać nie mogliśmy? czyniliśmy zatem, co nam rozum y serce najlepsze do czci nieznajomego BOGA dyktowało.

Przypłynął Gustaw w 80. okrętów wojennych pod Piławę, 1627.
y wysadził na brzeg 20000. woyska, przywitał go Komendant Pruski częścistym ogniem z armat bez kul nabitych; Xiążę bowiem Pruski był na znowie z Szwedem, y tajemny z nim
posta-

postanowił traktat; a nim nasi się postrzedz y tily swoje opo-
nować mogli, Gustaw Polskie Prufy prawie całe, mianowicie:
Brunsbere, Fraunburg, Elblong, Margenburg, &c. &c. opano-
wał. Ale gdy Gdańska dobywał przez brzuch przestrzelony
o włos życia nie postradał. Jak tylko od tego postrzelsu się
wyleczył, wnet znowu wojenne dzieła popierał, y w Prusiech
pod Dereszawem na oboz Polski, pod sprawą Hetmana Koniec-
polskiego będący nacierał, aż znowu gdy natrętną odwagą w
sam ogień narażał się, kulą przez lewe ramię przesyty z pola
z woyskiem swoim ustąpić musiał.

1628. W Inflantach stoczył znakomitą bitwę Gąsiewski Hetman
Polny W. X. L. z Feldmarszałkiem Szwedzkim Hornem pod
Treydenem, y zupełne otrzymał zwycięstwo gęstym pobojem
pole urosćiwszy. Chciał popierać dzielny Hetman sukcesu
swoje, y nacierać na nieprzyjaciela pierzechliwego, który za-
wartym obozem ostrożnie ustępował, ale żołnierz głodny trąb
nie słuchał; przebrało się bowiem żywności, y czym woyny
stoją, pieniędzy nie stawało; niepłatne zatem woysko odbiegło
dokazanego dzieła swego, czatami się różnie rozpuściwszy na
osiągnięcie pożywienia y korzyści. Poprzawiła ferce Szwedom
takowa naszych niesformosbez rządu y ostrożności po kraju
grabsujących napadali y znaszali; Pułkownika Snarskiego z
kilką chorągwiami w niewolę zabrali, a rychło potym Regi-
mentarza Łackiego niesporym sukursiem naszym na pomoc
idącego na głowę porażili, y samego Wodza żarstkim koniem
w środek nieprzyjaciela uniesionego trupem położyli.

1629. Na morzu Gdańska Flota z Szwedzką stoczywszy blisko
miasta bitwę, onę na głowę zniostał; sam Admiral Szwedzki
zginął, a okręt jego Gdańszczanie wzięli, *wice* zaś Admiral
Szwedzki desperacją uniesiony okręt swoy y samego siebie
prochem wyfadził.

Na Seymie Warszawskim pierwszy raz niezwyuczayny po-
dynnego podatek na poparcie woyny Szwedzkiej uchwalono.

Gustaw

Gustaw nowemi z Szwecyi Źwierdzony pułkami w Prusiech pod Kniszynem krwawą zwiódł bitwę z Konicpolskim Hetmanem Koronnym; a gdy woysko nasze obronną ręką ostrożnie ustępowało, Gustaw popędliwie nacierając, spart naszych nad rzeką Nogat y przeprawę tamował. Przyszło znowu do frogiey rozprawy, z ktorey rzadkim szczęściem Gustaw naszym z garści się wyśliznął, dwakroć już bywszy poimany. Schwycił go naprzod żołnierz Polski, mocno się ująwszy pendentu jego; z ktorego Gustaw chybko głową się wywinął, y pendent z kapeluszem zostawiwszy w rękę trzymającego, sam wyniósł. Lepiej się powtornie drugi za niego załapczył, y za ramię schwyciwszy, już jak swego z sobą prowadził, nadbiegł w tym Raytar Szwedzki, y naszego Junaka z pistoletu ubił, a Gustawa oswobodził.

Za usilnym Francuskiego y zamorskich potencji Postow włożeniem się stanęły inducye z Szwecyą do roku 1635. zamierzone w takowych niekorzystnych dla Polski kondycyach: żeby Szwed wszystko co w Inflantach pozyskał, a w Prusiech Kłaypedę z portem, Piławę, Elblong, y Brunsberg zatrzymał, insze zaś zawojowane miejsca Polszcze wrocił.

Takowy inducyalny traktat serdecznym napełnił smutkiem exulantow Inflantskich, ktorzy mocno stojąc przy Rzeczypospolitey, dobr swoich od Szwedow zawojowanych odbiegli. Poćieszyła ich niejako Rzeczpospolita na Seymie Warszawskim takową Konstytucyą:

O obywatelach Inflantskich.

Wiadome jest dotrzymanie stateczney wiary obywatelow ziemi Inflantskiey, pod czas wojen przeszłych z Gustawem, Nam y Rzeczypospolitey oświadczone, iż woleli raczey odpaść od majątności, domow, y dostatkow swych, anizeli łączyć się z nieprzy-

przyjacielem: przetoż godnemi ich wszelkiewy wdzięczności być rozumiejąc, życzyliśmy tego, aby na tym Seymie sposoby do opatrzenia ich namowione, y obmyślane były, lecz że się do tego z ręczne na ten czas nie podały okazy, na przyszły Seym to odkładamy, chcąc z Stanami *rationes inire*, aby ci ludzie dobrze Rzplitey, y Nam zasłużeni, y ktorzy Nam *fidem suā probaverunt*, wdzięczność należącą uznawali.

1631. W lat dwie potym na Seymie Warszawskim uchwalono na opatrzenie uboższych *exulantow* Infantzkich z skarbu Koronnego 126000. złotych; ale takowa Rzeczypospolitey dyspozycya wielokrotnie napotym odnowiona, nigdy do skutku nie przyszła. Konstytucya tak opiewa:

Obywatele Infantsey.

MAjąc wzgląd na stateczną wiarę Obywatelów Infantzkich, którą oświadczyli Nam y Rzplitey z odstąpieniem oyczyzny y dostatkow swoich, jako największe baczenie y wzgląd na nich mieć obiecujemy: a teraz na opatrzenie uboższych naznaczamy 126000. ktore Wielmożny Podskarbi Koronny wprzod uprzątnąwszy długi Rzplitey, oddawać będzie powinien za wiadomością Naszą; ktorych dystrybucyi aby porządek był zachowany, naznaczamy do uważenia, ktorymby słusznie to *beneficium* służyć miało, y Wielobnego y Wielmożnych X. Jakuba Zadzika Biskupa Chełmińskiego, Kanclerza Wielkiego Koronnego;

Kaspra

Kaspra Denhoffa Wojewodę Derptskiego, Wieluńskiego, Layskiego, Bolestawskiego, Radomskiego: Łukasza ze Bnina Opalińskiego Marzałka Wielkiego Koronnego, Leżayskiego, Kamionackiego, Odolanowskiego, Łośickiego: Stanisława Olbrychta Radziwiłła Xiążęcia na Ołyce y Nieświzu, Kanclerza W. X. L. Gniewskiego, Wielońskiego, Starostow. W czym attestacye y zalecenia Hetmanow Naszych mają być wprzod uważane.

Na tymże Seymie approbowano fundacyą Gąsiewskiego na Kościół Dyneborcki, w ten sposób:

Approbacya fundacyi Kościoła Dyneborckiego.

Iż Wielmożny Alexander Korwin Gąsiewski Wojewoda Smoleński, Moyże pewną nazwaną *Aul*, w trakcie Rzeżyckim leżącą (ktorą kupił u urodzonego Ilgowskiego Ciwuna Tymerskiego) fundował na Kościół Dyneborcki: tedy my tę fundacyą jego *vigore Conventus praesentis in toto* approbujemy wiecznemi czasy.

Ponowiono deklaracyą summy na Inflantczykow takową 1632.
Konfytucyą:

Zapłata Inflantczykom y miastu Gdańskowi.

Iż Obywatelom narodu Inflantkiego przez nieprzyjaciela
Ww jaćciela

jaćciela wygnanym summa z przeszłego Seymu naznaczona 126000. złotych, także y miastu Gdańskowi 500000. złotych wedle przeszłych Seymow afsekuracyi, nie jest zapłacona: wkładamy to na Wielmożnego Podskarbiego Koronnego Naszego, aby ta zapłata jako nayprędzey onych z upadkow Rzeczypospolitey doszła.

Umarł w tym roku ZYGMUNT III. Krol Polski y Szwedzki, przepędziwszy na państwie 45. lat. Nastąpił syn jego Władysław IV.

1633. Takowąż co y przedtym prozną nadzieją karmiono ubogich Infantczykow exulantow przez nową na Seymie Warszawskim Konstytucyą w te słowa:

Obywatele Infantscy.

Konstytucyą *anni* 1631. Obywatelom ziemi Infantskiej, za oświadczeniem odwagi y *merita* ich, za dotrzymanie wiary w nagrodę szkod ich, od nieprzyjaćciela podjętych służącą *in toto* reasumując: za podawającemi się okazany, na ich zasługi mieć baczenie obiecujemy, y sumnę w teyż Konstytucyi afsekurowaną, aby Pan Podskarbi Nasz, za wiadomością Naszą jako nayprędzey uiścił, mieć chcemy: wytrąćiwszy to, co już *ad rationem* od Podskarbiego Naszego wzięli.

1634. Zbliżał się koniec zawartych z Szwedami inducyi; wygnancy Infantscy gorące wnaszali proźby do Senatorow Rzplitey, żeby Infanty od Szwedow pozyskali y swoją im oyczynę wrocili.

wrocili. Jakoż wielu z Panow Koronnych y Litewskich tego byli zdania, żeby raczey Szwedom przez nowy traktat ustąpić w Prusiech co dotąd trzymali, a Inflanty odebrać, mianowicie Wolffowicz Biskup Wileński takowy projekt na utrzymanie Inflant rzucił po Rzeczypospolitey, żeby wszystkich do swego sentymentu nakłonił, który tu kładę:

Racye, dla których z dwoyga złego mniey z obierając, lepiej część Pruskiej Prowincyi od Szwedow zawojowaną przy Szwedach zostawić, niz Inflanty im ustąpić.

1mo. **I**ż żadney niemasz komparacyi pięciu mieysc w Prusiech od nieprzyjaciela opanowanych względem całych Inflant, które w sobie *Metropolim*, trzy porty, trzy Wojewodztwa, y jedno Biskupstwo zawierają. 2do. Puściwszy Inflanty, siedm stołkow Senatorских już nie mielibyśmy, jedno *titulo-tenus*. 3tio. Restytucya Prus nie dopomozę do reku-perowania Inflant, y Szwecyi: *è contra* restytucya Inflant dopomozę do oboyga; bo z nich do Estonii, do Ingryi, do Finlandyi wrota, a zatym snadnieyszy sposob przeniesienia wojny *in hosticum*. Expedycya też morska lepsza z portow Inflantskich y Kurlandskich, niz z Pruskich; bo z Inflant za dzień, dwa, ludzie we Szwecyi być mogą, y można tam Kozakow zażyć; *tu secus*. 4to. Z przywroconych Inflant pożytki poydą na całą Rzeczpospolitą, a z Prus do samych tylko Prusakow, a po części do Panow Koronnych. 5to. Zostawując przy Szwedach mieysca zawojowane w Prusiech, Szlachta zostanie się przy swoich dobrach; a za nieodyskaniem Inflant kilka set Szlachty wygnanicami się zostaną. 6to. Choćby dłużey te mieysca Pruskie u nieprzyjaciela były, tedy przecię życziliwość y chęci ku Rzplitey tamecznych Obywatelow nie lada jako zostanie y w zapomnienie poydźcie, bo mieysca nie-

przyjaćielskie z miejscami Rzplitey ią pemieszane; ale gdyby Infanty nieprzyjaćiel daley trzymał, tedy po chwili tak, jako y we Szwecyi wżyskim tsmiecznym Obywatelom przydzie w niepamięć *fides & obsequiū* ku J. K. M. y Rzeczypospolitey. 7mo. Co z więkzym ciężarem nieprzyjaćielowi przydzie trzymać, to mu trzeba zostawić; a iż trzymanie Prus, osadzenie niały y zamkow kosztowniey Szwedom przydzie, niż poselsya Infant, z ktorey widośnie mniej ciężaru, a więcey korzyści mieć może; tedy raczey tę, niż owę od niego odyśkać. 8vo. Dla rekuperowania Infant musiałoby potym W. X. L. ciężary od Koronnego żołnierza ponościć, a do rekuperowania Prus może W. X. Lit: z ludźmi swemi Koronnymi poślukować nie prowadząc ich przez Polskę. 9no. Skromnieyby sobie nieprzyjaćiel postępował, gdyby jak więzien *& obfessus* jaki w Prusiech na kilku tylko miejscach siedział, niż gdyby sobie po całej postronney Prowincyi Infantskiej bez bojaźni bujał, y według woli poczyniał. A nie obawiać się, aby on przy kilku tylko zamkach zostawszy, miał co tentować na Wiśle przeciwko wolnym Panow Koronnych sprawcom; bo sobieby gorzey uczynił, kiedyby *Negotiatores* (bez ktorych nieprzyjaćiel miejsca obeysć się nie może) odrażił, y tym samym inducye naruszył, a zatym *in discrimen* Estonią podał. 10mo. Bez pochyby woleliby Szwedzi tyle troje miejsce w Prusiech ustąpić, niż jednych Infant; a jeśli nieprzyjaćiel Infanty *tanti aestimat*, czemużby u nas miały być postponowane. 11mo. Prusy choćby naydłużey w ręku nieprzyjaćielskich były, przecię tak w oczach siedzą, iżby je Rzeczpospolita kiedykolwiek odyśkała, ale Infanty raz ustąpiwszy, jużby o rekuperowaniu ich nigdy nie pomyślił; tożby z niemi było, co z infzemi awulsami. Bo jeśli nam się widzi, że ich teraz trudno odyśkać, gdy Szwedow różnemi expedyeczami rozerwanych widziemy; dalekoby potym ciężey było, gdyby wolni od infznych wojcanych zabaw wżyskie siły na nas natężyć mogli.

no gli. Nakoniec gdyby Infanty w ręku nieprzyjacielskich *per pacionem publicam* zostać miały, tedyby na Seymach przy-
tżło do wielkiej *exacerbacyi*, bo W. X. L. wespoł z Infant-
czykami upominaloby się w Prusieckich alternaty. A zatym rad
nie rad musiałbym jako Komisarz y Senator W. X. Lit: prze-
ciw temu moję od W. X. Lit: protestacyą uczynić.

Te racye jasne y fundamentalne poćieszyły nieco exulan- 1635.
tow nadzieją pomyselnego traktatu z Szwedami w Prusiech w
Sztandorfie rospieczętego, na który iż *Otto Schenking* Biskup
Wendencki dla starości zjachać nie mógł, pisał do Arcy-Bi-
skupa Lwowkiego taki list:

*Illustrissime Reverendissime Domine,
Domine ac Amice Observandissime.*

Variis affligor miseriis & calamitatibus animi & corporis,
sed majores sunt, quæ animum conturbant, quam quæ cor-
pus excruciant. Corporis molestiæ, quia fortassis citò ces-
sant, patienter sustineri possunt; minus igitur ac illis conque-
ror: animi vero dolor, quod præterquàm ossum medullas exhaurit,
totum hominem perfundat. Triginta & aliquot jam anni elapsi
sunt, ex quo Patria & Diocesi orbatus exulos quò consanguineos
proximo gradu mihi conjunctos spoliatos, ad paupertatem reda-
ctos, oculos semper lacrymis madefectos, & calamitatem suam
deplorantes conspicio, nec succurrere aut sublevare illos ullò cha-
ritatis remediò valeo. At sunt ut dixi majora, quæ me excru-
ciant. A Domino DEO ad Ecclesiæ Regimen (licet inaignus)
vocatus & ad clavum positus: postquam multæ milliæ animarum
vigilanti studio ad Gregem CHRISTI aggregavi; nunc in fauci-
bus luporum deniq; deglutiendos videre cogor, omni spe ablata,
quòd in hoc mundo consolationem ex eorum redemptione videre
mihi aliquando contingat: Cujus rei causa: sunt multorum anno-
rum hostibus concessæ induciæ. Ubi nunc nostri triumphi? ubi
gra-

gratiarū actiones DEO redditæ? ubi gloria, laus & honor multo sanguine, multis sumptibus parata & obtenta? vereor ne ista omnia convertantur apud inimicos nostros in irrisionem & vituperium nostrum? magis etiam timeo, ne CHRISTUS Redemptor noster ad iram & indignationem moveatur, quod ipsius Patrimonium à Majoribus nostris Beatæ MARIÆ Virgini Matri ejus donatum, devotum, traditum, consecratum illo invito in hereticorum manus intrusimus & infinitas animas Catholicas ad æternam damnationem detrusimus propter nescio quos hujus mundi respectus. Multo excellentiore præmio CHRISTUS Salvator redemit animas illas, quæ nunc deseruntur; quomodo illi respondemus, cum venerit judicare nos de factis nostris sine omnipersonarum respectione. Plorarem prolixius & ejularem miserabilius, si non stupor & tristitia obscurarent mentem meam, si non spes ablata silentium demandaret. Trevida tamen voce & raucò eloquiò obsecro, supplicet Illustrissima Dominatio Vestra S. R. M. Domino N. Clementissimo, ut in tam absurdas & præjudiciales inducias nullatenus consentiat; sed gloriam suam, quam per DEI gratiam & dexteræ suæ fortitudinem obtinuit, continuare pergat. Non deerit CHRISTUS, non deerit B. V. MARIA, cujus terra propria est Livonia. Non deerunt deniq; multæ preces per nubes in cælum transeuntes; quod superest DEI protectioni Illustrissimam Dominationem Vestram commendo. Dat: Varsoviæ die 30. Augusti 1635. Illustrissimæ Reverendissimæ Dominationis Vestræ addictissimus Otto Schenking Episcopus Vindens: Senator Litv: Senatūs.

4 Ale nadaremne byly tego Inflantskiego Jeremiafza lamenta, gdyż traktaty za medycyą Postow Francuskiego, Angielskiego y Holenderskiego stanęły o pokoy z Szwedami do lat 26. mocą ktorych Inflanty Szwedzi zatrzymali, sam tylko Powiat Dyneborski część Wojewodztwa Wendenkiego jak był dotąd przy Polfcze, tak y daley zostawiono; Prutkie zaś fortece od Szwedow wrocily się do Polki, y nie im tym nie zosta-

zostawiono; a biedni Inflantcykowie kontentować się musieli ponowionemi na Seymie Warszawskim obietnicami w takowych Konfytucyach:

Summa Obywatelom Inflantkim naznaczona.

SUMMę Obywatelom Inflantkim za panowania ś. p. Krola Jmci Pana Oycy naszego naznaczoną, Konfytucyami approbowaną, za zgodą wfzech Stanow, Wielmożnemu Podskarbiemu Naszemu Koronnemu do rąk Deputatow, ktorych z pośrzedka siebie Obywatele Inflantcy obiorą, a potym przez Nas approbowani będą, oddać rozkażemy. Ktorą sumnę ciż Deputaci Obywatelom Inflantkim *juxta proportionem bonorum & meritorum* w Koronie podzielić powinni będą.

A że między Powiatem Braślawskim, a Powiatem Dyneborskim różne zachodziły spory, uznania sądowego potrzebujące, przeto dla rozsądzenia onych w Trybunale W. X. Lit. postanowiono na Seymie, żeby Inflantcykowie trzech Deputatow swoich w tymże mieli Trybunale. Ktore prawo tak się ma:

Forum w sprawach Powiatu Braślawskiego z Powiatem Dyneborskim.

ZA terażnieyszym ziemi Inflantkiej przez nieprzyjaćciela posiedzeniem, sady y sprawiedliwość ludzka, tak jako przedtym bywała, odprawować się nie może: zaczym my chcąc Obywatele Powiatu Bra-

stawskiego, z Obywatelami Powiatu Dyneborckiego w dobrej zachować zgodzie, za zgodą Seymu tężniejszego postanawiamy, aby Obywatele Powiatu Braławskiego z Obywatelami Inflantkiemi, o wszelkie swe krzywdy, *ab utrinque* sobie się sprawować byli powinni w Trybunale W. X. L. *inter causas recentium criminum*. Dla czego trzech Deputatów z ziemi Inflantkiej, jednego z narodu Polskiego, drugiego z Litewskiego, a trzeciego z Inflantkiego naznaczymy; ktorzy równo z Deputatami W. X. Lit: takowe sprawy sądzić mają. A to dotąd tylko trwać ma, poki ziemia Inflantka rekuperowana nie będzie. Warując napotym, aby pod żadnym pretextem do Trybunału W. X. Lit: pociągani nie byli; ale podług dawnych praw y zwyczajow, aby sądy swoje zwykłe mieli.

W tymże jeszcze roku drugi extraordinaryiny dwuniedzielny Seym się odprawił w Warszawie, na którym na obiecaną Inflantczykom summę nową dano deklaracją w te słowa:

Obywatele Inflantscy.

Dla zatrudnienia Rzeczypospolitey expedycami różnemi, summa Obywatelom prowincyi Inflantkiej, Konstytucją Seymową naznaczona, dotąd nie jest zapłacona: tedy za zgodą wśzech Stanow, Wielm: Podskarbiemu Naszemu Koronnemu na czas od Nas naznaczony, *juxta dispositionem* Seymu przeszłego zapłacić roskazemy y w nagrodę łekod, y utrat ich

od

od nieprzyjaciela podjętych, za poddającemi się okazyami, na ich ku Nam y Rzeczypospolitey zasługi w dotrzymaniu wiary, baczenie mieć obiecujemy, y na przyszłym da Pan BOG Seymie jakoby im skuteczną nagrodą obmyślona była, z Stanami oboygą narodow starać się będziemy.

Po Ottonie Schenkingu nastąpił na Biskupstwo Wendeńskie ¹⁶³⁷ Mikołaj Krosnowski Polak. Tego Dyecezya Inflantska nie widziała, bo zaraz postąpił na Arcy-Biskupstwo Lwowskie.

Na Seymie Warszawskim komisyą o czynieniu sprawiedliwości między Powiatem Upitskim a Xięstwem Kurlandskim, a drugą między Xięstwem Zmudzkiem z tymże Xięstwem Kurlandskim według przeszłych Kōstytucyi reasumowano y postanowiono. Zasłużonym Rzplitey Inflantczykom obiecano nagrodę, y dawno obiecanej summy wyliczenie, taką Konstytucyą:

Obywatele Inflantscy *bene de* *Republica meriti.*

NA stateczną wiarę Obywatelow ziemi Inflantskiej, którą Nam y Rzplitey z odstąpieniem oyczynny y dostatkow swych, oświadczyli, jako naywiększe baczenie, y względ mieć obiecujemy. A żeśmy na tym teraznieyszym Seymie summy dawno im obiecowanej dla inszych Rzplitey potrzeb y ciężarow oddać nie mogli, onę jako nayprędzey *in quantum Reipublicæ necessitates patientur*, odliczyć każemy, Komisarzow na podzielenie tey summy *inter damna passos* naznaczywszy.

1639. Krol WŁADYSŁAW IV. w Wilnie inwestyował na Xięstwo Kurlandskie Xiążęcia Wilhelma brata młodszego Xiążęcia Fryderyka bez potomstwa zesłego, który acz był o zabicie Noldow skazany na banicyą, jako się wyżej wspomniało, dla wielkich jednak zasług swoich ku Rzplitey wyjednał sobie łaskę Krolewską, y znieśnienie takowego dekretu.

W tymże roku Xiężna *Anszpachiana* wdowa zrzekła się prawa swego zastawnego na Biskupstwo Piltyńskie sobie służącego za 30000. talarow bitych na osobę Pana *Meydela* Szlachęca Piltyńskiego za konsensem Krolewskim.

1641. Na Seymie Warszawskim Kasztelanowi Czernichowskiemu miejsce naznaczono po Kasztelanie Inflantkim. Także cła na rzece Dźwinie za prywatnemi przywilejami znieśiono, w Kryzborku jednak od famych tylko Kupieckich ludzi myto zwyczajne nie znieśnione zostało.

1643. Po śmierci Xiążęcia Kurlandskiego Wilhelma nastąpił syn jego *Jacobus*, który Pana *Meydela* zapozwał przed sąd Krola WŁADYSŁAWA IV. o exempcyą Biskupstwa Piltyńskiego z krzywdą służącego mu bliższego prawa do wykupna.

1644. Krol WŁADYSŁAW sądził tę sprawę w Wilnie, y Xiążęcia odsądził od uroszczoney do Biskupstwa Piltyńskiego pretensyi. Dekretu tego tenor jest taki:

Decretum VLADISLAI IV.

SAcra Regia Majestas auditis partium controversiis, visisq̃
 & bene perpensis ab utrinq̃ juribus & investituris, quantum
 attinet jus feudale, quod Illustrissimus Aëtor sibi ad Distri-
 ctum seu Arcem Piltyensem, unâ cum tenuta Curoniensi, & illo-
 rum attinentiis universis vigore tractatum, investiturarum &
 aliorum jurium in processu specificatorum, competere prævidit,
 eò in consideratione habitò; quandoquidem Illustrissimus Aëtor non
 deducit, neq̃, comprobat, allegatos tractatus effectum suum sorti-
 tos, nec eorum vigore, ipsum, nec Illustrissimos Antecessores ejus
 utile

utile bonorum præfatorū Dominium aliquando habuisse, nec juxta earundem investiturarum continentiam aliquid ea in re omnium Ordinum consensu hucusq̄ statutum esse. Ideo salvis in omnibus aliis suis punctis, conditionibus & articulis, investitura & conventionibus, cum eodem Illustrissimo Actore, annō 1639. intervenientibus, eisdemq̄ in suo robore & viridi observatione sacrosanctè manentibus, req̄ omni in eo statu, in quo antehac fuit, juxta earundem investiturarum tenorem relicta, neq̄ quin posthac, ea de re, cum Ordinibus Regni agat, viâ Illustrissimo Actori præclusâ citra tamen derogationem & præjudicium jurium Generosi moderni citati eundem Illustrissimum Curlandiæ Ducem, incompetentem hoc in puncto Actorem esse adinvenit. Quod verò concernit exemptionem eorundem bonorū & hypothecam in eisdem pro summa 30000. talerorum, licet quidem is idem Illustrissimus Actor manifestationem eo nomine annō 1585. factam; ac consensum Serenissimi felicis memoriæ Parentis S.R.M. desideratissimi annō 1591. benignè concessum, ac decretum Commissoriale 1597. tum constitutionem Regni 1609. & varia responsa Comititalia ratione dictæ exemptionis & hypothecæ producat, nihilominus tamen cum Antecessores Illustrissimi Actoris, intrâ triennium & trimestre secundum juris præscriptum, & immemorabilem hujus Regni & curiæ consuetudinem eorum omniū executionem neglexerint, proindeq̄ jura & privilegia ipso facto evanuerint, nulliusq̄ sint roboris & momenti; Generosus autem citatus ex privilegiis & documentis authenticis pro parte sua productis potius & pianguius jus & pacificâ possessionem tam ratione advitalitatis, quam hypothecæ in summa 30000. talerorum Imperialium, in eisdem bonis supra specificatis, de quibus res est, legitimè & evidenter deducit & comprobat; ideo inherendo juris præscripto præsentî actione incompetenti adinventâ; citatus ab actione & impetitione Illustrissimi Ducis liber pronuntiatur, atq̄ circa jus suum advitalitium, tum quoq̄ circa eandem hypothecam summæ præfatæ 30000. talerorum Imperialium ipsum cum suis hæredibus & suc-

cessoribus concernentem: necnon pacificam eorundem bonorum & illis annexorum quorumq; possessionem dicta advitalitate durante, eā verò finitā, usq; ad integram summā prefatā 30000. talarorum solutionem & restitutionem, juxta privilegiorum & jurium dicto Generoso citato servientium tenorem & continentiam conservatur.

1647. Stanęła ustawa na Seymie Warszawskim, żeby handlujący do Krolewca y Rygi nie daley prowadzili zboża y towarow, jak do Kowna y Dyneborka, y tam składali, wszakże sami tylko Kupcy tey Konstytucyi podlegać mieli.
1648. Umarł Krol WŁADYSŁAW IV. w roku wieku swego 52. nastąpił na Krolestwo brat jego Jan Kazimierz.
1649. Krzysztof Chodkiewicz Kanonik Wileński został Biskupem Wendeńskim.
1653. Moskwa się z Kozakami złączywszy, ogniem y mieczem przez różne szlaki wtargnęła do Litwy, a przechodząc przez Inflanty Polskie, wycinała bez braku wszystkich, ktorzy w nieubłagane jey wpadali ręce.
1654. Moskwa z Kozakami Smoleńskay Kijowadobyla, Wilno wycięła y prawie całą Litwę opanowała, jakoż już się Car Alexiey Michałowicz Wielkim Xiążęciem Litewskim wszęgdzie się mianował y podpisywał.
1655. Gdy po dobrowolney przez Krolową Krystynę abdykacyi sześcstrzan jey *Carolus Gustavus* Xiążę *Bipontinus* Koronę Szwedzką otrzymał, widząc Polskę przez Moskwę y Kozacką rebellią osłabioną z nieczemney y umyślnie wyszukaney przyczyny, że Jan Kazimierz do niego pisząc podpisał się *Polonia & Svecie Rex*, y że mu trzeciego & cetera według postanowienia paktow inducyaalnych do tytułu na liście nie przydał, woynę na nią podniósł, inducyaalny zgwałciwszy traktat, ktoremu jeszcze aż w roku 1661. termin wychodził, y nagłym na Polskę wyfworowawszy się impetem, wielkie czynił progressa, nim się woysko nasze rekolligować mogło. Car Moskiewski

skiewski za swoy interes poczytał dokazującą zbytecznie Szwedow potencją wczesnie rozrywać, nimby nad Polską górę wzięwszy, na niego się zwaliła; przeto dywersją Szwedom czyniąc, poszedł we 120000. na Inflanty Szwedzkie, wziął fortecę Kokenhaus, y Rygg obległ. Dobywał miasta przez niedziel szęć, ale dla spóźnioney jesienney pory nadtraćiwszy nie mało swoich odstąpić musiał. Z drugiey jednak strony Xiążę Dotberuki miasto Derpt albo Dorpat przez kapitulacyą opanował.

Gąsiewski Hetman Polny Litewski wpadłszy do Inflant Szwedzkich, zamek Ronneburg dobył, garnizon w pień wyciął, y złożony tam magazyn Szwedzki zabrał. Zafszedłszy napotym głębiey w kray, Wolmar przez akkord wziął, y Parnawy dobywał, ale zastyszawszy o zbliżającym się fukkursie Szwedzkim, nazad się cofnął.

Koło tego czasu nie daleko Rygi urodziło się *monstrum* dziecięcia z zrosłym sobą dwojakim ciałem, które dwie głowy y trzy nogi miało. Także mnostwo fzczurow osobliwszego rodzaju zjawilo się po Inflantach, które żywemu bydłu oczy wyjadało.

Feldmarszałek Szwedzki Duglas odebrał w Inflantach przez akkord Wolmar y Ronneburg, przeciwko wyraźney kapitulacyi garnizon Polski w Wolmarze będący w niewolą zabrał pod pretextem: że wychodząc z zamku więcey nabojuow prochu u niektórych żołnierzy Polskich znalezione, niż przez akkord pozwolono było.

A lubo Jacobus Xiążę Kurlandski neutralistą będąc żadney stronie wojującey się nie narażał, z tym wszystkim tenże Feldmarszałek Szwedzki Duglas za wyraźnym Krola swego ordynansem pod pretextem mianey przez Xiążęcia Jakoba z penemir dworami na szkodę Szwedom Korrespondencyi, napadł niespodzianie na Nirawę, y dobywszy zamku, Xiążęcia Jakoba z całą familią pod ściśłą strażą do Rygi, a z tamtąd

przez

przez Parnaw y Narwę do Iwanogrodu zaprowadził. Trafiło się, że gdy wpadali do zamku Szwedzi, Xiężna Kurlandska Ludowika *Szarlota* Margrabianka Brandeburska w cięży na ow czas będąca postrzegła, że żołnierz Szwedzki jednemu z jey ludzi rękę uciął; ktorym widokiem ciężko przerażona powiła syna bez jedney ręki.

W tymże roku na Seymie Warszawskim wieczność prawa na dobra Inflantskie jest wyraźną Konstytucyą obwarowana y potwierdzona w te słowa:

Obywatele Xięstwa Inflantskiego dotrzymując wiary, cnoty Nam y Rzplitey, odbiezeli domow y znacznych substancyi swoich, przez co *merentur* łaskę Naszę y nagrodę, jakoż w podawających się okazyach nagradzać to im obiecujemy, a za rekuperowaniem da Pan BOG Infant, każdy z Obywatelow pomienionych przy dobrach swoich zostawać ma, y jezeli jakie *privilegia ad malè narrata* z Kancellaryi Naszych, dawniey y teraz świezo były wydane & *in præiudicium* Obywatelow, y *possessorum superstitem*, one annihilujemy, a posefesorow y dzierżawcow przy wolnościach dawnych y wieczności prawa zostawujemy.

1659. Generał Szwedzki *Aderkas* spadł z nagła w Kurlandyi na Komorowskiego Regimentarza Litewskiego, y dywizyą jego rozproszył, a gdy się w Xięstwie Kurlandskim rozłożyć y zabawić umyślił, czynił mu wstręt y zawadę pewny woluntaryusz rodem z Lubeka zwany Słepy Walentyn, który przedtym u Szwedow służył za Uaterofficera, ale potym za niejakiś występki był kassowany; ten przybrawszy sobie drużynę z różnego ochotnika, na Szwedow napadał, y ich urywał. Zwyczajny był jego fortel, Szwedow w napięte śidła nieznacznie wprowa-

wprowadzać; a ich ulowiwszy wiadomemi pomykami, jak wilk nie raz szczwany uchodzić. Aż za czasem gdy się y Szlachta Kurlandska, ktorey z powodzenia jego, serca y ochoty przybyło, do niego przywiązała, w porządnym szyku Szwedow srogo napastował, gromił, rozpędzał; nakoniec na Generała Aderkasa uderzył, Szwedow wyciął, samego Generała z wielą Officerami w niewolę zabrał; za które znakomite zaślugi Pułkownikiem został.

Tym czasem Feldmarszałek Szwedzki *Duglas* sam wtargnął do Kurlandyi y oboz swoy pod Goldyngą założył; ale za zbliżeniem się Litewskiego woyska, *Duglas* z raytaryą ku Rydze poniekąd dla przyspieszenia sobie sukursu z Finlandyi, a infanteriyą przy amunicyi y bagażach zostawił w Goldyndze; Połubiński y Komorowski z partyą woyska Litewskiego nadszedszy, tak ściśle oblegli miasto z Szwedami, że żaden głowy wychylić z miasta nie śmiał; przybył w tym na odsiecz *Duglas* świeżemi zmocniony posiłkami, przyszło z naszymi do gorącej rozprawy, ale *Duglas* zbity tył podał, a Szwedzi w Goldyndze do kapitulacyi przystąpili; mimo ktorey w nagrodę niedotrzymanego od tegoż *Duglasa* akordu Polskiemu w Wolmarze garnizonowi, Szwedow w niewolę zabrano. Dojeżdżając daley nieprzyjaciela Połubiński, miasto *Lipawę* y zamek *Schrunden* dobył y Szwedow wyciął.

Równym szczęściem Xiążę Bogusław Radziwiłł mając pod sobą partyą woyska Brandeburskiego w Kurlandyi Szwedow parzył, mianowicie zamek *Grubin* dobywszy, garnizon Szwedzki od kilku set ludzi przy znaczney artyleryi y amunicyi zabrał. Tamże w *Grubinie* ciesząc się Xiążę Bogusław z pomysłnych nad Szwedami progressow, Połubińskiego y Komorowskiego Regimentarzow y wielu innych Officialistow woyska Litewskiego hojnie częstował; Komorowski gdy dobrze sobie dogodziwszy, powracając do obozu, w kolasce zasnął, chusta z szyr wisząca nieszczęśliwie jakoś wplątała się w kolo, y tego dzielnego wojownika zadusiła. Karol

466.

Karol Gustaw Krol Szwedzki w roku 37. wieku swego niespodzianie umarł, a zatym z jedney y drugiey strony polspolite zgodziły się żądze na pokoy, który pod Gdańskiem w klasztorze Oliwskim był namowiony y postanowiony. Mocą tego Oliwskiego traktatu Inflanty wszystkie ktore pod czas inducyi do Szwedow należały, do nichże na wieczne czasy odeszły. Ten zaś kawał, który *Australem Livoniam* nazywają, y w którym cztery się Starostwa zawierają: *Dyneborskie, Rzeżyckie, Lucyńskie y Margenhauskie*, przy Polsce się zostal. Xiążę Kurlandzki do swego Xięstwa jest przywrocony, jako to z artykułow traktatu Oliwskiego do Inflant się ściągających wyrozumieć można:

Paćta Oliven: annò 1660.

Art: IV.

Serenissimus Rex & Status Ordinesq; Regni Poloniae, Magniq; Ducatus Litvaniae amodò & in perpetuum cedunt vi hujus Pacificationis Serenissimo Regi Sveciae, ejusq; Successoribus Regibus, Regnoq; Sveciae omnem illam Livoniam trans-Dunanam, quam Svecia haectenus per tempus induciarum tenuit & possedit, ut & partes cis Dunam omnes & insulam Runen in mari sitam, quas per idem tempus induciarum Svecia tenuit & possedit; necnon quicquid juris Regibus & Reipublicae Polonae in Estoniam & Ossioliam, haectenus ullò modò competere poterat. Atq; haec quidem omnia & singula cum omnibus suis pertinentiis terrestribus & maritimis Urbibus, Arcibus, Propugnaculis, Bonis & Proventibus, necnon juribus, jurisdictionibus Regalibus & Superioritatibus, tam in Ecclesiasticis, quam in politicis, nullis penitus exceptis, in plenum Dominiũ & proprietatem Regum Regniq; Sveciae transferunt; Ordinesq; & subditos in illa Livonia, ejusq; recensitis partibus, omnia erga Regem & Rempublicam Polonam obedientiae vincula & fidelitatis sacramento exsolvantur, nihil unquam in eos, ac dictam Livoniam, ejus pertinentias, posthac
præ-

prætensuri. Cis Dunam autem Serenissimi Reges, Regnumq̄ Sue-
 ciæ, non ulterius quàm hætenus fines suæ possessionis in Curlandia
 aut Semigallia promoveant, aut servitutes à subditis Illustrissi-
 mi in Curlandia Ducis exigant, aut ullum jus lignandi aliudvè
 quodvis in Curlandia aut Semigallia prætant. Commissarii
 verò ad declarandos & determinandos ab utraq̄ parte fines, ab
 utringq̄ deputabuntur, & Commissio hæc inter quatuor septimanas
 à subscripto tractatu inchoëtur, & inter duas expediatur. Quod
 Religionem Catholicam ejusq̄ exercitium in Livonia Svecice
 possessionis attinet, omnes incole Livoniæ subditiq̄ illi Religioni
 addicti, omni securitate gaudeant, ac conscientia liberâ Religione
 devotioneq̄ sua, domi sine inquisitione, vel animadversione priva-
 tim utantur. Tituli Provinciales tam Spirituales, quàm secu-
 lares, Senatorii & Equestris Ordinis in Livonia Svetica, penes
 possessores modernos maneat durante ipsorum vita sine ullis pro-
 ventiibus, aliisq̄ prætensionibus. Nec ullum exinde præjudicium
 juris S. R. M. Regniq̄ Sveciæ in Livoniam Svecicam, neq̄ præ-
 tensio quepiam Regno Poloniæ, Magnoq̄ D. L. înterea temporis,
 & in futurum inde enascetur. Judicia omnia decretaq̄ ad cujus-
 vis instantiam, modo non in invitos aut absentes lata necnon con-
 tractus & transactiones in locis, dum illa hoc bellò Svecia tenuit,
 instituta judicialiter, sive extra judicialiter, si modo statui pu-
 blico, qui ante hoc bellum fuit, & pacificationi præsentis non con-
 trariantur, firma maneat æquè, ac si nulla regiminis & magi-
 stratum mutatio intervenisset, salvis appellationibus & revisio-
 nibus in iis, in quibus hæc juris remedia hætenus haud fuerunt
 adhibita & quæ in rem judicatam non transferunt. Sententiæ
 quoq̄ & decreta, si quæ Regiæ in incolas & subjectos M. D. Li-
 tvaniæ, tum & Curlandiæ, Semigalliæq̄ in invitos, vel in audi-
 tos, vel ex adverso, si similia per Magistratus M. D. Litv: &
 Curlandiæ in Livoniæ Svecicæ subditos circa tempus belli lata
 fuerint, nullum valorem & robur obtinebunt in perpetuum.

— Yy

Art:

Art: V.

Pars Livoniae eaq; Australis, quae ante haec & per haec bella & temporibus induciarum sub ditione fuit Regni Poloniae & M. D. L. nompè Duneburgum, Rositen, Lutzen, Margenhauzen &c. itemq; reliqua omnia loca, quae per Commissarios ad id utrinq; deputandos fuisse per tempus induciarum Polonicae possessiones inventientur, cum omnibus suis pertinentiis, territoriisq; urbibus, pagis, fructibus & proventibus, teloneisq; juribus, directoq; & utili Dominio, remanent in Possessione Serenissimorum Regum & Regni Poloniae, M. D. L. nec Serenissimi Regis Regniq; Sveciae in istam partem Livoniae, ut ad altera diversam, neq; in Ducat: Curlandiae Semigalliaeq; & Districtum Piltinensem, vel respectu Livoniae Septentrionalis, vel quovis alio pretextu, ultum unquam jus praetendens, aut praetendere poterunt. Cum vero M. Dux Moschoviae non modò dictam Livoniam Polonicam, sed etiam partem Sveciae occupatas armis nunc teneat; ideo conventum est, ut si Respublica Polona aliquid ex Livonia Svetica, quocunq; tempore à Moschis armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur id totum Sveciae ultro & gratuito non imputatis belli expensis restituere, eodem modo & vicissim, si Regnum Sveciae aliquid ex Livonia Polonica quocunq; tempore à Moschis armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur id totum Poloniae & M. D. L. ultro & gratuito non imputatis belli expensis restituere. Titulis & insignibus Livoniae tam S. R. M. Poloniae, ejusq; Successores Reges Poloniae, Magniq; Duces Lit: ratione Australis Livoniae, quam S. R. M. Sveciae, ejusq; Successores Reges Sveciae ratione Livoniae Septentrionalis, promiscuè utentur sub titulo Ducatus. Si quas posthac controversas de limitibus, aut de rebus aliis, inter Regnum Poloniae, Magnumq; Ducatù Litvaniae, Livoniam Polonicam, Curlandiamq; & Semigalliam, ab una parte, Regnum Sveciae eiq; subiectas Provincias, imprimisq; Livoniam Svecicam, ab altera incidere & suboriri contigerit, ea per Deputatos utrinq;

Com-

Commissarios ad fines Livoniae amicabili ratione complanentur. Si quæ verò lites minores exorta fuerint inter subditos & incolas utriusq; partis, nec transigi de iis amicabiliter inter litigantes possit, quelibet pars ad suum competens forum remittatur, & justitia indilate administretur. Subditi hoc ultimo bello & in futurum fugitivi, M. D. Litv: Samogitiæ, Livoniæ, Poloniæ, & Curlandiæ, Semigalliæq; quicumq; in Livonia Suetica reperti fuerint, suis Dominis sine ullo processu juris reddentur unâ cum suis mobilibus, quæ inveniri poterunt, quæ profugus secum tulit, nec sub novo Domino acquisivit. Quod etiam vice versa observabitur, si qui subditi fugitivi Livoniæ Sueticæ in M. D. Litv: Livonia Polonica, & Curlandia, Semigalliæq; reperti fuerint. Si qui etiam abducti sunt & adhuc supersunt, reddantur & illi, sine processu judiciario suis quiq; Dominis. Quò favorem commerciis & navigationi S. R. M. Poloniæ contestetur, signa nautica in Domesnes & Luserorth extructa consistere permittit. De ratione verò conservationis & manutentionis eorundem convenietur à Svecis cum fundi Dominis, nullo inde jure aut præensione Regni Sveciæ in fundos dictos, aut Territorium Piltinense evascente aut enascituro.

Art: VI.

[*Illustrissimus in Livonia Curlandiæ Dux, cum Serenissima Conjuge Proleq; sua Ducali, ac tota Familia & aula absq; ulla protractione intra sex septimanarum spatium à die 5. Aprilis styli novi Rigam sistetur, inde verò intra dies 14. decenti & suæ dignitati accommodato convenientiq; modo, ubi modernus tractus subscriptus fuerit ad fines Semigalliæ deducetur, omniaq; sua suorum mobilia non distracta ubicunq; intercepta, vel Rigæ deposita, Litteratoria similiter sive publica, sive privatorum documenta, bona fide extradentur & Mistaviam reportabuntur, ante liberationem autem suam, ac restitutionem plenariam, peculiari Reversalium Diplomate saveat de non offendendo, aut vindicando*

*aliquid contra S. R. M. Regnumq; Sueciæ in futurum, salva fide-
litate & obligatione Regibus, Regnoq; Poloniæ & M. D. L. debita.*

Art: XV.

Commercia pristina sine libera & non impedita inter utrumq;
Regnum Poloniæ Magnamq; Ducatum Litvaniæ, & Sueciæ
subiectas illi Provincias, subditos & incolas, tam terrâ, quam
mari & in veteri usu, atq; exercitio quo fuerunt tempore indu-
ciarum conseruentur. Imprimis sit liberum commerciorum exer-
citiu, liberaq; defrutatio mercium per fluvium Dunam & Bul-
deraam, subditis & incolis Regni Poloniæ, Magniq; Ducatus
Litvaniæ, & Poloniæ Livoniæ, Curlandiæq; ac Semigalliæ. cum
subditis, incolisq; Livoniæ Sueticæ; sit & liber commerciorum
usus per eadem flumina cum subditis, incolisq; Poloniæ, Litvaniæ,
Livoniæ Poloniæ, & Curlandiæ, Semigalliæq; vice versa, sub-
ditis, incolisvè Regni Sueciæ & Livoniæ Sueticæ. Teloneorum
verò & vectigalium in flumine Duna & Bulderaa, ut & mari-
timorum, ac terrestrium in Livonia, eadem ratio & in iisdem
tantum locis ab utraq; parte in posterum sit, uti & ubi tempore
induciarum & ante hoc ultimum bellum fuit.

1661. Na Seymie Warszawskim zachodźily skargi od Szlachty In-
flantskiey y Kurlandskiey, że w Rydze niebywale dotąd ośa od
Obywatelow Inflantskich y Kurlandskich wybierano; przeto
znioźszy się z Possem Szwedzkim stany Rzeczypospolitey,
Kommissyą na uznanie y znieśienie takowey depaktacyi, oraz
na rozgraniczenie Inflant Polskich, y Szwedzkich postanowi-
ly taką Konfytucyą:

LUbo świeże pakta z Koroną Szwedzką zawarte,
liberum commerciorum oboygą Krolestwa ludziom
usum & securitatem dobrze obwarowały, wyraźnie
dołożywszy, że: *teloneorum & vectigalium in flumine*
Duna & Bulderaa, ut & maritimum ac terrestrium

in Livonia eadem ratio & in iisdem tantum locis ab utraque parte in posterum sit, uti & ubi tempore induciarum & ante hoc ultimū bellum fuit, jednak niezwyczajne cła w Rydze noz o titulō pecaniarum portarum, od Obywatelōw W. X. Lit: Inflantskich, y Kurlandskich wybierać post paktā Oliwensia poczęto cum lesione tych pakt świezo postanowionych. Zaczym insystendo iisdē paktis, ktore amicabili ratione injurias componere precipiunt, zniōższy się w tym z Koroną Szwedzkā, na uznanie damnorum z nowego cła wybieranego od Obywatelōw W. X. Lit: Inflantskich y Kurlandskich emergentium, y zniśnienia onego w dalszy czas Komisarzow Naszych (ktorych teraz z Senatu, Wielmożnych Ludwika Kazimierza Jewłaszewskiego Wojewodę Brzeskiego Starostę Przewalskiego, Eremiana z Dębin Dębińskiego Kasztelana Rogożyńskiego Starostę Treydeńskiego; a z koła Poselskiego Urodzonych Hrehorego Podbereckiego Starostę Upitkiego; Krzysztofa Antoniego Obryńskiego Podkomorzego Nowogrodzkiego, Hieronima Piafeckiego Podkomorzego Słonimskiego, Tyzenhauza Starostę Kupiskiego naznaczamy) wyprawujemy. Ktorzy od Nas dostateczną w tey sprawie instrukcyā wziawszy, jako się ad paktā konformować mają z Komisarzami Korony Szwedzkiej, to negotium nonnullorum absentia non obstante traktować, & cum satisfactioe W. X. L. uspo-

koie

koić powinni będą. Y Nam relacyą Komisyi swojey uczynią na Seymie da BOG przyszłym, czy Komissarze *vigore eorundem paetorum*, z temiż Komissarzami Korony Szwedzkiej, *cum assistentia* Komissarza Xcia Jmci Kurlandskiego, poniewaz Komisyja przeszlego roku od Nas naznaczona z pewnych przyczyn efektu nie wzięła, *actum Commissionis* odprawia, pewne między Infantami Rzplitey, y Szwedzkimi, z Xięstwem Kurlandskim uczynią rozgraniczenie y *totaliter* uspokoją. Tamże o zbiegłych poddanych z dobr Ekonomii y z dobr Naszych, także z dobr Duchownych y Ziemskich za granicę Kurlandską, *serio instabunt*, aby do W. X. Lit: *injuriatis* wydani byli.

Na tymże Seymie Komisyja do Piltyna naznaczono w te słowa:

Doniesiona jest Nam przez Poslow Ziemskich W. X. L. instancya od Obywatelow Powiatu Piltyńskiego, iż niektore względem praw y inszych pretenzyi między Xięciem Jm: Kurlandskim y Obywatelami Piltyńskimi zachodzą dyfferencye, ktore chcąc uspokoić na uznanie ich *authoritate presentis conventus* Komissarzow Naszych z Senatu; Wielmożnych, Wielbnego w Bogu Jerzego Białkózora Biskupa Smoleńskiego, Ludwika Kazimierza Jewłaszewskiego Wojewodę Brzeskiego Starostę Przewalskiego, Eremiana z Dębin Dębińskiego Kasztelana Rogożyńskiego Sta-

roste

roftę Treydeńskiego, Krzysztofa Paca Kanclerza W. X. Lit. A z kofa Pofelskiego UU. Krzysztofa Antoniego Obryńskiego Podkomorzego Nowogrodzkiego, Wiktoryna Konftant: Mieczka Sędzię Żmudzkiego Ziemskiego, naznaczamy; ktorzy o mieyscu y czasie z Xięciem Jm: Kurlandskim y obywatelami Piltyńskimi znioższy się na mieysce naznaczone zjadą: w prawa, przywileje, y we wszystkie z obu stron pretensye *nonnullorū absentia non obstante weyrzą*. A żeby to nie prejudykowało *juribus Eccl: Sac: Rom: Cath: ciz* Komifsarze Nasi w prawo o Biskupstwo Piltyńskie *in ordine ad eximendum weyrzą*, y Nam na przyszły da BOG Seym dostateczną uczynią relacyą.

Na restauracyą Kościoła Nitawskiego, y Guldynskiego w Xięstwie Kurlandskim takie staęło prawo:

Kościół Nitawski y Guldynski Katolicki poniewaz jest z rąk nieprzyjacielskich odyfkany, a dotąd *in hostico* zostawał, wielką ruinę ponosi. Przeto ażeby te Kościoły *quantocyās* były restaurowane, y *currentia ad viclum* należące Xiędzu Plebanowi zatrzymane, *in toto* przywroczone były, po Xięciu Jmci Kurlandskim mieć chcemy; y tą Konstytucyą Seymu *caſtemus*.

Na tymże Seymie dla Inflanctzykow wielkiej wagi y konfekweneyi wyszła Konstytucya, ktora nie tylko zasłużonym nagrodę, ale też dyfferencyą czyni y postanawia Inflanctzykow, ktorzy mają być poczytani za prawdziwych Obywatelow Rzplitey, y na dedukcyą tey różności Komifsyą naznacza. Tenor tego prawa jest taki: O In-

O Inflantczykach.

POnieważ *ipsa rei equitas* wiedzie Nas do tego, abyśmy Obywatelom Inflantkim, których *singularis* ku Nam y Rzplitey *fide & obsequio per seuerantia* odżałowaniem dobr oyczytych, wzgardzeniem obietnic Panow postronnych, cierpliwym od Rzplitey obiecaney do tych czas nagrody oczekiwaniem, jest *contestata*, słuszną za tak wielką cnotę y utracone *Patrimonium* nagrodę obmyślili, czegośmy pilno żądali, y na terażnieyszym Seymie do skutku przywieść usiłowali, jednak iż konkurrencya *gravissimarum materialium*, czas wszytek tey barzo potrzebney delibercacyi odebrała, za zgodą wszech stanow do przyszłego da BOG Seymu, *immediate* po tym następującego *extraordinarie* lub *ordinarie* złożonego, obmyślanie tey nagrody odkładamy, ktorey aby tym pewniejszy Obywatele Inflantscy zostawali, *authoritate presentis conventus* warujemy y assekurujemy, że tey nagrody Inflantczykow materyą przedsięwziawszy z Seymu w reces nie puścimy, ale *ante omnia* cale tych wiernych poddanych Naszych uspokoić obiecujemy. A że *inter bene meritos* siła *sub nomine* Inflantczykow, nienależnych osob do teyże się nagrody interesuje, owszem majętności *jure etiam hereditario* w Koronie y w W. X. Lit: wazą się nabywać, Dzierżawy y Starostwa u-
 praszac,

praszac, na Urzedy wszelakie się wsadzac y *omnibus prerogativis & immunitatibus* stanu Szlacheckiego *frui, non sine fundamentalium* tey Rzplitey, *legum vilipendio*: o ktorych wielom *constat*, że są *ex gente* Infantczykow, lecz nie tych, ktorzy się do tey Rzplitey inkorporowali. *Cui malo occurrendo* postanawiamy, iż jako do nagrody, która ma być uczyniona, tak *ad aequalem jurium, immunitatum & prerogativarū* stanu Szlacheckiego *participationem*, ci tylko *admitti* y należeć mają, ktorzy *authenticis documentis, privilegiis, intercessis, bonorum dispositionibus* to *deducent & luculenter probabunt*. Naprzod iż *possessionem* w tych Prowincyach albo Wojewodztwach Infantzkich, które do Korony Polskiej y W. X. L. były inkorporowane, mieli. Druga, iż mieli dobrze *ante conclusa incorporationis predictae pacta*. Inszych zaś wszystkich Infantczykow, ktorzy *ejusmodi deductione* praw swoich *carebunt*, jako od wżwyż mianowanej nagrody, tak *a beneficio indigenatus, eale excludimus*: owszem po nich *hereditaria & advitalitia bona* jako *post alienigenas & nullo jure possessores inter bene meritos* rozdamy. W czym wszystkim abyśmy y Rzplita dostateczną mieli informacją, jako *de discrimine & differentia* Infantczykow, tak też *de quantitate* szkod y utrat każdego Nam y Rzplitey wiernego Infantczyka, obiecujemy *ex Senatus-Consulto* deputowanych do Poswola zesłać

Komisarzow Naszych sześciu, to jest: 2. z Korony, 2. z Litwy, a 2. Infantczykow, przed ktoremi za inno-
 tescencyą wczesną od nich sobie daną, aby wszyscy
 Obywatele Infantscy *in praesens* stawiwszy się *termino*
 prawnemi dowodami iako *amissorum Patrimoniorum*
quantitatem, tak *vetustatem suae possessionis incorpora-*
tione antiquiorem likwidowali, postanawiamy. A po
 takowey uczynioney likwidacyi Komisarzskiej, praw
 Infantzkich lustracyi szuszná nagroda na przyszłym
 zaraz Seymie obmyślona y do skutku przywiedziona
 będzie. Ciż Komisarze dobra Biskupstwa Wendeń-
 skiego z Infantami odeszłe, w osobliwą wezmą kon-
 fyderacyą y Nas *in ordine satisfaciendum* na Seymie
 przyszłym *informabunt*. Na którym to Seymie *imme-*
diatè po tym następującym, *formam regiminis super*
residuo Infant, tak też *Senatorias dignitates* y porządek
 urzędow ustanowić, y ordynować obiecujemy. Więć
 iż między innemi z Infantzkich Obywatelow dobrze
 Nam y Rzplitey zasłużonemi, Wielebnego X. Go-
 tarda Tyzenhauza Suffragana Wileńskiego baczemy
 być godnego, którego Rodzic Wielm. Gotard Ty-
 zenhauz Wojewoda Derptski bez wątpienia *amplas*
possessiones & Senatoria dignitati correspondentes, dru-
 gim zachowania cnoty y wiary ku Nam y Rzplitey
 przykład dając, porzucić a oraz siebie y działki swo-
 je *in egestatem ejicere* musiał: Za zgodą tedy wfzech

Stanow

Stanow obiecujemy pierwszy wakans, który się *ex Abbatis intra hac duo Comitua* zdarzy przerzeczonemu Wielebnemu X. Suffraganowi Wileńskiemu konferować, y *hoc premio* jako *Paterna* w nim *remunerari merita*, tak cierpliwie do tych czas wytrzymane w oczekiwaniu obiecanej od Rzplitej nagrody *solari tœdia*.

Reasumowano na Seymie Warszawskim tę samę blisko namienioną o Inflantczykach Konstytucyą, y nowych Komisarzow naznaczono w te słowa:

Z zgodnego nad wygnańcami Inflátskiemi baczenia y politowania Naszego, na przeszłym Seymie naznaczyliśmy byli Komisarzow, ktorzyby *perlustratis* każdego Inflantczyka *juribus & privilegiis*, Nam y Stanom Rzplitey *de quantitate amissorum Patrimoniorum referrent*, żebyśmy wiedzieli jako według każdej szkody, proporcjonalną obmyślić nagrodę, ktora Komisyja, iż dla ważnych przyczyn, y wielkich impedymentow do skutku nie jest przywiedziona, za zgodą tedy wszech Stanow, *authoritate* teraźniejszego zjazdu znowu Komisarzow *pro eodem* naznaczamy *negotio*, z Senatu: Wielmożnych: Hieronima Wierzbowskiego Wojewodę Sieradzkiego, Jana Karola Kopcia Wojewodę Połockiego; á z koła Poselkiego Urodzonych: Stanisława Widlicę Domaszewskiego Starostę Łukowkiego, Adryana Miakowskiego, Teofila Dunina Rajeckiego Marszałka Lidzkiego, Krzysztofa

Anton: Obryńskiego Podkomorzego Nowogrodzkiego, Jerzego Tyzenhauza Miecznika W. X. L. Rzezyckiego, Zedekańskiego, Andrzeja Tyzenhauza Wendeńskiego, Uświatkiego, Szmeltyńskiego Starostów, którzy przez innotescencyą swoją Obywatelów Inflanckich obwieściwszy, do Poswola zjadą, y we wszystkim *ad praescriptum Constitutionis* (ktora *in toto* reasumujemy) Seymu *immediate* przeszłego włożoną sobie, *absentiâ duorum, plurimumve non obstante administrabunt provinciam*. A My na przyśłym Seymie lub ordynarynym, lub extraordinarynym po doniesieniu takowej przed Nas lustracyi, *ante omnia* to przedsięwzięmiemy, jakobyśmy skuteczną pomienionym Obywatelom, za ich stratę nagrodę obmyśli.

1666. W wiadomey owey Krola JANA KAZIMIERZA z Xięciem Lubomirskim Hetmanem Wielkim Koronnym pod Mątami w Kujawskim potyczce wiele barzo Inflantezyków przy Krolu stojących zginęło, mianowicie Jan Franciszek Hylzeń mający na ow czas komendę nad częścią gwardyi Krolewskiej.

1667. Postanowiono na Seymie Warszawskim nową Komisyą między Powiatem Piltyńskim, a Xięciem Jmcią Kurlandzkim taką Konstytucyą:

Przychylając się do instancyi Posłów Ziemskich Koronnych, y W. X. Lit: za Obywatelami Powiatu Piltyńskiego do Nas wniesioney, Konstytucyą *anno* 1661. *in toto* reasumujemy, y aby w dyfferencyach, ktore między niemi y Xięciem Jmcią Kurlandzkim zachodzą,

chodzą, uspokojeni byli, powagą Seymu terazniey-
 szego Komisarzow Naszych z Senatu przy W. W.
 Pieczętarzach obudwu narodow, Wielmożnych, Wie-
 lebnych X. Kazimierza Paca Biskupa Smoleńskiego
 Nominata Zmudzkiego, X. Tomasz Ujeyskiego Bi-
 skupa Kijowskiego, Hrehorego Podbereskiego Woje-
 wodę Smoleńskiego, Ur: Jakoba Zboińskiego Kaszte-
 lana Dobrzyńskiego. A z koła Pofelskiego: z Wiel-
 kiej Polski: UU. Marcina Nieborowskiego Podkomo-
 rzego Sochaczewskiego, Olbrychta Adryana Las-
ockiego Sędziego Ziemskiego Wyszogrodzkiego, A-
 dama Nowomieyskiego Podśędka Rawskiego, Niko-
 dema Jabłonowskiego Pifarza Ziemi Nurskiej. A z
 małej Polski: Jana Odrowąza Pieniążkę Starostę O-
 świecimskiego, Mikołaja Pakoławskiego, Krzysztofa
Zelskiego Pifarza Ziemskiego Bielskiego, Orchowskie-
go Stolnika Chełmsk: Podstarościę Lubelskiego.
 Z W. X. Lit: Andrzeja Kotowicza Pifarza W. X. L.
 Jana Kazimierza Kierdeja Chorążego Grodzieńskiego,
 Wiktoryna Konstantego Mlecza Sędziego Zmudz-
 kiego, Jerzego Tyzenhauza Miecznika W. X. L. na-
 znaczamy, ktorzy z Xięciem Jmcią Kurlandkim y O-
 bywatelami Piltyńskimi o mieyscu, a sami z sobą o
 czasie znioższy się, na mieysce umowione zjadą y tam
 w prawa, przywileje y we wszystkie tak Obywate-
 low,

Iow, jako też Xięcia Jmci Kurlandzkiego do tego Powiatu pretenzyc weyrzą y *inquirent nonnullorū absentia non obstante*. Azeby to nie prejudykowało *iuribus Sac: Rom: Eccl: Cath:* ciż Komissarze Nasi w prawa o Biskupstwo Piltyńskie *in ordine ad eximendum* weyrzą y decyzyi nie czyniąc, Nam na przyszłym Seymie *rei gesta* relacyą uczynią.

Na tymże Seymie donacyą Kościoła Schenenberskiego w Kurlandyi OO. *Soc: JESU* approbowano.

Ziemia Inflantska ile się oney w Polsce zostało zaledwo aż koło tego czasu z Moskiewskicy wyszła poseszsyi, ale tak spustoszona, że nie mając Obywatele Inflantscy gdzieby Seymiki odprawowali, do czasu nim miało Dynebork od dewastacyi nieprzyjaćielskicy do swojey przyszło pory, w Powolu w Powiecie Upitskim zjazdy y rady swoje miewali.

1669. Po abdykacyi Jana Kazimierza stanął Krolm Michał Xiążę Wiszniowiecki, syn owego sławnego Demetryusza Wiszniowieckiego Wojewody Ruskiego.

1670. Ponieważ w R. 1667. Komissya naznaczona między Xiążęciem Kurlandzkim, a Powiatem Piltyńskim nie doszła, przeto na Seymie Warszawskim drugą naznaczono, ale ani ta, ani pośledniysza za Krola JANA III. ktory w roku 1674. po śmierci Krola MICHAŁA nastąpił, w roku 1676. ponowiona na takową Komissyą Konstytucyą do skutku nie przyszła.

1676. Na tymże Seymie stanęło utwierdzenie prawa Szlachty Kurlandzkiej w te słowa:

Za powszechną zgodą wszech Stanow Koronnych y W. X. L. wszystkie dawne prawa, indygenaty, *immunitates*, Rycerstwa Xięstwa Kurlandzkiego y Semigalskiego według przywileju Naszego *authoritate presentis Conventūs* approbujemy. Po-

Ponieważ przez oderwanie do Szwecyi więkſzey części 1677. Infant w pozostałym puzy Rzeczypospolitey nie wielkim kraju ustanowione przedtym jurydykcyi rządy cywilne ustaly, przeto nową politycznego porządku formę postanowiła Rzeczpospolita na Seymie Warszawskim przez takową Ordynacyą, którą się y po dziś dzień Xięstwo Infantskie rządzi y sprawuje:

Chcąc Xięstwo Infantskie w dobrym mieć porządku, *authoritate praesentis conventus* ordynacyą ziemi tey *in perpetuum non abrogandam* czyniemy takową, naprzod Biskupa, Wojewodę y Kasztelana *sub titulo generali* Xięstwa Infantskiego, za prozbą tey ziemi postanawiamy; ktorzy przed Nami, y PP. Radami Naszemi przysięgę wykonawszy, mieysce mieć będą w Senacie, w którym rozdawaniu mieysc Senatorskich alternatę narodow trzech zachowamy. Ażeby sposob sądow Ziemskich y Grodzkich w ziemi tey zachowany był takowy, jaki jest w Wojewodztwach, Ziemiach y Powiatach Koronnych y W. X. L. Podkomorzego, Chorążego, Sędziego, Podśędka y Pisarza Ziemskich postanawiamy, y wolną onych obrania czterech na każdy urząd Kandydatow dajemy elekcyą. Zaraz nazajutrz po Seyniku relacyinym *pro tunc*, ktorych po obraniu powinni Nam będą prezentować. A My *pro arbitrio Nostro Regio* na te urzędy wzwyż mianowane ze czterech jednemu w tey ziemi dobrze osiadłemu (a ktorzyby nie miał possessyi, wolno mu kupić będzie) przywiley z Kancellaryi Naszey pod pieczęcią oboyga.

o boygą narodow wydać rozkażemy, ktorzy Urzędnicy *privilegiis Nastris roborati*, na pierwszym wjeździe, wykonawszy przysięgę rotą Ziemską, *statuto W. X. Lit:* wszystkie sprawy do urzędu swego należące sądzić powinni będą według konstytucyi Seymowych, y prawa w Statucie W. X. L. opisanego, zakładając juryzdykę Rokow Ziemskich na miejscu sądom naysposobniejszy w dworze Naszym, w mieście Dyneborku trzy razy co rok, raz *in crastino* trzech Krolow, drugi *in crastino* SSS. Troycy, trzeci *in crastino* S. Michała, a sądzić się mają statecznie, nierozjeżdżając się porządkiem prawnym z Rokow aż do skończenia spraw na te sądy intentowanych, juryzdykę oraz Grodzką przy Ur: Starościu terażniejszy Dyneborskim postanawiamy, którą y napotym będący za przywilejami Naszemi odprawować mają tym kształtem: iż na pierwszym Seymiku wykonawszy przysięgę rotą Grodzką z Statutu W. X. Lit: podać mają podług teyże alternaty *è brachio suo* Urzędnikow trzech, to jest: Podstarościu, Sędziemu, y Pisarza Grodzkich Dyneborskich, ktorzy tamże zaraz rotą Urzędnikow Grodzkich W. X. L. wykonawszy przysięgę, juryzdykę Roczkow złożywszy, wszystkie całej ziemi tey sprawy *ad forū Castrense* należące, oraz dawne & *recentia crimina* prawem Statutowym W. X. Lit: sądzić powinni będą, *salva* jednak *appellatione*

jako

jako od sądow Ziemskich, tak Grodzkich, do sądow Naszych Zadwornych Afseforyskich Koronnych, *affidente sub tempore judiciorum* spraw ziemi Inflantfkiey Referendarzu, albo Pifarzu W. X. L. przy ktorym oraz jednego z Narodu Afsefory przyfięgłego *sub nomine* Sekretarza mieć mają, ktorego Sekretarza *absentia* do fądzenia spraw przefzkodą być nie ma, fprawom zaś Inflantfkim w każdym roku mieficy dwa, to jest: *Januarium & Februarium* naznaczamy. *In caufis* jednak, ktore piąćufet złotych *non excedent*, *appellacya* nikomu *currere* nie ma, ani od Ziemfstwa, ani od Grodu, protefacye, pozwy, dekreta po polfku *in omnibus fubfelliis fpecificatè* pifane, á mandaty, dekreta Afseforyfkie, banicye, gleyty, fublewacye pod dwiema pieczęciami, Koronną y W. X. L. z Kancellaryi Naszych wydawane być mają, w konferowaniu Staroftw wfzyftek alternata ma być napotym zachowana wedlug prawa dawnego, x choćiayby od Nas bez pofsefsyi był podany z Korony, albo W. X. Lit: Starofta w pół roku po wzięciu Urzędu, pofsefsyą kupić powinién będzie *salvis modernis poffefforibus*. Infzych też Urzędnikow Naszych w tym Xięfctwie wfzyftek *eo ordine* jako w Statucie W. X. L. y Konfytucyi opisano, poftanawiamy. Dawfzy tym urzędom tak *Senatorie dignitatis*, jako y Ziemfkim wfzyż mianowanym wfzyftek, generalny tytuł Xięfctwa In-

flantkiego *abrogatis titulis anterioribus*, *salvis* jednak *modernis possessoribus, jure legitimo, ante pacta Olivenfia* podanych, podatki ordynaryjne, ktore na Seymikach uchwalone alternatą znaszac będą, *prazia* z W.X.L. *liquidatione* jednego roku do skarbu Koronnego, drugiego roku do skarbu W. X. Lit. A Posłow na Seym według prawa konfederacyi *anni 1674.* na Seymiku w Dyneborku *ex presentibus* obierać maja.

1678. **Bespieczeństwo Religii Katolickiey Rzymskiey w Xięstwie Inflantkim y Kurlandskim takim na Seymie Grodzieńskim prawem jest stwierdzone:**

Bespieczeństwo Religii Katolickiey Rzymskiey w Xięstwie Inflantkim y Kurlandskim, we wfzyftkich obrządach, ceremoniach kościelnych, jako w prawach Koronnych y Xięstwa Pruskiego opisana jest *in omnibus punctis & clausulis* mieć chcemy; powagą Seymu teraznieyszego warujemy, y fundusze tak dawne, jako y świeże kościołom tamecznym służące approbujemy.

Na tymże Seymie reasumpcyą Komisyi Piltyńskiej uchwalono, ale y ta nie doszła.

Takowóz naznaczono Komisyą o rozgraniczeniu między Xięstwem Inflantkim, Kurlandya y Inflantami Szwedzkiemi; oraz approbowano osobliwą Konstytucyą, fundacyą Kościoła Katolickiego Rzymskiego Ur: Poćieja Sędziego Ziemskiego Brzeskiego w dobrach *Livenmuyza* w Xięstwie Inflantkim w te słowa:

Nową erekcyą Kościoła Katolickiego w dobrach Ziemskich nazwanych *Livenmuyza* w ziemi Inflantkiey

skiey leżących Ur: Lednarda Pocieja Sędzięgo Ziem-
skiego Brzeskiego, Starosty Rochaczewskiego z po-
mnożeniem chwały Bożkiej, jako w mieyscu od Ko-
ściołow innych odległym, dla poratowania dufsz ludzi
prostyh w błędzie zostających *authoritate presentis
conventus* wiecznemi czasy approbujemy.

Approbacją Kościołow y Plebanii Xięstwa Inflantkiego y
Komisyją na uznanie y wydzielenie tych Plebanii postanow-
wiono takim prawem:

Ponieważ *hostilitas & iniquitas temporum* zniósła
Kościoły y Plebanie Xięstwa Inflantkiego we wszy-
stkich Starostwach y Dzierżawach tamiecznych, tak
iz chwała Boża & *exercitium Religionis Romanae Ca-
tholicae penitus evanuit* y dobra na sustentament Ka-
płanów *ex antiquo* fundowane różni między się ro-
zebrali: tedy *consulendo indemnitati* Kościołow Kato-
lickich Rzymkich, aby Plebani *pristinis gaudeant re-
ditibus*, powagą Seymu terazniejszego wszystkie da-
wne prawa y przywileje Antecessorow Naszych Ko-
ściołom tego Xięstwa służące, tudzież lustracyę *annō
1582. an: 1590. & an: 1599.* reasumujemy y appro-
bujemy, & *pro discernentia jurium* postanawiamy
Komisarzow Naszych Wieleb: X. Benedykta Zahor-
skiego Kustofza y Kanonika Wileńskiego, Kazimierza
Płaukućia Dziekana Braślawkiego Plebana Sapiężyn-
skiego, Jana Andrzejewskiego Dziekana y Plebana

Aaa2

Wileń-

Wileńskiego, UU. Szezesnego Jana Paca Podkomorzego W. X. L. Władysława Sokołowskiego Podkomorzego Inflantskiego, Kazimierza Biegańskiego Pisarza Ziemskiego Braślawskiego, którzy zniószy się o czasie *unius vel duorum absentia non obstante* do tych Starostw, kędy *ad presens* Kościołow nie masz, zjada, *de fundis* Kościołow *inquirent*, grunty na Kościoły y Plebanie wydziela & *decisive pro exigentia negotii decernent*; czego Ur: Starostowie bronić nie mają *sub pœnis legum*.

Na tymże Seymie Komisją naznaczono na rozgraniczenie Starostwa Dyneborskiego z dobrami Ur: Wolffow w te słowa:

Chcąc aby dobra Nasze Krolewskie *in certa delimitatione* zostawały, na rozgraniczenie y uprzątnienie *differentiarum* zachodzących, między Ur: à *Ludyncausen* Wolffami, à Ur: Platerem Starostą Dyneborskim, naznaczamy Komisarzow UU. Wilhelma Eustachiego Grothuza Ciwuna Uźwentskiego Podstolego Zmudzkiego, Teofila Jana Platera Woyskiego Inflantskiego, *ex altera parte* UU. Waleryana Zyberka Podśędka Inflantskiego, Jana Hylzena Majora Naszego; którzy zjachawszy do Dyneborka *in anno presenti pro die 6. Julii* przy Ur: Podkomorzym Ziemi tamieczney, zupełną moc mieć będą, nie tylko z Ur: Wolffami Hofftemberka y wśzystkich dobr Ur: Wolffow, ale y *cum Patribus residentia Dineburgensis* zachodzące

dzące granic spory, *dislimitandi* z Starostwem Dyneboriskim & *ubi opus fuerit, commutandi*; którą *perpetuo duraturam lege praesenti approbamus.*

Po Jakobie Xięciu Kurlandskim nastąpił Fryderyk Kaźmierz, którego od personalnego *homagium* na Seymie Warszawskim Rzeczpospolita uwolniła taką Konstytucyą:

Ponieważ na proźbę Xiążęcia Jmci Kurlandskiego *authoritate praesentis conventus* dyspensowaliśmy, aby przez Posła swego oddał Nam *homagium*: tedy napoty, *in sequelam* & *praedictum trahi* nie ma, ale *quotiescunq; contigerit* nowy Xięstwa Kurlandskiego Possessor; sam Xiążę Kurlandski *in persona sua homagium* oddawać Nam y Najjaśnieyszym Sukcessorom naszym powinien będzie.

Na tymże Seymie ordynacyą sądow Zadwornych Koronnych ułożono y potwierdzono; w ktorey względem porządku sądzenia spraw Infantkich takiąg warunek znayduje: *Ita tamen ut mensibus Januario & Februario Judiciis Ducatus Livoniae recenter per legem publicam assignatis, Livonica ante omnes has die Veneris praeferrantur.*

Ad infantiam Jmci Xiędza Popławskiego Biskupa Infantkiego na Komiszyą Piltyńską naznaczono nowych Komissarzow takową Konstytucyą:

Ponieważ Komissyie przeszłych Seymow między Obywatelami Powiatu Piltyńskiego a Xięciem Jmcią Kurlandskim nie doszły, przezco stało się tak Obywatelom Piltyńskim, jako też *Ecclesiae Catholicae Romanae praedictum*. Tedy *authoritate praesentis conventus*,

Ko-

Komisarzow Wieleb: Wielm: y Ur: Alexandra Kotowicza Wileńskiego, Michała Radziejowskiego Warmińskiego, Biskupow; Podkanclerza Koronnego, Piotra Paca Starostę Zmudzkiego, Woyciecha Brezę Poznńskiego, Jana Kosa Infantkiego, Kasztelanow, Felixa Paca Podkomorzego W. X. L. Wieleb: Eustachiego Kotowicza Referendarza W. X. L. Andrzeja Kazimierza Giełguda, Kazimierza Michała Paca Kawalera Maltańskiego, Pisarzow W. X. L. Stanisława Szczukę Regenta Koronnego, Michała Lasockiego Podkomorzego, Olbrychta Adryana na Brzeżinach y Brochowie Lasockiego Starostę Wyszogrodzkiego, Andrzeja Platera Infantkiego y Dyneborskiego Starostę, Alexan: Jana Moszewicza Marszałka Lidzkiego, Władysława Sokołowskiego Podkomorzego Infantkiego, Kazimierza Dzierżbińskiego Podśędka Wschowskiego, Kazimierza Dąbrowskiego Podstolego Wileńskiego; naznaczamy: ktorzy na dzień 4. miesiąca Stycznia, w roku przyszłym 1686. *absentia nonnullorum non obstante* do miasta Pilcyna w Kurlandyi zjadą y tam bez aggrawacyi tak Xięcia Jmci Kurlandzkiego, jako y Szlachty tameczney w prawa y przywileje Xięcia Jmci, y Obywatelow względem wszystkich pretensyi Powiatu, tudzież y Biskupstwa Piltyńskiego, *alias Kurońskijskiego juris Patronatûs Nostri, sub jure Hypotheca, sine quovis alio* zostającego *ad eximendum*

diu weyrzawszy, y o nich jako naydoskonaley informowawszy się, inwersye y trudności wszelkie zachodzące jeżeli będzie można, uprzatnawszy y uspokoiwszy, a przynamniey ułatwiwszy, nie wdając się *in jurisdictionem* Xięcia Jmci Kurlandzkiego *pro finali decisione* & *ultima determinatione causam cum suo effectu* do Nas, do boku Naszego Krolewskiego, z informacją rzetelną, y we wszystkim dostateczną odłożą y odeszlą.

Mieysce Xięstw Inflantzkiemu przed Wojewodztwem Czernichowskim taką deklarowano Konstytucją:

Uspokajając *differentias* między Inflantami a Czernichowem *authoritate presentis conventus* dawne prawa y Konstytucye *an: 1635. & an: 1645. reassumendo circa praecedentiam*, y mieysce Xięstw Inflantzkiemu przed Wojewodztwem Czernichowskim *in perpetuum* approbujemy, *salvo loco* Wielm: Jana Gnińskiego Wojewody terażnieyszego Czernichowskiego, ktoremu samemu tylko *ad vita tempora* precedencyą mieysca y głosu zachowujemy.

Komissyi rozgraniczenia dóbr Szlacheckich z Starostwem Dyncborskim taka stanęła approbacya:

Komissyą y rozgraniczenie między Starostwem Naszym Dyncborskim a dobrami dziedzicznymi Hofftemberkiem y Tenis Muzyą y dobrami dziedzicznymi Ur: z *Ludynkusu* Wolffow, także dobrami rezydencyi

dencyi OO. Soc: *JESU* leżącemi, Seymem Grodzieńskim 1678. roku naznaczono & *in au:* 1680. d. 20. *Novembr:* *juridicè* expedyowaną *ad tenorem* dekretu od UU. Komisarzow *in fundo* ferowanego, *in omnibus punctis & clausulis, circa dislimitationes, commutationes, & adjudicationes partibus factas,* powagą Seymu teraznieyszego *in perpetuum* approbujemy.

Na Kościoły Inflantkie nową naznaczono Komisyją:

Ponieważ Komisyja z Grodzieńskiego Seymu naznaczona *sub titulo approbatio* Kościołow Inflantkich zdała się być *partibus gravaminosa,* jako UU. Posłowie Ziemsy Xięstwa Inflantkiego *deduxerunt:* chcąc jednak *Religionem Romanam Catholicam quàm florentissimam* mieć w tey ziemi, powagą Seymu teraznieyszego *ad instantiam* UU. Posłow ziemi tameczney naznaczamy *ex presentibus* do nowey Komisyi Wielm: Ur: Komisarzow: Wieleb: X. Alexandra Kotowicza Biskupa Smoleńskiego, X. Konstantego Brzostowskiego Sekretarza W. W. X. Lit: Franciszka Bielińskiego Wojewodę Malborkiego, Ottona Pryderyka Felkierzamba Kaszrelana Inflantkiego, Jana Kazim: Kierdeja Marszałka Grodzieńskiego, Filipowskiego, Przewalskiego Starostę, Władysława Sokołowskiego Podkomorzego Inflantkiego, Jana Alexandra Mośiewicza Chorążego Lidzkiego, Szowdowskiego, Rasińskiego, Sucharskiego Starostę, Eustachiego Grothuza

Ciwuna

Ciwuna Uźweńtkiego Staroścę Raygrodzkiego, Teofila Platęra Woyskiego Inflantkiego, Jana Gumowkiego Podczaszego Zakroczymiskiego. Ktorzy zjechawszy się do Inflant, *non obstante unius alteriusve absentia* y zniószy się z Starościami tamiecznemi, *omni meliori modo* Kościoły postanowią w tych Staroścwach, gdzie *ad presens* Kościołow nie masz. *Sanctuaria* wydziela y prowent *pro sustentatione vicariorum & amictus* Plebanom obmyśla.

Odprawiła się Komisysa Piltyńska, na ktorey Jmć X. 1686. Polawski Biskup Inflantki z jedney strony, a z drugiey Ministrowie Xięcia Kurlandskiego y Szlachta Piltyńska prawa y pretensye swoje dowodzili. Po wyłuchanych kontrowersyach takowa Komisarzow Rzeczypospolitey stanęła decyzya:

TAndem Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Dni
JOANNIS III. DEI gratia Regis Poloniae, Magni Ducis
Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Kijoviae, Podoliae, Volhyniae, Podlachiae, Severiae, Czernichoviae, & omnium Ordinum Reipublicae auctoritate Generalium Regni Varsaviensium Comitiorum proximè præteritorum, per legem publicam delegati Commissarii, visis juribus & sufficientissimis documentis authenticis, tam Sacrae Romanae Ecclesiae, quam Illustrissimo Duci Curlandiae Nobilitatiq; Districtus Piltinensis servientibus & communibus per omnes circumstantias pensatis & trutinatis eb attentò; Quod Illustrissimus & Reverendissimus Episcopus Livoniae, ac Piltinensis aliàs Curoniensis Jus suum ad Episcopatum Piltinensem sive Curoniensem tam per nominationem S. R. M. quam per confirmationem Sanctae Sedis Apostolicae, Bullis Romanis sufficientissimè deduxit. Illustrissimi Domini Commissarii eundem Illustrissimum Episcopum Livoniae

Bbb

pro

pro vero & legitimo Piltinensi seu Curonensi Episcopo agnoverunt. Munia Episcopalia per Curlandiam & Piltinensem trañtū in Ecclesiis Catholicis locisq; ad eas spectantibus exercendi potestatem plenariam eum habere compererunt. Bona Piltinensia, territorium atq; ditionem, Episcopatum deinceps appellanda. Ordinationi, dispositioni S. R. M. & Reipublicæ immediatè subjecta exemptibilia adinvenientes cum omni jure, Dominio, attinentiis & pertinentiis: prout ex antiquo hic Episcopatus habuit eidem adjudicanda esse censuerunt. Proventuum, reddituum, fundationum tam Ecclesiæ Cathedrali, quam Capitulo, ac Capitulari mensæ servientium vindicandi, eximendi, que vindicanda, eximenda erunt, plenariam facultatem prænominato Episcopo & non alteri cuiquam, competere: eaq; à possessoribus modernis, quales sunt, principaliter Generosa Anna Sybilla Maydell, cum suis Successoribus & Celsissimus Dux Curlandiæ post enumeratam summam Hypothecariam, si ad eum jus competens exhibuerint, indicanda censuerunt, ac demùm insistendo Constitutioni Comitiarum proximè præteritorum causam hanc cum toto effectu pro approbatione & finali decisione, ad judicia S. R. M. remiserunt; & tam Illustr: Duci Curlandiæ, quam Generosæ Annæ Sybille Maydell atq; Generosis Joanni & Theodoro Maydellis successoribus, tum & quibuscunq; aliis bonorum Piltinensis Episcopatus possessoribus terminum, inherendo Ordinationi Commissariali an: 1617. in Martio scilicet die 15. mensis hujus proximè instantis in anno præsentis, ubi tunc curia Serenissimi degerit peremptorium, amputatis omnibus dilationibus & diffugiis sine ulla adcitatione conservârunt & præfixerunt aclūs præsentis auctoritate. Quantum attinet jurisdictionem, qualiter in posterum sit orandanda, an videlicet juxta præscriptum Commissionis annò 1617. in Hasempoth peractæ, an Illustrissimo Episcopo attribuenda. Illustrissimi Commissarii conformando se intentioni S. R. M. in literis expressè hoc in punctis decisionem Supremo S. R. M. judicio integerrimè reliquerunt.

Na Seymie Warszawskim reasumpeyą Komisyji Powiatu 1690. Braślawskiego z Xięstwem Kurlandzkim uchwalono w te słowa:

Komisyje przeszłych Seymow o rozgraniczenie Powiatu Braślawskiego z Xięstwem Kurlandzkim, *in toto* reasumujemy y Komisarzow naznaczamy: z Senatu Wielm: Alexandra Woynę Kasztelana Nowogrodzkiego; *ex Equestri* zaś *Ordine* Ur: Kazimierza Władysł: z Bieganowa Biegańskiego Marszałka Braślawskiego, Konstantego Woynę Ciwuna Fondziałkiewicza, Jarosza Wawrzeckiego Sędziego Ziemi Braślawskiego, Jakoba Salmonowicza Podśędka Braślawskiego; ktorzy Komisarze na pewne mieysce nazwane *Jeźiorosa* zjachawszy, o rozne najazdy y zbiegłych poddanych rozśądzić mają: znosząc się w tym z Komisarzami od Xięcia Jmci Kurlandkiego, tak o czasie, jako y o mieyscu naznaczonemi, według Konstytycyi 1676.

Na tymże Seymie między deklaracjami Wojewodztw y Powiatow W. X. Litew: w deklaracyi Xięstwa Inflantkiego, lenne w nim dobra za wieczyste *Consensu omnium Ordinum* mienia się być uznane w te słowa:

Xięstwo Inflantkie rowno z Wojewodztwy W. X. Lit: *declarat* na zapłatę fczegulnie woysku W.X.L. przeszłych y przyszłych ćwierci 26. podymnych ratami z nowemi abjuratami wydać *& pro tunc juxta Constitutionem an: 1677.* do skarbu W. X. L. wnieść: przytym *prorogationē* extraordinaryinych podatkow,

ceł, czopowego y szelężnego, na lat dwie na zniesienie długow J.K.M. Ichmćiom Panom Hetmanom W. X. Lit: Jmći Panu Podkarbiemu W. X. L. Jmći Panu Marzałkowi Pofelskiemu, Ichmćiom Panom Deputatom do Konfytucyi y innym Ichmćm od Rzeczyfpolitey winnych pozwała. Dobra lenne w Xięftwie Inflantfkim, w projekcie ofobliwą Konfytucyą fpecyfifikowane, *in perpetuum* za wieczyfte *confenfu omniū approbantur*, Seymikowi zaś *relationis* za przyftaniem Konfytucyi dzień czwarty *Julii determinatur*.

1691.

W Inflantach Szwedzkich froga się wfzczęła rewolucya z tey przyczyny: W roku 1680. Stany Szwedzkie postanowiły, żeby dobra wfzyttkie, ktore przedtym do Korony, y do skarbu publicznego należały, a przez Krolow Szwedzkich Szlachćie nadane były, znowu do pierwſzey natury ſwojej się wrocily, y na ſkarb zajachane były. Mocą tey uſtawy po caley Szwecyi dobra takowe na Krola Panom Szwedzkim odbierano, ktorzy że też tymże ſpofobem poſſeſsye wielkie w Inflantach mieli, przymuſzeni byli y te na Koronę uſtąpić. Pochlebowali ſobie Inflantczycy, że na tym się zoſtanie, y że nacyonalnych tylko Szwedow takowa redukcyą gabać miała. Wſzakże ſzpetnie się na ſwojej zawiedli nadziei, bo Krol Szwedzki wyſadził Komifsyą do konfiſkowania na Koronę tych dobr, ktoreby się z rewizyi przywilejow pokazaly, że przedtym do Arcy-Biſkupow, Biſkupow y Herniſtrzow należały, a potym za przywilejami Krolow Polſkich, y Szwedzkich Szlachćie nadane były. Skonſternowana Szlachta Inflantſka przeciwko tak ſzkodliwej ſobie Komifsyi ſupplikowała do Krola przez Poſtlow ſwoich, allegujac kapitulacyą w roku 1601. z Karolem IX. zawartą, wfzyttkie nadania y
przy-

przywileje Infantczykom stwierdzającą, jako też podobne konfirmacye następujących Krolow Szwedzkich mianowicie samego Karola XI. Przekładała y to, że *conclusiones* (jak we Szwecyi postanowienie *statús* nazywają) Krolestwa Szwedzkiego nie mogą rościć się na Infanty, ktore według praw swoich swoje mają mieć zjazdy y deliberacye gdy nowa jaka propozycya od Krola zachodzi, nakoniec zasadziła się na traktatach Oliwskich, w ktorych przywileje, y nadania od Krolow Infantczykom są obwarowane w te słowa:

Art: II. §. 2. *Nec ullis hoc bellum præjudicio & noxæ sit suis juribus, privilegiis, ac consuetudinibus generalibus & specialibus, tam in Ecclesiasticis, quam in Civilibus, profanisq; quibus ante hoc bellum gavisus fuit, sed iis in totum fruantur secundum leges Regni &c.*

Podana od Infantczykow przez Postow swoich suplika acz w pokornych y skromnych terminach złożona, że jednak zawierała w sobie niektore obojętne wyrażenia, ktore u Dworu były tłumaczone za odgrożenie oderwaniem się od Szwecyi, y chwycenia się sposobow desperackich; rozjątrzyła umysł Krolowski na Infantczykow tak dalece, że Postow Infantzkich w areszt osadzić y ich o tę supplikę jakoby rebelią wszczynającą sądzić kazał. Trwała kognicya tey sprawy przez lat kilka, aż nakoniec skazano Postow na gardło przy konfiskacyi dobr ich. Relaxował jednak Krol ten dekret y na sześćletnie więzienie karę zamienił. Na samego tylko Jana Reynholda Patkula (ktorego za koneypienta tey supliki miano, y ktory nad inszych Postow Infantzkich żarliwiecy za całość praw y przywilejow prowincyi swojej obstarwał, a będąc przestrzeżony o wiszącym nad sobą życia niebezpieczeństwie z państwa Szwedzkiego uszedł) potwierdził wyrok z przydaniem, żeby mu przed ekzekucyą rękę uciągo, gdyby go w państwie Szwedzkim poścignąć miano.

Osadzony zatem Patkul udał się do Krola Polskiego AU-1699.

GUSTA

GUSTA II. y okazałemi racyami, których mu przy sprawie-
dliwych reflexyach żal y pasysa z ponieśionej w Szwecyi
kondemnaty hojnie natręczały, pobudzał Krola do podnie-
śnienia wojny przeciwko Szwedom na pozyskanie Inflant. Czło-
wiek ten z natury wymowny, w naukach biegły potrafił chwy-
cić kształtnie za serce Krola AUGUSTA, zalecając pożądaną
do odyskania tak piękney prowincyi pogodę przy gotowey
rozjątrzonych Inflantczykow do odrywania się od Szwe-
dow skłonności.

1700. Krol AUGUST namowiwszy się śicho z Piotrem W. Carem
Moskiewskim, y Krolem Duńskim, wysłał woysko swoje Sakie
rzekomo dla uskromienia powstałych w Litwie rozruchow,
z którym Feldmarszałek Fleming zbliżywszy się pod Rygę,
po odebranych szacach *Skomun* y *Dünemunde* zwaanych,
miasto Rygę oblegl. W tym Krol AUGUST sam nadjechał, y
miasto bombardować kazał. Wstrzymali w impeście Krola z
natury łaskawego Postowie Angielscy y Holenderscy przelo-
żeniem nieuchronney w towarach y handlach swoich przez
ruinę Rygi straty; jakoż od rozpoczętego już dobiewania mia-
sta dał się odwieść, a odstąpiwszy Rygi, dobył *Kokenbauza* y
do Litwy się wrocił.

1701. Tym czasem Krol Szwedzki Karol XII. zbawiwszy pod Narwą
80000. Moskwy, pod Rygę stanął y broniących mu przeyscia
przez Dźwingę Sałow rospędziwszy, miejsca utracone ode-
brał, a potym do Kurlandvi wtargnął, y tam się rozłożył,
wymagając na woysko swoje podatki.

1702. Gdy Krol Szwedzki z Kurlandyi do Litwy wszedłszy wiel-
kie przeciwko Sałom czynił progressa, Car z licznym woys-
kiem do Ingryi wpadłszy, naprzod fortecę *Rotenburg* dobył,
y *Schlisselburgiem* przezwiał, potym wziął *Nyenchantz*, gdzie
stawnie założył miasto y od imienia swego *Peterburg* przezwiał.

1703. Moskwa do Inflant Szwedzkich wpadłszy, kray wszyttek
ogniem y mieczem pustoszyła y Narwę obległa.

Podbiła

Podbiła Moskwa znakomite w Inflantach miasta y fortece: 1704.
Narwę, Dorpat, Iwanograd, Kieksbolm, &c.

W tymże roku między Carem, a Krolew Polskim y Rzeczypospolitą przez Działynskiego Wojewodę Chelmińskiego stanął traktat alliansy, w którym respektem Inflant Szwedzkich takowy się znajduje warunek:

Jako Jego Car: Wielicz: po te czasy swoje zwyciężkie oręza nie tylko w Inflanciech, ale y innych mięscach: cokolwiek w posesyach spólnego nieprzyjaciela zostawało, przy mocy Naywyższego prowadził, tak napotym prowadzić będzie takim sposobem, że te wżyskie fortece, miasta, y zamki, ktore w całym Xięstwie Inflantkim y przynależących do niego ziemiach, cokolwiek do Rzeczypospolitey należało, y za pomocą Bożą od Jego Car: Włcstwa wziętych być może J. K. Włcstwu y Najjaśniejszey Rzeczypospolitey bez nagrody z ochotą odda y ustąpi.

Krol Szwedzkz odżalowałszy fortec postradanych w Inflantach, za Moskwą y Sasami się w Polische uganiał, y po otrzymanych wielu awantazach, aż w Saxonii się oparł, y tam na Krolu AUGUSCIE wymusił pokoy przez traktat Racztacki. Fataloy ten traktat był dla Reynholda Patkula wyżey namienionego Inflantczyka, ten bowiem naprzod w służbie u Krola AUGUSTA dostąpiwszy godności *Conslarii intimi* w radzie wojenney, gdy się potym przeniósł do Cara, stanął Generalem Leytenantem, oraz Posłem wielkim do Krola AUGUSTA, w którym charakterze znajdując się w Saxonii właśnie pod inwazyą tam Szwedow, gdy do pokoju przyszło, za mocną Krola Szwedzkiego rekwiżycyą między kondycyami pokoju w traktacie położoną musiał być Szwedom w ręce wydany. Krol Szwedz-

Szwedzki natychmiast wydanego Patkula do armaty przykwać, y za sobą przy woysku prowadzić kazał aż pod Kaźmierz, gdzie Krol widząc go na zdrowiu bardzo słabego, żeby naturalną śmierć zamysłaoney nie poprzedziła pomsty, nieodkładnie go sądzić y eksekować postanowił. Zaprowadzony na plac osądzony Patkul na pierwszym weyrzeniu wystawionego koła y innych okropnych do swojey eksekucyi instrumentow zmartwiały strachem padł jak bez duszy, aż za ledwo go orzeźwić można było. Gdy czytano w głos dekret od tych słow się zaczynający: *Z rozkazu N. K. Jmci P. N. Miłościwego* krzyknął Patkul: á jakiegoż mam się spodziewać miłosierdzia od tego Pana Miłościwego! á gdy daley słyszał, że go w dekreście jako zdraycę Oyczyzny wspomniano, znova zawoła: owszem aż nader wiernie y gorliwie Oyczyźnie służyłem, dla ktorey teraz tak nieszczęśliwą staję się ofiarą! mistrz przystępując do sprawy mówić mu zaczął: Miłościwy Panie &c. ale Patkul nie dawszy mu domowić rzekł; co to Miłościwy Panie, nie tym tytułom tu pora; y wyciągnąwszy z kieszeni garść czerwonych złotych, podał mu mówiąc: oto masz, spraw się rzesko; nie pomogło to mizerakowi, bo mistrz wyraźnym od Krola rozkazaniem zagrożony, barzo okrutnie y pomału z eksekucją postępował; łamał mu kości kołem u nog y rąk, z tak okrutną w sprawieniu się nierzeźwością, iż z umyślnego Krola ordynansu mający nad strażą tey eksekucyi kommandę Officyer tegoż imienia Patkul (niektorzy go synowcem tegoż Reynholda być mienia) przeniknięny żalofnym przedłużoney męczarni widokiem, krzyknął na mistrza, żeby pospieszył, za co napotym w areście królka dni przesiedział. Gdy stupek przystawiono do ućięcia głowy, zgruchotany wszystkiek Patkul skwapliwie się czołgał do niego, na którym łeb mu nie tak ućięto jak raczey urznięto. Słyszałem godnych Officyerow Szwedzkich mocno twierdzących, że po tey straszney eksekucyi Patkula, Szwedow za razem doznane do tąd w dokazywaniu fzezcęście odstąpiło.

Moskwa

Moskwa zniósłszy na głowę Szwedów pod Pułtawą, tak 1709. walnym zwycięstwem łatwą sobie do zawojowania Szwedzkich Inflant ustąpiła drogę.

Moskwa wzięła Rygę, która morem y głodem znużona do 1710. kapitulacyi przystąpić y poddać się musiała. Po niej całe Inflanty takowóż się Moskwie poddały.

W tymże roku Xiążę Kurlandzki *Fridericus Vilhelmus* solennie sobie poślubił w Peterburgu Annę Iwanownę rodzoną synowicę Cara Piotra W. z którą w posagu miał wziąć 200000. rublow. Na akcie weselnym między różnemi wspaniałemi apparencyami wyznaczał się fejerwerk, w którym bożek miłości *Cupido* jedną ręką Carzki herb, a drugą Xiążąt Kurlandzkich w gorze trzymał, z tą Chronograficzną inskrypcją: *PrinCipes a Morls fœDere IVnGtL*. Ale niestetyż jak prętkie są doczesnego szczęścia odmiany, za ledwo Xiążę pełen radości y ukontentowania z Carówną małżonką swoją wyjechał z Peterburga, do Xięstwa swego dążąc, aż o mil dziewięć od Peterburga zapadł na malignę, y w kilka dni potym z tym się pożegnał światem. Ciało zaprowadzono do Nitawy, a Xięstwo Kurlandzkie Xiążę Mężykow Moskwą ofadził, w nadziei przyszłego sukcesora z Xiężny Kurlandzkiej Carówny Anny, którą być w ciąży rozumiano.

Na Seymie Warszawskim w roku 1710. względem Piltyna stanęła Konstytucya w te słowa:

Sprawa Piltyńska.

Przywodząc do exekucyi Konstytucya *anni 1685. titulô* Komissya Piltyńska też sprawę *in deliberatione pendentem* od wielu lat, jeszcze za panowania Najjaśniejszego Antecessora Naszego *quantocyus* na Sądach Naszych relacyinych *praviis innotescetalibus finaliter* decydować, & *ultimarié* determinować deklarujemy.

Ccc

Biskup

1713. Biskup Inflancki Krzysztof *Schenbek* odnowił sprawę Piltyńską na sądach Zadwornych relacyinych, ktorey finalną decyzją na deliberacyi zatrzymano.
1715. Popierał daley sprawę Piltyńską tenże Biskup Inflancki; wfzakże Krol AUGUST na publiczne na ow czas oglądając się konjunktury, wyrok swoy jeszczé na dalszey zawieścił deliberacyi, ale przytym reskrypt wydał do Xięcia Kurlandzkiego y ionych possessorow zastawnikow dobr Biskupstwa Piltyńskiego, żeby w sześciu miesiącach od daty tego reskryptu pomiarkowali się przez wynalezioną w sfluszny sposob kombinacyą z Biskupem Inflanckim, jeżeliby zaś w zamierzonym czasie ugoda niedoszła, to już Krol Jmćc z Senatem do finalney miał przytąpić decyzyi. Reskryptu tego takowy jest tenor:

Rescriptum Regium.

AUGUSTUS II. DEI Gratiâ Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniæ, &c. &c. Illustrissimo Principi Dno Ferdinando Curlandiæ & Semigalliæ Duci, necnon Generoso Sackien Successori Maydelloviano in Hypotheca bonorum Episcopatus Piltinensis seu Curoniensis, tum & aliis eorundem bonorum Hypothecariis Possessoribus Gratiâ Nostram Regiam. Illustrissime Princeps Domine, & Generosi Possessores Nobis dilecti. Quamvis ex vi muneris Regii fuerimus obligati & circa acclamationem cause exemptionis bonorum Episcopatus Piltinensis seu Curoniensis, nuper sub die 6. mens: præsentis Apr: unanimibus firè voris Senatorum Regni & M. D. Lit: Consiliariorumq; Nostrorum, lateri Nostro protunc assidentium inclinati & de potestate Nostra Regia instante Reverendo in Christo Patre Episcopo Livonie & Piltinensi deliberationem adhuc per Serenissimum JOANNEM III. Antecessorem Nostrum præhabitam & per Nos in an: 1713. prærogatam etiam non obstante absentia Fidelitatum Vestrarum & suspensione per Plenipotentem Illustritatis Vestræ ad convictionem non comparente inordinatè in termino succubire-

cubitorio petita, non attenta expedire & decretum promulgare potuimus, vel maximè dum post tantum temporis spatium à Nobis indultum iustitia omninò postulat & privilegiatissimæ ubiq; exemptionum leges id à Nobis exigunt, ut decretum Nostrum in hac causa sine ulteriori mora promulgaremus, non alienum tamen Clementia Nostra duximus ea de re Illustritatem Vestram, ac etiam Hypothecarios Possessores gratiosè præmonere, nisi intrâ sex menses à data præsentium curaverint accommodare hoc negotium sciens elapsò præfatò spatiò sex mensium, statutum Nobis esse præhabitam deliberationem expedire & decretum Nostrum promulgare sine ullis aliis dilationibus vel citationibus. In quorum fidem præsentibus manu Nostra subscriptas Sigillis Regni & M. D. Lit: communi iussimus. Datum Varsaviæ die 15. men: Apr: annò Domini MDCCXV. Regni verò Nostrì XVIII. annò. AUGUSTUS Rex, Locus Sigilli Regni Cancellariæ Majoris. Mathæus Illiak Ensisfer Braclaviensis S. R. M. Sigilli Majoris Secretarius. Locus Sigilli Mag: Duc: Litv: Basilius Rychlicki Subdap: Trocen: S. R. M. Secretarius Major Mag: Duc: Litv: Ad Illustrissimum Ducem Curlandiæ & Generosos Hypothecarios Episcopatus Piltinensis seu Curoniæ possessores. Cui supplicationi, ut iustæ & legitimæ Nos benignè annuentes præfatas Litteras, quarum Originale idem offerens denuò ad se recepit & de recepto Originali Cancellariam Nostram quietavit, ad Acta præsentia metrices Regni suscipi, iisdem inseri, ingrossari, easdemq; parti affectanti authenticè toties, quoties voluerit extradi permisimus. In quorum fidem præsentibus Sigillum Regni est appressum. Actum Varsaviæ feriâ tertiâ post Dominicam Ramis Palmarum Quadragesimalem, proximâ die scilicet 16. men: Apr: annò Domini 1715.

Carowna Anna owdowiála Xiężna Kurlandska, z Moskwy 1716. przybyła do Kurlandyi, y tam w Nitawie rezydencyą swoję złożyła. Ferdynand Xiążę Kurlandski (stryi zmarłego Wilhelma) widząc, że się Moskwa w Kurlandyi osadziła, po

dobrach się Xiążących rozłożywszy, do Xięstwa swego przy-
być się wzbraniał, ale we Gdańsku mieszkał; Car zaś woyska
swego z Kurlandyi sprowadzić nie chciał, pokądby mu sumę
200000. rublow w posagu Xięciu Wilhelmowi jakoby wylie-
czoną, a przytym 40000. rublow *modò donationis* od tegoż
Xięcia małżonce swojej Carownie Annie postapionych (acz
na to dowodu na piśmie nie było) nie wylieczono.

1777. Konfytueya Seymu *Pacificacionis* Komisyą do Xięstwa
Kurlandzkiego naznaczyła w te słowa:

Xięstwo Kurlandzkie y Semigalskie.

Należy Nam y Rzeczypospolitey na tym, aby Xię-
stwo Kurlandzkie y Semigalskie *ad corpus* Korony
Polskiej y W. X. L. należące od wszelkich pretenzji
y impetycyi postronnych było oswobodzone. Dla
tego na examinowanie y uznanie zachodzących pre-
tenzji z Xiążęciem Jmcią Kurlandzkim, naznaczamy
Komisarzow Naszych Wieleb: w Bogu XX. Arcem-
berskiego Biskupa Kijowskiego, Alexandra Horaina
Biskupa Zmudzkiego; Wielm: Ogińskiego Wojewodę
Trockiego, Kazimierza Zaranka Starostę Zmudzkie-
go, Piotra Kczewskiego Wojewodę Malborskiego,
Andrzeja Dombzkiego Kasztel: Brzeskiego Kujawsk:
Sapiechę Marszałka W.X.L. Ur: Stanisława Denhoffa
Miecznika Koronnego Hetmana Poln: W. X. Lit:
Michała Sapiechę Pifarza Poln: W.X. L. Jana Bromir-
skiego Podkomorzego Wyszogrodzkiego, Jakoba Du-
nina Regenta Kancellaryi W.K. Felicyana Grabzkie-

go Chorążego Łęczyckiego, Nakwaskiego Chorążego, Wyszogrodzkiego, Ludwika Boruckiego Podczaszego Brzeskiego Kujawskiego, Pawła Skorzewskiego Podczaszego Dobrzyńskiego, Jana Kazimierza Biegńskiego Starostę Naszego Starodubowskiego, Jana Strutyńskiego Starostę Wilkomirskiego, Antoniego Gorskiego Chorążego Zmudzkiego, Wala Chorążego Grodzieńskiego, którzy tymowiwszy czas, oraz Xięcia Jmci Kurlandzkiego, y wszystkich Pretendentow obwieściwszy, do Kurlandyi zjechać powinni będą, *de natura, legalitate, & realitate* pretenzji *seriam investigationem* uczynią, *documenta partium* zrewidują, oneż zkonnotują y Nam na przyszłym Scymnie relacyą uczynią. Na domowe zaś skargi Szlachty y Obywatelow, jakośmy w przeszłym roku Komisją naznaczyli, tak oneż ponawiając *per instrumentum* w Kancellaryi Naszey, Komisarzow Naszych jako najprędzey znouu zeszlemy, którzy *spoliatos (prævia cognitione spoli) restituendo*, wszelkie dyfferencye tak z Xięciem Jmcią, jako też z Konsyliarzami y Offycyalistami Jego, tudzież *causam homicidii* Ur: Firxa Starosty Naszego Telszeńskiego rozstrządzą, oraz *ex observantia Supremi Domini Nostri, quodcumq; de viis fuerit animalvertent*, y według praw dawnych *ad priistinam orbitam* przyprowadzą; *salva* jednak *appellatione & sententia definitiva* do Sądow Naszych Relacyinych,

juxta

juxta cadentias Curlandicas. Przytym Szlachtę Kurlandską y Semigalską circa pacta primæva, Indigenatus, beneficia, ex iisdem competentia, decreta Comititalia & Commissorialia, Formulam Regiminis & Statuta de anno 1617. Privilegia, jura, immunitates, consuetudines, & Constitutiones in rem ejusdem sancitas (nie derogując jednak w niczym Juribus Principis & Nobilitatis) zupełnie zachowujemy, oraz aby contra tenorem harum, żołnierz Litewiki w granice Xięstwa Kurlandskiego y Semigalskiego nie wkraczał, y pretenzyi sobie nie formował, nakazujemy.

Na tymże Seymie dla Szlachty Piltyńskiej takowa frańgła Konstytycya:

Piltyń.

Szlachtę Piltyńską przy Konstytycuyach in rem Onnych uchwalonych & circa Formulam Regiminis Piltinensis, anni 1617. in toto zachowujemy, & executionem ejusdem Formulae mieć chcemy, salvis Juribus Ecclesie Romane Catholicae & circa præjudicium sprawy Piltyńskiej in deliberatione Nostra promulgandi decreti wiszącey.

Urodzonemu Platerowi Woyskiemu Infantyskiemu za rezydencyą przy Carze y woyskach Moskiewskich 6000. talarow na tymże Seymie assekurowano.

W tymże roku 1717. naznaczona wyżey Komisysa wzięła swoy skutek, ktorey akta y postanowienia dla ich obszerności tu nie kładę, ale z samego dekretu teyże Komisysy najlepiej wyrozumieć można. *Vide lib: Solida Demonstratio, Fol: 165. sub tit: Extractus Actorum Commissionis Regie.* Na

Na Seymie Grodzieńskim ofobliwą Konstytucyą Xiążęcia 1726. Ferdynanda a *Personali homagio* uwolniono, a przez Posła tę powinność wypełnić pozwolono; Kurlandczyków za spólnych, y nierozdzielnych Rzeczypospolitey Obywatelów deklarowano; Eleksyą Gräffa *Morycza* na Xięstwo Kurlandskie skaisowano; Komisarzów naznaczono dla ułożenia przyszłego rządu tego Xięstwa *post futura fata* Xięcia Ferdynanda, kterey Konstytucyi ten jest tenor:

Ponieważ według doświadczenia powszechnego wszystkie Państwa y Narody skupione y zjednoczone *in unum*, pod jednostaynym Rządem y Panowaniem, *corpus*, daleko zwykły bywać mocniejszy, szczęśliwszy y sposobniejszy do obrony y konserwacyi pospolitey, anizeli rozdzielone; przeto *in bærendo pactis æternis subjectionis, & incorporationis absolutissima, & plenissima*, bez żadney najmniejszey rezerwacyi, *libere, ritè, ac legitime ab utrinq; stabilitis, & jurata fide confirmatis*, tudzież stosując się do Konstytucyi an. 1689. *deficiente stirpe mascula* terażniejszego Xięcia Ferdynanda *ex linea Kietleriana precedentis, salvis per omnia Juribus, possessionibus, ac prerogativis* tegoż Xiążęcia, poki żyć będzie, (ktojemu *homagiu* dyspensując Konstytucyą anni 1683. *ob respectum proveda ætatis & singularia erga Rempublicam merita*, etiam przez Posła swego *præstare* pozwałamy, hóc jednak *præcautò*, że to służyć nie powinno *Successoribus* jego; inquantumby *ex lumbis illius directè descendentes existera* mieli)

pomie-

pomienione Xięstwo Kurlandskie, y Semigalskie z da-
 wna inkorporowane y przyłączone *ad corpus Reipu-*
blica, cum omnibus attinentiis, & contingentiis suis
antiquis, do Korony Polskiej y W. X. L. przyłączamy,
 y inkorporujemy; za spólnych y nierozdzielnych O-
 bywatelów Koronnych y W. X. Lit: pierwey przy-
 jętych, przyjmujemy, z prawami, przywilejami y
 wolnościami im nadanemi przedtym, do wszystkich
 praw, honorów, prerogatyw, y wolności Koronnych
 y W. X. L. przypuszczonych, *pariter* przypuszczamy,
 jednoścaynemi siłami, posiłkami, y wojskami całej
 Rzeczypospolitey *contra omnes usurpationes, & quos-*
vis insultus hostiles za tępować, bronić y zaszczycać
 obiecujemy. *Insuper* jako *omnem prorsus novi Prin-*
cipis infeudandi substitutionem post fata pomienionego
 Xiążęcia Ferdynanda *in casum deficientis stirpis ma-*
scule in perpetuum ekskludujemy y abrogujemy, tak *at-*
tenta przeszłe wszystkie przeciwko inhibicyom, man-
 datom y reskryptom Naszym, mianowicie *usurpati*
 nienależycie *ultimi conventiculi, cum omnibus actibus*
 wdajęcemi się *in materiam eventualis successionis*, zno-
 siemy, kassujemy y one za nieważne *ex vitio nullita-*
tis, & insubsistentia naturalis, stante pro nunc directo,
& supremo; in futurum zaś *utili, & immediato Domi-*
nio Nostro & Reipublica; perpetua & irrevocabili le-
ge deklarujemy. A że Graff Morycz nieposłusznym
 Ord-

Ordynansom Naszym y woli Rzeczypospolitey *circa effectuationem Diplomatis Nostri*, na teraznieyszym Seymie *traditi* pokazał się; tedy onego nie tylko *ex conditionibus* Prowincyi Kurlandzkiej, tudzież Krolestwa Polskiego, y W. X. L. *proscribimus*, ale też *pro hoste Reipublica*, & *invindicabili capite* ogłaszamy y kondemnujemy. *Liberum exercitium Augustanae confessionis*, z którą *ad Rempublicam accesserunt*, & *per pacta subjectionis sibi caverunt; cum pacifico usu & conservatione* teyże religii, *ceterisq̃ illius ritibus, secundam obloquentiam duntaxat eorundem pastorum*, assekurujemy; ubezpieczając, iż *ad mutationem* oney, nikogo *per vim* przymuszać nie dopuścimy, *salvo jure, & usu Religionis Romano-Catholicae in formula Regiminis praescripto, & per Constitutionem anni 1678. approbato.*

Także, aby *desideria* y reprezentacye Stanow wszytkich prowincyi Kurlandzkiej, *ratione* domowego porządku y innych ustaw, *ad bonum ordinem, & internum Regimen* potrzebnych, tym snadniey y skuteczniey akkomodowane *pro justitia, commodo & utilitate universonū* być mogły; za zgodą wszech Stanow, Komisarzow Naszych *ex Senatorio Ordine*: Wieleb: X. Krzysztofa na Słupowie Szembeka Biskupa Warmińskiego, y Sambieńskiego, Wielmożnych Kazimierza z Kozielska Ogińskiego Trockiego, Stanisława Dönhoffa Połockiego, Hetmana Polnego W. X. Lit:

Stanisława Chomętowskiego Mazowieckiego, Hetma-
na Poln: Koron: Wojewodow; *Ex Ordine Equeſtri*:
z małej Poliki, Urodzonych Jana na Tykocinie y Ty-
czynie Branickiego Chorążego Koronnego, Kraśni-
ńskiego Starostę, Jakoba na Skrzynie Dunina Regenta
Koronnego, Starostę Radoszyckiego, Ożarowskiego
Stolnika Krakowskiego; Wicłopolskiego, Lanckoroń-
skiego, Kalinowskiego, Winnickiego Starostow, Kar-
woyńskiego Podczaszego Wiſkiego y Sędzię Gro-
dzkiego Brańskiego; z Wielkiej Polki, Urodzonych
Maxymiliana z Tenczyna Oſolińskiego Podskarbiego
Nadwornego Koronnego, Sandomirskiego Starostę,
Stefana Garczyńskiego Chorążego, Alexandra Ło-
dzie-Ponińskiego Łowczego, Wſchowſkich; Nakwa-
skiego Ciechanowskiego, Szembeka, Tolkmickiego,
Starostow; Kraśnińskiego Czeſznika Ciechanowskiego;
z W. X. Lit: Urodzonych Kaźmierza na Bychowie,
Dąbrownie y Zaſławiu Sapiehę Generała Altyleryi
W. X. Lit: Wolpińskiego Starostę, Michała Xięcia na
Nieſwizu y Ołyce Radziwiłła Przemyskiego, Jozefa
de Campo Scipiona Lidzkiego, z Koźielka Ogińskiego
Gorzdowkiego Starostow, Wala Chorążego Gro-
dzieńskiego, Antoniego Eperyeſzego Pułkownika
Naszego, nie tylko dla wyluchania, examinowania y
akkomodowania tychże *deſideriorum & representa-*
tionum, ale też *primario & principaliter* dla uformo-

wania,

wania, y ułożenia Ordynacyi teyże Prowincyi, tudzież Powiatu Piltyńskiego *respectivè quò ad jura sua*, przytym dla uprzątnienia y uspokojenia jakichkolwiek niezgod, exorbitancyi, kontrowersyi y pretenzyi domowych y postronnych, *cum potestate* sądzenia, y karania *summario processu* tych Kurlandczykow, którzyby *rebelles Juribus Reipublicæ* albo powadze Komisarckiej po tey Konstytucyi tamże w Kurlandyi pokazali się, ordynujemy; *salva relatione & approbatione* na Seymie przyszlým. Ktorym, Wielebnemu, Wielmożnym, y Urodzonym Komisarzom, aby Wielmożni Hetmani oboygã Narodow, *assistentiam militarem pro exigentia necessitatis, salvâ disciplinâ militari per novellam legem præscriptâ*, pod kommendą Regimentarzew godnych tak z Koronnego, jako y Litewskiego woyska dodali, *authoritate presentis conventûs* nakazujemy; ktorzy to Regimentarze z dywizyami w kommendach swoich będącemi na granicy Kurlandckiej stanać, y dalszego ordynansu tychże Wielebnego, Wielmożnych, y Urodzonych, Komisarzew czekać mają. Pomienionych zaś Wielebnego, Wielmożnych y Urodzonych Komisarzew Naszych obowięzujemy, aby tę Komisyą *primo vere*, naznaczywszy termin *per innotescentiales suas, & proprio are* na nią się wybrawszy, *sine ullo sumptu etiam ex Senatûs Consilio assignando*, ani skarbu, ani Wojewodztw, *salvò beneficid*

neficiò suspensionis spraw ich *in quovis* *subsellio*, *expedvowali*; *instrumentum pseudo-electionis*, & *omnia alia Juribus Reipublicæ nociva ex actis eliminent*. Oraz Obywatelom całego Xięstwa Kurlandzkiego, Semigalskiego, Powiatu Piltyńsk: *in genere & specie* wszystkim *korrespondencyi*, *praktyk*, *negocyacyi* wszelakich z *postronnemi* *potencyami* & *quasvis* *novationes*, *machinationes* *vel* *molimina* *in* *prajudicium* *Juri* *in* *Reipublica* *sub* *quocunq̃* *titulo*, *colore*, *vel* *pratextu*, *directè*, *sive* *indirectè* *authoritate* *publica* *teraźnieyszego* *Seymu*, *sub* *pænis* *criminis* *lase* *Majestatis*, *perduellionis*, *ceterisq̃* *rigoribus* *in* *legibus* *descriptis*, *zakazuemy*; *ktorym* *rygorom* *wszyscy* *Fautores*, *Cooperatores*, & *assistentes*, *jeźeliby* *się* *jacy* *in* *futurum* *pokazali*, *cujuscunq̃* *nationis*, *subjacere* *powinni* *w* *sądach* *Seymowych*.

1727. Ustanowiona *przerzeczona* *Konfitytucya* *Komisysa* *do* *Xięstwa* *Kurlandzkiego* *jurydykcyja* *swoje* *ufundowała* *w* *Nitawie*; *implicowanych* *circa* *Pseudo-Electionem* *Graffa* *Morycza* *skromnie* *bez* *wylania* *krwi* *ukarała*, *nowa* *Ordynacya*, *y* *politycznego* *porządku*, (*ktora* *po* *śmierci* *Xięcia* *Ferdynanda* *bezpotomnego* *miała* *być* *zachowana*) *postanowiła*; *na* *dotrzymanie* *ktorey* *wszyscy* *Obywatele* *Xięstwa* *Kurlandzkiego* *przed* *Komisarzami* *przyśięgę* *wypełnili*.

1731. Roku 25. *miesiąca* *Februarii* *w* *Warszawie* *odebrał* *inwe-*
styturę *Xiążę* *Ferdynand* *przez* *Plenipotenta* *swego* *Gotarda* *a*
Bulow *Inr: Conf: Belli* *J. K. Mści*; *ktorego* *Ceremoniału* *krot-*
kie *tu* *kładę* *opisanie*. *Naprzod* *koło* *południa* *Każimierz*

Ru-

Rudziński Kasztelan Czerski, y Sebastyan Dębowski Referendarz Koronny (zastępując nieprzytomnego na ow czas Sekretarza Koronny) w karcie Krolewskiej z wytwornym apparatus przybyli do Posła; a wzięwszy go do teyże karety Krolewskiej przy piękney kawałakadzie, oraz wyborney przeszło sześćdziesiąt poszofnych karet różnego Państwa komitywie zaprowadzili na zamek. Tam przy wyższych wschodach spotkali Posła Chamberlanowie Krolewscy, Kolonowski, Poniński, Załuski, Ubrul; a przed samym progiem Izby Senatorskiej przywitał go Marszałek Wielki *Mniszek*; y do Tronu Krolewskiego otobliwszą apparencyą przybranego doprowadził. Za wycięciem Posła, Senatorowie z miejsc swoich powstałi. Konkurs przednich na ten uroczysty widok był niezwycayny: procz Nuncyusza Papieskigo, Posłow Cesarzkiego, Francuskiego, y wielu inszych Monarchow; przypatrował się też tak solennemu aktowi Posel Turecki *Machmet Effendi*. Blisko Tronu stali Ministrowie *Status* y przednieysi Dygnitarze, Oficjalistowie obojga Narodow; z ktorych Xiądz Załuski Referendarz Koronny Księgę Ewangelii, Branicki Chorąży Koronny, *Vexillum Feudale* (na ktorym z jedney strony herb Krolewski y Rzeczypospolitey, a z drugiey herb Xięcia Ferdynanda były wyrzone) a Xiączę *Lubomirski* Mieczny Koronny, y *Zawisza* Mieczny W. X. L. dobyte trzymali miecze. Zbliżywszy się do tronu Posel po trzy razy Majestatu Pańskiemu głęboko się uklonił, a Krol Jmć uczcił go wzajemnie zdjęciem z głowy kapelusza. Posel na kolana upadszy na pierwszym od Tronu stopniu o investyturę imieniem Xięcia swego pokornie upraszał taką po łacinie nową: *Serenissime ac Potentissime REX, Domine, Domine Clementissime.*

*E*A est Principum beatitudo in terris. Et supra communem sortem evecta felicitatis eminentia, ut soli mortalium magnificentiae splendere præpollentes, præter plurimas, quibus Divinitatem emulari datum est, aotes, gratiarum magnitudine, & bene-

beneficiorum frequentia, atq; assiduitate propius ad eandem accedere valeant. Ut omnibus, quæ Majestatem comitantur ornamentis Sac: Reg: M. Vestra abundat, & excellit, ita sigillatim naturæ quadam bonitate munificens illud ingenium, quod orbis quotidie admiratur, ipsi contigit, ut ad erogandas gratias, ac liberalitates nata, formataq; videatur. Qui quidem munificus ardor ne unquam fatisceret, factum Divinâ Providentiâ, ut paternum ipsi maturaretur Dominium, & prematuro naturæ tributo frater nascendi jure major, satis cederet, cederetq; ditioribus.

Haud exiguum sic nata fuerat S. R. M. Vestra campum, in quo innatæ sibi beneficentiæ, & largitatis sequeretur motus; sed non adeo amplum, qui vastitati munificentiæ responderet, quâ obrem benignius illud, quod rebus humanis prospicit fatum, Regem esse voluit S. R. M. Vestram, qui & genti moderaretur Generosissimæ, & talium esset Regnorum Rex, quæ abundè satis ea suppeterent, quibus animus supra omnem sortem humanam ad tribuenda beneficia effusus citra ullam diminutionis curam expletur. Augent gloriam virtutis, & copia ætuum, & diuturnitas Imperii, dum per triginta & ultra annos beneficia maxima largitate fundere potuerit, imò fuderit S. R. M. Vestra dum longius omnibus Europæ Principibus imperaverit, quò populis suis existeret munificentior. Vix ullus suorum conspicitur, cui honores non contulerit, quem non beneficiis cumulaverit, nemo autem planè ex amplo Senatorum Ordine, qui curulem suam à S. R. M. Vestra se tenere non letetur, summaq; animi voluptate Patrem tanti Senatûs non veneretur.

Unicus adhuc supereſt Illuſtriſſimus Princeps Ferdinandus, fidelissimus S. R. M. Vestræ cliens fiduciarius, in Livonia Curlandiæ Dux, qui gratiam, & clementiam ejusdem præstolatur, & quem solum domus Ducalis superstitem Divinâ Providentiâ ad raræ ætatis culmen vel ideo provexisse videtur, ne munificentia S. R. M. Vestræ aliquid deesset, ut ille solus esset, qui non de beneficentiâ Regia gauderet.

Singu-

Singularis gloria atq; benevolentiae non leuem jam tum expertus est partem Illustrissimus Princeps, quando S. R. M. Vestra provectae illius aetati indulgendo; Legati Ministerio Jurium veterum confirmationem ac investituram suscipere, homagiumq; prestare gratiosissime concessit, quam eximiam clementiam submississima ac iterata colit gratitudine.

Quod ut auspiciato tandem assequatur successu, sistit se vicaria Praesentia coram Sacratissimo Throno Regio, per me plenipotentiarium suum, supplici exorando cultu, dignetur S. R. M. Vestra, tanquam supremus & Directus Dominus vigore veterum per Serenissimos Praedecessores, Poloniae Reges & Magnos Livoniae Duces concessarum investiturarum, & jurium de terris, Civitatibus, Oppidis, Villis, Pagis, Arcibus, Juribus, Prae eminentiis, totoq; Ducatu Curlandiae & Semigalliae in Livonia, illum investire, quo nomine ad pedes S. R. M. Vestrae provolutus juxta laudabilem apud moratioris gentes receptam consuetudinem, flexis genibus homagium prestare, & solenni juramento fidem & obedientiam per me obstringere paratus est.

Po skończeniu tey mowie Krol Jmśc Vexillum feudale z rak Chorażego Koronnego odebrałszy, Postow i kleczącemu podał, a Podkanclerzy Koronny w te się odezwał Słowa: *Sacra Regia Majest: AUGUSTUS II. DEI Gratiā Rex Poloniae, Magnus Lux Litvaniae, Dominus Noster Clementissimus, tanquā naturalis, & Supremus Dominus totius Livoniae, Ducatumq; Curlandiae, & Semigalliae, annuendo precibus Illustrissimi Ferdinandi Ducis, tradit & concedit Illustritati suae in feudum terras, civitates, oppida, & arces commemoratorum in Livonia Curlandiae, & Semigalliae Ducatum, & ad eosdem Illustritatem suam per hujus Vexilli traditionem, in persona Generositatis Tuae, Friderici Gotthardi a Bulow, uti Plenipotentiarium Illustritatis suae investit, & instituit gratia, & benignitate suae Regiae M. quā Illustritatem suam ob singularia in Reges, Regnumq; Poloniae, Antecessorum quoq; ejusdem Illustritatis Ducum merita*
complete.

complectitur, speratq; Illustritatem suam beneficii hujus memorem semper futuram, gratamq; pro eo se exhibituram.

Zatym Posel trzymając lewą ręką chorągiew, prawą dwa palce nad księgą Ewangelii położył (ktorą na łonie Krolewskim trzymał Referendarz Koronny) złożywszy taką wypelnil przysięgę: Ego Fridericus Gothardus a Bulow S. R. M. Vestrae intimus Consiliarius Belli, Illustrissimi Principis Ferdinandi Curlandiae, & Semigalliae in Livonia Ducis, pro praestando Homagio, recipienda investitura, Legatus, & Plenipotentarius, nomine & ex mandato, & in animum ejusdem Illustrissimi Ducis juro super haec Sancta DEI Evangelia: Quod idem Illustrissimus Dux Ferdinandus, ab hac hora deinceps ad ultimum diem vitae suae erit fidelis, & obediens Tibi Serenissimo AUGUSTO Secundo Regi Poloniae, M. D. Lituan: Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlaciae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czernichoviaeq;, necnon Hereditario Duci Saxoniae, & Principi Electori, sicuti suo naturali, & Hereditario Domino, Successoribus Tuis Legitimis, Regibus Poloniae, Dominis suis contra omnem hominem nemine excepto, & quod nunquam scienter erit in consilio vel auxilio, vel in facto, ex quo (quod absit) amittas vitam, vel membrum aliquod, vel per quod accipias in persona aliquam laesionem, injuriam, vel contumeliam, vel per quod amittas aliquem honorem, quem nunc habes, vel post habebis, & si sciverit vel audiverit de aliquo, qui velit aliquid istarum contra Te facere, pro posse suo, ut fiat impedimentum, praestabit; & si contigerit Te rem aliquam quam habes vel post habebis casu aliquo amittere eam recuperare curabis, in recuperataq; retinenda Te in omni tempore juvabit, & si sciverit Te velle contra aliquem publico consilio arma sumere, & de eo generaliter, vel specialiter fuerit requisitus, suum Tibi secundum pacta praestabit auxilium, & si aliquid illi de secreto manifestaveris, illud sine tua licentia nemini pandet, neq; quidquam per quod pandatur faciet, & si Consilium ab ipso super aliquo facto postu-

postulaveris, illud tibi dabit consilium, quod Tibi, Dominiis Tuis
 judicaverit maximè expedire & nunquam ex persona aliquid sci-
 enter, quod pertinet ad Tuam vel Regni Dominiorumq; Tuorum
 Regno adjunctorum, vel in posterum adjungendorum injuriam,
 vel contumeliam faciet; imò honorem, dignitatem, commodaq; Tui
 Regni, & Dominiorum Tuorum tuebitur, & conservabit, & quo-
 ad maximè poterit, augebit. Deniq; etiam pacta priora antiqua,
 omnia & singula, quocunq; tempore à Prædecessoribus suis Cur-
 landiæ, & Semigalliæ Ducibus cum inelyto hoc Poloniæ Regno,
 & Magno Ducatu Litvaniæ convicata, tum, & Formulam Re-
 giminis, præteritas transactiones, conditiones cum Serenissimis
 Divæ memoriæ Regibus Poloniæ, & Magnis Ducibus Litvaniæ
 factas, novellam Constitutionem Comitiorum Grodnensium de
 Ducatu Curlandiæ sancitam servabis, adimplebit, & nihil in
 contrarium eidem novellæ Legi faciet; ac præterea omnium, &
 singulorum Equestris Ordinis, ac privatorum Ducatus Curlandiæ,
 & Semigalliæ incolarum jura, Privilegia, libertates, immuni-
 tates factas rectas integerrimè servabis, nec quidquam in con-
 trarium earundem præjudicii, ac derogationis faciet, aut feri
 permittet, sic me & Illustrissimum Ducem DEUS adjuvet, &
 hæc Sancta DEI Evangelia.

Po wykonaney przysiędze zstąpiwszy Pofel z wyższego
 stopnia Tronu na niższy, klęcząc dziękował Krolowi Jmści za
 oświadczoną Xiążęciu łaskę w te słowa: Serenissime, ac Poten-
 tissime Rex, Domine, Domine Clementissime. Veneratur, & de-
 votissimo animi cultu prosequitur beneficam Clementiam S. R. M.
 Vestræ Illustrissimus Curlandiæ Princeps, quā solenni feudi re-
 novatione, ea, quæ à Serenissimis Prædecessoribus, Poloniæ Re-
 gibus, olim fuere concessa gratiosissimè confirmare, & conferre est
 dignata.

Agnoscit illam majorem, quam ut verbis exprimi possit, Sanctèq;
 promittit se iis, quæ feuda exposcunt, obsequiis omnem in refe-
 rendo grato Beneficiq; memore animo pietatem testaturum.

Ecc

Serua

Servavit is fidem, fidelitatemq, intaminatam, jam ante longè, quam juramenti vinculo ad eadem obsringeretur. & ita servavit, ut nec hostium insultibus, nec temporum calamitatibus laefactaretur.

Servabit & eandem in posterum deinceps, hóc magis, quò in clientelam, & protectionem S.R.M. Vestrae, ac totius Reipublicae se, suaq, omnia contulit. Confidit S.R.M. Vestram gratias, quas ipsi hac solemnè die est largita, novis gratis ita se esse cumulataram, ne tristis praeceptorum temporum acerbam afflictae fortunae recordatio senectam amplius turbet, gravemq, reddat.

Spe nititur summa se novo hóc, eodemq, maximò munitum praesidio omnes elisurum imperus, quietaq, feudi possessione, eò magis fruituram, quò feliciora Jagiellonicis attingisse exultat tempora, quibus ne vota quidem adai possunt alia, quam ut sint diuturna. Dent Tibi Clementissime Rex Dii etatem, quam mereris; seruentq, animum, quem dederunt.

Podkanclerzy Koronny odpowiedział Posłowi: Perfecit S. R. M. Dominus Noster Clementissimus ea, quae Majestativi juris erant; superest, ut Illustrissimus Ferdinandus Dux Curlandiae, & Semigalliae in Livonia, ea quae fidelem feudatarium decent, adimpleat, ac pro tanto beneficio de S. R. M. & Republica perpetuò bene mereri studeat.

Po zakończoney tym kształtē inwestyturze Marszałek Wielki Posła od Tronu sprowadził do przygotowanego na lewey od boku Krolewskiego sronie krzesła, na którym uśiadłszy Posel, kapeluszem na moment się przykrył, y wraz go znowu z respektem zdjął. A gdy z niego powstał, Krol order mu dla Xiążęcia Ferdynada na znak Pańskiego respektu podał, Posel równo się z ziemią Krolowi uniżywszy, odszedł od Tronu, y po odebraniu od przytomnych Ministrów, Senatorów kongratulacyi, tym że porządkiem, którym był sprowadzony, powrócił do gospody. Nakoniec *diploma investiturae* z Kancellaryi odebrawszy, sam też od Xięcia Ferdynada *universales*

sales

sales dat, mianowicie: *de præminentia Relig: Cathol: Rom: w Xięstwie Kurlandskim, y Semigalskim manutentenda de Ecclesiis, Parochiis, & Ministeriis Ecclesiasticis Catholicis, salariisq; eorum, feudis censibus, & jure Patronatûs, conservandis in forma antiquitas solita & descripta.*

Po śmierci Krola AUGUSTA wtorego gdy nastąpiła Elo- 1733.
koya szczęśliwie nam dziś Panującego Krola Jegomości AU-
GUSTA III. *inter pacta conventa* względem Xięstwa Kurland-
skiego taki warunek stanął. Xięstwo Kurlandkie, aby *ab ex-*
ternis prætensionibus uwolnione było, y Xiążę Jmć Ferdy-
nand, jako *investitus juribus suis*, aby mógł *uti*, y przyiść *ad*
possessionem honorum suorum, także, aby Obywatele tego Xię-
stwa jemu lub *pro nunc ob impedimenta extranea absenti, in Re-*
gno jednak *commoranti*, *debitam præstent obedientiam, conjun-*
ctim cum Republica curas Nostras indilatè impendemus. Salvis
hujus Ducatûs Nobilitatis, & Civitatum antiquis juribus, na
awulsyą zaś tego Xięstwa *a corpore* Rzeczypospolitey nigdy
nie pozwolimy.

Na Seymie Warszawskim *Pacificationis* Krolowi Jmćci po- 1736.
zwolono, po śmierci Xięcia Kurlandkiego Ferdynanda, komu
innemu inwestyturę Xięstwa Kurlandkiego konferować, oraz
Komisyą Kurlandską w roku 1727. w Nitawie zalimitowaną
reassumować kazano, dla traktowania *cum investiendo* na Xię-
stwo Kurlandkie *Principe*, o pożytecznych dla Rzplitey kon-
dycyach *subsecutura infeudationis*. Na co Konstytucya taka:

Komisyja Kurlandka, ktorey pracowity y chwale-
bny *in rem boni publici actus* niewygasta u Nas y Rze-
czypospolitey *promeruit* wdzięczność, w tym wszy-
stkim co tylko *effecit in rem* utrzymania prawa Nasze-
go Krolewskiego y Rzplitey, tudzież zjednoczenia
nigdy nierozdzielnego *cum corpore* Rzeczypospolitey,

Ecc 2

teyze

teyże prowincyi (potwierdzając tego Xięstwa *omnia jura, privilegia, & libertates*) approbujemy. Wziawszy zaś *in maturam deliberationem*, że z wielu racyi, jako też y z okoliczności inonerowanych prowentow *dobr mense Ducalis*, nie przyniosłaby większego jako *sub Regimine Ducum* emolumentu Nam, y Rzeczypospolitey nowa ordynacya przez tęż Komisyą zkonzertowana, y *ad approbandum* podana, tudzież mając w zgląd na usilne y pokorne *Nobilitatis Curlandia* prozby, aby na dalszy czas pod rządem Xięcia *juxta pacta subjectionis, & Formulam Regiminis* zostawała; *providendo* także, żeby a *Principe Feudario, & obstricto vasallatui Nostro subsidia militum* być mogły: oraz aby *investiendus* od Nas Xiążę *onerata bona mense Ducalis in emolumentum, & rem feudi*, wykupił, y oswobodził takową za zdaniem wszech Stanow, około teyże prowincyi czyniemy ordynacyą. Ze *post decessum moderni Principis Ferdinandi*, a w nim *Stirpis Kiettle-riana*, (ktorego *ad vita tempora circa Feudum, & jura ejusdem* konferwujemy) innemu *cum Successoribus ejus masculis de lumbis procedentibus investituram* Xięstwa Kurlandkiego *Diplomate Nostro* według praktykowanego *in simili* sposobu, konferować będziemy. Zeby się to zaś nie tylko z zupełnym Rzeczypospolitey pożytkiem, y z jak naygruntowniey-
szym

szym zjednoczenia tego Xięstwa z Rzeczpospolitą utrzymaniem, stać mogło, do ułożenia kondycyi temuż Xiążęciu (ktorego *investiemus*) przerwczoną Komisyją 1727. *ad eum actum* prorogujemy, y autoryzujemy.

R. 1737-4. Maja umarł Ferdynand ostatni z domu Kiettle-1737-
row Xiążę Kurlandski. Owdowiła żona jego Xiężniczka *de*
Veisenseck, ze Gdańska do Lipska rezydencyją swoją przeniosta.

Tegoż roku 13. *Julii* Szlachta Kurlandska wjechawszy się do Nitawy obrała Graffa *Ernesta Birona Oberkamerhera*, to jest Podkomorzego najwyższego Monarchini Rosyjskiej za Xiążęcia Kurlandskiego. Po takowey Elekcyi Komisarze Rzeczypospolitey we Gdańsku traktowali z Kanclerzem Kurlandskim *de Finck*, jako pełnomocnym Ministrem nowego na Xięstwo Kurlandskie Kandydata Graffa *Birona*. A zgodziwszy się na pewne *infuedationis* kondycye; mianowicie względem rekoznicyi *directi & Supremi Domini* Krola Jmści, nad Xięstwem Kurlandskim, względem wolnego używania w tymże Xięstwie Wiary Katolickiej, y zachowania Plebanii y Kościołów Katolickich przy ich dochodach; względem wykupienia, y wyswobodzenia od wszelkich długow, *dobr mensse Ducalis*; względem wolney nawigacyi do Rygi, względem dodania od Xiążęcia Kurlandskiego na potrzebę Rzeczypospolitey pięćset ludzi pieszych, lub dwiście konnych z zupełnym moderunkiem, &c. Instrumenta takowey tranzakcyi wzajemnie podpisali.

Odebrał inwestyturę Graff *Biron* na Xięstwo Kurlandskie 1739.
od Krola Jmści w osobie Mandatarjusza swego y Plenipotenta
Birona de Finck Kanclerza Kurlandskiego. Ceremoniał tej
inwestytury odprawił się podobnym jak wyżej opisano sposobem
w przyzwoitym porządku, y niepospolitey *apparencji*.

Po

1740. Po śmierci Anny Monarchini Rosyjskiej Xiążę *Biron* według postanowienia teyże Monarchini objął Regencyą państwa Rosyjskiego, do wzrostu lat Iwana na ow czas od poł roka dziecięcia syna Xiążąt Brunzwickich, a wnuka teyże Monarchini Rosyjskiej Anny. W niedziel kilka potym Senat Xiążęcia *Birona* z tey godności zrzuciwszy, do Syberyi z całą familią zaszł, ale za nową w Moskwie rewolucyą, Elżbieta osiągnawszy Tron Rosyjski, rewokowała *Birona* z całym domem z Syberyi, y w mieście Jarosławiu nie daleko stahey Moskiewskiej w ograniczoney w pewnych warunkach wolności, albo raczey w polityczney niewoli żyć mu kazala, gdzie y po dziś dzień się znajduje.

1741. R. 1741. 27. Junii Xiążę Brunzwicki Ludwik Ernest zjechał do Nitawy na Elekcyą Xięcia Kurlandkiego, ale nie mogli oney zgodnie na siebie wyrobić od pewnych tylko partyzantow obrany.

A tak dotąd nim dalsze zaydzie Rzeczypospolitey postanowienie, Oberatowie to jest: *Supremi Consilarii* (ktarych jest czterech: Lantoff niestrz, albo *Supremus Magister Palatii*, Kanclerz, Ober-Burgrabia, y Marszałek) pod i nieniem Krolewskim sprawują rządy Xięstwa Kurlandkiego według przyzwoitych temu Xięstwu praw, y Ordynacyi *in formula Regiminis* opisanej.

CZĘŚC DRUGA

O starożytności, y zacności Szlacheckich Familij w Inflantach z Geograficznym opisaniem krajow Inflantskich.

ROZDZIAŁ I.

O Szlachcie Inflantskiej w pospolitości.

Najcelniysze Domow, y Imion zaszczyty pochodzą, y wyznaczają się naybarżiej z starożytności, y zasług. Byłaby to grubey w politycznych rzeczach niewiedomości podlegać cenzurze, nie przyznać Rycerstwu Krzyżackiemu: że będąc samoz nayprzednieyszych Rycerstw Chrześcijańskich, jednym być, oraz y podziśdzić jeszcze jest złączeniem z wyboru dawnych y zacnych Domow. Mijam na świadectwo inszych Autorow, kterychby tu allegować przyślugo było; przestając tylko na jednym *Anonymum*, ktorego w księdze Francusk ey pod tytulem *Les Scutierans Ton*: 3. Fol: 273. to są słowa: *Cet Ordre est sans contestat un des plus respectables de la*

*de la Chrétieneté; les Princes du Sang Royal & les Fils des Souverains se font bonneur d' y entrer, & d' estre à la tête d' une Noblesse, qui doit faire preuve de huit degrez pour y être admise: to jest: To Rycerstwo jest bez wątpienia jedno z nuygodnieyszych w Chrześciaństwie; potomkowie krwi Krolewskiej, y Synowie udzielných Xiążąt za honor sobie poczytają zostawać w nim, y być głową takiej Szlachty, która probę urodzenia swego z ośmiu stopniow czynić powianna, ż by do tego Rycerstwa przyjęta być mogła. A że starodawna Szlachta Inflantka była plemieniem y *Seminariū* Rycerstwa Krzyżackiego w Inflantach, jawny z tąd idzie wywod Starożytności Familii Inflantkiej, kiedy od tak wielu wiekow każdy, który passowanym być chciał za Rycerza Krzyżackiego, probę Szlachectwa swego z tak wielu stopniow czynić był powinien. Wszakże do tego zaszczytu należć nie mają ci, którzy pośledniey od Krolow Polskich y Szwedzkich *Nobilitacya* y *Indygenat* w Inflantach otrzymali; ktorých *Nominatus parco*; ile że ich barzo nie wiele się znayduje.*

Zasluzgi Szlachty Inflantkiej są ze wszystkich miar znaczniejsze y dystyngwowane, które sobie naprzod w całym Chrześciaństwie, a potem w Rzeczypospolitey zakarbiła. Ona bowiem w Krzyżakach odżałowanyim zdrowiem y życiem swoim przez cale wieki z pogany poty walczyła, aż do jednozbowionej Chrześciańskiej wiary ich nakloniła. Ona minąwszy wszystkie inne sąsiedzkie Państwa, wolna wolnie do wolney Rzeczypospolitey przystąpiła, y z nią w jeden Narod się złączyła. Nie nakloniła się do Moskwy, acz Xięcia Magnusa za Kroja Infantom nastęrczał Car Iwan Wielki z przyznaniem zupełney independencyi jak osobnemu Krolestwu; nie chciała Szweda, na ten czas z różnych okoliczności: mianowicie względem religii Luterskiej, y sposobności do handlow, sobie przyzwoitszego; nie chciała Duńczyka, lubo częśc Krajow Inflantkich

flantskich Estonia do tego Krolestwa przedtym należała, y Szlachta tamieczna ofobliwszych od Krolow Duńskich nabyła wolności, ale przez ofobliwszą życzliwość dała preferencyą Rzeczypospolitey, y z Litwą się inkorporowała, z jak naydoskonalszą w prawach y Prerogatywach Szlacheckich koekwacyą. Coż mówić o zasługach w Rzeczypospolitey tych Inflantczykow, ktorzy, gdy Karol Sudermańczyk większą część Inflant do Szwecyi oderwał, wszystkich dobr swoich w Prowincyach od Szwedow zawojowanych odstąpili, y dla zaszczytu zaprzyśiężoney Krolowi Polskiemu y Rzeczypospolitey wiary w wierutnym ubóstwie Exulantami zostali.

Już tedy jawna w oczy bije demonstracya niepospolitey znacności y godności prawdziwey Szlachty Inflantskiej wywieżdżona z tych: 1mo: Z dawney od wielu wiekow za Krzyżaków jeszcze starożytności. 2do: Z Rycerskich krwią nabytych zasług w Chrześcianstwie. 3tio: Z ofobliwych ku Rzeczypospolitey zasług, przez dobrowolne z nią mimo wielu innych przyległych Państw konkurencyi zjednoczenie się, przez ktore wybornego w miastach Portowych, w Fortecach, y we wszystkich, co Państwa szczęśliwym czyni, obfitującego kraju przeszło sto mil przybyło Rzeczypospolitey. 4to: Przez prawa u Rzeczypospolitey nabyte *in juribus & Prærogativis* z Obywatelami Rzeczypospolitey *Coequationis, salvis propriis*, z ktoremi *accessit Juribus*. 5to: Przez nieodstępna ku Rzeczypospolitey wierność z stratą substancyi swojej przy rewolucyi Szwedzkiej dowodnie wyprobowana.

Przystępuję, już teraz do wyliczenia Szlachty Inflantskiej jaka się przedtym w Inflantach znajdowała, a po części y teraz się znajduje. Takowa *classicè & metricaliter* zapisana Domow Szlacheckich specyfikacya Niemieckim Imieniem zowie się *Ritter-Bank*, y tym idzie porządkiem *citra localitatis, status aut Conditionis ejusvis præjudicium*:

FF

AAA.

AAA. de Afchermannen, de Ahlen, de Altenbockum, de Ackerbaum, de Ackertfeld, de Annen, Afchenberg, Alenhausen, Asburg, Angren, Almen, Alden, Armus, de Albedyllen, de Anrepen, de Aderkassen, de Ackerstoffen.

BBB. Bartzen, de Brühl, Behcken, Benten, de Benefeld, Schall de Bell, Bönningen, Brinckiem, Biringen, Blumen, Bluhmbergen, Buchholtzem, de Briel, de Brame, Butlern, Brockhorsten, Bra-
behcken, Bogenhusen, de Borch, Bremen, Blanckfelden, de Breidenbach, Barberius, Bredenthal, Bredowen, Bodewitzen, Burmeyster, Berghorst, Binsdorff, de Budbergen, Buddenbrocken, de Burhöffden, de Baranoff, Brakeln, de Bûlawen, de Bâhren, de Bergen, Bocken, de Bulderingen, Bare, de Bellinghusen, Bolten, Berg, Bergen, Banckowen, de Benckendorff, de Berends, de Bromsten, Boekler, Brûmmer, Blumen, Borgentreich, Barclai, de Becken, de Brandt, Bretholtz.

CCC. de Clept, Cannen, Camby, Carthusen, Capellen, Camunitz, Crumesz, Curseln, Cronster-
nen, Campenhausen, Cronemannen, de Ceumern, de Crusen, Clûwer.

DDD. de Denhoff, de Dornenburg, de Dolen, de Dorcken, de Dona, de Delwig, de Drewen,

de

de Dreien, Dumpian, Detelbach, Drenhausen, Donneberg, Drañckewitz, Duncelwald, Dungenlen, Drachenfelsz, Darlen, de Düren, de Drolshagen, de Dahlen, Duckem, Dreilingen, Duff ē, de Dunte, de Dopenbroken, de Dannenfeld, de Dinggrawen, de Derfeldten, Diedrichs.

EEE. de Edlenkirchen, de Eppinghusen, de Erlichhusen, de Epdorff, de Efgens, de Effern, de Engelstedt, Emden, de Eismath, de Elner, Einhorn, Engelsztorff, Elenhusen, Eichstedt, de Eickie, v. Eyckeln, de Essen, Ermessen, Engelhardtten, Engelsen.

FFF. de Farensbachen, de Falckenbergen, de Felde, de Forschheim, de Fürstenberg, de Francken, de Forsem, de Flingeln, Focken, Falcken, Fincken, Falckenawer, Fromes, Feldbrug, de Fersen, de Funcken, de Feilitzen, de Fölckersam, Freytagen, Freymannen, de Fersen, Fransche, de Fischbach.

GGG. de Gyldesheim, Grene, de Giffen, Goeffen, Gutzleffen, Grundisen, Gräpenbroken, de Grothusen, de Gylden, de Gyldenselden, Gordian, Gieltoren, Griper, Gōselern, Guldeboch, Gantskoffen, de Gadē, de Greiffensper, de Guntersbergē, de Gerten, Gersdorffen, de Glasenappen, Grote-

Fif 2

helmen,

helmen, Grassen, Groten, Grawe, Grunblatt,
Gutheim.

HHH. de Hülßen, de Hertenrade, Hillebol-
ten, Holtz-schuer, Hahnen, de Hostinghausen, de
Hôweln, de Eringen, de Enningen, de Elmers-
hausen, Hawestworden, de Heyde, de Hessen, de
Hopfen, de Halszwich, de Hohbergen, de Hörlin-
gen, Eydenbröken, Eynemannen, de Holstern,
de Hummeln, Hanebohm, Hartzfeld, Hassenkamp,
Heitoren, Holtzgrewen, Hennefeld, Heydemanné,
Heynkingen, Hastfern, Hilchen, de Helmersen,
Hirschheyten, Heideken, Helfrich, de Hagen,
Hardung.

III. de Ißsen, Iagenreuter, Jungen, Ingenhus,
de Igelströhm.

KKK. de Kulen, de Kurseln, Kanewer, de Ki-
tlitzen, de Korffen v. Korben, Karthausen, Kojen,
Klingsporn, Kannen, Ketlern, Karlewitz, de Ki-
linghusen, de Klingern, Koffebaden, Karfenbrok,
Kneyprade, Kerrel, Krei-delwig, de Kafzman,
Kronen, Kilinghusen, Kinitz, Klodten von Ei-
denfeldt, Koskuln, Klodten, von Jurgensburg,
Kleebecken, Krüdern, Köhlern, Kawern, Karren-
korst, de Krufen, Königsfeldt.

LLL. de Liebenwalde, de Lage, de Lungenhau-
sen,

fen, de Lude, de Lidinhusen, de Leuenhusen, de Loe, de Lentzberg, de Landsberg, de Linden, de Laden, de Loringlowe, Lambszдорff, de Liwen, Lipperheide, Lichtenhanen, Linden, Löbel, Langelen, Lepeln, Linstwen, Lettmatten, Leewken, Lofzberg, Low, de Loden, de Löwenwoldt, de Linten, de Lisen, de Löwensternen, de Liebsterffen, Leyon, de Lindenstern, Lindeman, Lichtenberg.

MMM. de Mönheim, de Mohl, de Mehden, de Mandern, de Mendstacken, de Massawen, de Mercknicht, de Mönichhausen, de Meppen, de Meyern, Meertelden, Mollern, Mallinggrad, Mastenbach, Medinger, Marin, Mumeln, Mulholm, Mannerfchilt, Meisner, de Mengden, Mecken, Maydeln, de Meyern, de Meyerfeld, de Mengden, de Meiercrantz, Möller, Müller, Meiners.

NNN. Nageln, Notken, Nonhardtken, Niekercken, Ninegal, Neuhof, Nordene, Noll, Nollen, Nerman, Nassaw, Nödingen, Nieroth, Niederlanden, de Nadelftedten, de Nodeburg, Niebaum.

OOO. de Olepe, Orjas, Ostinghausen, Offenbergen, de Olfen, de Ochtern, de Owerlaker, Cucernannen, de Oldenhusen, Olten, Orppe, Osteyne,

Osteyne, Oßendorff, de Orten, de Ottingen.

PPP. de Platter, de Plettenberg, de Popen, de Puttenberg, Pernegele, Puttekoweren, Perfowen, Persthaw, Pfeil, Pohlman, Probsting, Peluz, Polenczin, Parsewollen, Prekel, Palckterkamp, Palant, de Pahlen, Palkuln, Platen, Pielcn, Paykeln, Pisto'hkors, ~~de Pahlen~~, de Porten, Palmstrauch, de Palmenberg, Puhrgolt.

QQQ. de Quarnen, de Quaden, de Quiczowē,
 RRR. de Rope, Rameln, Ringmuthen, Renne-
 man, Renschen, Ranszberg, Riesenbach, Reyher,
 Relschen, Ronnewel, Riesebieter, Riebenitz, Ren-
 neberg, Retten, Rohren, Resen, Romerin, Ro-
 szkoten, Rerman, Rutenberg, de Reichau, de Ro-
 sen, Richter, Rappe, Rechbinder, de Rennen, de
 Rosenbaum, de Rosenstrauch, de Rosenthal, de Rot-
 hausen, de Rauthēschild, de Rodenburg, de Ritern,
 Riegeman, Rosenkampff, Reuter, Ritter.

SSS. de Saltzen, Salys, Schenkingen, Schun-
 gieln, Schaffrad, Schaffhofen, de Sollbach, Schwartz-
 hofen, Schwartzen, de Schauffhausen, Stein-
 rad, Schal de Bell, Skarbecken, Schmoling, de
 Seigern, de Simern, Sefzwegen, de Sibergen,
 Sturtz, Schirftedten, Sollen, Serbin, Spillen, Strau-
 bitzen, Spandkowen, de Sacken, Schoneycher, de
 Schon-

Schönbek, de Schomberg, Schursten, Stromberg, Streithorsten, Sazendorff, Storckman, Schultzen, Stakelbergen, Saffen, de Schlippenbach, Scharenberg, de Steiffen, Stricken, de Szögen, v. de Sey, de Schwengeln, de Schultzen, Struckmannen, Samsonen, Schillingen, Stahlen, Stromfelden, Sternhelmen, de Steinen, Schilten, Sternstrahlen, de Stenfelden, de Schreitenfelden, de Strahlbornen, Segebaden, de Stegelingen, de Strokirch, Seulenberg, de Swanenberg.

TTT. de Tyfenhausen, de Tulen, Tepeln, Torcken, Torney, Tilen, de Twiwel, Trotten, Tropfen, Tettaw, Teppelshewer, Tiedewicz, Trapen, Talckenberg, Tyrhol, Titwer, Tabor, Taubenheim, Tawe, Tilbach, Tauben, de Todwen, Tauben, Tolckfen, Thummen, de Treyden, de Trautwetter, Trafer, Tile.

UUU. de Oberfeld, Vrickfzen, de Vieting, Vithusen, Vogden, Uradern, Veitz, Vierecken, Uberhusen, Uffler, de Vieren, de Ungarn, Sternberg de Ungarn, de Uxkûl, de Völckerfam, de Vittinghof, de Ulenbrock, Ulrichen, Vegesacken, de Vetern, Vergin.

WWW. de Wallraden, de Wallgarden, de Wallingrad, de Walnis, Walm, de Wahlen, Wartmannen, Wefentaw,

Wesentaw, de Wesler, de Wehne, Werninghausen,
de Weipte, Wittingen, de Witten, Wigand, Wit-
tenbergen, de Wolffstorff, de Winhorst, Wanne-
ken, Walnus, de Welle, de Waldenburg, de We-
sterholt, Wittmensdorff, de Werthhusen, de Wei-
chebrod, Walschleben, de Wehren, Waldenberg,
Windhusen, de Wiecken, Wrangieln, de Wulffen,
de Volfenschild, Wrangeln, de Wahdenfeldt.

ZZZ. de Zweiffeln, Zahnen, de Zeilitz, de Zie-
gelheim, de Zwilling, Zimmerman.

Z tych wyliczonych Family wielu wymarło, wielu do cudzych
krajowię przeniosta, á niemało jeszcze w Krajach Instantskich
tak do Państwa Rossyjskiego należących, jak też do Rzeczy-
pospolitey inkorporowanych, y owszem w samych Prowiucy-
ach Koronnych, y Litewskich *sparsim* się zaayduje.

ROZDZIAŁ II.

O Szlachcie Xięstwa Kurlandskiego y Semigalskiego, y Ziemi Piltyńskiej.

W Xięstwie Kurlandskim y Semigalskim w Roku 1634.
Julii nowy Ritter-bank, to jest specyfikacyą ośiadley na
ow czas *aktů* w Xięstwie Kurlandskim y Semigalskim
Szlachty przy Autentycznym przed Xiążęciem Kurlandskim
Fryderykiem, y wysadzonymi Komissarzami wywodzie sporzą-
dzono, y zapisano tym porządkiem:

AA.

AA. de Afchenberg, de Al enbockumb, de Adeling.

BB. de Buttler, de Bucholtz, de Behren, Bistram, de Buddberg, de Brunnow, Blomberck, Buddenbrock, Bruggen, Brockusen, Bryncken, Buldring, Bodendieck, de Bergen, Berckien, Bolschwienge, Blohmen; Graff Biron na potym Xiążę Kurlandki otrzymał indygenat w Kurlandyi w Roku 1730.

DD. de Denhoff, de Drachenfels, de Dorthosen, Disterlohe, Dreyling, Delwiche.

EE. Elmendorff, Eberhard.

FF. Fischer, de Fircksen, Fôlkiersamen, Fûrstemberge, Freytag, Franken, Finckenaugen, Funcken, Friensendorffe, Falck.

GG. de Grothus, Geoesse, de Gantskoff.

HH. de Hûlsen, de Han, de Hûhnen, de Hewen, Heuckinge, Haudringe, Hahbohmen, de Hoff, de Hahren, Henning, Hoerner, Holtey.

KK. de Kloppman, Knorren, de Koenigseck, de Korff, Krumesse, de Keyserlinge, Kleebecke, Kerschbrocke, Kûnhnrad, Kufelsteine, de Koschkul, Kleiften, Kiettlers, Kniggen.

LL. Landzberge, de Ludinghasen, Lambsdorffe, de Lieven, Leebeln.

MM. de Medem, Manteufel, de Merhfeld, de Mirbasche, Maydeln, Mayer de Rothenfelds.

Ggg

NN.

NN. Netelhorste, Nolden, Nageln, de Neuhoff.
OO. de Ofsten, de Oelsen.

PP. de Plettemberg, de Plater, Putkammer, Pfeilen, Piepenstochs.

RR. de Rônnen, de Reck, de Rhaden, de Ropp, Rehbinder, Rappen, Rummeln, Reihen, Rosenberge, Ringenuhten, de Ruttenberg,

SS. de Manteufel, de Sacken, de Sieberg, de Schencking, de Stromberg, Schoping, de Schlippenbach, Schaafhausen, Szteirath, Schilling, Schwerin, Sefwegen, Schulten, de Strithorff, Stichhorste, Stempeln, Schroeders, Schelking, de Safs, de Sey.

TT. de Tisenhausen, Torckien, de Treyden, Trotta, de Tinen, de Tranckvitzten, Tippelskirche, de Tornau, Torhacke, Tolcken, de Tauben, Tiedewitzen.

VV. de Volff, de Vietenghoff, Wigande, Witten, Wildeman, Weyfs, Wrangel, Wocken, Werdern, Werder:

III. Ungern.

Ziemia Piltyńska Szlachta z tychże wyż wyrażonych Familiy Kurlandskich y Semigalskich, jest osadzona: mianowicie de Koszkul, (z ktorego Domu jest teraz Prezydentem, to jest: *Starosta Sądowym* ziemi Piltyńskiej Ernest Koschkull) de Beren, de Sacken, de Korff,

de

de Maidelen, Kleiften, de Fincken, &c. &c. &c.

Przy rewizyi Szlachty Kurlandskiej w R. 1634. (jako się wyżej rzekło) sprawionej, zwawa zachodziła kontrowersya względem tych Domow: *de Walden, de Buden, de Putram, de Munchausen, Galauen, y Paskau*; jeżeli ich uznać za Szlachtę Kurlandską, albo nie? których zaledwo w R. 1638. za słusznym wywodem do Ritter-banku przyjęto y wpisano.

ROZDZIAŁ III.

O Szlachcie w Xięstwie Polskich Inflant *actu* ośiadłej y Inflantskich Familiach w różnych Wdztwach, Ziemiach, y Powiatach znaydujących się.

W Xięstwie Inflantskim różne z Korony Polskiej, z Litwy, y z samych rodowitych Inflantczykow Familie ośiadłości swoje mają, ktorych tu krotko wyliczę *ordine Alphabetico*:

BENISŁAWSKY. Za ZYGMUNTA III. Marcin Benisławski z Polski z Woyskiem Koronnym przybył, y przeciwko Szwedom pod Chodkiewiczem Hetmanem Lit: wojując, w zasługach wojennych Dobra Birze w Inflantach otrzymał, ktore po dziś dzień w possesyi tegoż Imienia zostają.

BERKOWIE. Jedni się piszą *Berg de Carmel*, mają

Ggg 2

ja

ją za herb gory; tych dom w Inflantach ustał w ostatnim tego Imienia Władysławie Franciszku Berku Kasztelanie Inflantkim. Drudzy się piszą *de Berck*, mają za herb brzozy na gorze, ktorzy y teraz w Xięstwie Inflantkim znajdują się.

BORCHOWIE. Po Niem: *Von der Borch*, z tego Starożytnego Domu *Bernardus de Borch* w Roku 1470. stanął Hermistrzem Inflantkim, ktorego dzieła masz wyzey opisane w Historji Inflantkiej pod tymże rokiem. *Symon de Borch* Biskup Rewelski Brat Hermistrza w Biskupstwie swoim Rewelskim dwa Zamki: *Borchholm* y *Feyfeyer* wystawił. W roku 1562. *Fabian de Borch* był między innemi Posłem od stanow Inflantkich do Krola ZYGMUNTA AUGUSTA do trakowania *circa pacta Subjectionis*. W R. 1678. *Gedeon de Borch* Sędzia Ziemski Inflantki zostawił trzech Synow: *Jana Horodniczego*, *Fabiana* Starostę *Lucyńskiego*, a napotym *Generała Artyleryi W. X. Lit.* y *Jerzego* Sędziego Ziemskiego Inflantkiego, z ktorego się urodził *Jan de Borch* dziśieyszy Podkomorzy Inflantki, mający za sobą *Ludowikę Zyberkownę* Starościankę *Bolnicką*. Tenże Dom *in Imperio* mianowicie: w Xięstwie *Hannoverskim* y *Brunszwickim*, także *Bremeńskim* przy znacznych Dobrach y Urzędach kwitnie.

Vid:

Vid: Muschard Theatr: Nobil: Bremens: Item Joa: Gauhen Lex: Part. 1. p. 202. Herb Borchow: 3. Kawki.

BRZEZINSKY. Dom w koronie y w Litwie osiadły. Jan Brzeziński Skarbnik Inflantki przez ożenie się z Teodorą Sielicką Jana y Ewy z Felkierzambow Sielickich Sędziow Grodzkich Inflantkich Corką ufundował się w Inflantach, po którym pozostałi Sukcesorowie *in minorennitate* zostają.

BUCHOLTZOWIE. Pochodzą z dawna *ex Imperio*, gdzie y po dziś dzień zwłaszcza *in Palatinatu Rheni* w Fortunach y honorach kwitną. Wprowadzili się za Krzyżakow do Inflant y Kurlandyi przez dzielne zasługi, a z tamąd y do Litwy się przenieśli. W Xięstwie Inflantkim Rafał Bucholtz Chambelan Krola Jmci AUGUSTA III. znaczne Starostwo Lucyńskie trzyma.

HYZENOWIE. Po Niem: *de Hülßen*. Starożytność tego Domu *in Imperio* każdy wyczyta w Herbarzach Imperii. *Vid: Spanenberg Adellspiegel. Item Grosser de Lusatia Part: 3. p. 47. Lexi: Uni: Lips: P. 2. p. 957. Lexi: Gauhen P. 1. p. 913. sub Nomine de Hülßen.* W roku 1260. Jan Hylzen zaciągnąwszy się do Rycerstwa Krzyżackiego, z tymże Rycerstwem do Prus, a napotym do Inflant przybywszy, niektórych swojej Familii do zawojowanych tam Krajow sprowadził. Jakoż y do tąd jeszcze po miastach Pruskich

skich: w Maryemburgu, w Zemburgu, w Gutzftadzie,
 a w Inflantach mianowicie w Witenfzteynie znajduj-
 się różne stare nagrobki y inne *monumenta* temu Imie-
 niowi służące. W R. 1374. Lebeus Henricus de Hälſen
 stanął Hermistrzem Inflantkim; o rządach y wojen-
 nych dziełach Jego, masz wyżej w Historyi Inflant-
ſkiej: Jak z Jagiellm Wielkim Xiążęciem Litewſkim
Witołdowi dopomagając wojował, Wilna dobywał,
 procz Inflantkich autorow piſze Długofz Lib: 10. p.
65. Kojałowicz P. 1. Lib: 1. p. 19. ale tylko pod ty-
 tułem Livonie Magistri. Za Jego Hermistrzowſtwa
 w Inflantach w roku 1381. Stała ſię ſławna owa For-
 tecz Krzyżackiey Neubaus obrona, z ktorey Guber-
 nator będąc niezmiernym woyskiem Rufakow oble-
 żonym, w Imię Boſkie wypuściwſzy ſtrzałę, w ſame
 ſerce Xiążęcia y Wodza Ich ugodził. *Vid: Gvag: Lib:*
O ziemi Inflantkiej p. 13. Item Kwiatkiewicza ro-
czne dzieje na rok 1481. o innych wojennych ſpra-
wach tegoż Hermistrza piſzą: Ruſſovius ſub an: 1382.
Kelchen Part: 2. p. 124. Schurtzſch Leib Hist: Enſi-
fer: Gauben Lexic: Part: 2. p. 499. &c. Synowcowie
 Jego Jakob y Henryk Hylzenowie mieli obſzerne w
 Inflantach poſeſſyje, jako to Zamki y Dobra: Salis-
burg, Hylzenberg, Brackbuſen, Aſche, Ultſen, a in
Imperio Zamek Voirden według dzielczego między
 Bracią

Bracią dokumentu *sub an: 1420.* Helwigiusz de Hûl-
sen był Kommandatoré, to jest Prowincyalnym Guber-
 natorem Wittenfszteynu. *Ruffovius in an: 1440.* Dyo-
 nizey *de Hûlſen* Kommandator Feliński był wyſadzony
 od Stanow Inflantkich do traktowania w Rydze z
 Xiążęciem Krzyſztofem Radziwiłłem o Kondycyach
 złączenia ſię Inflant z W. X. Lit: *Vid: Collect: Livon:*
Joan: Patkul p. 5. Brat Jego Jan de Hûlſen zoſtawił
 trzech Synow: Henryka Dworzanina Krola ZYGMUN-
 TA III. Roberta, do ktorego należał Zamek *Aſche* (*Vid:*
Gvagn: w opifaui Ziemi Inflantſkiey p. 10.) De-
tlotta de Hûlſen, ktory po zeyſćiu *ſteriliter* wyż na-
 mienionych Braci zoſtawił ſam Dziędzicem wſzy-
 ſtkich Fortun, one po więkſzey części w rewolucyi
 Szwedzkicy przez nieodſtępną ku Rzeczypoſpolitey
 wiare y zyczliwość utracił. *Ex authen: teſti: Joannis*
Zamoyſki Canc: Reg: Item ex authen: Reſcript: Sigifm:
III. ad Sebeſt: Sobieſki Vexil: Regn: Capit: Roſit:
 Synowie Jego *Detlovius minor* y *Hermannus de Hûl-*
ſen będąc Exulantami po zawojowanych od Szwed-
 dow Inflantach, ſtarſzy *Detloff* uſtąpił wſzy
 Hermanowi Dobra w Kurlandyi, w Piltyńskim, y
 w Inflantach Polkich pozoſtałe, ſam ſię przeniósł *ad*
Imperium do ſwoich, y tam *in Luſatia Superiore* na
 znacznych Dobrach *Gruna* nazwanych oſiadł. *Vid:*
Groſſer,

Grosser in memorab: Lusatia P. 3. p. 47. Z Potomkow Jego ostatni Gubernator Górlitz koło roku 1710. *steriliter* umarł. *Hermannus* młodszy Brat *Detloffa* pod Chodkiewiczem Hetmanem W. X. Lit: długo wojował, zamek Rzeżycki od dobywającej Moskwy mężnie bronił. *Ex auth: Testi: Carol: Chodkiewicz & Ferensbachii Palat: Vend:* Syn Jego Jan Herman *de Hälßen* naprzód był Rotmistrzem nad komputem Szlachty Inflantskiej, a potym mając *Kommendę* nad częścią Gwardyi Koron: pod Montwami mężnie poległ. Syn Hermana Jan Franciszek młodszy wiek na Wojennych Rzeczypospolitey usługach jak Major Gwardyi Koronney przepędził, potym w cywilnym życiu dane sobie od Fryderyka Kazimierza Xiążęcia Kurlandskiego *Ministerium* Kanclerstwa Kurlandskiego rezygnował; od tegoż Xiążęcia w dyfferencyi o pewną Sukcesyą z Bratem Ferdynandem za *Super-Arbitra* obrany, Xiążąt Braći pogodził. Zostawił dwóch Synow: Jana Fryderyka Starostę Kandawskiego (ktorego jedyna Corka Agnieszka poszła za Piotra *de Koszkuł* Starostę Sądowego Ziemi Piltyńskiej) y Jerzego Konstantego Chambelana Krola AUGUSTA II. y Starostę Maryenhauskiego, ktorego Synowie: Jerzy Mikołay Biskup Smoleński, Jan August Kasztelan Inflantki Starosta Sądowy Brańławski (mający za sobą Konstan -

Konstancją Platerównę Wojewodzanę Inflantką)
y Corka Mechtylda Xięni Panien Benedyktrynek Wi-
leńskich są teraz *in vivis*. Hylzenowie Inflantscy od
wiekow piszą się z Ekłow jako y ci, ktorzy w Lusacyi
y Westfalii przedtym byli, pisali się. Tychże Herb:
belka czerwona, na ktorey trzy liścia laurowe. Hyl-
zenowie Pruscy mają trzy liścia laurowe bez belki.
Z tych Pruskich Hylzenow jeden sławny Generał w
Brandeb: woysku umarł roku 1718. *Gauben loco supra
citato*. Y teraz w tymże woysku jest *aktu* dwóch Puł-
kownikow z tegoż Imienia.

JANUSZEWICZOWIE. Z Litwy przyszli do Infl:

JOTKOWIE. Starodawny Ich *sedes* w Lidzkim,
przez ożenie ufundowali się w Inflantach.

KARNICCY. W Koronie y w Litwie swoje ośiadło-
ści mają, z kto rych Kasper Karnicki mąż wojenny y
zasłużony otrzymał w Inflantach za Przywilejem Kro-
la ZYGMUNTA III. Dobra, y tam się osadził, ktorego
Potomkowie y teraz w Inflantach w Dobrach swoich
mieszkają.

KORFFOWIE. Ten Dom jest starożytny w Inflan-
tach, w Kurlandyi, y w Piltyńskim, gdzie wszędzie ja-
ko też y w Brandeburskich Prusach znakomite Dobra
mają; niektorzy się przenieśli na Zmudz y w Powiat
Kowieński, jakoż nie dawno jeden był Chorążym Ko-

Hhh wienieńskima.

wieńskim. Za Jana Kazimierza wstąpił się w wojennych expedycjach Mikołaj Korff Wojewoda Wendeński, także Wilhelm Korff Starosta Orleński walecznie bronił Smoleńska. Koch: p. 7. Infantscy Korffowie piszą się na Kryzborku, z których Zygmunt Korff Syn Mikołaja y Konstancyi z Walow Korffow przeszłych Starostow Rzezyckich za cęsyą sobie od Rodzicow uczynioną trzyma teraz znaczne w Xięstwie Infantzkim Starostwo Rzezyckie. U Dworu Rosyjskiego znajdując się z tychże Korffow jeden Baron de Korff Kawaler Orderu S. Andrzeja Chambelan Monarchini Rosyjskiej y Jey Poseł Wielki do Dworu Duńskiego.

KORNIOWIE. Familia *originaliter* Niemiecka za ZYGMUNTA III. w Infant: Polsk: ośiadłość otrzymała.

KRZYWCOWIE. Z Litwy do Infant przez ożenie nie y nabyć Dobr dostali się.

KUBLICCY. Dom w W. X. Lit: w różnych Wojewodztwach y Powiatach ośiadłości swoje mający. Kublicze, gdzie słynie Obraz Najswiętszey Panny od Ich Imienia pochodzi. N. Kublicki z Xiężniczka Łukomlka ożeniwszy się, część Łukomla w posagu dostał. W roku 1680. Piotr Kublicki Podczaszy Połocki mając za sobą Judytę Kimbarownę, ośiadł w Infantach na Dobrach Lenno-wieczystych *Sółsz y*

miastow

miast

Lau-

Lauder; Wnuk Jego Kaźimierz Kublicki Podczaszy y
Pisarz Grodzki Inflantki z Stryjem swoim Jerzym
Kublickim Łowczym Połockim jest tych Dobr aktu-
alnym Possessorem.

MOHLOWIE. Po Niem: piszą się *Von der Mohl*.
Ten Dom nie tylko w Inflantach, ale też *in Marchia-
Brandeburica* kwitnie y znaczne trzyma Dobra. *Vid:
Joan: Gauben Part; 1. p. 1387.* Są też Mohlowie w
Brabancyi, o których Starożytności y znacznych U-
rzędach tenże *Gauben* pisze *Part: 2. p. 734.*

OSKIRKOWIE. Franciszek Oskirko Stolnik Mo-
zyrski osiadł w Inflantach przez nabycie Dobr *Musza*
od Sokołowskich, ktorego Syn Xiądz Michał Oskirko
Kustosz Inflantki z Działu Braterskiego jest tychże
Dobr Sukcesorem.

PLATEROWIE. Starodawny ten Dom rowno z
Krzyżakami do Inflant się dostał, gdyż Jan *de Bróel*, a
jak drudzy piszą *de Brühl* Plater przyzedł z West-
falii w roku 1224. *Henricus* Plater był jeden z wy-
szadzonych od Stanow Inflantkich Plenipotentem do
traktowania z Krolem AUGUSTEM ZYGMUNTE. W
R. 1578. Wilhelm Plater Pułkownik woysk Rzeczy-
spolitey mąż wielkiej dzielności *Dyneburka* dobył, y
liczny garnizon Moskiewski w pień wyciął. *Kelchen*
p. 349. Zygmunt Plater takowóż Pułkownik sławny

Hhh 2

dziel-

dzielnością Kawaler w roku 1626. poległ na placu w utarczce między naszymi a Szwedami. *Idem Kelchen p. 538.* Gotard Plater w dobywaniu Smoleńska na wielką waleczności swojej zarobił sławę. *Kochański Lib: 7. Fridericus Plater* Dziedzic na Dobrach *Weisenjee, Felck, Teilisz,* y *Kyoma* w Szwedzkich Inflantach Ablegatem był od Stanow tamecznych Inflantskich w roku 1678. do Karola X. Krola Szwedzkiego. *Collect: Liv: p. 188.* Jan Andrzej Plater Pułkownik Woysk W. X. L. napotył Starostę Dyneburki w R. 1677. wyrobił na Seymie nową ordynacyą Inflantską, (ktora jest fundamenté terażniejszyego cywilnego w Xięstwie Inflantskim porządku) mocą ktorey Juryzdykcyja Grodowa do Starostwa Dyneburskiego jest przyłączona; postąpił na Wojewodztwo Inflantskie. Brat jego *Fabian* Plater naprzod Chorąży, potym Podkomorzy, nakoniec Wojewoda Inflantski zostawił jedynaczkę Corkę *Jadwigę* pozostałą po *Ferdynandzie* Platerze Marszałku Nadwornym W. X. L. Wdowę. Z *Jana* Andrzeja Platera Wojewody Inflantskiego zostało czterech Synow: 1. *Jan* *Ludwik* Mąż z bystrego rozumu, gładkiew na podziw wymowy, y ze wszelkich cywilnych y politycznych przymiotow niezrownany. 2. *Ferdynand* naprzod Podkomorzy *Wilkomirski*, potym *Łowczy* W. X. Lit: nakoniec Marszałek Nadwor-
ny

ny W. X. Litewskiego. 3. Fabian Pułkownik Woysk
W. X. L. 4. Alexander Wojewodzie, który pojął w
Małżeństwo Zofią Budberkownę. Jan Ludwik Woje-
woda Inflantski z Zony Rozalii Brzostowskiej Kaszte-
lanki Trockiej zostawił *in vivis* Syna jednego:
Konstantego Platera dzisiejszego Pisarza W. W. X. L.
Sadowego Inflantskiego Dyneburskiego Starostę
mającego za sobą Augustę Ogińską Wojewodzanę
Trocką; Corki 4. Konstancya Hylzenową Kasztela-
nową Inflantską, Johannę Magdalencę, y Maryą Aloi-
zyą Zakonnice S. Benedykta, y Jozefę Wojewodzanę
Inflantską. Z Fabiana Pułkownika y żony Jego Puzy-
nianki Wojewodzanki Mściławskiej urodzili się Sy-
nowie: Jan Starosta Giegobrocki mający za sobą Eme-
rencyanę Platerownę Wojewodzanę Inflantską,
y Krzysztof Chorąży Petyhorski Starosta Bładzie-
jewski, a cztery Corki: Jedna Roza Strutyńska Sewey-
fka, Wizańska, Szakinowka Starościna; druga Terefsa,
ktora będąc za Judyckim Sędzią Ziemskim Rzeczy-
ckim zostawiwszy Syna Tadeusza, z tym się światem
pożegnała; trzecia Ludowika Panna; czwarta Maryan-
na Białozorowa Sędzina Upicka. Z Kollateralney Li-
nii pochodzi Jan Plater Woyski Inflantski, który z Zoną
Helena Ogińską Podstolanką W. X. L. spłodził Syna
Wilhelma Jana Sędziego Grodzkiego Inflantskiego,
y Corkę

y Corkę Rozalią Albertynę Zakonnice Karmelitankę.
Herb Platerow: 3. Tramy, przez które idzie czwarty.

RYKOWIE. Po Niem: *de Ruck*, że są dawni Inflantczykowie dowodem jest Przywilej **ZYGMUNTA III.** którym **Melchierowi Rykowi Dobra Ranice** Imieniowi temu z dawna służące na wieczność konfirmuje. *Vid:* w Xiędze Przywilejow *Metr: Litt; sub anno 1600.*

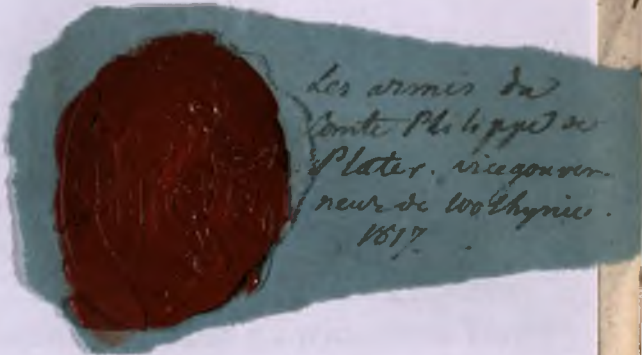
SEJOWIE. Po Niem: *Zôgen* pisza się *de Manteyfel.* Dom z dawnych wieków w Inflantach y w Kurlandyi osiadły; wyszli z Pomeranii; świadczy *Joan: Gauhen Lex: P. 2. p. 1135.* że mieli w Inflantach Dobra: *Kieydangen, Blendyg, y Rukur,* także: *Weysenfeld, y Arfhar.*

SKIRMUNTOWIE. Z Litwy przyszli do Inflant mianowicie z Pińskiego. W roku 1718. umarł **Joachim Skirmunt Bisk: Uciański Suffragan y Kanonik Zmudz:**

SOKOŁOWSCY. Pod tym Imieniem różne są Domy z różnemi herbami. Inflantscy Sokołowscy mają herb **Korab;** przyszli z Korony z Ziemi Czerskiej, osiedli w Inflantach, y w Litwie. W Wilkomirskim **Władysław Sokołowski Podkomorzy Inflantki, Starosta Seweyski y Wizański z Seymu roku 1678.** Komissarz do Inflant. Przez Rycerskie zasługi ten Dom różne Dobra w Inflantach miał sobie nadane, y teraz one trzyma.

SZO-

Les armées de
S. M. Philippe de
Plater. isagouven
neur de Wołczyn.
1617

wicach; Cerkiew tamże wystawił Cudownemu Obrazowi. Jozef Sołtan Arcy-Biskup Smoleński Ruski, a potym w roku 1499. Metropolita Kijowski. Hieronimowi Sołtanowi Podkomorzemu Starodubowskiemu w roku 1667. przez Konfytucyą Dobra dożywotnie: Chyżow, Rohyn, Nauchowicze w Powiecie Rzeczyckim leżące dziedzictwem puszczono za Dobra Jego w Smoleńskim od Moskwy zawojowane. W Inflantach Samuel Sołtan po Wifunownie zenie swojej wziął pewne Dobra, takowóz Jan Sołtan Chorąży Starodubowski, a potym Inflantki postanowiwszy się z Maryanną Sejowną Wdową Benislawską znaczne z nią osiągnął Dobra; zostawił dwóch Synow: Dominika Koniuszego Inflantkiego, y Piotra Chorążycy. Samuel Pereswit Sołtan Starosta Omelański Mąż z rozumu y wymowy wzięty, zostawił dwóch Synow: Stanisława Podstarościego Sądowego Braślawskiego, y Jozefa Surrogatora Ziemskiego Inflantkiego Chorążego Petyhorskiego, y Corkę z urody y dowcipu dystryngowaną Teodorę Sapieżynę Wojewodzinę Mściławską, y Annę Mirską Łowczynę Braślawską.

SZREDERSOWIE. Inflantka Szlachta.

WERESZCZYNSCY. Pochodzą z Korony, mianowicie z Ziemi Chełmskiej. Jozef z Wereszczyzna
Wereszczyń-

Werefzczyński Kapitan J. K. Mści, a napotym Stolnik Starodubowski ożeniwszy się z Sejowną Wdową Przeberowską, wziął po niey Dobra w Inflantach, zostawił trzech Synow: Ludwika, Franciszka, y Stanisława, którzy częścią w Inflantach, częścią w Litwie ośiadłości swoje mają.

WEYSENHOFFOWIE. *Zdawną są* jednym Domem co y Weyssowie, ktorzy wyzey w Ryter-banku Kurlandikim się znaydują; mają swoją ośiadłość w Inflantach.

WOŁOSOWSCY, Pochodzą z Korony; przez wojenne zasługi otrzymali posesyją w Inflantach. Stefan Kazimierz Wołosowski Posel z Inflant na Konwokacyą w roku 1648.

WALDENOWIE. Po Niem; *Von Walden*: W roku 1638. wysadzona w Kurlandyi Komisya na Rewizyą Szlachty Kurlandzkiej y Semigalskiej po zasłych naprzod trudnościach, nakoniec za prawdziwą Szlachtę dwoch Braci *de Walden* uznała, y do Ryter-banku wpisała. Osiedli w Xięstwie Inflantzkim przez nabycie tam pewnych Dobr od Finkinofow.

ZASSOWIE. Starodawni Inflantczykowie. Namieniono wyzey w Historyi Inflantzkiej o jednym zacnym Szlachcicu tey Familii, który z Moskwą męźnie się potykając na placu poległ.

ZEBROWSCY. Znaydują się w Koronie y w Litwie. Mikołay Zebrowski przez żonę swoją Finkinfownę na pewnych Dobrach w Inflantach został ośiadłym.

ZYBERKOWIE. *De Siebergen*. Dom Starodawny w Inflantach; piszą się *de Wiszling*; za herb mają koło. Koło R. 1560. Krzysztof de Zyberk był Starostą Kandydawskim, a Kaspar de Zyberk Kommandator em Maryenburskim; Jerzy de Zyberk Kommandator Dynemundy, Posłem był od Stanow Inflantskich do Ferdynanda I. Cesarza. W R. 1697. Jerzy Alojzy Dziekan y Offycyal Generalny Inflantski, potym Zakonnik *Soc: JESU*. Wolter Stanisław Sędzia Ziemi Inflant: Gotard Xawier Krayczy Inflant: ktorego Syn dziś żyjący Jozafat Zyberk Starosta Bolnicki mający za sobą Budberkownę także z Starożytney Familii Inflant: pochodzącą. Swiadczy Jan *Gauben in Lex: Part: 1. p. 2333.* że się naydują Baronowie Zyberkowie nad Renem; *Fridericus Baron de Zyberk* Koniusz y W. Krola Pruskiego, Generał Major, Kawaler Czarnego Orła umarł roku 1729. na usługach Krola Pruskiego. Tenże *Gauben loco citato.*

Tak w Koronie jako y w W. X. Litew: po wszystkich prawie Wojewodztwach, Ziemiach y Powiatach znaydują się Obywatele z Inflantskich Domow pochodzący, ktorzy różnemi czasy y z różnych przyczyn, a mianowicie po Szwedzkiej rewolucyi zostawszy exulantami, w Polskie lub Litewskie z Inflant

na poczcie 1819?
Koronie y Litwie
został z wyjątkiem
y przynależny
został z wyjątkiem
został z wyjątkiem
został z wyjątkiem

Inflant przenieśli się kraje, Całoby księgi z osobną na to trzeba, gdybym wszystkie te Domy Inflantkie *sparsim* po krajach Rzeczypospolitey ufundowane wyliczając starożytność y godność każdego w szczególności wyprowadzał. Przy niezliczonych zabawach (dla których do końca tej Książki spieszę) dość będzie namienić same Domy, y to nie wszystkie, gdyż o drugich wiadomości zaciągnąć nie mogłem; a ci są:

Berkowie, Berowie, Bistramowie, Bryginowie, Bokumowie, Borchowie, Brantowie, Brynkowie, Brunofowie, Bucholtzowie, Butlerowie, Dęnhoffowie, Engielhartowie, Felkierzambowie, Fityngofowie, Finkinofowie, Fursztemberkowie, Ganckofowie, Grothuzowie, Hanowie, Hylzenowie, Howelowie, Heykingowie, Ilchienowie, Ilstrumowie, Kampenhauzowie, Korffowie, Klottowie, Kieyzerlingowie, Klockmanowie, Liwenowie, Lindemanowie, Medenowie, Meyerowie, Mohlowie, Mollerowie, Millerowie, Ofemberkowie, Platerowie, Putkamerowie, Ropowie, Renowie, Rożowie, Sakowie, Szembekowie, Szlippenbachowie, Sejowie, Samsonowie, Szteynowie, Szylingowie, Szaumanowie, Tyzenhauzowie, Tedwenowie, Taubowie, Walowie, Weslerowie, Witanowie, Wigantowie, Wulfowie, Zasowie, Zyberkowie, &c. &c. &c.

R O Z D Z I A Ł

Czwarty y Ostatni.

Krotkie Geograficzne opisanie kraj w Infantskich.

Infanty *Livonia* morzem Bałtyckim, Litwą y Moskwą w granicach swoich opasane poki nie rozdzielone pod Rycerstwem Krzyżackim zostawały, zawierały w sobie wzdłuż kraju od Narwy aż do ostatniej granicy Kurlandskiej z Xięstwem się Zmudzkiem schodzący na 135. mil, a w szerz na 40. 50. aż do 60. mil y daley. A że teraz ta obszerna Prowincya po więkzhey części do Rossyi, a część do Rzeczypospolitey należy, przeto z osobna naprzod Infanty Rosyjskie, a potom do Rzeczypospolitey inkorporowane krotko opiszę.

Infanty Rosyjskie dzielą się na dwie części; Pierwsza zwana Estonia leży nad morzem Bałtyckim *ad finum Finnicum*, zawiera w sobie te Prowincye: Ima Harria, ktorey y owszem caley Estonii stolicą jest Rewel miasto sławne y obronne nad morzem, ma mocny zamek na wysokiey y opoczyszney gorze; port jey jest obszerny y bezpieczny, w którym flota Rosyjska pospoliście przebywa. Za Krzyżakow lubo Biskupstwo Rewelskie liczne y znaczne miasta y zamki trzymało w swojej juryzdykcyi, miasto jednak Rewel po więkzhey części do Hermistrza należało. Roku 1684. zapalił piorun dawny Katedralny Kościół w Rewlu na podziw wielki y piękny, od którego ognia zarazem z Kościołem na kilka set kamienie pogorzało. W roku 1710. powietrzem na 50000. ludzi wymarło. Tegoż roku Carowi Piotrowi Wielkiemu miasto przez akord się poddało. W teyż Prowincyi jest zamek z miastem Padis (na którym miejscu przedtym sławne Opactwo było) takż zamek Feyefeyer, &c. Na Wirlandia, w ktorey miasto Narwa dobrze ufortyfikowane z zamkiem dobrze opatrzonym nad rzeką Narwą. Na drugiej stronie tey rzeki jest zamek od Moskwy zbudowany zwany Imanowgorod. W roku 1704. dobyła tego miasta Moskwa szturmem, y po więkzhey części mieszkańców

wyciął;

wycięła; procz tego są w tej Prowincyi miasta z zamkami nadruinowanemi *Weysenburg, Tolsberg, Barholm*, które przedtym do Biskupa Rew. lskiego należały. *3ta Odenpo*, w której miasto znaczne *Derpt* albo *Dorpat* należało przedtym do Biskupa Derpskiego. Za Szwedow było to miasto mocno ufortyfikowane y zupełną Akademią przyozdobione, ale w roku 1704. Moskwa dobywszy miasta wniwecz wszystko obrocila. *4ta Gerwenlandia*, w której zamek główny *Witenszteyn* nieprzebytymi otoczony brodami przy mieście tegoż imienia, także zamki przedtym sławne: *Felin, Laiz, Oberpolen, &c.* *5ta Wickelant*, w której miasta y zamki: *Parnaw, Lode, Leal, &c.* Do Estonii należą barzo piękne y żyzne wyspy, mianowicie: wyspa zwana *Ofilia*, która za Krzyżaków miała Biskupa swego; ma 17. mil wzdłuż, a 8. w szerz, na niej dwie znaczne są fortece: *Arensberg, y Sonenberg*. Druga część Inflant Rosyjskich zowie się *Letlandia*, w której stolica całych Inflant Ryga miasto ludne, handlowne, murem y wałem wysokim obwiedzione, y doskonale ufortyfikowane. Zamek ma obronny y wszelką amunicyą opatrzony. Rzeka Dźwina miasto y zamek szeroko opływa, a potym o dwie mile od Rygi obfitemi rozdżodami w morze wpada. Sławny ma port, bo lubo miasto leży na dwie mile od morza, okręty jednak snadnie pod same mury mieyskie przychodzą y odchodzą. Szaniec zwany *Koberzaniec* y leżąca nad morzem znamienita forteca *Dynemunda* zastania y zaszczyca miasto od wszelkiego niebezpieczeństwa. Roku 1710. podała się Ryga Moskwie przez akord po długim y cięższym oblężeniu, pod czas którego przez głód y powietrze na 60000. ludzi wymarło. Insze miasta y zamki w tej *Letlandzkiej* prowincyi są: *Blockhauz, Kircholm, Kokenbauz* zamek naturą y sposobnością mieysca obronny, ale teraz zruinowany, *Ubzal, Szmiten, Lenward, &c. &c.* w roku 1721. namienione Inflanty przez traktat Nisztadzki Rosyji na wieczne czasy od Szwedow są ustąpione.

Inflanty

cyńskie zobszerności y dobroci gruntow od wszystkich Starostw Inflantskich prawie naylepsze. Ma zamek murowany ale cale spustoszony. *Czwarty* trakt Maryenhawski, w którym Starostwo *Maryenhauz* w koło prawie Moskiewską otoczone granicą; w nim zamek zdezolowany na wyspie. Po tych czterech traktach Szlachta liczne swoje wsi y dwory mają. O prawach y cywilnym porządku tego Xięstwa ostatnia Ordynacya Inflantska w roku 1677. postanowiona, dostateczną daje wiadomość; znaydziesz onę wyżej w Historji Inflantskiej pod tymże rokiem 1677.

Xięstwo Kurlandskie zamyka w sobie dwa Xięstwa, to jest: Xięstwo Kurlandskie *proprie* tak zwane, y Xięstwo Semigalskie; leży od zachodu nad morzem Bałtyckim; á mianowicie przy odnodze morza Bałtyckiego *Sinus Curlandicus*, to jest: Kurlandki *haff* zwane, który *haff* rościąga się wzdłuż na mil 15. Od południa z Xięstwem Zmudzkiem y z Xięstwem Litewskim, á od pufnocy z Inflantami graniczy, od których rzeka Dźwina Kurlendyą dzieli. Wzdłuż ten kray liczy na mil 50. á w szerz na mil 30. Stołeczne miasto całego Xięstwa Kurlandskiego jest Nitawa po Niemiecku *Mitaw*, w Semigallii nad rzeką Muszą sytuowane. Ma zamek piękny, OO. *Soc: JESU* mają Kościół y szkoły, który jednak dependuje od Proboszcza Nitawskiego. W tym mieście zwyczajna jest rezydeneya Xięcia Kurlandskiego y Regencyi jego. Seymiki Kurlandskie w nim się odprawują. Już się na swoim miejscu w Historji Inflantskiej powiedziało: że nim insza od Rzpltey zaydzie dyspożycya po dysgracyowanym w Moskwie Bironie Xiążęciu Kurlandskim, tym czasem *Supremi Consiliarii* (ktorych po Niemiecku *Oberathami* nazywają, y ktorych jest czterech: Pierwszy *Magister Provincie* po Niem: *Landhofmeyster*, drugi *Cancellarius*, trzeci *Supremus Burgrabius*, czwarty *Supremus Mareschallus*) Imieniem Krolewskim rządzą według dawnego zwyczaju y ustaw *in formula Regiminis* w roku 1637. od Komisarzow Rzeczy-

pospo-

pospolitey postanowionych, do których w Historji Inflant-
skiej pod tymże rokiem opisanych Czytelnika odsyłam.

Ziemia Piltyńska przedtym do Biskupa Kurlandskiego ze-
wszyskkiem należała, Jakim zaś sposobem napotyła dostała się
Krolowi Duńskiemu, y jak się Krol STEFAN o tę ziemię po-
miarkował z Duńczykiem, oraz jak Biskupi Inflantscy docho-
dzili tej ziemi, y na jakim stopniu rozprawy ta pretentya do
tąd zostaje, masz o tym wszystkim doskonałą naukę w Historji
Inflantkiej. O formie rządow tej ziemi czytaj *Formulam
Regiminis* w Historji Inflantkiej pod rokiem 1637. Leży ta
ziemia nad morzem Baltyckim, ma wzdłuż na mil 18. a wszcz
na mil 8. zamki w niey się znajdujące są: *Piltzen, Edwalen,
Hasenpotz, Ungermunt, Dondang, Neynhauz, Amosken*; procz
wielu dworow Szlacheckich,

Autorowie.

*Petrus à Dusburg Chron: Prus. Baltasar Russovius Chron:
Livon. Frideric: Menius. Christianus Kelchen Hist: Livon.
Szurtzsteych Hist: Ensisferorum. Hartknoch Dissert: in Chron:
Petri à Dusburg. Reinhold: Patkul Collect: Livon. Ceümer
Theatr: Livon. Hubner Hist: de Livon. Ejusdem Lexic: Histor:
& Geogr. Długosz Hist: Lit. Kojalowicz Hist: Lit. Gvagninus
de Livon. Kwiartkiewicz Soc: JESU in Annis. Lexic: U-
niver: Lips. Joan: Gauben Lexic. Szpanenberg. Adellspiegel.
Grosfer memorab: Lusatia, Niesięcki Soc: JESU. Volumina
Constitutionum. Varia manuscripta. &c. &c.*

Addyament. Opuszczone przez nieostrożność w opisaniu
Szlachty w Kieście Inflantkim aktu osiadley dwa Domy,
ktore się tu teraz kładą: KNABNOFFOWIE Szlachta Inflant-
ka ma swoją osiadłość. OSENDOWSCY za Zygmunta III.
przez wojenne zastugi osiedli w Inflantsch.

S T A T U S

Causæ Episcopatûs Piltinensis.

- 1mo. **J**Oannes Meininghausen Episcopus Piltinensis cùm factus esset Apostata circa annum 1559. Episcopatum Piltinensem Regi Daniæ in summa triginta millium Imperialium oppignoravit.
- 2do. Rex Daniæ Fratri suo Magno eundem Episcopatum dedit in Administrationem.
- 3^{tio}. Post mortem Magni Serenissimus STEPHANUS Rex redditis triginta millibus Imperialium Regi Daniæ recepit Episcopatum Piltinensem. *Videantur pacta seu transactio Danica hic annexa sub litera A.*
- 4to. Cùm STEPHANUS Rex à Marchione Brandenburgico acceperat triginta millia Imperialiû in exsolutionem Regi Daniæ in eadem summa hypothecæ titulo tradidit Marchioni Brandenburgico eundem Episcopatum Piltinensem.
- 5to. Post mortem Marchionis derelicta vidua consors ejus Sophia Ducissa Anszpachiana jure hypothecæ tenebat eundem Episcopatum Piltinensem.
- 6to. Circa annum 1639. Ducissa Anszpachiana cessit jus suum hypothecarium Domino Meydel Nobili Piltinensi, qui Meydelius cum facultate S. R. M. & Republicæ exsolvit triginta millia Imperialium Ducissæ Anszpachianæ.

Kkk

Præ-

- 7mo. Prætendebant Duces Curlandiæ jus aliquod habere ad Episcopatum Piltinensem, sed abjudicati sunt à Serenissimo olim VLADISLAO Rege Pol: in ann: 1644. per decretum ex feriis partium controversiis latum. *Videatur hic annexum sub litera B.*
- 8vo. In an: 1685. Serenissimus JOANNES III. & Respubl: assignavit Commissionem Piltinum ad instantiam Illustrissimi Popławski Episcopi Livoniæ & Piltinensis.
- 9no. Commissio peracta annò 1686. revisis utriusq; partis documentis ac juribus uti in hypotheca existentem Episcopatum adinvenit esse exemptibilem, sicut & adjudicavit Illustrissimo Popławski uti Episcopo Livoniæ & Piltinensi. *Videatur Decisio Commissorialis sub litera C.*
- 10mo. In eadem Commissione remissa stetit pro approbatione ac finali decisione ad S. R. M. & Rempublicam.
- 11mo. Serenissimus Rex JOANNES propter necdum initam pacem cum Turcis protunc, auditis partibus deliberavit.
- 12mo. In anno 1713. citatis Possessoribus à Moderno Celsissimo Primate protunc Episcopo Livoniæ & Piltinensi deliberationem JOANNIS III. Serenissimus AUGUSTUS II. prorogavit.
- 13^{tio}. Annò 1715. idem Serenissimus AUGUSTUS II. promulgationem decreti sui ex clementia sua distulit quidem,

quidem, nihilominus per rescriptum suum Regium Dominis hypothecariis possessoribus Bonorum Episcopatus Piltinensis ac Capituli demandavit quatenus intra sex menses convenirent cum Episcopo. Quibus elapsis, secundum omnium Senatorum unanimia vota suum decretum exemptionis sine omni ulteriori atcitatione à se promulgandum declaravit. *Videatur rescriptum Regium sub litera D.*

CUM autem usq; ad hoc tempus hypothecarii possessores nullam unquam præstiterint satisfactionem neq; cum Illustrissimo Episcopo amicabiliter convenerint neq; Bona eidem restituerint, quinimo se contumaciter usq; ad præsentem terminum gesserint, igitur Modernus Illustrissimus Episcopus Livoniæ & Piltinensis humillimè supplicat approbationem Commissorialis decisionis Piltinensis, & adjudicationem finalem Bonorum Episcopatus Piltinensis ac Capitularium.

De Episcopatu Piltinensi repræsentatur negotium magnum ratione exemptionis, & non est, nam tantum res agitur cum aliquot Nobilibus.

Et præterea Magnifici Consilarii ex prætextu Cameræ Ducalis nullo jure tenent duo Bona, videlicet Hasemphot & Neyhausen quæ Bona non multum fructificant. Et Episcopus magnum patitur detrimentum.

A.

P A C T A

IN NOMINE SANCTÆ & INDIVIDUÆ TRI-
 NITATIS: Notum testatumq; sit universis & sin-
 gulis, hanc transactionis formulam visuris, audituris,
 lecturisvè, iis præsertim quorum interest. Postea-
 quam DEI præpotentis voluntate Illustrissimus Prin-
 cept ac Dominus Dominus Magnus in Livonia Epi-
 scopatum Ofiliæ Vici, necnon Curoniæ Dominus,
 Episcopatûs Revaliæ Administrator, Hæres Norve-
 giæ, Slesuici, Holfatiæ, Stormariæ, & Dithmarsiæ
 Dux, Comes Oldenburgensis & Delmenhorstensis,
 annô elapsô octuagesimô tertiô vitam cum morte
 commutâset; & derelicti Curoniæ Episcopatûs jure
 atq; successione inter Serenissimum & Potentissimum
 Principem ac Dominum Dominum STEPHANUM
 Regem Poloniæ, Magnum Ducem Litvaniæ, Russiæ,
 Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæquè, necnon
 Transylvaniæ Principem ab una; & inter Serenissi-
 mum itidem ac Potentissimum Principem ac Domi-
 num Dominum Fridericum ejus Nominis secundum
 Daniæ, Norvegiæ, Vandalorum, Gotthorum Regem,
 Slesuici, Holfatiæ, Stormariæ, necnon Dithmarsiæ
 Ducem, Comitem Oldenburgensem, & Delmenhor-
 stensem

stentem ab altera, partibus; gravis & periculosa lis atq; contentio suborta esset: adeo, ut uterq; jus suum, quod in hoc Curoniæ Episcopatu habebat seu habere prætendebat, vi armatâ tueri atq; vindicare animum induxerit. Quò factum ut inter utriusq; Regis Officiarios milites atq; subditos ad arma & necessarias defensiones & his ad graviores persecutiones, conflictus, cædes, prædiorum atq; agrorum depopulationes, occupationes, direptionesq;, & omnem hostilitatem descensum, atq; perventum fuerit. Quibus malis nisi maturò consiliò obviam itum fuisset, facile evenire potuisset, ut animorum utrinq; majori exacerbatione oborta, vetus illud inter hos duos Potentissimos Principes necessitudinis, amicitiae atq; vicinitatis vinculum non tantùm cum extrema hujus Curoniæ Districtûs & aliarum finitimarum Ditionum pernecie atq; interitu: sed etiam totius Christianitatis periculo & damno solutum atq; dissutum esset, bellumq; grave atq; difficile exarsisset, cùm autem omnibus iis præsertim, qui periculo proximi sunt, pro parte virili opera danda sit, ne ejuscemodi gliscens flamma & hæc magnarum calamitatum semina viribus acquisitis serpent latius, ipse Illustrissimus Princeps ac Dominus D. Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis in Prussia Stetini, Pomæraniae, Cassio-

subo-

fuborum & Vandalorum, necnon in Silesia Carnoviæ
 Dux, Burgravius Horibergensis ac Rugiæ Princeps,
 utrisq; Serenissimis Poloniæ, & Daniæ Regibus, uni
 arctissimo fidelitatis atq; homagii necnon affinitatis;
 alteri & propinquæ cognationis, affinitatis atq; pro-
 pinquitatis jure & necessitudine devinctus, pro com-
 muni salutis studio motuq; proprio, ad hæc mala &
 incommoda Christianitatis declinanda, apud utrumq;
 Serenissimum Regem intercedere & omnem operam,
 studium fidemq; adhibere conatus est. De salutari-
 bus itaq; remediis æquisq; conditionibus, quibus hoc
 dissidium claudi, componi & communi periculô evi-
 tatô, vetus illa necessitudo atq; amicitia inter utrumq;
 Serenissimum Regem, eorumq; Regna restaurari atq;
 conservari possint; cogitatione suscepta, Celsitudo
 Illius pro suo candore atq; fiducia utrumq; Serenissi-
 mum Regem ad pacis studium armorumq; depositio-
 nem & totam causam vel familiari transactioni vel
 justæ cognitioni atq; arbitrio amicorum committen-
 dam amicè & fideliter invitavit, atq; diligenter hor-
 tari non destitit. Cui suæ Celsitudinis piæ voluntati,
 Dei benignitate accedente, utræq; Serenissimæ Re-
 giæ Majestates morem gerentes, pari publicæ salutis
 studio commotæ, ad oblatam amicorum transactio-
 nem vel legitimam cognitionem, animos salvo jure
 suo

suo adjecerunt. Quia verò hi compositionis atq; pa-
 cis tractatus (quod res altioris indaginis esset) nonnisi
 armis atq; hostilitatis metu suspensis & depositis su-
 scipi, multominus feliciter perfici potuerunt: labo-
 randum sibi idem Illustrissimus Prussiæ Dux putavit,
 ut inducias, ad utriusq; subditorum securitatem inte-
 rea conciliaret, quas & accedente utriusq; Serenis-
 simi Regis autoritate, & utriusq; subditorum con-
 sensu, sua Celsitudo per Legatum & Consiliarium
 suum Generosum Levirum à Bulau æquis conditio-
 nibus pepigit atq; firmavit. Hâc verò Illustrissimi in
 Prussia Ducis præclara erga Rempublicam voluntate,
 studio atq; candore perspectis, utriquè Serenissimi
 Reges etsi legitima de causa jureq; suo, apud æquos
 & minimè suspectos Judices, aut arbitros cognitio-
 nem, atq; arbitrorum minimè reformidarent: tamen
 ad evitandas controversias & contentiones majores,
 & ad sua quoq; publicæ tranquillitatis pacisq; studia
 magis declaranda, DEO primùm & post autoritati
 Illustrissimi in Prussia Ducis id deferentes, totam
 istam causam per certas condiciones determinandam
 atq; transigendam decisionem atq; transactionem so-
 lius suæ Celsitudinis moderationi, prudentiæ & fidei
 commiserunt. Hâc itaq; potestate accepta Illustris-
 simus in Prussia Dux DEI Præpotentis auxilio fretus,
 & peni-

& penitiùs deliberata re, consiliòq; habitò, concilia-
 rîs atq; ad æquitatem compositis inter se animis, solâ
 utilitate Reipublicæ, & utriusq; Serenissimi Regis
 dignitate spectata, totam eam controversiam condi-
 tionibus infra scriptis justis, & æqualibus & utriq;
 acceptis, per dictum Consiliarium suum Levirum à
 Bulau composuit atq; transegit. Atq; inprimis: quod
 in omnibus controversiarum compositionibus lauda-
 tum & usitatum est, universæ & singulæ dissensio-
 nes, offensiones, exacerbationes, detrimenta, damna,
 sumptus atq; impensæ inter utrumq; Serenissimum
 Regem, eorumq; subditos hujus Episcopatus contro-
 versi, causa oborta atq; commissa vigore hujus tran-
 sactionis perpetuâ oblivione sublata, deleta atq; obli-
 terata esse; ut vicissim omnia ea, quæ ad constituen-
 dam pacem, amicitiam, bonamq; vicinitatem perti-
 nere videbuntur, coli atq; observari debent. Etli
 verò Serenissimus Daniæ Rex Jus suum, quod in hoc
 Curoniæ Episcopatu sibi competere asseruit, vigere,
 necnon Serenissimus Poloniæ Rex, prætensum jus
 suum docere conatus est, litis tamen evitandæ & pa-
 cis constituendæ causa per Illustrissimum Prussiæ
 Ducem negotium universum eousq; deductura est;
 ut dictis Serenissimis Regibus utrinq; de suo jure
 prætenso remittentibus Serenissimus Poloniæ Rex,
 Sere-

Serenissimo itidem Daniæ Regi, amicæ ac placidæ transactionis nomine triginta talerorum millia probæ & usitatæ, & in Romano Imperio approbatæ monetæ persolvere & numerare stipulatus atq; pollicitus sit. Quæ summa ubi Serenissimo Daniæ Regi aut numerata aut certò in loco idoneo assignata fuerit, Serenitas sua, Serenissimo Poloniæ Regi realem possessionem arcis Piltinensis, totiusq; Episcopatus concedere atq; tradere: Serenissimus verò Poloniæ Rex simul ac vicissim subsecutum quòd omnia promissa atq; recepta complere atq; observare tenebitur. Imprimis verò, ut Subditorum istius Curoniæ Episcopatus, eorum præsertim, qui post obitum Illustrissimi Ducis Magni fidem Daniæ Regis secuti sunt, justa ratio habeatur. Universis & singulis Nobilibus atq; Oppidanis Jura, libertates & privilegia sua legitimè hucusq; obtenta atq; usurpata, à supra dicto Serenissimo Poloniæ Rege, confecto desuper atq; ipsis dato Diplomate autoritateq; aut consensu Senatorum suorum accedente confirmabuntur, eaque ab omnibus ejus Majestatis Successoribus & Ordinibus Regni in perpetuum salva & illæsa conservari debent. Nec fides Serenissimo Daniæ Regi hucusq; præstita, ulli eis fraudi fuerit, sed posthac pro Serenissimi Poloniæ Regis subditis fidelibus atq; dilectis suscipientur

LII

& habe-

& habebuntur. Quandoquidem & compluribus jam abhinc annis, in Ecclesiis Episcopatus istius nulla alia præterquam ea, quæ Confessioni Augustanæ consentanea est, religio culta, atq; observata fuit, ex communi in inclyto Poloniae Regno Religionis confœderatione, æquum censetur, atq; ex hac porro pacificationis transactione sumitur & constituitur: ut incolis tam Nobilibus quam Oppidanis in Scholis & Ecclesiis ipsorum jurisdictioni, vel juri subjectis, liberum & pacatum exercitium ejus religionis, Augustanæ videlicet Confessionis relinquatur, nec ulla alia ipsis obtrudatur. Eamq; itaque publicè, sine omni impedimento, pari cum Curlandiæ Ducatus subditis libertate, profiteri atq; exercere illis licebit, & conscientiæ suæ libertate plenè gaudebunt. Generosus Johannes Behi Serenissimi Daniæ Regis in arce Piltinensi Præfectus, & Primarius istius Districtus incola, in pacata Bonorum suorum possessione, vigore inscriptionum & legitimè obtentorum Privilegiorum suorum retineri ac conservari debet. In cujus rei securitatem, Serenissimus Poloniae Rex dictarum inscriptionum & Privilegiorum suorum Diplomate, Majestatis Ipsius Sigillò munito, autoritate & consensu Senatorum suorum pro more adhibito, Confirmationē ipsi dabit. Cui quoque, quod fidelem hucusq;

usq; Serenissimo Daniæ Regi se præstiterit, planè fraudi non erit, sed Serenissimus Poloniæ Rex obliteratedâ omnî offensâ suâ, eum clementiâ & gratiâ prosequetur. Ille verò vicissim, vel ipse si Bona ista sua possidebit, vel per alium, cui pro rerum suarum necessitate ac statu ea possidenda tradiderit, eidem Regiæ Majestati debitam, & fideli Vasallo & subdito dignam fidem atq; subjectionem præstare tenebitur. Eâdem ratione cæterorum quoq; Nobilium & Subditorum Jura & Privilegia de Bonis suis, justô titulô hucusq; possessis, ipsis & ipsorum hæredibus, non tam tempore hujus Serenissimi Regis, quàm omnium ejus Successorum, & Ordinum Regni, atque & aliorum Dominorum, ad quos Diœcesis ista successu temporis quocunq; jure pervenire posset, salva esse, conservari atq; à Serenissimo Poloniæ Rege autoritate & consensu Senatorum suorum accedente confirmari debebunt. Qui pari erga eandem Regiam Majestatem fide atq; subjectione obarmigentur. Si quis quid vel emptionis, vel hypothecæ aut pignoris titulô possideat, sine legitima Juris cognitione, defacto ea possessione minimè deturbari, sed in ea tantisper retineri & conservari debebit, dum legitima fiat de Jure cognitio. Etsi quis vel pretium, vel mutuuum in Bona aliqua à se expensum, solutum & numeratum esse

Lll 2

docu-

docuerit, à legitimo Vindicatore Bonorum ante cessionem justè eidem persolvetur, atq; refundetur; Bona, fundi, prædia, domicilia, coloni, & id genus alia in hoc tumultu atq; controversia alicui adempta atq; occupata, legitimo Domino & Possessori sine omni mora, tergiversatione aut difficultate restitui & tradi debent. Hac restitutione facta & conditionibus hisce omnibus completis, ejus Episcopatus Nobiles & subditi juramento, si quo Serenissimo Daniæ Regi obstricti fuerunt, absolvi, & Serenissimo Poloniae Regi novo jure jurando obstringi debent; & tam huic, quàm Successoribus illius seu naturalibus suis Dominis, necnon in clyto Poloniae Regno omnem fidem, obedientiam, subjectionem subditis fidelibus dignam atq; convenientem, præstare tenebuntur. Illis vicissim omniū eorum, quæ de conservatione Religionis, Jurium, Privilegiorum atq; Bonorum in hisce conditionibus promissa atq; recepta sunt, inviolata conservatio & Regalis contra omnem vim & injuriam, quæ cæteris Regni Incolis debetur defensio, justitia atq; patrocinium præstabuntur; contributionibus quoq;, exactionibus, & vectigalibus, inusitatis, & extraordinariis, & ab reliquis Ordinibus Poloniae Regni non laudatis vel receptis atq; collatis, ejus Episcopatus subditi minimè prægravari debent, sed
 eorum

eorum eadem, quæ cæterorum inclyti Poloniæ Regni incolarum ac fidelium subditorum habebitur ratio. Quia etiam manifestum est durante hâc controversiâ & hostilitate, bona & subditos ejus Episcopatus omni ferè supellectile, pecoribus atq; etiam facultatibus omnibus orbatos, destitutos atq; exutos esse, ita ut tam faciliè se colligere & res domesticas suas restaurare non possint, pietatis atq; æquitatis arbitrium est, & fieri placuit, ut ejus Districtus subditi annis quinque subsequentibus ab omnibus exactionibus, expeditionibus oneribusq; publicis vacent atq; immunes habeantur, nec durante eo tempore ullò modò iis aggraventur, nisi pro sua erga Dominum & Patriam fide, urgente necessitate publica, sponte quid interim conferre velint. Tempore autem eo exactò, communi cum reliquis Regni subditis sorte censebuntur. Cautum præterea est, ut quidquid nunc, vel tormentorum, pulveris, globorum, instrumentorum bellicorum armorumvé, quidquid etiam supellectilis & aliarum rerum mobilium in Arce Piltinensi asservatur, id omne hâc transactione confecta, quamprimùm vel Serenissimo Daniæ Regi, vel ad quemcunq; alium id pertinebit, sine impedimento auferre atq; exportare liceat. Si qui etiam Captivi utrinq; reliqui fuerint, sine pretio &

culpa

culpa restituentur & securè dimittentur, vel si quis etiam manu stipulata dimissus fuerit, is ea sponsione atq; obligatione, per hanc ipsam transactionem liber & solutus esse debet. Hiscè transactionis capitibus ritè completis & præstitis, Serenissimus Daniæ Rex, uti se facturum disertè recepit, Serenissimo Poloniæ Regi totum hunc Curoniæ Episcopatum cum omni jure, Dominiis, usu, fructu, cæterisq; ad eum Episcopatum pertinentibus, quemadmodum in suis limitibus & metis ab Illustrissimo Duce Magno piæ memoriæ possessus, atq; usurpatus fuit, pro se & Serenissimis Successoribus suis resignare, cedere & plenissimè tradere tenebitur. Quemadmodum Serenitas sua vigore hujus transactionis, id ipsum, quàm fieri potest plenissimè concedit & tradit. Nihil in perpetuum sibi, aut Serenissimis Successoribus suis Juris aut Domini in hoc Episcopatu reservans. Atq; hæc superiora omnia inviolatè observare, complere, & re ipsa præstare, omniq; dissensione sublatâ sinceram amicitiam, bonamq; vicinitatem colere utraq; Regia tam Poloniæ quàm Daniæ Majestas; sub verbo & dignitate sua Regia, pro se & Successoribus & Ordinibus Regni, sanctè receperunt, atq; promiserunt; id ipsum hujus transactionis vigore, iterum bona fide recipientes, promittentes atq; confirmantes. In quorum

rum omnium indubitata[m] fidem, atq; confirmatio-
nem, & rei veritatis testimonium hujus transactionis
formulæ bina Diplomata ejusdem tenoris & vocis in
pargameno descripta, & horum unum Serenissimi
Poloniæ Regis, & ejusdem Regni Senatorum mani-
bûs & sigillis; alterum Serenissimi Daniæ Regis, e-
jusq; Regni Senatorum manibûs & sigillis, utrumq;
autem Illustrissimi quæquæ Principis Marchionis in
Prussia Ducis tanquam Intercessoris & Arbitratoris,
manu & sigillô notata, signata, atq; corroborata & sin-
gula Diplomata singulis Serenissimis Regibus trans-
missa atq; tradita fuerunt. Confectum est hoc Di-
ploma in Regia Arce Cronaburga. Die decima men-
sis Aprilis, annô Salutis humanæ Millesimô, quin-
gentesimô, Octuagesimô quintô.

B.

Decretum VLADISLAI IV.

Sacra Regia Majestas auditis partium controver-
sis, visisq; & bene perpensis ab utrinq; Juribûs, &
Investituris, quantum attinet Jus Feudale, quod Il-
lustrissimus Actor sibi ad Districum seu Arcem Pil-
tinensem, unâ cum tenuta Curoniensi, & illorum
attinentiis universis vigore Tractatum, Investitura-
rum, & aliorum Jurium in Processu specificatorum,
compe-

competere prætendit, eò in consideratione habitò; quandoquidem Illustrissimus Actor non deducit, neq; comprobat, allegatos tractatus effectum suum fortitos, nec eorum vigore, ipsum nec Illustrissimos Antecessores ejus utile bonorum præfatorum Dominum aliquando habuisse, nec juxta earundem Investiturarum continentiam, aliquid ea in re omnium Ordinum consensu hucusq; statutum esse. Ideo salvis in omnibus aliis suis punctis, conditionibus, & articulis, investitura, & conventionibus, cum eodem Illustrissimo Actore, Annò millesimò sexcentésimò trigésimo nono intervenientibus, eisdemq; in suo robore & viridi observatione sacrosanctè manentibus, req; omni in eo statu, in quo antehac fuit, juxta earundem investiturarum tenorem relicta, neq; quin posthac, ea de re, cum Ordinibus Regni agat, viâ Illustrissimo Actori præclusa citra tamen derogationem & præjudicium Jurium Generosi moderni citati eundem Illustrissimum Curlandiæ Ducem, incompetentem hoc in puncto Actorem esse adinvenit. Quod verò concernit exemptionem eorundem Bonorum, & hypothecam in eisdem pro summa triginta millium talerorum, licet quidem is idem Illustrissimus Actor manifestationem eo nomine, annò millesimo quingentesimo octuagesimo quinto factam; ac consensum

sensum Serenissimi felicis memoriæ Parentis Sacr:
 Reg: Majest: desideratissimi, Annô millesimo, quin- 1691
 gentesimo, nonagesimo primo benignè concessum, ac
 Decretum Commissoriale millesimo, quingentesimo, 1692
 nonagesimo septimo, tum constitutionem Regni, mil- 1693
 lesimi sexcentissimi noni, & varia responsa Comititalia
 ratione dictæ exemptionis & hypothecæ producat,
 nihilominùs tamen cùm Antecessores Illustrissimi A-
 ctoris, intrâ triennium & trimestrè secundum Juris
 præscriptum, & immemorabilem hujus Regni, &
 curiæ consvetudinem eorum omnium executionem
 neglexerint, proindeq; Jura & Privilegia ipsò factò
 evanuerint, nulliusq; sint roboris & momenti; Ge-
 nerosus autem citatus ex Privilegiis & Documentis
 authenticis pro parte sua productis, potius & pin-
 gvius jus, & pacificam possessionem tam ratione ad-
 vitalitatis, quàm hypothecæ in summa triginta mil-
 lium talerorum Imperialium, in eisdem bonis supra
 specificatis, de quibus res est, legitime & evidenter
 deducit & comprobat; ideo inhærendo Juris præ-
 scripto præsentî actione incompetenti adinventâ;
 citatus ab actione & impetitione Illustrissimi Ducis
 liber pronunciat, atq; circa jus suum advitalitium,
 tum quoq; circa eandem hypothecam summæ præ-
 fatæ triginta millium talerorum Imperialium ipsum

Mmm

cum

172.
177.
1801

cum suis hæredibus & successoribus concernentem; necnon pacificam eorundem bonorum & illis annexorum quorumq; possessionem dicta advitalitate durante, eâ verò finitâ, usq; ad integram summæ præfatae triginta millium talerorum solutionem & restitutionem, juxta Privilegiorum & jurium dicto Generoso citato servientium tenorem & continentiam conservatur.

C.

DECISIO

Commissionis Piltinensis.

TAndem Serenissimi ac Potentissimi Principis, ac Domini, Domini JOANNIS III. DEI Gratiâ Regis Poloniæ, Magni Ducis Litvaniæ, Ruffiæ, Pruffiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Kijoviæ, Podoliæ, Volhyniæ, Podlachiæ, Severiæ, Czernichoviæque; & omnium Ordinum Reipublicæ authoritate Generalium Regni Varsaviensium Comitiorum proximè præteritorum, per legem publicam delegati Commissarii, visis juribus, & sufficientissimis documentis authenticis, tam Sacræ Romanæ Ecclesiæ, quàm Illustrissimo Duci Curlandiæ Nobilita-

bilitatiq; Districtus Piltinensis fervientibus, & communibus per omnes circumstantias pensatis, & trutinatis eo attento. Quod Illustrissimus, & Reverendissimus Episcopus Livoniæ ac Piltinensis alias Curo-niensis Jus suum ad Episcopatum Piltinensem, sive Curo-niensem tam per Nominationem Sacræ Regiæ Majestatis, quàm per confirmationem Sanctæ Sedis Apostolicæ, Bullis Romanis sufficientissimè deduxit. Ideo Illustrissimi Domini Commissarii, eundem Il-lustrissimum Episcopum Livoniæ, pro vero & legi-timo Piltinensi Episcopo seu Curo-niensi agnoverunt. Munia Episcopalia per Curlandiam, & Piltinensem Tractum, in Ecclesiis Catholicis locisq; ad eas spe-ctantibus exercendi potestatem plenariam eum ha-bere compererunt. Bona Piltinensia, Territorium atque ditionem, Episcopatum deinceps appellanda. Ordinationi, dispositioni Sacræ Regiæ Majestatis, & Reipublicæ immediate subjecta exemptibilia adin-venientes, cum omni Jure Dominio attinentiis, & pertinentiis: prout ex antiquo hic Episcopatus ha-buit eidem adjudicanda esse censuerunt. Proventuū, redditum, fundationum, tam Ecclesiæ Cathedrali, quàm Capitulo ac Capitulari mensæ fervientium, vindicandi, eximendi, quæ vindicanda, eximenda erunt, plenariam facultatem prænominato Episcopo

Mmm 2

& non

& non alteri cuiquam, competere: eaque à Possessoribus modernis, quales sunt principaliter Generosa Anna Sybilla Maydell, cum suis Successoribus, & Cellissimus Dux Curlandiæ post enumeratam summam hypothecariam, si ad eum jus competens exhibuerint, vindicanda censuerunt, ac demum insistendo Constitutioni Comitiorum proximè præteritorum Causam hanc cum toto effectu pro approbatione, & finali decisione, ad Judicia Sacræ Regiæ Majestatis remiserunt; & tam Illustrissimo Duci Curlandiæ, quàm Generosæ Annæ Sybillæ Maydell atq; Generosis Joanni & Theodoro Maydelliis Successoribus, tum & quibuscunq; aliis Bonorum Piltinensis Episcopatus Possessoribus Terminum, inhærendo Ordinationi Commissoriali Anni millesimi sexcentissimi decimi septimi in Martio scilicet die decima quinta hujus mensis proximè instantis in anno præsentis, ubi tunc Curia Serenissimi degerit, peremptorium, amputatis omnibus dilationibus & diffugiis sine ulla adæitatione conservârunt, & præfixerunt, actûs præsentis autoritate. Quantum attinet jurisdictionem, qualiter in posterum sit ordinanda, an videlicet juxta præscriptum Commissionis anni 1617. in Hasempoth peractæ, an Illustrissimo Episcopo attribuenda? Illustrissimi Commissarii conformando se
 inten-

intentioni Sacræ Regiæ Majest: in literis expressæ,
hoc in puncto decisionem Supremo Sacræ Regiæ
Majestatis Judicio integerrimè reliquerunt.

D.

RESCRIPTUM REGIUM.

AUGUSTUS II. DEI Gratiâ Rex Poloniæ, Ma-
gnus Dux Litvaniæ, &c. Illustrissimo Principi
Domino Ferdinando Curlandiæ & Semigalliæ Duci,
necnon Generoso Sackien Successori Maydeloviano
in hypotheca Bonorum Episcopatûs Piltinensis seu
Curonienfis, tum & aliis eorundem Bonorum hy-
pothecariis Possessoribus gratiam Nostram Regiam.
Illustrissime Princeps Domine, & Generosi Posses-
sores hypothecarii præfatorum Bonorum gratè &
fideliter Nobis dilecti. Quamvis ex vi muneris Re-
gii fuerimus obligati, & circa acclamationem causæ
exemptionis Bonorum Episcopatûs Piltinensis sive
Curonienfis, nuper sub die sexta mensis præsentis
Aprilis, unanimibus ferè votis Senatorum Regni, &
Magni Ducatûs Litvaniæ, Consiliariorumq; Nostro-
rum, lateri Nostro protunc assidentium inclinati, &
de potestate Nostra Regia instante Reverendo in
Christo Patre Episcopo Livoniæ & Piltinensi, deli-
bera-

1713
 berationem adhuc per Serenissimum JOANNEM III. Antecessorem Nostrom præhabitam, & per Nos in anno millesimo septingentesimo decimo tertio prorogam, etiam non obstante absentia Fidelitatum Vestrarum & suspensione per Plenipotentem Illustritatis Vestræ ad convictionem non comparente inordinatè in termino succubitorio petita, non attempta expedire, & decretum promulgare potuimus, vel maximè dum post tantum temporis spatium à Nobis indultum justitia omnino postulat & Privilegiatissimæ ubiq; exemptionum leges id à Nobis exigunt, ut Decretum Nostrom in hac causa sine ulteriori mora promulgaremus, non alienum tamen clementiâ Nostri duximus ea de re Illustritatem Vestram, ac etiam hypothecarios Possessores gratiosè præmonere, nisi intrâ sex menses à data præsentium curaverint accommodare hoc negotium, scient elapsò præfatò spatiò sex mensium, statutum Nobis esse præhabitam deliberationem expedire, & Decretum Nostrom promulgare, sine ullis aliis dilationibus vel citationibus. In quorum fidem præsentibus manu Nostra subscriptis Sigillis Regni & Mag: D. Lit: communiri iussimus. Datum Varsaviæ die decima quinta mensis Aprilis, Annò Domini MDCCXV. Regni verò Nostri XVIII. Annò. AUGUSTUS Rex, Locus Sigilli Regni Cancellaria-

cellariæ Majoris. Matthæus Iliak Ensisfer Braclavi-
 ensis, Sacræ Regiæ Majestatis Sigilli Majoris Secre-
 tarius. Locus Sigilli Magni Ducatûs Litvaniæ. Ba-
 filius Rychlicki Subdapif: Trocens: Sacræ Regiæ
 Majestatis Magni Ducatûs Litv: Major Secretarius.
 Ad Illustrissimum Ducem Curlandiæ & Generosos
 Hypothecarios Possessores Episcopatûs Piltinensis seu
 Curoniæ. Cui supplicationi uti justæ, & legitimæ
 Nos benignè annuentes præfatas Literas, quarum
 Originale idem offerens cenuò ad se recepit, & de
 recepto Originali Cancellariam Nostram quietavit,
 ad Acta præsentia Metrices Regni suscipi, iisdem
 inseri & ingrossari eademq; Parti affectanti authen-
 ticè toties, quoties voluerit, extradi permisimus. In
 quorum fidem præsentibus Sigillum Regni est ap-
 pressum. Actum Varsaviæ feriâ tertiâ post Domini-
 cam Ramis Palmarum Quadragesimalem, proxima,
 die scilicet decima iexta mensis Aprilis, annô Dni 1775
 millesimo septingentesimo decimo quinto.

REJESTR ZNACZNIĘYSZYCH RZECZY,

W którym pierwsza liczba znaczy część Księgi, wtóra y inne następujące znaczą kartę.

A Bel Krolewie Duński u Hermistrza wojennocy experyencyi nabywa. 1. 28. 31.

Albertus I. Arcy-Biskup Ryjski Metropolitański otrzymał godność. 1. 31. 83.
Mendoga na Krolestwo Litewskie koronuje. 1. 34.

Albertus de Buxbow III. Biskup Infantyński z 23. okręgiem do Infant przybywa 1. 12. Miasto Rygę buduje. Ibidem. Tytułem Principis S. R. I. ozdobiony Rycerstwo Enliterorum funduje. 1. 13. 14.

Alexander Nowogardyi Xigęg, Płkow Krzyżakom odebrał. 1. 31.

Alliansa Polaków z Litwą 1. 44. Litwy z Krzyżakami 1. 34. 36. Krzyżaków z Polską 1. 36. 93. Z Krolew Zygmuntem jako W. X. L. na spólną obronę przeciw Moskwi. 1. 94.

Alliansa tragiczna Xigęgcia Holstynskiego z Carem Moskiewskim. 1. 199.

Alternata Polski z Litwą w Dzierżawie Starostw Infantyńskich. 1. 220.

Alternata Infantczyków w Dzierżawie tychże Starostw. 1. 232.

Andrzej IV. Hermistrz S-migallig podbił. 1. 31. Z łupów wojennych Kościoły y Klasztory opatruje Ibidem.

Anna Topel Mniżka w Wierze nieprzełamana 1. 81. Umarła 138. lat mąge 1. 219.

Apełlacya w Sprawach Infantyńskich. Vide: Infantczycy.

Approbaeya Fundacyi Kościoła Duncburskiego. 1. 345. Plebanii Infantyńskich 1. 379. Kościoła Litwenmuyzkiego. 1. 378.

Arcy-Biskup Bremński Biskupow Inflan-

tom daje, 1. 10.

Arcy-Biskupow Imiona y Liczba notuje się ad marginem à fol: 31. ad fol. 81.

Arcy-Biskupa Ryjskiego godność. 1. 13. 31. 75. 83. Dzierżany 1. 29. 83. 84. Furysdykcyja nad Infantyńskimi y Pruskiemi Biskupami. 1. 29. 88.

Arcy-Biskup Ryjski S. R. I. Princeps 1. 83. Metropolita Infantyński 1. 31. 83. Patriarchyta Litewski. 1. 57.

Arcy-Biskupow y Biskupow Infantyńskich z Kapłanow Krzyżackich obierać kazano. 1. 56.

Arcy-Biskup Procejsy w dzień Podwyższenia Krzyża S. nakazał. 1. 74.

Arcy-Biskupow z Krzyżakami dysensyę. Vide: Niechęć.

Arcy-Biskup Krzyżaków poraził 1. 39. Od Hermistrza do więzienia dany. 1. 49.

Z Hermistrzem w Rzymie przed Papieżem się prawuje. 1. 42. Item: W Awnionie. 1. 48.

Arcy-Biskup sromotnie z Rygi wygnany. 1. 69. W więzieniu umiera. 1. 67.

Arcy-Biskup z Rygi przed lutrami uchodzi. 1. 77. U Kniazia Moskiewskiego pomocy na Ryżanow szuka. Ibidem. Item U Olbrychta Xigęgcia Pruskiego. 1. 79. Hermistrza zapożywa do Cesarza. Ibidem. Od Ryżan wygnany z Miasta. 1. 77.

Arcy-Biskup Lutrom przyjazny Posesysy Dobr odbiera. 1. 82. Z Krzyżakami rojuje. 1. 92. Z Koadjutorem do więzienia dany. Ibidem. Umierając Dobra Krolowi zapisuje. 1. 161.

Arcy-Biskup Gnieźnieński Posłem do W. Mistrza Krzyżackiego. 1. 60.

Nna

Armi-

R E J E S T R.

- Armistitium z Szwedami na dwie lecie, I. 272. Na trzy lata. I. 338.
- Armistitium z Szwedem Polakom nie pomylnie. I. 343.
- Ajsakuracya Krolewska Infantczykom dana. I. 187. Xiążęta Mekielsburgskiego Krolowi. I. 192.
- Batwochwalstwo Lotenskie. I. 340.
- Bartoldus Biskup II. mężnie się poganom bronie na placu poległ. I. 12.
- Batory Krolew Polskim. I. 198.
- Gdańska dobytka. I. 200. 204. Posłwo do Cara wysłał, wyponiadając wojnę. I. Ibidem. Połock, y innych Miast wiele ograbiał. I. 205. Kościół w Rydze S. Fukuba Katolikom przywrócił. I. 207. 00. Fezuitorow fundował. I. 208. Item: Biskupstwo Wendeńskie. Ibidem. Ryżanow rebellizujących pokramia. I. 216. Swigtołblowie umiera. I. 217.
- Bernardus de Borcha Hermistrzem Inf: I. 67. na 100000. miał gotowego żołnierza. I. 28.
- Biron Xiążęciem Kurlandskim obrany. I. 413. Na Xięstwo inwestowany Ibidem. Regencyą Państwa Rossyjskiego obcymuje. I. 414. Do Syberyi zesłany venakowany do Farosławia. Ibidem.
- Biskup Infantyjski S. R. I. Princeps. I. 13.
- Biskupi Pruscy od Arcy-Biskupa Ryckiego dependowali. I. 29.
- Biskupi Infantyjscy habit y ustany Krzyżaków przyjęli. I. 30.
- Biskupi Infant: udzielnym Xiążętom rowwali się. I. 39. 83. Każdy z nich miał jus gladii. 84. Skarżę się Papieżowi na Rycerzow. I. 65.
- Biskup: Rewelski, Piltyński y Ozelski Biskupstwa swe Dudyckowci przedali. I. 106.
- Biskup Dorpatki mney przeczornie posłpił trybut Carowi. 191. Od Moskny wzięty. I. 96. Ziarym Hermistrzem do Stolicy na dożywotne więzienie zaprowadzony. I. 108.
- Biskup Wendeński o poratowanie Infant prosi. I. 349.
- Biskup Infantyjski otrzymał Dekret na wykupienie Piltyna. I. 385. Sprawę Piltyńską promonuje. I. 385. 394.
- Biskupow w Infantach wiele było. I. 18. 36. 83. 29.
- Biskupow Infantyjskich Imiona y Liczba wyraża się ad marginaem à folio 8. ad 20. Co za Dobra y władzę mieli. I. 83. 84.
- Biskupow Infantyjskich z Kapłanow Krzyżackich obierano. I. 56.
- Borcbow Familia. 2. 14.
- Bożkowic Linow Przodkow Infantyjskich. I. 4.
- Bruno Hermistrz na placu poległ. I. 40.
- Bunt cbtopski na panow. I. 46. 47.
- Bunt w Szwecyi. I. 223. 227.
- Car Moskiewski Infanty od Polski fortelem odzwac usiłuje. I. 194. Xiążęciu Kurlandskemu Koronę Infantyjską ofiaruje. 195. Błonię pustoszy. I. 197.
- Car Iwan całe prawie Infanty Polskie zawojował. I. 200. & sequenti. Wrocil, na 10. lat pokoy z Polką zawarłszy. I. 206.
- Ceremonie ofiar pogańskich. I. 4.
- Ceremonie przy pasaniu na Rycerstwo Equitum Eniferorum. I. 14. Na Rycerstwo Krzyżackie. I. 24.
- Ceremonie przy Inwestyturze Xiążęcia Kurlandskiego. I. 404. & sequenti.
- Cesarz Krzyżaków Infant: z Krzyżakami Pruskiemi godził. I. 66.
- Cbtop na panow się buntuje. I. 46.
109. Biskupa Rewelskiego z całą Kolegtaią, y wiele inney Szlachty wycięli. I. 46.
- Chodkiewicz całych Infantę Gubernator. I. 163. Traktat Unii wieczny Infant z Litwą stanowi. I. 165. 166. Znowu do Infant wysłany. I. 185. *Uzięc nad*

R E J E S T R.

- Szwedami dokazuje. 1. 229.
- Ciepła w Marcu y Aprylu niezwycajne. 1. 49.
- Ciepliwosc Szlachebica Polskiego. 1. 45.
- Cła Infantezcy nie płacę. 1. 131.
- Commendatores Vide: Kontrowic.
- Cudzoziemcom do Urzędów Infantzkich zagrodzona droga. 1. 130. 138. 166.
- Człowiek cudowny w Infanciecb. 1. 94.
- Bekret Krolewski na reindukcyę OO. Fezuitow do Rygi. 1. 221.
- Dekret odszadzajcy Xizgęcia Kurlandzkiego od exemptiony Piltyna. 1. 354.
- Deputáci z Infant na Głowny Trybunał W. X. L. do czasu naznaczeni. 1. 351.
- Dysliminacya Infant od W. X. L. 1. 182.
- Kurlandię z Zmudżig, y Powiatem Brańskim. 1. 231. 234. 237. Dysliminacya Infant Polskich od Szwedzkich. 1. 364. Starostwa Düneburzkiego. 1. 380. 383.
- Dobra należące do Arcy-Biskupa y Biskupow. 1. 29. 84. Do Hermistrza W. Marszałka, y Fochtow. 1. 84. 85. Do Szlachty. 1. 86.
- Dobra Szlacheckie Lenne na dziedzicznie zamienione. 1. 130. 140. 226. 233. 358. 387.
- Domowe Scysye, Vide: Scysye.
- Dorpat albo Derpt Miasto zbudowane. 1. 18. Cudownie od oblężenia uwolnione. 1. 57. Od Moskwy wzięte. 1. 190.
- Dostatek y dobre mienie Instancy zgubioło. 1. 87. 88.
- Dycezye Infantzkie, Vide: Biskupow.
- Duńczyk Krzyżakom pomaga. 1. 31. Biskupstwa Rewelskie y Piltyńskie kupił. 1. 106.
- Duńczyka pretensye do Piltyna. 1. 213. Uspokojone. 1. 215.
- Düneburg Forteca zbudowana. 1. 37.
- Diploma Cesarzkie, Vide: Biskup.
- Dzierżawy Krola Polskiego w Infantach. 1. 123. & sequenti. Dzierżawy Biskupow, Vide: Dobra.
- Dzwina pol Rygi zalala. 1. 49.
- Elekcya Arcy-Biskupow Ryckich Kapitule pozwolona. 1. 19. Hermistrz sobie przywłascza. 1. 39. Papier na się przycinuje. 1. 40.
- Elekcya Hermistrza nowego w Wendzie po exkomunikowanym antecepsorze. 1. 69.
- Elekcya Zygmunta Krolewica Szwedzkiego na Tron Polki. 1. 218. Batorego. 1. 198. Augusta. III. 1. 411. Birona na X. Kurland. 1. 413.
- Elekcya Morycza Grafa na X. Kurlandzkie skasowana. 1. 399. 401.)
- Ensyferowie Infantscy z Krzyżakami się złączyli. 1. 22. 27. 30.
- Epitaphium, albo nagrobek Batorego. 1. 217.
- Estonia u Duńczyka. 1. 16. Krzyżacy odebrali. 17. Szwedom się w protekcyę podali. 1. 110. Moskal opanował. 1. 197.
- Equites Enifer: Vide: Rycerstwo.
- Exkomunica na Hermistrza. 1. 69.
- Exkuzacya Ryżan, ze mięsa Szwedom podali. 1. 255. Radziwiłłowi się exkuzuję. 1. 259. 270. ulę; ad folium 338.
- Expedycya wojenna Hermistrza na Rus 1. 68. Augusta Wtorego na Szwedz, Vide: Wyprawa wojenna.
- Fakcye Xizgęcia Sudermańskiego. 1. 222. Vide. sub Liteta X.
- Familia Hylzenow. 2. 15. Platerow. 2. 21. Familia Sołtanow, Szadurzkich &c. &c. Vide: Szlachta Infantzka.
- Familia Tyzenhauzow. 1. 18.
- Familii Zamoykich Przodek. 1. 45.
- Familie dawney Szlachty Infantzkiej ordine alphabetico wyliczają się. 2. 44. & sequentibus. Szlachty Kurlandzkiej, Piltyńskiej, y Semigalskiej tymże porządkiem. 2. 11. 12. 13.
- Felin obronna Forteca, w niej starý Her-

R E J E S T R.

- Hermistrz wzięty od Moskwy.* I. 108.
Ferdynand ostatni z Domu Kietlerow na Xięstwo Kurlandskie inwestowany. I. 404. *Umarł.* I. 413.
Formula Regiminis Xięstwa Kurlandskiego y Semigalskiego. I. 243. usq; ad folium 253.
Fortel Cara Moskiewskiego w pozyskaniu Infant. I. 194.
Fortel Mniszki na Obronę czystości. I. 44.
Hermistrza na Polakow. I. 62. 63. *Li-twy na Krzyżakow.* Vide: *Krzyżacy.*
Poddaństwa na panow. I. 47.
Fortelem Hermistrz na głowę porażony. I. 66.
Forum Powiatu Braßanskiego z Powia-tem Düneburkim. I. 351.
Fryderyk de Cella Cyfers od pogan umę-czony. I. 16.
Fryderyk Wilhelm Ketler pojął Carownę Annę. I. 393.
Gąsiewicz dwakroć Szwedow poraził. I. 339. *Kościół w Düneburku* OO. *Fu-zuitem fundował.* I. 340. *Znakomi-te nad Szwedem otrzymał zwycięż-stwo.* I. 340. 342. 357.
Gdańszczanie Szweda od miasta odbili. I. 342. *Flotę Szwedzką na morzu znieśli.* Ibidem.
Giedymin Corkę Krolewiciu Polkiemu posłubił. I. 44.
Głód nieznosny w Infantciech. I. 41. 339.
Głowa Świętej Tekli w Kościele Ryskim Gudami slynęła. I. 73.
Gorliwość Proboszcza Wendeńskiego w nawracaniu lutrow. I. 212.
Gothard Kietler ostatni Hermistrz. I. 97. *Xięzcieniem Kurlandskim.* I. 121. 158. *Gubernatorem całych Infant.* Ibidem.
Gubernator Infant Radziwiłł Kardynał na Kapłaństwo w Rydze konsekrowa-ny. I. 212.
Gustaw Adolf Kolem Szwedzkim. I. 239.
- Brata! promouje na Cesarstwo Moskiewskie.* I. 240. *Infanty pustoży.* I. 253. *Kurlandyg y Infanty opanował.* I. 253. 254. *Rygi dobył.* OO. *Societatis*). *wygnął.* 254. *Wtargnął do Litwy.* I. 339. *Prusy Polskie całe prawie zawojował.* I. 341. *Dwakroć ranij-ny.* I. 342. *Dwakroć potmany z r-ku się nyringł.* I. 343.
Herb całego Rycerstwa Krzyżackiego. I. 29.
Herb od Krola Infantow dany. I. 167.
Herczya lutersko do Infant się wkradł. I. 76.
Hermannus Hrabia de Saltza tytułem Mag-ni Magistri Ordinis Theutonici y Principis S. R. I. ozdobiony. I. 25. *Papież z Cesarzem na jego się rozjądek zdają.* I. 26.
Hermannus de Balcken I. Hermistrz i-ściąpił Duńczykowi trzech Prowincyi w Estonii. I. 30. *Ruś z Infant wygnął,* y *Pskowa dobył.* I. 31.
Hermistrz Infantski innych celuje. I. 27. *Furydykcyja Naywyższa.* I. 28.
Hermistrz Infantski od dependencyi W. Miistrza urolnił się. I. 28. 75. *Przy-wileje Miastom y Szlachcie daje.* Ibidem.
Hermistrz Pruski na Hermistrzowstwo In-fantskie posłubił. I. 27. 30. 38. *Miasto Golding y Hambot zbudował.* *Kurlan-dyg opanował.* I. 31.
Hermistrz z W. Marzałkiem na placu pole-gł. I. 35. *Item dwobc jedney bitwy poległ.* I. 37. *Item Hermistrz Bruno na placu poległ.* I. 40. *Arnold de Wiet-tinghoff od Litwy zabity.* I. 49.
Hermistrz Elekcyj Arcy-Biskupa sobie przy-właszczca. I. 39. *Zjazd walny na kombinacyj Duebowieństwa z Rycerstwem nakazuje.* I. 40. 41. *Rebellig Ryżan pokramia.* I. 43. *Arcy-Biskupa Dor-patskiego złożyłszy innego stanowi.* I. 50.
Hermistrz Lubbeus Henricus de Huzen Xięzcęcia Pskonskiego wygnanego na flo-tie

R E J E S T R.

- licę nrowadza. 1. 51. Fagielkoni na Kiejszta pomaga. 1. 52. Wiele nad Litwą dokazuje. 1. 50.
- Hermistrz Infantiski W. Mistrzowi na Jukkurs po czasie idzie. 1. 62. Z Fagielki y Witolda fiknie zakartował. 1. 62. 63.
- Hermistrz Infantiski niezliczone pranie skarby do Prus wywozi. 1. 65. Sriedrygielka na Xiejsno Lifenskie promonuje. 1. 65. 66. Zdradę porażony od Litwy poległ. Ibidem.
- Hermistrz pokoy z Alexandrem W. X. L. zanark. 1. 71. Lutrom strzyja. 1. 77. Szweda na Moskwę o pomoc prosi. 1. 90. Arcy-Biskupa niezł. 1. 87. Z Koadjutorem wespł. 1. 92. Ligę z Zygmuntem na Moskwę czyni. 1. 94.
- Hermistrz Wilhelm Furszenberk z srojemni do lutwa przysłał. 1. 97.
- Hermistrz Gotbard Kettler naradza się z sremni o podaniu Infant Kroloni. 1. 98. Sam do Krola jedzie. 1. 99. Nalega u Krola o Jukkurs. 1. 110. Sroicb od poslużenstwa uwalnia. Habit, Krzyż złoty, y inne insignia składa. Inwestyturę na Xiejswo Kurlandskie bierze. 1. 158.
- Hermistrz Furszenberk od Moskwy w niewolę uzięty. 1. 108.
- Hermistrza hispaniości fero. 1. 43.
- Hermistrza exkommunikowanego Rycerze zło:ynszy, innego obrali. 1. 69.
- Hermistrza z kęd denominacya. 1. 27.
- Hermistrzow Imiona y liczba notuje się ad marginem, à fol: 30. ad 97.
- Hetman woysk Krzyżackich. Vide: Marszałek Wielki.
- Hylzenow Familia. 2. 15.
- Jacobus Kettler Xieję Kurlandski prawnuje się z Meydelem o exempcyę Piltyna. 1. 354. Odszadzony. Ibidem. Z całą Familią od Szwedow uzięty. 1. 357. Wrocony na Xiejswo. 1. 363.
- Fagielko Hermistrza o pomoc na Kiejszta nzymo. 1. 52. Z Witoldem gotuje się na Krzyżakow. 1. 60.
- Fan de Walerod Arcy-Biskup na Concilium Konstancyjskie wysłany. 1. 64.
- Fan Kazimierz Krolew Polskim. 1. 356.
- Fan III. Krolew Polkim. 1. 374.
- Jezuici do Rygi nrowadzeni. 1. 208. Z miasta wyrzuceni. 1. 218. Iskrettem Krolenskim wroceni. 1. 221. Znowu od Szwedow wygnani. 1. 254. w Düneburku fundowani. 1. 340.
- Infant Szwedzkiich nowa senolucya. 1. 388. & sequenti. Moskwię się dostają. 1. 395.
- Infantczyży Podmyślenie Krzyża S. jak Wielkanoc obchodzą. 1. 74. Modlitwą cudownie obronieni. 1. 57.
- Infantczyży od Polaka obrażeni na Szweda się zapatrują. 1. 214. Na Sejmie żalę się o niedoobchowanie Paktow w rozdaniach Starostw. 1. 224. Z Polką y Litwą Starostna alternatę trzymać mają. 1. 232. 233. Niektorzy pofesji w rękę nieprzyjacielskich odbiegają. 1. 236.
- Infantczyżom wygnanym od nieprzyjaciół sumę obiecano. Vide: Konfyturę.
- Infantczyżom appellacya w sprawach do Krolenskich Szdon poznolona. 1. 119. 130. 381. Vide: Sady. Osobliwie przywileje nadane. 1. 136. 132.
- Infanty z kęd denominacyę uzięły. 1. 1. 2. Do Roku 1158. u bałtobnalstwie trwały. 1. 5. Terra Mariana z kęd nazwane. 1. 14.
- Infanty sekty luterskę zarażone. 1. 76. 77. 78. & sequenti. Dnakroć od Moskwy zwojowane. 1. 68. Przez pokoy y dostatkę zginęły. 1. 83. 87. 88. Woynę domowę zamieszają. 1. 78. 90. 39. 50. 69. 78. Do ostatney ruiny nakionione. 1. 95. 96. 97. & sequenti.
- Infanty z Litwą w jedno się złączyły. 1. 100. 111. W nowę formę zamieniły się.

R E J E S T R.

- Zy sie.* I. 158. *Na 4. Powiaty rozdzzielone.* I. 166. 176. *Tytułem Xigsiwa ozlobione.* I. 67. *Z Polką się złączyl.* I. 186. *Od Polki oderwać się nie dał.* I. 195.
- Infanty niemal cale od Moskwy wzięte.* I. 200. & sequenti. *Wrozone Krolowi.* I. 206. *Na trzy Wojewodztwa rozdzielone.* I. 208. *Srodze spustoszonych.* I. 338.
- Infanty przez pacta Olinskie Szwedom się dostały.* I. 360. *Pożyteczniczy by było Polakom, uszpic Szwedowi Prus, a niezeli Infant.* I. 347. *Racye tego.* Ibidem & sequenti.
- Infanty Szwedzkie od Polkich rozdzielone.* I. 364. *Na wiele się części dzielił.* 2. 30.
- Infantom Polskim nowy porządek wzgadow przepisano.* I. 375. *Deskrypcya onych.* 2. 32.
- Infantami się Arcy-Biskup z Hermistrzem podzielili.* I. 14.
- Inkorporacya Infant do Litwy, Vide: Infanty.*
- Inkorporacya Infant do Polski do Scymu odłożona.* I. III. 116.
- Inkorporacya Kurlandyi do Polski.* I. 189.
- Inkorporacya Litwy do Polki.* I. 186.
- Inkurfya Moskwy do Infant.* I. 95. 96. 98. 72. *Do Litwy.* I. 163. *Vide: Moskwa.*
- Inkurfya Szwedzka, Vide: Szwedzi.*
- Inwestytura Xigzęcia Kurlandskiego opisana.* I. 404. & sequenti.
- Inwestytura Birona na Xigstwo Kurlandskie.* I. 413.
- Furament Arcy-Biskupa.* I. 154. *Hermistrza y Stanow Infantkich.* I. 155. *Krola Polskiego.* I. 157. *Polow Infantkich przy Unii Litwy do Polski.* I. 186.
- Inducye, Vide: Armistitium.*
- Furydykcy Hermistrza.* I. 28.
- Iwan W. Kniaz Moskiewski Nowogardyg, albo Nowograd fortelem opanował.* I. 68. 900. *wozow kleynotow wyprawa-dził.* Ibidem. *Z opiecznego udania frodze się na Infanty rozjadł.* I. 70. *Kuceom Infantkich więzi.* Ibidem.
- Iwan Wasilewicz II. Car Moskiewski Metrow sztuk rozmaitych do siebie sprowadza.* I. 82. *Krolestwa Tatarskie zamowował.* Ibidem. *Getuje się na Infanty.* I. 89. *Upomina się o trybut z Do pa u.* I. 90. *Z Polkami o tym traktuje.* I. 95. *Połocka dobył.* I. 162.
- Kanatur Krolewic Duński na wojenney edutyicy u Hermistrza.* X. 28. 31.
- Kapitulacya Ryżan z Szwedem o poddaniu miasta.* I. 309. & sequenti.
- Kaplanom Krzyżackim zbroyno Mszy celebrować pozwolano.* I. 25.
- Karność Zakonna zuniczbana przyczynę ruiny Krzyżatom była.* I. 159.
- Karol Chodkiewicz Gubernator całych Infant.* I. 163. *Zjazd Stanom Infantskim do Włady nakazuje.* I. 164. *Unig wieczny Infant z Litwą stanowi.* I. 165.
- Karol Xigzę Sudermankie przez fakcye pnie się do Korony Szwedzkiej.* I. 222. *Fawnie Krolowi rebellizuje.* I. 227. *Dopiął zamyślow.* I. 231.
- Kandydaci do Korony Polskiej.* I. 218.
- Kaucya Xigzęcia Mekielburkiego.* I. 192.
- Kazimierz Krolewic Polski Xigzęniczę Litewkę pojął.* I. 44.
- Kieystut Prusy pustoszy.* I. 47. 48. *W więzieniu u Krzyżakom.* I. 49. *Zdradę Synowca Fagiellę zamordowany.* I. 52.
- Ketler oflatni Hermistrz Infanty z Polkę złączył.* I. 100. *Xigzęciem Kurlandskim y Gubernatorem całych Infant.* I. 158.
- Kijon Moskwa wzięła.* I. 356.
- Koadjutor Rycki zlutrzawszy do Szwedu się udał.* I. 162. *Krolowi rebellizuje.* I. 162. *Wzięty od Ketlera do więzienia.* Ibidem. *Wypuszczony.* I. 191.

Koc-

R E J E S T R.

Koekwacya we wszystkie Szlachty Infant-
skie z Polską y Litwą. I. 131. 141.
Komety straszliny nad Infantami. I. 91.
Komisyja Krolenka do Infant na rewizyę
Dobr Szlacheckich. I. 219. 221. 228.
241. Na rozgraniczenie Xięstwa Kur-
landskiego z Powiatem Brasławskim. I.
227. 234. 239. 387. Na rozgrani-
czenie tegoż Xięstwa z Xięstwem
Zmudzkiem y Brasławiem. I. 231. 237.
239. 252. Na pomiarkowanie Powiatu
Upitkiego z Kurlandą. I. 353. Na
rozgraniczenie Kurlandy od Infant
Polskich. Item: Infant, Polskich od
Szwedzkich. I. 378.
Komisyja do Piltyna na uskokojenie z Sza-
chty Piltynskę & Xiężęciem Kurland-
skim zachodzącyj differencyi. I. 366.
Na rewizyę spraw in ordine do ny-
kupienia Biskupstwa Piltynskiego. I.
367. 374. 381. Biskupowi Infant-
skim przyzdziono exempcyę Piltyna. I.
381.
Komisyja naznaczona ratione pretensyi
Moskiewskiej do Kurlandy. I. 396.
Wzięta swoj skutek. I. 398.
Komisyja Nitanski na ułożenie przyszłych
rzędow w Kurlandy ostatnia po Kie-
tlerze. I. 399. 400. 404. Reasumo-
nana Konstytycyę Scymu Pacificationis.
I. 414. Vide: Konstytycyę.
Komisyjarze Krolenscy do Granic Infant-
skich y Litenckich naznaczeni. I. 82.
94. Item Z Seynu Warszawskiego
połan do Infant. I. 228. Formu-
lam Regiminis Xięstwa Kurland-
skiego układaję. I. 224.
Kondycye pactorum subjectionis. I. 112.
Kondycye od samey Szlachty podane. I. 130.
Kondycye Stanow Infantskich. I. 165.
Duniczka przy usłapieniu pretensyi do
Piltyna. 2. 43.
Konferencyę stanow Infant: z Xiężęciem
Radziwiłłem ołłnit. I. 100. 111.
Koniec polski Hetman Koronny Szwedow

poraził. I. 342. 343.
Koniec woyny Szwedzkiej. I. 360.
Konstytycyę zosławujęca Infantczyłom
przy poselszych jwoist. I. 220. Po-
rownynajęca we wszystkie z Szlachty
Polsk y Litenk. I. 233. 234. Po-
znalajęca Xiężęciu Kurlandskiemu
exempcyę Piltyna. I. 235. Skasjo-
wana Dekretem Władysława IV. I.
354.
Konstytycyę Szlachcie Piltynskiej prawa y
wolności zachowujęca. I. 239. 398.
Wieczność Szlachty Infantskie dzier-
żanom warujęca. I. 358. Komisyję
na znieśienie nowego cła y ograni-
czenie Infant Polskich od Szwedzkich
naznaczajęca. I. 364.
Konstytycyę na czynienie graniedliności
między W. X. L. y Kurlandą. I. 237.
Na Komisyję Kurlandzkę. I. 241.
Piltynskę. I. 393. Na wyrażenie, kto-
rzy w Infantach sę prawnizini Rze-
czypospolitey Obywateli. I. 367. 371.
& sequenti. Na restauracyę Kościół
Nitanski y Guldynskiego. I. 367.
Konstytycyę mniej skuteczną na opa-
trzenie Infantczykom od Nieprzja-
ciokrygnanym. I. 343. & sequenti.
Item. 349. 352.
Konstytycyę o Xięstwie Kurlandkim. I.
226.
Konstytycyę, albo różne postanowienia o zie-
mi Infantkie. I. 220.
Konrad Xiężę Mazowieckie Krzyżakom
do Polski sfrowadził. I. 26.
Konturów albo Kommendatorem co za
Urząd, y niela. I. 29.
Konwokacyę Stanow Infantskich w Wen-
dzie. I. 164. W Rydze. I. 98. W
Wlnie 100. W Dorpacie 40. 41.
Kłyna na Hermistrza. I. 69.
Krol Dunski Arcy-Biskupa z Hermistrzem
prożno godzi. I. 92.
Kroleniconie Dunicy w Hermistrza cni-
czenia wojennego nabywaję. I. 28.
Krol

R E J E S T R.

- Krol Polski Infantery obemyje.** 1. 153.
Upomina się u Szweda o Estonię. 1. 160. *Z Duńczykiem się sprzymierzył na Szweda.* 1. 163.
- Krzyżacy z tąd pochodzą.** 1. 23. 24. *Z Azyi do Włoch się przenieśli.* 1. 26. *Z Włoch do Prus sprowadzeni.* Ibidem. *Kraj zawojowany na trzy Prowincye podzielili.* 1. 27. *Mendogowi Koronę Krolowską zjednali.* 1. 34. *Od Litwy porażeni.* 1. 35. *Pokozy stanowią z Litwą.* 1. 36.
- Krzyżacy Litwę pustoszą.** 1. 37. 39. 43. *Od Litwy dwakroć znacznie porażeni.* 1. 37. 38.
- Komwo dobywszy.** *Spa'ili.* 1. 49. *Witkomirz y Nowograd opanowali.* 1. 55. *Ruś spustoszyli.* 1. 68. *Moskwę porażili.* 1. 71. *Z Witołdem Wilna dobywają.* 1. 53. 54.
- Krzyżacy Infantscy z Pruskiemi unitis viribus wojują.** 1. 43. 47. 49. 53. *etc.* *Tytuł sobie odmienili.* 1. 24. 51.
- Krzyżacy we 13000. Moskwy 130000. porażili.** 1. 72.
- Krzyżacy Pruscy od Fagielki na głowę porażeni.** 1. 61. 62. *Habit zrzucili.* 1. 76.
- Krzyżacy Infantscy w szczęściu Boga zapomniaeli.** 1. 87. *Zlutzeli.* 1. 76.
- Krzyżaków walna na Litwę wyprawa.** 1. 17.
- Krzyżaków Infantskich z Pruskiemi niechęć.** 1. 66.
- Krzyżaków Infantskich Scyfsyc w Eleckwi Hermistrza.** 1. 67. *Ruiny Krzyżackiey przyczyna.* 1. 159.
- Krzyżackie Rycerstwo nayszczęśliwsze.** 2. 1.
- Krzyżak pajsujący się na Rycerstwo od o-smego pokolenia rodowitość pokazać powinien.** 2. 2. & parte 1. folio 24.
- Krzyżaków babit y powinności.** 1. 14. 24.
- Krzyżakom Duńczyk. Rewel; Narwę y trzy Prowincye Estońskie sprzedał.** 1. 48.
- Kublickich Familia.** 2. 20.
- Kurlandya u Duńczyka.** 1. 16. *Od Krzyżaków zawojowana.* 1. 19. *Rébelle zuje.* 1. 31. *Moskwa pustoszy.* 1. 107. *Xigęciu Kietlerowi wdzielo.* na. 1. 122. *Z Polką się złączyła.* 1. 189. *Wnętrznemi Jcyfsjami zamieszana.* 1. 240.
- Kurlandya na wiele się części dzieli.** 2. 33.
- Kulandczytom za równych Rzeczypospolitey Obywatelów uznano.** 1. 399.
- Legacya z Infant do Papieża.** 1. 12. 13. 65. *Do Cesarza.* 1. 97. *Vide: Posel.*
- Legat Papiecki do Infant.** 1. 14. 18. *Do Polki.* 1. 206.
- Lenne Dobra w Infantach za wieczyste uznano.** 1. 130. 140. 226. 233. 358. 387.
- Lisł Papiecki do Meynarda.** 1. 8.
- Lisł Ryżanow do Krola wymawiający podanie Rygi Szwedom.** 1. 255. *Takemyż do Radziwiłła Hetmana.* 1. 259. *Repson.* 1. 264.
- Lisł Apologiczny Ryżan do Radziwiłła.** 1. 270.
- Lisł Biskupa Wendeńskiego do Arcybiskupa Lwowskiego proszący o po ratowanie Infant.** 1. 349.
- Litwa na głowę Ensyferow porażila.** 1. 22. *Semigalliz pustoszy.* 1. 43. *W Prusiech Kościóły łapi y pali.* 1. 44. *Krzyżaków znacznie zbila.* 1. 35. 37. 38. 40. 49. *Chorągiew Krzyżacką albo Vexillum Ordinis odebrała.* 1. 37. *Litwa Infanty y Pruscy, a Krzyżacy Litwę y Zmudz jednegoż czasu pustoszą.* 1. 47. 48.
- Litwa Moskwę porażila.** 1. 163. *Vide: Zwycięstwo. Item Wojna.*

Litwa

R E J E S T R.

- Litwa z Zmudzię Instanty niejeżdża.* I. 21.
- Linowie Prządokwie Infantscy z kąd pò-
chodzą.* I. 2. *Obyczaje y Religia o-
nych.* I. 23.
- Linowie Poganie na Biskupa y Chrześci-
an powstali.* I. 11. *Sukkurszaćigają.*
Ibidem. *Chrześć wodz sflókac usiluję.*
I. 18. *Panom rebellizuję.* I. 19.
- Lew Sapieha od Szwedow porażony.* I.
339. *Szwedow porażił.* I. 340.
- Luterska sekta w Instantach.* I. 76.
- Luterskij sętz Ryżanie napojeni na Ko-
ściół y Klasztory się rzucili.* I. 77.
- Srodze Katolików przesładuję.* I.
80. 81.
- Łokietek Krzyżaków porażił.* I. 45.
- Łotysz Łotysza żywego zagrzebl.* I. 338.
- Magister Ordinis tytułem Magni Magi-
stri, y Principis S. R. I. ozdobiony.* I.
25. *Powaga u Monarchow W. Mistrza.*
Ibidem. *Czym celował Hermistrzow.*
I. 27.
- Magister Ordinis Polkę pułoszcy.* I. 60.
Na wojnie z Polakami poległ. I. 62.
- Magister Ordinis w Prusiecb zlutrzal.*
I. 67. 76. *Hołdomnikiem Krola Pol-
skiego został.* *Ibidem.*
- Magistrat Ryki na kolanach Hermistrza
przeprosza.* I. 43.
- Magnus Xiążę Holsztyński z Carem o.
Koronę Infanteskę traktuje.* I. 195.
196. *Krolem się Infantskim tytułuje.*
I. 197. *W Instantach miasta zabiera.*
I. 196. *U Cara dysgracyowany, z Kro-
lem Polkim pojednac się myśli.* I. 199.
W więzieniu u Cara. I. 202. *Uwol-
niony z więzienia Krolowi się Polkie-
mu podał.* I. 205.
- Magnus Magister Ordinis,* Vide: Magi-
ster.
- Manuscripta oryginalne Dziejow Instant-
skich zgorzały.* I. 67.
- Marzałka Krzyżackiego co za Urzęd.*
I. 29.
- Maxymilian Arcy-Xiążę Austrii od Koro-
ny Polskiej oddalony.* I. 218. 1
- Męstwo Krzyżackie.* I. 31. 38. 39. 78.
&c.
- Męstwo Rycerza Polkiego.* I. 63.
- Męstwo Zamoykiego,* Vide: *Zamoyki.*
Chodkiewiczza, Vide: *Chodkiewicz.*
- Mendogus w Karlandyi porażony.* I. 31.
O pokoy Hermistrza prosi. I. 33. *Zmu-
dzi Krzyżakom ustępuje.* I. 34. *Chrześć
Święty przyjąwszy, na Krolestwo Litewskie
dał się ukoronować.* *Ibidem.* *Wrocił
się do batwochwalstwa.* I. 34.
- Meydel Szlachcic Piltynski okupił Piltyn.*
I. 354.
- Meynard Kapłan opowiada Ewangeliję w
Instantach.* I. 6. *Posmignęty na Bi-
skupstwo.* I. 8. *Wielu Kapłanow y
Szlachty Niemieckiej do Instant przy-
szwał.* *Ibidem:*
- Miastay zamki do Biskupow y Rycerstwa
należące,* Vide: *Dobra.*
- Misjonarze Societatis JESU do Instant
wprowadzeni.* I. 340.
- Mistrzowie Ensyferow ad marginem noto-
wani.* I. 14. 17.
- Mollitwę Instantczycy obronili się.* I. 57.
- Morycza Grafa na Xięstwo Kurlandkie
Elekcyja skusowana.* I. 399. 401.
- Mowa Hermistrza swoich animując do po-
tyczki.* I. 78. *Radzycza Instanty y sic-
bie podić w obronę Krolowi.* I. 98.
- Mowa Myszkowskiego Podkanclerzego.* I.
194.
- Moskwa Instanty najężdża.* I. 68. 72.
*Niewidany pod słońcem okrucieństwem
ludzi wycina.* I. 95. 96. 107. *Miasta
Instantkie zabiera.* I. 96. 107. 108.
Polock więzła. I. 163. *Skarby niezli-
czone wyniozta z Dorpatu.* I. 97. *Z
Felina.* I. 107. *Z Nowogardyi, albo
Nowogroda.* I. 68.
- Moskwa więzionow Instantkich na tryumf
po ulcach wodzi.* I. 109. *Case praw-
nie Instanty opanowała.* I. 201. 202.

- Do Litwy wtargnęła. 1. 163. Porazona. Ibidem.
- Moskwa z Kozakami całą niemal Litwę opanowała. 1. 356. W Infantach Szwedzkich znakomite fortęce pobrała. 1. 357. 391. Ingrzyg spustoszyła. 1. 190. Szwedów pod Pułtawę na głowę poraziła, Rygi dobyła, całą Infanty Szwedzkie podbiła. 1. 393.
- Moskiewskich Panów miłośić ku Carowi podziwienia godna. 1. 198.
- Mniszka dla czystości śmierć obiera. 1. 44.
- Mniszki habiry zrucify. 1. 81.
- Mniszka pozostała w Klasztorze lutrowie przewrócić usiłujg. 1. 81.
- Myta Infantczycy płacie niepowinni. 1. 131. 144.
- Nabożeństwo w dzień Podwyższenia Krzyża Świętego, Vide: Infantczycy.
- Nagrobek Batorego. 1. 217.
- Nagrobki Biskupów y Arcy-Biskupów Ryjskich znakomitsze dzieła ich nyrządzające wierzjami napisane. Vide a fol: 10. ad 80.
- Narymunt Xigzę Piński zamordowany. 1. 55.
- Nauczyciele sztuk rozmaitych do Moskwy sprowadzeni. 1. 82.
- Niechęć Duchowieństwa z Rycerstwem o postępye. 1. 18. 42. 48. 50. 65. 67. 78. O Elekcyg Arcy-Biskupa. 1. 39. 68. O Elekcyg Koadjutora. 1. 90. 91. Vide: Jcytye.
- Niemcy do Infant przybyli. 1. 5. Biskupowi na pomoc 100. grzywien Jebra dajg. 1. 15. Mistrzowi Krzyżackiemu sukurs dajg. 1. 17.
- Niemieccy Xigzęta Krzyżakom pomoc dajg. 1. 47.
- Niewinnie na śmierć skazany Hermistrza na sąb Boży zapozwał. 1. 65.
- Nierogoda, Vide: Niechęć.
- Nitana zbudowana. 1. 36. Szwedzi nzięli. 1. 357. Wrocili Xigzęciu. 1. 363.
- Moskiewskim garnizonem osadzona. 2. 393.
- Obratow Kurlandskich Funkcy. 1. 242. & parte. 2. 33.
- Obfitość w wszystkie Infanty zgubiła. 1. 87.
- Obrazy Arcy-Biskupów znalezione. 2. 10. 38.
- Obyczaje Przodków Infantjskich. 1. 2. & sequenti.
- Obyczaje Witolda opisane. 1. 53.
- Obymatele Wendejscy przed okrucieństwem Moskiewskim Jami sięginami nyrządzili. 1. 203.
- Odzienie y powinności Krzyżakar. 1. 14. 24.
- Odwaga przy dobrym sumnieniu wiele dokazuje. 1. 107.
- Odwaga Rycerza Polskiego. 1. 63. Kiełtera Xigzęcia Kurlandjskiego. 1. 232. Zamoyjskiego: Chodkiewicza, Vide: Mgśwto Zoltkiewjskiego lub Z.
- Ograniczenie, Vide: dylimitacya.
- Olbrycht W. Mistrz Krzyżacki do lutrow przyśedł. 1. 76. Xigzęciem Pruskim. Ibidem.
- Olgierd Semigallig pusloszy. 1. 43. Item Infanty. 1. 47.
- Opatino Padjis Duńczyk kupił. 1. 107.
- Opisane Geograficzne Infant Szwedzkich. 2. 30. Polskich. 2. 32. Kurlandy y Semigallii. 2. 33. Piltyna. 2. 34.
- Ordynacya ziemi Infantjskiej. 1. 224. & sequenti.
- Ordynacya poronnywajgca Infantczyków z Szlachetg Polskg y Litenjskg. 1. 233. 234.
- Ordynacya na Polskie Infanty, którą się do tych czas rządzą. 1. 375.
- OO. Fezucii do Rygi nrowadzeni. 1. 208. Po śmierci Batorego za Miasto wyrzuceni. 1. 218. Znowu Dekretem Krolenskim nrowadzeni. 1. 221. Y znowu z Rygi ngnani. 1. 254. w Duneburku fundowani. 1. 549. Ozdoby

R E J E S T R.

Ordoby Magistra Ordinis. 1. 25.
Pacta subiectionis seu Unionis. 1. 112.
Pacta Conventa o przyłączeniu Estonii do Infantów Polskich. 1. 219. 222.
Pacta Oliwkie Polaków z Szwedami. 1. 360.
Palestra wojennej nauki u Krzyżaków. 1. 28.
Papież Kapitułę Ryjską z Rycerzami pięknie pogodził. 1. 40. *Godzi Krzyżaków Infantówskich z Pruskiemi.* 1. 66.
Pałanie na Rycerstwo. Vide: *Ceremonie.*
Patkul Infantczyk od Szweda na gardło osadzony. 1. 389. *Pobudził Augusta II, na Szweda.* 1. 390. *U Augusta Intimus Consiliarius.* *U Cara Generałem y Posłem do Augusta.* 1. 391. *Szwedom wydany; okrutnie exekwowany.* 1. 392.
Pelusa podał się Krzyżakom w Protekcyę. 1. 98.
Peterburg założony. 1. 390.
Pieczczę Rycerstwa Krzyżackiego. 1. 29.
Piekarski w Kościele Krola ranit. 1. 253.
Piltyn od Moskwy zpuszczony. 1. 107. *Przedany Duńczykowi.* 1. 106. *Podał się Krolowi Duńskiemu.* 1. 213. *Wykupiony.* 1. 215. *u Meydela y Sukcesorow jego.* 1. 354.
Piltyniezykowie na lat 5. od podatkow uwolnieni. 2. 47.
Pipinus Morderca Chrzescian zamordowany. 1. 33.
Początek Rycerstwa Infantów. 1. 13. 14. *Rycerstwa Krzyżackiego.* 1. 23. & *Sequent:*
Poddaństwo w Infantach rebellizuje Panom. 1. 46. 47.
Polacy z Litwą Prusy y Mazowsz puszczone. 1. 44.
Pokozy w Infantach. 1. 39.
Pokozy y dostatki przyczynj ruiny Infantom były. 1. 83. 87. & *tequenti.*
Pokozy Litwa z Krzyżakami stanowi. 1. 34. *Krzyżacy z Litwą.* 1. 36. 71. *Z Po-*

lakami. 1. 63. *Z Krolm Zygmuntem jako W. X. Litewskim na spólny obrony przeciw Moskwi.* 1. 94. *Moskwa z Krzyżakami.* 1. 74. 86. *Polacy z Szwedem.* 1. 350. *Z Moskwą na Szweda.* 1. 390. 391. Vide: *Alliansa.*
Pokozy życie przyjemne sprawuje. 1. 338.
Polock Moskwa dobyła. 1. 162. *Odebrał z innemi miastami Batory.* 1. 205.
Pomiarkowanie Krzyżaków w zaciąganiu Raytarow. 1. 28. 59.
Platerow Familia. 2. 21.
Plebanie w Infantach fundowno. 1. 379. 384.
Porożnienie. Vide: *Niecbęć.*
Porządek szdow Infantów. Vide: *ogdy.*
Portrety Biskupow Infantówskich. 1. 10. 38.
Posel Fagielły do W. Mistrza. 1. 60.
Zygmunta Augusta do Hermistrza Infantów. 1. 90. *W drodze raniony umarł.* 1. 92. *Audyencyi u Hermistrza niedano.* *Ibidem.* *Trzeci Posel z mieczem dobytym.* 1. 93.
Posel Zygmunta oznajmuje Carowi u nui Infant z Litwą. 1. 106.
Posel Batorego Carowi wypowiada wojnę. 1. 204.
Posel Papijski do Polsk. 1. 206.
Poslowie Cesarzey pokoy u Krola Zygmunta Hermistrzowi zjednali. 1. 93.
Poslowie Zygmunta Augusta do Szwecyi. 1. 160.
Poslowie Stanow Infantów do Krola. 1. 214.
Poslow Infantówskich Car prożnemi miastami traktuje. 1. 95.
Posesysie Biskupow y Hermistrza. Vide: *Dobra.*
Poufałość przeciwnych stron na placu. 1. 63.
Powaga Hermistrza u Monarchow. 1. 28.
Powietrze w Dorpacie na "predykantor. 1. 82.
Powitanie Batoremu od Mniszek Ryjskich. 1. 207.

R E J E S T R.

- Powiatow w Infantach wiele, Vide: Infanty.*
- Powinności Krzyżackie. I. 14. 24.*
- Prawa Szlachcicie Infantkiej przepisane. I. 20. Vide: Infantczycy.*
- Prawa y wolności Szlachty Piltyńskiej. I. 231.*
- Prawa y wolności Szlachty Kurlandskiej y Semigalskiej potwierdzone. I. 374.*
- Prefektury Infantkie, Vide: Starostwa.*
- Pretensye Moskwy do Kurlandi. I. 393.*
- Proboszcz Rycki mężnie broniąc Infant poleca. I. 107.*
- Proboszcz z Wendeński lutrow nawraca. I. 21.*
- Procefsya Solenna w dzień Podwyższenia Krzyża Świętego. I. 74.*
- Prusy Polszcze się podali. I. 67. Całe niemal Szwed zawyował. I. 342.*
- Wrocili się do Polki. I. 350.*
- Prześladowanie Katolików od lutrow. I. 80. 81.*
- Przyjaźń odmienna Cara z Magnusem Xigęciem Holstyińskim. I. 199. 201.*
- Przysięga Arcy-Biskupa. I. 154. Hermistrza y Stanow Infant. I. 155. Krola Zygmunta. I. 157.*
- Przywileje Szlachty Infantkiej. I. 130. Uique ad fol. 155.*
- Przywileje stwierdzający Paśta Unionis. I. 168.*
- Przywileje y Listy do Infant Pieczęci Koronnę y W. X. L. warowane być mają. I. 220.*
- Dyksenowana Konstytucya. I. 225. Znowu postanowiono pod Pieczęci Koronnę y W. X. L. I. 377.*
- Płkow od Krzyżaków wzięty. I. 31. Ruś odebrał. Ibidem. W obłęczeniu. I. 31. 43.*
- Płkowanie Xigęcia smęgo wygnali. I. 51. Hermistrza Infantkiego obcz mieć Pańcem. I. 51. 74. Moskwie się podali. I. 75.*
- Racze, dla których raczey było Polakom*
- Prus ustąpić Szwedowi, aniżeli Infant. I. 347.*
- Racze Ryżan, dla których się Szwedom podali. I. 320. & sequent.*
- Rada Hermistrza w ostatniej zgubie Infant. I. 98.*
- Rada X. Radziwiłła, aby Infanty jednym ludem stały się z Litwą. I. 111.*
- Radość Mniszek z przybycia Batorego do Rygi, Vide: Powitanie.*
- Radziwiłł Kardynał na Kapłaństwo w Rydze konsekrowany. I. 212. Ołtarz kosztowny zbudował. I. 215.*
- Radziwiłł na Krola Infanty odbiera. I. 158. Klucze, y przysięgę od Ryżan. Ibidem. Inwestyurę na X. Kurlandskie Kietlerowi daje. Ibidem. Strofuje Ryżan o podanie miasta Szwedom. I. 264.*
- Rebellia Litow. I. 19. Chłopsztwa na panow swoich. I. 46. 109. Ryżan na Hermistrza. I. 43. Na Arcy-Biskupa. I. 79. 80. Na Krola. I. 214. 216.*
- Religia Prządok Infant. I. 3. 4.*
- Reskrypt Krolowski Infantom dany. I. 187.*
- Reskrypt Possessorom Biskupstwa Piltyńskiego. I. 394.*
- Repons Krolowski X. Mekielb. I. 194. Rewel zbudowany. I. 16. Z trzema Prowincjami Duńczykom ustąpiony. I. 22. 30. Wykupiony. I. 48. Od Chłopsztwa obłężony. I. 46. Szwedom się podał z dwiema Prowincjami. I. 110. Obłężony od Moskwy. I. 66. Dobyty. I. 220.*
- Revolucya Infant Szwedzkich. I. 388.*
- Rycerstwo nazwane: Equites Eniferi fundowane w Infantach. I. 13. 14. Od Litwy na głowę porażone. I. 22.*
- Rycerstwo Krzyżackie z kąd na początek. I. 23 & sequentibus. Vide: Krzyżacy. Habit y powinności Krzyżaków. I. 24. Rycerstwo Krzyżackie było Palestyn wojenny*

R E J E S T R.

- jenney nauki.* I. 28. *W Prusiech u-*
stało. I. 76. *W Infantach.* I. 158.
Rycerze Erisferi od dawnych ustaw uwol-
nieni z Krzyżakami się złączyli. I.
 22. 27. 30.
Rycerz Polski Cborggiem Krzyżakom wy-
darł. I. 63.
Ryga zbudowana. I. 11. 12. *Zamyka*
się przed Szwedem. I. 293. *Podala*
się Szwedom. I. 253. *Item.* *Moskwie*
się podala. I. 393.
Rygi Połowa do Arcy-Biskupa należała.
 I. 29. *Cały usiłował Hermistrz.* I. 49.
Odebrał znowu. I. 78.
Rui Hermistrza o pokój prosi. I. 41. 48.
Rusacy Smoleńscy y Witebscy od Krzyż-
ków na głonę porażeni. I. 48.
Ryżanie Hermistrzowi rebellizują. I. 43.
Na kolanach przepraszają Hermistrza.
 I. 43. *Złutrzawszy Arcy-Biskupa*
wygnali. I. 77. 78. 79. *Dobra Du-*
chownym zabrali. *Ibidem:* *OO. Socie-*
tatis wygnali. I. 218.
Ryżanie poddanie Szwedom miasta przed
Krolem exkuzują. I. 255. *Item*
przed Hetmanem. I. 259. 270.
Ryżanow bunt przeciw Krolowi. I. 216.
Zuchwałość bezbożna. I. 216.
Sekta luterska do Infant się wkradła.
 I. 76.
Semigallia od Krzyżaków podbita. I. 31.
 33. *Rebellizuje.* I. 38. *Poskromiona.*
 38. *Z Polską się łączy.* I. 189.
Semigalskie Familie. 2. 10. 11. 12.
Seym Stanow Infantyjskich. *Vide:* *Zjazd.*
Seym Polski w Wilnie. I. III. *W Gro-*
dnie na dokończenie traktatów z In-
fantami. I. 130. *W Warszawie Paci-*
ficationis. I. 411.
Scyjsze Duchowieństwa z Rycerstwem. I.
 39. 42. 50. 67. *Vide:* *Niechęć.*
Scyjsze Krzyżakon Infantyjskich między
 sobą. I. 67. *Krzyżaków Pruskich z*
 Infantyjskimi. I. 66. *Ryżanow z Ar-*
 cy-Biskupem. I. 78. 79.
- Sily Krzyżaków ostabione.* I. 36.
Skarby prywatne Rycerzow. I. 65. 228.
Hermistrz Infantyjski do Prus wyprawa-
 dził. I. 65.
Skarga przed Papieżem Duchowieństwa
 na Rycerstwo, & e contra. I. 42.
Skirgiełło Xigę Litewski od Witolda
 zbity. I. 54.
Smierć nagła złego Hermistrza. I. 65.
Smoleńsk Polacy wzięli. I. 237. *Moskwa*
 odebrała. I. 356.
Śnieg głęboki w Czerwcu. I. 49. *W Li-*
 stopadzie. I. 199.
Sprawa Piltyjska. I. 393. 394. *Vide:*
Konstytucya.
Sprawy Infantyjskie gdzie się sądzą. *Vi-*
 de: *Sgdy Infantyjskie.*
Stan nie/szczęśliwy Xigęcia Holzrzyjskie-
 go. I. 202.
Starostwa y inne Urzędy samym tylko
 Infantczykom obiecano. I. 130. 138.
 166. 175. *Polakom y Litwinom alter-*
 natę dawano. I. 220. *Infantczykow*
 do tej alternaty przypuszczono. I. 232.
Starostwo Duneburskie ograniczono. I. 380.
 385.
Stątek Infantczykow w dotrzymaniu wi-
 Rzeczypospolitey. I. 195. 196.
Stątek nieprzełamany w Wierze Panien
 Zakonnych. I. 81. 207. 219.
Szczęście Infanty o nie/szczęście przy-
 prawio. I. 87. 89.
Status Causa Episcopatus Piltinensis. 2.
 35. *Vide sub T.*
Szkoda Infantczykow nienagrodzona.
 I. 67.
Szlachciz, który od 8. pokolenia niewy-
 wiodł szlachectwa, niemógł być pafowa-
 nym na Rycerstwo. I. 24 & parte 2.
 fol. 2.
Szlachta Infantyska od cła exycypowana.
 I. 67. 89. *Przymietye osobliwsze o-*
 trzymała. I. 130.
Szlachta Pruska w/szcze się podala. I. 67.
Szlachta Kurlandzka y Piltyjska na Xigę-
 cicia

R E J E S T R.

- żęcia się swego zbuntowała.* 1. 240.
Szlachty Instantskiej załugi. 2. 2. *Wier-
 noie ku Rzeczypospolitey.* 1. 343. &
sequenti. Item 2. 2. 3. *Vide: Kon-
 stytucya na opatrzenie.*
*Szlachty Instantskiej starodawney Familie
 wyliczają się ordine alphabetico.*
 2. 4. *Kurlandskiej y Piltyńskiej.* 2
 10. 114
*Szlachty aktu ośiadłej w Instancach Pol-
 skich.* 2. 13. & sequenti.
*Szlachtę Kurlandską za prawdziwych O-
 bymatełow Rzeczypospolitey uznano.* 1.
 399.
Szwedzi Zygmunтови rebelizuje. 1. 227.
Szwedzi Moskwę porażili w Finlandyi.
 1. 90. *W Instancach.* 1. 206. *Instancy
 pułoszg.* 1. 228. 233. 235. *Porażeni
 od Polakow w Instancach.* 1. 229. 230.
 231. 232. 340. *W Moskwie.* 1. 236.
W Prusiech pod Knyżynem. 1. 343.
W Kurlandyi. 1. 359.
Szwedzi Instancy y Kurlandyę opanowali.
 1. 253. *Nitawy dobywszy, Xiążęcia z
 całą Familiją wzięli.* 1. 358. *Wrocili
 przez Pakta Olinyjskie.* 1. 366. *Polkę
 pułoszg.* 1. 356. *Item Kurlandyę.* 1.
 357. *Wtargnęli do Litwy.* 1. 390. *W
 Saxonii Krola do zawarcia pokoju przy-
 musił.* 1. 391. *Moskwę pod Narwę
 zbili.* 1. 390. *Pod Pułtawę od Mo-
 skwy na głowę porażeni.* 1. 393.
Szwedom Estonia dobrowolnie się podała.
 1. 100.
*Szuyski Car Moskiewski w arszenie u Pola-
 kow.* 1. 536.
*Sypka dla Duchowieństwa Litom nakaza-
 na.* 1. 12.
*Syrgelus Xiążę Pskowski od swoich wygna-
 ny u Hermistrza pomocy szuka.* 1. 51.
Tramat Xiążę Zmudzki porażony. 1. 36.
*Traktat sianow Instantskich przy inkorpo-
 racyi Instanc do Litwy.* 1. 100.
Traktat Pactorum subjectionis. 1. 111.
Traktat wieczney Unii Instanc z Litwą y
- Polską.* 1. 165.
Traktat pokoju z Szwedami. 1. 350.
Szwedzi nieotrzymali. 1. 356.
*Traktat pokoju z Szwedami przez Pa-
 kta Olinyjskie.* 1. 360.
Traktat Alliancy z Moskwą na Szweda.
 1. 390. 391.
Tranzakcy z Krolcem Duńskim o Piltyn.
 1. 215. & parte 2. fol. 38.
Troki d. byte. 1. 54.
*Tryumf Cara Moskiewskiego z Instanc-
 czykow.* 1. 109.
Tytuły Rycerstwa Krzyżackiego. 1. 24.
 51. *Hermistrza Instantskiego.* 1. 29.
Tyzenhausow Familii poczętek. 1. 18.
Tyzenhaus walczony Rycerz poległ. 1.
 37.
*Ułożenie przyszłych rzędow w Kurlandyi
 pa Kietlerze.* 1. 399. 400. 403.
Unia wieczna Instanc z Litwą. 1. 100.
 111. 167. *Z Polką do Seymu odłożona*
 1. 111.
Unia W. X. L. z Polką. 1. 186. *Ins-
 tanc z Polką.* *Ibidem.* *Xiążęta Kur-
 landzkiego.* 1. 189. *Essyferow z Krzy-
 żakami.* 1. 22. 27. 30.
Uraganie Cara z więźniow Instantskich.
 1. 109.
Urodzay w Instancach. 1. 41.
*Urządzy y Starostwa sami tylo Instancy-
 cy trzymać mają.* 1. 130. 138. 166.
 175.
*Wasil Iwanowicz W. Kniaż Moskiewski
 pokoy z Krzyżakami zawarł.* 1. 73.
*Wenda Stołeczne Miasło od Hermistrza
 zbudowane.* 1. 15.
Wenda y Wolmar Polakom rebelizowały.
 1. 200.
Wiara Katolicka do Instanc wniesiona.
 1. 5. 7.
*Wielki Mistrz Krzyżacki, Vide: Magi-
 ster. Więźniow Instantskich Moskwa ty-
 rancko traktuje.* 1. 109.
*Wilhelm Pielenberg Hermistrz S. R. I.
 Princeps.* 1. 28. *Od dependencyi Ma-
 gistra*

R E J E S T R.

- gistra Ordinis uolant' sig. Ibidem.
- Wilhelm Kietler o zabojstwo Noldow-De-
kretonay do Szwecyi ujezdź. 1. 240.
- Na Xystwo Kurlandkie inwestowany. 1. 354.
- W lno Moskwa rycięła. 1. 356.
- Witenes W. X. L. Krzyżakow porażł. 1. 40. Od Krzyżakow porażony. 1. 39.
- Witold z Krzyżakami Litwę pustoszy 1. 52. Krzyżakow odłąpił 1. 53. Krzyżakom przejednanyjzy Skirgicelona porażł. 1. 54. Y znowu Krzyżakow zdradził. 1. 56.
- Witold W. X. L. 1. 56. Zmudzi Krzyżakom ułąpił. 1. 59. Odebrał. Ibidem.
- Witolda z wiezienia fortelem żona uolnifa. 1. 52.
- Wisik X. Ruski z Litwą dnakręc porażony. 1. 15. Na placu poległ. 1. 18.
- Winno 1. Mistrz Enjsserow od pogan porażony. 1. 15. Od swego Rycerza zabity 1. 17.
- Woldemarus Krol Duński Eflonig y Kurlandyg opanował. 1. 16. W wężeniu u Hrabi Szweryna. 1. 17. Miasta w Infantach zabiera. 1. 25. Dzierżany jnc w Infantach przedał. 1. 48.
- Volquinus Mistrz Enjsserow od Litwy poległ. 1. 22.
- Woydut Syn Kieysluta w niewoli Krzyżacki. 1. 49.
- Woylka Infantskiego kilka tysięcy Moskwa co do jednogo zniosta. 1. 107.
- Woyna Batorego z Moskwa. 1. 205. 206.
- Woyna Krzyżakow z Arcy-Biskupem. 1. 39. 67. 92. Z Litwą. 1. 31. 35. 37. 43. 48. 49. 50. 53. 54. Z Moskwa. 1. 72. 73. Z Polakami. 1. 45. 59. 61. 62. Z Rusig. 1. 17. 31. 36. 41. 48. Z Zygmuntem W. X. L. 1. 65. 66.
- Woyna Krola Zygmunta z Moskwa. 1. 163. 185. 235. 236. Z Xigzęciem Su-
- dermańskim we Szwecyi. 1. 227. W Infantach. 1. 228. 229. 291. 232. 239. 357.
- Woyna Polakow z Szwedami. 1. 339. 340. 342. 359.
- Władysław Łokietek przez ożenienie Syna pokoy z Litwą zawarł. 1. 44.
- Władysław Krolowio Polski Carem Moskiewskim. 1. 236. Od Tronu oddalony. 1. 240.
- Władysław IV, Krolom Polskim. 1. 346.
- Wyprawa wojenna Batorego na Moskwa. 1. 204. 205. Zygmunt także na Moskwa. 1. 185. Na Hermistrza, Vide: Postowie Cesarsey, Polakow na Djmana Turckiego. 1. 253. Augusta II. na Szwedom. 1. 390.
- Xigzę Finlandski pojżł Siostrę Krola Zygmunta. 1. 161. U Niewoli u Szwedu, Ibidem.
- Xigzę Holztyński z Carem traktuje o koronę Infantkg. 1. 195. Rewla prożno dobyta. 1. 196. Krolom się Infantskim tytuluje. 1. 197. U Cara dygracyowany. 1. 199. Waresze u Cara. 1. 200. 201. Uwolniony Krolom się Polkiem podał. 1. 205. U mart bynyszy jedynym odmienny Fortuny igrzyskiem. 1. 213.
- Xigzę Kurlandki Administrator Infant. 1. 158. Od Gubernii oddalony. 1. 163.
- Xigzę Kurlandki od Rzeczypopolitey oderwać się niedajo. 1. 195. Od Szwedom wzięty. 1. 357. Wrocony na Xigstwo. 1. 363.
- Xigzę Kurlandki pojżł Caronę Moskiewkg. 1. 393.
- Xiełno Kurlandkie po Kietlerach do Polski należy. 1. 220. 399.
- Xigzęciem Kurlandkim Biron. 1. 413. Na Regencyę Rosyjskiego Państwa wzięty. 1. 414. Do Syberyi zassany, Ibidem. Do Fozosławia renokowany. 1. 414.

Xigzę

R E J E S T R.

- Xiążę Kurlandzki od personalnego homagium na Sejmie uwolniony. 1. 381.
399.
- Xiążę Konstanty Korygieło stracony. 1. 55.
- Xiążę Magnus Piłtyński Biskupstwo objął. 1. 106.
- Xiążę Radziwiłł Kardynał, na kapłanstwo w Rydze poświęcony. 1. 212. Prymicye miał na Wielkanoc, Ibidem. Ołtarz wspaniały wybił u Świętego Jakuba. 1. 15.
- Xiążę Sadermański przez Fakę: o Koronę Szwedzka się biera. 1. 222. Fawne Krolowi rebellizuje. 1. 227. 331. Inflanty wojuje. 1. 228. 229. Krolom Szwedzkim ogłoszony. 1. 231. Z Moskwą Alliansę uczynił na Polakow. 1. 236.
- Xiążę Piński Narymund zabity. 1. 55.
- Xiążę Pruski Piłty w zalawę bierze. 1. 215. Xiążna Ansbachowa po Męzu wzięła. 1. 235. Ustąpiła Prawa Meydelomi za sumę. 1. 354.
- Xiążę Wilhelm ostatni Arcy Biskup Rycki do lutrow przysłał. 1. 161. Dobra Krolowi zapisał, Vide: Arcy-Biskup.
- Xiążę Inflantzkie przed Wojewodstwem Czernichow, kim miejce bierze. 1. 383.
- Xiążę Rycki Majski w Wierze utrzymuje. 1. 81.
- Zabobony Eotenskie. 1. 340.
- Zacność Krzyżaków. 2. 2.
- Zamoyki nad Szwedem wiele dokazuje. 1. 229. 230. 231.
- Zamoykich Fami.ii Przodek. 1. 45.
- Zamki należące do biskupow &c. Vide: Miasta.
- Zamki niektore Inflantzkie w zaſławie u Xiążęcia Finlandzkiego. 1. 161.
- Zerazu w woysku Inflantzkim. 1. 65. 71.
- Zaslugi Szlachty Inflantzkiej. 2. 2.
- Zemenik przedniczyjy Bożek Lwow. 1. 4.
- Zjazd walny stanow Inflantzkieh na kombinacyz Duchobienstwa z Rycerstwem. 1. 40. 41. W Wendzie. 1. 164. W Rydze. 1. 90. 100. W Wolmarze. 1. 78. 91.
- Zjazd walny stanow Litewskich y Hermistrza w Włnie. 1. 100. W Grodnie na wtaczng Unig Inflant z Litw. 1. 167.
- Zima nad zwyczaj froga. 1. 58.
- Zolkiewski Hetman Moskwę poraził. 1. 236. Z tryunfem na Sejm do Warszawy wjeżdża. 1. 237.
- Zdrada swojey kary nie uszła. 1. 108. 161.
- Zmuż u Krzyżakow. 1. 34. Wiecznym prawem uſzpiona Krzyżakom. 1. 59. Odebranz, Vide: Witold.
- Zniewaga Arcy-Biskupa kłgtwę na Krzyżakow sprowadziła. 1. 69.
- Zwycięstwo Enysferow nad Litw. 1. 15. 31. Nad Ruſiz. 1. 15. 17. 31.
- Zwycięstwo Krzyżakow nad Litw. 1. 43. 49. 50. Nad Moskw. 1. 73. Vide: Krzyżacy. Nad Ruſiz. 1. 36. 48. 58. Nad Zmuż. 1. 36. 43.
- Zwycięstwo Litwiny nad Krzyżakami. 1. 35. 37. 49. Nad Moskw. 1. 163.
- Zwycięstwo Moskwy nad Krzyżakami. 1. 95. ad fol: 107. Nad Litw. 1. 163. Nad Szwedem. 1. 393.
- Zwycięstwo pogan nad Krzyżakami. 1. 33.
- Zwycięstwo Polakow nad Krzyżakami. 1. 45. 62. Nad Szwedami w Inflantach. 1. 229. 230. 231. 232. 236. 242. W Prusiech pod Knyſzynem. 1. 343. W Kurlandyi. 1. 359.
- Zwycięstwo Szwedow nad Moskw. 1. 90. 390. Nad Polakami. 1. 227. 339. 342.
- Zyberkow Familia. 2. 28.
- Zydom cła y bandle zabronione w Inflantach. 1. 128.

Zygmunt

R E J E S T R.

Zygmunt po Witołdzie W. X. L. 1. 65.
 Zygmunt August na Hermistrza się nybrał.
 1. 93. Inflanty w Posesję bierze.
 1. 158. Upomina się u Szveda o
 Estonig. 1. 160.

Zygmunt Krolewie Szwedzki Krolew
 Polskim. 1. 218. Szwedzkim. 1. 223.
 Od Piekarzkiego w Kościele raniony.
 1. 235.

E R R A T A

Sic corrige:

Folio 5. Opaczyfte. *Lege:* Opoczyfte.

Folio 10. Bartholdus. *Lege:* Bertboldus.

Folio 43. Niedopuszczonego. *Lege:* Nieodpuszczonego.

Folio 28. Hettemberg. *Lege:* Plettenberg.

Folio 44. W 16. Rok. *Lege:* w 16. Roku.

Folio 62. Zawodami. *Lege:* Zawadami.

Folio 95. Rostauiowali. *Lege:* Restaurowali.

Folio 101. Adeuda esset. *Lege:* Adeunda essent.

Folio 108. Hultajez zdradzieckiej. *Lege:* Hultaje z zdradzieckiej.

Folio 148. Vulgo. *Lege:* Vulgus.

Folio 211. Ergendis. *Lege:* Regendis.

Folio 265. Accipre. *Lege:* Accipite.

Folio 267. Elanguisse. *Lege:* Elanguifse.

Folio 222. Polskich Infant. *Lege:* Do Polskich Infant.

Folio 243. Tavois. *Lege:* Talvois. Przeremski. *Lege:* Przerembki.

Folio 343. Zaszczepil. *Lege:* Zaczepil.

Ważności praw i innych przywilejów. Vol VIII. degn 9 27.
L. 1758. 10 X 10.

1879. 36. abt. Wym. omnia nomen B. H. 1879, 426 on nomen
trzym. 426. Aditum nomen aditum. 426. 426. 426.
1879. 426. 426. 426. 426. 426. 426. 426. 426.
426. 426. 426. 426. 426. 426. 426. 426. 426.
426. 426. 426. 426. 426. 426. 426. 426. 426.

9 III 45 45

Folio 2
Folio 3
Folio 4
Folio 5
Folio 6
Folio 7
Folio 8
Folio 9
Folio 10
Folio 11
Folio 12
Folio 13
Folio 14
Folio 15
Folio 16
Folio 17
Folio 18
Folio 19
Folio 20
Folio 21
Folio 22
Folio 23
Folio 24
Folio 25
Folio 26
Folio 27
Folio 28
Folio 29
Folio 30
Folio 31
Folio 32
Folio 33
Folio 34
Folio 35
Folio 36
Folio 37
Folio 38
Folio 39
Folio 40
Folio 41
Folio 42
Folio 43
Folio 44
Folio 45
Folio 46
Folio 47
Folio 48
Folio 49
Folio 50
Folio 51
Folio 52
Folio 53
Folio 54
Folio 55
Folio 56
Folio 57
Folio 58
Folio 59
Folio 60
Folio 61
Folio 62
Folio 63
Folio 64
Folio 65
Folio 66
Folio 67
Folio 68
Folio 69
Folio 70
Folio 71
Folio 72
Folio 73
Folio 74
Folio 75
Folio 76
Folio 77
Folio 78
Folio 79
Folio 80
Folio 81
Folio 82
Folio 83
Folio 84
Folio 85
Folio 86
Folio 87
Folio 88
Folio 89
Folio 90
Folio 91
Folio 92
Folio 93
Folio 94
Folio 95
Folio 96
Folio 97
Folio 98
Folio 99
Folio 100

Handwritten scribbles and markings, possibly including the word "Aditum" or similar.

P. Stanisław Bohdzicy P.P.
m. p. c.

to the world

167

X
XVIII.2.96